

ΟΔΩΡΙΔΟΥ
ΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΒΑΡΒΑΚΕΙΟΥ ΠΡΟΤΥΠΟΥ ΣΧΟΛΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΤ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΤΑΣ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟΥΣ
ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΜΕ ΠΟΛΛΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΑΣ

Ἐγκριμένη κατὰ τὸν Νόμον 3438

Ἀριθμὸς ἐγκριτ. ἀποφάσεως 33418

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΩΔΕΚΑΤΗ

Ἀριθ. ἀδείας κυκλοφορίας $\frac{57693}{6-7-39}$

Τιμὴ ἄνευ βιβλιοσήμου Δρχ. 56.20

Ἄξια βιβλιοσήμου > 22.50

Πρόσθετος φόρος Ἀναγκ. Δανείου . . . > 6.80

Συνολικὴ τιμὴ Δρχ. 85.50

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗ

52 - ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ - 52

1939

θητευόμενος και δὲν εἶχε διέλθει τὰς βαθμίδας τοῦ ἐπαγγέλματος.

Δι' αὐτοὺς τοὺς λόγους ὁ μεσαιωνικὸς βίος εἶναι βαρὺς και βραδυκίνητος. Ἄλλ' οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως εἶχον νεαρὸν αἷμα και ἀνῆκον εἰς τὰς ἐξαιρετικὰς φυλάς, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ ἐξυπνωθοῦν διανοηρικῶς και νὰ δημιουργήσουν ἀνώτερον πολιτισμόν. Μετὰ μακρὰν προπαρασκευὴν κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἀρχίζουν νὰ κινοῦνται και νὰ ἀναπτύσσονται δραστηρίως. Ἡ κίνησις αὐτῆ παρῶσιάζεται ζωηροτέρα τὸν ΙΕ' και ΙΣΤ' αἰῶνα.

Η ΑΡΧΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Τὴν ταχεῖαν πρόοδον τῆς Δύσεως τὸν ΙΕ' και ΙΣΤ' αἰῶνα ὠνόμασαν Ἀναγέννησι. Πρῶτῃ και σημαντικωτέρα ἀναγέννησις εἶναι ἡ οἰκονομική. Οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως, ἰδίως οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰ παράλια τοῦ Ἀτλαντικοῦ, ἀνακαλύπτουν ἐκεῖθεν τοῦ ὠκεανοῦ δλόκληρον νέον κόσμον. Ἀποτέλεσμα τῶν ἀνακαλύψεων ἦτο ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου. Ἡ ἀστικὴ τάξις ἐπλούτησεν, ἤρχισε νὰ προοδεύῃ πνευματικῶς και νὰ ζητῇ περισσοτέραν ἐλευθερίαν και μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Ἀφ' ἑτέρου οἱ βασιλεῖς πλουτήσαντες ἀπὸ τὴν τακτικὴν φορολογίαν τῆς ἀστικῆς τάξεως καταρτίζουν στρατὸν και ἐξαναγκάζουν εἰς ὑποταγὴν τοὺς ριούχους ἄρχοντας. Τοιοῦτοτρόπως ἐνισχύεται ἡ κεντρικὴ ἐξουσία και ἀρχίζει νὰ καταλύεται ἡ φεουδαρχία. Συγχρόνως ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις βοηθεῖ τὴν πρόοδον τῶν γραμμάτων και τεχνῶν, δηλ. τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησι. Τέλος ζωηρὰ θρησκευτικὴ ζύμωσις δημιουργεῖ μεταρρῶθμιστικὴν κίνησιν, τῆς ὁποίας ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ διάσπασις τῆς θρησκευτικῆς ἐνότητος τῆς Δύσεως εἰς τὴν Εὐρώπην.

Τὰ χαρακτηριστικὰ λοιπὸν γεγονότα τῆς ἀρχῆς τῶν νέων χρόνων εἶναι :

- α) Ἀναγέννησις οἰκονομικὴ ἢ ἀνακάλυψις νέων χωρῶν.
- β) » πολιτικὴ ἢ ἐνίσχυσις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας.
- γ) » πνευματικὴ ἢ ἀνάπτυξις γραμμάτων και τεχνῶν.
- δ) » θρησκευτικὴ ἢ θρησκευτικὴ μεταρρῶθμισις.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Ὡς τέλος τῶν μέσων χρόνων και ἀρχὴν τῶν νέων θέτουν οἱ Εὐρωπαῖοι τὸ 1492, τὸ ἔτος δηλαδὴ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμε-

αρκής, και διαιροῦν τὴν νεωτέραν ἱστορίαν εἰς τρεῖς περιόδους :

1) Ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς μέχρι τέλους τῶν θρησκευτικῶν πολέμων, τουτέστι μέχρι τῆς Βεσπφαλικῆς εἰρήνης (1492—1648).

2) Ἀπὸ τῆς Βεσπφαλικῆς εἰρήνης μέχρι τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως (1648—1789) καὶ

3) Ἀπὸ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως μέχρι σήμερον.

Ἀντιθέτως διὰ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος οἱ νέοι χρόνοι εἶναι χρόνοι καταπτώσεως καὶ θλιβερῶν περιπετειῶν, συγχρόνως ὅμως καὶ ἰσχυρᾶς προσπαθείας πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν δουλείαν καὶ ἔθνικὴν ἀποκατάστασιν.

Εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους σημαντικὸς σταθμὸς εἶναι ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δηλαδή τὸ ἔτος 1453. Λαμβάνοντες ὡς ὄριον τὸ ἔτος τοῦτο διαιροῦμεν τὴν νέαν ἑλληνικὴν ἱστορίαν εἰς δύο μεγάλας περιόδους :

1) Ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἥτοι τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας (1453—1821) καὶ

2) Ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως μέχρι σήμερον.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΝΕΑ ΕΥΡΩΠΗ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΒΕΣΤΦΑΛΙΚΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ (1492 - 1648)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων ἐπλατύνθησαν τὰ ὄρια τοῦ γνωστοῦ κόσμου διὰ τῶν μεγάλων θαλασσοποριῶν, τὰς ὁποίας ἐξετέλεσαν οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰ παράλια τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ.

Τοιοτοτρόπως ἀνεκαλύφθη μία νέα μεγάλη ἥπειρος, ἡ Ἀμερική, καὶ ἡ θαλασσία ὁδὸς πρὸς τὰς Ἰνδίας.

Ἀποτέλεσμα τῶν ἀνακαλύψεων τούτων ἦτο ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ γενικῶς ἡ αὔξησις τοῦ πλοῦτου τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν.

Συνέπεια τῆς οἰκονομικῆς ἀναγεννήσεως ἦτο ἡ πολιτική. Οἱ βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης πλουτήσαντες ἐκ τῆς τακτικῆς φορολογίας τῆς εὐπορούσης ἀστικῆς τάξεως ὠργάνωσαν μόνιμον περὶ τὸν στρατὸν καὶ πυροβολικὸν καὶ ἐξηνάγασαν εἰς ὑποταγὴν τοὺς τιμαριωτικούς ἄρχοντας.

ΝΑΥΤΙΚΗ ΠΥΞΙΣ

Τὴν πρόοδον τῶν δυτικῶν λαῶν ἐβοήθησαν πολὺ σημαντικαὶ ἐφευρέσεις, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων, ἡ ναυτικὴ πυξίς, ἡ πυρῖτις, ἡ τυπογραφία κ. ἄ.

Λέγεται ὅτι πολλοὺς αἰῶνας πρὸ Χριστοῦ οἱ Σῖναι ἐγνώριζον τὴν ιδιότητα τῆς μαγνητικῆς βελόνης νὰ στρέφεται πρὸς

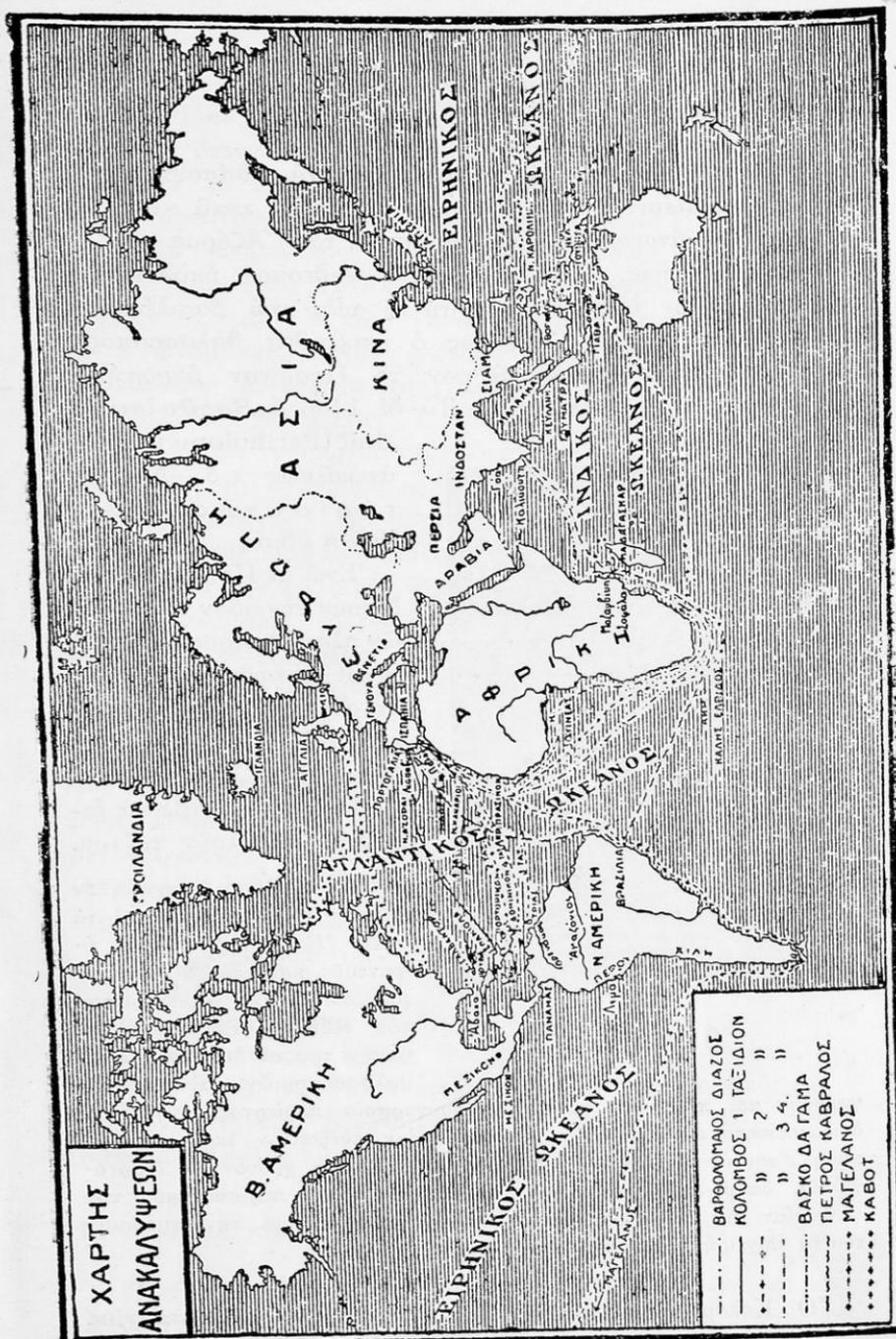
βορρᾶν καὶ οἱ εὐρωπαῖοι εἶχον ἀκούσει κατὰ τὰς σταυροφορίας περὶ τῆς μαγνητικῆς βελόνης, ἀλλὰ μόλις κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν ἐτελειοποιήσαν τὴν χρῆσιν τῆς. Τότε κατεσκευάσθη ἡ ναυτικὴ πιξίς (bussola), ἡ ὁποία προήγαγεν ἑξαιρετικῶς τὴν ναυτιλίαν, διότι ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς ναυτικούς νὰ πλέουν εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος, ἐνῶ μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων δὲν ἀπεμακρύνοντο ἀπὸ τὰς ἀκτᾶς.

ΟΡΜΗ ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΑΓΝΩΣΤΟΥΣ ΧΩΡΑΣ

Τὰ ὄρια τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἦσαν πολὺ στενά, διότι οἱ μεγάλοι ἱστορικοὶ λαοὶ τῆς ἀρχαιότητος ἐζησαν καὶ ἔδρασαν σχεδὸν ἀποκλειστικῶς περὶ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἐπλάνυε τὰ ὄρια τοῦ ἀρχαίου κόσμου διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς Ἀσίας, ἀλλ' ὁ σύνδεσμος, τὸν ὁποῖον ἐπεχείρησε νὰ δημιουργήσῃ μεταξὺ Ἰνδιῶν καὶ Εὐρώπης, διεκόπη ἤδη ἐπὶ τῶν Ρωμαίων. Βραδύτερον κέντρον τοῦ ἀνατολικοῦ ἐμπορίου ἐγένεν ἡ Κωνσταντινούπολις, ὅπου τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν ἔφθανον διὰ τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Τραπεζοῦντος. Ἀλλ' ὅταν οἱ Τοῦρκοι κατέλαβον τὴν Μ. Ἀσίαν, διεκόπη καὶ ἡ ὁδὸς αὕτη.

Ἀπὸ τότε τὸ ἐμπόριον τῶν Ἰνδιῶν διεξήγετο διὰ τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἀραβες ἔμποροι μετεκόμιζον διὰ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἀπ' ἐκεῖ παρελάμβανον αὐτὰ τὰ πλοῖα τῆς Βενετίας καὶ ἄλλων ἰταλικῶν πόλεων, τὰ μετέφερον εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὰ ἐπώλουν ἐκεῖ εἰς ὑπερόγκους τιμὰς. Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦσαν περιζήτητα εἰς τὴν Εὐρώπην τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν, ἰδίως τὰ μπαχαρικά λεγόμενα, πιπέρι, γαρούφαλλον, μοσχοκάρυον, κανέλλα κλπ. Ἀπὸ τὰς Ἰνδίας ἤρχοντο ἐπίσης οἱ πολύτιμοι λίθοι, ὁ ἐλεφαντόδους, ὁ ἔβενος, τὰ βαμβακερὰ ὑφάσματα. Αἱ ἰταλικαὶ πόλεις ἐπλούτησαν ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸν ἐμπόριον καὶ ἐκίνησαν τὸν φθόνον ἄλλων ἐμπορικῶν πόλεων.

Πολλοὶ λοιπὸν ἐσκέφθησαν νὰ εὕρουν ἄλλην ὁδόν, διὰ νὰ φθάσουν εἰς τὴν πλουτοφόρον χώραν. Ἡ δίψα τοῦ κέρδους κυρίως ὤθησε τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἀναζήτησιν νέων χωρῶν.

**ΧΑΡΤΗΣ
ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΩΝ**

- ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ ΔΙΑΖΟΣ
- ΚΟΛΟΜΒΟΣ 1
- ΚΟΛΟΜΒΟΣ 2
- 3
- 4
- ΒΑΣΚΟ ΔΑ ΓΑΜΑ
- ΠΕΤΡΟΣ ΚΑΒΡΑΛΟΣ
- ΜΑΓΕΛΛΑΝΟΣ
- ΚΑΒΟΤ

μόνους πολέμους πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς οἱ Πορτογάλλοι κατώρθωσαν νὰ ἰδρῦσουν ἀποικιακὸν κράτος, τὸ ὅποιον περιέλαβε πολλοὺς ἐμπορικοὺς σταθμοὺς καὶ φρούρια εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἰνδικῆς χερσονήσου, ἐπὶ τῆς Κεϋλάνης, τῆς Μαλάκκας κλπ. Βραδύτερον κατέλαβον τμήματα τῆς δυτικῆς καὶ ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς. Ἐπίσης Πορτογάλλοι ναυτικοὶ παρασυσθέντες ἀπὸ τὰ ρεύματα εἰς τὰ παράλια τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς ἀνεκάλυψαν τυχαίως τὴν Βραζιλίαν, ἣ ὁποία ἔγινε πορτογαλικὴ κτῆσις (1500). Οἱ Πορτογάλλοι ἐξέτειναν τὰς ἐμπορικὰς σχέσεις των εἰς τὴν Κίναν καὶ Ἰαπωνίαν, ἐπεχείρησαν νὰ διαδώσουν τὸν χριστιανισμὸν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἀσίαν καὶ εἶχον παροδικὰς ἐπιτυχίας.

Οἱ Ἰσπανοὶ ἀντιθέτως ἴδρυσαν ἐκτεταμένον ἀποικιακὸν κράτος εἰς τὴν κεντρικὴν καὶ νότιον Ἀμερικὴν, ἀφοῦ κατέλαβον τὸ Μεξικὸν καὶ τὸ Περού. Καὶ εἰς τὰς δύο χώρας ἀνεκάλυψαν στοιχειώδη πολιτισμὸν. Διέπραξαν ὅμως ἀπανθρώπους βιαιοπραγίας κατὰ τῶν ἰθαγενῶν.

Μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὸ μέλλον τῆς νέας ἡπείρου ἔχει ἡ ἀνακάλυψις τῆς ἀκτῆς τῆς Β. Ἀμερικῆς καὶ ἡ ἐπ' αὐτῆς ἐγκατάστασις τῶν Ἀγγλων. Ἰταλοὶ ναυτικοί, οἱ ἀδελφοὶ **Καβόττο** (Cabotto), διατελοῦντες εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας, ἐπεχείρησαν νὰ εὑρουν ὁδὸν πρὸς τὰς Ἰνδίας. Ἐπλευσαν πρὸς τὰ βορειοδυτικά, ἀλλ' ἐμποδισθέντες ἀπὸ τοὺς πάγους προσήγγισαν εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς Β. Ἀμερικῆς (1497).

Τέλος τὸ 1520-21 ὁ πορτογάλλος **Μαγελάνος** (Magelhaes), διατελῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας Καρόλου Α', ἐξέτελεσε τὸν πρῶτον περίπλουν τῆς γῆς περιπλεύσας τὴν παραλίαν τῆς Ν. Ἀμερικῆς καὶ διελθὼν διὰ τοῦ πορθμοῦ, ὃ ὁποῖος φέρει τὸ ὄνομά του.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΩΝ

Διὰ τῶν ἀνακαλύψεων ἐπλατύνθη ὁ διανοητικὸς ὄριζον τοῦ ἀνθρώπου, αἱ περὶ τῆς γῆς γνώσεις ἀνεστατώθησαν, ἡ γεωγραφία, ἡ ἀστρονομία καὶ ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη ἐπλουτίσθησαν σημαντικῶς. Τὸ παγκόσμιον ἐμπόριον ἔλαβε μεγάλην ἀνάπτυξιν, τὰ μεταλλεῖα τῆς Ἀμερικῆς ἔδωσαν τόσῃν ἀφθο-

νίαν χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ὥστε ἡ ἀξία τοῦ χρήματος κατέπεσε σημαντικῶς καὶ ἀντιθέτως ἐπῆλθεν ὑπερτίμησις τῶν ἐμπορευμάτων καὶ ἐν γένει τοῦ βίου.

Σημαντικώτατον ἀποτέλεσμα τῶν ἀνακαλύψεων ἦτο, ὅτι ἡ Μεσόγειος, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ τοὺς μέσους χρόνους ἦτο ἡ ἐστία τοῦ ἐμπορίου, ἔπαυσε νὰ εἶναι κεντρικὴ θάλασσα. Τὸ ἐμπόριον, ὁ πλοῦτος καὶ ὁ πολιτισμὸς μετετοπίσθησαν εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης, οἱ κατοικοῦντες τὰ παράλια τοῦ Ἀτλαντικοῦ, Πορτογάλλοι καὶ Ἰσπανοὶ κατ' ἀρχάς, βραδύτερον Ὀλλανδοί, Γάλλοι καὶ Ἄγγλοι, ἐπλούτησαν καὶ ἐδημιούργησαν μεγάλα ἀποικιακὰ κράτη.

Ἡ συγκοινωνία καὶ τὸ ἐμπόριον μὲ τὴν Ἀμερικὴν εἰς τὴν ἀρχὴν δὲν ἦσαν πολὺ ζωηρά. Οἱ Ἰσπανοὶ δὲν κατῴρθωσαν νὰ ἐπωφεληθῶν τὸν μεγάλον πλοῦτον τῶν νέων χωρῶν. Ἐξμεταλλεύθησαν αὐτὰς κακῶς, ἐπειδὴ ἤθελον νὰ πλουτήσουν ἀκόπως καὶ ταχέως. Ἐδείχθησαν ἀπάνθρωποι πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς μεταχειριζόμενοι αὐτοὺς ὡς κτήνη εἰς βαρείας ἐργασίας, τρέφοντες αὐτοὺς κακῶς ἢ καὶ φονεύοντες πρὸς διασκέδασιν. Διὰ τοῦτο οἱ ἰθαγενεῖς ἢ ἐξηφανίσθησαν ἢ ἔφυγον εἰς τὰ δάση. Ἐπειδὴ ὁμως ἐχρειάζοντο ἐργατικὰς χεῖρας διὰ τὰς φυτευτικὰς ἐργασίας, αἱ ὁποῖαι ἀνεπτύχθησαν τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα, ἤρχισαν νὰ εἰσάγουν μαύρους ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἰσχυρότεροι κατὰ τὸ σῶμα καὶ εἶχον μεγαλυτέραν ἀντοχήν. Ἡ σωματεμπορία ἔλαβε τότε μεγάλας διαστάσεις καὶ ἡ μαύρη φυλὴ μετῆνάστευσεν ἀκουσίως εἰς τὴν Ἀμερικὴν.

ΠΥΡΙΤΙΣ-ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΠΟΛΕΜΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Κατὰ τὸ τέλος τῶν μέσων χρόνων ἔγιναν δύο σημαντικοὶ νεωτερισμοὶ εἰς τὴν πολεμικὴν τέχνην, ἡ χρησιμοποίησις τῆς πυρίτιδος διὰ πολεμικοὺς σκοποὺς καὶ ἡ ἀντικατάστασις τοῦ ἵπποτικοῦ στρατοῦ διὰ πεζοῦ μισθοφορικοῦ.

Οἱ Σῖναι καὶ οἱ Ἀραβες ἐγνώριζον τὴν κατασκευὴν τῆς πυρίτιδος, ἀλλ' ἡ χρησιμοποίησις αὐτῆς διὰ πολεμικοὺς σκοποὺς ἔγινεν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ πολὺ ἀργότερα. Τὰ πρῶτα τηλεβόλα κατεσκευάσθησαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ἰδίως βαρέα διὰ τὴν πολιορκίαν ἢ ἄμυναν τῶν πόλεων. Ἀρ-

γότερα κατεσκεύασαν πυροβόλα τῆς χειρός, τὰ ὅποια ἦσαν εἶδος μικρὰ τηλεβόλα, βαρέα καὶ δυσμετακίνητα, ὥστε ἐπὶ μακρὸν ἢ λόγχη παρέμεινε τὸ κυριαρχοῦν ὄπλον. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος μόλις τὸ ἥμισυ τοῦ πεζικοῦ ἦτο ἐφωδιασμένον μὲ πυροβόλα (mousquet).

Τὸ πυροβόλον ἀνεστάτωσε τὴν πολεμικὴν τέχνην, διότι τὰ σιδηρᾶ ἀμυντικὰ ὄπλα δὲν ὑπερήσπιζον πλέον τοὺς πολεμιστὰς καὶ περιέπεσαν βαθμηδὸν εἰς ἀχρησίαν. Ἡ προσωπικὴ ἀνδρεία δὲν εἶχε πλέον πέρασιν, οἱ ἀγέρωχοι ἵπποτικοὶ πύργοι δὲν ἀντεῖχον εἰς τὴν δύναμιν τῶν τηλεβόλων. Ἄμεσον ἀποτέλεσμα τούτου ἦτο ἡ παρακμὴ τοῦ στρατοῦ τῶν ευγενῶν, τοῦ ὁποίου ἡ κυρία δύναμις ἦτο τὸ ἱππικόν.

Η ΕΝΙΣΧΥΣΙΣ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ

Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πλούτου καὶ ἡ μεταβολὴ τῆς πολεμικῆς τέχνης ἐπροκάλεσαν οὐσιώδη πολιτικὴν μεταβολὴν εἰς πολλὰς χώρας τῆς Εὐρώπης. Οἱ ἡγεμόνες, οἱ ὅποιοι διέθετον ἀφθονώτερα χρηματικά μέσα διὰ τῆς τακτικῆς φορολογίας, κατήρτισαν στρατὸν πεζικὸν ἀπὸ μισθοφόρους γεωργούς, ὁ ὁποῖος ἐφάνη ἰσχυρότερος τοῦ ἱππικοῦ. Οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας πρῶτοι ἀπέκτησαν μόνιμον στρατὸν κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα, τὸ δὲ παράδειγμά των ἠκολούθησαν ἄλλοι ἡγεμόνες.

Διὰ τοῦ μονίμου στρατοῦ οἱ βασιλεῖς ἔγιναν ἰσχυροί, συνέτριψαν εὐκόλως τὴν ἐσωτερικὴν ἀντίστασιν καὶ ἐπεβλήθησαν εἰς τοὺς φεουδάρχας. Ἀποτέλεσμα τούτου ἦτο ἡ ἐνίσχυσις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας καὶ ἡ κατάλυσις τῆς φεουδαρχίας. Οἱ βασιλεῖς ἐκυβέρνησαν τὰ κράτη αὐταρχικῶς χωρὶς περιορισμοὺς τῆς ἐξουσίας των. Οὕτω κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῶν νεωτέρων χρόνων ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ ἀπόλυτος μοναρχία. Ἄλλ' ἡ ἀπολυταρχία τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ἦτο τὸ ἰδανικὸν τῶν διανοουμένων, διότι ἔθτετε τέρμα εἰς τὴν μεσαιωνικὴν διάσπασιν τῆς ἐξουσίας καὶ τοῦ ἔθνους καὶ ἀπήλλαττε τὴν χώραν ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν μικρῶν τυραννίσκων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ

Κατόπιν μακρᾶς προπαρασκευῆς κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἤρχισε ζωηρὰ πνευματικὴ κίνησις τὸν ΙΕ' καὶ ΙΣΓ' αἰῶνα εἰς πολλὰς χώρας τῆς Δ. Εὐρώπης, ἰδίως εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Οἱ ἄνθρωποι διψῶντες μίθησιν ἐτρώφισαν πρὸς τὴν ἀρχαιότητα. Ὅ,τι εἶχεν ἀπομείνει ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ρώμην ἔγιγεν ἀντικείμενον θεομῆς λατρείας. Οἱ συγγραφεῖς ἐμυθήθησαν τὸ ὄφος τῶν ἀρχαίων συγγραμμάτων, οἱ ζωγράφοι, οἱ γλύπται, οἱ ἀρχιτέκτονες, ἔλαβον ὡς πρότυπον τὰ ἀγάλματα καὶ τοὺς ναοὺς τῶν ἀρχαίων.

Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀρχαίων ὑπῆρξεν εὐεργετικὴ. Πολλὰ χωρὰ τῆς Εὐρώπης, ἰδίως ἡ Ἰταλία, ἀνέδειξαν μεγάλους συγγραφεῖς καὶ καλλιτέχνας.

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑ

Τὴν διάδοσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν γραμμῶν διηκούλυνεν ἡ ἀνακάλυψις τῆς τυπογραφίας. Δι' αὐτῆς τὸ βιβλίον ἔπαυσε νὰ εἶναι κτῆμα τῶν πλουσίων καὶ ἀπέβη προσιτὸν εἰς πλατύτερα στρώματα. Ἡ τυπογραφία ἀνεπτύχθη ἐκ τῆς ξυλογλυπτικῆς καὶ ξυλογραφίας. Ἀπὸ μακροῦ δηλαδὴ συνήθισον νὰ σκαλίζουσι ἐπὶ ξύλου φράσεις, εἰκόνας ἁγίων μετὰ ρητῶν καὶ ἄλλα ὅμοια καὶ νὰ ἀποτυποῦν αὐτὰ ἐπὶ πανίου ἢ χάρτου. Πρῶτος ὁ γερμανὸς Ἰωάννης *Γούτεμβεργ* (Gutenberg, 1397—1468) ἐν Μαγεντία (Mainz, Ρήνος) ἐσκέφθη νὰ χρησιμοποιήσῃ μεμονωμένα κινητὰ στοιχεῖα ἀπὸ μέταλλον. Συνεταιρισθεὶς μετὰ τοῦ χρυσοχόου Φούστ (Fust) ἐτελειοποίησε τὴν τέχνην αὐτὴν καὶ ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ἔντυπον βιβλίον, τὴν Ἀγίαν Γραφήν (Biblia latina vulgata). Ἡ σπουδαιοτάτη αὕτη ἐφεύρεσις διεδόθη ταχέως εἰς διάφορα μέρη τῆς Εὐρώπης, ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν, ὅπου ὁ Ἄλδος Μανούτιος (Aldus Manutius) ἐτύπωσεν ἀρχαίους συγγραφεῖς (editiones principes, ἐν Βενετία περὶ τὸ 1470).

ΣΤΡΟΦΗ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων εἶχε προετοιμασθῆ κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῶν μέσων χρόνων, διότι ἡ ἀστική λεγομένη τάξις, δηλαδή οἱ ἔμποροι καὶ οἱ τεχνῖται, οἱ ὁποῖοι εἶχον πλουτήσει διὰ τοῦ ἔμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, δὲν ἤρκοῦντο πλέον εἰς τὴν ἀπλήν θρησκευτικὴν μόρφωσιν. Ἰδίως εἰς τὴν Ἰταλίαν εἶχον δημιουργηθῆ μικραὶ καὶ ἀνθηραὶ πολιτεῖαι (Φλωρεντία, Γένουα, Μιλᾶνον, Ρώμη κτλ.), αἱ ὁποῖαι παρῆχον ἔδαφος πρόσφορον εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν. Οἱ ἄνθρωποι παρετήρησαν τότε ὅτι εἰς τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων ἐκρύπτοντο θησαυροί. Κοι' ἀρχὰς ἐμελέτησαν τοὺς λατίνους συγγραφεῖς, διότι εἰς τὴν Δύσειν ἐγνώριζον καλῶς τὴν λατινικὴν ὡς γλῶσσαν τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλὰ κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἤρχισεν ἡ μετανάστευσις τῶν Ἑλλήνων λογίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἰδίως εἰς Ἰταλίαν, ἡ δὲ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἠνάγκασε πολλοὺς λογίους νὰ καταφύγουν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἐδίδαξαν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Συγχρόνως μετεκομίσθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην τὰ χειρόγραφα τῶν ἑλλήνων συγγραφέων. Οἱ λόγιοι τῆς Δύσεως παρετήρησαν ὅτι οἱ ἔλληνες συγγραφεῖς ἦσαν πολὺ ἀνώτεροι τῶν λατίνων καὶ ὅτι εἶχον χρησιμεύσει ὡς πρότυπα εἰς ἐκείνους.

Τότε ὁ βίος καὶ ὁ πολιτισμὸς τῶν ἀρχαίων ἐγίνε πρότυπον, ἀνέζησε τὸ ἰδανικὸν τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος περὶ ἐλευθέρου καὶ ἁρμονικῆς ἀναπτύξεως τῶν σωματικῶν καὶ πνευματικῶν δεξιοτήτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ μόρφωσις διὰ τῶν ἔργων τῶν Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων ἐθεωρήθη ὡς ἡ μᾶλλον ἐμπρέπουσα εἰς τὸν ἄνθρωπον. Διὰ τοῦτο αἱ σπουδαὶ ἐκεῖναι ὠνομάσθησαν ἀ ν θ ρ ω π ι σ τ ι κ α ἰ σ π ο υ δ α ἰ (studia humanitatis), οἱ καταγινόμενοι εἰς αὐτὰς ἀ ν θ ρ ω π ι σ τ α ἰ (humanistae) καὶ ἡ διανοητικὴ αὐτὴ κίνησις ἀ ν θ ρ ω π ι σ μ ὸ ς (humanismus). Φιλόμουσοι ἡγεμόνες καὶ κληρικοὶ ὑπεστήριξαν τὴν κίνησιν καὶ ἐπροστάτευσαν τοὺς λογίους, ὅπως π. χ. οἱ περιφημοὶ Μένδικοι, ἄρχοντες τῆς Φλωρεντίας, καὶ οἱ πάπαι Λέων Ι' καὶ Ἰούλιος Β'.

ΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ἡ ἀναγέννησις δὲν εἶναι εἶδος θαύματος, τὸ ὁποῖον ἀνεπήδησεν αἰφνιδίως ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων, ἀλλὰ παρε-

σκευάσθη βραδέως. Ἡ Εὐρώπη πρὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος εἶχεν ἀξιολόγους συγγραφεῖς καὶ καλλιτέχνας, τοὺς ὁποίους ὠνόμασαν προδρομούς τῆς ἀναγεννήσεως. Ἡ λέξις ἀναγέννησις διὰ τοῦτο σημαίνει ἀπλῶς ἀκμή, μεγάλη ἀνάπτυξις.

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους προδρομούς εἶναι ὁ διάσημος ποιητὴς τῆς Ἰταλίας **Δάντης** (Alighieri Dante, 1265-1321), ὁ συγγραφεὺς τῆς *Θείας κωμωδίας*. Ὁ Δάντης κατεῖχε τὴν μεσαιωνικὴν σοφίαν καὶ ἐξιδανίκευσε τὰς μεσαιωνικὰς παραστάσεις τῆς κολάσεως, τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς καὶ τοῦ παραδείσου. Ἄλλ' ἤδη ὡς διδάσκαλον καὶ ὁδηγὸν λαμβάνει τὸν Βεργίλιον, τὸν ποιητὴν τῆς Αἰνεΐδος. Ὁ Δάντης ἔγραψε τὸ ποίημά του εἰς τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν καὶ παρὰ τὴν ἀριστουργηματικὴν μορφήν τῆς γλώσσης καὶ τὴν ρυθμικὴν τελειότητα οἱ σύγχρονοι δὲν ἐξετίμησαν τὸ ἔργον, διότι ἦτο γραμμένον εἰς τὸ λαϊκὸν ἰδίωμα. Αἱ νεώτεραι ὅμως γενεαὶ ἐθεώρησαν τὸ ἔργον ὡς ἐν τῶν ἀξιολογωτάτων δημιουργημάτων τῆς ποιήσεως.

Ἐνα αἰῶνα βραδύτερον, τὸν ΙΔ' αἰῶνα, ὁ **Πετράρκα**, (Petrarca, 1304-1374) καταγόμενος ἀπὸ τὴν Φλωρεντίαν ὅπως ὁ Δάντης, συνέθεσε τὰ κύρια ποιητικὰ του ἔργα εἰς τὴν λατινικὴν, ὡς π. χ. τὸ ἐπικὸν ποίημα *Africa*, καὶ μόνον ἀπλᾶ λυρικὰ ποιήματα ἔγραψεν εἰς τὴν Ἰταλικὴν. Ἄλλ' εἰς αὐτὰ ὀφείλει τὴν φήμην του ὡς λυρικοῦ ποιητοῦ, ἐνῶ τὰ λατινικὰ ποιήματά του ἐλησημονήθησαν. Ὁ Πετράρκα ἦτο θερμὸς φίλος τῶν ἀρχαίων καὶ εἰργάσθη ὅσον ὀλίγοι διὰ τὴν ἀνακάλυψιν καὶ διάδοσιν ἀρχαίων κειμένων.

Ὀλίγον νεώτερος αὐτοῦ εἶναι ὁ τρίτος μέγας φλωρεντῖνος συγγραφεὺς **Βοκκάκιος** (Boccaccio, 1313-1375), ὁ ὁποῖος εἰς τὰ ὀνομαστά διηγήματά του, τὴν *Δεκαήμερον* (Decamerone), ἔδωκε τὸ πρῶτον δείγμα τοῦ Ἰταλικοῦ πεζοῦ λόγου.

Κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἐπεκράτησεν ἡ λατινικὴ καὶ οἱ λόγιοι προσεπάθουν νὰ ἀπομιμοῦνται τὸ κλασσικὸν ὕφος καὶ ἰδίως τὸν Κικέρωνα. Ὀνομασιτότατος ἀπὸ τοὺς χουμανιστὰς τῆς περιόδου αὐτῆς εἶναι ὁ ὀλλανδός, ὁ γνωστὸς μὲ τὸ ἑλληνισθὲν ὄνομα **Ἔρασμος** (1467-1536), ἀξιόλογος ἑλληνιστής, ὁ ὁποῖος ἐξέδωκε πολλὰ ἑλληνικὰ κείμενα καὶ εἰσήγαγε τὴν λεγομένην ἔρασμακὴν προφορὰν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς.

Ἐγραφε λατινιστὶ καὶ ὑπῆρξε πολυγραφώτατος. Μεγάλην φήμην ἀπέκτησε τὸ σατιρικὸν ἔργον του ὁ ἔπαινος τῆς μωρίας, διὰ τοῦ ὁποίου διασύρει τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν σχολαστικότητα τῶν καθηγητῶν τῶν μεσαιωνικῶν πανεπιστημίων.

Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ἔγινε σημαντικὴ μεταβολή. Οἱ συγγραφεῖς τῶν διαφόρων χωρῶν ἤρχισαν νὰ γράφουν τὴν γλῶσσαν τοῦ ἔθνους των, οὕτω δὲ τὰ λαϊκὰ ἰδιώματα, ἢ γαλλικὴ, ἢ

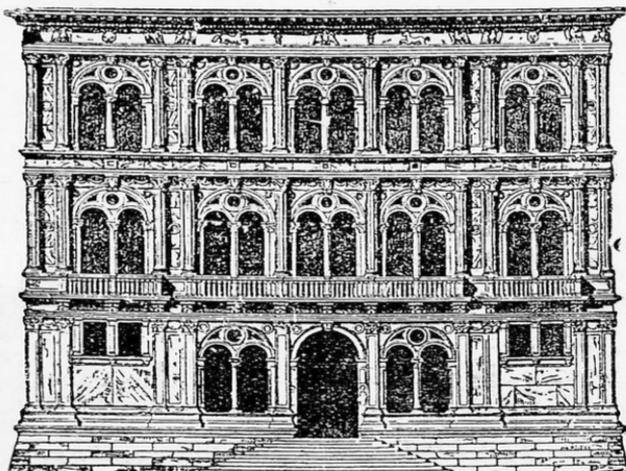
Ἐκκλησία Ἀναγεννήσεως (Madonna di Carignano, Γένουα)
Ἀριστερά: πρόσωπος. Δεξιά: τομὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ.

ἰταλική, ἢ ἰσπανικὴ, ἢ ἀγγλικὴ κτλ., ἐξυψώθησαν εἰς γρομομένους γλώσσας.

Ἡ Ἰταλία κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα εἶχε μεγάλης ἀξίας ποιητὰς καὶ λογογράφους γράφοντας τὴν ἰταλικὴν διάλεκτον. Ἐκ τούτων ὁ Ν. Μακιαβέλλι (Nicolaò Machiavelli, 1469-1527) διατελέσας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς φλωρεντιανῆς πολιτείας,

συνέγραψε τὸ περίφημον βιβλίον περὶ ἡγεμόνος. Εἰς αὐτὸ ἐκθέτει τὴν ἀντίληψιν τῶν χρόνων τοῦ περὶ τοῦ ἄρχοντος, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπιτρέπονται τὰ πάντα χάριν τῆς πολιτικῆς σκοπιμότητος. Τὸ ἔργον τοῦτο γραφὲν εἰς τὴν φλωρεντιανὴν διάλεκτον ἔγινεν ὀνομαστότατον καὶ κατέστη πρότυπον τοῦ ἰταλικοῦ πεζοῦ λόγου.

Συγχρόνως ἤκμασεν ἡ ρωμαϊκὴ ἱπποτικὴ ποίησις. Ὁ **Ἀριόστο** (Ariosto, 1474—1533) ἔλαβε θέμα τοὺς περὶ Καρόλου τοῦ Μεγάλου καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Ρολάνδου

Palazzo Vendramin Caletti (Βενετία), μέγαρον ἀναγεννήσεως
Οικοδόμημα τέλους 1Ε' αἰῶνος. Εὐθυγραμμία, κανονικὰ τόξα ἐνθυμίζουσι τὴν ρωμαϊκὴν τεχνοτροπίαν, κίονες κορινθιακοί.

μεσαιωνικοὺς μύθους καὶ συνέθεσεν ἐκτενὲς ἐπικὸν ποίημα ἐπιγραφόμενον ὁ μαινόμενος Ὁρλάνδος (Orlando Furioso). Ὁ δὲ **Τορκοῦτο Τάσσο** (Torquato Tasso, 1544 - 1595) εἰς τὸ θελκτικὸν ἔπος Ἐλευθέρωσις τῆς Ἱερουσαλήμ ἐξύμνησε τοὺς ἱππότες τῆς πρώτης σταυροφορίας τοὺς ἀπελευθερώσαντας τὴν Ἱερουσαλήμ.

Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον καὶ αἱ ἄλλαι χῶραι τῆς Εὐρώπης ἀνέδειξαν μεγάλους ποιητὰς καὶ λογογράφους. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας Ἑλισάβετ ἤκμασεν

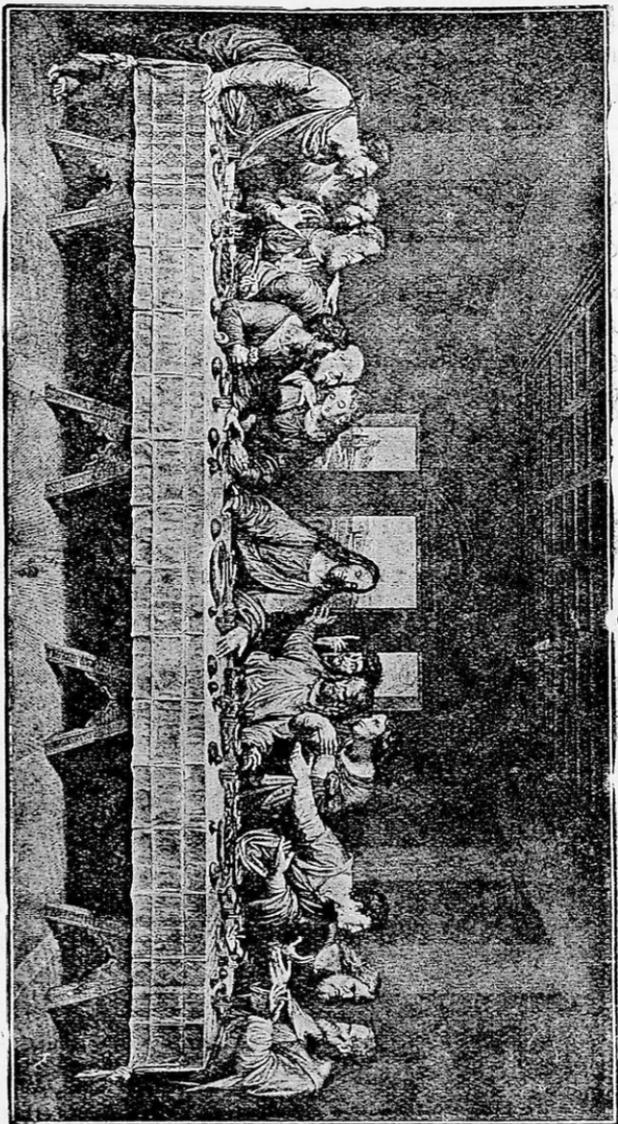
ὁ μέγας δραματικός ποιητὴς *Σαίξπηρ* (Shakespeare, 1564 — 1616), ὁ ὁποῖος ἀκολουθῶν μᾶλλον τὰς ἐμπνεύσεις τῆς μεγάλης διανοίας του ἢ τὰ διδάγματα καὶ τοὺς κανόνες τῶν χουμανιστῶν ἐδημιούργησε τὰ ἀθάνατα δράματά του, τῶν ὁποίων τὰς ὑποθέσεις ἔλαβεν ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴν ἱστορίαν, ἀπὸ τοὺς μύθους τῶν μέσων χρόνων καὶ τῆς ἀρχαιότητος.

Εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ *Ραμπελαί* (Rabelais, 1483—1553) καὶ

Ἐνδὸς τοῦ Ἁγίου Πέτρου

ὁ *Μονιὰν* (Montaigne, 1533—1593) ἐδημιούργησαν τὴν γαλλικὴν πεζογραφίαν. Ὁ πρῶτος εἰς τὸ σατιρικὸν μυθιστόρημα *Gargantua et Pantagruel* περιγράφει ὑπὸ τὴν μορφήν χονδροειδοῦς σατίρας τοὺς ἀνθρώπους τῶν χρόνων του καὶ διασύρει τὴν παιδαγωγικὴν μέθοδον τῶν μέσων χρόνων. Ὁ δευτερός εἰς τὰ *Essais* ἐξέθηκε τὰς γνώμας του περὶ διαφορῶν

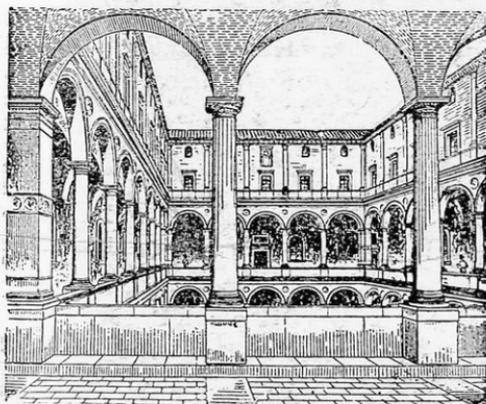
Λεονάρδο Δά Βίντσι. — Ο Μυστικός Δείπνος

συγχρόνων προβλημάτων καταδικάζων τὰς θεολογικὰς συζητήσεις, αἱ ὁποῖαι φέρουν τὰς διαιρέσεις μεταξύ τῶν ἀνθρώπων, καὶ κρίνων μετ' ἐπεικειᾶς τὰς ἀνθρωπίνας ἀδυναμίας.

Ὀλίγον βραδύτερον, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἤκμασεν ἡ ἰσπανικὴ λογοτεχνία. Ὁ **Μιχαὴλ Θερβάντες** (Xervantes, 1547 — 1616) συνέγραψε τὸ περίφημον σατιρικὸν μυθιστόρημα **Δὸν Κιχότης**, διὰ τοῦ ὁποῦ παραφθεῖ τὰ περὶ ἰπποτῶν μυθεύματα τῶν χρόνων του.

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἡ Εὐρώπη εἶχε προηγμένην τέχνην. Ἰδίως ἤκμασεν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ σχεδὸν εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ἐκτίσθησαν ἀξιόλογοι ναοὶ γοτθικοῦ ρυθμοῦ, ὅπως οἱ ὀνομαστοὶ καθεδρικοὶ τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων (Notre Dame de Paris), τῆς Κολωνίας,

τῆς Ρέμς, τῆς Οὐλμ κτλ. Κατὰ τὴν ἀναγέννησιν οἱ καλλιτέχνη τῆς Ἰταλίας ἐπανῆλθον εἰς τὸν ρωμαϊκὸν καὶ ἑλληνικὸν ρυθμὸν καὶ διὰ νέων συνδυασμῶν ἐδημιούργησαν τὸν λεγόμενον **Ρυθμὸν τῆς ἀναγεννήσεως**. Ἐπίσης εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ τὴν γλυπτικὴν ἔλαβον ὡς πρότυπα τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

τῆς Ρέμς, τῆς Οὐλμ κτλ. Κατὰ τὴν ἀναγέννησιν οἱ καλλιτέχνη τῆς Ἰταλίας ἐπανῆλθον εἰς τὸν ρωμαϊκὸν καὶ ἑλληνικὸν ρυθμὸν καὶ διὰ νέων συνδυασμῶν ἐδημιούργησαν τὸν λεγόμενον **Ρυθμὸν τῆς ἀναγεννήσεως**. Ἐπίσης εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ τὴν γλυπτικὴν ἔλαβον ὡς πρότυπα τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

ΟΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΑΙ

Κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ἡ Ἰταλία ἀνέδειξεν ἀξιολογωτάτους καλλιτέχνας, ἀρχιτέκτονας, γλύπτας καὶ ζωγράφους.

Ὁ *Λεονάρδο δὰ Βίντσι* (Leonardo da Vinci, 1452—1519) εἶχε πολυμερεστάτην μόρφωσιν. Ἦτο ζωγράφος, γλύπτης, ἀρχιτέκτων, μουσικὸς καὶ συγχρόνως ἐπιδέξιος μηχανικὸς, κατασκευάσας γεφύρας, ὀχυρωματικὰ ἔργα καὶ πλοῖα. Ἐκτὸς τούτου ἄφησε χειρόγραφα περὶ μηχανικῆς, πολεμικῆς τέχνης καὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα φαίνεται ὅτι ὁ Λεονάρδο

Λεονάρδο δὰ Βίντσι—Τζοκόνια

ἦτο πολυμερεστάτη διάνοια καὶ ὅτι εἶχε διῖδει τὰ στοιχεῖα πολλῶν ἐφευρέσεων, αἱ ὁποῖαι ἐπραγματοποιήθησαν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ὅπως π. χ. τῆς πτητικῆς μηχανῆς. Ὁ Λεονάρδο εἰργάσθη εἰς τὸ Μεδιόλανον, ὅπου ὁ δούξ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν κατασκευὴν οἰκογενειακοῦ μνημείου μετ' ἐφίππου ἀνδριάντος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας. Τὸ σημαντικώτερον ἔργον

τῆς διαμονῆς του εἰς τὸ Μεδιόλανον εἶναι ὁ Μυστικὸς Δεῖπνος, τὸν ὁποῖον ἐξωγράφησεν εἰς τὸν τοῖχον τοῦ ἐστιατορίου μιᾶς μονῆς.

Εἰς τὴν Ρώμην ἐφιλοτέχνησε τὴν προσωπογραφίαν τῆς ὥραιας φλωρεντινῆς κυρίας, τῆς Mona Lisa, τῆς ὁποίας ἀπέδωκε πιστῶς τὰ χαρακτηριστικὰ ἐξιδανικεύσας συγχρόνως αὐτά. Ἡ εἰκὼν αὐτῆ εἶναι ἡ ὀνομαστὴ Gioconda διατηρουμένη εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λούβρου. Ὁ Λεονάρδο εἶναι ἀρχηγὸς τῆς λεγομένης Λομβαρδικῆς σχολῆς.

Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος (Michelangelo Buonarotti, 1475—1564) ἦτο μέγας δημιουργός, γλύπτης κυρίως, ἀλλὰ καὶ ζωγράφος καὶ ποιητής, συνθέσας ὥραια ποιήματα, ἐπίσης νοῦς πολυμερῆς, ὅπως ὁ Λεονάρδο. Μετὰ μακρὰς ἀνατομικὰς μελέτας ἀπέβη γνώστης τοῦ γυμνοῦ σώματος. Ἡ βαθυτέρα του τάσις ἦτο νὰ δώσῃ πλαστικὴν μορφήν εἰς ἐννοίας ὑψηλὰς καὶ κατώρθωνε τοῦτο δίδων τολμηρὰς στάσεις εἰς τὰ πρόσωπα μὴ ὑποχωρῶν πρὸ τῶν μεγίστων δυσχερειῶν. Διὰ τοῦτο τὰ ἔργα του συγκινοῦν καὶ ταράττουν, παρ' ὅσον δίδουν τὴν ἡρεμον ἀπόλασιν τοῦ ὥραίου. Τοιοῦτον δημιούργημα εἶναι ἡ γιγαντιαία μορφή τοῦ Μωυσέως, τὸν ὁποῖον κατεσκεύασεν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Πάπα Ἰουλίου Β', καθὼς καὶ ἡ νεανικὴ μορφή τοῦ Δαυΐδ, αἱ μορφαὶ τῶν Μεδίκων ἐπὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ μασωλείου αὐτῶν καὶ ἡ Μαρία πρὸ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἡ λεγομένη Pietà.

Ὁ πάπας Ἰούλιος Β' ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν νὰ κοσμήσῃ μὲ τοιχογραφίας τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Σίξτου ἐντὸς τοῦ Βατικανοῦ. Ὁ Μ. Ἄγγελος εἰργάσθη ἐπὶ τέσσαρα καὶ ἥμισυ ἔτη δυσανασχετῶν πολλάκις, διότι ἠναγκάζετο νὰ ζωγραφίξῃ τὴν στέγην ὑπτιος ἐπὶ ἰκριώματος. Εἰς τὴν ὄροφὴν εἰκόνισε σκηνὰς ἀπὸ τὴν παλαιὰν Διαθήκην, τὴν Δημιουργίαν, τὴν Παράκοήν, εἰς τὰς γωνίας κολοσσιαίας μορφὰς τῶν Προφητῶν καὶ Σιβυλλῶν καὶ εἰς τὸν τοῖχον τοῦ θυσιαστηρίου τὴν Δευτέραν Παρουσίαν μὲ τὴν ἡράκλειον μορφήν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ μέσον καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη τοὺς δικαίους ἀνερχομένους εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς κατακρημιζομένους εἰς τὴν κόλασιν. Τὰ πρόσωπα ἐνθυμίζου ἀρχαϊκὰς μορφὰς καὶ ἐπανευρίσκομεν εἰς αὐτὰς τὸ

μεγαλειώδες, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὴν γλυπτικὴν τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου.

Εἰς τὸν Μ. Ἀγγελὸν ἀνετέθη ἡ ἐξακολούθησις τῆς οἰκοδομῆς τοῦ μεγάλου ναοῦ τοῦ Ἀγίου Πέτρου, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσει τὸ 1505 ὁ ὀνομαστὸς ἀρχιτέκτων **Μπραμάντε** (Bramante) καὶ τὰς ἐργασίας εἶχε διευθύνει ἐπὶ τινα χρόνον ὁ Ραφαήλ. Ὁ Μ. Ἀγγελος ἔδωκε νέον σχέδιον εἰς τὸν ναόν, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἠκολούθησαν πιστῶς οἱ διάδοχοί του. Ὁ ναὸς συνεπληρώθη μόλις μετὰ δύο αἰῶνας καὶ ἔγινεν ἀπὸ τὰ σημαντικώτατα ἔργα τέχνης, ἐμπνέων σεβασμὸν καὶ κατάνυξιν διὰ τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ μυθώδους πλούτου τοῦ ἐσωτερικοῦ διακόσμου. Ὁ Μ. Ἀγγελος εἶναι ἀρχηγὸς τῆς λεγομένης **Φλωρεντιανῆς σχολῆς**.

Ραφαήλ (αὐτοπροσωπογραφία)

Ὁ **Ραφαήλ Σάντι** (Raffaello Santi, 1483-1520) ἀποτελεῖ τὸ κορύφωμα τῆς ἰταλικῆς ζωγραφικῆς. Ὁ βραχὺς βίος του (διότι ἀπέθανε 37 ἐτῶν) ὑπῆρξε διαρκῆς δημιουργία. Ὁ Ραφαήλ ἦτο φύσις καλλιτεχνικὴ ἀπὸ τὰς σπανίας, προικισμένος μὲ λεπτὴν αἴσθησιν τοῦ ὠραίου καὶ ἀρμονικοῦ. Μὲ ἀπερίγραπτον εὐχέρειαν καὶ κυριαρχίαν τοῦ χρωστῆρος ἐδημιούργησεν εἰκόνας ἀποπνεούσας εὐλάβειαν καὶ χάριν συγχρόνως καθὼς καὶ δραματικὰ συμπλέγματα καὶ προσωπογραφίας πλήρεις ζωῆς.

Ὁ Ραφαήλ, τοῦ ὁποίου ἡ ἰδιοφυΐα εἶχεν ἐκδηλωθῆ εἰς νεαρωτάτην ἡλικίαν, προσεκλήθη μόλις 25ετῆς ὑπὸ τοῦ πάπα Ἰουλίου Β' εἰς Ρώμην, ὅπου ἐκόσμησε τοὺς τοίχους διαμερίσματος τοῦ Βατικανοῦ. Εἰς τὰς τοιχογραφίας ταύτας εἰκονίζονται συμπλέγματα παριστῶντα τὴν **Θεολογίαν**, τὴν **Ποίησιν**, τὴν **Φιλοσοφίαν** καὶ τὴν **Δικαιοσύνην** (Disputa, Σχολὴ Ἀθηνῶν κλπ.).

Ὁ Ραφαήλ εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ζωγράφος ἱερῶν εἰκόνων,

τῶν ὁποίων χαρακτηριστικὸν εἶναι οἱ στρογγυλοπρόσωποι μικροὶ ἄγγελοι καὶ οἱ πλήρεις παιδικῆς ἀφελείας καὶ εὐρωστίας μικροὶ Χριστοὶ καὶ ἰδίως αἱ ὁμοίαι τεχνοτροπίαι Παναγίαι, τὰς ὁποίας παριστᾷ νεαρὰς καὶ ὠραίας ἐντὸς γλυκυτότου φωτός καὶ ἀπαραμίλλου χρωματισμοῦ. Ἐξωγράφησε μέγα πλῆθος

Μ. Ἄγγελος.— Δημιουργία τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης. Τοιχογραφία παρθενολογίου ἐκ Σιξέτου

εἰκόνων τῆς Παναγίας μετὰ τοῦ παιδὸς Χριστοῦ, αἱ ὁποῖαι εἶναι γνωσταὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Madonnae*. Ὀνομαστοτάτη ἀπ' αὐτὰς εἶναι ἡ Παναγία τοῦ ἁγίου Σιξέτου, τῆς ὁποίας τὸ πρωτότυπον εὐρίσκεται εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Δρέσδης. Ὁ Ραφαὴλ εἶναι ἀρχηγὸς τῆς Ρωμαϊκῆς σχολῆς καὶ ὁ γνησιώτερος ἀντιπρόσωπος τῆς ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ ἡ Βενετία εἶχε μεγάλους καλλιτέχνας καὶ ἰδίως ζωγράφους. Ὁ ὀνομαστότατος ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ **Τιτσιάνο** (*Tiziano*, 1477—1576), ὁ ὁποῖος ἀπέθανεν εἰς βαθὺ γῆρας καὶ παρήγαγε πλῆθος εἰκόνων. Ἐξωγράφιζε συνήθως ἐπὶ

τοιχῶν πλατυτάς παρυστασεις, σκηνὰς ἀπὸ τὴν μυθολογίαν ἢ ἀπὸ τὴν ἱερὰν ἱστορίαν. Ἀλλὰ τὰ πρόσωπα τῶν εἰκόνων τούτων ἦσαν σύγχρονοι ἄνθρωποι φέροντες στολὰς τῆς ἐποχῆς τῶν πολυτελεστάτας καὶ διακρίνονται διὰ

τὴν φυσικὴν ζωηρότητα καὶ χάριν. (*Ἔργα: Ὁ ἔνταφιασμός τοῦ Χριστοῦ, ἡ Madonna τοῦ οἴκου Pesaro, Οὐράνιος καὶ Ἐπίγειος Ἔρωτες, τὸ Νόμισμα τοῦ Κήνου κτλ.). Ὁ Τιτσιάνο διεκρίθη καὶ ὡς προσω-

Μιχαὴλ Ἄγγελος. — Ἡ κεφαλὴ τοῦ Δαυὶδ

πογράφος καὶ εἶναι ὀνομασταὶ αἱ εἰκόνες τῶν δύο ἀντιζήλων ἡγεμόνων τῶν χρόνων του, Καρόλου Ε΄ τῆς Γερμανίας καὶ Φραγκίσκου Α΄ τῆς Γαλλίας.

Η ΤΕΧΝΗ ΕΚΤΟΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Ἡ Ἰταλία δὲν ἦτο ἡ μόνη χώρα, εἰς τὴν ὁποίαν ἤκμασαν αἱ τέχναι. Ἡ Γαλλία, ἡ Γερμανία, αἱ Κάτω χῶραι κ. ἄ. ἠκολούθησαν τὴν πρόοδον τῶν τεχνῶν. Ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Γερμανίαν, ὅπου ὑπῆρχε παλαιοτάτη παράδοσις τῆς τέχνης, παρήχθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀξιόλογα ἔργα.

Εἰς τὴν Γερμανίαν ἀνεπτύχθη ἰδιαίτερος ἡ ξυλογλυπτικὴ. Ὁ **Ἄλβρεχτ Δύρερ** (Albrecht Dürer, 1471-1528) κατεσκεύασε μερικὰ ἔργα πολὺ χαρακτηριστικὰ, ὅπως εἶναι ὁ Ἴππότης, Θάνατος καὶ διάβολος καὶ ἡ περίφημος Μελαγχολία, ἡ ὁποία θεωρεῖται ὡς ἐν τῶν βαθυτά-

Ραφαήλ. — Μνήστευσις τῆς Παναγίας

των ἔργων τῆς ἀναγεννήσεως. Ὁ δὲ **Χολμπάιν** (Holbein, 1497 — 1543) διεκρίθη ὡς προσωπογράφος καὶ μερικὰ ἀπὸ τὰ ἔργα του θεωροῦνται ἀπὸ τὰ τελειότερα τῆς Ἀναγεννήσεως. (Ὁ δήμαρχος Meyer, Georg Gize, Ἔρασμος κτλ.). Αἱ δὲ θρησκευτικοῦ περιεχομένου εἰκόνες του διακρίνονται διὰ τὴν αὐστηρὰν ἀπόδοσιν τῆς πραγματικότητος (Μαδonna τοῦ δημάρχου Meyer, ὁ Χριστὸς νεκρὸς κλπ.).

Εἰς τὴν Γαλλίαν ἐξηκολούθησεν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ ἐγχώριος γλυπτικὴ, ἡ ὁποία συνίστατο εἰς τὴν ἀπομίμησιν

φυσικῶν ἀντικειμένων, ὅπως ἐπίσης καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες ἐξηκολούθησαν νὰ κτίζουν κατὰ τὸν γοτθικὸν ρυθμὸν. Ἄλλὰ βαθμηδὸν τεχνῖται ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν εἰσήγαγον τὴν ἰταλικὴν τέχνην εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ *Μιχαὴλ Κολόμβ* (Michel Co-

Τιτσιάνο — Παναγία τοῦ οἴκου Pesaro

lombe) συνδιάζων τὰς δύο τάσεις κατεσκεύασε τὸ ἐπιτύμβιον μνημεῖον τοῦ δουκὸς τῆς Bretagne, ἐν τῶν χαριεστάτων ἔργων τῆς ἀναγεννήσεως. Ἐπίσης καὶ εἰς τὰ ἔργα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐπέδρασεν ἡ ἰταλικὴ τέχνη, ἰδίως εἰς τὸ διακοσμητικὸν μέρος τῶν οἰκοδομῶν.

Χολμπάιν. — Μαδόνα του δημώζου Meyer

Τιτσιάνο — Νόμισμα του Ιησου

Κεφαλή Χριστού. Ξυλογλυπτική κατά σχέδιον του Δύρερ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῶν νέων χρόνων τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα ἀπασχόλησαν πολὺ τοὺς ἀνθρώπους.

Πολλοὶ ἐπέκριναν τὴν κατάστασιν τῆς ἐκκλησίας, τὸν βίον τοῦ ἀνωτέρου κλήρου, τὴν αὐθαιρεσίαν τοῦ πάπα καὶ γενικῶς τὰς καταχρήσεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον εἰσέλθει εἰς τὴν παπικὴν ἐκκλησίαν.

Τοιουτοτρόπως ἤρχισε σημαντικὴ κίνησις, ἡ ὁποία ὠνομάσθη μεταρρυθμίσις, διότι σκοπὸν εἶχε νὰ διορθῶσιν τὰ κακῶς ἔχοντα εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Ἡ μεταρρυθμίσις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς ὀξείας θρησκευτικὰς ἀντιθέσεις, ἐπροκάλεσε ἀίματηρούς πολέμους καὶ τέλος τὴν διάσπασιν τῆς θρησκευτικῆς ἐνότητος εἰς τὴν Δύσιν.

ΤΑ ΑΙΤΙΑ

Ἡ βαθυτέρα συγκίνησις καὶ ἡ ἐνεργὸς πίστις, ἡ ὁποία ἔχαρακτήριζε τοὺς χριστιανούς τῶν ἀποστολικῶν χρόνων, εἶχον ἐκλείψει ἀπὸ μακροῦ καὶ ἡ θρησκεία εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον εἶχε καταντήσει ξηρὸς τύπος καὶ γράμμα νεκρόν.

Ἡ θρησκευτικότης τῶν μέσων χρόνων ἦτο μᾶλλον θρησκοληψία καὶ δεισιδαιμονία. Ὁ μεσαιωνικὸς ἀνθρώπος ἔζη διαρκῶς ὑπὸ τὸν φόβον τοῦ σατανᾶ, ἐνόμιζεν ὅτι ἁμαρτάνει εἰς κάθε του βῆμα. Τὸ κυριώτερον μέλημά του ἦτο πῶς νὰ ἀποφύγη τὸ πῦρ τῆς κολάσεως. Ἐπίστευεν ὅτι σφίζεται ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἀπὸ τὸ πῦρ τῆς κολάσεως μὲ τὴν θαυματουργὸν δύναμιν τῶν εἰκόνων καὶ τῶν ἱερῶν λειψάνων. Διὰ τοῦτο ἀνελάμβανε μακρυνὰς ἀποδημίας καὶ ἐπήγαινον εἰς τοὺς ἱεροὺς τόπους, διὰ νὰ προσκυνήσῃ καὶ νὰ ζητήσῃ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Κύριος τόπος προσκυνήματος τῶν πιστῶν ἦσαν οἱ Ἅγιοι τόποι. Ἄλλ' ἀφότου οἱ Τοῦρκοι ἐκυρίευσαν τὴν Παλαιστίνην, ἤρχισαν νὰ πηγαίνουν εἰς ἄλλα μέρη, ἰδίως εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου τοὺς ἔδιδον γραπτὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, τὰ περιφῆμα σ υ γ χ ω ρ ο χ ἄ ρ τ ι α (indulgentia).

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων ἕνεκα διαφόρων λόγων ἀφυπνίσθη τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα εἰς τὴν Δύσιν, ἰδίως

εις τὰς γερμανικὰς χώρας. Ἡ κατάστασις τῆς ἐκκλησίας ἤρ-
χισε νὰ μὴν ἱκανοποιῇ πολλοὺς. Οἱ εὐφυέστεροι μελετῶντες
τὰς Γραφὰς ἔβλεπον ὅτι ὁ βίος τῶν χριστιανῶν δὲν ἦτο σύμ-
φωνος μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ. Ἰδίως ἔσκανδάλιζε
τὴν συνείδησιν τῶν αὐστηροτέρων ἢ πολιτεία τῶν ἀνωτέρων
κληρικῶν, οἱ ὅποιοι ἔζων βίον πολυτελεῆ ὅπως οἱ κοσμικοὶ ἄρ-
χοντες, ἐνεδύοντο ὅπως οἱ ἱππῶται, ἐθήρευον καὶ ἐλάμβανον
μέρος εἰς τοὺς πολέμους καὶ μετὰ τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας
πολλοὶ ἔξ αὐτῶν ἀνεγίνωσκον τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ
εἶχον ἐμπνευσθῆ τὴν ἀγάπην τῆς κοσμικῆς ζωῆς, ἢ ὅποια χα-
ρακτηρίζει τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν
ἀσκητικὴν τάσιν τῶν μέσων χρόνων.

Ἐντύπωσιν ἐπροξένει ἐπίσης ἡ κατάστασις τοῦ κατωτέρου
κλήρου, ὁ ὅποιος ἐστερεῖτο μονίμου εἰσοδήματος, διητηρεῖτο
ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνην τῶν πιστῶν, ἦτο ἀμαθὴς καὶ ἔζη ὅπως
οἱ πτωχοὶ χωρικοί, ἐσύχναζεν εἰς τὰ λαϊκὰ κέντρα, ἔπινε καὶ
ἐχαρτοπαίκεται.

Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΡΜΑΝΙΑΝ

Πολλοὶ κατὰ διαφόρους καιροὺς εἶχον αἰσθανθῆ τὴν ἀνάγκη
τῆς ἀναμορφώσεως εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπως π. χ. ὁ **Οὐϊ-
κλεφ** (Wiclef) εἰς τὴν Ἀγγλίαν (τέλος ΙΔ' αἰῶνος) καὶ ὁ **Ἰω-
άννης Χοὺς** (Hus, 1369-1413) εἰς τὴν Βοημίαν. Ἄλλ' ἡ φωνὴ
τῶν δὲν εὗρισκεν εὐρυτέραν ἀπήχησιν, ἐνῶ ὁ κληρὸς, πανίσχυ-
ρος ἀκόμη καὶ ἔχων εἰς τὴν διάθεσίν του τὴν κοσμικὴν ἐξου-
σίαν, κατέπνιγε τὰς διαμαρτυρίας πολλάκις κατὰ τρόπον ἄγριον.
Ὁ Χοὺς π. χ. ἐκάη ζῶν κατ' ἀπόφασιν τῆς ἐν Κωνσταντία συ-
νόδου (1413).

Ἄλλὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ὁ ἀναβρασμὸς ἦτο πολὺ ζωηρότε-
ρος. Ἰδίως ἐξημμένα ἦσαν τὰ πνεύματα εἰς τὴν Γερμανίαν, ἢ
ὅποια ἐπιέζετο βαρύτερον ἀπὸ τὰς καταχρήσεις τοῦ κλήρου,
διότι ἡ γερμανικὴ ἐκκλησία ἐξηρτᾶτο ἀμέσως ἀπὸ τὸν πάπαν.
Γενικῶς ἔσκανδάλιζον τὴν συνείδησιν τῶν ἀπλουστέρων καὶ
αὐστηροτέρων κατοίκων τῆς γεωργικῆς τότε Γερμανίας οἱ θρη-
σκευτικοὶ νεωτερισμοὶ τῶν μᾶλλον προηγμένων δυτικῶν λαῶν.

Ὁ πάπας Λέων Ι' ἔχων ἀνάγκη ἀπὸ χρήματα διὰ τὴν
ἀποπεράτωσιν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Πέτρου ἐπέτρεψεν εἰς τὸν
ἀρχιεπίσκοπον Μαγεντίας τὴν ἐκδοσιν συγχωροχαρτίων ἐπὶ 8

ἔτη ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μοιρασθοῦν τὰ κέρδη. Ἡ πώλησις τῶν συγχωροχαρτίων ἐγένετο κατὰ τρόπον σκανδαλώδη. Ὁ δομινικανὸς μοναχὸς Τέτζελ ἐκήρυξε τὴν ἀφεισιν ἁμαρτιῶν. Ἐντὶ ὠρισμένου τιμήματος ἠδύνατό τις νὰ ἀγοράσῃ τὰς ἁμαρτίας του καθὼς καὶ τὰς ἁμαρτίας ἀποθανόντων συγγενῶν. Μόλις ἀκουσθῆ ὁ ἦχος τοῦ χρημάτων, ἔλεγεν, ἡ ψυχὴ ἀναπηδᾷ ἀπὸ τὸ καθαρτήριο.

Ὁ Μαρτίνος Λούθηρος ἐγεννήθη ἐν Ἐϊσλέμπεν (Eisleben) τῆς Σαξονίας ἀπὸ γονεῖς πτωχοῦς. Ἐλαβε τὴν ξηρὰν λατινικὴν καὶ σχολαστικὴν μόρφωσιν τῶν χρόνων ἐκείνων, ἡ ὁποία παρείχετο δι' ἀφθόνων ραβδισμῶν. Ἀλλὰ βραδύτερον διήλθεν εὐθυμοτέρας ἡμέρας ὡς φοιτητὴς ἐν Ἐρφούρτῃ (Erfurt). Ἀλλὰ περιστατικὰ τινα συνετέλεσαν νὰ περιβληθῆ τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ τάγμα τῶν Αὐγουστίνων. Βρα-

Ὁ Λούθηρος

δύτερον ἐσπούδασε θεολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βιτεμβέργης καὶ διωρίσθη καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ συγχρόνως ἱεροκήρυξ.

Ὁ αὐγουστίνος μοναχὸς **Μαρτίνος Λούθηρος**, ἱεροκήρυξ καὶ καθηγητὴς τῆς Θεολογίας εἰς τὸ Πατεπιστήμιον τῆς Βιτεμβέργης, ἐξηγέρθη κατὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ τῆς συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτιῶν. Ἐπετέθη κατὰ τοῦ Τέτζελ εἰς τὰ κηρύγματα του καὶ κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν χρόνων ἐκείνων ἀνήρτησε τὴν 31 Ὀκτωβρίου 1517 εἰς τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας τῶν ἀνακτόρων 95 θέσεις προσκαλῶν αὐτὸν εἰς δημοσίαν 1517 συζήτησιν. Ἡ πράξις τοῦ Λουθήρου εἶχε μεγάλην ἀπήχησιν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὸ ἔτος ἐκεῖνο θεωρεῖται ὡς ἀρχὴ τῆς μεταρρυθμίσεως.

ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ

Ἡ μεταρρυθμίσις εὔρε πρόσφορον ἔδαφος εἰς τὴν Γερμα-

νίαν. Ἐγινε δεκτὴ μὲ ἐνθουσιασμὸν ἀπὸ τοὺς διανοουμένους. Ἰδίως ὁμως ἐπροόδευσε, διότι τὴν ὑπεστήριξαν διὰ λόγους πολιτικὸν οἱ μικροὶ ἡγεμόνες. Συνήντησεν ὁμως καὶ μεγάλα ἐμπόδια καὶ ἰσχυροὺς ἀντιπάλους, τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης.

Δύο ἔτη μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Λουθήρου (1519) ἀνηγορεύετο αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ὁ περιφημὸς Κάρολος Ε΄, τὸν ὅποιον θὰ γνωρίσωμεν καλύτερα κατωτέρω. Ὁ Κάρολος ἔτρεφε τὸ σχέδιον νὰ ταπεινώσῃ τοὺς μικροὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας, νὰ συγκεντρώσῃ τὴν ἐξουσίαν εἰς χεῖρας του καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἀπόλυτον μοναρχίαν κατὰ τὸ πρότυπον τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας. Διὰ τοῦτο εἶχε λόγους νὰ ἀντιπαθῇ τὴν μεταρρυθμισιν, ἣ ὁποία ἔφερε νέαν διαίρεσιν εἰς τὴν διηρημένην ἤδη Γερμανίαν καὶ ἦτο δυνατὸν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς στήριγμα εἰς τοὺς φεουδάρχας.

Ὁ πάπας ἐπίσης μετὰ τινὰς ἐνδοιασμοὺς ἐκηρύχθη κατὰ τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ἀφώρισε τὸν Λούθηρον. Ἄλλ' ἐκεῖνος ἔκαυσε τὴν βούλλαν τοῦ πάπα πανηγυρικῶς πρὸ τῆς πύλης τῆς πόλεως συνοδευόμενος ἀπὸ τοὺς μαθητὰς του καὶ ἀπὸ πλῆθος λαοῦ.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἐκάλεσε τὸν Λούθηρον πρὸ τοῦ μεγάλου συνεδρίου τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων εἰς τὴν πόλιν Βὼρμς (Worms), ὑπεχρέωσεν αὐτὸν νὰ ἀποκηρύξῃ τὰ συγγράμματά του καί, ὅταν ἠρνήθη, ἐκήρυξεν αὐτὸν ἐκτὸς νόμου καὶ διέταξε νὰ καίωνται τὰ βιβλία του.

Καταδικασθεὶς τοιουτοτρόπως ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν πάπαν ὁ Λούθηρος ἐφαίνετο διατρέχων τὸν ἔσχατον κίνδυνον, ἀλλ' ἔσωσαν αὐτὸν οἱ γερμανοὶ ἡγεμόνες. Ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας ἔκρουσεν αὐτὸν ἐπὶ δύο ἔτη εἰς ἓνα πύργον ἐντὸς τοῦ θουριγικικοῦ δάσους, ὅπου ὁ Λούθηρος μετέφρασε τὴν Ἁγίαν Γραφήν εἰς τὴν γερμανικὴν.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἠθέλε νὰ πλήξῃ τὴν μεταρρυθμισιν, ἀλλὰ τὸν ἠμπόδισεν ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας καὶ ὁ τουρκικὸς πόλεμος. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὁ πανίσχυρος σουλτάνος τῶν Τούρκων Σουλεῦμάν Β΄ ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Βιέννης καὶ ὁ αὐτοκράτωρ εἶχεν ἀνάγκην τῆς ὑποστηρίξεως τῆς ἠνωμένης Γερμανίας.

Ἐν τῷ μετοξὺ ἡ μεταρρύθμισις κατέκτησεν ἕδαφος καὶ ὠργανώθη εἰς πολιτικὸν κόμμα. Πολλοὶ ἡγεμόνες εἰσήγαγον αὐτὴν εἰς τὴν χώραν των, κατέλαβον τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα καὶ ἐκήρυξαν ἑαυτοὺς ἀρχηγούς τῆς ἐκκλησίας τοῦ κράτους των. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθησαν αἱ τοπικαὶ ἐκκλησίαι τῆς Γερμανίας. Ὄταν δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ἐπεχείρησε νὰ περιορίσῃ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς μεταρρυθμίσεως, οἱ λουθηρανοὶ κατέθεσαν ἔγγραφον διαμαρτυρίαν καὶ ὠνομάσθησαν διὰ τοῦτο **δ ι α μ α ρ τ υ ρ ὀ μ ε ν ο ι** (Protestantes), ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἐκάλουν ἑαυτοὺς **εὐ α γ γ ε λ ι κ ο ῦ ς**.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1530) εἰς τὴν δίαιταν (συνέδριον τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ αὐτοκράτορος) τῆς Αὐγούστας οἱ διαμαρτυρόμενοι ὑπέβαλον ἔγγραφον ὁμολογίαν πίστεως, τὴν ὀνομασθεῖσαν **αὐ γ ο υ σ τ α ῖ α ν ὀ μ ο λ ο γ ῖ α ν** (confessio augustana), διὰ τῆς ὁποίας ἤθελον νὰ δείξουν ὅτι οἱ μεταρρυθμισταὶ δὲν εἶναι κακόδοξοι αἵρετικοί, ἀλλ' ὅτι θέλουν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν γνησίαν παράδοσιν τῆς ἐκκλησίας. Τὴν ὁμολογίαν εἶχε συντάξῃ ὁ ὀνομαστός ἑλληνιστῆς, γνωστός μὲ τὸ ἑξελληνισθὲν κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν χρόνων τῆς ἀναγεννήσεως ὀνομά του, **Φίλιππος Μελάγχθων** (1497—1560), ὁ ὁποῖος ἔγινε πολῦτιμος συνεργάτης τοῦ Λουθήρου.

Αἱ θρησκευτικαὶ ἔριδες ἔλαβον διαστάσεις εἰς τὴν Γερμανίαν, οἱ ὁπαδοὶ τῶν δύο δογμάτων ὠργανώθησαν καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐφαίνετο ἔτοιμος νὰ ἐκραγῇ. Ἄλλ' ὁ Κάρολος Ε' βλέπων ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν θρησκευτικὴν ἐνότητα ἐπροτίμησε νὰ ἔλθῃ εἰς συμβιβασμὸν πρὸς τοὺς διαμαρτυρομένους ἡγεμόνας. Διὰ τῆς λεγομένης **Θρησκευτικῆς εἰρήνης 1555 τῆς Αὐγούστης** (1555) ὠρίσθησαν τὰ ἑξῆς: 1) Τὰ δύο δόγματα ἔχουν ἴσα δικαιώματα, 2) οἱ ἡγεμόνες καὶ αἱ πολιτεῖαι δικαιοῦνται νὰ ἐπιβάλλουν τὸ δόγμα των εἰς τοὺς ὑπηκόους των (Cujus regio, ejus religio), 3) τὰ μέχρι τοῦ 1552 κατασχεθέντα ἐκκλησιαστικὰ κτήματα μένουσιν εἰς τοὺς διαμαρτυρομένους.

Διὰ τῆς συμβάσεως ταύτης ἀπεσοβήθη ὁ ἐμφύλιος πόλεμος.

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΛΟΥΘΗΡΟΥ

Ὅπως ὅλοι οἱ ἐμπνευσμένοι ἰδρυταὶ θρησκειῶν καὶ ἀνα-

μορφωταί, ὁ Λούθηρος δὲν ἔδωσε πλήρες καὶ ὀριστικὸν σύστημα τῶν δοξασιῶν του. Αἱ βασικαὶ ἀντιλήψεις τῆς διδασκαλίας του εἶναι ἡ τῆς θείας χάριτος καὶ τῆς ἐλευθέρας ἐρεῦνης.

Τὸ κυριώτερον μέλημα τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς του ἦτο τὸ πῶς σφῆξει κανεὶς τὴν ψυχὴν του. Εἰς τὸ πρόβλημα αὐτὸ ὁ Λούθηρος ἔδωσεν ἰκανοποιητικὴν λύσιν διδάξας ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν σφῆζεται δι' ἔργων νόμου (ἀσκήσεων, νηστειῶν, προσευχῶν, προσκυνημάτων κλπ.), ἀλλὰ διὰ τῆς θείας χάριτος. Ἐκαστος δύναται νὰ σώσῃ τὴν ψυχὴν του διὰ τῆς θεομῆς πίστεως καὶ δι' ἀμέσου ἐπικοινωνίας μετὰ τοῦ Θεοῦ ἄνευ μεσολαβήσεως ἱερέων, ἐπισκόπων ἢ τοῦ πάπα.

Τὴν ἀληθῆ διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ εὐρίσκει κανεὶς μελετῶν ἀπ' εὐθείας τὴν Ἁγίαν Γραφήν. Ἡ παράδοσις, εἰς τὴν ὁποίαν ἐστηρίζετο ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία, δὲν ἔχει ἀξίαν, ἐφόσον δὲν συμφωνεῖ μετὰ τῆς Γραφῆς. Αὐτὰ εἶναι τὰ δύο γονιμώτερα σημεῖα τῆς νέας διδασκαλίας, τὰ ὁποῖα ἐπροξένησαν ἐντύπωσιν καὶ προσεῖλκυσαν ὁπαδούς.

Κατὰ τὸν Λούθηρον τὰ μυστήρια εἶναι δύο, τὸ βάπτισμα καὶ ἡ εὐχαριστία. Ἡ τελευταία εἶναι τελετή, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν γίνεται μετουσίωσις, ἀλλ' ἀπλῶς παρουσία τοῦ θεοῦ. Ἡ λατρεία πρέπει νὰ γίνεται εἰς τὴν ὀμιλουμένην γλῶσσαν τοῦ τόπου καὶ ὄχι εἰς τὴν λατινικὴν. Κέντρον αὐτῆς εἶναι τὸ κήρυγμα. Διὰ τοῦτο ἡ προτεσταντικὴ ἐκκλησία ἔχει ἱεροκήρυκας ἀντὶ ἱερέων καὶ καταργεῖ τὰς πομπώδεις τελετάς. Τὰ πρωτεῖα τοῦ πάπα δὲν ἔχουν δικαιολογίαν ὅπως καὶ ἡ ἀγαμία τῶν ἱερέων, ἡ προσκύνησις τῶν ἁγίων καὶ τῶν εἰκόνων αὐτῶν.

Κατὰ ταῦτα ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου δὲν εἶναι προῖον ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης, ἀλλὰ γέννημα ζωηοῦς θρησκευτικῆς συγκινήσεως. Ὁ Λούθηρος θελεῖ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἐκκλησίαν εἰς τὴν παλαιὰν ἀπλότητα καὶ αὐστηρότητα. Ὁμιλεῖ μὲ περιφρόνησιν διὰ τὴν ἐπιστήμην καὶ ἀποστρέφεται τὴν ὁρμὴν πρὸς ἔρευναν καὶ μάθησιν, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἡ μεταρρυθμίσις στρέφεται κατὰ τῆς σπουδῆς τῶν ἀρχαίων εἰδωλολατρικῶν συγγραφέων καὶ κατὰ τῆς εὐθύμου ἀντιλήψεως τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία ἦτο συνέπεια αὐτῆς. Διὰ τοῦτο εἶχε δίκαιον ὁ Ἐρασμος, ὅταν ἔγραφεν ὅτι, ὅπου διαδίδεται ὁ λου-

θηρανισμός, καταστρέφονται αἱ ἐπιστῆμαι. Ἐκ μῆς ἀπόψεως μόνον εἶχε γόνιμον ἐπίδρασιν ἢ μεταρρυθμισίς. Παρέχουσα εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἐλευθερίαν νὰ μορφώσῃ τὴν πίστιν του διὰ τῆς ἀμέσου μελέτης τῆς Γραφῆς ἐνίσχυσε τὴν ἀτομικότητα καὶ τὸ θάρρος τῆς γνώμης. Ἄλλὰ τὰ ἀποτελέσματα αὐτὰ ἐφάνησαν βραδύτερον.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου διεδόθη εἰς τὴν μέσην καὶ τὴν βόρειον Γερμανίαν, εἰς τὴν Σουηδίαν καὶ τὴν Δανίαν, ὅπου ἐδέχθησαν αὐτὴν οἱ ἡγεμόνες καὶ κατέστησαν αὐτὴν θρησκείαν τοῦ κράτους.

Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΒΕΤΙΑΝ ΚΑΙ ΓΑΛΛΙΑΝ

Σχεδὸν συγχρόνως μὲ τὸν Λούθηρον καὶ λαβὼν ἀφορμὴν ἐπίσης τὰ συγχωροχάρτια ἐκήρυξε τὴν μεταρρυθμίσιν εἰς τὴν Ζυρίχην ὁ ἔλβετος ἱερεὺς **Ζβ.γγλιος** (Zwingli, 1481—1531). Ἡ διδασκαλία του διεδόθη εἰς τὴν βόρειον καὶ δυτικὴν Ἑλβετίαν καθὼς καὶ εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν, ἐνῶ ἡ ὀρεινὴ Ἑλβετία ἔμεινε πιστὴ εἰς τὸν πάπαν. Ἡ διδασκαλία τοῦ Ζβιγγλίου διέφερε μόνον κατὰ τὴν εὐχαριστίαν. Βραδύτερον αἱ δύο ἐκκλησίαι συνεχωνεύθησαν.

Περισσότερον ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν Λούθηρον ὁ γάλλος μεταρρυθμιστὴς **Καλβῖνος** (Jean Calvin, 1509—1564). Εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ λαὸς δὲν ἤθελε κυρίως θρησκευτικὸν νεωτερισμὸν καὶ οἱ βασιλεῖς ἀμειλίκτως κατεδίωξαν τὴν αἵρεσιν, ἢ ὅποια ἤπείλει νὰ διασπᾶσῃ τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους. Μολαταῦτα ἡ μεταρρυθμίσις εὔρε θερμοὺς ὀπαδοὺς εἰς πολλὰ μέρη, ἰδίως εἰς τὰς πόλεις μεταξὺ τῶν ἀνεπτυγμένων. Ὁ Καλβῖνος κατήγετο ἀπὸ τὴν βόρειον Γαλλίαν, εἶχε λάβει μόμφωσιν χουμανιστικὴν καὶ νέος εἶχεν ὑποστῆ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Λουθήρου. Ἐπειδὴ ἐκινδύνευεν εἰς τὴν Γαλλίαν, κατέφυγεν εἰς τὴν Γενεύην, ὅπου εὔρε πρόσφορον ἔδαφος διὰ νὰ ἀναπτύξῃ τὴν διδασκαλίαν του, ἢ ὅποια ὠνομάσθη **καλβινισμὸς** καὶ οἱ ὀπαδοὶ του **καλβινισταί**. Ὁ Καλβῖνος ἐδίδαξε τὸν **προορισμόν**, ὅτι δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος πρὸ τῆς γεννήσεώς του προορίζεται ἀπὸ τὸν θεὸν ἢ νὰ σωθῆ ἢ νὰ καταδικασθῆ. Ἦθελε νὰ ἐπιβάλλῃ μεγαλυτέραν αὐστηρότητα εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Κατήργησε τὸν κληρὸν καὶ ὥρισεν τὴν ἐκκλησίαν νὰ διοικῶν οἱ γέροντες τῆς κοινότητος

(πρεσβύτεροι). Διὰ τοῦτο ἡ καλβινικὴ ἐκκλησία ὀνομάζεται π ρ ε σ β υ τ ε ρ ι α ν ῆ.

Εἰς τὴν Γενεύην ὁ Καλβῖνος ἀπέκτησε δικτατωρικὴν ἐξουσίαν καὶ διωργάνωσε τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ κράτος καὶ ἐκάνοισε τὸν δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν βίον. Ἀπηγόρευσε τοὺς χορούς, τὰ παιγνίδια, τὰς διασκεδάσεις, ὥρισε τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὴν τροφήν, ἔκλεισε τὰ θέατρα καὶ τὰ καπηλεῖα καὶ ὑπεχρέωσεν ὅσους δὲν ἤθελον νὰ συμμορφωθοῦν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν.

Ὁ Καλβῖνος ἦτο στενόψυχος καὶ μισαλλόδοξος, ὅσον ὁ χειρότερος τῶν ἱεροξεταστῶν. Προσείλκυσε μὲ δόλον τὸν ἱατρὸν Σ ε ρ β ἔ (Michel Servet), ὁ ὁποῖος εἶχε γράψει κατὰ τοῦ δόγματος τῆς Ἀγίας Τριάδος, τὸν συνέλαβε καὶ τὸν ἔκασε.

Ἡ μεταρρύθμισις τοῦ Καλβίνου διεδόθη εἰς τὰς νεολατινικὰς χώρας, ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν, εἰς τὰς Κάτω Χώρας, εἰς τὴν Σκωτίαν καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Πολλοὺς καλβινιστὰς εἶχε καὶ ἡ Γαλλία, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν ἐνταῦθα *Οὐγενότοι*.

Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΣΚΩΤΙΑΝ

Εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου τὰ πνεύματα ἦσαν ἀπὸ μακροῦ προπαρασκευασμένα διὰ τὴν θρησκευτικὴν μεταβολήν, τὴν μεταρρύθμισιν εἰσήγαγεν ὁ δραστήριος καὶ ὁ ἰδιότροπος βασιλεὺς Ἑρρῖκος Η΄.

Ὁ Ἑρρῖκος ἤθελε νὰ διαζευχθῆ τὴν σύζυγόν του Αἰκατερίνην τῆς Ἀραγωνίας, θείαν Καρόλου Ε΄, καὶ νὰ συζευχθῆ μίαν κυρίαν τῶν τιμῶν, τὴν Ἄ ν ν α ν Β ό λ ε ῦ ν (Boleyn). Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ πάπας παρείλκυε τὴν ὑπόθεσιν, ἐκήρυξε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγγλίας ἀνεξάρτητον καὶ ἑαυτὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀγγλικῆς ἐκκλησίας (1534).

Ἡ ἀγγλικὴ μεταρρύθμισις διῆλθε σειρὰν περιπετειῶν. Ὅριστικὴν μορφήν ἔλαβεν ἐπὶ τῆς περιφήμου βασιλίσσης Ἐλισάβετ, θυγατρὸς τοῦ Ἑρρῖκου Η΄ καὶ τῆς Ἄννας Βόλεϋν. Ὁ βασιλεὺς ἀνεγνωρίσθη ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας, οἱ ἐπίσκοποι διετηρήθησαν, εἰσήχθη ἡ λειτουργία εἰς ἀγγλικὴν γλῶσσαν, ἐνῶ κατὰ τὰ ἄλλα ἔγινε δεκτὸν τὸ καλβινικὸν δόγμα. Ἀλλὰ συγχρόνως διετηρήθησαν τύποι τινὲς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ὁ σταυρός, τὸ ὄργανον, ἡ στολὴ τῶν ἱερέων κλπ. Τοιοῦτοτρόπως διεμορφώθη ἡ ἀγγλικὴ *ἐπισκοπικὴ ἐκκλησία*.

Ἡ Σκωτία εἰσήγαγε ριζικωτέραν μεταρρύθμισιν. Κατήργησε τοὺς ἐπισκόπους καὶ ὄλους τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους, οἱ ὁποῖοι ὑπενθύμιζον τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν. Ἡ σκωτικὴ ἐκκλησία διεμορφώθη κατὰ τὸ πρότυπον τῆς ἐν Γενεύῃ καλβινικῆς (πρεσβυτεριανῆ).

Ἀπὸ τὴν ἐπίσημον ἀγγλικὴν καὶ σκωτικὴν ἐκκλησίαν ἀπεσχίσθησαν δύο ὁμάδες αὐστηροτέρων μεταρρυθμιστῶν, οἱ **Πουριτανοὶ** καὶ οἱ **Ἀνεξάρτητοι**, οἱ ὁποῖοι ἀπέρριπτον πᾶσαν τελετὴν καὶ ἐδέχοντο ἰσότητα μεταξὺ τῶν πιστῶν.

Η ΑΝΤΙΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

Αἱ ἐπιθέσεις ἐπροκάλεσαν ἀντίδρασιν ἐντὸς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἠγέρθη μετ' ὀλίγον, διὰ τὴν πολεμήσῃ τὴν αἵρεσιν. Οὕτω ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἤρχισε ζωνερὰ κίνησις εἰς τὴν παπικὴν ἐκκλησίαν, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουν ἀντιμεταρρύθμισιν ἢ καθολικὴν μεταρρύθμισιν. Ὡς μέσα διὰ τὴν ἄμυναν καὶ ἐπίθεσιν ἐχρησίμευσαν εἰς τὴν παπικὴν ἐκκλησίαν :

α) Ἡ ἐν **Τριδέντῳ** *σύνοδος*, ἡ ὁποία συνῆλθεν εἰς τρεῖς περιόδους ἀπὸ τὸ 1545—1563, διετύπωσε τὸ καθολικὸν δόγμα εἰς ἐνιαῖον σύστημα καὶ ἐξῆρε σκοπίμως τὰς ἀντιθέσεις πρὸς τὴν διαμαρτυρομένην ἐκκλησίαν. Ἀνεγνώρισε τὸν πάπαν ἀνώτερον τῶν συνόδων καὶ ἐνέκρινε τὴν δίωξιν τῶν αἰρετικῶν.

β) **Τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν** (Societas Jesu, 1540), τὸ ὁποῖον ἴδρυσεν ὁ ἰσπανὸς Λοϋόλα (Loyola) ὀργανώσας αὐτὸ στρατιωτικῶς. Ὁ Ἰησουΐτης εἶναι καλόγερος καὶ συγχρόνως στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας. Ἐκτὸς τῶν μοναχικῶν ἀρετῶν, τῆς πενίας καὶ παρθενίας, πρέπει νὰ ἔχη τὴν ἀρετὴν τῆς ὑπακοῆς, τῆς τυφλῆς ὑπακοῆς (ὡς πτῶμα) πρὸς τοὺς ἀνωτέρους, τὸν ἀρχηγὸν τοῦ τάγματος καὶ τὸν πάπαν. Σκοπὸς τοῦ τάγματος ἦτο ἡ καταπολέμησις τῆς αἵρέσεως. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ὑπῆρξε καταπληκτικὴ. Πρωτοῦ συμπληρωθῆ αἰὼν, οἱ Ἰησουῖται εἶχον ἐξαπλωθῆ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ἐπειδὴ δὲ ἀντελήφθησαν ὅτι δυνατὸν ὄπλον ἦτο ἡ διαπαιδαγώγησις τῆς νεολαίας, κατῶρθωσαν νὰ λάβουν εἰς χεῖρας τῶν μέγα μέρος τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Εὐρώπης.

γ) **Ἡ Ἱερὰ Ἐξέτασις** (Inquisitio) κατηγορίσθη κατὰ τὸ πρό-
τυπον τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου τῆς Ἰσπανίας, τὸ ὁποῖον εἶχον
χρησιμοποίησει οἱ βασιλεῖς τῆς χώρας ταύτης πρὸς καταπολέμη-
σιν τῶν ἀνυποτάκτων φεουδαρχῶν καὶ βραδύτερον διὰ νὰ κατα-
διώξουν τοὺς ἀλλοδόξους ἔβραίους, μωαμεθανούς, διαμαρτυρο-
μένους. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἕξ καρδινάλιους καὶ εἶχε δικαίωμα ζωῆς
καὶ θανάτου εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα. Κατεδίκαζεν εἰς τὸν
διὰ πυρᾶς θάνατον τοὺς ἀπομακρυνομένους ἀπὸ τὴν ὀρθὴν
πίστιν. Ἡ ἀπάνθρωπος αὐτῇ πρᾶξις ἐθεωρεῖτο ὡς κατ' ἐξοχὴν
θεάρεστος, ἔργον πίστεως (actus fidei, ἕξ οὗ τὸ ἰσπανικὸν αυτο-
dafé), εὐεργετικὴ διὰ τὸν καταδικαζόμενον, διότι διὰ τῆς προσ-
σκαίρου βασάνου ἀπηλλάσσεται ἀπὸ τὴν αἰώνιαν καταδίκην. Ἡ
Ἱερὰ ἐξέτασις δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἐκτύπωσιν συγγραμμάτων ἀνευ
προηγούμενης ἐγκρίσεως ἢ ἀπηγόρευε τὴν ὑπὸ τῶν πιστῶν ἀνά-
γνωσιν ὠρισμένων βιβλίων. Ἐκ τούτου προῆλθον οἱ **πίνα-
κες τῶν ἀπηγορευμένων βιβλίων** (Indices
librorum prohibitorum ἢ ἀπλῶς Index), πίνακες δηλαδή, εἰς
τοὺς ὁποίους ἔθετε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ θέτῃ ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία
τὰ ἀνεπιθύμητα ἔργα. Ἡ Ἱερὰ ἐξέτασις διέπραξε φρικτὰς ἀγριό-
τητας καὶ παρεκάλυσε τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου.

Πλὴν τῶν ἐξωτερικῶν τούτων ἀμυντικῶν μέτρων ἐγίνε βα-
θυτέρα μεταβολὴ εἰς τὴν παπικὴν ἐκκλησίαν. Ἀπὸ ἀντίδρασιν
εἰς τὴν μεταρρῦθμισιν ἀφυπνίσθη τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα
Ζωηρὰν ἐκδήλωσιν τούτου ἔχομεν εἰς τὴν τέχνην καὶ τὴν λογοτε-
χνίαν τῶν μετὰ τὴν μεταρρῦθμισιν χρόνων, εἰς τὰ ἔργα τῆς ζω-
γραφικῆς καὶ τῆς γλυπτικῆς, ἰδίως εἰς τὸν νέον, τὸν βαρὺν καὶ
ἐπιβλητικὸν ρυθμὸν τῶν ναῶν, τὸν λεγόμενον **μπαρόκ**, εἰς τὴν
ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν καὶ τὴν ποίησιν, τῆς ὁποίας κορύφωμα
εἶναι ἡ ἐλευθέρωσις τῆς Ἱερουσαλήμ τοῦ Τάσσο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΚΡΑΤΩΝ

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων εἰς τὴν Εὐρώπην διειρηθεὶς ἔκτεταμένον κράτος τοῦ παλαιοῦ τύπου, ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία. Οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἀψβούργων ἡγεμόνες αὐτῆς ἐξουσίαζον πολλὰς χώρας καὶ λαούς, οἱ ὅποιοι διέφερον κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἦθη. Ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία ἦτο κράτος καθολικὸν κατὰ τὸ πρότυπον τῆς παλαιᾶς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

Ἀλλὰ αἱ συνθήκαι, αἱ ὁποῖαι ἐδημιουργήθησαν μετὰ τὴν ἀναγέννησιν, κατέστησαν δυσχερῆ τὴν διατήρησιν τοιοῦτου κράτους. Εἰς τὴν Δ. Εὐρώπην ἤρχισε νὰ ἀφυπνίζεται ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ἡ καὶ ὁ λαὸς ἔπειθε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν αὐτοτέλειάν του καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἰδιαίτερον κράτος.

Τοιοιουτρόπως ἀνεπτύχθησαν τὰ ἐθνικὰ κράτη, ἡ Γαλλία, ἡ Ἰσπανία, ἡ Ἀγγλία, ἡ Ὀλλανδία κλπ., τὰ ὁποῖα εἶχον μεγαλυτέραν συνοχὴν.

Μεγάλην δύναμιν ἀπέκτησαν ἰδίως οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας καὶ ὅταν ἦλθον εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας τῆς Γερμανίας, τὸ μικρὸν σχετικῶς γαλλικὸν κράτος ἐφάνη στερεώτερον.

Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Ἡ Γερμανία κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ κράτη, τῶν ὁποίων οἱ ἡγεμόνες ἔφερον διαφόρους τίτλους, ὀνομαζόμενοι βασιλεῖς, δούκες, κόμητες, κλπ. Κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα, ὅτε ἤρχισαν αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Οὐγγρων, οἱ ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ συνενωθοῦν ὑπὸ κοινὸν ἄρχοντα, ὁ ὁποῖος νὰ διευθύνῃ τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις. Ἐξέλεξαν λοιπὸν τὸν ἰσχυρότατον ἡγεμόνα τῶν χρόνων ἐκείνων, τὸν Ἐρρῖκον τῆς Σαξονίας, ὡς ἀνώτατον ἄρχοντα τῆς Γερμανίας. Ἐκτοτε τὰ γερμανικὰ κράτη ἀπετέλεσαν ὁμοσπονδίαν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Ἀγία ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους. Οἱ σημαντικώτατοι τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων, ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν κατ' ἀρχάς, βραδύτερον ὀκτώ, ἐκλέκτορες καλούμενοι, ἐξέλεγον τὸν αὐτοκράτορα, ἕνα ἐκ τῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας καὶ συνήθως τὸν ἰσχυρότερον, ὁ ὁποῖος ἐξηκολούθει νὰ

είναι ἡγεμῶν τῆς ἰδίας ἐπικρατείας καὶ συγχρόνως αὐτοκράτωρ.

Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ ἐκλέγωνται αὐτοκράτορες τῆς Γερμανίας πρίγκιπες ἀπὸ τὸν *Ἀψβουργικὸν οἶκον* (Habsburg). Οἱ Ἀψβούργοι ἦσαν ἡγεμόνες τῆς Αὐστρίας καὶ ἔφερον τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιδουκός. Ὁ Ἀψβουργικὸς οἶκος ἀπέκτησε μεγίστην δύναμιν εἰς τὴν Εὐρώπην δι' ἐπιτυχῶν ἐπιγαμιῶν, διότι αἱ χῶραι ἐθεωροῦντο τότε κτήματα τῶν ἡγεμόνων καὶ ἐκληρονομοῦντο ἢ ἐδίδοντο ὡς προίξ. Οὕτω οἱ Ἀψβούργοι ἀπέκτησαν τὰς Κάτω Χώρας (Βέλγιον καὶ Ὀλλανδίαν), τὴν Ἐλευθέραν Κομητείαν (Franche Compté) εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὰ βασίλεια τῆς Βοημίας καὶ Οὐγγαρίας.

Κατὰ ταῦτα τὸ κράτος τῶν Ἀψβούργων ἦτο μοναρχία ἀποτελουμένη ἀπὸ λαοὺς διαφέροντας κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν καταγωγὴν, τοὺς ὁποίους δὲν εἶχε συνενώσει ἡ ἰδία προαίρεσις, ἀλλ' ὁ κοινὸς ἄρχων. Ἦτο ἄρα κράτος μεσαιωνικὸν μὴ στηριζόμενον ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνοτήτων, ἡ ὁποία ἤρχισεν ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων νὰ γίνεται ὁσημέραι ζωηρότερον συνειδητὴ εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐπέφερε σὺν τῷ χρόνῳ τὴν διάλυσιν τῆς Ἀψβουργικῆς μοναρχίας.

ΚΑΡΟΛΟΣ Ε'

Τὸ 1519 ἐξελέγη αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ὁ Κάρολος Α', βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας, υἱὸς Ἰωάννας τῆς Τρελλῆς, θυγατρὸς τοῦ Φερδινάνδου καὶ τῆς Ἰσαβέλλας τῆς Ἰσπανίας, καὶ ἑνὸς αὐστριακοῦ πρίγκιπος, ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάρολος Ε'.

Ὁ *Κάρολος Ε'* (1519 — 1556) εἶναι ἀπὸ τοὺς ἀξιολογωτάτους ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης. Ἡ δύναμις του ἦτο μεγάλη, αἱ δὲ κτήσεις του ἀπέραντο, διότι ὡς βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας ἦτο κύριος τῆς Ἰσπανίας μετὰ τῶν ἀπεράντων κτήσεών της εἰς τὸν Νέον Κόσμον, τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Σικελίας, ὡς καὶ τῶν Κάτω Χωρῶν καὶ τῆς Ἐλευθέρας Κομητείας, ὡς ἀρχιδουξ δὲ τῆς Αὐστρίας κατεῖχε τὰς κτήσεις τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου καὶ συγχρόνως ἦτο αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας. Διὰ τοῦτο δικαίως ἔλεγον ὅτι ὁ ἥλιος δὲν δύει εἰς τὸ κράτος του.

Τὸ ὄνειρον τοῦ Καρόλου ἦτο νὰ καταστήσῃ τὴν Ἰσπανίαν κοσμοκράτειραν, νὰ συντριψῇ τὴν ἀντίστασιν τῶν ἡγεμόνων

τῆς Γερμανίας καὶ νὰ καταπνίξῃ τὴν θρησκευτικὴν μεταρροῦθμισιν. Ἀλλὰ τὰ σχέδιά του ἀνησύχησαν τὰ γειτονικὰ κράτη καὶ τοὺς γερμανοὺς ἡγεμόνας καὶ ὡς ἐκ τούτου περιῆλθεν ἀφ' ἐνὸς εἰς μακρὸν πόλεμον πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας, ἀφ' ἐτέρου ἡ θρησκευτικὴ πολιτικὴ του προεκάλεσε σειρὰν ἐσωτερικῶν ταραχῶν εἰς τὴν Γερμανίαν.

Περίφημος εἶναι ἡ ἀντιζηλία τοῦ Καρόλου Ε' καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας **Φραγκίσκου Α'**. Οἱ δύο ἡγεμόνες περιεπλάκησαν εἰς μακρὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον ἔμελλον νὰ συνεχίσουν οἱ διάδοχοί των. Οὕτως ἤρχισεν ἡ πάλη μεταξὺ τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου, ἡ ὁποία ἔμελλε νὰ διαρκέσῃ πολλοὺς αἰῶνας καὶ νὰ συνταράξῃ τὴν Εὐρώπην.

Ἀφορμὴν εἰς τὴν σύγκρουσιν ἔδωκε τὸ Μεδιόλανον καὶ ἡ Ἐλευθέρα Κομητεία, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀρχῆθεν γερμανικὰ φέουδα, εἶχον ὅμως καταληφθῆ ὑπὸ τῶν Γάλλων. Ὁ Κάρολος ἤρχισε τὸν πόλεμον ἔχων σύμμαχον τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Ἑρρίκον Η'. Ἡ προσπάθειά του, ὅπως εἰσβάλῃ εἰς τὴν νότιον Γαλλίαν, ἀπέτυχεν, ἀλλ' ὁ ἰπποτικὸς στρατὸς τῶν Γάλλων συνετρίβη παρὰ τὴν Παντίαν τῆς ἄνω Ἰταλίας καὶ ὁ Φραγκίσκος πολεμῶν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν γάλλων ἰπποτῶν συνελήφθη αἰχμάλωτος (1525). Ἀλλ' ἀφέθη ἐλεύθερος μετ' ὀλίγον ὀρκισθεὶς ὅτι παραιτεῖται τῶν ἀξιώσεων ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω χωρῶν.

Μεγίστην αἰσθησιν παρήγαγεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ σύμμαχία τοῦ Φραγκίσκου Α' μετὰ τοῦ σουλτάνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως **Σουλεῦμὰν τοῦ Μεγαλοπρεποῦς**. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας εὐρισκόμενος εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν ἐπεκαλέσθη δι' ἐπιστολῆς τὴν συνδρομὴν τοῦ Σουλτάνου καὶ ὁ Σουλεῦμὰν, ὁ ὁποῖος εἶχε κυριεύσει τὴν Οὐγγαρίαν, ἀνέλαβε δύο ἐκστρατείας κατὰ τῆς Βιέννης μετὰ μεγάλων προετοιμασιῶν, ἐνῶ ὁ ὑπὸ τὸν Χαϊρεντὶν Βαρβαρόσσαν πειρατικὸς στόλος τῆς Ἀφρικῆς ἐλυμαίνετο τὴν Μεσόγειον καὶ ἠπειλεῖ τὰ παράλια τῆς Ἰταλίας.

Ἡ χριστιανικὴ Εὐρώπη ἐφάνη τότε ὅτι ἠπειλεῖτο σοβαρῶς ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ κινδύνου, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἀποφασιστικότητος τῆς ἠνωμένης Γερμανίας ὁ Σουλεῦμὰν ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ἀπαλλαγείς ἀπὸ τὴν ἀπειλὴν τοῦ σουλτάνου ὁ Κάρολος προσέβαλε τὴν Τύνιδα, τὴν ἐστίαν τῶν ἀλγερινῶν πειρατῶν καὶ βάσιν τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Χαϊρεντίν Βαρβαρόσσα. Ὁ πόλεμος κατὰ τῶν ἀπίστων καὶ ἐπικινδύνων πειρατῶν εἶχε χαρακτηρὰ σταυροφορίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβον μέρος κυρίως μὲν Ἴσπανοί, ἀλλὰ καὶ Ἴταλοί καὶ Γερμανοί (Ἰούνιος 1535). Πρὸ τῆς Τύνιδος συνετρίβη ἡ ὑπερτέρα δύναμις τοῦ Χαϊρεντίν, οἱ δὲ πολυάριθμοι χριστιανοὶ αἰχμάλωτοι, οἱ ὁποῖοι ἐκρατοῦντο ἐντὸς τῆς πόλεως, ἐπανεστάτησαν καὶ ἐπιτεθέντες ἐκ τῶν ὀπισθεν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν ἐβοήθησαν τὸν Κάρολον νὰ καταλάβῃ τὸ φρούριον.

Ἄλλ' ὁ Κάρολος κανὲν ἀπὸ τὰ μεγάλα σχέδιά του δὲν κατόρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ καὶ καταληφθεὶς ὑπὸ μελαγχολίας, ἀπεσύρθη ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ διεμοίρασε τὸ κράτος του μεταξὺ τοῦ ἀδελφοῦ του Φερδινάνδου καὶ τοῦ υἱοῦ του Φιλίππου, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν πρῶτος ἔλαβε τὸ ἀρχιδουκάτον τῆς Αὐστρίας καὶ τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ δὲ δεύτερος ἔγινε βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας (1556).

Η ΓΑΛΛΙΑ

Ἡ Γαλλία εἶχε τὸ πλεονέκτημα νὰ κατοικεῖται ὑπὸ πληθυσμοῦ ὁμοιογενοῦς. Ὁ βασιλικὸς οἶκος αὐτῆς δὲν ὑπέστη διακοπήν, ἀλλ' ἔδωκε σειρὰν ἐπιβλητικῶν βασιλέων, οὕτως ὥστε εἰς τὴν Γαλλίαν δὲν ἐπῆλθε χαλάρωσις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας, ὅπως συνέβη εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ Ἰταλίαν. Τουναντίον ἡ χώρα συνεσφίγγετο διαρκῶς ἰσχυρότερον περὶ τὸν βασιλικὸν οἶκον.

Κατὰ τὸ τέλος τῶν μέσων χρόνων καὶ μετὰ τὸ πέρασ τοῦ ἑκατονταετοῦς πολέμου ἐξαιρετικὰ γεγονότα ἐνίσχυσαν τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν. Ὁ **Κάρολος Ζ'** (1422-1471) στηριζόμενος εἰς τὰ καλῶς ὀργανωμένα οἰκονομικὰ τοῦ κράτους ἐδημιούργησε πρῶτος μεταξὺ τῶν Εὐρωπαϊῶν ἡγεμόνων μόνιμον στρατὸν καὶ διὰ συμβάσεως ἀπηλλάγη ἀπὸ τὰς ἐπεμβάσεις τοῦ πάπα. Τὴν προσπάθειαν αὐτοῦ ἐξηκολούθησεν ὁ υἱὸς του **Λουδοβίκος ΙΑ'** (1471-1483). Ὑπουργὸς καὶ σκληρὸς ὡς ὁ πατήρ του, ἐπολέμησε κατὰ τῶν ἰσχυρῶν τιμαριούχων τῆς χώρας, ἐξολόθρευσε πολλοὺς καὶ συνήνωσε τὰς κτήσεις των μετὰ τῶν

κτίσεων τοῦ στέμματος. Συγχρόνως ἐβοήθησε τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πόλεων, τοῦ ἐμπορίου, τῆς βιομηχανίας καὶ ἐδιπλασίασε τὰ εἰσοδήματα τοῦ κράτους δι' ἐπιμελοῦς διαχειρίσεως τῶν οἰκονομικῶν. Οὕτω ἡ Γαλλία παρουσιάζετο κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ὡς τὸ καλύτερον ὀργανωμένον κράτος καὶ οἱ βασιλεῖς αὐτῆς ἦσαν εἰς θέσιν, ἀφοῦ συνήνωσαν ὅλην τὴν χώραν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των, νὰ στραφοῦν πρὸς ἐξωτερικὰς κατακτήσεις.

ΕΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΙΣΠΑΝΙΑΣ

Παλαιότατοι κάτοικοι τῆς Ἰσπανίας ἦσαν οἱ Ἰβήρες, οἱ ὅποιοι ἐξελαϊνίσθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας. Κατὰ τὴν μεγάλην μετανάστευσιν ἡ χώρα κατελήφθη ὑπὸ τῶν Βησιγόθων, οἱ ὅποιοι ἀφωμοιώθησαν πρὸς τοὺς παλαιοὺς κατοίκους. Τὸν Η' αἰῶνα μ. Χ. ἦλθον οἱ Ἀραβες, οἱ ὅποιοι, ἀφοῦ ἐνίκησαν τοὺς Βησιγόθους, κατέλαβον τὰ εὐφορώτερα μέρη τῆς χώρας, ἐνῶ οἱ χριστιανοὶ περιορίσθησαν εἰς τὰ ὄρεινά μέρη, ὅπου ἴδρυσαν μικρὰ κράτη ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς πολεμιστάς, καὶ διετέλουν εἰς διηνεκεῖς πολέμους πρὸς τοὺς Ἀραβας ἢ τοὺς Μαύρους (Maures), ὅπως τοὺς ὀνόμαζον. Ὁ καλὶφης τῶν Ἀράβων πρωτεύουσαν εἶχε τὴν Κορδούην. Οἱ Μουσουλμάνοι εἰσήγαγον τὸν ἀνατολικὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἐκαλλιέργουν ἐπιμελῶς τὴν γῆν, εἶχον ἐξαίρετον σύστημα ὑδροεύσεως, προήγαγον τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ἔκτισαν ἐξαίρετους οἰκοδομάς, ὅπως εἶναι τὰ ἀνάκτορα τῆς Ἀλάμπρας εἰς τὴν Γρενάδαν (ΙΓ' αἰών).

Τὸν ΙΑ' αἰῶνα διελύθη τὸ καλιφάτον τῆς Κορδούης καὶ προῆλθον πολλὰ μικρὰ μουσουλμανικὰ κράτη, τὰ ὅποια ἐπολέμουν κατ' ἀλλήλων. Οἱ χριστιανοὶ ἠγεμόνες ἐπωφελήθησαν ἀπ' αὐτὸ καὶ ἐξέτεινον τὰς κτήσεις των πρὸς νότον. Περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἠνώθησαν τὰ δύο σημαντικώτερα χριστιανικὰ κράτη τῆς Καστιλλίας καὶ τῆς Ἀραγωνίας διὰ τοῦ γάμου τοῦ διαδόχου τῆς Ἀραγωνίας Φερδινάνδου μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Καστιλλίας Ἰσαβέλλας.

Ὁ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα ἤρχισαν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ τὸ 1492 κατέλαβον τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν Γρενάδαν. Τοιοῦτότρόπως ἔληξεν ἡ ἀραβικὴ κυριαρχία

εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὸ γεγονός ἐθεωρήθη μέγα καὶ σπουδαιότατον διὰ τὴν χριστιανικὴν Εὐρώπην. Ὁ πάπας ὠνόμασε τὸν Φερδινάνδον Καθολικόν, ἡ δὲ Ἰσπανία ἠνώθη εἰς ἓν κράτος ὑπὸ τὸ σῆπτρον αὐτοῦ καὶ τῆς Ἰσαβέλλας.

Ὁ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα ἔγιναν ἀπόλυτοι κύριοι τοῦ κράτους των καὶ κατέστησαν τὴν ἀρχὴν των ἀπεριόριστον. Ἐστηρίχθησαν εἰς τὴν ἀναπτυσσομένην ἀστικὴν τάξιν καὶ συνέτριψαν τοὺς εὐγενεῖς. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἴδρυσαν τὸ περιφημον δικαστήριον τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως, τὸ ὁποῖον κατεδίωξε τοὺς ἀνυποτάκτους φεουδάρχας.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ὁ Φερδινάνδος ἐκυρίευσεν τὸ κράτος τῆς Νεαπόλεως, ἐνῶ ἡ Σικελία καὶ ἡ Σαρδηνία ἀνήκον παλαιότερον εἰς τὸν οἶκον τῆς Ἀραγωνίας, ὁ δὲ Κολόμβος εἶχεν ἀνακαλύψει τὴν Ἀμερικὴν. Τότε ἐφάνη ὅτι διανοίγεται εὐρὸν μέλλον εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἡ ὁποία ἐπὶ Καρόλου Α', ἔγγονοῦ τοῦ Φερδινάνδου καὶ τῆς Ἰσαβέλλας, ἔφθασεν εἰς μεγίστην λαμπρότητα. Ὁ Κάρολος γενόμενος αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ὡς Κάρολος Ε' μετεχειρίσθη τὴν παραδειγματικὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ δυνάμιν του διὰ νὰ καταστήσῃ τὴν Ἰσπανίαν κοσμοκράτειραν. ✕

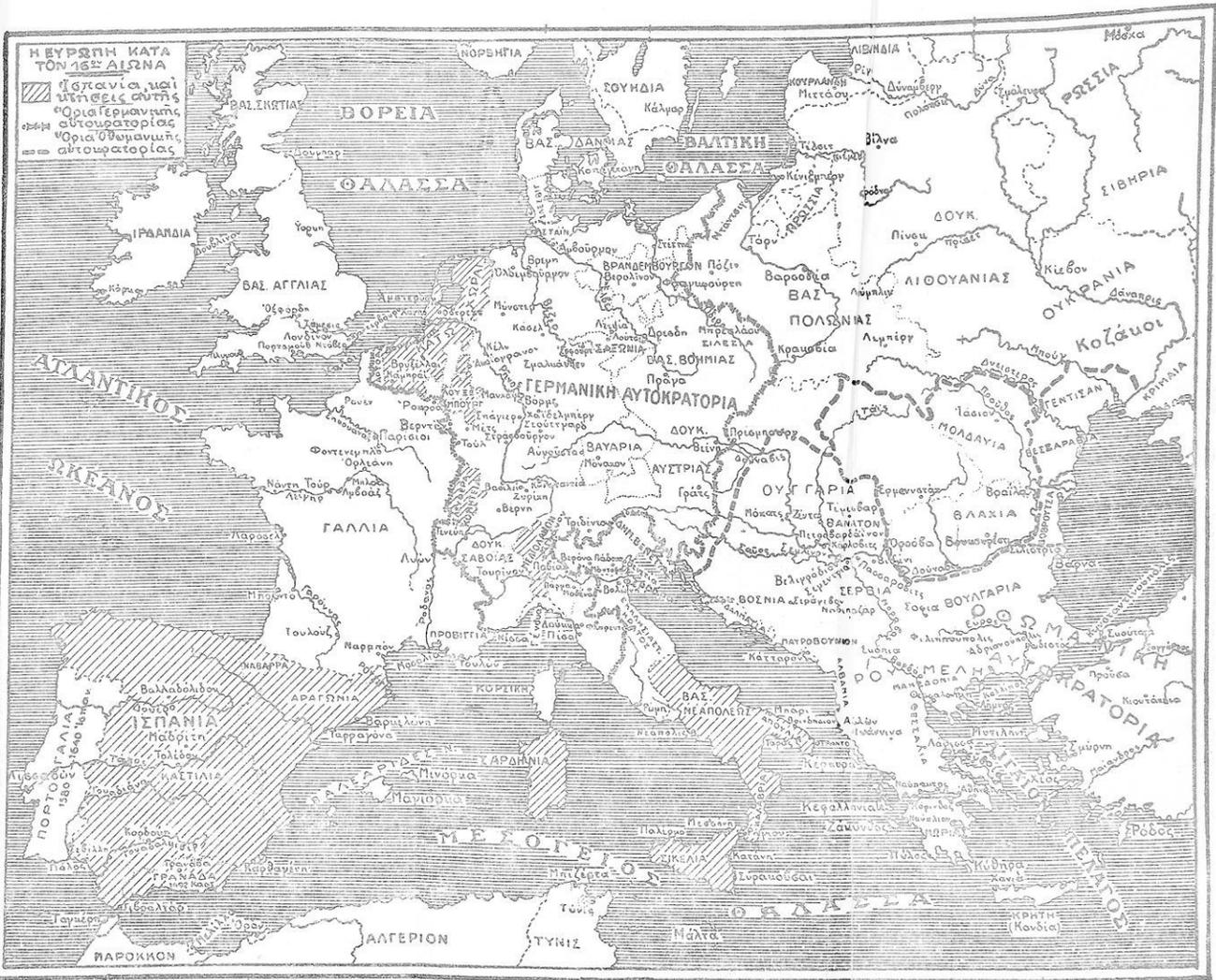
ΚΑΤΑΠΤΩΣΙΣ ΤΗΣ ΙΣΠΑΝΙΑΣ

Μετὰ τὴν διανομὴν τοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Καρόλου Ε' ὁ υἱὸς τοῦ Φίλιππος Β' (1527 — 1598), βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας, ἦτο ὁ πλουσιώτερος καὶ ἰσχυρότερος ἡγεμὼν τῆς Εὐρώπης. Ἐξουσίαζε πλὴν τῆς Ἰσπανίας, τὰς Κάτω Χώρας (Βέλγιον καὶ Ὀλλανδίαν), τὸ βασιλεῖον τῆς Νεαπόλεως, τὴν Σικελίαν καὶ τὸ Μεδιόλανον καὶ κατεῖχε ἀπεράντους χώρας εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Εἶχεν ἀφθόνους πόρους, στρατὸν καὶ στόλον ἰσχυρόν.

Ὁ Φίλιππος μετεχειρίσθη κακῶς τὴν δυνάμιν του καὶ ᾤδηγησε τὸ κράτος του εἰς τὴν καταστροφὴν. Προσκεκολλημένος εἰς τὴν καθολικὴν θρησκείαν ὅπως ὁ πατὴρ του, ἐνόμιζεν ὅτι ἐκτελεῖ πρᾶξιν θεάρεστον καταδιώκων τὴν αἵρεσιν. Διὰ τοῦτο ἔλαβε μέρος εἰς τὰς θρησκευτικὰς διαμάχας τῶν χρόνων του καὶ διέπραξε πολλὰ κακὰ εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ψυχρὸς καὶ δυσπρόσιτος, ἐργατικὸς εἰς τὸ ἄκρον, ὡς ὁ πατὴρ του, ἀλλὰ βραδὺς εἰς τὴν ἐργασίαν ὅσον καὶ εἰς τὴν σκέψιν, ἔζησε μονήρη

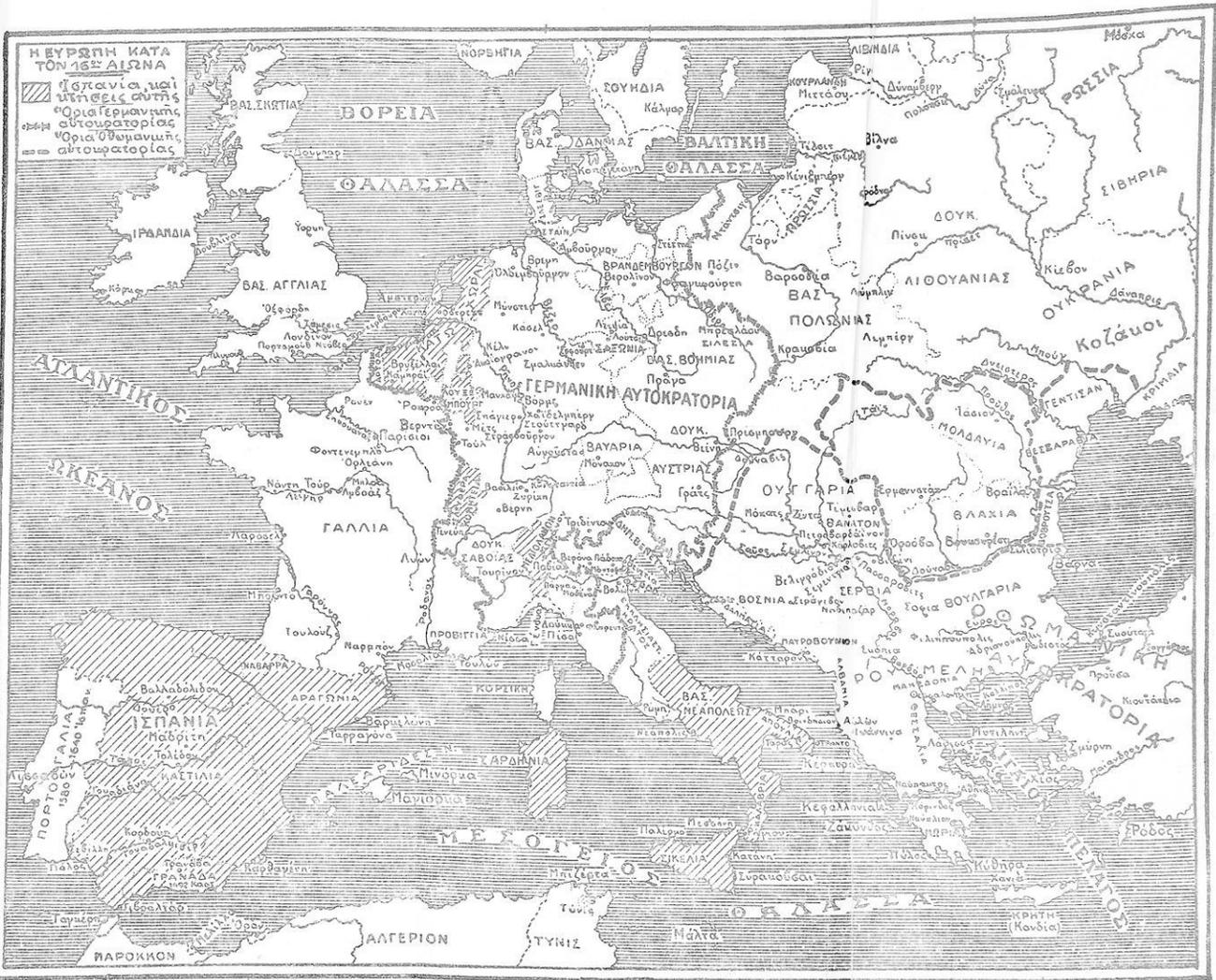
Η ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 16^ο ΑΙΩΝΑ

■ Ισπανία και υπήκοοι αυτής
■ Ορια Γερμανικής αυτοκρατορίας
■ Ορια Οθωμανικής αυτοκρατορίας

Η ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 16^ο ΑΙΩΝΑ

■ Ισπανία και υπήκοοι αυτής
■ Ορια Γερμανικής αυτοκρατορίας
■ Ορια Οθωμανικής αυτοκρατορίας

σεν ἢ παρακμή, διότι οἱ Ἴσπανοὶ εἶχον συνηθίσει εἰς τὸν ἀκόπως ἐκ τῶν ἀποικιῶν εἰσρέοντα πλοῦτον καὶ δὲν ἠγάπων τὴν ἐργασίαν. Ἡ γῆ ἐκαλλιεργεῖτο κακῶς ἢ μᾶλλον ἔμεινεν ἀκαλλιέργητος, ἐνῶ ἡ μισαλλοδοξία τῶν Ἴσπανῶν ἐξεδιώξεν ἐκ τῆς χώρας τοὺς μόνους φιλοπόνους κατοίκους, τοὺς ἀπογόνους τῶν Μαύρων, οἱ ὅποιοι ἦσαν καλοὶ γεωργοὶ καὶ τεχνῖται. Ὁ κλῆρος ἐκυριόρχησεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ὁ λαὸς ἔμεινε μέχρι τέλους ἱεροκροστούμενος ὡς οἱ ἀσιατικοὶ λαοί. Σύμβουλοι τοῦ βασιλέως, ὑπουργοί, διοικηταὶ ἐπαρχιῶν ἦσαν κληρικοὶ καὶ περὶ τὰ 1700 τὸ ἥμισυ τῆς γῆς ἀνῆκεν εἰς τὸν κλῆρον καὶ τὰ μοναστήρια.

ΑΓΓΛΙΑ

Τὸ ἰσχυρὸν καὶ δραστήριον ἀγγλικὸν ἔθνος προῆλθεν ἀπὸ τὴν ἀνάμειξιν τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς Μ. Βρετανίας, τῶν Βρεττανῶν, μετὰ τῆς ὀρμητικῆς γερμανικῆς φυλῆς τῶν Ἀγγλοσαξόνων, οἱ ὅποιοι κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος μετηνάστευσαν ἐκ τῆς βορείου Γερμανίας εἰς τὴν Μ. Βρετανίαν καὶ ἴδρυσαν διάφορα κράτη εἰς αὐτήν. Ἦδη κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν μέσων χρόνων οἱ Ἀγγλοὶ ἦσαν ἀνεπτυγμένοι. Βραδύτερον ὑπέστησαν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τῶν Γάλλων, ὅταν οἱ δοῦκες τῆς Νορμανδίας ἔγιναν βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας. Τὸ τιμαριωτικὸν σύστημα ἐπεκράτησε καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἀλλ' ἡ βασιλεία διετηρήθη πάντοτε ἰσχυρά, διότι ἡ ἀριστοκρατία οὐδέποτε ἀπέβη κυρίαρχος τῆς χώρας καὶ οἱ κόμητες ἦσαν ὑπάλληλοι τοῦ βασιλέως.

Ἀλλὰ τὸ ἰδιάζον εἰς τὴν Ἀγγλίαν εἶναι, ὅτι παρὰ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν ἀνεπτύχθη τὸ **Κοινοβούλιον**, δηλαδὴ συμβούλιον τῶν γαιοκτημόνων εὐπατριδῶν, τὸ ὅποῖον περιώριζε τὴν ἐξουσίαν τοῦ βασιλέως, ἰδίως προκειμένου περὶ φορολογίας, διότι ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Ἀγγλίαν δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ κοινοβουλίου.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἑκατὸν ἔτη τῶν μέσων χρόνων οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας περιεπλάκησαν εἰς μακρὸν πόλεμον πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Γαλλίας, ὁ ὅποῖος διήρκεσε μετὰ διαλειμμάτων ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ἔτη καὶ ὠνομάσθη **Ἐκατονηταετῆς πόλεμος** (1339-1453). Ἄλλ' οἱ Ἀγγλοὶ, οἱ ὅποιοι εἶχον καταλάβει μέγα μέρος τῆς Γαλλίας, ἐξεδιώχθησαν

βίον εἰς τὰ ὀνομαστά ἀνάκτορα τοῦ Ἑσκουριάλ (Escorial), τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος κατεσκεύασεν.

Ὁ Φίλιππος σκοπὸν τοῦ βίου του ἔθεσε νὰ ἐξαφανίσῃ τοὺς κακοδόξους ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. Ἐλεγεν ὅτι προτιμᾷ νὰ μείνῃ χωρὶς ὑπηκόους, παρὰ νὰ ἐξουσιάζῃ ἀπίστους. Ὑπεστήριζε τοὺς καθολικοὺς τῆς Γαλλίας μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἀναβιβάσῃ ἴσπανὸν πρίγκιπα ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Γαλλίας. Συνεξεύχθη τὴν βασίλισσαν τῆς Ἀγγλίας Μαρίαν Τυδώρ, τὴν Καθολικὴν, διὰ νὰ ἐξουσιάσῃ τὴν Ἀγγλίαν. Ἀλλὰ καὶ οἱ δύο σκοποὶ του ἀπέτυχον.

Ἐπεχείρησε νὰ ἐκριζώσῃ τὴν μεταρρυθμισιν ἀπὸ τὰς Κάτω Χώρας καὶ νὰ κυβερνήσῃ αὐτὰς ἀπολυταρχικῶς, ἀλλὰ περιεπλάκη εἰς μακροχρόνιον καὶ τραχὺν ἀγῶνα, ὁ ὁποῖος ἐξήντησε τὰς δυνάμεις τῆς Ἰσπανίας. Ὁ Φίλιππος μετῆλθε βίαια μέσα καὶ ὁ στρατηγὸς του κόμης Ἄλβα ἔγινε περιβόητος διὰ τὰς ὁμότητας, τὰς ὁποίας διέπραξε κατὰ τῶν κατοίκων. Εἰς τὸ τέλος ἡ Ὀλλανδία κατώρθωσε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της.

Εἰς μεγάλην καταστροφὴν κατέληξεν ἡ προσπάθεια τοῦ Φιλίππου νὰ τιμωρήσῃ τὴν μισητὴν βασίλισσαν τῆς Ἀγγλίας Ἐλισάβετ. Ὁ ἴσπανικὸς στόλος, ἡ περίφημος ἀήττητος ἀρμάδα (Invincible armada) ἀποτελουμένη ἀπὸ 130 πλοῖα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπέβαινον 10 χιλ. ναῦται καὶ 20 χιλ. στρατιῶται καὶ ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ παραλάβῃ ἄλλας 30 χιλ. στρατιώτας ἀπὸ τὴν βελγικὴν ἀκτὴν, διὰ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀπόβασιν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, κακῶς διοικούμενος κατελήφθη ὑπὸ τρικυμίας καὶ διεσκορπίσθη, ἐνῶ οἱ Ἀγγλοὶ μὲ τὰ μικρὰ τῶν σκάφη καὶ τὰ πυρπολικά συνεπλήρωσαν τὴν καταστροφὴν.

Ὁ Φίλιππος ἐπέτυχε μόνον νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν παλαιὸν ἴσπανικὸν πόθον νὰ ὑποτάξῃ τὴν Πορτογαλίαν (1580), ἡ ὁποία ἔμεινεν 60 ἔτη ὑπὸ τὴν ἴσπανικὴν κυριαρχίαν. Ἐπίσης ἔλαβε σημαντικὸν μέρος εἰς τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας συνασπισμόν, ὁ ὁποῖος κατέληξεν εἰς τὴν παρὰ τὴν Ναύπακτον καταστροφὴν τοῦ τουρκικοῦ στόλου (Ναυμαχία Lepanto, 1571).

Ὁ Φίλιππος ὠδήγησε τὴν Ἰσπανίαν εἰς τὴν καταστροφὴν, διότι οἱ μακροὶ καὶ ἄσκοποι πόλεμοι ἐξήντησαν τοὺς πόρους της. Ἐπὶ τῶν διαδόχων του **Φιλίππου Γ'** καὶ **Δ'** ἐξηκολούθη-

σεν ἢ παρακμή, διότι οἱ Ἴσπανοὶ εἶχον συνηθίσει εἰς τὸν ἀκόπως ἐκ τῶν ἀποικιῶν εἰσρέοντα πλοῦτον καὶ δὲν ἠγάπων τὴν ἐργασίαν. Ἡ γῆ ἐκαλλιεργεῖτο κακῶς ἢ μᾶλλον ἔμεινεν ἀκαλλιέργητος, ἐνῶ ἡ μισαλλοδοξία τῶν Ἴσπανῶν ἐξεδιώξεν ἐκ τῆς χώρας τοὺς μόνους φιλοπόνους κατοίκους, τοὺς ἀπογόνους τῶν Μαύρων, οἱ ὅποιοι ἦσαν καλοὶ γεωργοὶ καὶ τεχνῖται. Ὁ κλῆρος ἐκυριόρχησεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ὁ λαὸς ἔμεινε μέχρι τέλους ἱεροκροστούμενος ὡς οἱ ἀσιατικοὶ λαοί. Σύμβουλοι τοῦ βασιλέως, ὑπουργοί, διοικηταὶ ἐπαρχιῶν ἦσαν κληρικοὶ καὶ περὶ τὰ 1700 τὸ ἥμισυ τῆς γῆς ἀνῆκεν εἰς τὸν κλῆρον καὶ τὰ μοναστήρια.

ΑΓΓΛΙΑ

Τὸ ἰσχυρὸν καὶ δραστήριον ἀγγλικὸν ἔθνος προῆλθεν ἀπὸ τὴν ἀνάμειξιν τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς Μ. Βρετανίας, τῶν Βρεττανῶν, μετὰ τῆς ὀρμητικῆς γερμανικῆς φυλῆς τῶν Ἀγγλοσαξόνων, οἱ ὅποιοι κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος μετηνάστευσαν ἐκ τῆς βορείου Γερμανίας εἰς τὴν Μ. Βρετανίαν καὶ ἴδρυσαν διάφορα κράτη εἰς αὐτήν. Ἦδη κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν μέσων χρόνων οἱ Ἀγγλοὶ ἦσαν ἀνεπτυγμένοι. Βραδύτερον ὑπέστησαν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τῶν Γάλλων, ὅταν οἱ δοῦκες τῆς Νορμανδίας ἔγιναν βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας. Τὸ τιμαριωτικὸν σύστημα ἐπεκράτησε καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἀλλ' ἡ βασιλεία διετηρήθη πάντοτε ἰσχυρά, διότι ἡ ἀριστοκρατία οὐδέποτε ἀπέβη κυρίαρχος τῆς χώρας καὶ οἱ κόμητες ἦσαν ὑπάλληλοι τοῦ βασιλέως.

Ἀλλὰ τὸ ἰδιάζον εἰς τὴν Ἀγγλίαν εἶναι, ὅτι παρὰ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν ἀνεπτύχθη τὸ **Κοινοβούλιον**, δηλαδὴ συμβούλιον τῶν γαιοκτημόνων εὐπατριδῶν, τὸ ὅποῖον περιώριζε τὴν ἐξουσίαν τοῦ βασιλέως, ἰδίως προκειμένου περὶ φορολογίας, διότι ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Ἀγγλίαν δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ κοινοβουλίου.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἑκατὸν ἔτη τῶν μέσων χρόνων οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας περιεπλάκησαν εἰς μακρὸν πόλεμον πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Γαλλίας, ὁ ὅποιος διήρκεσε μετὰ διαλειμμάτων ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ἔτη καὶ ὠνομάσθη Ἐκατονταετῆς πόλεμος (1339-1453). Ἄλλ' οἱ Ἀγγλοὶ, οἱ ὅποιοι εἶχον καταλάβει μέγα μέρος τῆς Γαλλίας, ἐξεδιώχθησαν

τέλος ἐξ αὐτῆς. Ἀπὸ τὸ 1455-1485 ἐπὶ τριάκοντα ἔτη ἡ Ἀγγλία ἀνεστατώθη ἀπὸ ἐμφυλίου πολέμου διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου μεταξὺ τῶν δύο οἰκῶν Λαγκάστερ καὶ Ὕορκ (Lancaster καὶ York). Ὁ πόλεμος οὗτος ὀνομασθεὶς Τῶν δύο ῥόδων ἐξηφάνισε μέγα μέρος τῶν εὐγενῶν, τὸ ὅποιον συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ βασιλέως. Ὁ Ἑρρῆκος Τυδῶρ (Tudor) ἔθεσε τέρμα εἰς τοὺς ἐμφυλίους πολέμους καὶ ἵδρυσεν τὴν δυναστείαν τῶν Τυδῶρ (1485—1603)

Ἑρρῆκος Ζ' καὶ Ἑρρῆκος Η' ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τὸν πόθον τοῦ λαοῦ διὰ τὴν εἰρήνην κατέστησαν τὴν ἀρχὴν των σχεδὸν ἀπεριορίστον, ἐξησθένισαν τὴν δύναμιν τῶν εὐγενῶν καὶ ὑπεχρέωσαν τὸ κοινοβούλιον νὰ ὑπακούῃ εἰς τὸ στέμμα.

Ὁ Ἑρρῆκος Η' (1507—1547) εἰσήγαγεν, ὡς εἶδομεν, τὴν μεταρρύθμισιν εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἦτο βασιλεὺς εὐφυῆς καὶ ἰσχυρὸς, ἀλλ' ἰδιότροπος καὶ αἰμοχαρῆς. Ἐνυμφεύθη πλῆθος γυναικῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλας διεξεύχθη καὶ ἄλλας ἐφόνευσεν.

Ἐπὶ τῶν Τυδῶρ ἡ Ἀγγλία ἤοχισε ν' ἀναπτύσσεται καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας Ἑλισάβετ (1558—1603), θυγατρὸς Ἑρρῆκου Η' καὶ τῆς Ἀννης Βόλεϋν, εἶχε φθάσει εἰς σημαντικὴν ἀκμὴν. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία εἶχον ἀναπτυχθῆ, ἐσημειώθη δὲ ἀξιόλογος πνευματικὴ ἀνάπτυξις. Ἐπ' αὐτῆς ἔζησεν ὁ μέγας δραματικὸς Σαίξπηρ καὶ ὁ φιλόσοφος Βάκων.

Ἡ Ἑλισάβετ ἦτο εὐφυῆς καὶ δραστηρία γυνή, ἀλλ' ἰδιότροπος καὶ ἐκδικητικὴ. Περίφημος εἶναι ἡ ἀντιζηλία αὐτῆς πρὸς τὴν ἐξαδέλφην τῆς Μαρίαν Στούαρτ, βασίλισσαν τῆς Σκωτίας, ἡ ὁποία ἦτο νεωτέρα καὶ θελκτικωτέρα. Ἡ Μαρία κατόπιν περιπετειῶν ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀγγλίαν. Ἡ Ἑλισάβετ κατ' ἀρχὰς τὴν ὑπεδέχθη φιλικῶς. Ἀργότερα τὴν ἔθεσε πολλὰ ἔτη ὑπὸ περιορισμὸν καὶ τέλος τὴν ἀπεκεφάλισεν.

Ἐν τούτοις ἡ βασιλεία τῆς Ἑλισάβετ ἀποτελεῖ ἀξιόλογον περίοδον τῆς ἀγγλικῆς ἱστορίας. Πράγματι καθ' ὃν χρόνον αἱ γειτονικαὶ χῶραι τῆς Εὐρώπης ἠρημοῦντο ἀπὸ τοὺς θρησκευτικοὺς πολέμους, ἡ Ἀγγλία διῆλθε περίοδον εἰρήνης καὶ οικονομικῆς ἀκμῆς καὶ ἀνεπτύσσετο ὁ ἐμπορικὸς στόλος. Διὰ τοῦτο ἡ Ἑλισάβετ παρὰ τὰ προσωπικὰ ἑλαττώματά της θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς θεμελιωτὰς τοῦ μεγαλείου τῆς Ἀγγλίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

ΟΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

*Από τῶν μέσων τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος σχεδὸν ἐπὶ ἓνα αἰῶνα ἡ Εὐρώπη ἐταράχθη ἀπὸ θρησκευτικῆς ἔριδας.

Κατ' ἀρχὰς ἡ Γαλλία ἀπὸ τοῦ 1562—1598 σχεδὸν ἐπὶ 40 ἔτη ἀνεστατώθη ἀπὸ ἐσωτερικῆς ἔριδας.

*Ἰδίως ὁμως θέατρον αἰματηρῶν πολέμων ἔγινε κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῶν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἡ Γερμανία. Ἡ ἐπέμβασις ξένων δυνάμεων ἐπεδείνωσε τὴν κατάστασιν. Ἐπὶ τριάκοντα ἔτη ἡ χώρα ἔγινε τὸ πεδῖον τῶν μαχῶν τῆς Εὐρώπης καὶ ὑπέστη φρικτὰς καταστροφὰς (1618—1648).

ΟΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ

Οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας ἐπολέμησαν σφοδρότατα τὴν θρησκευτικὴν μεταρρῦθμῶσιν, διὰ νὰ προλάβουν τὴν διάσπασιν, τὴν ὁποίαν ἠπειλεῖ νὰ φέρῃ εἰς τὸ κράτος τῶν. Ἐν τούτοις ἡ Γαλλία κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῶν τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἐταράχθη σχεδὸν ἐπὶ σαράντα ἔτη ὑπὸ ἐμφυλίων θρησκευτικῶν ταραχῶν, διότι τὰς θρησκευτικὰς ἀντιθέσεις ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ εὐγενεῖς πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἰδίας δυνάμεως.

Ὁ υἱὸς τοῦ Φραγκίσκου Α' *Ἑρρῖκος Β'* (1547—1559), ἡγεμῶν ἰσχυρὸς, ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ αὐστριακοῦ οἴκου καὶ τῆς Ἰσπανίας. Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον ἡ Γαλλία ἀπώλεσε τὰς κτήσεις εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀλλὰ κατέλαβε τὰς πόλεις Μέτς, Τουλ, Βερδέν. Ἐπίσης ἐξεδιώχθησαν οἱ Ἄγγλοι ἐκ τοῦ Καλαί, τὸ ὁποῖον κατεῖχον ἀπὸ τοῦ ἑκατονταετοῦς πολέμου.

Τὸν Ἑρρῖκον Β' ἠκολούθησεν ἡ ἀσθενὴς βασιλεία τῶν υἱῶν τοῦ *Φραγκίσκου Β'* (1559), *Καρόλου Θ'* (1560—1574) καὶ *Ἑρρῖκου Γ'* (1574—1589), ἐκ τῶν ὁποίων οἱ δύο ἀνήλθον ἀνήλικοι εἰς τὸν θρόνον. Διὰ τοῦτο ἴσχυσε μέγας ἡ μήτηρ τῶν, ἡ πονηρὰ καὶ φίλαρχος Αἰκατερίνη τῶν Μεδίκων. Ἐπὶ τῶν βασιλέων τούτων διεφιλονίκουν τὴν ἐπιρροὴν εἰς τὴν αὐτὴν δύο ἰσχυραὶ οἰκογένειαι, οἱ Βουρβόνοι

(Bourbons) καὶ οἱ Γ υ ἱ ζ α ι (Guises). Οἱ Γυίζαι ἦσαν ἀδιάλλακοι καθολικοί, ἐνῶ οἱ Βουρβόνοι ἔκλιναν πρὸς τὴν μεταρρύθμισιν.

Τὸν ἀνήλικον καὶ ἀδυνάτου χαρακτήρος βασιλέα Κάρολον Θ' ἐπετρόπευεν ἡ μήτηρ του Αἰκατερίνη. Διὰ τὰ παγιωθῆναι ἢ εἰρήνην, ἐμνήστευσαν τὴν ἀδελφὴν τοῦ βασιλέως μετὰ τοῦ νεαροῦ βουρβόνου Ἐρρίκου τῆς Ναυάρρας. Μετ' ὀλίγον οἱ Βουρβόνοι καὶ οἱ Οὐγενότοι ἀπέκτησαν μεγάλην ἰσχὺν ἐπὶ τοῦ βασιλέως. Ἄλλ' ἡ Αἰκατερίνη φοβουμένη μήπως παραγκωνισθῆ τελείως συνεννοήθη μὲ τοὺς Γυίζας καὶ τὸ καθολικὸν κόμμα. Κατὰ τὴν τέλεσιν λοιπὸν τῶν γάμων τοῦ Ἐρρίκου συνέβησαν εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν σκηναὶ τρομακτικαί, ἐκ τῶν βαρβαρωτάτων τῆς ἱστορίας. Οἱ καθολικοὶ τῇ ὑποκινήσει τῆς Αἰκατερίνης ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Οὐγενότων, οἱ ὅποιοι εἶχον συρρεύσει εἰς Παρισίους ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν γάμων, καὶ κατέσφαξαν δύο χιλιάδας ἐξ αὐτῶν. Αὕτη εἶναι ἡ 1572 λεγομένη *Νύξ τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου* (1572). Ἡ καταδίωξις τῶν Οὐγενότων ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας, ὅπου ἐφονεύθησαν περὶ τὰς 30 χιλιάδας.

Οἱ καθολικοὶ συνηρώθησαν εἰς τὴν λεγομένην *Liga* καὶ ὁ ἀγὼν ἐπανελήφθη μετὰ πείσματος, διότι οἱ καθολικοὶ ἤθελον νὰ ἐμποδίσουν τὴν εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας ἄνοδον τοῦ Ἐρρίκου τῆς Ναυάρρας, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ νόμιμος διάδοχος τοῦ ἀτέκνου Ἐρρίκου Γ'. Τέλος μετὰ πεισματώδη πάλην ἐπεκράτησεν ὁ Ἐρρίκος τῆς Ναυάρρας, ὁ ὁποῖος ἐδέχθη τὸ καθολικὸν δόγμα, εἰσῆλθεν εἰς Παρισίους καὶ ἐστέφη βασιλεὺς ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἐρρίκος Δ'* (1589).

Διὰ τοῦ Ἐρρίκου Δ' (1589—1610), ὁ ὁποῖος εἶναι εἷς ἐκ τῶν σοβαρωτέρων βασιλέων τῆς Γαλλίας, ἐτέθη τέρμα εἰς τοὺς θρησκευτικούς πολέμους καὶ ἡ Γαλλία ἠσυχάσασα πάλιν εἰσῆλθεν εἰς περιόδον νέας ἀκμῆς. Πρὸς ὀριστικὴν κατάπαυσιν τῶν θρησκευτικῶν ἐρίδων ἐξέδωκεν ὁ Ἐρρίκος Δ' τὸ Διάταγμα τῆς Νάντης (1598), διὰ τοῦ ὁποῖου παρεχωρεῖτο θρησκευτικὴ ἐλευθερία καὶ ἰσότης πολιτικῶν δικαιωμάτων εἰς τοὺς Οὐγενότους, οἱ ὅποιοι πρὸς τούτοις διετήρησαν ὀχυράς τινας θέσεις. Διὰ τοῦ Ἐρρίκου Δ' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας ὁ Βουρβονικὸς οἶκος. 1598

Ο ΤΡΙΑΚΟΝΤΑΕΤΗΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1618-1648)

Ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη τῆς Αὐγούστης (1555 σελ. 37) εἶχεν ἀποκαταστήσει τὴν γαλήνην εἰς τὴν Γερμανίαν, ἡ ὁποία διετηρήθη πλέον τοῦ ἡμίσεος αἰῶνος. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἡ μεταρρυθμίσις προώδευσε πολὺ. Οἱ διαμαρτυρόμενοι ἡγεμόνες ἀπειτέλεσαν συνασπισμόν, ὃ ὁποῖος ὠνομάσθη *Union* (ἔνωσις), τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἦτο ὁ *Φρειδερίκος Δ΄*, ἐκλέκτωρ τοῦ *Παλατινάτου*. Συνεννοήθησαν καὶ μετὰ ξένων ὁμοφρόνων ἡγεμόνων, τῆς Ἑλισάβετ τῆς Ἀγγλίας, τοῦ πρίγκιπος τῆς Οὐρανίας, ἀρχοντος τῆς Ὀλλανδίας, καὶ μετὰ τοῦ Ἐρρίκου Δ΄ τῆς Γαλλίας. Οἱ δὲ καθολικοὶ ἡγεμόνες συνέστησαν τὴν *Liga* (σύνδεσμον), τοῦ ὁποίου προῖστατο ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας *Μαξιμιλιανός*.

Ἡ ἀπὸ μακροῦ ἀπειλουμένη σύρραξις ἤρχισε τὸ 1618 ἐξ ἀφορμῆς τῶν ταραχῶν τῆς Βοημίας. Ὁ αὐτοκράτωρ συνέτριψε τοὺς διαμαρτυρομένους τῆς Βοημίας καὶ σχεδὸν ἐξεροῖζωσε τὴν μεταρρυθμίσιν ἀπὸ τὴν χώραν των. Οἱ δὲ διαμαρτυρόμενοι ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας εἰσῆλθον ὃ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ εἰς βοήθειαν αὐτῶν ἔσπευσαν οἱ βασιλεῖς τῆς Δανίας καὶ Σουηδίας. Τέλος εἰσῆλθεν εἰς τὸν πόλεμον ἡ Γαλλία. Ὁ ἀγὼν διήρκεσε τριάκοντα ἔτη καὶ ὠνομάσθη τριακονταετῆς πόλεμος (1618—1648).

Διαιροῦν αὐτὸν εἰς τέσσαρας περιόδους, τὴν *Παλατινατικὴν*, τὴν *Δανικὴν*, τὴν *Σουηδικὴν* καὶ τὴν *Γαλλοσουηδικὴν*.

Ὁ πόλεμος ἤρχισε δι' ἐξεγέρσεως τῶν διαμαρτυρομένων τῆς Πράγας κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος *Ματθία*. Ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ *Παλατινάτου* *Φρειδερίκος Δ΄* ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κινήματος. Τὸν αὐτοκράτορα, ὃ ὁποῖος δὲν εἶχε στρατόν, ὑπεστήριξαν ὃ ἐξάδελφός του ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας καὶ ἡ *Liga*. Ὁ στρατηγὸς τῆς *Liga* *Τίλλυ* (*Tilly*) ἐνίκησε τοὺς ἐπαναστάτας, ὑπεχρέωσε τὸν Φρειδερίκον νὰ φύγῃ εἰς τὴν Ὀλλανδίαν καὶ προήλασε πρὸς τὴν βόρειον Γερμανίαν ἀπειλῶν ὄχι μόνον τοὺς διαμαρτυρομένους ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας, ἀλλὰ καὶ τὴν Δανίαν, Σουηδίαν καὶ τὰς Κάτω Χώρας.

Τὴν στιγμὴν ἐκεῖνην ἐπενέβη ὃ βασιλεὺς τῆς Δανίας *Χριστιανός Δ΄*, δραστήριος καὶ ἐπιχειρηματικὸς ἡγεμῶν. Ὁ διαδε-

χθεις τὸν Ματθίαν αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος Β' θέλων ν' ἀποκτήσῃ ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τὸν Μαξιμιλιανὸν καὶ τὴν καθολικὴν ἔνωσιν (Liga), ἀπεφάσισε νὰ ἀποκτήσῃ ἴδιον στρατόν. Τότε παρουσιάσθη ὁ περίφημος βοημὸς εὐπατριδῆς **Ἀλπερχτος Βαλλενστάϊν** (Wallenstein), ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε νὰ σχηματίσῃ στρατὸν διὰ τὸν αὐτοκράτορα.

Οἱ στρατοὶ τῶν χρόνων αὐτῶν ἀπετελοῦντο ἀπὸ μισθοφόρους πάσης προελεύσεως. Ὁ ὄπλισμός του κατὰ τὸ ἥμισυ ἦτο μεσαιωνικός, διότι ὁ πεζὸς στρατὸς ἦτο ὄπλισμένος μὲ λόγχας καὶ ὀλίγα μόνον τάγματα ἔφερον πυροβόλα ὄπλα. Κατὰ τὸν τριακονταετῆ πόλεμον ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ συντηροῦν στρατὸν διὰ βιαίων ἐπιτάξεων καὶ διάρραγῆς τῆς χώρας, εἰς τὴν ὁποίαν διεξήγοντο αἱ ἐπιχειρήσεις. Ἐφαρμόσας τὴν μέθοδον αὐτὴν ὁ Βαλλενστάϊν κατήρτισεν ἰσχυρὸν στρατόν, ὁ ὁποῖος κατὰ καιροὺς ἔφθασε τὰς 70 καὶ 100 χιλιάδας, ἔκαμε σημαντικὰ κατορθώματα καὶ ἀπέκτησε φήμην μεγάλου στρατηγοῦ.

Ὁ Χριστιανὸς τῆς Δανίας ἠττήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν ἠπειρον καὶ ὁ Βαλλενστάϊν νικητὴς κατῆλθε πρὸς τὴν Βαλτικὴν, ἔλαβεν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα τὸν τίτλον τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου καὶ ἀρχηγοῦ τοῦ Ὁκεανοῦ καὶ τῆς Βαλτικῆς καὶ ἐπεχείρησε νὰ κατασκευάσῃ στόλον. Ὁ Βαλλενστάϊν μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ συντρίψῃ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας καὶ νὰ μεταβάλλῃ αὐτὴν εἰς μέγα ἐνιαῖον καὶ συγκεντρωμένον κράτος. Διὰ τοῦτο ἐτιμήθη ἔξαιρετικὰ ἀπὸ τοὺς νεωτέρους Γερμανοὺς πατριώτας ὡς πρόδρομος τοῦ Βίσμαρκ.

Τοῦτο ὅμως ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίαν ἀκόμη καὶ τοὺς καθολικοὺς ἡγεμόνας, τοὺς συμμάχους τοῦ αὐτοκράτορος, οἱ ὁποῖοι ἀπήτησαν τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Βαλλενστάϊν ἀπειλοῦντες ὅτι θὰ συμπράξουν μὲ τὴν Γαλλίαν. Ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τινὰς δισταγμοὺς ἐθυσίασε τὸν Βαλλενστάϊν καὶ ἀνέθεσε τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων εἰς τὸν Τίλλυ.

Κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην διὰ τοὺς διαμαρτυρομένους στιγμὴν (1630) ἐπενέβη ὁ ἡρωικὸς βασιλεὺς τῆς Σουηδίας **Γου-**

σταυρος Ἀδόλφος (1611-1632), διὰ τὴν ὑποστηρίξει τοὺς ὁμοδόξους του καὶ νὰ ματαιώσῃ τὴν ἐπικράτησιν τῆς Γερμανίας εἰς τὴν Βαλτικὴν. Ἡ Γαλλία, τῆς ὁποίας τὴν πολιτικὴν διηύθυνεν ὁ περίφημος καρδινάλιος Ρισελιέ, ὑπεστήριξεν αὐτὸν χρηματικῶς. Τὴν ἀνοιξίν τοῦ 1632 ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας προήλασε νικηφόρος πρὸς τὴν Βαναρίαν. Ὁ Τίλλυ προσπαθήσας νὰ υπερασπίσῃ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ Λέχ ἠττήθη καὶ ἐφονεύθη, οἱ δὲ Σουηδοὶ κατέλαβον τὸ Μόναχον καὶ ἠπέλουν τὴν Βιέννην. Τότε ὁ αὐτοκράτωρ ἀνεκάλεσε τὸν Βαλλενστάιν, ὁ ὁποῖος ὅμως ἠναγκάσθη νὰ κρατήσῃ ἀπέναντι τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου ἐφεκτικὴν στάσιν. Εἰς τὴν παρὰ τὴν πόλιν Λούτσεν (Lützen) τῆς Σαξονίας μάχην (1632) ἐφονεύθη ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος. Οἱ Σουηδοὶ ὅμως ὑπὸ τὸν Βερνάρδον τῆς Βαϊμάρης ἐνίκησαν τὸν στρατὸν τοῦ Βαλλενστάιν καὶ ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῆς Γαλλίας ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον.

Τέλος ἡ Γαλλία ἔκρινε κατάλληλον τὴν στιγμήν νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὸν πόλεμον. Ὅταν δὲ ὁ Βερνάρδος ἀπέθανεν αἰφνιδίως, ὁ Ρισελιέ ἠγόρασε τὸν στρατὸν του καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔγινε κύριος τῆς Ἀλσατίας, τὴν ὁποίαν εἶχε καταλάβει ἐν τῷ μεταξὺ ὁ στρατὸς τοῦ Βερνάρδου. Ὁ πόλεμος περιεπλάκη περισσότερο, ὅταν ἡ Ἰσπανία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας, καὶ ἔλαβε χαρακτῆρα βάρβαρον συνοδευόμενος ἀπὸ καταστροφὰς καὶ ἐρημώσεως. Ἀλλ' ἀφοῦ ὁ νεαρὸς πριγκιπ Κονδὲ (Condé) συνέτριψε τὸ 1643 τὸν ἰσπανικὸν στρατὸν παρὰ τὸ Ροκροά (Rocroi, Β. Γαλλία παρὰ τὰ βελγικὰ σύνορα), ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἐστράφη κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ ἤδη ἠπειλεῖτο ἡ Βιέννη. Ὁ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος Γ', διάδοχος τοῦ Φερδινάνδου Β', ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ τὴν εἰρήνην, διὰ τὴν ὁποίαν εἶχον ἀρχίσει διαπραγματεύσεις ἀπὸ τοῦ 1641. Οὕτω τὸ 1648 ἡ Βεστφαλικὴ εἰρήνη ἐτερομάτισε τὸν μακρὸν καὶ καταστρεπτικὸν πόλεμον.

ΕΙΡΗΝΗ ΒΕΣΤΦΑΛΙΑΣ

Διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Βεστφαλίας:

1. Ἡ Γαλλία ἐκράτησεν ὀριστικῶς τὸ Μέτς, Τούλ καὶ Βερδέν καὶ προσήρησε τὴν Ἀλσατίαν. Ἡ Σουηδία ἔλαβε τὰς ἀκτὰς τῆς Πομερανίας καὶ ἄλλας ἐπι-

καίρους θέσεις, οὕτως ὥστε ἐξησφάλιζε τὴν κυριαρχίαν τῆς Βαλτικῆς καὶ ἐξουσίαζε τὰς ἐκβολὰς τῶν γερμανικῶν ποταμῶν. Ἄνεγνωρίσθη ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλβετίας ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν Κάτω Χωρῶν ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας.

2. Ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα ἀνεγνωρίσθησαν ἴσα δικαιώματα εἰς τὰ διάφορα δόγματα καὶ ἀποκατεστάθη ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη.

3. Ἄνεγνωρίσθη π λ ῆ ρ η ς α ὕ τ ο τ ἔ λ ε ι α τῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας ἐντὸς τῶν κτήσεών των καὶ ἐδόθη εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα νὰ συνάπτουν συμμαχίας μεταξύ των καὶ μεταξὺ ξένων κρατῶν.

Ὁ τριακονταετῆς πόλεμος μετέβαλε τὴν Γερμανίαν εἰς ἐρείπια, ἡ χώρα ἐληλατήθη, τὰ χωρία κατεστράφησαν, οἱ ἀγροὶ ἔμειναν ἀκαλλιέργητοι, αἱ πόλεις ἠρημώθησαν καὶ σχεδὸν εἶχον ἐκλείψει οἱ τεχνῖται. Ὁ πληθυσμὸς εἶχεν ἐλαττωθῆ εἰς βαθμὸν ἀπίστευτον. Τοιοῦτοτρόπως ἡ χώρα ὑπέστη ἰσχυρὸν πλῆγμα, ἡ ἀνάπτυξις τῆς καθυστέρησε τουλάχιστον ἐπὶ ἓνα καὶ ἥμισυ αἰῶνα καὶ μόλις κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἡ Γερμανία κατάρθωσε νὰ συνέλθῃ καὶ ν' ἀκολουθήσῃ τὴν προόδον τῶν δυτικῶν λαῶν.

Ἡ εἰρήνη ὅμως αὕτη ἦτο ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως ἀρχὴ νέας ζωῆς διὰ τὴν Γερμανίαν, διότι ἔκλεισε τὴν ἑκατονταετῆ περίοδον τῶν θρησκευτικῶν διενέξεων καὶ ἐξησφάλιζε τὸ πολύτιμον στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπίνης προόδου, τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως. Ἡ Αὐστρία καταπνίξασα τὴν ἐλευθερίαν ταύτην ἔφερε τὴν πνευματικὴν ἀποτελμάτως εἰς τὴν χώραν καὶ ἀπεξενώθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς λοιπῆς Γερμανίας. X

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΕΥΡΩΠΗ ΑΠΟ ΤΗΣ ΒΕΣΤΦΑΛΙΚΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1648 - 1789)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑΝ

Ὁ ἀγγλικὸς λαὸς ἀνεπτύχθη πολιτειακῶς ἐν ῥίτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Ἦδη κατὰ τὸ τέλος τῶν μέσων χρόνων εἶχον τεθῆ εἰς τὴν Ἀγγλίαν αἱ βάσεις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος.

Τὸν ΙΖ' αἰῶνα οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Στούαρτ βασιλεῖς ἐπεχείρησαν νὰ καταργήσουν τὰς ἐλευθερίας τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ καὶ νὰ κυβερνήσουν ἀπολυταρχικῶς. Ἀλλ' οἱ Ἀγγλοὶ διὰ τῶν δύο ἐπαναστάσεων, τοῦ 1648 καὶ 1688, ἐματαίωσαν τὴν προσπάθειαν αὐτῶν.

Ὅττω ἡ χώρα διήλθε περίοδον πολιτικῶν ἀναστατάσεων, διὰ τῶν ὁποίων ἐπαγιάθη καὶ διεμορφώθη περαιτέρω τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα.

Ἀπὸ τότε ἡ Ἀγγλία εἰρηνεύσασα καὶ εὐνόμουμένη εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς μεγάλης ὕλης καὶ διανοητικῆς προόδου.

ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΓΓΛΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

Ἡ πολιτικὴ ἀνάπτυξις τῆς Ἀγγλίας κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦτο οὐσιωδῶς διάφορος ἀπὸ τὴν λοιπὴν Εὐρώπην. Οἱ βασιλεῖς αὐτῆς διετήρουν πάντοτε μεγάλην ἰσχύν, ἐνῶ οἱ εὐγενεῖς τῆς χώρας οὐδέποτε ἀπέκτησαν κυριαρχικὰ δικαιώματα.

Ἀφ' ἑτέρου ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ὑπεβάλλετο ἀνέκαθεν εἰς

μερικούς περιορισμούς. Ίδίως εἰς ζητήματα φορολογίας ὁ βασιλεὺς ἔπρεπε νὰ ἐρωτήσει τὴν γνώμην τῶν φορολογουμένων. Ὅσακις ἐπρόκειτο νὰ ἐπιβάλλῃ νέον φόρον, ἐκάλει εἰς συμβούλιον τοὺς γαιοκτῆμονας, τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ἡγουμένους τῶν μοναστηρίων. Οὕτω διεμορφώθη τὸ πρῶτον κοινοβούλιον (Parlement) ἢ Βουλὴ τῶν Λόρδων.

Ὅταν τὸν ΙΓ' αἰῶνα ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Ἀκτῆμων (1199—1216) ἠθέλησε νὰ κυβερνήσῃ τὴν χώραν κατὰ τὰς ὁρέξεις του, οἱ εὐγενεῖς ἐξανέστησαν καὶ ὑπεχρέωσαν αὐτὸν νὰ παραχωρήσῃ τὴν ὀνομαστὴν Magna Charta (1215), τὸν πρῶτον δηλαδὴ συνταγματικὸν χάρτην τῆς Ἀγγλίας ὁ ὁποῖος ἐξησφάλιζε τὰς ἐλευθερίας τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ (συγκατάθεσις διὰ τὴν φορολογίαν, προσωπικὴ ἐλευθερία, δικαίωμα ἀντιστάσεως).

Βραδύτερον ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια ὁ βασιλεὺς νὰ συμβουλευέται, ἐπὶ οικονομικῶν ἰδίως ζητημάτων, ἀντιπροσώπους τῶν συμβουλίων τῶν κομητειῶν καὶ τῶν κοινοτήτων. Τοιοῦτοτρόπως προῆλθε δεύτερον συνέδριον, ἡ δευτέρα ἀγγλικὴ βουλή, ἡ Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων, ἡ ὁποία σὺν τῷ χρόνῳ ἔλαβε μεγαλυτέραν σπουδαιότητα, διότι ἀντεπροσώπευε μεγαλύτερον μέρος τοῦ λαοῦ.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ βασιλεία εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐτέθη ὑπὸ τὸν νόμον, ἐνῶ ἡ βασιλεία εἰς τὴν Γαλλίαν ἦτο ὑπὲρ τὸν νόμον.

ΑΠΟΛΥΤΑΡΧΙΚΑΙ ΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΣΤΟΥΑΡΤ

Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἑλισάβετ (1603) εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας προσεκλήθη ὁ βασιλεὺς τῆς Σκωτίας Ἰάκωβος, ὁ υἱὸς τῆς Μαρίας Στούαρτ. Τοιοῦτοτρόπως ἀνῆλθεν ἡ δυναστεία τῶν Στούαρτ εἰς τὸν ἀγγλικὸν θρόνον καὶ ἠνώθησαν ὑπὸ τὸ αὐτὸ σκῆπτρον Ἀγγλία καὶ Σκωτία.

Οἱ Στούαρτ ἀκολουθοῦντες τὰς τάσεις τῆς ἐποχῆς των, ἰδίως τὸ παράδειγμα τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας, ἐπεχείρησαν νὰ κυβερνήσουν τὴν Ἀγγλίαν ἀπολυταρχικῶς. Ἀλλὰ προσέκρουσαν εἰς τὰς συνηθείας τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ καὶ ἐξήγειραν ἰσχυρὰν ἀντίδρασιν. Ἐπιχειρήσαντες ἀπ' ἐτέρου νὰ κανονίσουν αὐθαίρετως τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα ἐξηρέθισαν τοὺς ὀπαδοὺς καὶ τῶν δύο δογμάτων.

Διὰ τοῦτο εἶχον διαρκεῖς προστριβὰς πρὸς τὸ κοινοβούλιον. Πολλάκις διέλυσαν αὐτό, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν πάλιν νὰ συγκαλέσουν αὐτό, διότι εἶχον ἀνάγκην χρημάτων. Ἡ πολιτικὴ των γενικῶς δὲν εἶχε σταθερότητα καὶ συνέπειαν.

Ὁ **Ἰάκωβος Α'** (1603—1628) εἶχε μεγάλην ἰδέαν διὰ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα. Ἐφρόνει ὅτι ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἐξουσίαν ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ τῶν ὑπηκόων του. Ἐνόμιζεν ὅτι εἶναι σοφὸς καὶ ἤθελε νὰ ἔχη ἐπιβολήν. Ἀλλ' ἦτο στενὸς εἰς τὴν ἀντίληψιν καὶ σχολαστικὸς. Ἐσώρευσε σφάλματα ἐπὶ σφαλμάτων, τὰ ὁποῖα ἐπλήρωσεν ὁ υἱὸς του.

Ὁ **Κάρολος Α'** (1628—1649) ἦτο διάφορος τοῦ πατρὸς του. Εὐκίνητος, ὠραῖος καὶ ἱπποτικὸς εἰς τὴν ἐμφάνισιν, εἰς τὸ βάθος ἦτο ἀδύνατος χαρακτῆρ καὶ δὲν ἀπέφευγε τὸ ψεῦδος. Ἐπολιτεύθη κακῶς ὅπως καὶ ὁ πατὴρ του. Διέλυσεν ἐπανειλημμένως τὸ κοινοβούλιον, ἀλλ' ὅταν τέλος ἠναγκάσθη νὰ ἀνακαλέσῃ τὸ ὀνομασθὲν **Μακρόν Κοινοβούλιον** ἕνεκα τῆς μακρᾶς διαρκείας (1640—1653), προσέκρουσεν εἰς σφοδρὰν ἀντίδρασιν. Ἡ βουλὴ κατεδίκασεν εἰς θάνατον ὑπουργοὺς τοῦ βασιλέως, οἱ ὁποῖοι ἦσαν συνένοχοι εἰς τὰ ἀπολυταρχικὰ μέτρα καὶ τὰς θρησκευτικὰς καινοτομίας. Τέλος ὁ Κάρολος ἤλθεν εἰς φανεράν ρῆξιν πρὸς τὸ κοινοβούλιον καὶ ἐξῆλθεν εἰς τὴν ὕπαιθρον, διὰ νὰ ὀργανώσῃ τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1648 — ΚΡΟΜΒΕΛ

1648 Οὕτως ἤρχισεν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ βασιλέως καὶ κοινοβουλίου. Μετὰ τοῦ βασιλέως ἐτάχθησαν οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὁπαδοὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ ἐν γένει αἱ δυτικαὶ καὶ βόρειοι ἐπαρχίαι, ἐνῶ τὸ πολυπληθέστερον καὶ πλουσιώτερον μέρος τῆς Ἀγγλίας, τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ νότιον, ὑπεστήριξε τὸ κοινοβούλιον. Ὁ στρατὸς τοῦ βασιλέως ἦτο μαχιμώτερος, διότι ἀπετελεῖτο ἀπὸ εὐγενεῖς ἱππεῖς, ἐξησκημένους καὶ τολμηροὺς, καὶ τὸ ἱπικὸν ἀπετέλει ἀκόμη τὴν κυρίαν δύναμιν τοῦ τότε στρατοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ στρατὸς τοῦ κοινοβουλίου εἶχε πολὺς ἀποτυχίας.

Τότε ὁ Κρόμβελ, βουλευτὴς καὶ ἀξιωματικὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κοινοβουλίου, εἰσήγαγε νέαν τακτικὴν. Κατήρι-

σεν ἱππικὸν ἀπὸ ὄρεινους πουριτανούς, φανατισμένους εἰς τὴν πίστιν τους, οἱ ὅποιοι δὲν ἐπολέμουν ὅπως οἱ μισθοφόροι διὰ τὸ χρῆμα, ἀλλὰ ἀπὸ ἀφοσίωσιν εἰς τὴν θρησκείαν. Οἱ πολεμισταὶ αὐτοὶ ὅπως τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πλήθους εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἠσθάνοντο βαθεῖαν ἀποστροφὴν πρὸς πᾶν καθολικόν. Ὁ Κρόμβελ λοιπὸν κατώρθωσε νὰ διεγείρῃ τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα μὲ βίον αὐστηρόν, μὲ προσευχάς, μὲ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ μὲ ἕσματα ἀπὸ τὸ ψαλτήριον. Ὁ στρατὸς αὐτὸς δὲν ἤργησε νὰ φανῇ ἀνώτερος ἀπὸ τὸν στρατὸν τοῦ βασιλέως. Ὁ Κρόμβελ διωρίσθη ἀρχιστρατήγος καὶ ἐνίκησε τὸν βασιλέα, ὁ ὅποιος ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Σκωτίαν. Ἄλλ' οἱ Σκῶτοι παρέδωκαν αὐτὸν εἰς τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον.

Ὁ Ὀλιβιέρος Κρόμβελ, (Olivier Cromwell, 1599-1658) ἦτο υἱὸς εὐπόρου γαιοκτήμονος, μεγαλόσωμος καὶ ρωμαλέος, δραστηριώτατος, μὲ αὐστηρὰν φυσιογνωμίαν καὶ ρήτωρ νευρώδης. Ἐνεπνέετο ἀπὸ θερμὸν θρησκευτικὸν ζῆλον καὶ διετήρει τὴν ὀμότητα τῆς ἀγγλικῆς φυλῆς κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους. Ὁ Κρόμβελ ἀνεδείχθη ἔξοχος ὄργανωτὴς καὶ διπλωμάτης ὀξυδερκῆς καὶ θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς θεμελιωτὰς τοῦ ἀγγλικοῦ μεγαλείου.

Κρόμβελ.—Χαλκογραφία σύγχρονος

Τοιουτοτρόπως ἐπεκράτησε τὸ κοινοβούλιον. Δὲν ἤργησεν ὁμως νὰ ἔλθῃ εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν Κρόμβελ. Ἡ πλειονοψηφία τοῦ κοινοβουλίου ἦτο ἐναντίον τοῦ Κρόμβελ καὶ ἤθελε νὰ

περιορίση τὰς αὐθαιρεσίας του. Ἄλλ' ὁ νικητὴς στρατηγὸς κατέλαβε τὸ Λονδῖνον καὶ ἀπέβαλε τοὺς ἀντιπολιτευομένους ἀπὸ τὴν βουλὴν. Τοῦτο ὠνομάσθη κ ἄ θ α ρ σ ι ς τ ο ὦ κ ο ι ν ο β ο υ λ ῖ ο υ, τὸ δὲ οὕτως ἀκρωτηριασθὲν σῶμα Κ ο λ ο β ὸ ν Κ ο ι ν ο β ο ὄ λ ι ο ν (Rump-parlement) κατὰ τὴν σκωπτικὴν τάσιν τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς ὥριμασεν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀξιοματικῶν τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ ἡ ἰδέα, ὅτι πᾶσα κυριαρχία στηρίζεται εἰς τὸν λαὸν καὶ πηγάζει ἀπὸ τὸν λαόν. Τοίουτοτρόπως ἐγεννήθη ἀντιθέτως πρὸς τὸ ἀξίωμα τῆς ἐλέφ Θεοῦ κυριαρχίας τὸ ἀξίωμα τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ.

Ὁ βασιλεὺς εἰσῆχθη εἰς δίκην πρὸ ἐκτάκτου δικαστηρίου καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον ὡς τ ὕ ρ α ν ν ο ς, π ρ ο δ ὅ τ η ς, δ ο λ ο φ ὄ ν ο ς καὶ ἐ χ θ ρ ὸ ς τ ο ὦ λ α ο ὦ καὶ ἀπεκεφαλίσθη (1649).

Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ (1648-1660)

Ἡ μερίς, ἡ ὁποία εἶχε γίνει κυρία τῆς καταστάσεως μετὰ τοῦ Κρόμβελ, ἀπετέλει μειοψηφίαν, ἀλλ' ἔδειξε μεγίστην δραστηριότητα καὶ διετηρήθη ἐπὶ ἔνδεκα ἔτη εἰς τὴν ἀρχήν. Ἡ Ἄγγλία ἀνεκηρύχθη δημοκρατία, ἡ Ἄνω Βουλὴ διελύθη, ἀνετέθη δὲ εἰς ἔκτακτον συμβούλιον ἢ κυβέρνησης. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ Σκωτία καὶ ἡ Ἰρλανδία δὲν ἀνεγνώρισαν τὴν ἐπανάστασιν, ὁ Κρόμβελ ἀπεβιβάσθη μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Ἰρλανδίαν καὶ κατέπνιξεν εἰς τὸ αἷμα τὴν ἐπανάστασιν. Ἐπίσης κατεστάλη ἡ ἐξέγερσις τῆς Σκωτίας.

Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας αὐτὰς ὁ Κρόμβελ ἔγινε κύριος τῆς καταστάσεως καὶ ἤρχισε νὰ ἐργάζεται πρὸς ἐξύψωσιν τῆς δυνάμεως τῆς Ἄγγλιας.

Ἐπειδὴ ἡ ὀλλανδικὴ δημοκρατία ὑπεστήριξε τοὺς Ἄγγλους βασιλόφρονας, ὁ Κρόμβελ ἐστράφη κατ' αὐτῆς. Τὸ 1651 τὸ κοινοβούλιον ἐπήφισε τὸν περίφημον π ε ρ ῖ ν α υ τ ι λ ῖ α ς ν ὁ μ ο ν, ὁ ὁποῖος ἀπηγόρευεν εἰς τὰ ξένα πλοῖα νὰ μεταφέρουν εἰς ἀγγλικοὺς λιμένας προϊόντα ἄλλα ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ παραγομένων. Τοῦτο ἔβλαπτεν ἰδίως τὴν ὀλλανδικὴν ναυτιλίαν, ἡ ὁποία τότε διεξῆγε σχεδὸν ἀποκλειστικῶς τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον τῆς ὕψηλίου. Διὰ τοῦτο ἡ

Ἑλλανδία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Ἄλλ' ὁ ἀγγλικὸς στόλος εἶχε σειρὰν ἐπιτυχιῶν, ἢ Ἑλλανδία ἠναγκάσθη νὰ εἰρηνεύσῃ καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν νόμον τῆς ναυτιλίας.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κρόμβελ διέλυσε βιαίως τὸ Κολοβὸν κοινοβούλιον καὶ οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ ἀνηγόρευσαν αὐτὸν ἀνώτατον ἄρχοντα ἰσοβίως ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ Λόρδου Πρῶτου Ριχάρδου Κρόμβελ ὡς λόρδος προστάτης. Ἀλλὰ δὲν εἶχεν οὔτε σθένος οὔτε τὰ ἀρχικὰ προσόντα τοῦ πατρὸς του. Διὰ τοῦτο παρητήθη οἰκειοθελῶς.

Ὁ Κρόμβελ ἀπέθανε τὸ 1658 καὶ τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ριχάρδος Κρόμβελ ὡς λόρδος προστάτης. Ἀλλὰ δὲν εἶχεν οὔτε σθένος οὔτε τὰ ἀρχικὰ προσόντα τοῦ πατρὸς του. Διὰ τοῦτο παρητήθη οἰκειοθελῶς.

ΠΑΛΙΝΟΡΘΩΣΙΣ ΤΩΝ ΣΤΟΥΑΡΤ

Τότε ὁ στρατηγὸς Μονκ (Monk), ὁ ὁποῖος εἶχε καταστείλει νέαν ἐπανάστασιν τῆς Σκωτίας, ἐβιάσθη μετὰ τοῦ στρατοῦ του κατὰ τῆς πρωτευούσης, εἰσῆλθεν εἰς αὐτήν ἄνευ ἀντιστάσεως καὶ ἐτάχθη πρὸς τὸ μέρος τῆς πλειοψηφίας, ἢ ὁποία ἐπεθύμει τὴν κατάλυσιν τῆς στρατοκρατίας καὶ τὴν παλινόρθωσιν τῆς βασιλείας. Τὸ νέον κοινοβούλιον ἐκάλεσεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Κάρολον Β', τὸν ὁποῖον ὁ λαὸς ἐδέχθη μὲ ζωντανὰ ἐκδηλώσεις χαρᾶς.

Ἄλλ' οἱ Στούαρτ δὲν εἶχον συνεισθῆ εἰς τὴν ἐξορίαν. Ὁ Κάρολος Β' καὶ ὁ ἀδελφὸς του Ἰάκωβος Β' ἐπανελάβον τὰ σφάλματα τῶν προκατόχων καὶ ὑπερέβησαν αὐτά, διότι ζήσαντες εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' εἶχον προσοικειωθῆ τὰς συνηθείας τῆς γαλλικῆς αὐλῆς καὶ ἠθέλον νὰ εἰσαγάγουν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τοὺς ἀπολυταρχικοὺς τρόπους καὶ τὸν αὐλικὸν βίον τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας. Ἐκτὸς τούτου εἰργάσθησαν ἀναφανδὸν ὑπὲρ τοῦ καθολικοῦ δόγματος.

Ἡ βασιλεία τοῦ Καρόλου Β' διήλθε μὲ συνεχεῖς προστριβὰς πρὸς τὸ κοινοβούλιον. Ὁ Κάρολος εἰργάσθη διὰ νὰ βελτιώσῃ τὴν θέσιν τῶν καθολικῶν. Ἀλλὰ τὸ κοινοβούλιον ἐψήφισεν ὅτι μόνον ὁπαδοὶ τῆς ἐπισκοπικῆς ἐκκλησίας διορίζονται εἰς δημοσίας

θέσεις. Ὀλίγον βραδύτερον ἐψήφισε τὸν περίφημον νόμον Habeas corpus, ὁ ὁποῖος ἐξησφάλιζε τοὺς πολίτας ἀπὸ τὴν αὐθαίρετον φυλάκισιν, διότι κατήργησε τὴν προφυλάκισιν ὀρίσας πᾶς πολίτης συλλαμβανόμενος νὰ προσάγεται εἰς δίκην ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὥρῶν.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τῆς πολιτικῆς διαμάχης ἐμορφώθησαν τὰ δύο μεγάλα κόμματα τοῦ ἀγγλικοῦ κοινοβουλίου, τὰ ὅποια ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας ἐκυβέρνησαν τὴν Ἀγγλίαν, τὸ κόμμα τῶν φιλοβασιλικῶν, οἱ ὅποιοι ὠνομάσθησαν *Τόρις* (Tories, σημερινοὶ συντηρητικοὶ) καὶ τὸ κόμμα τῶν συνταγματικῶν, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο *Οὐϊξ* (Whigs, οἱ σημερινοὶ φιλελεύθεροι).

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1688

Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Κάρολον Β΄ Ἰάκωβος Β΄ ὑπεστήριξεν ἀναφανδὸν τὸν καθολικισμόν, ἐπέτρεπεν ἐπισήμως τὴν καθολικὴν λειτουργίαν καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὰ ὕψιστα ἀξιώματα καθολικούς. Ὁ λαὸς ἤλπιζεν ὅτι θὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰς ὑπερβασίας αὐτὰς μὲ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως, διότι αἱ δύο θυγατέρες τοῦ Ἰακώβου, αἱ ὅποιαι ἔμελλον νὰ διαδεχθοῦν αὐτόν, ἦσαν διαμαρτυρόμεναι. Ἀλλὰ παρὰ προσδοκίαν ἡ βασίλισσα ἐγέννησεν υἱόν, ὁ ὁποῖος ἀσφαλῶς θὰ ἀνετρέφετο εἰς τὸ καθολικὸν δόγμα. Τότε συνεννοήθησαν Τόρις καὶ Οὐϊξ καὶ προσεκάλεσαν εἰς τὸν θρόνον τὴν μεγαλύτεραν κόρην τοῦ Ἰακώβου Μαρίαν καὶ τὸν σύζυγόν της **1688** *Γουλιέλμον* τῆς Ὁρανίας, τὸν κυβερνήτην τῆς Ὀλλανδίας. Καὶ ὅταν ἐκεῖνοι ἀπεβιβάσθησαν εἰς Ἀγγλίαν, ὅλη ἡ χώρα προσεχώρησεν εἰς αὐτοὺς καὶ ὁ Ἰάκωβος ἔφυγεν εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου ὁ Λουδοβίκος τὸν ἐδέχθη ἡγεμονικῶς.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1688 ἦτο ἔργον τῆς εὐπορούσης τάξεως ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1648, ἡ ὁποία εἶχε προέλθει ἀπὸ τὰ λαϊκὰ στρώματα. Διὰ τοῦτο ἡ δευτέρα ἐπανάστασις ἐστερεώθη καὶ οἱ Ἀγγλοὶ ὠνόμασαν αὐτὴν ἔ ν δ ο ξ ο ν ἐ π α ν ά σ τ α σ ι ν.

Ὁ Γουλιέλμος καὶ ἡ Μαρία ἔγιναν βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας, ἀφοῦ ὑπέγραψαν τὴν *Διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων* (Bill of rights), διὰ τῆς ὁποίας ἐξησφαλίζοντο τὰ συνταγματικὰ δικαιώματα τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ (1688).

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟΥ

Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἀνεπτύχθη περαιτέρω καὶ διεμορφώθη τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα. Τὴν ἀνάπτυξιν ταύτην ὑπεβοήθησαν ἱστορικὰ περιστατικά.

Ὁ Γουλιέλμος εἶχεν ὀρίσει πρὸ τοῦ θανάτου τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου. Τοιοῦτοτρόπως μετ' αὐτὸν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ἡ νεωτέρα θυγάτηρ Ἰακώβου Β' **Ἄννα** (1702—1714) καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς ἐκλήθη ὁ δισέγγονος Ἰακώβου Α' **Γεώργιος**, ἐκλέκτωρ τοῦ Ἀννοβέρου. Ὁ Γεώργιος διετήρησε τὸ ἐκλεκτορᾶτον τοῦ Ἀννοβέρου καὶ ἔγινε συγχρόνως βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας ἰδρύσας οὕτω τὴν **Δυναστείαν τοῦ Ἀννοβέρου**, ἡ ὁποία βασιλεύει μέχρι σήμερον εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἐβασίλευσαν κατὰ σειρὰν τρεῖς Γεώργιοι. Ὁ Γεώργιος Α' (1714—1727) ἦτο ἤδη γέρον, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, δὲν ἐγνώριζε τὴν ἀγγλικὴν καὶ δὲν ἔλαβεν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν πολιτικὴν τῆς Ἀγγλίας. Ὁμοίως ἐπολιτεύθη καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ **Γεώργιος Β'** (1727—1760). Οἱ βασιλεῖς οὗτοι ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς ὑπουργοὺς νὰ κυβερνοῦν τὸ κράτος καὶ καθιέρωσαν τὴν συνήθειαν νὰ λαμβάνουν τοὺς ὑπουργοὺς ἐκ τῆς πλειοψηφούσης ἐν τῷ κοινοβουλίῳ μεριδος. Αἱ δύο μερίδες Τόρις καὶ Οὐῖξ ἐκυβέρνησαν τὴν χώραν ἀλληλοδιαδόχως, ὁ βασιλεὺς ἀπέφευγε νὰ κάμνη χρῆσιν τοῦ δικαιώματος τοῦ veto, νὰ μὴ ἐγκρίνη δηλαδὴ ἀποφάσεις τοῦ κοινοβουλίου. Τοιοῦτοτρόπως ἐστερεώθη καὶ διεμορφώθη ὀριστικῶς τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα, ὁ πολιτικὸς βίος ἀνεπτύχθη, αἱ συζητήσεις τοῦ κοινοβουλίου ἐγίνοντο δημοσίᾳ, ἐδημιουργήθη δημοσιότητα, ἡ ὁποία παρηκολούθει καὶ συνεζήτει τὴν πορείαν τῆς πολιτικῆς.

Κύριος σκοπὸς τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς ἦσαν τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα ἰδίως τῶν μεγαλεμπόρων καὶ ἐφοπλιστῶν. Διότι τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἀνεπτύχθη ἡ νέα ἀγγλικὴ βιομηχανία τοῦ βάμβακος καὶ τοῦ σιδήρου καὶ ἡ ἀγγλικὴ ἐπιχειρηματικότης καὶ πρωτοβουλία ἤνοιγον νέας ἀγορὰς εἰς τὰς ἀποικίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

ΜΕΓΙΣΤΗ ΙΣΧΥΣ ΤΗΣ ΑΠΟΛΥΤΟΥ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΑΛΛΙΑΝ — ΧΡΟΝΟΙ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ'

Καθ' ὃν χρόνον εἰς τὴν Ἀγγλίαν διὰ τῶν ἐσωτερικῶν ταραχῶν ἐνισχύετο ἡ δύναμις τοῦ κοινοβουλίου καὶ περιορίζετο ἡ δύναμις τοῦ βασιλέως, εἰς τὴν Γαλλίαν ἀπέβαιναν αὕτη ἰσχυροτάτη καὶ ἀπεριόριστος.

Ἡ ἀπόλυτος μοναρχία ἐπιβληθεῖσα κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῶν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος διὰ τοῦ Ρισελιᾶ καὶ τοῦ Μαζαρενᾶ ἐφθασεν εἰς μεγίστην λαμπρότητα κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῶν τοῦ αἰῶνος ἐπὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

Ἡ Γαλλία ἦτο τότε ἡ πρώτη στρατιωτικὴ δύναμις τῆς Εὐρώπης, ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριόν της ἀνεπτύχθησαν μέγਾਲως καὶ ἤκμασαν τὰ γράμματα, αἱ τέχναι καὶ ἡ ἐπιστήμη Ἡ Γαλλία ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' εἶχε τὸν λεγόμενον χρυσοῦν αἰῶνα της.

ΡΙΣΕΛΙΕ ΚΑΙ ΜΑΖΑΡΕΝ

Ὁ Ἐρρῖκος Δ' ἀπέθανε δολοφονηθεὶς ὑπὸ φανατικοῦ καλογήρου (ΙΒΙΟ) καὶ ἐπὶ τινὰ χρόνον, ἔφ' ὅσον δηλαδὴ ἐπετρόπευε τὸν ἀνήλικον υἱόν του Λουδοβίκον ΙΓ' ἡ βασιλομήτωρ Μαρία τῶν Μεδίκων, ἐπεκράτησαν οἱ εὐνοοῦμενοι καὶ οἱ αὐλοκόλακες, ἕως ὅτου τὴν διοίκησιν ἔλαβεν εἰς τὰς στιβαρὰς χεῖρας τοῦ ὀκαρδινάλιου Ρισελιᾶ (1624).

Ὁ Ρισελιᾶς ἐπεδίωξε τρεῖς σκοπούς, 1) νὰ καταστρέψῃ τὸ κόμμα τῶν Οὐγενότων, 2) νὰ ταπεινώσῃ τοὺς εὐγενεῖς καὶ 3) νὰ ἀνιψώσῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας συντρίβων τὴν δύναμιν τῶν Ἀψβούργων. Ἐπέτυχε καὶ τὰ τρία.

Τὸ 1628 μετὰ ἐπίμονον πολιορκίαν κατελήφθη ἡ Λαροσέλ (La Rochelle, ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Γαλλίας), τὸ ἰσχυρότερον φρούριον τῶν καλβινιστῶν, παρὰ τὴν βοήθειαν τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου. Ἄλλ' ὁ Ρισελιᾶς εἶχε τὴν περὶνοιαν νὰ διατηρήσῃ τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰσότητα τῶν δικαιωμάτων τῶν Οὐγενότων.

Συγχρόνως ἐστράφη κατὰ τῶν εὐγενῶν, οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐμφυλίων πολέμων εἶχον ἀποβῆ σχεδὸν ἀνεξάρτητοι. Διέταξε νὰ καταστρέψουν τοὺς ὠχυρωμένους

πύργους, ὅσοι δὲν ἐχρησίμευον πρὸς ἄμυναν τῆς χώρας. Οἱ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἀνετίναξαν τότε πολλοὺς πύργους. Ὁ Ρισελιὲ ἀπηγόρευσε τὴν μονομαχίαν. Δύο εὐγενεῖς ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους οἴκους, συγγενεῖς τοῦ βασιλέως, ἐμονομάχησαν εἰς μίαν τῶν κεντρικωτάτων πλατειῶν τῆς πρωτεύουσας θέλοντες νὰ δείξουν ὅτι περιφρονοῦν τὰς διαταγὰς τοῦ καρδινάλιου. Συνελήφθησαν ἀμέσως καὶ κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον. Ἡ μονομαχία ὅμως δὲν κατηργήθη εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ὁ Ρισελιὲ ἐμισοῖτο πολὺ καὶ ἡ θέσις του ἦτο διαρκῶς ἐπισηφιλής. Διὰ τοῦτο ἐκυβέρνησε τυραννικῶς. Διὰ μυστικῶν ὀργάνων

Ὁ Armand du Blessis κόμης τοῦ Richelieu (1585 — 1642) κατήγετο ἀπὸ εὐγενῆ οἰκογένειαν καὶ εἶχε λάβει τὴν ἀνατροφὴν τῶν εὐγενῶν. Εἶχε μάθει ξιφομαχίαν καὶ ἵππασίαν καὶ ἄλλας σωματικὰς ἀσκήσεις. Εἴκοσι ἐνὸς ἐτῶν ἐχειροτονήθη ἀρχιεπίσκοπος μῆς ἐπισκοπῆς, τὴν ὁποίαν ἐλάβανον οἱ δευτερότοκοι τῆς οἰκογενείας του, ἀλλ' ἔζησεν εἰς τὴν αὐλήν, ὅπως πολλοὶ ἀρχιερεῖς τῆς ἐποχῆς. Ἐκυβέρνησεν ἐπὶ 15 ἔτη εἰς τὴν Γαλλίαν ἀναπτύξας σπάνια διοικητικὰ προσόντα, χωρὶς ὅμως νὰ ἀποφύγη τὰ αὐθαίρετα, τὰ βίαια καὶ σκληρὰ μέτρα. Ὁ Ρισελιὲ ἦτο αὐταρχικὸς, ἀπότομος καὶ παρρηγορὸς. Εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν δὲν ἐδεσμεύετο ἀπὸ ἠθικῶν ἢ συναισθηματικῶν λόγων.

Ὁ Ρισελιὲ

νων ἐπέβλεπε τὰ πάντα καὶ ἐφόνευσεν ὑπὲρ τοὺς πενήκοντα ἀνθρώπους ὡς ἐπιβουλευομένους τὴν ζωὴν του.

Ὁ Ρισελιὲ ἐγκατέστησεν ὀριστικῶς τὴν ἀπολυταρχίαν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Γαλλίας. Δὲν συνεκάλεσε τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν Τάξεων (États-généraux) καὶ δι' αὐστηρῶν μέτρων κατέπνιξε τὴν ἀντίστασιν τοῦ κοινοβουλίου (Parlement), δηλαδὴ τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου τῶν Παρισίων, τὸ ὁποῖον κατὰ παλαιὰν συνήθειαν εἶχεν

ἀποκτήσει τὸ δικαίωμα νὰ ἐκφέρῃ κρίσεις ἐπὶ τῶν διαταγμάτων τῆς κυβερνήσεως.

Ὁ Ρισελιὲ κατὰ βᾶθος ἐκυβέρνησε κακῶς. Καταστρεπτικὴ ἰδίως ἦτο ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ του. Ὅταν ἀπέθανεν, εἶχε προεξοφλήσει τὰ ἔσοδα πολλῶν ἐτῶν. Τὰ ἔσοδα ὑπερέβαινον κατὰ 50 ἑκατομμύρια τὰ ἔσοδα, ἐνῶ οἱ γεωργοὶ εἶχον καταστραφῆ ἀπὸ τὴν φορολογίαν. Ὁ καρδινάλιος ἀπέθανε μισούμενος ὑπὸ πάντων καὶ μόλις βραδύτερον ἐξετιμῆθη ἀπὸ τοὺς γάλλους πατριώτας, διότι εἶχεν ἐκμεταλλευθῆ ἐπιτηδείως τοὺς ἐμφυλίουσ σπαραγμοὺς τῆς Γερμανίας, διὰ νὰ ταπεινώσῃ τὸν αὐστριακὸν οἶκον. Ἐβοήθησε κατ' ἀρχάς, ὅπως εἶδομεν, κρυφίως τὸν Γουσταῦν Ἀδόλφον, βραδύτερον ἔλαβε μέρος εἰς τὸν τριακονταετῆ πόλεμον.

Ὁ Ρισελιὲ δὲν εἶδε τὸ τέλος τοῦ τριακονταετοῦσ πολέμου, ἀλλὰ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ἐξηκολούθησεν ὁ διάδοχός του καρδινάλιος Μαζαρέν (Mazarin, 1639-1661).

Ὁ Μαζαρέν ἦτο Ἰταλὸς τὴν καταγωγὴν καὶ τελείως τὸ ἀντίθετον τοῦ προκατόχου του, μετριοπαθῆς, ἤρεμος εἰς τὴν ὁμιλίαν καὶ οὐδένα κατεδίκασεν εἰς θάνατον. Ἀλλὰ δὲν ἦτο ἐπιβλητικὸς οὔτε ἀπέφευγε τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ὑποκρισίαν.

Ὁ **Μαζαρέν** ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον καὶ εἶδε τὰς μεγάλας ἐπιτυχίας τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ τὴν εἰρήνην τῆς Βεσφαλίας. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθανεν ὁ Λουδοβίκος ΙΓ' (1643), τὴν δὲ ἐπιτροπείαν τοῦ πενταετοῦσ υἱοῦ του Λουδοβίκου ΙΔ' ἀνέλαβεν ἡ μήτηρ Ἄ ν ν α ἢ Ἀ ὕ σ τ ρ ι α κ ῆ, ἡ ὁποία διετήρησεν εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν Μαζαρέν.

Ἀλλὰ ἀκριβῶς τὸ ἔτος, κατὰ τὸ ὁποῖον ὑπεγράφετο ἡ τόσον εὐνοϊκὴ διὰ τὴν Γαλλίαν εἰρήνη, ἡ χώρα ἐταράχθη ἀπὸ ἐσωτερικὰς ἐξεγέρσεις, διότι ὁ λαὸς ἐστέναζεν ὑπὸ τὸ βᾶρος τῶν φόρων καὶ τὸ Κοινοβούλιον τῶν Παρισίων διεμαρτυρήθη κατὰ τῶν νέων φορολογικῶν νομοθετημάτων. Ὅταν δὲ ὁ Μαζαρέν διέταξε τὴν σύλληψιν μερικῶν ἀπὸ τὰ ζωηρότερα μέλη του, ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἐπανεστάτησεν ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν εὐγενῶν. Ἡ ἐξέγερσις αὕτη ὠνομάσθη χλευαστικῶς Fronde (σφενδόνη). Ἀλλὰ τέλος ἡ βασιλεία ὑπερίσχυσε καὶ συνετρίβη ἡ τελευταία ἀντίστασις τῶν εὐγενῶν.

ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΔ' (1661-1715)

Όταν ἀπέθανεν ὁ Μαζαρέν, ὁ Λουδοβίκος ἦτο 22 ἐτῶν καὶ μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης δὲν εἶχε λάβει ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν

Λουδοβίκος ΙΔ'

Εἰκὼν φυσικοῦ μεγέθους τοῦ Antoin Benoit διατηρουμένη εἰς τὰς Βερσαλλίας. Ὁ βασιλεὺς παριστάνεται 68 ἐτῶν. Ἡ δύναμις τῆς ζωῆς, θελήσεως καὶ ἐπιβολῆς διαφαίνεται εἰς τὰς γραμμὰς καὶ εἰς τὴν ὄλην ἔκφρασιν τοῦ προσώπου.

κυβέρνησιν. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐνόμιζον ὅτι δὲν θὰ ἐνδιαφερθῆ διὰ τὰ πράγματα τοῦ κράτους. Τὴν ἡμέραν ὅμως τοῦ θανάτου τοῦ Μαζαρέν προσεκάλεσε τοὺς ὑπουργοὺς καὶ ἐδήλωσεν ὅτι ἀπεφάσισε νὰ εἶναι ὁ ἴδιος πρωθυπουργὸς καὶ ἀνέλαβε προσωπικῶς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, τὴν ὁποίαν διεχειρίσθη μέχρι τέλους τῆς μακροῦς βασιλείας του. Τὰ 54 ἔτη τῆς ἀρχῆς τοῦ Λουδοβίκου

ἀποτελοῦν μίαν τῶν ἀξιοσημειώτων περιόδων τῆς εὐρωπαϊκῆς ιστορίας.

‘Ο Λουδοβίκος ΙΔ’ (Louis XIV) ἦτο ἐξαιρετικὴ φυσιογνωμία. Δὲν διεκρίνετο διὰ τὸν πλοῦτον τῶν ἰδεῶν, ἀλλ’ εἶχε διαυγεστάτην ἀντιληψιν καὶ βούλησιν ἰσχυροτάτην κατέχων εἰς ὑψιστον βαθμὸν τὰ προσόντα τοῦ ἀρχοντος. Τὸ πρόσωπον καὶ αἱ κινήσεις του εἶχον κάτι τὸ ἐπιβλητικὸν καὶ μεγαλοπρεπές, οἱ τρόποι του ἦσαν ἐπίσημοι, ἐξουσίαζε τὰς κινήσεις καὶ τὴν ὁμιλίαν καὶ σχεδὸν οὐδέποτε ἐγέλα οὔτε ὠργίζετο. Ὡμίλει ὀλίγον καὶ ἤκουε μετὰ προσοχῆς τοὺς ἄλλου. Κατὰ βάθος δὲν ἦτο κακός, ἀλλ’ ὁ ἄμετρος ἐγωισμὸς του, αἱ ἐπιτυχίαι καὶ τὰ θυμάματα, τὰ ὁποῖα προσέφερε προθύμως τὸ σμήνος τῶν αὐλικῶν, συνετέλεσαν, ὥστε ν’ ἀγαπᾷ μόνον τὸν ἑαυτὸν του. Πρὸς τὴν σύζυγόν του Μαριάν Θηρεσίαν δὲν ἔτρεφε μεγάλην συμπάθειαν καὶ ἀλληλοδιαδόχως ἀπέκτησε πολλὰς εὐνοουμένας πρὸς τὰς ὁποίας ὀνομαστοτέρα εἶναι ἡ χήρα τοῦ ποιητοῦ Σκαρρόν (Scarron), τὴν ὁποίαν ὠνόμασε μαρκησιάν δὲ Μαιντενὸν (de Maintenon) συζευχθεὶς αὐτὴν μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου του.

‘Ο Λουδοβίκος ἐθεώρει ἑαυτὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ὑπεύθυνον καὶ ὑπόλογον μόνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ἐφρόνει ὅτι ἡ ἐξουσία τοῦ βασιλέως οὐδένα ἔχει περιορισμόν, ὅτι εἰς αὐτὴν ἀνήκει ἡ ζωὴ καὶ ἡ περιουσία τῶν ὑπηκόων. ‘Ο βασιλεὺς εἶναι ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ κράτους. Ἐγὼ εἶμαι τὸ κράτος, l'état c'est moi, συνήθιζε νὰ λέγῃ, καὶ τὰ βασιλικά διατάγματα συνήθως ἐτελείωνον διὰ τῆς φράσεως car tel est notre plaisir.

Ἡ κιβέρνησις τῆς Γαλλίας ἐπὶ Λουδοβίκου ἔγινεν αὐταρχικὴ, ἐξησκειῖτο αὐστηροτάτη ἀστυνομικὴ ἐπίβλεψις, οἱ ὑποπτοὶ καὶ οἱ ὑποπίπτοντες εἰς τὴν δυσμένειαν τῶν ἀρχόντων συναλαμβάνοντο διὰ τῶν μυστικῶν ἐνταλμάτων (lettres de cachet) καὶ ἐνεκλείοντο χωρὶς νὰ δικασθῶν εἰς τὰς φιλικὰς τοῦ κράτους, τῶν ὁποίων ὀνομαστοτάτη ἦτο ἡ Βαστίλλη (Bastille), ἀρχαῖον φρούριον τῶν Παρισίων.

‘Ο Λουδοβίκος ἐγκατεστάθη εἰς τὰ πολυτελῆ ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιῶν, τὰ ὁποῖα ἔκτισεν ὁ ἴδιος. Περὶ αὐτὰ ἔκτισαν τὰ μέγαρά των οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὁποῖοι ἀνέμενον τὰ πάντα ἐκ τῆς εὐνοίας τοῦ ἀρχοντος. ‘Ο βασιλεὺς περιεστοιχίσθη ἀπὸ πολυτελεστάτην καὶ δαπανηροτάτην αὐτὴν. Ὑπὲρ τὰς 3 χιλ. πρόσωπα ἀπετέλουν τὴν ὑπηρεσίαν του. Ἡ ζωὴ τῆς αὐλῆς ἐκανονίζετο ἀπὸ αὐστηρὰν ἐθιμοτυπίαν, πότε θὰ σηκωθῆ ὁ βασιλεὺς,

πότε θὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸν κοιτῶνα, πότε θὰ δεχθῇ τοὺς οἰκείους, ποῖος θὰ προσφέρῃ τὸ νυκτερινὸν ἔνδυμα, ὅταν μετέβαινεν εἰς τὴν κλίνην ἢ τὸν πῖλον ὅταν ἐξήρχετο. Ἄλλ' ὑπὸ τὴν αὐστηρότητα αὐτὴν καὶ τὴν πρόθυμον ὑπόκλισιν ἐκρύπτετο πολλὴ ὑποκρισία, ψεῦδος καὶ διαφθορά.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ

Ὁ Λουδοβίκος εἶχεν ἰκανότητα νὰ ἐκλέγῃ τοὺς συνεργάτας του. Διὰ τὴν διαχείρισιν τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους ἐχρησιμοποίησεν ἕκ συστήματος ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν ἀστικήν τάξιν, υἱοὺς ἐπιχειρηματιῶν καὶ τραπεζιτῶν, διότι ἦσαν ἐργατικώτεροι καὶ πειθαρχικώτεροι. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὑπουργοὺς του ἔδειξαν ἐξαιρετικὴν ἰδιοφυίαν καὶ ἐγιναν ὀνομαστοί, ὅπως π. χ. ὁ ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν Κολμπέρ καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν Λουβοά.

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

Ὁ **Κολμπέρ** (Colbert) διεχειρίσθη ἐπὶ μακρὸν τὰ οἰκονομικά. Ἐργατικώτατος, μὲ ἀσυνήθη ἀντοχήν, συνεκέντρωνε τὰς ὑποθέσεις ἐπὶ ἑπτὰ σημερινῶν ὑπουργείων. Ὁ Κολμπέρ εἶναι ὁ γνησιώτερος ἀντιπρόσωπος τῶν οἰκονομικῶν ἀντιλήψεων τῆς ἐποχῆς του. Ἐφρόνει ὅτι ὁ πλοῦτος μιᾶς χώρας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ποσὸν τοῦ ὑπάρχοντος εἰς αὐτὴν χρήματος. Διὰ νὰ αὐξηθῇ ὁ πλοῦτος τῆς Γαλλίας, ἔπρεπε νὰ εἰσάγεται ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον χρῆμα. Τοῦτο θὰ κατορθοῦτο, ἂν ἡ ἐξαγωγή ὑπερέβαινε τὴν εἰσαγωγὴν, μὲ ἄλλας λέξεις ἂν ἡ Γαλλία εἶχεν ἀκαμαίαν βιομηχανίαν. Ὁ Κολμπέρ ἐπίστευεν ὅτι ἡ βιομηχανία ἀναπτύσσεται μόνον μὲ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ κράτους. Τὸ κράτος ἔπρεπε νὰ λάβῃ προστατευτικὰ μέτρα, νὰ ἐμποδίξῃ δηλαδὴ τὴν εἰσαγωγὴν ξένων βιομηχανικῶν προϊόντων, νὰ διευκολύνῃ τὴν εἰσαγωγὴν πρώτων ὑλῶν, νὰ κανονίξῃ τὴν παραγωγὴν. Τὴν οἰκονομικὴν αὐτὴν ἀντίληψιν, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ὠνόμασαν **μερκαντισμόν**.

Συγχρόνως ὁ Κολμπέρ κατήργησε τοὺς ἐντὸς τῆς Γαλλίας περιορισμοὺς τοῦ ἐμπορίου, κατεσκεύασεν ὁδοὺς, διώρυγας κλπ. Εἰς τοὺς καλοὺς χρόνους τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου τὸ ἐμ-

πόριον καὶ ἡ βιομηχανία τῆς Γαλλίας ἔφθασαν εἰς μεγάλην ἀκμήν καὶ ἡ Γαλλία ἀπέκτησεν ἀξιόλογον ἀποικιακὸν κράτος, τὸν Καναδᾶν καὶ τὴν Λουϊσιάναν ἐπὶ τοῦ Μισσισιπῆ.

Ο ΣΤΡΑΤΟΣ

Συνέπεια τῆς οἰκονομικῆς ἀκμαιοτήτος ἦτο ἡ μεγάλη στρατιωτικὴ ἰσχὺς τοῦ Λουδοβίκου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἐπὶ δεκαετίας ἦτο ὁ πλουσιώτερος ἡγεμὼν τῆς Εὐρώπης. Ἐδημιούργησεν ἰσχυρὸν στρατόν, ὁ ὁποῖος ἦτο τὸ στήριγμα τῆς ἀπολύτου μοναρχίας εἰς τὸ ἔσωτερικὸν καὶ τῆς ἐπιβολῆς εἰς τὸ ἔξωτερικόν. Ὁργανωτῆς τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ ἦτο ὁ *Λουβὸὰ* (Louis).

Ἡ στρατιωτικὴ δύναμις τῆς Γαλλίας ἐπὶ Λουδοβίκου ἀνῆλθεν εἰς 220 χιλιάδας, ἐνῶ ἡ χώρα δὲν εἶχε περισσότερον ἀπὸ 15—20 ἑκατομ. κατοίκους. Οἱ στρατιῶται ἦσαν ὅπως εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην μισθωτοί. Ἄλλ' ὁ Λουδοβίκος ἐστρατολόγει μόνον γάλλους, ἰδίως χωρικούς. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἦτο προηγμένος πολὺ ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως (πυροβολικόν, τελειότερα ὄπλα, συνένωσις πυροβόλου καὶ λόγχης). Ἀντιθέτως εἰς τὰς ἀνωτέρας θέσεις τοῦ στρατοῦ ὁ Λουδοβίκος μετεχειρίσθη μόνον εὐγενεῖς. Ὁ στρατὸς ἦτο καθαρῶς βασιλικός, ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς διώριζε τοὺς ἀξιωματικούς καὶ ἐμισθοδοτεῖ αὐτοὺς ἐκ τοῦ ταμείου του.

Ὁ Λουδοβίκος ἀπέκτησε πολλοὺς ὄνομαστοὺς στρατηγούς, ὅπως τὸν Condé, Turenne, Louxembourg, Catinat, κλπ. καθὼς καὶ τὸν διάσημον μηχανικὸν Vauban, ὁ ὁποῖος ὠχύρωσε τὰ βόρεια καὶ ἀνατολικά σύνορα τοῦ κράτους μὲ νέου τύπου ὀχυρώματα, χαμηλὰ καὶ παχέα, καλυπτόμενα μὲ πυκνὸν χῶμα καὶ γλόην. Ἡ Γαλλία ἐπὶ Λουδοβίκου ἀπέκτησεν ἐπίσης σημαντικὴν ναυτικὴν δύναμιν.

ΤΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ

Ὁ Λουδοβίκος ἤθελε νὰ ἐξουσιάζη τὴν ἐκκλησίαν, διότι εἶχε τὴν γνώμην ὅτι ἔπρεπε εἰς τὴν Γαλλίαν νὰ βασιλεύῃ μία πίστις, εἷς βασιλεὺς καὶ εἷς νόμος (un roi, une loi, une foi). Διὰ τοῦτο ἤλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν πάπαν, τοῦ ὁποῖου ἠθέλησε νὰ περιορίσῃ τὴν ἐπιρροὴν εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅσον ἀφορᾷ τὸν διορι-

σμὸν τῶν ἐπισκόπων. Ὁ βασιλεὺς ἐστηρίχθη ἐπὶ σημαντικοῦ μέρους τοῦ γαλλικοῦ κλήρου καὶ πρόθυμον ἀπολογητὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς του εἶχε τὸν περιφημον ρήτορα καὶ συγγραφέα Μποσουέ (Bossuet).

Ἀπάνθρωπος καὶ συγχρόνως ἀσύνητος ἦτο ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Λουδοβίκου πρὸς τοὺς καλβινιστάς. Παρακινούμενος ὑπὸ τοῦ καθολικοῦ κλήρου, ἰδίως ὑπὸ τῶν ἰησουϊτῶν, ἀπεφάσισε νὰ ἐκριζώσῃ τὴν αἵρεσιν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν. Ἀφοῦ μετεχειρίσθη πολλὰ βίαια μέτρα κατ' αὐτῶν, ἀνεκάλεσε τὸ διάταγμα τῆς Νάντης (1598). Χιλιάδες καλβινισταί, ὑπὲρ τὰς 100 χιλιάδας, ἐγκατέλειψαν τὴν Γαλλίαν καὶ διεσκορπίσθησαν εἰς διαφόρους χώρας τῆς Εὐρώπης φέροντες τὴν τέχνην καὶ τὴν ἐπιμέλειάν των. Εἰς τὴν Πρωσσίαν μόνον ἐγκατεστάθησαν ὑπὲρ τὰς 20 χιλιάδας Οὐγενότοι, οἱ ὅποιοι ἐδημιούργησαν τὸν πυρῆνα τεχνικῆς, βιομηχανικῆς καὶ διανοητικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ-ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Αἱ δύο μεγάλαι δυνάμεις τῆς Εὐρώπης κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας καὶ ἡ Ἰσπανία, εἶχον ἐξέλθει ἐξηντηλέμει ἀπὸ τὸν τριακονταετῆ πόλεμον. Ἡ Ἀγγλία δὲν εἶχε μόνιμον στρατὸν καὶ ἐν μέσῳ τῆς ἀκαταστασίας, ἡ ὁποία ἐπεκράτει ὑπὸ τοὺς Στούαρτ, δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἐπέμβῃ ἀποτελεσματικῶς εἰς τὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης. Διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἦτο ὁ ἰσχυρότερος ἡγεμὼν τῆς Εὐρώπης καὶ ἐκυριάρχησεν ἐπὶ μακρόν. Ἄλλ' ὁ Λουδοβίκος κακῶς ἐχρησιμοποίησε τὴν δυνάμιν του, διότι ἠθέλησε νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του εἰς βάρος τῶν ἄλλων καὶ νὰ ἐπιβληθῇ ὡς ἀνώτατος δεσπότης εἰς τὴν Εὐρώπην. Διὰ τοῦτο οἱ ἄλλοι λαοὶ συνησπίσθησαν κατ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ 23 ἔτη διεξῆγε πολέμους ἐναντίον τῆς Εὐρώπης. Τοὺς πολέμους αὐτοὺς οἱ ἐχθροὶ του ὠνόμασαν **ληστροικὸὺς πολέμους**, διότι σκοπὸν εἶχον τὴν ἀρπαγὴν ξένων χωρῶν.

Ὅταν τὸ 1665 ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας Φίλιππος Δ', ὁ Λουδοβίκος ἠγειρεν ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς κληρονομίας του παρὰ τὴν ἐπίσημον παραίτησιν τῆς συζύγου του ἀπὸ παντὸς δικαιώματος ἐπὶ τῶν ἰσπανικῶν κτήσεων. Ὁ στρατὸς του

εισηλθεν άνευ άντιστάσεως εις τὰς Ισπανικὰς Κάτω Χώρας καὶ κατέλαβε τὴν Φλάνδραν καὶ τὴν Ἐλευθέραν Κομητείαν. Ἄλλ' ἢ Ὁλλανδία κατώρθωσε νὰ συνεννοηθῆ μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ Σουηδίας καὶ ἡ τριπλῆ συμμαχία ἠνάγκασε τὸν Λουδοβικὸν νὰ εἰρηνεύσῃ πρὸς τὴν Ἰσπανίαν, ἢ ὁποία ὅμως ὑπεχρώθη νὰ παραχωρήσῃ δώδεκα στρατηγικὰς θέσεις εἰς τὰ σύνορα. X

Πνέων ἐκδίκησιν ὁ Λουδοβίκος ἐξήτει τὴν κατάλληλον στιγμήν νὰ πλήξῃ τὴν Ὁλλανδίαν. Κατώρθωσε νὰ τὴν ἀπομονώσῃ καὶ τὴν προσέβηκε μὲ πρωτοφανῆ διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους δύναμιν, μὲ 90 χιλιάδας ἄνδρας, τοὺς ὁποίους ἐνίσχυσαν 30 χιλιάδες τῶν συμμάχων γερμανῶν ἡγεμόνων. Ἡ Ὁλλανδία διέτρεξε μέγιστον κίνδυνον. Αἱ πόλεις ἐδέχοντο τοὺς Γάλλους χωρὶς ἀντίστασιν φοβούμεναι τὸν βομβαρδισμόν. Τότε ὁ ὀλλανδικὸς λαὸς ἐξηγέρθη, ἀνέτρεψε τὴν κυβέρνησιν τῶν μεγαλεμπόρων, ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν 22ετῆ Γουλιέλμον τῆς Ὁρανίας καὶ κατέρριψε τοὺς ὑδατοφράκτας, οἱ ὅποιοι προασπίζον τὴν Ὁλλανδίαν ἀπὸ τὴν θάλασσαν, καὶ ὅλη ἡ χαμηλὴ χώρα κατεκλύσθη ἀπὸ τὰ ὕδατα.

Ὁ Γουλιέλμος κατήγετο ἀπὸ τὸν οἶκον τῆς Ὁρανίας (Orange). Εἷς ἐκ τῶν προγόνων του, ὁ ὁμώνυμός του, εἶχε γίνει ἔνδοξος εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῶν Κάτω Χωρῶν κατὰ τῆς Ἰσπανίας. Ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν κατὰ τὰς κρίσιμους στιγμὰς ὁ νέος Γουλιέλμος ἐκυβέρνησε τὴν Ὁλλανδίαν ἐπιτριάντα ἔτη καὶ ἀνεδείχθη ἔξοχος διπλωμάτης. Εἰς τὸ διάστημα αὐτὸ καὶ ἀργότερα, ὅταν ἔγινε βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας, δὲν ἔπαυσε νὰ συνενώη ἐχθροὺς κατὰ τοῦ Λουδοβίκου.

Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Γουλιέλμου στρατὸς βρανδεμβουργικὸς καὶ αὐτοκρατορικὸς ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Βεστροφλίαν καὶ μετ' ὀλίγον συνήφθη συμμαχία κατὰ τοῦ Λουδοβίκου, τὴν ὁποίαν ἀπετέλεσαν ὁ αὐτοκράτωρ, ἡ Ὁλλανδία καὶ ἡ Ἰσπανία. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἠναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Ὁλλανδίαν, ἀφοῦ ἐληλάτησεν ἀγρίως τὴν χώραν κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ Λουδοβίκου (*mangez le pays*). Ἐπηκολούθησε πόλεμος εἰς διάφορα μέτωπα, νικηταὶ ἀνεδείχθησαν οἱ Γάλλοι καὶ τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου ἐπλήρωσε πάλιν ἡ Ἰσπανία παραχωρήσασα εἰς

τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας τὴν Ἐλευθέραν Κομητείαν καὶ συνοριακάς θέσεις εἰς τὸ Βέλγιον.

Ὁ Λουδοβίκος εἶχε κατισχύσει τοιουτοτρόπως πολεμῶν ἐναντίον τοῦ ἡμίσεος τῆς Εὐρώπης. Ἐφθασεν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεως καὶ ἐδέσποζε τῆς Εὐρώπης. Διὰ τοῦτο ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο νὰ καταλάβῃ χώρας ἄνευ ἀντιστάσεως. Συνέστησεν ἰδιαίτερα συμβούλια (chambres de réunion), διὰ νὰ ἐξετάσουν τίνες πόλεις ἢ χώραι εἶχον ἀποτελέσει ἄλλοτε ἐξαρτήματα τῆς Γαλλίας. Τὰ συμβούλια ταῦτα ἀνεζήτησαν παλαιούς τίτλους, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς ἀνήρχοντο μέχρι Καρόλου τοῦ Μεγάλου καὶ τοῦ βασιλέως Δαγοβέρτου. Ὁ Λουδοβίκος κατελάμβανε διὰ τοῦ στρατοῦ ἐν μέσῃ εἰρήνῃ τὰς ἐπιδικαζομένας εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῶν συμβουλίων πόλεις. Οὕτω κατέλαβε κατ' ἀρχὰς δέκα πόλεις τῆς Ἀλσατίας, κατόπιν τὸ Στρασβοῦργον, χώρας ἀνηκούσας εἰς τὴν Γερμανικὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἄλλ' ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο ἐμπερίστατος λόγῳ τῶν ταραχῶν τῆς Οὐγγαρίας καὶ τοῦ κατὰ τῶν Τούρκων πολέμου καὶ δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιταχθῆ κατὰ τοῦ Λουδοβίκου.

Μετ' ὀλίγον ὅμως ὁ Λουδοβίκος εὐρέθη πρὸ δευτέρου συνασπισμοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀφορμὴν ἔδωκεν, ὅπως πάντοτε ὁ ἴδιος, διότι διεκδικῶν τὴν κληρονομίαν τοῦ ἀποθανόντος ἐκλέκτορος τοῦ Παλατινάτου ὑπὲρ τῆς Ἐλισάβετ Σαρλόττε (Charlotte), συζύγου τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ ἀδελφῆς τοῦ ἐκλέκτορος, κατέλαβε τὴν χώραν. Τοιουτοτρόπως ἤρχισεν ὁ τρίτος ληστροικὸς πόλεμος τοῦ Λουδοβίκου (1688—1697). Ἄλλ' ἡ πολιτικὴ κατάστασις ἐστράφη αἰφνιδίως κατὰ τοῦ Λουδοβίκου, διότι ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐξεδίωξε τὸν φίλον του βασιλέα Ἰάκωβον Β' καὶ ἔφερεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Γουλιέλμον τῆς Ὁρανίας, ὁ ὁποῖος ἔγινε ψυχὴ τῆς ἀντιστάσεως κατὰ τοῦ Λουδοβίκου συνενώσας τὸν αὐτοκράτορα, τὴν Ἀγγλίαν καὶ Ὀλλανδίαν, τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Σαβοΐαν κατ' αὐτοῦ. Ὁ πόλεμος διεξήχθη εἰς διάφορα μέτωπα, οἱ δὲ Γάλλοι ἀναγκασθέντες νὰ ἐκκενώσουν τὸ Παλατινάτον ἠρῆμωσαν τὴν χώραν κατὰ τρόπον βάρβαρον. Ὁ Λουδοβίκος διετήρησε τὰς κτήσεις ὡς καὶ τὸ Στρασβοῦργον, ἀλλ' ἡ ὄφρυς αὐτοῦ ἔταπεινώθη.

ΠΟΛΕΜΟΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΔΙΑΔΟΧΗΝ ΤΟΥ ΙΣΠΑΝΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ

Ὁ τέταρτος καὶ τελευταῖος πόλεμος τοῦ Λουδοβίκου ὑπῆρξε

καταστρεπτικός δι' αὐτὸν καὶ ἐσημείωσε τὴν κατάρρευσιν τῆς γαλλικῆς ὑπεροχῆς εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ὁ πόλεμος ἤρχισεν εὐθὺς μετὰ τὸν νέον αἰῶνα καὶ διήρκεσε δεκατρία ἔτη (1701 - 1713). Ὁ Λουδοβίκος ἐπεχείρησε νὰ ἐγκαταστήσῃ εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἰσπανίας τὸν ἔγγονόν του Φίλιππον δ' Ἀνζοῦ (Philippe d' Anjou) ὡς διάδοχον τοῦ ἀσθενικοῦ καὶ ἄπαιδος βασιλέως Καρόλου Β'. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοιουτοτρόπως ἡ δύναμις τῆς Γαλλίας θὰ ἀπέβαινε μεγίστη, συνησπίσθησαν κατ' αὐτοῦ αἱ σημαντικώτεραι δυνάμεις τῆς Εὐρώπης. Οὕτω προῆλθεν ὁ λεγόμενος πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου, ὁ ὁποῖος ἔλαβε μεγάλας διαστάσεις καὶ χαρακτηρὰ παγκοσμίου πολέμου.

Ἡ Γαλλία δὲν διέθετε πλέον τὰ ἄφθονα μέσα, ὁ Λουδοβίκος ἦτο γέρον καὶ εἶχον ἀποθάνει οἱ καλύτεροι στρατηγοὶ του, ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ ἀνέδειξαν δύο ἐξαιρετοὺς στρατηγούς, οἱ αὐστριακοὶ τὸν πρίγκιπα **Εὐγένιον** τῆς Σαβοΐας, ὁ ὁποῖος εἶχε δοξασθῆ εἰς τοὺς κατὰ τῶν Τούρκων πολέμους, οἱ Ἄγγλοι τὸν **Μοάλμπορο** (Marlborough).

Ὁ πόλεμος ἐλάμβανε κατ' ἀρχὰς εὐνοϊκὴν τροπὴν διὰ τὸν Λουδοβίκον, ἀλλ' ἀφοῦ οἱ δύο στρατηγοί, Εὐγένιος καὶ Μοάλμπορο, μετεκόμισαν κρυφίως τὸν ἀγγλοολλανδικὸν στρατὸν ἀπὸ τὰς Κάτω Χώρας εἰς Βαναρίαν, ὁ ἐκεῖ εὐρισκόμενος γαλλικὸς στρατὸς ὑπέστη δεινὴν ἥτταν. Συγχρόνως ὁ ἀγγλικὸς στόλος κατέλαβε τὸ Γιβραλτάρ, τὸ ὁποῖον διατηροῦν οἱ Ἄγγλοι μέχρι σήμερον. Μετὰ νέαν νίκην τοῦ ἠνωμένου στρατοῦ εἰς Βέλγιον οἱ δύο στρατηγοὶ ἐβιάδιζον ἤδη κατὰ τῶν Παρισίων. Ἀπὸ τὴν κρίσιμον αὐτὴν θέσιν ἔσωσε τὸν Λουδοβίκον αἰφνιδία πολιτικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν Ἄγγλιαν.

Τὸ ὑπουργεῖον Οὐῆξ ἀνετράπη, ὁ στρατηγὸς Μοάλμπορο ἀπώλεσε τὴν ἰσχὴν καὶ τὸ νέον ὑπουργεῖον Τόρις ἔκλινε πρὸς τὴν εἰρήνην. Συγχρόνως εἶχεν ἀποθάνει ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωσήφ Α' καὶ ὁ ἀδελφός του Κάρολος, ὁ ἀπαιτητὴς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου, ἀνηγορευθῆ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας. Ἡ Ἄγγλια καὶ ἡ Ὀλλανδία δὲν εἶχον συμφέρον νὰ ἐνωθῆ ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἰσπανία καὶ νὰ ἀναστηθῆ τὸ κράτος Καρόλου Ε'. Τοιουτοτρόπως ἡ συμμαχία διεσπάσθη.

Ἡ εἰρήνη τῆς **Οὐτρεχτ** (Utrecht, πόλις τῆς Ὀλλανδίας, 1713), ὥρισε τὰ ἑξῆς :

1. Ὁ ἔγγονος τοῦ Λουδοβίκου Φίλιππος Ε΄ ἀνεγνωρίσθη βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ μὴ ἐνωθοῦν τὰ στέμματα τῆς Γαλλίας καὶ Ἰσπανίας.

2. Ὁ αὐτοκράτωρ ἔλαβε τὰς ἰσπανικὰς κτήσεις τῶν Κάτω Χωρῶν, τὸ Μιλᾶνον, τὴν Νεάπολιν καὶ τὴν Σαρδηνίαν.

3. Ὁ δούξ τῆς Σαβοΐας Εὐγένιος ἔλαβε τὴν Σικελίαν καὶ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ αὐτὴν εἰς τὸν αὐτοκράτορα λαβὼν ἀντ' αὐτῆς τὴν Σαρδηνίαν.

4. Ἡ Ἀγγλία ἐκράτησε τὸ Γιβραλτάρ, τὴν Μινόρκαν καὶ σημαντικὸν μέρος τῶν γαλλικῶν ἀποικιῶν τῆς Ἀμερικῆς.

5. Ἡ Γαλλία διετήρησε τὰς κατακτήσεις ἐκ τῶν πολέμων τοῦ Λουδοβίκου.

Διὰ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας ἡ εἰρήνη τῆς Οὔτραχτ ἐσήμαινε τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς καταστροφῆς τῆς γενομένης διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Βεσφαλίας, διότι ἡ Αὐστρία ἀπέβαινε πάλιν ἰσχυρὰ δύναμις κατέχουσα κτήσεις εἰς τὰς Κάτω Χώρας καὶ κυριαρχοῦσα τῆς Ἰταλίας, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου εἶχε γίνεи κυρία τῆς Οὐγγαρίας ἐκδιώξασα τοὺς Τούρκους. Ἡ Ἀγγλία ἀφ' ἑτέρου ἐπεξετάθη μεγάλως εἰς τὰς ἀποικίας, ἐνῶ ἡ δύναμις τῆς Ὀλλανδίας διαρκῶς κατέπιπτεν. Ἡ Γαλλία διετήρησε σχεδὸν ὅλας τὰς κατακτήσεις, ἀλλὰ δὲν ἦτο πλέον ἡ δεσπόζουσα δύναμις εἰς τὴν Εὐρώπην.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ΄

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ΄ ἀπέθανεν 77 ἐτῶν (1715) παραμείνας 72 ἔτη ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ κυβερνήσας τὴν Γαλλίαν ἐπὶ 54 ἔτη. Ἀλλ' ὁ ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ὁ βασιλεὺς ἡλίου (roi soleil), ὅπως ἠρέσκετο νὰ ὀνομάζῃ τὸν ἑαυτὸν του, ἀποθνήσκων ἄφηκε τὴν χώραν του κατεστραμμένην, ὅπως ὁ Φίλιππος Β΄ τὴν Ἰσπανίαν. Εἶχε δαπανήσει κολοσσιαῖα ποσὰ πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ὀρέξεών του. Ἀπὸ τοῦ 1689 διεξῆγε σχεδὸν διαρκῆ πόλεμον κατὰ τῆς Εὐρώπης, ἐνῶ αἱ δαπάναι εἰς οἰκοδομὰς, τὰ δῶρα εἰς εὐνοουμένους καὶ ὁ πολυτελής βίος τῆς αὐλῆς κατεβρόχθισαν μυθώδη ποσά. Ἡ ἀκαταλόγιστος φορολογία ἀπεμύζησε τὸ αἷμα τῶν χωρικῶν, ἡ καταδιώξις τῶν Οὐγενότων ἐστέρησε τὴν χώραν ἀρί-

στων τεχνιτῶν καὶ κατέστρεψε τὴν βιομηχανίαν. Ὁ βίος εἰς τὴν ὕπαιθρον χώραν ἦτο θλιβερός. Εἰς πολλὰ μέρη οἱ χωρικοὶ μόλις εὑρισκον ἄροτον καὶ εἰς ὅλην τὴν Γαλίαν παρατηρήθη ἐλάττωσις πληθυσμοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ λαὸς ἠσθάνθη ἀνακούφισιν, ὅταν ἀπέθανεν ὁ Λουδοβίκος. Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, διὰ τῆς ὁποίας διήρχετο ἡ κηδεία του, οἱ καλοὶ ἄστοι ἐκάθηντο πέριξ τῶν τραπεζῶν πίνοντες καὶ εὐχαριστοῦμενοι, διότι ἔληξεν ἡ μακρὰ βασιλεία του.

Ὁ Λουδοβίκος εἶχεν ἕδει ἀποθνήσκοντα τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του. Ὑπελείπετο μόνον ὁ πενταετής υἱὸς τοῦ ἐγγόνου του, ὁ ὁποῖος ἀνῆλθε τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας ὑπὸ τὸ ὄνομα Λ ο υ δ ο β ῖ κ ο ς ΙΕ'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄

ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΖ΄ ΑΙΩΝΑ

Ο ΑΙΩΝ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ΄

Μετά τὴν μεγάλην ζύμωσιν, ἡ ὁποία ἔγινε κατὰ τὴν ἀναγέννησιν, τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι ἀπέκτησαν ἀξιόλογον ὀριμότητα τὸν ΙΖ΄ αἰῶνα.

Εἰς μεγάλην ἀκμὴν ἔφθασαν ἡ γαλλικὴ λογοτεχνία καὶ ἡ ἰσπανικὴ καὶ ὀλλανδικὴ ζωγραφικὴ.

Παραλλήλως ἔγινε σημαντικὴ πρόοδος εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ ἀνεπτύχθησαν τὰ πρῶτα μεγάλα φιλοσοφικὰ συστήματα τῶν νέων χρόνων.

Ἐπειδὴ κέντρον τῆς πνευματικῆς ζωῆς κατὰ τὸν ΙΖ αἰῶνα ἦτο ἡ Γαλλία καὶ ὁ περίφημος βασιλεὺς αὐτῆς παρουσιάσθη ὡς προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν, ὠνόμασαν ὀλόκληρον τὴν περίοδον αἰῶνα Λουδοβίκου ΙΔ΄.

ΤΑ ΓΑΛΛΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Κατὰ τὸν ΙΖ΄ αἰῶνα ἡ Γαλλία ἔγινε κέντρον διανοητικῆς κινήσεως. Ἰδίως ἀνεπτύχθη πολὺ ἡ λογοτεχνία. Οἱ ἐξοχώτεροι τῶν συγγραφέων τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος ὑπῆρξαν Γάλλοι, ἡ γαλλικὴ γλῶσσα ἀπέβη ἡ γλῶσσα τῶν ἀνεπτυγμένων καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ οἱ γάλλοι συγγραφεῖς ἔγιναν ὑπόδειγμα εἰς τοὺς ἄλλους λαούς.

Βραδύτερον ὑπέθεσαν ὅτι τὴν ἀκμὴν αὐτὴν ἐπροκάλεσεν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ΄ προστατεύσας τοὺς συγγραφεῖς καὶ ὁ Βολταῖρος ὠνόμασε τὴν ἐποχὴν αὐτὴν αἰῶνα Λουδοβίκου ΙΔ΄. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι καθ' ὅλα ἀκριβές, διότι ἡ Γαλλία εἶχε μεγάλους συγγραφεῖς ἤδη πρὸ τοῦ Λουδοβίκου καὶ ἡ λεγομένη ἐπίδρασις τοῦ βασιλέως ἦτο πολὺ μικρότερα. Ἡ ἀνάπτυξις ἦτο κυρίως τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἰσχύος τῆς Γαλλίας κατὰ τὸν ΙΖ΄ αἰῶνα. Ἄλλ' εἶναι ἐπίσης ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ γαλλικὴ αὐτὴ σκορπίσασα πλουσίως τὰ μέσα τῆς εὐεξίας εἰς τὰς Βερσαλλίας καὶ εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐδημιούργησεν ἐκλεκτὴν κοινωνίαν, τῆς ὁποίας τὸ ἄνθισμα ἦτο ἡ ἀκμὴ τῶν γραμμάτων.

Ἡ κοινωνία ἐκείνη ἦτο κομπή καὶ ἀνυπέρβλητος εἰς λεπτότητα, ἀλλὰ καὶ ὑπερβολικὰ πειθαρχικὴ ἄνευ ἰσχυροῦς ἐσωτερικῆς ὁρμῆς. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ λογοτεχνία τῆς διακρίνεται διὰ τὴν κομποφύτητα καὶ τὴν συμμετροίαν τῆς μορφῆς, ἀλλὰ δὲν διαπνέεται ἀπὸ ἰσχυρὰν δημιουργικὴν πνοήν.

Η ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία ἦτο κατ' ἀρχὰς συνάθροισις ἰδιωτῶν. Ὁ Ρισελιὲ ἀνεγνώρισεν αὐτὴν ὡς ἐπίσημον σωματεῖον ὑπὸ τὸ ὄνομα Γαλλικὴ Ἀκαδημία καὶ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ προστάτου αὐτῆς (1636). Ἐπίσης καὶ ὁ Λουδοβίκος ἐπροστάτευσεν αὐτὴν, ὅταν δὲ τελειωτικῶς ὀργανώθη, ἀπετελέσθη ἀπὸ τεσσαράκοντα μέλη, τὰ ὅποια βραδύτερον ὠνομάσθησαν ἀ θ ἄ ν α τ ο ἰ. Ὁ Ρισελιὲ ἐπεφόρτισεν αὐτὴν νὰ κανονίσῃ τὴν γλῶσσαν, ὥστε νὰ ἐξαρκῆ εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν τεχνῶν καὶ τῆς ἐπιστήμης. Πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ συντάξῃ λεξικόν, γραμματικὴν, ῥητορικὴν καὶ ποιητικὴν, ἀλλὰ κατώρθωσε νὰ συμπληρώσῃ μόνον τὸ λεξικόν. Οὕτω προῆλθε τὸ ὀνομαστὸν Λ ε ξ ι κ ὸ ν τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας (1η ἔκδοσις 1674).

ΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἰδιαίτερα τάξις συγγραφέων, διότι δὲν ὑπῆρχεν ἀναγνωστικὸν κοινὸν καὶ τὰ ἔργα ἀπέφερον ἐλάχιστον κέρδος. Διὰ τοῦτο οἱ λογοτέχναι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἦσαν εὐκατάστατοι ἄστοι καλλιεργοῦντες ἐρασιτεχνικῶς τὰ γράμματα. Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' εἶχε τὴν φιλοδοξίαν νὰ ἴδῃ λαμπρυνομένην τὴν βασιλείαν του ἀπὸ μεγάλους συγγραφεῖς ὡς καὶ ἀπὸ μεγάλας νίκας. Διὰ τοῦτο ἠθέλησε νὰ προστατεύσῃ τοὺς συγγραφεῖς, ἀλλὰ τὰ ἐπιδόματα διενέμοντο ἀδεξίως, ὥστε οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς ὀλίγον ὠφελήθησαν ἀπ' αὐτά.

Εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου γενεὰν ἀνήκουν τρεῖς μεγάλοι συγγραφεῖς.

Ὁ Πέτρος Κορνήλιος (P. Corneille, 1606-1684) ἀφοῦ προηγουμένως ἔδωκε περιπλόκους κωμωδίας, παρέστησε τὸ 1653 τὸν Cid, δρᾶμα ἱποτικόν, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιτυχία ὑπῆρξε πρωτόφανής. Ὁ Κορνήλιος ἐκαλλιέργησε τὸ ἥρωι-

κόν δραμα. Ὅπως ὅλοι οἱ δραματικοὶ συγγραφεῖς τῆς Γαλλίας τὸν ΙΖ' αἰῶνα, πρότυπον εἶχε τὸ ἀρχαῖον δραμα. Τὰς ὑποθέσεις του ἐλάμβανε κατὰ προτίμησιν ἀπὸ τὴν ρωμαϊκὴν ἱστορίαν, διότι οἱ Ρωμαῖοι, ὅπως ἔλεγεν, εἶχον ὕφος μεγαλοπρεπές. Ὁ Ὅρατιος, ὁ Κίνας, ὁ Πολύευκτος εἶναι τὰ ἄριστα τῶν δραμάτων του.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὁ **Δεκάρετ** (Descartes, 1594 — 1662) ἐξέδωκε τὸ πρῶτον σημαντικὸν ἔργον φιλοσοφίας εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν, τὸν περὶ μεθόδου λόγον, διὰ τοῦ ὁποῦ ἐγένετο εἰς τῶν θεμελιωτῶν τοῦ γαλλικοῦ λόγου.

Ὀλίγον βραδύτερον ὁ **Πασκάλ** (Pascal, 1633 — 1662), ὁ ὁποῖος σχεδὸν παῖς εἶχε δεῖξει σπανίαν ἰδιοφυΐαν εἰς τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν φυσικὴν, ἐδημοσίευσε σειρὰν ἐπιστολῶν κατὰ τῶν Ἰησουϊτῶν, αἱ ὁποῖαι ὠνομάσθησαν Provinciales καὶ ἐθεωρήθησαν ὡς πρότυπον τοῦ γαλλικοῦ πεζοῦ λόγου. Μετὰ τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ συγγραφέως οἱ φίλοι του ἐδημοσίευσαν ὑπὸ τὸν τίτλον Pensées τὰ ἀποσπάσματα συγγραμματος, τὸ ὁποῖον συνέταξε, διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀλήθειαν τῆς καθολικῆς θρησκείας.

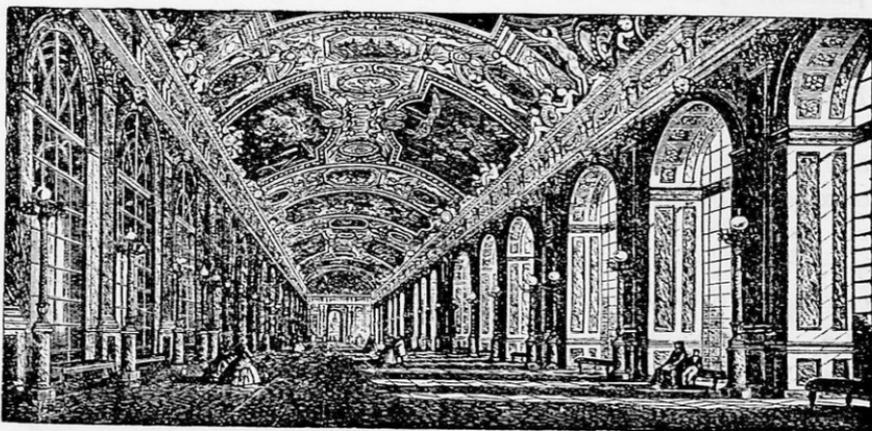
Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου διεκρίθησαν τέσσαρες ποιηταί, ὁ Μολιέρο, ὁ Λαφονταίν, ὁ Μποαλὼ καὶ ὁ Ρασίν.

Ὁ Μολιέρος

Εἰκὼν τοῦ Mignard ζωγραφηθεῖσα τὸ 1670, ὅποτε ὁ ποιητὴς ἦτο 48 ἐτῶν. Οἱ ἀνοικτοῦ κυανοῦ χρώματος ὀφθαλμοὶ του εἶναι πλήρεις μελαγχολίας Ἐπίσης λύπη καὶ πικρίαν ἐκφράζει τὸ στόμα. Ὁ μέγας κωμωδοδιδάσκαλος δὲν ἦτο εὐτυχὴς εἰς τὴν ζωὴν.

Ὁ Μολιέρ (Molière, 1622 — 1673) ἦτο ἐξαιρετικὴ ἰδιοφυΐα, ὁ μόνος ἀληθινὸς δημιουργὸς ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς τοῦ 17 αἰῶνος Αἰ 29 κωμωδίαι του εἶναι ἀπὸ τὰ τελειότερα τοῦ εἴδους. Ὁ Μολιέρ ἐγνώριζε καλῶς τὸν ἄνθρωπον, κατεῖχε τὴν σκηNIKῆν τέχνην καὶ διέσυρε τὰ ἐλαττώματα τῶν συγχρόνων του. Ἀλλὰ τὰ πρόσωπα τῶν κωμωδιῶν του ὑπερβαίνουν τὰ ὄρια τῶν χρόνων του καὶ κατανοῦν αἰώνιοι τύποι. Ὁ Ἀρχοντοχωριάτης, αἱ Σοφαὶ Γυναῖκες, ὁ Φιλάρο-

Ἡ μεγάλη στοὰ τῶν κατόπτρων (Galerie des Glaces)

Μεγαλοπρεπὴς διάκοσμος στοὰ τῶν Βερσαλλιῶν, μήκους 73 μ., πλάτους 15 καὶ ὕψους 13. Φωτίζεται ἀπὸ 17 μεγάλα ἀψιδωτὰ παράθυρα, τὰ ὁποῖα περιβάλλουν ἰσορῆτοι ἀψίδες κεκαλυμμέναι ὑπὸ κατόπτρων. Τὰ παράθυρα καὶ αἱ ἀψίδες χωρίζονται ἑκατέρωθεν ἀπὸ 24 κίονας κορινθιακοῦ ρυθμοῦ μὲ βάσιν καὶ κιονόκρανα χρωματισμένα. Ὑπεράνω τῶν κατόπτρων, τῶν πλαισίων καὶ τῶν κίωνων ὑπάρχουν διάφορα τρόπαια ἀπὸ ὀρεῖχαλον καὶ ἄνωθεν αὐτῶν περιθέει τὴν στοὰν γύψινον πλαίσιον, τὸ ὁποῖον κοσμεῖται ἀπὸ τρόπαια καὶ 23 εἰδώλια παιδῶν. Τὴν ὀροφήν ἐκόσμησεν ὁ ζωγράφος Lehren μὲ εἰκόνας ἀναφερομένας εἰς τὴν δόξαν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

γυρος, ὁ Κατὰ φαντασίαν ἀσθενής, εἶναι θεατρικὰ ἔργα πλήρη χάριτος δεικνύοντα τὰς διαφορὰς ὄψεις τοῦ ἀνθρώπου χαρακτηρῶς, ἐνῶ ὁ Μισάνθρωπος καὶ ὁ Ταρτοῦφος εἶναι μεγάλα ἀριστουργήματα, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ ἀστεῖον ἐγγίζει τὰ ὄρια τοῦ τραγικοῦ.

Ὁ *Λαφονταίν* (La Fontaine, 1621 — 1695) ἦτο ἀριστοτέχνης τοῦ γαλλικοῦ στίχου. Διεκρίθη κυρίως ὡς ποιητῆς μύθων, τῶν ὁποίων τὰς ὑποθέσεις ἐλάμβανεν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους μυθογράφους. Ὑπὸ τὴν μορφήν ὅμως τῶν ζῶων ἐζωγράφησε τὰ ἥθη καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν ἀνθρώπων, ὥστε οἱ μῦθοι του εἶναι ἀληθῆ μικρὰ δράματα διακρινόμενα διὰ τὴν ζωρότητα καὶ λεπτότητα τῶν παρατηρήσεων. Ὁ Λαφονταίν θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς γνησιωτέρους ἀντιπροσώπους τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος καὶ οἱ μῦθοι του τάσσονται μεταξὺ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας.

Ὁ *Μποαλώ* (Boileau, 1636 - 1711) δὲν ἦτο κυρίως ποιητῆς, ἀλλ' εἶχε λεπτὴν καλλιτεχνικὴν ἀντίληψιν. Εἶναι ὁ ἀνεγνωρισμένος κριτικὸς τῶν χρόνων τούτων. Ἦτο θαυμαστῆς τοῦ Ὁρατίου καὶ κατ' ἀπομίμησιν ἐκείνου ἔγραψε Σατίρας καὶ Ἐπιστολὰς καὶ τὴν Ποιητικὴν τέχνην. Ὁ Λουδοβίκος διώρισεν αὐτὸν ἱστοριογράφον τῆς αὐλῆς.

Ἐκκλησία Μπαρόκ
(Ἱησοιτῶν ἐν Μανγάϊμ)

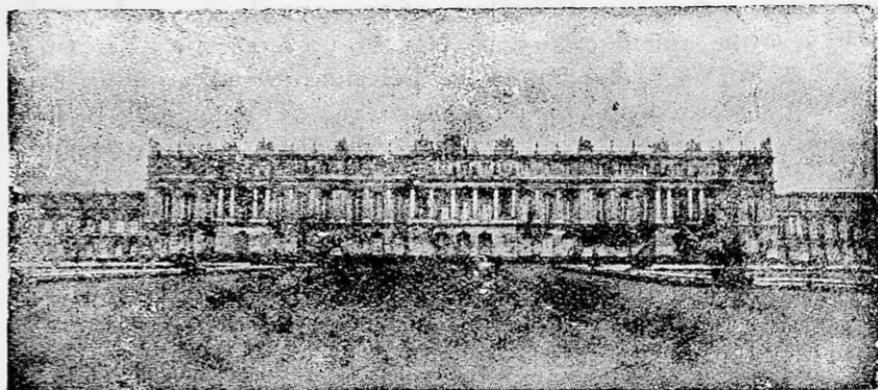
Baroque σημαίνει γαλλιστὶ κυρτός, στρογγυλός, ἔπειτα ἀκανόνιστος, περιέργος, ιδιόρρυθμος. Τὸ ἰδιαικὸν τοῦ καλοῦ, τὸ ὁποῖον ἡ τέχνη τοῦ 17^{ου} αἰῶνος (Ἀναγεννήσεως) ἐξήτει νὰ ἐπιτύχη διὰ τῆς ἀπλότητος καὶ τῆς εὐθυγραμμίας, δὲν ἱκανοποιεῖ τοὺς θερμότερους ζηλωτὰς τῆς πίστεως, ὅταν μετὰ τὴν καθολικὴν μεταρρυθμίσειν ἀφυπνίσθη τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα εἰς τὴν δυικὴν ἐκκλησίαν. Αἱ γραμμαὶ κάμπτονται, τὰ ῥαγια τῶν σχεδίων καὶ τῶν μορφῶν συγχέονται, αἱ διαστάσεις αὐξάνονται ὑπὲρ πᾶν μέτρον. Ἦδη ὁ γὰρ τοῦ Ἁγίου Πέτρου σημαίνει τὴν μεταβάσειν εἰς τὴν νέαν τεχντροπλίαν. Ἀλλὰ τὸ ὑπόδειγμα ἐκκλησίας Μπαρόκ εἶναι ἡ Ἱησοῦτικὴ ἐκκλησία τῆς Ρώμης 11 Jesu (1578 - 1751). Κατὰ τοῦτο ἐκτίσθησαν πολλαὶ ἐκκλησίαι Ἱησοιτῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ ἀνωτέρω.

Ὁ καλλιτεχνικώτερος ἀπὸ τοὺς λογογράφους τῆς σειρᾶς αὐτῆς ἦτο ὁ νεώτερος Ἰωάννης *Ρασίν* (Racine, 1639-1699). Ἐκπαιδευθεὶς εἰς σχολὴν μοναχῶν προωρίζετο διὰ τὸ ἱερατικὸν στάδιον, ἀλλ' ἠγάπησε τὸ θέατρον καὶ ἔγραψε τραγωδίας ἀπομιμούμενος τὸν Εὐριπίδην, τὸν ὁποῖον ἐγνώριζεν ἀπὸ τὸ πρωτότυπον χωρὶς νὰ τὸν ἐννοῇ πάντοτε καλῶς. Ἐντὸς δεκαετίας παρήγαγε τὰ ἀρίστα τῶν ἔργων του, τὴν *Ἀνδρομάχη* καὶ τὴν *Ἰφιγένειαν*, τὸν *Βρεττανικόν* καὶ τὴν *Φαίδρα*, γράφων μὲ παραδειγματικὴν εὐχέρειαν στίχους μαλακοὺς καὶ ἐπιτυγχάνων ἄμεμπτον συμμετρίαν τοῦ συνόλου. Ὁ Ρασίν θεωρεῖται τὸ πρότυπον τοῦ κλασσικοῦ ὕφους καὶ τῆς κλασσικῆς τέχνης. Πικραθεὶς ἀπὸ τὴν κακὴν ὑποδοχὴν τῆς *Φαίδρας*, ἀλεμικρύνθη ἀπὸ τὸ θέατρον καὶ ἀφιερῶθη εἰς τὴν σύνθεσιν θρησκευτικῶν ποιημάτων. Μόλις βραδύτερον καὶ κατὰ παρόκλησιν τῆς κυρίας Μαιντενὸν ἐπανῆλθεν εἰς τὸ θέατρον καὶ ἔγραψε τὰ δύο θρησκευτικὰ δράματα, τὴν *Ἐσθήρ* καὶ τὴν *Ἀθάλια*, τὰ ὁποῖα δεικνύουν ἄλλην ὄψιν τῆς ἰδιοφυΐας τοῦ ποιητοῦ καὶ εἶναι ἔργα λεπτῆς θρησκευτικῆς συγκινήσεως ἐνθυμίζοντα εἰκόνας τοῦ *Ραφαήλ*.

Οἱ τέσσαρες οὗτοι συγγραφεῖς ἐπεβλήθησαν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην, τὰ ἔργα των ἐθεωρήθησαν ὑποδειγματικά, οἱ δὲ κανόνες, τοὺς ὁποίους ἐθέσπισεν ὁ Μποαλὼ εἰς τὴν Ποιητικὴν Τέχνην, ἴσχυσαν ἐπὶ πολὺν καιρὸν ὡς αἱ τελευταῖαι λέξεις τῆς αἰσθητικῆς. Αὕτη εἶναι ἡ κατ' ἔξοχὴν *Κλασσικὴ λογοτεχνία* τῆς Γαλλίας.

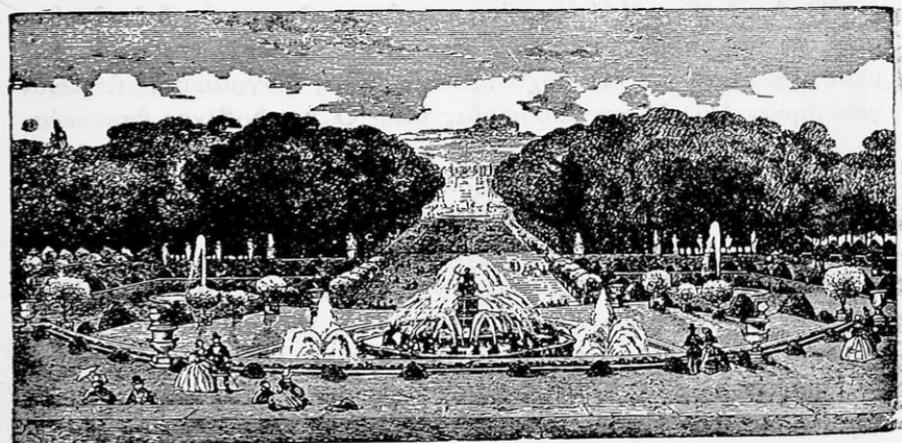
Ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' ἤκμασαν ἀξιόλογοι ἐκκλησιαστικοὶ ρήτορες, διότι ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου δὲν ὑπῆρχεν οὔτε βουλή οὔτε ἐλευθερία λόγου, δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀκμάσῃ ἄλλη ρητορικὴ πλὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς. Ὁ ὀνομαστότατος τῶν ἱεροκηρῦκων τῶν χρόνων τοῦ Λουδοβίκου εἶναι ὁ *Μποσσουέ* (Bossuet, 1623—1704), εὐνοούμενος τοῦ βουσιλέως καὶ παιδαγωγὸς τοῦ διαδόχου. Περιφημοὶ εἶναι αἱ ὁμιλίαι καὶ ἰδίως οἱ *Ἐπικηδεῖοι λόγοι* (Oraisons funèbres), τοὺς ὁποίους ἀπήγγειλε κατὰ τὸν θάνατον ἐξεχόντων προσώπων.

Εἰς νεωτέρην γενεάν ἀνήκουν ὁ συγγραφεὺς τῶν *Χαράκηνων* *Δαμπρουγέ* (La Bruyère, 1645—1696) καὶ ὁ ἀρ-

Ανάκτορα Βερσαλλιών (πρόσοψις πρὸς τὸ ἄλσος)

Ἡ πρόσοψις ἔχουσα μῆκος πλέον τῶν 450 μέτρων ἱποτελεῖται ἐπὶ κεντρικὸν περίπτερον, τὸ ὁποῖον προεξέχει εἰς τὸ μέσον, καὶ ἀπὸ δύο πτέρυγας, τῶν ὁποίων τμήματα μό-ον φαίνονται εἰς τὴν εἰκόνα. Ἡ στοὰ τῶν κατόπτρων εὐρίσκεται εἰς τὸ πρῶ-ον πάτωμα τοῦ κεντρικοῦ περιπτέρου.

Πηγή τῆς Ἀητοῦς

Ἀπὸ τὰ ὠραιότερα κοσμήματα τοῦ ἄλσους τῶν Βερσαλλιών. Ἡ δεξιαμενὴ περιβαλλομένη ἀπὸ πλῆθος πιδάκων εὐρίσκεται μεταξὺ δύο λεωφόρων. Περιστοιχίζεται ἀπὸ θαυμάσια ἀγγεῖα ἀρχαϊκῆς μιμήσεως. Εἰς τὸ μέσον παριστάνεται ἡ Δητὴ προστατεύουσα τὰ δύο τέκνα της καὶ ἱκετεύουσα τὸν Δία νὰ τιμωρήσῃ τοὺς χωρικοὺς, οἱ ὁποῖοι δὲν τῆς ἐπέτρεπον νὰ σβύσῃ τὴν δίψαν της. Οἱ χωρικοὶ παριστάνονται περὶ αὐτῆς κατὰ τὸ πλεῖστον μεταμορφωμένοι εἰς βατράχους καὶ ἐσκοφειδονίζοντες ἀπὸ τὸ στόμα κρουνοῦς ὕδατος.

χειρίσκοπος **Φενελόν** (Fénélon, 1652—1715), ὁ παιδαγωγὸς τοῦ ἐγγόνου τοῦ βασιλέως. Αἱ περιπλανήσεις τοῦ **Τηλεμάχου** (Aventures de Télémaque) εἶναι εἶδος ἐπικῆς διηγήσεως κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς Ὀδυσσεΐας. Κύριος σκοπὸς ὅμως τοῦ συγγραφέως ἦτο νὰ δώσῃ νέον πρότυπον ἡγεμόνος, ὁ ὁποῖος ἐργάζεται διὰ τὸ ἀγαθὸν τῶν ὑπηκόων του. Αἱ περιπλανήσεις ἀπεδοκιμάσθησαν ὑπὸ τῆς αὐτῆς καὶ ὁ συγγραφεὺς των κατεδικάσθη εἰς εὐσχημον ἔξορίαν, ἀπομακρυνθεὶς εἰς τὴν ἐπαρχίαν του.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΝ ΓΑΛΛΙΑΙ

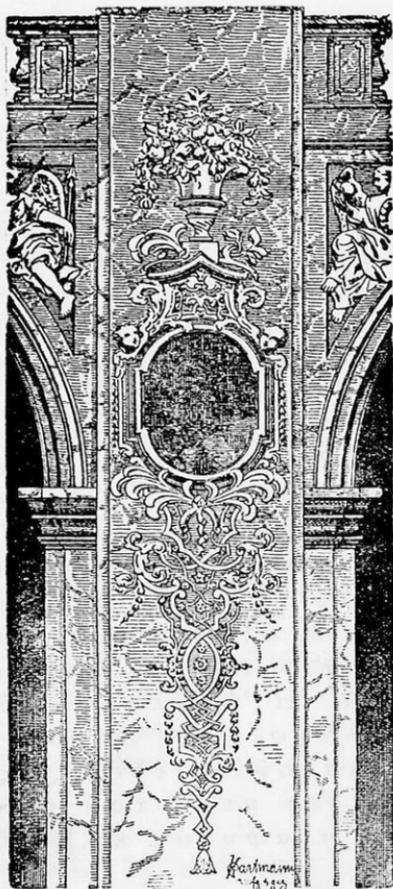
Κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα παρημελήθη τελείως ὁ γοτθικὸς ρυθμὸς καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας προσεκάλεσαν ἰταλοὺς ἀρχιτέκτονας καὶ πολλὰκις ἐργάτας ἰταλοὺς, οἱ ὁποῖοι ἔκτισαν ἀνάκτορα καὶ ἐκκλησίας κατὰ τὸν **ρωμαϊκὸν ρυθμόν**, ὀγκώδεις οἰκοδομὰς μὲ κίονας εἰς τὴν πρόσοψιν, στεγαζομένας ἀπὸ ὑπερμεγέθεις θόλους κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου τῆς Ρώμης.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἐδαπάνησε κολοσσιαῖα ποσὰ δι' οἰκοδομὰς, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ λαμπρύνῃ τὴν βασιλείαν του μὲ μνημεῖα μεγαλοπρεπῆ. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἡ ζωγραφικὴ ἀνεξωγονήθησαν διὰ τῆς γενναιοδωρίας του. Ὁ Λουδοβίκος ἐπεσκεύασε τὰ ἀνάκτορα τοῦ **Κεραμεικοῦ** (Tuileries) καὶ τὸ **Λοῦβρον**, ἔκτισε τὰ ἀνάκτορα τοῦ **Μαργλὺ** (Marly) καὶ τοῦ **Τριανὸν** (Trianon). Ἀλλὰ τὸ κύριον ἀρχιτεκτονικὸν μνημεῖον τῆς βασιλείας του εἶναι τὰ μυθώδη διὰ τὴν πολυτέλειαν ἀνάκτορα τῶν **Βερσαλλιών** (Versailles). Αἱ Βερσαλλίαι εὐρίσκονται εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοὺς Παρισίους καὶ ἀποτελοῦνται ἀπὸ σύμπλεγμα οἰκοδομῶν. Τὸ κεντρικὸν οἰκοδόμημα ἔχει μῆκος 450 μέτρα καὶ κοσμεῖται ἀπὸ κίονας εἰς τὴν πρόσοψιν. Ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα πάτωμα πολὺ ὑψηλόν, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐπικάθηται δευτέρον χαμηλότερον, καὶ ἀντὶ στέγης φέρει ὀριζόντιον δῶμα. Πρὸ τοῦ ἀνακτόρου κατεσκευάσαν ἀπέραντον κήπον μὲ εὐρύχωρον δενδροστοιχίαν, ὁ ὁποῖος κοσμεῖται μὲ μαρμάρινα ἀγάλματα παριστάνοντα θεοὺς τῆς μυθολογίας. Οἱ δρόμοι ὀδηγοῦν εἰς κρήνας ἢ εἰς μικρὰς λίμνας, αἱ ὁποῖαι στολιζονται μὲ ἀγάλματα ἀρχαίων θεῶν καὶ μὲ πί-

δακας, ὅπου τὸ ὕδωρ φθάνει μὲ ὄρμην καὶ ἀναπηδᾷ εἰς μέγα ὕψος.

Τὰ οἰκοδομήματα αὐτὰ κατεσκευάσθησαν κατὰ τὴν παραλλαγὴν τοῦ ρυθμοῦ τῆς ἀναγεννήσεως, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν **Μπαρόκ** (Baroque). Ὁ νέος ρυθμὸς ζητεῖ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ μεγαλειώδους καὶ τοῦ ἐπιβλητικοῦ μὲ τὸν ὄγκον τῆς ὅλης οἰκοδομῆς καὶ τὴν διάταξιν τῶν μερῶν. Προτιμᾷ τὴν τεθλασμένην ἢ τὴν καμπύλην γραμμὴν ἀντὶ τῆς εὐθυγραμμίας τοῦ κλασσικοῦ ρυθμοῦ καὶ τὸν φόρτον τοῦ γλυπτικοῦ καὶ γραφικοῦ διακόσμου (Βλέπε λεπτομερέστερον χαρακτηρισμὸν τοῦ ρυθμοῦ Μπαρόκ εἰς τὰς σελ. 83 καὶ 87 ὑπὸ τὰς εἰκόνας).

Ἡ γαλλικὴ ζωγραφικὴ τοῦ 17^{ου} αἰῶνος δὲν παρήγαγεν ἔργα μεγάλης ἀξίας. Ἡ τέχνη εἶχε τελειοποιηθῆ καὶ οἱ τεχνῖται ἐξωγράφιζον μὲ μεγάλην ἐπιμέλειαν, ἀλλὰ τὸ κοινὸν ἐξήτει τὸ πομπῶδες καὶ βαρὺ. Διὰ τοῦτο περισσότερο ἀπὸ τὰς κανονικὰς, τὰς σοβαρὰς καὶ ψυχρὰς συνθέσεις ἐκτιμῶνται τὰ ἥρωικά τοπία τοῦ **N. Πουσσέν** (N. Poussin), Ποιμένες τῆς

Διάκοσμος στύλος Μπαρόκ

Ἡ νέα τεχνοτροπία ζητεῖ νὰ ἐπιβληθῆ διὰ τοῦ πλοῦτου τοῦ ἐσωτερικοῦ διακόσμου. Δὲν ζητεῖ μόνον νὰ δείξῃ τὴν θεϊότητα τῆς καθολικῆς θρησκείας, ἀλλὰ νὰ τὴν ἐπιβάλλῃ διὰ τοῦ μεγαλείου.

Ἄρχαδίας, Ἰδεῶδες το-

πίον κλπ.) και τὰ Ἰταλικά τοπία τοῦ **Κλωντ Λορραίν** (Claude Lorrain) Πρωί, Ἑσπέρα κλπ.

ΙΣΠΑΝΟΙ ΖΩΓΡΑΦΟΙ

Ἀντιθέτως ἡ Ἰσπανία ἀνέδειξε κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς μερικοὺς ἀπὸ τοὺς καλυτέρους ζωγράφους τῆς Εὐρώπης.

Ὁ **Βελασκέξ** (Velásquez, 1599 — 1660) ἔξωγράφισε μὲ τέχνην καὶ ἀνυπέροβλητον ἐκφραστικότητα κατορθώσας μὲ ἀπλᾶ χρώματα νὰ παρίγη ἁρμονίαν φωτισκιάσεων. Πλὴν τῶν μεγάλων θρησκευτικῶν εἰκόνων (Σταύρωσις κλπ.) ἐφιλοτέχνησε προσωπογραφίας βασιλέων καὶ μικρῶν πριγκίπων τῆς αὐλῆς, τῶν ὁποίων τινὲς εἶναι ὀνομασταὶ (Πριγκίπισσα Μαργαρίτα κλπ.), μία δὲ ἱστορική του εἰκὼν (Παράδοσις τῆς Βρέδα) εἶναι περίφημος.

Ὁ **Μουγίλλο** (Mourillo, 1617 — 1682) ἔξωγράφισε σκηνὰς ἀπὸ τὴν ἱερὰν ἱστορίαν ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν μοναστηρίων καὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης τῶν ἐκκλησιῶν. Ἐξαιρετικῆς χάριτος εἶναι αἱ Παναγαίαι, τὰς ὁποίας παρίστανεν ἐν μέσῳ ἀπαλοῦ φωτός, καὶ ὁ μικρὸς Χριστὸς παίζων μετὰ τοῦ παιδὸς Ἰωάννου ἢ μετ' ἄρνιου. Ἐξωγράφισε ἐπίσης σκηνὰς τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, χωρικοὺς καὶ ἀγυιόπαιδας ἐντὸς χρυσοῦ φωτισμοῦ καὶ μὲ πῖστην παράστασιν τῆς πραγματικότητος (ἡ Ἁγία Οἰκογένεια, Ἡ Ἀνάληψις τῆς Παρθένου, ἡ Ἁγία Σύλληψις, ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος μετὰ τοῦ Χριστοῦ παιδός, Χριστὸς καὶ Ἰωάννης παῖδες μετὰ τοῦ ἄρνιου, Παῖδες τρώγοντες σταφυλὰς κτλ.).

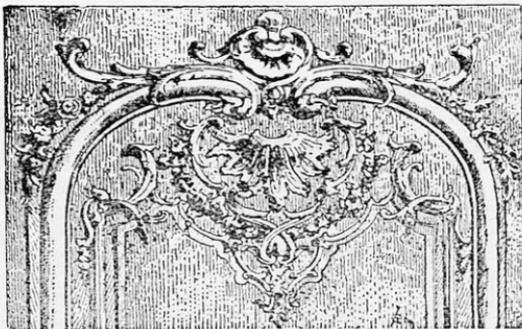
Ἡ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΙΣ ΤΑΣ ΚΑΤΩ ΧΩΡΑΣ

Ἀξιόλογον ζωγραφικὴν ἀνέπτυξαν κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα αἱ Κάτω Χῶραι, ἡ ὁποία ἐν πολλοῖς εἶναι πλουσιωτέρα καὶ πολυμερεστέρα καὶ ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴν ζωγραφικὴν τῆς Ἀναγεννήσεως.

Κέντρα τῆς ζωγραφικῆς αὐτῆς εἶναι ἡ Φλάνδρα (Brabant) καὶ ἡ Ολλανδία. Αἱ δύο σχολαί, ἡ Φλαμανδικὴ καὶ ἡ Ὀλλανδική, ἔχουν κοινὸν ἔθνικόν χαρακτῆρα τὴν ἀγάπην

τῆς φύσεως. Ἄλλ' ἡ Φλάνδρα μείνασα πιστὴ εἰς τὸ καθολικὸν δόγμα καὶ ἑξαρτωμένη ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν διετήρησε τὴν παράδοσιν τῆς χριστιανικῆς τέχνης, ἐνῶ ἡ Ὀλλανδία ἀποσπασθεῖσα ἀπὸ τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν καὶ ἀπὸ τὸν ἰσπανικὸν ζυγὸν ἐδημιούργησε τέχνην μᾶλλον κοσμικὴν.

Ὁ ἑξοχώτερος ἀπὸ τοὺς φλαμανδοὺς ζωγράφους, ὁ **Ρούμπενς** (Rubens, 1577 — 1640), ἔζησεν ἐπὶ τινὰ χρόνον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐμελέτησε τοὺς ἀρχαιοτέρους τεχνίτας. Ἐγκαταστάθεις ἔπειτα εἰς τὴν Ἀμβέρσαν διηλθε μετὰ τῆς πρώτης

Πλαίσιον Μπαρόκ

συζύγου του ἡμέρας εὐτυχίας, τῆς ὁποίας ἀνάμνησιν ἔχομεν ἐν τῇ διπλῇ προσωπογραφίᾳ τοῦ καλλιτέχνου μετ' αὐτῆς. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς συνεζεύχθη εἰς ἡλικίαν 53 ἐτῶν τὴν νεαρὰν ἀνεψιάν του, τῆς ὁποίας ἡ μορφή ἔκαμεν εἰς αὐτὸν τόσῃ ἐντύπωσιν, ὥστε παρέστησεν αὐτὴν ὄχι μόνον εἰς προσωπογραφίας καὶ οἰκογενειακὰς εἰκόνας, ἀλλὰ καὶ εἰς μεγάλας θρησκευτικὰς ἢ μυθολογικὰς παραστάσεις. Σφύζεται μέγας ἀριθμὸς εἰκόνων τοῦ Ρούμπενς, αἱ ὁποῖαι εἶναι διεσκορπισμέναι εἰς τὰ μουσεῖα τῆς Εὐρώπης. Φαίνεται ὅτι εἶχε παραγάγει ὑπὲρ τὰ δισχίλια ἔργα. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι καλλιτεχνήματα μεγάλης ἀξίας ἐπιβαλλόμενα διὰ τὸ μεγαλεῖον τῆς συλλήψεως καὶ μὲ τὴν ἀριστοτεχνικὴν ἐκτέλεσιν. Αἱ μορφαὶ τῶν θρησκευτικῶν εἰκόνων ἔχουν τι τὸ ὑπερφυσικὸν καὶ προξενοῦν τὴν ἐντύπωσιν τοῦ γιγαντώδους καὶ τοῦ μυστηριώδους καὶ ἀνησυχητικοῦ (Ἡ ἐτοιμασία τοῦ Σταυροῦ, ἡ Ἀποκαθήλωσις, ἡ Προσκύνησις τῶν Μάγων, ἡ Μαδόννα τοῦ Ἁγίου Ἰλδεφόνσο), ἐνῶ ἀφθονία ζωῆς καὶ κοσμικὸν αἶσθημα ἐκχειλίζει ἀπὸ τὰ συμπλέγματα παιδῶν καὶ τὰς μυθολογικὰς παραστά-

σεις (Στέφανος καρπῶν, αἱ Τρεῖς Χάριτες κτλ.).

Μετὰ τὸν Ρούμπενς ὁ γνωστότατος τῶν Φλαμανδῶν ζωγράφων εἶναι ὁ **Βὰν Ντὺκ** (Van Dyck), ὁ ὁποῖος ἔμεινεν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐν τῇ αὐτῇ Καρόλου Α΄ (Ἐπιτάφιος θρῆνος, Γὰ τέκνα Καρόλου Α΄, εἰκὼν Καρόλου Α΄).

N. Πουσέν.— Ποιμένες τῆς Ἀρκαδίας

Οἱ Ὀλλανδοὶ ζωγράφοι εἰργάσθησαν διὰ τοὺς πλουσίους ἀστοὺς καὶ ἐξωγράψισαν ἰδίως σκηνὰς τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, διότι οἱ Ὀλλανδοὶ ὡς καλβινισταὶ δὲν συνήθιζον εἰκόνας εἰς τὰς ἐκκλησίας, οὔτε εἶχον εὐγενεῖς καὶ πρίγκιπας. Διὰ τοῦτο οἱ καλλιτέχναι τῶν ἐπεδόθησαν εἰς προσωπογραφίας ἢ παρέστησαν σκηνὰς τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, τοπία, δάση, παραλίας, κήπους, γωνίαν τινὰ τῆς πόλεως, καπηλεῖα κτλ. Ἐξωγράφιζον κατὰ φύσιν προσπαθοῦντες νὰ δώσουν ζωὴν καὶ φυσικὴν χάριν εἰς τὰς παραστάσεις. Ἐτελειοποίησαν τὴν τέχνην καὶ ἦσαν ἀπαράμιλλοι εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν χρωμάτων καὶ τοῦ φωτός.

Ἡ Ὀλλανδία κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἀνέδειξε πλῆθος ζωγράφων, μεταξὺ τῶν ὁποίων τινὲς ἦσαν ἐξέχοντες καλλιτέχναι. Εἷς ἐξ αὐτῶν, ὁ **Ρέμπραντ** (Rembrandt, 1606-1699) ἦτο μεγάλη καλλιτεχνικὴ ἰδιοφυΐα. Ἡ ἀξία ἔγκειται εἰς τὴν ἀπεικόνισιν ψυχικῶν καταστάσεων, διότι κατορθώνει νὰ παρατηρῇ τὴν πραγματικότητα μὲ σπανίαν διορατικότητα καὶ κατέχει τὴν τέχνην ν' ἀποδίδῃ αὐτὴν μὲ ἀσυνήθη ἐκφραστικότητα. Ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα ἔργα του εἶναι τὸ περίφημον **Μάθημα τῆς ἀνατομίας**, τὸ ὁποῖον παριστάνει ὄνομαστον ἱατρὸν ἐπιδεικνύοντα εἰς τοὺς συναδέλφους του τὸ ἀνατεμνόμενον σῶμα. Ὁμοίως τεχνοτροπίας εἶναι καὶ ἡ **Νυκτερινὴ φρουρά**. Σφύζονται περὶ τοὺς 600 πίνακες καὶ 300 εἰκόνες τοῦ Ρέμπραντ (Ἐπιστροφὴ τοῦ

Μουρτίλλο.—Ὁ μικρὸς Χριστὸς μετὰ τοῦ ἰονίου

Ἀσώτου, ὁ Ἰησοῦς θεραπεύων τοὺς ἀσθενεῖς, Ἀποκαθήλωσις, ἡ ἀνατριχιαστικὴ παράστασις τῆς θυσίας τοῦ Ἰσαάκ, ὁ Ἰακώβ εὐλογεῖ τοὺς ἐγγόνους του κτλ.)¹.

Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Αἱ φυλαὶ τῆς Δ. Εὐρώπης εἶχον ἀνέκαθεν μεγάλην μουσικὴν ἰδιοφυΐαν. Αἱ ψαλμωδίαὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τὰ λαϊκὰ ἄσματα

1. Μὲ τὰ τεχνικὰ μέσα, τὰ ὁποῖα διαθέτομεν, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δώσωμεν χαρακτηριστικὰς εἰκόνας τοῦ Ρέμπραντ, τὰς ὁποίας χαρακτηρίζει ἡ ἀντίθεση φωτὸς καὶ σκιᾶς καὶ σκόπιμος σύγχυσις τοῦ περιγράμματος τῶν μορφῶν.

ἦσαν πλούσια εἰς ποικιλίαν καὶ μελωδικά. Διὰ τοῦτο ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἔσχε μεγάλην ἀνάπτυξιν εἰς τὴν Δύσιν.

Ὁ Λούθηρος ἠγάπα τὴν μουσικὴν καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ψαλμωδίαν ἀπλήν, ἀλλὰ κατανυκτικὴν, ἐκλέξας ἀπὸ τὰ παλαιὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἀπὸ τὰ δημώδη ἄσματα καὶ συνθέσας ὁ ἴδιος νέας μελωδίας. Ἡ χορωδία εἰσαχθεῖσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἠγαπήθη ἀπὸ τὸν λαὸν καὶ ἀνεκαίνισε τὴν μου-

Μουρίλλο.—Ἡ Ἁγία Σύλληψις

Μία ἀπὸ τὰς χαρακτηριστικωτέρας εἰκόνας τοῦ Μουρίλλο. Ἡ παρθένος παριστάνεται μετέωρος ὑποβασταζομένη ὑπὸ χοροῦ ἀγγέλων καὶ περιβαλλομένη ἀπὸ θεῖαν λάμψιν.

Ἰταλίαν σχεδὸν ταυτοχρόνως τὸ Ὅρατόριον καὶ τὸ Μελόδραμα (opera) περὶ τὸ 1600. Ὅρατόριον εἶναι μουσικὸν δράμα μὲ θρησκευτικὴν ὑπόθεσιν, ἀποτελούμενον ἀπὸ ὀρχήστραν, ἐνῶ τὸ μελόδραμα εἶναι δράμα κοσμικόν, τοῦ ὁποίου τὰ πρόσωπα ψάλλουν τὸ μέρος των. Τὸ πρῶτον μελόδραμα Ὅραφες καὶ Εὐρυδικὴ ἐπαίχθη εἰς τὴν Φλωρεντίαν. Εἰς τὴν Γαλλίαν πρῶτος ὁ Ἰταλὸς Λούλλι (Lulli) συνέθεσεν ἀληθῆ μελοδράματα.

σικὴν ἐν Γερμανίᾳ, ἀφ' ἐτέρου οἱ καλβινισταὶ τῆς Γαλλίας ἔψαλλον τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαυὶδ, τοὺς ὁποίους εἶχον μελοποιήσει περίφημοι μουσικοὶ τοῦ 15Τ' αἰῶνος, ἰδίως ὁ *Γκουδιμέλ* (Goudimel, 1505-1572).

Οἱ καθολικοὶ ἀπεμιμήθησαν τοὺς διαμαρτυρομένους. Τὸν 15Τ' αἰῶνα ὁ μουσικὸς τῆς παπικῆς ἐκκλησίας *Παλεστρίνα* (Palestrina, 1524-1594) συνέθεσε τὴν ὀνομαστὴν *λειτουργίαν* τοῦ πάπα *Μαρκέλλου*. Τὸ ἐκκλησιαστικὸν δράμα ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον εἰς ὁμοίας παραστάσεις μὲ θέμα κοσμικόν. Τοιοῦτοτρόπως ἐγεννήθησαν εἰς τὴν

ΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

Ἐκ τῶν σημαντικώτερων γεγονότων τῶν νέων χρόνων εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν, διότι ἡ πρόοδος τῶν ἐπιστημῶν ἐξησφάλισε τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς φύσεως καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῶν πορισμάτων αὐτῶν ἀνεκαίνισε τὸν βίον αὐτοῦ.

Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους οἱ ἄνθρωποι ἐζήτουν τὴν λύσιν πάσης ἀπορίας εἰς τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων καὶ ἰδίως τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους οἱ καθηγηταὶ τῶν Πανεπιστημίων ἐπὶ μακρὸν ἐξηκολούθησαν τὸ σύστημα αὐτό.

Τὸν 13' αἰῶνα ὅμως πολλοὶ σοφοὶ ἤρριξαν νὰ μελετοῦν ἀπ' εὐθείας τὴν φύσιν. Κατεσκεύασαν κατὰ ἀλλήλα ὄργανα, μὲ τὰ ὁποῖα κατώρθωνον νὰ παράγουν κατὰ βούλησιν τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα ἤθελον νὰ μελετήσουν. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιούργησαν τὴν νεωτέραν μέθοδον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, τὴν παρατήρησιν καὶ τὸ πείραμα. Οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἔδειξαν μεγάλην δεξιότητα εἰς τὰς μελέτας αὐτάς καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὑπερτεροῦν πολὺ τοὺς ἀρχαίους.

Οἱ σοφοὶ τοῦ 13' αἰῶνος καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ ἐγκύψαντες

Μουρίλλο.— Παιῖδες τρώγοντες σταφυλὰς. Δεῖγμα τῆς τεχνοτροπίας genre τοῦ Μουρίλλο, δηλαδὴ τῆς τέχνης, ἡ ὁποία παριστάνει μικρὰ καὶ περιέργα ἐπεισόδια τοῦ καθ' ἡμέραν βίου.

εἰς τὰς μελέτας αὐτὰς ἦσαν ὀλιγάριθμοι καὶ ὅλοι σχεδὸν ἐρασιτέχναι εὐρισκόμενοι ἐκτὸς τῶν Πανεπιστημίων, τὰ ὅποια μὲ πείσμα ἀπέκλειον τὰς ἐρεῦνας αὐτάς. Ἐπίσης καὶ ἡ ἐκκλησία κατεδίωκε πάντα νεωτερισμὸν εἰς τὴν μελέτην τῆς

Βελασκέξ.—Προσωπογραφία ἰσπανοῦ δουκὸς

φύσεως ὡς αἴρεσιν. Αἱ ἐπιστῆμαι δὲν ἦσαν ἀκόμῃ πολὺ ἀνεπτυγμένα, ὥστε ἐργαζόμενός τις καὶ μόνος κατώρθωνε νὰ κατέγῃ ὅλας τὰς γνώσεις τοῦ καιροῦ του. Διὰ τοῦτο οἱ σοφοὶ τοῦ ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰῶνος ἦσαν συγχρόνως μαθηματικοί, φυσικοὶ καὶ φυσιολόγοι. Οἱ ἐπιστήμονες ἔγραφον τότε εἰς τὴν λατινικὴν καὶ τὰς γνώμας καὶ τὰς ἀνακαλίψεις των ἀνεκόντων πρὸς ἀλλήλους δι' ἐπιστολῶν. Κατεγίνοντο δὲ ἰδίως εἰς τὴν Ἀστρονομίαν, εἰς τὰ Μαθηματικά, εἰς τὴν Φυσικὴν καὶ τὰς ἄλλας φυσικὰς ἐπιστήμας.

Αἱ κυβερνήσεις παρετήρησαν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ προέλθῃ ὠφέλεια ἀπὸ τὰς μελέτας αὐτάς. Ἐνδιαφέροντο ἰδίως διὰ τὴν ἀστρολογία, διότι οἱ ἄνθρωποι ἐξηκολούθουν νὰ πιστεύουν εἰς τὴν διὰ τῶν ἄστρον πρόγνωσιν. Δὲν ἤργησαν ὅμως νὰ ἐκτιμήσουν τὰς ἐκδουλεύσεις τῆς ἀστρονομίας. Τὸ 1667 ἐκτίσθη τὸ Ἄστροσκοπεῖον Γκρένουϊτς (Greenwich) πλησίον τοῦ Λονδίνου καὶ σχεδὸν συγχρόνως

τὸ ἀστεροσκοπεῖον τῶν Παρισίων. Κατήρτισαν βοτανικοὺς κήπους, ἰδίως εἰς τὰς πανεπιστημιακὰς πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν Ὀλλανδίαν καὶ συλλογὰς φυτῶν καὶ ὀρυκτῶν, τὰς ὁποίας ὠνόμαζον Μουσεῖα, ἐκ τῶν ὁποίων ὀνομαστότατον ἦτο τὸ Βρεττανικὸν μουσεῖον (British Museum).

Ἐπειδὴ ὅμως τὰ Πανεπιστήμια δὲν ἤθελον νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὸν νέον τρόπον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῖνης,

αἱ κυβερνήσεις ἴδρυσαν Ἐπιστημονικὰς Ἀκαδημίας, τῶν ὁποίων τὰ μέλη δὲν ἐλήφθησαν ἀπὸ τὸν κύκλον τῶν καθηγητῶν τῶν Πανεπιστημίων. Αἱ Ἀκαδημαῖαι ἐβοήθησαν πολὺ τὴν πρόοδον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Ἡ ἀστρονομία καὶ γενικῶς αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἐσημείωσαν σημαντικὴν πρόοδον κατὰ τὸν 17^{ον} αἰῶνα. Ὁ πολωνὸς ἱερεὺς **Κοπέρνικος** (Copernicus, 1473-1543) σπουδάσας ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν Ἰταλίαν εἶχεν ἀποδείξει τὴν διπλὴν κίνησιν

Ρούμπενς.—Ἡ ἀποκαθίλωσις

τῶν πλανητῶν ὑποστηρίζας ὅτι κέντρον τοῦ συστήματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκει ἡ γῆ, εἶναι ὁ ἥλιος. Ὁ γερμανὸς ἀστρονόμος **Κέπλερ** (Kepler, 1571-1630) ἔδωκε κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος μαθηματικὴν ἀπόδειξιν τοῦ συστήματος διατυπώσας τοὺς λεγομένους **Νόμους τοῦ Κέπλερ**. Ἄλλ' ὁ κυριώτερος θεμελιωτὴς τῆς νεωτέρας φυσικῆς ἐπιστήμης εἶναι ὁ διάσημος Ἰταλὸς **Γαλιλαῖος** (Galilei, 1564-1642). Ἐδέχετο

Ρέμπραντ.—Μάθημα ἀνατομίας

ὡς ἀναμφισβήτητον, ὅτι κέντρον τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος εἶναι ὁ ἥλιος καὶ ὅτι ἡ γῆ κινεῖται περὶ αὐτόν. Ἀνεκάλυψε τοὺς νόμους τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων καὶ ἔθεσεν οὕτω τὰς βάσεις τῆς μηχανικῆς. Κατεσκεύασε μεγεθυντικούς φακούς, διὰ τῶν ὁποίων διέκρινε τὰ ὄρη τῆς σελήνης, τοὺς δορυφόρους τοῦ Διὸς καὶ ἐξηκρίβωσε τὴν φύσιν τοῦ Γαλαξίου. Ἄλλ' ἢ ἱερὰ ἐξέτασις κατεδίκασε τὴν διδασκαλίαν του καὶ ὑπεχρέωσεν αὐτὸν νὰ ἀποκηρύξῃ γονυκλινῆς τὰς πλάνας του.

Τὰς παρατηρήσεις ταύτας ἐσυστηματοποίησεν ὁ διάσημος ἄγγλος φυσικὸς **Νεύτων** (Newton, πρόφερε Νιούτον, 1642-1729)

συνενώσας αὐτὰς εἰς τὸν νόμον τῆς παγκοσμίου ἑλ-
ξεως, ὁ ὁποῖος φέρει τὸ ὄνομά του. Τὰς βάσεις τῶν Μαθη-
ματικῶν παρέλαβον οἱ νεώτεροι ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους μελετῶντες
τοὺς ἑλληνας μαθηματικούς. Ὁ γάλλος Βιέτ (Viète, 1540-1605)
ἔδωκεν εἰς τὴν Ἄλγεβραν τὴν νεωτέραν μορφήν εἰσαγα-
γὼν τὰ γράμματα, ὁ δὲ φιλόσοφος Δεκάρτ, ἑξαιρέτος μαθημα-
τικός, εἰσήγαγε τὸν ἀλγεβρικὸν ὑπολογισμὸν εἰς τὴν Γεωμετρίαν
δημιουργήσας τὴν Ἀναλυτικὴν Γεωμετρίαν. Ἐτε-
ρος φιλόσοφος, ὁ γερμανὸς Λάϊμπνιτς (Leibniz) ἀνεκάλυψε
τὸν ἀπειροστικὸν λογισμὸν, οὕτω δὲ κατὰ τὸ
τέλος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος εἶχον διαμορφωθῆ οἱ διάφοροι κλάδοι τῶν
μαθηματικῶν.

Ἡ Φυσικὴ κατ' ἀρχὰς δὲν ἦτο χωρισμένη ἀπὸ τὰ Μα-
θηματικά καὶ τὴν Ἀστρονομίαν. Ὁ Γαλιλαῖος ὑπελόγησε τὸν
νόμον τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων, ἐνῶ ὁ Τορ-
ρικέλλι (Torricelli, 1608—1647), ἰταλὸς καὶ αὐτός, ἐμελέτησε
τὸν νόμον τῆς ἰσορροπίας τῶν ρευστῶν καὶ κατε-
σκεύασε τὸ βαρόμετρον, τὸ ὁποῖον μετ' ὀλίγον ἐπέτρε-
ψε νὰ παρατηρηθῆσιν τὴν βαρύτητα τοῦ ἀέρος
(Pascal). Οὕτω ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἡ φυσικὴ ἔγινε πειραμα-
τικὴ ἐπιστήμη.

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον ἀναπτύξει πλουσιωτάτην φιλο-
σοφίαν προσπαθήσαντες νὰ ἐρμηνεύσουν τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν
σκοπὸν τοῦ κόσμου καθὼς καὶ τὴν ἀξίαν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς
ἀνθρωπίνης ζωῆς. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος ὁ φιλό-
σοφος Ἀριστοτέλης ἐξέθεσε συστηματικῶς τὰς γνώσεις τῶν
χρόνων του εἰς τὰ διεξοδικὰ συγγράμματά του, ἐπεβλήθη εἰς
τὰς ἐπομένας γενεὰς καὶ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἔγινεν
αὐθεντία, εἰς τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ στηριχθῆ πᾶσα ἐπι-
στήμη καὶ πᾶσα σοφία. Ἡ φιλοσοφία τῶν χρόνων αὐτῶν, ἡ
λεγομένη σχολαστικὴ φιλοσοφία, αὐτὸν εἶχε διδά-
σκαλον καὶ ὀδηγόν.

Κατὰ τὴν ἀναγέννησιν οἱ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης ἐμελέτησάν
τὰ ἔργα τῶν ἐλλήνων φιλοσόφων καὶ μερικοὶ ἐπεχείρησαν ν'

ἀνακαλέσουν εἰς τὴν ζωὴν τὰ ἀρχαῖα φιλοσοφικὰ συστήματα. Ἰδίως ἐμελετήθη πολὺ καὶ ἀπέκτησεν ὀπαδοὺς ὁ Πλάτων. Ἀλλὰ τὰ αὐτοτελῆ φιλοσοφικὰ συστήματα τῶν νεωτέρων χρόνων ἐδημιουργήθησαν μόλις κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα.

Ὁ διάσημος ἄγγλος φιλόσοφος **Μπέκον** (Bacon, 1561 — 1626) ἐσυστηματοποίησε καὶ ὑπεστήριξε τὴν θεωρίαν τῆς νέας

Ὁ Καρτέσιος

Εἰκὼν τοῦ Franz Hals (1658 - 1696) ἐν τῇ πινακοθήκῃ τῆς Κολεγχάγης. Ὁ Hals εἶναι ὁ δεύτερος μετὰ τὸν Ρέμπραντ ὀνομαστὸς ζωγράφος τῆς Ὁλλανδίας. Ἦτο ὀλίγον πρῶτος ἐκείνου καὶ διεκρίθη πλὴν τῶν ἄλλων ὡς ἄριστος προσωπογράφος. Ὁ φιλόσοφος παριστάνεται ὡς ἀδύνατος καὶ καχεκτικὸς ὅπως ἦτο φύσει

μεθόδου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἐδίδασκεν ὅτι τὰς περὶ τῆς φύσεως γνώσεις πρέπει νὰ πορισθῶμεν διὰ τῆς ἐμπειρίας. Πρέπει δηλαδὴ πρῶτον νὰ παρατηρήσωμεν τὰ φαινόμενα καὶ νὰ ἐξακριβώσωμεν διὰ τοῦ πειράματος, ἔπειτα νὰ ταξινομήσωμεν αὐτὰ καὶ ἀπὸ τὰς μερικὰς περιπτώσεις νὰ συναγάγωμεν ἐπαγωγικῶς τὸ γενικόν, δηλ. τοὺς νόμους τῶν φαινομένων. Ἐπειδὴ δὲ οἱ σχολαστικοὶ ἠκολούθησαν τὴν ἀντίθετον ὁδὸν στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς γνώμης τῶν παλαιῶν σοφῶν καὶ προσπαθοῦντες ἀπὸ γενικὰς ὑποθέσεις νὰ ἐρμηνεύσουν τὰ μερικὰ φαινόμενα, ὁ Μπέκον ἐπολέμησε ζωηρῶς τὴν σχολαστικὴν μέθοδον. Διὰ τοῦτο τὸ σύγγραμμά του ὠνόμασε *Novum Organum* ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν *Λογικὴν* τοῦ Ἀριστοτέλους, τὴν ὁποίαν εἶχον ὀνομάσει *Ὁργανον*, διότι ἐθεωρήθη ὡς τὸ μέσον

τῆς ὀρθῆς διανοήσεως, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχε στηριχθῆ ἡ σχολαστικὴ ἐπιστήμη.

Ὁ γάλλος φιλόσοφος **Ντεκάρτ** (Descartes, 1596—1650), ὁ γνωστὸς μὲ τὸ ἐκλατινισθὲν κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν χρόνων ἐκείνων ὄνομά του **Καρτέσιος** (Cartesius), ὑπέβαλεν εἰς αὐστηρὰν κριτικὴν τὴν σχολαστικὴν μέθοδον. Ὁ Καρτέσιος ἐσκέφθη ὡς ἐξῆς: Οἱ ἄνθρωποι παραλαμβάνουν συνήθως τὰς γνώσεις ἀπὸ τούτους προγενεστέρους χωρὶς νὰ ἐξελέγξουν αὐτάς, στηριζόμενοι μᾶλλον εἰς τὴν γνώμην παλαιότερων σοφῶν, εἰς τὰς αὐθεντίας, ὅπως λέγουν.

Ὁ Καρτέσιος κατεδίδασκε τὴν μέθοδον αὐτὴν, ἐκηρύχθη κατὰ πάσης αὐθεντίας καὶ ἤρχισε ν' ἀμφιβάλλη δι' ὅλα, ὄχι μόνον διὰ τὰ διδάγματα τῶν σοφῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὑπαρξίν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἑαυτοῦ του ἀκόμη καὶ ἔθεσεν ὡς ἀρχὴν νὰ μὴ δεχθῆ ὡς ἀλήθειαν παρὰ μόνον ὅ,τι ἐφαίνετο εἰς τὸν ἴδιον λογικὸν καὶ σαφές. Τὰς γνώμας ταύτας ἐξέθεσεν εἰς τὸ σύντομον, ἀλλὰ περιεκτικὸν σύγγραμμά του, εἰς τὸν Π ε ρ ῖ μ ε θ ὀ δ ο υ λ ὀ γ ο ν (Discours de la methode), τὸ ὁποῖον ἔγραψεν εἰς τὴν ὁμιλουμένην γαλλικὴν. Ὁ Καρτέσιος ἦτο ἐξαιρετὸς μαθηματικὸς καὶ φυσικὸς, ἐδέχετο τὸ σύστημα τοῦ Κοπερνίκου καὶ ὑπεστήριξεν ὅτι ὅλα εἰς τὸν κόσμον γίνονται κατὰ μ η χ α ν ι κ ῆ ν ἀ ν ά γ κ η ν. Ἰδιαιτέραν ὁμως θέσιν ἔδιδεν εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν Καρτέσιον διαφέρει ριζικῶς ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ τὴν ὕλην γενικῶς, ἀπὸ τὴν ἑκτατὴν οὐσίαν, ὅπως χαρακτηρίζει τὴν ὕλην. Ἡ διδασκαλία τοῦ Καρτεσίου ἔκαμεν ἐντύπωσιν, διεδόθη πολὺ καὶ ἀπέκτησε πολλοὺς ὁπαδοὺς. Ἄλλ' οἱ θεολόγοι κατεδίκασαν τὸ σύστημά του καὶ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἀκόμη οἱ καθηγηταὶ τῶν Πανεπιστημίων ἀπηγόρευον εἰς τοὺς φοιτητὰς νὰ μελετοῦν τὰ ἔργα του.

Κατὰ τὸ δευτέρον ἡμισυ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἀξιόλογον φιλοσοφικὸν σύστημα ἀνέπτυξεν ὁ **Μπαρόνχ Σπινόζα** (Spinoza, 1632—1677), τὸ ὁποῖον ἐξετιμήθη βραδύτερον. Εἶχε γεννηθῆ ἀπὸ ἐβραϊκὴν οἰκογένειαν εἰς τὸ Ἄμστερδαμον καὶ ἔζησεν εἰς τὴν Χάγην πτωχὸς καὶ ἀφανής, κατοικῶν ὡς οἰκότροφος εἰς οἰκίαν μικροαστῶν μετρίως οἰκονομικῆς καταστάσεως καὶ ποριζόμενος τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀπὸ τὴν λείανσιν ὑέλων διὰ δίοπτρα ἢ ἀπὸ συνδρομὰς φίλων. Ὁ Σπινόζα ἤθελε νὰ δώσῃ μα-

θηματικὴν ἀκριβείαν εἰς τοὺς συλλογισμούς του. Διὰ τοῦτο τὸ κύριον σύγγραμμά του, ἡ Ἡ θ ι κ ῆ (Ethica ordine geometrico demonstrata) ἔχει τὴν διάταξιν ἐγχειριδίου Γεωμετρίας (θεωρήματα, ἀποδείξεις, πορίσματα). Παραδέχεται ὅτι ὅλα εἰς τὸν κόσμον ἀνάγονται εἰς ἐνιαίαν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν, ἡ ὁποία εἶναι ἐν ταυτῷ θ ε ὸ ς καὶ φ ύ σ ι ς, δηλαδή θεὸς καὶ φύσις εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ (deus sive natura). Διὰ τοῦτο τὸ σύστημα του ὠνόμασαν π α ν θ ε ἰ σ τ ι κ ὸ ν. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Σπινόζα ἐπιβάλλεται μὲ τὸ ὕψος καὶ τὴν εὐγένειαν, διότι διδάσκει ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι ἡ κανονικὴ λειτουργία τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως συντελοῦσα εἰς τὴν γαλήνην τοῦ σοφοῦ καὶ τὸν κατευνασμὸν τῶν παθῶν.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος ὁ ἄγγλος **Τζὼν Λόκ** (John Locke, 1632—1704) ὑπεστήριξεν ὅτι πᾶσαι αἱ γνώσεις τὴν ἀρχὴν των ἔχουν ἐκ τῆς ἐμπειρίας. Διὰ τοῦτο ἀπέρριπτε τὰς ἐμφύτους λεγομένας ἐννοίας δεχόμενος ὅτι ἡ πηγὴ πάσης γνώσεως εἶναι τὸ αἶσθημα καὶ ἡ ἐν τῷ νῶ τοῦ ἀνθρώπου γινομένη ἐπεξεργασία τῶν παραστάσεων. Ὁ θ ε ν ο ὕ δ ἐ ν ἐ ν τ ῆ ν ο ἴ σ ε ι, ὃ μ ῆ π ρ ὶ ὀ τ ε ρ ο ν ἐ ν τ ῆ α ἰ σ θ ῆ σ ε ι. Ἡ διδασκαλία τοῦ Locke σημαίνει ἀντίδρασιν εἰς τὰ θεωρητικὰ συστήματα τοῦ 17' αἰῶνος καὶ τὴν ἀρχὴν νέας περιόδου εἰς τὴν φιλοσοφίαν.

Ὀλίγα ἔτη νεώτερος ὁ γερμανὸς **Λάϊμπνιτς** (Leibniz, 1646—1716), ἡ πρώτη λόγου ἀξία φιλοσοφικὴ διάνοια τῆς Γερμανίας μετὰ τὴν ἀναστάτωση τῶν θρησκευτικῶν διενέξεων, ἐπεχείρησε διὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου νὰ δικαιολογήσῃ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ ΤΟΝ ΙΖ' ΚΑΙ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Ἡ πολιτικὴ ἀνάπτυξις τῶν κρατῶν τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἐπρόχωρησε πολὺ βραδύτερον ἀπὸ τὰ δυτικώτερα κράτη. Ἡ Γερμανία, ἡ Αὐστρία, ἡ Ρωσία, ἡ Πολωνία τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ἦσαν ἀκόμη κράτη γεωργικὰ μὲ χαλαρὰν κεντρικὴν ἐξουσίαν.

Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁμως τὰ περισσότερα ἀπ' αὐτὰ εἰσήγαγον τὴν βιομηχανίαν, ἀπέκτησαν ἰσχυρὰν κεντρικὴν ἐξουσίαν καὶ ἐπέβαλον τὴν ἀπόλυτον μοναρχίαν.

Εἰς τὴν Ρωσίαν κατώρθωσε τοῦτο ὁ Μέγας Πέτρος, εἰς τὴν Πρωσσίαν ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος Α' καὶ ὁ Μέγας Φρειδερίκος, ἐν ἣ ἡ λοιπὴ Γερμανία δὲν ἐπέτυχε τὴν ἑνωσίν της. Εἰς τὴν Αὐστρίαν ὁμοίαν προσπάθειαν ἔκαμεν ἡ Μαρία Θηρεσία καὶ ὁ υἱὸς της Ἰωσήφ Β'.

Τέλος ἐπειδὴ ἡ Πολωνία δὲν κατώρθωσε νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὰς νέας συνθήκας, συνετριβή καὶ διεμελίσθη μεταξὺ τῶν γειτόνων της.

Ι. ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ

ΟΙ ΡΩΣΣΟΙ

Εἰς τὰς ἀχανεῖς πεδιάδας τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἔζων ἀνεκαθεν σλαυικαὶ φυλαί, ἀπὸ τὰς ὁποίας προῆλθον οἱ νεώτεροι σλαυικοὶ λαοί, Ρῶσσοι, Πολωνοί, Ρουθηνοί, Τσεχοὶ, Σλοβάκοι, Νοτιοσλαῦοι. Ἡ πρόοδος τῶν Σλαύων ἔγινε πολὺ βραδύτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Εὐρώπης.

Ἡ πολυαριθμοτέρα καὶ ἰσχυροτέρα σλαυικὴ φυλὴ, οἱ Ρῶσσοι, ἔμειναν πολὺν καιρὸν μακρὰν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ διετήρησαν ἥθη μᾶλλον ἀσιατικά. Ἐφερον ποδήρεις ἐνδυμασίας, εἶχον τὴν συνήθειαν νὰ προσκυνοῦν, ἦσαν θρησκόληπτοι καὶ περιώριζον τὰς γυναῖκας. Ἡ κυρίαρχος τάξις, οἱ εὐγενεῖς δηλαδὴ καὶ ὁ κληρὸς, ἦτο ἐχθρική πρὸς τὸν πολιτισμὸν τῶν Εὐρωπαίων, τοὺς ὁποίους ἐθεώρουν αἰρετικούς. Τὰ πρῶτα στοιχεῖα τοῦ ἀνωτέρου πολιτισμοῦ ἤλθον εἰς τὴν Ρωσίαν ἀπὸ τὴν ἐπικουριαν μὲ τὸ Βιζάντιον. Ἀπ' ἐκεῖ ἔλαβον οἱ Ρῶσσοι τὸν χριστιανισμὸν κατὰ τοὺς μέσους χρόνους καὶ τὰ ἥθη τῶν ἤρῳσαν νὰ γίνωνται ἡμερώτερα.

Τὸ ρωσικὸν κράτος δὲν εἶχε διέξοδον εἰς τὴν θάλασσαν,

διότι τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς κατεῖχον οἱ Σουηδοὶ καὶ τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου οἱ Τούρκοι. Ἡ μοναδικὴ ρωσικὴ θάλασσα, ἡ Λευκὴ θάλασσα, εἶναι παγωμένη τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἔτους. Ἐκεῖ εἶναι ὁ λιμὴν τοῦ Ἄρχαγγέλου, εἰς τὸν ὁποῖον ἤρχοντο νὰ ἐμπορευθοῦν τὰ ἀγγλικά καὶ ὀλλανδικὰ πλοῖα.

Οἱ Ρῶσοι ὅμως ἀνήκουν εἰς τὰς ἀνωτέρας φυλάς, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ δεχθοῦν καὶ νὰ προαγάγουν τὸν πολιτισμόν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἸΖ' αἰῶνος ἤλθον εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τοὺς εὐρωπαϊοὺς καὶ ἐντὸς δύο αἰῶνων κατώρθωσαν νὰ τεθοῦν εἰς τὴν σειρὰν τῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται εἰς τὴν πρωτοπορίαν τοῦ πολιτισμοῦ.

ΠΕΤΡΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ (1689-1725)

Ὁ Μέγας Πέτρος εἶναι ὁ ἡγεμὼν, ὁ ὁποῖος ἔσυρε τὸν λαόν του βιαίως εἰς τὸν πολιτισμόν τῆς Δύσεως καὶ κατέστησε τὴν Ρωσσίαν μεγάλην δύναμιν, ἀφοῦ ἔλιβεν ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην τὰς δύο μεγάλας δυνάμεις τοῦ νεωτέρου ἀνθρώπου, τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην.

Ὁ Πέτρος ἐζήτηε διέξοδον εἰς τὴν Βαλτικὴν καὶ εἰς τὸν Εὐξείνου Πόντον, ἀλλὰ τὰ μὲν παράλια τῆς Βαλτικῆς, ὡς εἰδομεν, κατεῖχον οἱ Σουηδοί, τὰ δὲ παράλια τοῦ Εὐξείνου οἱ Τούρκοι. Ἡ πρώτη ἐπίθεσις κατὰ τοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχομένου λιμένος Ἀζώφ ἀπέτυχε. Ἐκάλεσεν εὐρωπαϊοὺς ἀξιωματικούς, κατεσκεύασε πλοῖα ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Δὸν καὶ μετεκόμισε πυροβολικὸν μὲ αὐτά. Κατόπιν προσέβαλε τὸ φρούριον καὶ τὸ κατέλιβεν. Ἐταξίδευσεν ὕστερα εἰς τὴν Εὐρώπην, διὰ νὰ διδασθῇ τὴν εὐρωπαϊκὴν τέχνην. Ἐπέρασεν ἀπὸ τὴν Πρωσσίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, ὅπου εἰργάσθη ὡς ἀπλοῦς ἐργάτης ὑπὸ τὸ ὄνομα Πέτρος ὁ ξυλουρογὸς εἰς τὰ ναυπηγεῖα. Ἀπ' ἐκεῖ ἐπέρασεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου διέμεινε μακρότερον, διότι ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας τῶν Ἀγγλῶν ἤρρεσεν εἰς αὐτὸν περισσότερο.

Κατὰ τὴν ἀπουσίαν του οἱ Στρελίτσοι, τάγμα ἐπιλέκτων, εἰδος Γενιτσάρων τῆς Ρωσσίας, ὑποκινούμενοι ἀπὸ τοὺς παλιορρώσσους καὶ ἀπὸ τὴν ἀδελφὴν του Σοφίαν ἐπανεστάτησαν, διότι ἐφθόνουν τοὺς ξένους ἀξιωματικούς καὶ δὲν ἠνεί-

χοντο τούς νεωτερισμούς του Πέτρου. Ἡ στάσις κατεστάλη καί, ὅταν ἐπέστρεψεν ὁ Πέτρος, προέβη εἰς ὁμαδικὰ θανατώσεις, ἐφόνευσεν ἰδιοχείρως τούς στασιαστὰς καὶ διέλυσε τὸ τάγμα τῶν Στρελίτων. Ὅταν οἱ πρόκριτοι ἦλθον νὰ τὸν προσκυνήσουν, ἀπηγόρευσε τὴν γονυκλισίαν καὶ μὲ μίαν ψαλίδα ἔκοψε τὴν γενειάδα των. Τὸ ἐσπέρας εἰς τὸ συμπόσιον ἔκοψε τὰς ἄκρας τῶν χειρῶν καὶ ἐπέβαλε νὰ φέρουν εὐρωπαϊκὰ ἐνδύματα καὶ ἀμέσως κατόπιν δι' οὐκαζίου (διατάγματος) ὥρισε λεπτομερῶς τὴν ἐνδυμασίαν.

Ὁ ρωσικὸς λαὸς ἐσκανδαλίζετο ἀπὸ τούς νεωτερισμούς του βασιλέως καὶ οἱ καλόγηροι διέδιδον τρομερὰ περὶ αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ Πέτρος συνέτριψε τὴν ἀντίδρασιν ἔξαναγκάσας εἰς ὑπακοὴν τὸν κληρὸν.

Ο ΒΟΡΕΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ - ΚΑΡΟΛΟΣ ΙΒ'

Τὴν διέξοδον εἰς τὴν Βαλτικὴν ἐπέτυχε μετὰ δεινὸν ἀγῶνα πρὸς τὸν Κάρολον ΙΒ', βασιλέα τῆς Σουουηδίας. Ἡ Σουηδία, καθὼς γνωρίζομεν, ἀπὸ τῆς

Ὁ Μ. Πέτρος.— Προσωπογραφία συγχρόνου ἀγίου ζωγράφου.

Ὁ Πέτρος ἦτο πολὺ ὑψηλός, πλέον τῶν δύο μέτρων, εἶχε μέτωπον πλατύ, χρῶμα μελαψόν καὶ ὀφθαλμοὺς μαύρους, μεγάλους καὶ διαπεραστικούς. Εἰς τὴν εἰκόνα παριστάνεται 26 ἐτῶν, ὅτε ἔκαμε τὸ πρῶτον του ταξίδιον εἰς Εὐρώπην (1698). Εἶναι ἤδη ὁ κατακτητὴς τοῦ Ἀζώφ καὶ μετὰ τινὰς μῆνας ἐμελλε νὰ ἐξοντώσῃ τὸ σῶμα τῶν στρελίτων. Διετήρει πολλὰς ιδιότητας τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου, ἐμέθυεν, ἦτο παράφορος καὶ πολλακίς αἰμοχαρὴς.

Βεσφαλικῆς εἰρήνης ἐξουσίαζε τὰ παράλια

τῆς Βαλτικῆς καὶ ἦτο μεγάλη δύναμις τοῦ βορρᾶ. Κατὰ τοῦ νεαροῦ, μόλις δεκαπενταετοῦς βασιλέως αὐτῆς **Καρόλου ΙΒ'** (1697—1718) συνησπίσθησαν Πολωνία, Ρωσσία καὶ Δανία καὶ εἰς τὴν συμμαχίαν προσετέθησαν βραδύτερον ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας καὶ ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ Ἀννοβέρου. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν ὁ λεγόμενος Β ο ρ ε ι ο ς π ο λ ε μ ο ς (1700—1720), ὁ ὁποῖος κατετάρaxε τὴν Εὐρώπην κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος.

Ὁ νεαρὸς βασιλεὺς κατέπληξε κατ' ἀρχὰς τοὺς ἀντιπάλους του διὰ τῆς ταχύτητος καὶ τῆς τόλμης του καὶ ἐθαυμάσθη ὡς μέγας στρατηλάτης, ὡς ὁ ἦρωρ τοῦ βορρᾶ. Ἀπεβιβάσθη αἰφνιδίως εἰς τὴν Ζεελάνδην, ἠπειλήσε τὴν Κοπεγχάγην καὶ ἐξηνάγκασε τὸν βασιλέα τῆς Δανίας νὰ εἰρηνεύσῃ. Ἐστράφη ἔπειτα κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας καὶ παρὰ τὴν Νάρβαν, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἰγγρίας (Βαλτικῆ), διέλυσε μὲ 8 μόνον χιλιάδας τὸν κακῶς ὄργανωμένον καὶ κακῶς κυβερνώμενον ἐκ 40 χιλιάδων στρατὸν τοῦ Πέτρου. Ὁ Πέτρορ δὲν ἔχασε τὸ θάρρορ του μετὰ τὴν καταστροφὴν. «Οἱ Σουηδοί, εἶπε, μὲ τὰς νίκας των θὰ μᾶρ διδάξουν νὰ τοὺς νικήσωμεν».

Μετὰ τὰ κατορθώματα ταῦτα ἐφάνησαν τὰ ἐλαττώματα τοῦ Καρόλου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας ἦτο ἄμετρορ, πείσμων καὶ ἐστερημένος διπλωματικῆς ἱκανότητος. Ἐσπατάλησε τὰς δυνάμεις του εἰς ἀσκόπους ἐκστρατείας καὶ εἰς ἐπιδείξεις ἡρωισμού, ἐνῶ ὁ Πέτρορ ἐργαζόμενος μὲ ὑπομονὴν εἶχεν ἀγασυγκροτήσει τὰς δυνάμεις του καὶ ἐπὶ τῆς ἐκβολῆς τοῦ ποταμοῦ Νέβα ἔθετε τὰ θεμέλια τῆς Πετροπούλεωρ. Ὁ Κάρολορ ἀντὶ νὰ προσβάλλῃ αὐτὸν διηυθύνθη πρὸρ τὴν Οὐκρανίαν ἐλπίζων νὰ ἐξεγείρῃ κατ' αὐτοῦ τοὺς δυσηρόεστημένους Κοζάκους. Εἰς τὴν περίφημον περὶ τὴν Πολτάβαν μάχην ὁ Κάρολορ ἠττήθη κατὰ κράτορ, ὁ ἴδιορ μὲ ὀλίγορς ἵππειρ κατέφυγεν εἰς τὴν Τουρκίαν, ἐνῶ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του παρεδίδοντο εἰρ τοὺρ Ρώσορ (1709).

Ὁ Κάρολορ ἔμεινε πλέον τῶν πέντε ἐτῶν εἰρ τὴν Τουρκίαν ὡρ φιλοξενούμενορ τοῦ σουλτάνου εἰρ ἐν χωρίον τῆρ Βουλγαρίας. Παρεκίνησε τὸν σουλτάνον Ἀχμέτ Γ' εἰρ πόλεμον κατὰ τῆρ Ρωσσίας. Ὁ Πέτρορ εὐρεθεἰρ μὲ δυνάμεις ὑπο-

δεστέρας ἐκινδύνευσε νὰ συλληφθῆ αἰχμάλωτος παρὰ τὸν Προῦθον. Ἡ παράδοσις λέγει ὅτι κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν ἔσωσε τὸν βασιλέα ἢ σύζυγός του, ἢ ὁποία ἔστειλε τὰ κοσμήματά της εἰς τὸν τοῦρκον στατηγόν.

Ὁ Κάρολος ὅμως δὲν ἔπαυσε νὰ ἐξωθῆ τὸν σουλτάνον εἰς νέον πόλεμον. Ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούετο, ὕβριζε τοὺς Τούρκους ὡς ὀκνηροὺς καὶ ἀπολιτίστους. Τέλος ὁ σουλτάνος ἐξηνάγκασε

τὸν ὀκληρὸν ξένον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Τουρκίαν μεταχειρισθεὶς βίαν κατ' αὐτοῦ. Ὁ Κάρολος μὲ τοὺς ὀλίγους πιστοὺς του ἀντέταξε πείσιμονα ἀντίστασιν ἐναντίον τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως, τὴν ὁποίαν ἔστειλε κατ' αὐτοῦ ὁ σουλτάνος. Ἐπιστρέψας εἰς τὸ βασίλειόν του διὰ ξηρᾶς μετὰ δεκαῆξ ἡμερῶν ἱππασίαν ἐφονεύθη ἢ ἔδολοφονήθη κατὰ τινα πολιορκίαν.

Ἡ Σουηδία ἔχασε τὰς κατακτήσεις της εἰς τὴν νότιον παραλίαν τῆς Βαλτικῆς, ἀπώλεσε τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς καὶ ἔπαυσε νὰ εἶναι μεγάλη δύναμις, ἐνῶ ἡ Ρωσσία κατέλαβε τὴν Ἰγγριάν, Λιβονίαν καὶ Ἐσθονίαν καὶ οὕτω ἀπέκτησε διέξοδον εἰς τὴν Βαλτικὴν.

Αἰκατερίνη Β'.—Προσωπογραφία συγχρόνου γάλλου ζωγράφου.

Ἡ Αἰκατερίνη φέρει τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα καὶ στέφανον δάφνης. Ἔχει μᾶλλον ἀνδρικότα χαρακτηριστικά, ξηρὰ, ἀλλ' ὀλίγον χονδρά. Ἡ ἔκφρασις τῶν φανερώνει θελησιν καὶ ἐνεργητικότητα.

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ Β' (1762-1796)

Ἐπὶ τῶν ἀμέσων διαδόχων τοῦ Πέτρου, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον οὔτε τὴν δύναμιν οὔτε τὴν πολυπραγμοσύνην του, ἐξηκολούθησεν ἡ πάλη μεταξὺ τῶν νεωτεριστῶν καὶ τῶν ἀντιδραστικῶν παλαιορρώσων καὶ ἐπανελήφθησαν οἱ πόλεμοι

κατὰ τῶν Τούρκων, ἕως οὗτου τὸ 1767 ἔλαβε τὴν βασιλείαν ἢ περιόφημος Αἰκατερίνη Β΄.

Ἡ *Αἰκατερίνη* ἦτο γερμανίς, κόρη γερμανοῦ δουκός, καὶ εἶχε συζευχθῆ τὸν διάδοχον τοῦ ρωσικοῦ θρόνου Πέτρον. Ἐδειξεν ἐνδιαφέρον διὰ τὸν ρωσικὸν λαόν, ἔμαθε τὴν γλῶσσαν του, προσῆλθεν εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν, ἐνῶ ἦτο διαμαρτυρομένη, προσεποιήθη μεγάλην εὐσέβειαν καὶ ἔγινε δημοφιλής. Ὁ σύζυγός της ἦτο ἀνάξιος, ἐμέθυε, τὴν ἐκακομεταχειρίζετο καὶ ἐσκέπτετο νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπ' αὐτήν. Ἡ Αἰκατερίνη, ἡ ὁποία δὲν εἶχεν ὀμαλώτερον βίον, τὸν ἐπρόλαβεν. Ἐκέρδισε τὴν εὐνοίαν τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ἀνέτρεψε τὸν Πέτρον, τὸν ὁποῖον οἱ φίλοι της ἐδολοφόνησαν εἰς τὴν φυλακὴν.

Ἡ Αἰκατερίνη ἦτο μέσου ἀναστήματος, εὐσαρκος, ὑγιής, βραδυκίνητος ὀλίγον, ἀλλὰ διαρκῶς εὐθυμος καὶ δραστηριωτάτη. Ἠγάπα τὰς διασκεδάσεις ὅσον καὶ τὴν ἐργασίαν. Κατὰ τὴν νεότητά της εἶχε λάβει καλὴν μόρφωσιν, ἔμαθε τὴν γαλλικὴν καὶ ἀνεγίνωσκε γάλλους συγγραφεῖς, τὸν Βολταῖρ καὶ τὸν Μοντεσκιέ. Ἦθελε πολὺ νὰ γίνεται λόγος περὶ αὐτῆς καὶ διὰ τοῦτο περιεποιεῖτο καὶ ἐκολάκευε τοὺς γάλλους συγγραφεῖς, διότι ἠλπίζεν ὅτι δι' αὐτῶν θὰ γίνῃ ὀνομαστή. Ἐπὶ 15 ἔτη εἶχεν ἀλληλογραφίαν μὲ τὸν Βολταῖρον, ἔπεισε τὸν Διδερῶ νὰ ἔλθῃ εἰς Πετρούπολιν καὶ ἔστειλεν εἰς τὸν Μπυφφὸν μετάλλια καὶ γουναρικά τῆς Σιβηρίας. Ἐγραψεν εἰς τὴν γαλλικὴν ὄχι μόνον ἐπιστολάς καὶ ἀπομνημονεύματα, ἀλλὰ καὶ ἱστορικά δράματα καὶ κωμωδίας. Ἡ αὐταρχικὴ καὶ φιλάρσεκος βασίλισσα κατάρθωσε νὰ κατακτῆσθαι τοὺς παρισίνους καὶ ὅλους τοὺς προοδευτικοὺς τοῦ 17 αἰῶνος, διότι ἤξευρε νὰ παίζῃ τὸ πρόσωπον προοδευτικοῦ καὶ νεωτεριστοῦ ἡγεμόνος.

Ἡ Αἰκατερίνη ἠγάπα τὴν πρόοδον καὶ ἐπεχείρησε νὰ διδώσῃ τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν χώραν της, ἀλλὰ χωρὶς νὰ προσκρούσῃ εἰς τὰ ἔθιμα καὶ εἰς τὰς ἀντιλήψεις τῶν ὑπηκόων της. Δι' ὅλων τῶν μέσων ἠθελε νὰ δημιουργήσῃ εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην τὴν ἐντύπωσιν προοδευτικῆς καὶ φιλανθρώπου ἡγεμόνος. Ἐκολάκευε τοὺς συγγραφεῖς τῆς Γαλλίας καὶ προσεποιεῖτο ὅτι ἐφαρμόζει τὰς θεωρίας των, διὰ νὰ διαφημισθῇ ὑπ' αὐτῶν. Πράγματι ἀπέκτησε μεγάλην φήμην εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ὠνομάσθη *Σεμίραμις τοῦ Βορρᾶ*. Κατ' οὐσίαν ὅμως ἐκυβέρνησεν αὐταρχικῶς, ἦτο ἕλαφρὰ καὶ ματαιόδοξος, παράφορος εἰς ἀπίστευτον βαθμὸν καὶ εἶχεν ἀνώμαλον ἰδιωτικὸν βίον.

ΟΙ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΠΟΛΕΜΟΙ

Ἡ Αἰκατερίνη ἐξέτεινε τὸ κράτος τῆς εἰς βάρους τῆς Τουρκίας καὶ Πολωνίας. Μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν Ἀνατολὴν ἔχουν οἱ πόλεμοι τῆς Αἰκατερίνης κατὰ τῆς Τουρκίας, διότι αὐτοὶ συνεκίνησαν βαθύτατα τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς Τουρκίας, οἱ ὅποιοι ἔβλεπον εἰς τὸ πρόσωπον τῆς αὐτοκρατείας καὶ τοῦ ὁμοδόξου ρωσικοῦ λαοῦ τὸν θεόπεμπτον ἐλευθερωτὴν.

Ὁ σουλτάνος Μουσταφᾶς (1757—1774) διέταξε τὸν πρεσβευτὴν τῆς Ρωσσίας νὰ παύσῃ ἢ κιβέρονησίς του νὰ ἐπεμβαίῃ εἰς τὰ πράγματα τῆς Πολωνίας. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν ἔλαβεν ἀπάντησιν ἱκανοποιητικὴν, ἐνέκλεισεν αὐτὸν εἰς τὸ φρούριον Γεδίκουλὲ καὶ παρακινούμενος ἀπὸ τὴν Γαλλίαν ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσσίας (1768—1774). Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἔφθασε βραδέως ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν, ἐνῶ ἡ Αἰκατερίνη ἔλαβε καιρὸν νὰ συναθροίσῃ στρατὸν καὶ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν τουρκικῶν κτήσεων. Οἱ δύο στρατοὶ κακῶς ὤπλισμένοι, κακῶς συντηρούμενοι ἀλληλοεσφάζοντο ἐπὶ μακρὸν εἰς τὰς ἐρήμους καὶ ἐλώδεις πεδιάδας μεταξὺ Δνειστέρου καὶ τοῦ Προύθου, ἐνῶ περισσοτέρους ἐφόνεον αἱ ἀσθένειαι. Ὁ Μέγας Φρειδερίκος, ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, ἔλεγεν ὅτι «πολεμοῦν μονόφθαλμοι μὲ τυφλοὺς». Τέλος ὁ τουρκικὸς στρατὸς κατελήφθη ἀπὸ πανικὸν καὶ διεσκορπίσθη, οἱ δὲ Ρῶσοι κατέλαβον τὴν Μολδαυίαν καὶ τὴν Βλαχίαν καὶ ἔφθασαν εἰς τὸν Δούναβιν. Ἡ Αἰκατερίνη ἔστειλε τότε μοναχοὺς νὰ κηρύξουν τὴν ἐπανάστασιν εἰς τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς Τουρκίας, ἐνῶ ὁ ρωσικὸς στόλος τῆς Βαλτικῆς διετάχθη νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν Μεσόγειον. Ὁ στόλος αὐτὸς κακῶς ὤπλισμένος καὶ κακῶς κυβερνώμενος ἐφωδιάσθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ παραλαβὼν ἄγγλους ὁδηγοὺς καὶ ἀξιωματικοὺς εἰσέπλευσε διὰ τοῦ Γιβραλτᾶρ καὶ ἔφθασεν εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου ὁδηγούμενος ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Ὁ ρ λ ῶ φ, εὐνοουμένους τῆς Αἰκατερίνης. Τότε ἀνεπτέρωθησαν αἱ ἐλπίδες τῶν χριστιανῶν τῆς Βαλκανικῆς καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Πελοποννήσου ἐπανεστάτησαν. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἔσφαξαν τοὺς κατοίκους πολλῶν πόλεων, ἐνῶ ὁ ρωσικὸς στόλος ἠναγκάζετο νὰ ἀπομακρυνθῇ.

Οἱ Ρῶσσοι ὅμως εἶχον σημαντικὴν ἐπιτυχίαν εἰς τὴν θάλασσαν. Προσέβαλον αἰφνιδιαστικῶς τὴν νύκτα τὸν τουρκικὸν στόλον, διπλάσιον σχεδὸν ἀριθμητικῶς, εἰς τὸν λιμένα τοῦ Τσεσμέ (ἀπέναντι τῆς Χίου). Οἱ ἄγγλοι ἀξιωματικοὶ ἔρριψαν κατ' αὐτοῦ πυρπολικά καὶ ἔπειτα τὸν κατέστρεψαν μὲ τὸν βομβαρδισμόν (1770). Ἄλλ' οἱ Ρῶσσοι δὲν ἐτόλμησαν ν' ἀκολουθήσουν τὴν συμβουλὴν τῶν Ἄγγλων νὰ παραβιάσουν τὰ Δαρδανέλλια.

Ἐν τῷ μεταξὺ ρωσσικὸς στρατὸς κατέλαβε τὴν Κριμαίαν, ἄλλος δὲ ρωσσικὸς στρατὸς διῆλθε τὸν Δούναβιν καὶ περιεκύκλωσε τὸν τουρκικὸν στρατόν. Ὁ σουλτάνος Μουσταφᾶς ἀπέθανε καὶ ὁ
 1774 ὁ διάδοχός του συνῆψε μετὰ τῆς Ρωσσίας τὸ 1774 τὴν εἰρήνην τοῦ **Καϊναρτζῆ** (πλησίον τῆς Σιλιστρίας). Διὰ ταύτης ὁ σουλτάνος ἐκήρυξεν ἐλευθέρους τοὺς Τατάρους τῆς Κριμαίας καὶ τοῦ Κανκάσου, ὑπεχρεοῦτο δὲ « νὰ προστατεύῃ διαρκῶς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ τὰς ἐκκλησίας της καὶ νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τὰς παραστάσεις τῶν Ρώσσων ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας ». Ἐπομένως ἡ συνθήκη τοῦ Καϊναρτζῆ ἔδιδεν εἰς τοὺς Ρώσσους τὸ δικαίωμα νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὰ ἔσωτερικὰ τοῦ τουρκικοῦ κράτους.

Μετ' ὀλίγον ἡ Αἰκατερίνη ἐπωφελουμένη ἀπὸ τὰς διχονοίας τῶν Τατάρων κατέλαβε τὴν Κριμαίαν, ὅπου ἔκτισε τὸ φρούριον τῆς **Σεβαστοπούλεως**, συνέλαβε δὲ τὸ σχέδιον νὰ κυριεύσῃ τὰς ἐν Εὐρώπῃ κτήσεις τοῦ σουλτάνου καταλαμβάνουσα καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Διὰ τοῦτο ἕνα ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τοῦ υἱοῦ της Παύλου ὠνόμασε Κωνσταντῖνον καὶ ἐδίδαξεν αὐτὸν τὴν ἑλληνικὴν δι' ἑλληνίδος παιδαγωγοῦ καὶ ἔκοψε μετάλλιον παριστάνον τὴν Ἁγίαν Σοφίαν μετὰ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ μετ' ἀνατέλλοντος ἄστρου. Τὸ 1786 ἐπεχείρησε περιοδείαν εἰς τὰς καταληφθείσας χώρας καὶ κατῆλθεν εἰς Σεβαστούπολιν, ὅπου αἱ θριαμβευτικαὶ ἀψίδες ἔφερον τὴν ἐπιγραφὴν ὁ δ ὁ ς π ρ ὁ ς τ ὁ Β υ ζ ἄ ν τ ι ο ν.

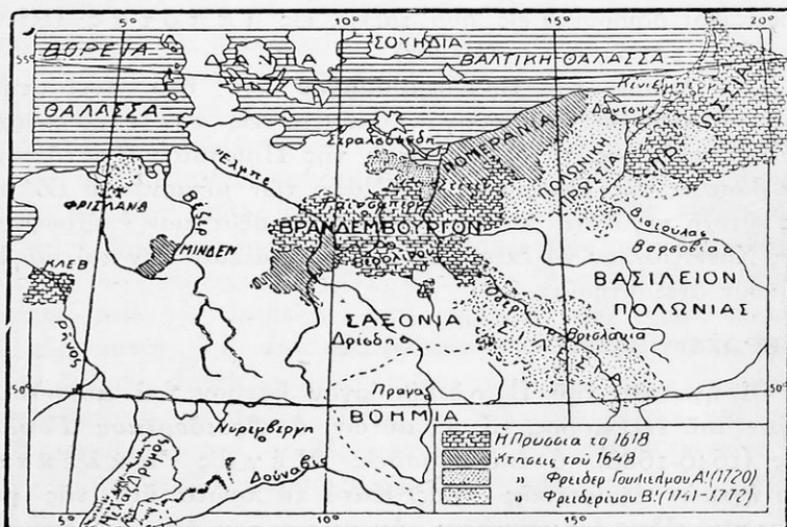
Καὶ δευτέρον πόλεμον (1788 - 1792) ἐπεχείρησεν ἡ Αἰκατερίνη κατὰ τῆς Τουρκίας συμμαχήσασα μετὰ τοῦ Ἰωσήφ Β' τῆς Αὐστρίας. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς καὶ πάλιν ἠττήθη. Ἄλλ' ἡ Αὐστρία ἠναγκάσθη νὰ εἰρηνεύσῃ ἕνεκα τῆς ἀποστασίας τοῦ Βελγίου καὶ ἡ Αἰκατερίνη ἔκλεισε τὴν εἰρήνην τοῦ

Ἰασιίου (1792), διὰ τὴν στρέψη τὴν προσοχὴν τῆς εἰς τὴν πολωνικὴν ὑπόθεσιν.

II. Η ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΣΣΙΑΣ

ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΡΩΣΣΙΑΣ

Ἡ Πρωσσία ἦτο κατ' ἀρχὰς ἀσήμαντος ἡγεμονία. Ὁ πυρρὴν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀνεπτύχθη, εἶναι ἡ μαρκιωνία τοῦ Βρανδεμβούργου (Brandenburg) κειμένη μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἐλβε καὶ Ὀδερ. Ὅλη ἡ χώρα ἀνατολικῶς τοῦ Ἐλβε κατῳκεῖτο ἀπὸ σλαύους, οἱ ὁποῖοι ἐξεγερμανίσθησαν κατὰ τοὺς μέσους χρόνους.

Ἀνάπτυξις Πρωσσίας

Εἰς τὰς χώρας αὐτὰς καθὼς καὶ εἰς τὴν Αὐστρίαν οἱ Γερμανοὶ διὰ μακρῶν πολέμων εἶχον ἰδρῦσει μικρὰς ἡγεμονίας ἐκκλησιαστικὰς ἢ ἀκριτικὰς (Mark). Τὸν ἸΔ' αἰῶνα ὁ αὐτοκράτωρ ἔδωκεν εἰς τὸν ἡγεμόνα τοῦ Βρανδεμβούργου τὸν τίτλον τοῦ ἐκλέκτορος καὶ τὸν ἸΕ' αἰῶνα ἐδώρησε τὸ Βρανδεμβούργον εἰς τὸν οἶκον τῶν Χοεντζόλλερν (Hohenzollern). Τοιοῦτοτρόπως ὁ οἶκος οὗτος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀρχικῶς νοτιογερμανικὸς (Νυρεμβέργη), μετεφυτεύθη εἰς τὴν βόρειον Γερμανίαν, ὅπου τὸν ἀνέμενεν ἔνδοξον μέλλον.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἸΖ' αἰῶνος οἱ Χοεντζόλλερν τοῦ Βρανδεμβούργου ἀπέκτησαν ἐκ κληρονομίας μικρὰν κτῆσιν ἐπὶ τοῦ

Ρήνου (δουκάτον Κλέβ) καθώς και τὸ δουκάτον τῆς Πρωσσίας, τὴν σημερινὴν ἀνατολικὴν Πρωσσίαν, ἡ ὁποία διετέλει ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Πολωνίας.

Μόνον αἱ δυτικαὶ κτήσεις τῶν Χοεντζόλλερν εἶχον σχετικὴν ἀνάπτυξιν, διότι ἐκεῖ ὑπῆρχον ὅπωςδῆποτε πόλεις ὅμοιαι μετὰς ὀλλανδικὰς, ἐνῶ αἱ σημαντικώτεραι κτήσεις ἔκειντο πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἑλβε. Καὶ τὸ τμήμα τοῦτο τῆς ἐπικρατείας τοῦ ἦτο τότε εὐρεῖα πεδιάς ἀμμόδης καὶ ἄγονος διακοπτομένη ἀπὸ δάση καὶ ἔλη καὶ ἐλάχιστα ἀνεπτυγμένον. Πόλεις σχεδὸν δὲν ὑπῆρχον εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ οὔτε καὶ ἀστικὴ τάξις. Διὰ τοῦτο οἱ κάτοικοι διηροῦντο εἰς δύο τάξεις, εἰς ἱππότεας (Ritter) καὶ εἰς γεωργοὺς (Bauer)

Ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ Βρανδεμβούργου δὲν ἦτο ἀνεξάρτητος, διότι τὸ μὲν Βρανδεμβούργον ὑπήγετο εἰς τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος, τὸ δὲ δουκάτον τῆς Πρωσσίας ἐξηγοῦτο ἀπὸ τὸν βσιλεῖα τῆς Πολωνίας. Ἄλλ' ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΖ' αἰῶνος εὐτυχῆ γεγονότα καὶ ἡ προσωπικὴ ἀξία των ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Χοεντζόλλερν νὰ ἐκτείνου τὴν ἐπικρατείαν των καὶ νὰ ἀποκτήσου ἀνεξαρτησίαν.

Η ΠΡΩΣΣΙΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ

Οἱ ἡγεμόνες τοῦ Βρανδεμβούργου ἔφερον ἐπὶ μακρὸν τὸν τίτλον τοῦ ἐκλέκτορος. Εἷς ἐξ αὐτῶν ὁ *Φρειδερίκος Γουλιέλμος* (1640-1688), ὁ ἐπονομασθεὶς Μέγας Ἐκλέκτωρ, ἦτο ἡγεμὼν ἐξαιρετικῆς ὀξίας. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του εἶδεν ἐρημουμένην τὴν χώραν του ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου. Εἰς τὴν εἰρήνην τῆς Βεσφαλίας ἀπέκτησε τὴν Πομερανίαν. Ἄλλὰ τὸ κράτος του ἦτο εἰς κακὴν κατάστασιν. Εἶχεν ἐν συνόλῳ ἡμισυ ἑκατομμύριον κατοίκους, ἡ πρωτεύουσά του, τὸ Βερολῖνον, εἶχεν 6 χιλιάδας κατοίκους καὶ ἀπὸ τὰς 1200 οἰκίας του αἱ 350 ἦσαν ἐγκαταλελειμμέναι. Ὁ στρατός του δὲν ὑπερέβαινε τὰς 7 χιλιάδας. Ὁ μέγας ἐκλέκτωρ ἐπολιτεύθη μετὰ δεξιότητα, ἐπέβαλε τακτικὴν φορολογίαν, κατήρτισε στρατὸν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ ὀλλανδικοῦ καὶ ἔγινε κύριος εἰς τὸ κράτος του. Ἐγκατέστησεν εἰς τὴν χώραν του τοὺς γάλλους καλβινιστάς, οἱ ὁποῖοι ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Γαλίαν μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Διατάγματος τῆς Νάντης. Τέλος κατώρθωσε νὰ ἀπαλλάξῃ τὸ δουκάτον τῆς Πρωσσίας ἀπὸ τὴν

ἐπικυριαρχίαν τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας. Τοῦτο ἦτο γεγονός σημαντικό, διότι οἱ ἡγεμόνες τοῦ Βρανδεμβούργου ἐγίνοντο κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀνεξάρτητοι εἰς ἓν τμῆμα τοῦ κράτους των.

Ὁ υἱὸς τοῦ *Φρειδερίκος Α'* (1688—1713) παρέλαβεν ἀπὸ τὸν πατέρα του κράτος ὠργανωμένον καὶ ἀξιόλογον στρατόν, ἐβοήθησε τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ ὡς ἀμοιβὴν ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως διὰ τὸ ἀνεξάρτητον τμῆμα τοῦ κράτους του, τὴν Πρωσίαν. Ἀπὸ τότε οἱ ἐκλέκτορες τοῦ Βρανδεμβούργου ὠνομάσθησαν βασιλεῖς τῆς Πρωσίας καὶ οἱ ὑπήκοοί των ἀδιαφόρως Πρωῖσοι, εἰς ὅποιον τμῆμα τῆς ἐπικρατείας καὶ ἂν ἀνῆκον. Ὁ Φρειδερίκος Α' εἶναι ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Πρωσίας.

Ὁ διάδοχός του *Φρειδερίκος Γουλιέλμος Α'* (1713—1740), ὁ πατὴρ τοῦ Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου, ἦτο ἄνθρωπος περιεργός καὶ ἰδιόρρυθμος μέχρι τοῦ σημείου νὰ θεωρεῖται εἰς τὴν Εὐρώπην ὅτι δὲν εἶχε σῶας τὰς φρένας. Νέος δὲν ἔμαθε τίποτε, ἀλλ' οὔτε καὶ ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην τῆς μορφώσεως καὶ τῶν γνώσεων πιστεύων ὅτι ὁ Θεὸς φροντίζει δι' αὐτόν. Ἀπεστρέφετο τὴν πολυτέλειαν καὶ τὰς ἐπιδείξεις καὶ ἐπέβαλλεν αὐστηρὰν οικονομίαν εἰς ἑαυτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του. Συνέβη νὰ ραβδίση εἰς τὸν δρόμον ἐργάτας, διότι κατὰ τὴν κρίσιν του δὲν εἰργάζοντο καλῶς. Κατὰ βάθος ὅμως εἶχε νοῦν πρακτικὸν καὶ παρὰ τὰς ἰδιορρυθμίας του ἐκυβέρνησε καλά. Ἐφρόντισε κυρίως διὰ τὰ οικονομικὰ καὶ κατώρθωσε νὰ αὐξήσῃ σημαντικῶς τὰ εἰσοδήματά του.

Ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος μὲ πάθος ἠγάπησε τὰ στρατιωτικά. Ἐφόρει διαρκῶς στρατιωτικὴν στολὴν καὶ συναναστρέφετο ἀξιωματικούς. Εἰσηγάγε νέαν τακτικὴν εἰς τὸν στρατόν. Κατεπόνει τοὺς στρατιώτας μὲ ἀκατάπαυστα γυμνάσια. Ἦθελε νὰ ἐκτελοῦν ὁμοιομόρφους κινήσεις ὅλοι συγχρόνως, νὰ σηκώνουν τὸν πόδα εἰς τὸ ἴδιον ὕψος κλπ. Τοιοῦτοιτρόπως ἐδημιουργήθη ἡ λεγομένη *πρωσσικὴ τακτικὴ*. Εἶχε μεγάλην ἀδυναμίαν εἰς τοὺς ὑψηλοὺς στρατιώτας καὶ κατήρισε τὴν φρουρὰν του ἀπὸ μεγαλοσώμους ἄνδρας. Ἀποθνήσκων ἄφινε περίσσευμα 8 1/2 ἑκατομμύρια τάληρα (τάληρον=3 φράγκα περίπου), στρατόν ἀπὸ 83 χιλιάδας καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ κράτους εἶχον αὐ-

ξηθῆ κατά τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας του ἀπὸ 1,700,000 εἰς 2,700,000.

ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ (1740-1786)

Τὴν δύναμιν αὐτὴν μετεχειρίσθη ὁ υἱὸς του **Φρειδερίκος δ Β'**, διὰ νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν Πρωσσίαν μεγάλην δύναμιν.

Ὁ πατὴρ του εἶχεν ἐμπιστευθῆ τὴν ἐκπαίδευσίν του εἰς δύο πρῶσσοις ἀξιωματικοὺς καὶ εἰς γάλλον εὐγενῆ μετανάστην, ἣθελε δὲ ὁ υἱὸς του νὰ γίνῃ «εὐσεβὴς χριστιανός, γενναῖος στρατιώτης καὶ καλὸς οἰκογενειάρχης». Ἀλλὰ πρὸς μεγάλην ἀπογοήτευσιν ὁ υἱὸς ἐδείκνυε κλίσιν εἰς τὴν λογοτεχνίαν, τὴν μουσικὴν καὶ τὴν λεπτὴν ζωὴν, ἐνῶ ἀντιθέτως ἀπεστρέφετο τὰς στρατιωτικὰς ἀσκήσεις. Ὁ βασιλεὺς ἤρχισε νὰ μὴν ἀνέχεται τὸν «θηλυπρεπῆ» αὐτὸν υἱόν, τὸν ἔλεγεν ὁ ρ γ α ν ο π α ἰ κ τ η ν καὶ π ο ι η τ ῆ ν, τὸν ὕβριζε καὶ τὸν ἐροᾶβδιζεν. Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἔφθασεν εἰς τόσῃν ὀξύτητα, ὥστε ὁ Φρειδερίκος ἀπεφάσισε νὰ δραπετεύσῃ εἰς τὸ ἔξωτερικόν. Ἀλλὰ τὸ σχέδιόν του ἀνεκαλύφθη καὶ ὁ βασιλεὺς ἔξω φρενῶν εἰσήγαγεν αὐτὸν καὶ τὸν συνένοχον ἀξιωματικὸν εἰς δίκην ἐπὶ λιποταξίᾳ. Τὸ δικαστήριον κατεδίκασε τὸν ἀξιωματικὸν εἰς ἰσόβια δεσμά, ἀλλ' ἔκρινεν ἑαυτὸ ἀναρμόδιον νὰ δικάσῃ τὸν διάδοχον. Ὁ βασιλεὺς ἐφυλάκισε τὸν υἱόν του ἐντὸς φρουρίου εἰς τὸ ἐσωτερικόν τῆς χώρας καὶ διέταξε νὰ ἀποκεφαλίσουν τὸν ἀξιωματικὸν ὑπὸ τὸ παράθυρον τῆς φυλακῆς τοῦ υἱοῦ του. Μόλις βραδύτερον συνεφιλιώθη πρὸς αὐτόν, ὅταν ὁ Φρειδερίκος ἐδέχθη νὰ συζευχθῆ τὴν γυναικα, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐκλέξει ὁ πατὴρ του, καὶ ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν οικονομικῶν. Τότε ἤρχισε νὰ μυεῖται εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους καὶ νὰ ἐκτιμᾷ τὸν πατέρα του καὶ εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Ράϊνμπεργ (Rheinberg) ὁ νεαρὸς διάδοχος (Κροπρινζ) διήλθεν εὐχάριστα ἔτη, ὅπως γράφει ὁ ἴδιος, κατατανέμων τὸν χρόνον του εἰς στρατιωτικὰς ἀσκήσεις καὶ εἰς τὴν μελέτην τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἱστορίας. Τότε συνέγραψε τὴν πραγματείαν του Ἀντιμαχιάβελ, εἰς τὴν ὁποίαν προσπαθεῖ νὰ ἀναιρέσῃ τὴν περὶ τοῦ ἡγεμόνος διδασκαλίαν τοῦ ἰταλοῦ συγγραφέως. (Πρὸβλ. σελ.

19) και εκθέτει τὰς ἰδέας του περὶ τοῦ καθήκοντος τοῦ βασιλέως, τὰς ὁποίας ὅμως ἐφρόντισε νὰ λησμονήσῃ, ὅταν ἦλθεν εἰς τὴν ἀρχήν.

Ὁ Φρειδεῖκος κατὰ τὴν νεότητά του εἶχε συμπαθήσει τὰς περὶ κράτους θεωρίας τῶν γάλλων φιλοσόφων, οἱ ὅποιοι ἐδίδασκον ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι καὶ ἐλεύθεροι ἐκ φύσεως καὶ ὅτι ἡ κυριαρχία ἀνήκει εἰς τὸν λαόν. Ὄταν ὅμως ἐγίνεν ἄρχων ὑπεύθυνος, ἐκυβέρνησεν ἀπολυταρχικῶς. Ἀνεγνώριζε μὲν τὸ φυσικὸν δίκαιον τῆς ἰσότητος καὶ ἐλευθερίας τῶν ἀνθρώπων, δὲν κατώρθωσεν ὅμως ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν τοῦ πατρός του καὶ τῆς ἐποχῆς του περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ βασιλέως, ὅτι δηλαδὴ ὁ βασιλεὺς εἶναι κύριος τοῦ κράτους καὶ δικαιούται ν' ἀποφασίξῃ μόνος καὶ χωρὶς περιορισμοὺς περὶ τῶν ὑποθέσεων τῶν ὑπηκόων του. Ἄλλ' ὁ Φρειδεῖκος διέφευρεν ἀπὸ τοὺς προκατόχους του εἰς βασικά σημεῖα. Ἐπρέσβευε δηλαδὴ ὅτι ὁ βασιλεὺς ὀφείλει νὰ κυβερνᾷ μὲ δικαιοσύνην καὶ ἀφιλοκέρδειαν καὶ νὰ ἔχῃ πρῶτον μέλημα τὸ συμφέρον τοῦ λαοῦ, διότι ὁ βασιλεὺς εἶναι χάριν τοῦ λαοῦ καὶ ὄχι ὁ λαὸς χάριν τοῦ βασιλέως. «Ὁ βασιλεὺς, ἔλεγεν, εἶναι ὁ πρῶτος ὑπάλληλος τοῦ κράτους». Τὴν ἀντίληψιν αὐτοῦ περὶ τῶν καθήκοντων τοῦ ἄρχοντος ὠνόμασαν *déspotisme éclairé* (φωτισμένην ἢ συνετὴν δεσποτείαν). Ὁμοίως ἀντιλήψεις εἶχον καὶ ἄλλοι ἡγεμόνες καὶ πολιτικοὶ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ μερικοὶ ἐπολιτεύθησαν συνεπέστερον ἀπὸ τὸν Φρειδεῖκον, ὅπως ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Ἰωσήφ Β' καὶ ὁ ὑπουργὸς τῆς Πορτογαλλίας Πομπάλ (Pompal).

Ἀντιθέτως ὁ Φρειδεῖκος σκληρυνθεὶς ἀπὸ τὰς περιπετειάς ἐγίνε ψυχρὸς καὶ σκεπτικιστὴς καὶ ὁ πολυμαθὴς καὶ φιλόσοφος λεγόμενος βασιλεὺς δὲν ἔκαμε τίποτε ἀξιόλογον διὰ τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ἐφρόντισε μᾶλλον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας, τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Ἀλλὰ μέχρι τέλους ἔμεινεν ὁ μᾶλλον ἀνεξίθρηστος ἡγεμὼν τῆς Εὐρώπης. «Εἰς τὴν Πρωσσίαν», ἔλεγεν, «ἕκαστος δύναται νὰ

σώση τὴν ψυχὴν τοῦ ὅπως ὁ ἴδιος θέλει». Ἡ χώρα τοῦ ἐπλούτησε καὶ ηὔξηθη εἰς πληθυσμὸν καὶ ἐτέθησαν αἱ βάσεις τῆς μετὰ ταῦτα βιομηχανικῆς ἀκμῆς. Κατὰ τὴν διάφοριαν τῆς βασιλείας τοῦ ἐγκατεστάθησαν τριακόσια χιλιάδες μετανάσται εἰς τὸ κράτος τοῦ. Τοῦτο ὠνόμαζεν ὁ ἴδιος ἐσωτερικὴν κατάκτησίν.

Φρειδερίκος ὁ Μέγας.— Πρωσοπογραφία συγχρόνου ἐλβετοῦ ζωγράφου

Ὁ βασιλεὺς εὐρίσκεται περὶ τὸ 60 ἔτος. Τὸ πρόσωπόν του εἶναι ηὔλακωμένον, ἡ ἰσχυρὰ σιαγὼν καὶ τὰ συνεσφιγμένα χεῖλη, ἰδίως ὁμως οἱ κυανοὶ διαπεραστικοὶ ὀφθαλμοὶ φανερόνουν τὴν τόλμην καὶ τὴν ζωηρότητα τοῦ πνεύματος, συγχρόνως ὁμως δυσπιστίαν πνεύματος καὶ ξηρότητα τῆς καρδίας.

γαλλιστί. Καὶ οἱ μὲν στίχοι του, τὸ πλεῖστον φιλοσοφικοῦ διδακτικοῦ περιεχομένου, δὲν εἶναι ἄπταιστοι, ἀλλὰ τὰ ἱστορικά του συγγράμματα (Memoires pour servir à l'histoire de mon temps κτλ.) παρὰ τὴν ἀνωμαλίαν τοῦ ὕφους εἶναι ἔργα μεγάλης ἀξίας διακρινόμενα διὰ τὴν βαθύτητα τῆς ἱστορικῆς ἀντιλήψεως.

Ὁ Φρειδερίκος ἀνῆλθε τὸν θρόνον 22 ἐτῶν. Ἦτο συμπαθὴς νεανίας καὶ διετήρει ἴχνη τῆς νεανικῆς εὐαισθησίας. Ἄλλ' αἱ δοκιμασίαι τῆς νεότητος εἶχον καταστήσει αὐτὸν δύσπιστον καὶ εἴρωναν. Εἰς τὸ *Πότσδαμ*, πλησίον τοῦ Βερολίνου, ἔκτισε τὸ περιφημον ἀνάκτορον Sans-Souci κατὰ τὸ σχέδιον τῶν γαλλικῶν ἀνακτόρων καὶ ἐπίπλωσεν αὐτὸ κατὰ τὸν γαλλικὸν ρυθμὸν. Ἐκεῖ ἀπεσύρτετο διὰ νὰ ἀναπαυθῆ καὶ παίξῃ τὸν αὐλὸν καὶ νὰ γράφῃ στίχους ἢ ἱστορικὰ ἔργα. Ὁ Φρειδερίκος ἦτο θαυμαστῆς τῶν γάλλων συγγραφέων. Προσεκάλεσε τὸν Βολταῖρον, ὁ ὁποῖος διέμεινεν ἐπὶ τινα χρόνον εἰς τὸ ἀνάκτορόν του ἀπολαύων ἡγεμονικῶν τιμῶν. Ἄλλ' οἱ δύο ἄνδρες δὲν ἤργησαν νὰ ψυχρανθοῦν καὶ ἐχωρίσθησαν περιφρονοῦντες ἀλλήλους. Ὁ Φρειδερίκος συνέγραψε διάφορα ἔργα

Τὸ πρῶτιστον ὁμως μέλημα τοῦ Φρειδεरिकοῦ ἦτο ὁ στρατός. Διωργάνωσεν ἀξιόλογον στρατιωτικὴν δύναμιν καὶ διεξήγαγε μακροὺς πολέμους καὶ ἀπέκτησε φήμην μεγάλου στρατηγοῦ. Ἀπὸ τὴν Πολωνίαν ἀπέσπασε χώρας, διὰ τῶν ὁποίων ἀποκατεστάθη ἡ συνοχὴ τῆς Πρωσσίας μετὰ τοῦ Βρανδεμβούργου, ἀπὸ τὴν Αὐστρίαν ἀξιόλογον ἐπαρχίαν, τὴν Σιλεσίαν, καὶ κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὰς κατακτήσεις ἐναντίον σχεδὸν ὅλης τῆς συνησπισμένης Εὐρώπης. Οὕτω μετὰ 45 ἐτῶν βασιλείαν εἶχε σχεδὸν διπλασιάσει εἰς ἕκτασιν τὸ κράτος του (200 χιλ. τετρ. χιλιόμετρα) καὶ σχεδὸν τετραπλασιάσει εἰς πληθυσμὸν (6 ἕκ. κάτοικοι). Οἱ φόροι ἀπέδιδον 22 ἑκατομ. τάληρα καὶ εἶχε περίσσευμα 60 ἑκατομ. Ἡ γεωργία καὶ ἡ βιομηχανία ἦσαν εἰς μεγάλην ἀκμὴν.

ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΗΣ ΔΙΑΔΟΧΗΣ ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΙΑΣ (1741-1748)

Περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἡ Εὐρώπη ἐταράχθη ἀπὸ αἱματηροὺς πολέμους, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδωσαν ἀφορμὴν ἀφ' ἑνὸς αἰ βλέψεις διαφόρων ἡγεμόνων ἐπὶ τῶν κτήσεων τῆς Αὐστρίας, ἀφ' ἑτέρου ἡ ἀύξανομένη δύναμις τῆς Πρωσσίας. Οἱ πόλεμοι οὗτοι εἶναι δύο, ὁ πόλεμος τῆς διαδοχῆς τῆς Αὐστρίας καὶ ὁ Ἑπταετῆς πόλεμος.

Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Κάρολος ΣΤ' ἐπειδὴ δὲν εἶχεν υἱόν, ἤθελε ν' ἀφήσῃ διάδοχον τοῦ θρόνου τὴν θυγατέρα του Μαρίαν Θηρεσίαν. Ἐκανόνισε τὴν διαδοχὴν δι' ἐπισήμου πράξεως, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Pragmatica Sanctio. Δι' αὐτῆς ὠρίζετο τὸ δικαίωμα τῆς γυναικειᾶς διαδοχῆς καὶ τὸ ἀδιαίρετον τῶν κτήσεων τοῦ ἀψβουργικοῦ οἴκου, ἐφ' ὅσον ἡ Μαρία θὰ εἶχε διαδόχους. Δι' ἀκαταπονήτων προσπαθειῶν κατώρθωσε ν' ἀναγνωρισθῇ ἡ προᾶξις ἀπὸ τοὺς ἀμέσως ἐνδιαφερομένους καὶ ἀπὸ τοὺς ξένους ἡγεμόνας. Ἄλλ' ὅταν ἀπέθανεν, οὐδεὶς ἐσεβάσθη τὰς συνθήκας, διότι ἡ Αὐστρία δὲν εἶχε στρατόν, διὰ νὰ ἐπιβάλλῃ τὸν σεβασμὸν αὐτῶν.

Ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας ἤγειρεν ἀξιώσεις ἐπὶ ὅλης τῆς κληρονομίας καὶ ὑπεστηρίχθη ἀπὸ τὴν Γαλλίαν. Βαυαρικὸς καὶ γαλλικὸς στρατὸς εἰσέβαλον εἰς τὴν Αὐστρίαν, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας κατέλαβε σχεδὸν χωρὶς ἀντίστασιν τὴν

Σιλεσίαν. Ἰσπανία, Σαξονία καὶ Σαρδηνία ἐστράφησαν κατὰ τῆς Αὐστρίας.

Εἰς τὴν κρίσιμον στιγμήν ἡ Μαρία Θηρεσία δὲν εἶχεν οὔτε στρατὸν οὔτε χρήματα καὶ ἐφαίνετο χαμένη. Ἀλλὰ τὴν ἔσωσεν ἡ πίστις τῶν ὑπηκόων της, ἰδίως τῶν Οὐγγρων, καὶ ἡ ὑποστήριξις τῆς Ἀγγλίας. Ὁ αὐστριακὸς στρατὸς ἔδειξε μεγάλην ἀντοχήν, οἱ ἐχθροὶ ἀπεκρούσθησαν καί, ὅταν ἡ Ρωσσία προσεχώρησεν εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς Αὐστρίας, ἀπέφασιν νὰ εἰρηνεύσουν. Διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Aix la Chapelle (1748) ἡ Μαρία Θηρεσία διετήρησε τὸ στέμμα καθὼς καὶ ὅλας τὰς χώρας της πλὴν τῆς Σισελίας καὶ τοῦ μικροῦ δουκάτου τῆς Πάρμας εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ Pragmatia Sancio ἀνεγνωρίσθη καὶ ἀπετέλεσε τὴν βάσιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐστρηίχθη ἡ ὑπαρξις τῆς αὐστριακῆς μοναρχίας μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

Ο ΕΠΤΑΕΤΗΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1756-1763)

Κατὰ τὸ διάστημα τῶν 8 ἐτῶν, τὰ ὁποῖα ἐμεσολάβησαν, ἐγένεν ἀντιστροφὴ τῶν συμμαχιῶν. Ἡ Γαλλία ἀντιθέτως πρὸς τὴν μακρὰν παράδοσίν της συνεμάχησε μὲ τὴν Αὐστρίαν, διότι ἤρχισε ν' ἀνησυχῆ ἀπὸ τὴν δύναμιν τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας, ἡ ὁποία εἶχεν αὐξηθῆ ὑπερμέτρως. Ἀφ' ἐτέρου μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας ἀνεπτύχθη, ἰδίως ἐξ ἀφορομῆς τῆς Σιλεσίας, ζωνηρὰ ἀντίθεσις, ἡ ὁποία ἔμελλε νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ ἕνα περίπου αἰῶνα. Ἰδίως ὅμως ὑπῆρχε μέγας ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, τῆς ὁποίας ἡ πρόοδος εἰς τὰς ἀποικίας ἤρχισε ν' ἀνησυχῆ τοὺς Ἀγγλοὺς. Διὰ τοῦτο ἡ Ἀγγλία ὑπεστήριξε τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας, ἐνῶ ἡ Ρωσσία ἐκαιροφυλάκει νὰ ἐπιτεθῆ κατ' αὐτοῦ.

Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισε σφοδρὸς ἀγὼν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, ὃ ὁποῖος ἔλαβε χαρακτῆρα πανευρωπαϊκοῦ πολέμου, διότι εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Φρειδερίκου προσετέθησαν βραδύτερον ἡ Σουηδία, τὰ μικρὰ γερμανικὰ κράτη καὶ ἡ Ἰσπανία. Ὁ Φρειδερίκος διὰ τῶν περιλαλήτων ἐπιτυχιῶν, τὰς ὁποίας εἶχεν εἴτε ἐπιτιθέμενος εἴτε ἀμυνόμενος, ἀπέκτησε τὴν φήμην τοῦ μεγίστου στρατηλάτου τῶν χρόνων του. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους στρατοὺς μόνον ὁ αὐστριακὸς ἐπολέμησεν ἐπαξίως

κατὰ τοῦ Φρειδερίκου, ἐνῶ ὁ γαλλικὸς ὑπέστη ταπεινωτικὰς ἀποτυχίας.

Ἄλλ' ὁ ἑπταετῆς πόλεμος παρὰ τὰς θορυβώδεις μάχας ἐπὶ τῆς ἠπείρου εἶναι κατ' ἐξοχὴν πάλη κατὰ θάλασσαν μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας. Ἡ Γαλλία ἐνικήθη κατὰ θάλασσαν καὶ ἔχασε τὸν στόλον καὶ τὰς ἀποικίας της. Μόνη νικήτρια ἐφαίνετο ἡ Ἀγγλία, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἐπλήρωσεν ἀκριβὰ, διότι ἡ ἀποστασία τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν ἦτο κατὰ μέγα μέρος συνέπεια τοῦ ἑπταετοῦς πολέμου. Ὁ Φρειδερίκος ἐσώθη, διότι εἶχε μὲ τὸ μέρος του τὴν μεγάλην ναυτικὴν δύναμιν, ἡ ὁποία τὸν ἐνίσχυσεν οἰκονομικῶς. Διέτηρησεν ὀριστικῶς τὴν Σιλεσίαν, ἀλλ' εἶχε δοκιμασθῆ οἰκτρῶς.

Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΔΥΑΡΧΙΑ

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Πρωσσίας ἐδημιούργησε νέον γερμανικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἤρchiσε νὰ διεκδικῆ τὴν ἐπὶ τῆς Γερμανίας κυριαρχίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἕως τώρα ἡ Αὐστρία. Ὁ πρωσσικὸς στρατὸς εἶχεν ἀναδειχθῆ ἀνώτερος τοῦ αὐστριακοῦ καὶ αἱ νῖκαι του ἰδίως κατὰ τῆς Γαλλίας ἐκολάκευσαν τὸν ἐθνικὸν ἐγωισμόν τῶν Γερμανῶν. Ἀπὸ τότε ἐφάνη ὅτι τὸ μέλλον ἀνήκει εἰς τὸ ὁμοιογενὲς ἐθνικὸν κράτος τῆς Πρωσσίας καὶ ἐγεννήθη ζωνηρὸς ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων κρατῶν Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας διὰ τὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Γερμανίαν. Τὴν κατάστασιν αὐτὴν ὠνόμασαν γερμανικὴν δυαρχίαν (dualismus).

III. ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΙ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΩΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΥΣΤΡΙΑΝ

ΣΥΝΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΑΥΣΤΡΙΑΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ ὀνομάζουσαν Αὐστρίαν τὸ σύνολον τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας ἐξουσίαζεν ὁ ἀψβουργικὸς οἶκος, καὶ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν αὐτοκράτορα.

Ἡ Αὐστρία κατώρθωσε τὸν ΙΗ' αἰῶνα νὰ ἐπανορθώσῃ τὰς ἀπωλείας, τὰς ὁποίας εἶχεν ὑποστῆ εἰς τὴν συνθήκην τῆς Βεστφαλίας. Διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Κάρολιτις (1699) μετὰ τοὺς ἐπιτυχεῖς πολέμους κατὰ τῶν Τούρκων καὶ διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Οὐτρεχτ (1714) μετὰ τὸν πόλεμον πρὸς τὸν Λουδοβίκον

ΙΔ' τὸ κράτος τῶν Ἀψβούργων ἐπεξετάθη σημαντικῶς. Ἐκτὸς τῶν χωρῶν τοῦ στέμματος, ἦτοι τοῦ δουκάτου τῆς Αὐστρίας καὶ τοῦ δουκάτου τῆς Στυρίας, Καρινθίας καὶ Καρνιολίας, περιέλαβε τὰ βασίλεια τῆς Βοημίας καὶ τῆς Οὐγγαρίας, τὴν Τρανσυλβανίαν καὶ τὰς νέας κτήσεις, τὸ Μιλάνον, τὴν Νεάπολιν, τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὸ Βέλγιον.

Ἡ αὐστριακὴ μοναρχία λοιπὸν κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἦτο μεγάλη ἐπικράτεια περιλαμβάνουσα ἐκτεταμέναν χώραν μὲ 29 ἑκατ. κατοίκους. Ἄλλ' ἡ σύνθεσις τῆς διέφερεν ἀπὸ τὰ ἄλλα προηγούμενα κράτη. Ἡ Αὐστρία ἦτο κράτος καθολικόν, ὅπως τὸ παλαιὸν ρωμαϊκόν, ἀποτελουμένη ἀπὸ διαφορωτάτους λαούς, Γερμανούς, Τσέχους, Οὐγγρους, Σέρβους, Ρουμάνους, Φλαμανδούς, Ἰταλούς, Γάλλους κτλ. Οἱ λαοὶ αὗτοὶ ἀπετέλουν ἰδιαιτέρα κράτη, εἶχον ἰδίαν πρωτεύουσαν, ἰδίαν διοίκησιν ἰδίαν βουλήν, συνήθως δίαιταν καλουμένην. Ὁ αὐτοκράτωρ εἶχεν ἀνάγκην τῶν κατὰ τόπους κυβερνήσεων, διότι δι' αὐτῶν εἰσέπρατε τοὺς φόρους, συνέλεγε στρατὸν καὶ ἐπέβαλλε τοὺς νόμους. Ἡ Βοημία μάλιστα καὶ ἡ Οὐγγαρία εἶχον ἰδίους καταστατικὸς χάρτας. Ἡ Οὐγγαρία πρὸς τούτοις εἶχε δύο βουλὰς, αἱ ὁποῖαι ἔπρεπε νὰ συγκαλοῦνται μίαν φορὰν τουλάχιστον τὸ ἔτος.

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΙ ΠΡΟΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΙΝ ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΙΑΣ

Τοιοῦτον κρατικὸν συγκρότημα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι στερεόν. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Αὐστρίας εἶχον πολλὰς προστριβὰς εἰς τὸ ἔσωτερικὸν καὶ μὲ τὰ γειτονικὰ κράτη. Διὰ τοῦτο ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ διατηροῦν διαρκῶς ἰσχυρὸν στρατόν, διὰ νὰ συγκρατοῦν τὰ ἀνόμοια στοιχεῖα τῆς μοναρχίας καὶ νὰ μεταιώνουν τὰς βλέψεις τῶν γειτόνων. Περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὁ πόλεμος τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου ἠπέλιπσε, καθὼς εἶδομεν, τὴν ἀκεραιότητα τῆς μοναρχίας, τὴν ὁποῖαν ἔσωσεν ἡ δραστηριότης καὶ τὸ θάρρος τῆς Μαρίας Θηρεσίας.

Ἡ Μαρία ἀφοῦ ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν ἔξωτερικὸν κίνδυνον, βοηθουμένη ἀπὸ τὸν υἱὸν τῆς Ἰωσήφ Β' ἐπεχείρησε νὰ μεταρρυθμίση τὸ κράτος, νὰ ἐπιβάλλῃ δηλαδὴ ὁμοιόμορφον διοίκησιν, νὰ συγκεντρώσῃ ὅλην τὴν ἔξουσίαν εἰς τὰς χεῖρας τῆς, ὅπως εἶχον πράξει οἱ Χοεντζόλλερν εἰς τὴν Πρωσσίαν, καὶ νὰ ἀφομοιώσῃ τὰς διαφόρους ἐθνότητας τῆς ἐπικρατείας τῆς, ὅπως

είχεν όνειρευθῆ τοῦτο πρὸ ἑνὸς αἰῶνος ὁ Βαλλενσταίν καὶ ὁ Φερδινάνδος Β'. Διότι ἐφρόνουν πολὺ ὀρθῶς ὅτι ἡ μοναρχία τότε μόνον θὰ ἦτο βιώσιμος, ὅταν θὰ ἐλάμβανε μορφὴν νεωτέρου ἐνιαίου ἐθνικοῦ κράτους μὲ ἰσχυρὰν κεντρικὴν ἐξουσίαν, ὅπως ἦτο ἡ Γαλλία, ἡ Ἀγγλία καὶ ὅπως εἶχον γίνει κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Ρωσσία.

Τὸ ἔργον ἦτο δύσκολον, διότι ἡ Αὐστριακὴ μοναρχία ἀπετελεῖτο ἀπὸ ποικίλα ἔθνη, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀφυπνισμένην ἐθνικὴν συνείδησιν, εἶχον διαφορὰς θρησκευτικὰς καὶ ἀντιθέσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συμβιβασθοῦν. Διὰ τοῦτο τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον τῆς Μαρίας καὶ τοῦ Ἰωσήφ ἐπέτυχεν ἔν μέρει μόνον.

ΜΑΡΙΑ ΘΗΡΕΣΙΑ ΚΑΙ ΙΩΣΗΦ Β'

Ἡ **Μαρία** (1760—1780) εἶχε διαυγῆ ἀντίληψιν καὶ νοῦν πρακτικόν. Ἦθελε νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν μεταρρυθμίσεων βαθμηδὸν χωρὶς νὰ προσκρούσῃ εἰς τὸ αἶσθημα τῶν ὑπηκόων της.

Τὸ πρῶτον μέλημά της ἦτο νὰ δημιουργήσῃ ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ νὰ προαγάγῃ τὴν βιομηχανίαν τοῦ τόπου. Ἐκυβέρνησε μόνη μὲ ὀλίγους συμβούλους καὶ ἐπεχείρησε νὰ συγκεντρώσῃ τὴν διοίκησιν τῆς μοναρχίας πλὴν τῆς Οὐγγαρίας, ἡ ὁποία διετήρησε τὴν αὐτόνομον ἀριστοκρατικὴν διοίκησιν καὶ τὴν δίκαιάν της.

Ἡ Μαρία ἦτο ἀφελῆς καὶ εὐθυμος, τολμηρὰ καὶ εἰλικρινῆς καὶ ἔγινε παρομιώδης διὰ τὴν οἰκειότητα πρὸς τοὺς ὑπηκόους της. Ἦγάπα ἰδιαιτέρως τὸν στρατὸν, τὸν ὁποῖον ἐπεθεώρει πολλάκις ἔφιππος. Οὐδέποτε ἐσκέφθη περὶ φιλοσοφίας ἢ περὶ κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων. Ἦτο ἀφωσιωμένη εἰς τὸ καθῆκον της, ἀλλ' ἠγάπα ἐπίσης καὶ τὴν μουσικὴν καὶ τοὺς χορούς. Ἐπ' αὐτῆς ἡ αὐτὴ καὶ ἡ Βιέννη ἔλαβον τὴν παρομιώδη εὐθυμίαν καὶ λαμπρότητα.

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τῆς Μαρίας **Ἰωσήφ Β'** (1780—1790) ἦτο μορφὴ συμπαθεστάτη, ὁ ἐπὶ τοῦ θρόνου φιλόσοφος καὶ ὁ κατ' ἔξοχὴν φιλόσοφος ἡγεμὼν. Ὁ βίος του ὑπῆρξε πρότυπον τάξεως καὶ φιλεργίας.

Ὁ Ἰωσήφ ἐπεχείρησε συστηματικώτερον νὰ ἐπιβάλλῃ τὰς μεταρρυθμίσεις. Ἀλλὰ προσεπάθησε νὰ συνδυάσῃ αὐτὰς μὲ τὰς νέας περὶ κράτους καὶ διοικήσεως ἀντιλήψεις. Εἶχε μελε-

τήσει τοὺς γάλλους συγγραφεῖς τῶν χρόνων του καὶ ἤθελε νὰ διαρρυθμίση τὸ κράτος του κατὰ τὰς ὑποδείξεις τῶν φ υ σ ι ο - κ ρ α τ ῶ ν καὶ τῶν φιλοσόφων, τὰς ὁποίας θὰ γνωρίσωμεν κατωτέρω. Ὅπως ἡ πλειονότης τῶν διανοουμένων τοῦ 17^{ου} αἰῶνος, ἀπεστρέφετο τὰς συνηθείας τοῦ παλαιοῦ καθιερωμένου, πᾶν τὸ παραδεδομένον καὶ ἱστορικῶς καθιερωμένον. Ἄλλὰ τὸ καθεστὼς τῆς Αὐστρίας ἐστηρίζετο κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ τῆς παραδόσεως, ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν δικαιωμάτων τῶν εὐγενῶν, τὰ ὁποῖα οἱ φιλόσοφοι ὠνόμαζον προλήψεις.

Ὁ Ἰωσήφ ἐπεχείρησε νὰ διαρρυθμίση τὴν κοινωνίαν κατὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ ὀρθοῦ λόγου, τῆς raison, ὅπως ἔλεγον οἱ γάλλοι φιλόσοφοι. Κατήργησε τὴν δουλοπαροικίαν, διότι ἐφρόνει ὅτι οἱ ἀληθεῖς ἰδιοκτῆται τῆς γῆς εἶναι οἱ γεωργοὶ καὶ ὄχι οἱ φεουδάρχαι, ἐθέσπισε τὴν ἐλευθερίαν τῆς βιομηχανίας καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου καὶ καθιέρωσε τὴν ἀνεξιθρησκείαν (tolérance). Διέλυσε πολλὰ μοναχικὰ τάγματα καὶ μετέβαλε τὰ ἰδρύματά των εἰς νοσοκομεῖα, σχολεῖα ἢ ἐργοστάσια καὶ ἐπεχείρησε ριζικωτέραν διοικητικὴν μεταρρυθμίσιν, νὰ μετασηματίση τὴν Αὐστρίαν εἰς κράτος συγκεντρωμένον μὲ ὁμοίμορφον διοίκησιν.

Ὁ Ἰωσήφ προηγήθη εἰς πολλὰ τῶν μεταρρυθμιστικῶν θεσμῶν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἡ ὁποία ἐξερράγη κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς βασιλείας του. Ἄλλ' ἡ Αὐστρία δὲν ἦτο τὸ κατάλληλον ἔδαφος διὰ τοιαύτας ριζικὰς μεταρρυθμίσεις. Οἱ Οὐγγροὶ εὐγενεῖς ἐξωργίσθησαν διὰ τὴν κατάργησιν τῆς δουλοπαροικίας, οἱ Βέλγοι διὰ τοὺς θρησκευτικούς νεωτερισμούς. Αἱ διατάξεις περὶ ἀνεξιθρησκείας προσέκρουσαν εἰς τὴν ἀμάθειαν καὶ μισαλλοδοξίαν τοῦ ὄχλου, ἐνῶ ἡ διοικητικὴ ἀφομοίωσις ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίας τὰς ἐθνότητας. Οἱ Βέλγοι ἐπανεστάτησαν, ἐκήρυξαν ἑκπτωτον τὸν Ἰωσήφ καὶ ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν.

Ὁ Ἰωσήφ εἶδε νὰ καταρρέη ἡ προσπάθειά του καὶ ἀπέθανε πλήρης πικρίας παρὰ τὸν Δούναβιν, ὅπου ἐπολέμει κατὰ τῶν Τούρκων δνειρευόμενος νὰ καταλύσῃ τὸ κράτος τῶν βαρβάρων καὶ νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς χριστιανικοὺς πληθυσμούς. Ὁ

διάδοχός του Λεοπόλδος Β' ἔσπευσε νὰ ἀνακαλέσῃ σχεδὸν ὅλας τὰς μεταρρυθμιστικὰς διατάξεις του, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν γαλήνην εἰς τὸ κράτος του. Ἡ μεταρρυθμιστικὴ προσπάθεια τῆς Μαρίας καὶ τοῦ Ἰωσήφ ἀπέτυχον εἰς τὸ σύνολον, ἀλλὰ κατέστησαν τὴν Αὐστρίαν κράτος στρατιωτικὸν καὶ ἀκμαῖον οἰκονομικῶς, ὥστε νὰ δυνηθῆ νὰ ζήσῃ ἐπὶ ἓνα καὶ πλεόν αἰῶνα ἀκόμη.

IV. ΔΙΑΜΕΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΩΝΙΑΣ

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΩΝΙΑΣ

Ἀπὸ τὰ κράτη τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἡ Πολωνία ἐπειδὴ δὲν κατώρθωσε νὰ προσαρμοσθῆ εἰς τὰς νέας συνθήκας τῆς ζωῆς, ἔχασε τὴν ἀνεξαρτησίαν της διαμελισθεῖσα ὑπὸ τῶν γειτονικῶν κρατῶν.

Ἡ Πολωνία καὶ μετὰ τὰς ἐδαφικὰς ἀπωλείας, τὰς ὁποίας ὑπέστη κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ἐξηκολούθει νὰ εἶναι τὸ μεγαλύτερον κατὰ τὴν ἔκτασιν κράτος τῆς Εὐρώπης μετὰ τὴν Ρωσίαν ἔκτεινομένη ἀπὸ τῆς Βαλτικῆς μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ δύο κράτη ἠνωμένα, ἀπὸ τὸ Βασίλειον τῆς Πολωνίας καὶ τὸ Μέγα Δουκάτον τῆς Λιθουανίας. Πολωνοὶ καὶ Λιθουανοὶ ἦσαν σλαῦοι τὴν καταγωγὴν καὶ καθολικοὶ τὸ θρήσκευμα. Ἄλλ' οἱ Πολωνοὶ δὲν κατώρθωσαν ν' ἀκολουθήσουν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Εὐρώπης. Διοικήσεις, στρατός, βιομηχανία ἦσαν εἰς κακὴν κατάστασιν. Μολαταῦτα οἱ Πολωνοὶ, ὡς συμβαίνει εἰς τοὺς καθυστερημένους λαούς, εἶχον μεγάλην ἰδέαν περὶ ἑαυτῶν πιστεύοντες ὅτι τὰ ἦθη καὶ ἔθιμά των ἦσαν εὐγενέστερα τῶν ἄλλων λαῶν καὶ δὲν ἠγνόουν νὰ μεταβάλουν τίποτε.

Ἡ Πολωνία εἶχε μεγάλην ἀφθονίαν εὐγενῶν. Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς εἶχον μόλις τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἐκαλλιέργουν, ὅπως οἱ χωρικοί, μόνοι τοὺς ἀγρούς των καὶ ἐκοιμῶντο εἰς ἀχυροσκεπεῖς καλύβας, ἀλλ' ἔφερον τὸ πράσινον ἔνδυμα τῶν εὐγενῶν, ὑψηλὰ ὑποδήματα καὶ τὸ ξίφος καὶ τοὺς υἱούς των ἐδίδασκον ἑπασίαν καὶ ἔστελλον εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ἰησουιτῶν, ὅπου ἐδιδάσκοντο τὴν λατινικὴν.

Ἐπὶ τὸν ἀρχαῖον ἀποτελοῦσαι τὴν ἀνωτάτην ἀριστοκρατίαν. Οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν, μα γ ν ᾱ τ ο ι καλούμενοι, διηύθυνον τὴν Δίαιταν (Βουλὴν), περιστοιχιζόμενοι ὑπὸ τῶν ἀπόρων εὐγενῶν, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν τὴν φρουρὰν των. Ἀστικὴ τάξις δὲν ὑπῆρχε, διότι δὲν ὑπῆρχον οὔτε βιομηχανία οὔτε πόλεις, καθόσον πλὴν τῆς πρωτευούσης Β α ρ σ ο β ί α ς δὲν ὑπῆρχε πόλις ἀριθμοῦσα πλέον πῶν 20 χιλ. κατοίκων. Αἱ τετρακόσαι β α σ ι λ ι κ α ἰ λεγόμεναι π ὄ λ ε ι ς ἦσαν μικραὶ κῶμαι ἔχουσαι ὀλιγωτέρους τῶν χιλίων κατοίκων.

Οἱ χωρικοὶ ἦσαν ὅπως οἱ δουλοπάροικοι τῶν μέσων χρόνων προσκεκολλημένοι εἰς τὸ κτῆμα τοῦ κυρίου, ὑποχρεωμένοι εἰς τὴν ἀγγαρείαν — ἐνίστε ἑξαήμερον τὴν ἑβδομάδα — καὶ παραδεδομένοι εἰς τὴν διάκρισιν αὐτῶν. Ἡ ζωὴ των ἦτο θλιβερά. Ἐζῶν ἡμίγυμνοι, ἐτρέφοντο τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους με ἄρτον σικάλινον καὶ χόρτα συναγελαζόμενοι με τὰ ζῶα εἰς ἰσογείους καὶ χαμηλὰς καλύβας.

Οἱ εὐγενεῖς εἶχον ὅλην τὴν ἐξουσίαν. Αὐτοὶ κυρίως ἀπετέλουν τὸ ἔθνος καὶ ἐκυρίαρχουν εἰς τὴν Δίαίταν. Ἡ Δίαίτα ἦτο τὸ κυρίαρχον σῶμα. Αὕτη ἐξέλεγε τὸν βασιλέα καὶ ὑπεχρέωνεν αὐτὸν νὰ μὴ μεταβάλλῃ τίποτε ἀπὸ τὸ πολίτευμα. Ἐπίσης καὶ οἱ ὑπουργοὶ ἐξελέγοντο ὑπὸ τῆς Διαιτήτος καὶ ἦσαν ὑπόλογοι ἀπέναντι αὐτῆς. Ἡ Δίαίτα συνήρχετο κατὰ διαιτίαν, ἀλλὰ κατὰ παλαιὰν συνήθειαν αἱ ἀποφάσεις ἐλαμβάνοντο διὰ τῆς σ υ ν α ι ν ἔ σ ε ω ς π ᾶ ν τ ω ν. Ἦρκει δηλαδὴ εἰ καὶ μόνον νὰ διαμαρτυρηθῇ ἐναντίον ἀποφάσεώς τινος καὶ αὕτη ἐθεωρεῖτο ἄκυρος, διότι δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἐπιβάλλῃ τις εἰς τὸν εὐγενῆ ἀπόφασιν, τὴν ὁποίαν δὲν ἐνέκρινε. Τοῦτο ἦτο τὸ λεγόμενον *liberum veto*, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς πρόχειρον μέσον κωλυσιεργίας καὶ παρέλυε τὴν διοίκησιν τῆς χώρας, διότι ἡ Δίαίτα σπανίως κατόρθωνε νὰ λάβῃ ἀποφάσεις. Οὕτω ἀπὸ τοῦ 1652—1702 ἀπὸ τὰς 55 συνόδους τῆς εἶχον ματαιωθῆ αἱ 48. Οἱ ἐκλογεῖς προσήρχοντο ἔφιπποι καὶ ὠπλισμένοι καὶ συνήθως διηροῦντο εἰς δύο μερίδας, αἱ ὁποῖαι ὄχι σπανίως ἐφιλονίκουν καὶ ἔφθανον εἰς σύγκρουσιν με τὰ ξίφη. Τότε ἀπεκόπτοντο ὄντα καὶ ῥῖνες.

Ἡ Πολωνία δὲν εἶχε μόνιμον στρατόν, διότι τὴν μαχητικὴν δύναμιν τῶν Πολωνῶν ἀπετέλουν οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι

ἦσαν συνήθως ἀρκετὰ γενναῖοι. Ἄλλ' ἐστρατεύοντο, ὅταν ἤθελον ἢ ὅταν ἦτο μεγάλη ἀνάγκη, ὁπότε συναθροιζόμενοι ἀπετέλουν μᾶζαν συγκεχυμένην, ἢ ὁποῖα δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ πολεμήσῃ μὲ τὸν τακτικὸν στρατόν.

Ο ΔΙΑΜΕΛΙΣΜΟΣ

Ἡ Πολωνικὴ Δημοκρατία, ὅπως ὠνόμαζον οἱ Πολωνοὶ τὸ κράτος των, δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἀμυνθῇ κατὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν γειτόνων, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀποκτήσει τὴν συνήθειαν νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὰ ἑσωτερικά της καὶ νὰ ρυθμίζουν τὴν κατάστασιν κατὰ τὴν ἀρέσκειάν των. Οἱ τρεῖς ἰσχυροὶ γείτονες, Ρωσσία, Αὐστρία καὶ Πρωσσία, ἔχοντες συμφέρον νὰ διατηροῦν τὸ πολίτευμα, τὸ ὁποῖον ἐξησφάλιζε τὴν ἀδυναμίαν τῆς Πολωνίας, παρουσιάζοντο ὡς προστάται τοῦ «νομίμου καθεστῶτος» ἢ καὶ ὑπεστήριζον εὐνοουμένους των διὰ τὸν βασιλικὸν θρόνον.

Τὸ 1772 ἡ Αἰκατερίνη τῆς Ρωσσίας, ὁ Φρειδερίκος τῆς Πρωσσίας καὶ ἡ Μαρία Θηρεσία συνεννοήθησαν καὶ ἀπέσπασαν σημαντικὰ ἐδάφη τῆς Πολωνίας. Ἡ Ρωσσία ἔλαβε τὴν μεγαλυτέραν μερίδα, τὴν Ἀνατολικὴν Λιθουανίαν, ἡ Αὐστρία τὴν Γαλικίαν καὶ Λοδομιρίαν, ὁ Φρειδερίκος μερίδιον μικρότερον, τὴν Ἑρμαλάνδην καὶ τὴν δυτικὴν Πρωσσίαν, τὸ ὁποῖον ὅμως εἶχε τὸ προσὸν ὅτι ἦν ὡνε τὰς διακεκομμένας κτήσεις του.

Αἱ δύο ἐπαναστάσεις τῆς Πολωνίας τοῦ 1792 καὶ 1794 ὑπὸ τὸν *Θαδδαῖον Κοτσιουῦσκον* ἀπέτυχον καὶ ἡ Πολωνία διεμελίσθη τελειωτικῶς καὶ ἀπώλεσε τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Ἀπὸ τότε μέχρι τοῦ τελευταίου Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου (1918) ἔπαυσεν ὑφιστάμενον κράτος πολωνικόν.

1795

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

ΟΙ ΕΥΡΩΠΑΙΟΙ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΠΟΙΚΙΑΣ

Οί Πορτογάλλοι καί οί Ἴσπανοί, οί ὁποῖοι πρῶτοι ἀπέκτησαν ἀποικιακόν κράτος, δὲν ἐφάνησαν ἀντάξιοι τῆς μεγάλης τύχης των. Ἰκανότεροι ἀπεδείχθησαν οί Ὀλλανδοί.

Τὸν ΙΗ' αἰῶνα τὸ κράτος τῆς θαλάσσης διεξεδίκησαν οί Ἄγγλοι καί οί Γάλλοι. Ἀντιμέτωποι εἰς τὴν Ἀμερικὴν καί εἰς τὰς Ἰνδίας ἐπάλασαν ἐπὶ μακρὸν διὰ τὴν ἐπιζράτην.

Ὑπερίσχυσαν οί Ἄγγλοι, οί ὁποῖοι ἀνέπτυξαν μεγάλας ἀρετάς καί ἀνεδείχθησαν ὁ μεγαλύτερος ἀποικιακὸς λαὸς τῶν νέων χρόνων. Ἄλλ' αἱ σημαντικώτεραι ἀποικίαι των ἐπὶ τῆς βορείου Ἀμερικῆς ἐξηγέρθησαν κατὰ τῆς μητροπόλεως καί μετὰ ἐπίμονον ἀγῶνα ὠργαώθησαν εἰς ἀνεξάρτητον κράτος ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἡνωμένοι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς.

Ι. ΑΠΟΙΚΙΑΚΟΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

ΑΠΟΙΚΙΑΚΟΙ ΛΑΟΙ

Οί Πορτογάλλοι καί οί Ἴσπανοί προηγήθησαν εἰς τὴν ἀνάκαλυψιν καί ἐξερευνῆσιν τῶν νέων χωρῶν. Ἀλλὰ δὲν ἐφάνησαν ἄξιοι τῆς μεγάλης τύχης. Καί οί δύο ἦσαν λαοὶ μετρίας εὐφυΐας, ὀλίγον δημιουργικοὶ καί ὀλιγώτερον προοδευτικοί. Κατέλαβον τὰς νέας χώρας ἐπ' ὀνόματι τοῦ βασιλέως των καί ἐξεμεταλλεύθησαν αὐτὰς κακῶς θέλοντες νὰ πλουτήσουν ἀκόπως. Ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς νέας χώρας ὑπέστησαν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κλίματος ἢ ἀνεμείχθησαν μετὰ τοὺς ἐντοπίους καί ἐξειλίχθησαν εἰς λαοὺς νωθροὺς.

Οί Ὀλλανδοὶ ἔδειξαν μεγαλυτέραν δεξιότητα. Ἐξεμεταλλεύθησαν τὰς Ἰνδίας μεθοδικώτερον, ἐδημιούργησαν σημαντικὴν ναυτιλίαν καί τὸν ΙΖ' αἰῶνα εἶχον εἰς χεῖρας των τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον τῆς ὑψηλίου. Παραλλήλως ἀνέπτυξαν εἰς τὴν χώραν των ἀξιόλογον πολιτισμόν, ὁ ἰδιωτικὸς βίος ἐλεπτύνθη καί ἤκμασεν ἡ τέχνη, ἰδίως ἡ ζωγραφικὴ. Ἀλλὰ καί τὸ ἀποικιακὸν σύστημα τῶν Ὀλλανδῶν ἦτο ἐλαττωματικόν. Ἰδρυσαν μᾶλλον ἐμπορικοὺς σταθμοὺς παρὰ πραγματικὰς ἀποικίας, ἐθεώρουν τὰς ἀποικίας μόνον ὡς μέσον

πλουτισμοῦ, ἐφάνησαν συμφεροντολόγοι καὶ μικρόψυχοι εἰς τοὺς ἐγγχωρίους. Μετὰ τοὺς Ὀλλανδοὺς ἦλθον οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἄγγλοι.

Οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας κατέβαλον μεγάλην προσπάθειαν νὰ δημιουργήσουν ἀποικιακὸν κράτος. Ἄλλ' ὁ γαλλικὸς ἀποικισμὸς ἦτο μᾶλλον κρατικὴ ἐπιχείρησις, ἐνῶ οἱ ἴδιοι οἱ Γάλλοι δὲν ἔδειξαν πραγματικὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὰς ὑπερποντίους κτήσεις. Γενικῶς ὁ Γάλλος ἀγαπᾷ ὑπερβολικὰ τὸ πάτριον χῶμα καὶ δὲν ἔχει μεγάλην κλίσιν εἰς μακρινὰς ἀποδημίας καὶ περιπετείας εἰς ξένας χώρας. Οἱ εὐγενεῖς ἐλάμβανον τὴν ἄδειαν ἀπὸ τὸν βασιλέα νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὴν ἀνακαλυπτομένην χώραν, κατελάμβανον αὐτὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῶν καὶ ἐκυβέρνων ὡς ἐπαρχίαν γαλλικὴν. Ἔστελλον συνήθως εἰς τὰς νέας χώρας καταδίκους καὶ πολὺ ὀλίγους γεωργούς. Τοὺς ἐπιχειρηματίας ἠκολούθουν οἱ ἱεραπόστολοι καὶ ὁ κληρὸς ἐκέρδιζε μεγάλην ἰσχὴν εἰς τὰς ἀποικίας. Τὸ μέγιστον μέρος π. χ. τῆς γῆς εἰς τὸν Καναδᾶν ἦτο ἰδιοκτησία τοῦ κλήρου. Γενικῶς ἡ ἀποικιακὴ πολιτικὴ εἰς τὴν Γαλλίαν εἶχεν ὀλίγους θιασώτας. Ὁ Βολταῖρος π. χ. ἔλεγεν ὅτι ἀπορεῖ διατὶ οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἄγγλοι ἀλληλοσφάζονται δι' ὀλίγα πλῆθρα χιόνος, ἐννοῶν τὴν κοιλάδα τοῦ Ὀχιο, καὶ οἱ περισσότεροι πολιτικοὶ τῆς Γαλλίας ἐφρόνουν ὅτι «μία τετραγωνικὴ λεῦγα εἰς τὰς Κάτω Χώρας ἀξίζει περισσότερα ἀπὸ μίαν ἀποικίαν».

Ἀντιθέτως τὰς ἀγγλικὰς ἀποικίας ἐδημιούργησεν ἡ ἀτομικὴ πρωτοβουλία. Τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα ἔγινε μεγάλη ἔξοδος Ἄγγλων εἰς τὰς ἀποικίας. Αὐτοὶ δὲν ἐστάλησαν ἀπὸ τὸν βασιλέα ἢ τὴν κυβέρνησιν, ἀλλ' ἔφυγον οἰκειοθελῶς, διὰ νὰ εὔρουν νέαν πατρίδα. Δὲν ἦσαν ὅπως οἱ γάλλοι ἀποικοὶ κατάδικοι, ἀλλ' ἀνθρώποι ἐλεύθεροι ἔχοντες ζωηρὰν ἀντίληψιν τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ μετέβαινον εἰς τὰς ἀποικίας, διὰ νὰ εὔρουν περισσότεραν ἐλευθερίαν ἀπὸ ὅσην εἶχον εἰς τὴν πατρίδα. Οἱ πουριτανοὶ π. χ. πιεζόμενοι ἐπὶ Ἰακώβου Β' μετηνάστευσαν ὁμαδικῶς εἰς τὴν Βόρειον Ἀμερικὴν.

Ἡ ἀγγλικὴ ἀποικία δὲν ἐξηριτάτο ἀπὸ τὴν μητρόπολιν, εἶχεν ἰδίαν διοίκησιν, ἰδίους νόμους, ὅπως συνέβαινε τοῦτο εἰς τὰς ἀρχαίας ἑλληνικὰς ἀποικίας. Οἱ ἄγγλοι ἀποικοὶ ἦσαν ἀνεπτυγμένοι, ἐξέδιδον ἐφημερίδας καὶ ἐτύπωνον βιβλία.

Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους οἱ Ἕλληνες ἀνεδείχθησαν ἀξιολογώτατος ἀποικιακὸς λαός. Ἐμφανισθέντες τελευταῖοι ὑπερέβησαν ταχέως ὅλους τοὺς ἄλλους καὶ κατώρθωσαν νὰ δημιουργήσουν ἐκεῖθεν τοῦ ὠκεανοῦ ἀληθῆ νέον κόσμον, δευτέραν Εὐρώπην, ὑπερέχουσαν μάλιστα τῆς παλαιᾶς εἰς σφραγῖς καὶ δημιουργικὴν ὁρμὴν.

ΑΓΓΛΟΙ ΚΑΙ ΓΑΛΛΟΙ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΠΟΙΚΙΑΣ (1)

Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας διεξεδίκησε τὸ κράτος τῆς θαλάσσης πρὸς τὴν Ἀγγλίαν. Ὑπῆρξαν χρόνοι, κατὰ τοὺς ὁποίους ἀνεπτύχθη ἐπικινδύνως τὸ γαλλικὸν ναυτικόν, οἱ Γάλλοι ἀπέκτησαν σημαντικὰς ἀποικίας εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὰς Ἰνδίας καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν δύο κρατῶν ἔφθασεν εἰς μεγάλην δξύτητα. Πᾶσα ρῆξις εἰς τὴν Εὐρώπην εἶχεν ὡς συνέπειαν πόλεμον εἰς τὰς ἀποικίας καὶ πᾶσα διένεξις εἰς τὰς ἀποικίας εἶχεν ἀντίκτυπον εἰς τὴν Εὐρώπην.

Εἰς τὴν Β. Ἀμερικὴν οἱ Γάλλοι εἶχον ἐγκατασταθῆ κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος εἰς τὴν χερσόνησον Ἀκαδίαν καὶ εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀγίου Λαυρεντίου (Saint Laurent) Ἀκόμη βορειότερον ἐξερεύνησαν καὶ κατέλαβον τὸν Καναδᾶν καὶ ἀπὸ τοῦ 1673 κατῆλθον εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Μισσισιπῆ καὶ τὴν ἀπέραντον πεδιάδα, τὴν ὁποίαν ἀνεκάλυψαν, ὠνόμασαν Λουϊσιάναν πρὸς τιμὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

Οἱ Ἕλληνες ἐγκατεστάθησαν νοτιώτερον καταλαβόντες πρῶτον τὴν Βιργινίαν. Βραδύτερον οἱ Ἕλληνες πουρταννοὶ φεύγοντες τὰς πιέσεις τοῦ Ἰακώβου Α' κατέλαβον τὴν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν γαλλικῶν ἀποικιῶν χώραν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν Νέαν Ἀγγλίαν. Ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ 1608 μέχρι τοῦ 1732 ἰδρύθησαν αἱ 13 ἀγγλικαὶ ἀποικίαι (Βιργινία, Μασσαχουσέτη, Νέα Ὑόρκη, Καρολίνα, Γεωργία κλπ.), αἱ ὁποῖαι ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν.

Οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἕλληνες ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμα

1; Βλέπε χάρτην κεφαλαίου Διεθνῆς πολιτικῆς.

των Ὀλλανδῶν διὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν Ἰνδιῶν. Συνέστησαν δηλαδὴ ἐμπορικὰς ἐταιρείας πρὸς διεξαγωγὴν τῶν ἐπιχειρήσεων. Ἡ ἀγγλικὴ ἐταιρεία ἰδρυθεῖσα τὸ 1599 κατέλαβε διαφόρους σταθμούς, τῶν ὁποίων βᾶσις ἦτο τὸ Μ α δ ρ ᾶ ς (Madras) ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς χερσονήσου.

Ἡ γαλλικὴ ἐταιρεία ἰδρύθη τὸ 1604, εἶχε τὸν αὐτὸν σχεδὸν ὄργανισμόν, κατέλαβε νήσους τινὰς τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ, ἰδίως τὴν Μαδαγασκάρην, καὶ ἐπὶ Κολμπέρ διεξῆγεν ἀρκετὰ ζωηρὸν ἐμπόριον. Οἱ Γάλλοι ἴδρυσαν ἐπίσης πολλοὺς συνοικισμοὺς ἐπὶ τῆς ἰνδικῆς παραλίας, τῶν ὁποίων κέντρον ἦτο τὸ Π ο ν τ ι σ ε ρ ὺ (Pontichery) νοτιῶς τοῦ Μαδράς.

Τοιοῦτοτρόπως οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἄγγλοι ἦσαν ἀντιμέτωποι εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὰς Ἰνδίας καὶ ὁ μεταξὺ αὐτῶν ἀνταγωνισμὸς ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς μακροὺς καὶ τραχεῖς ἀγῶνας. Κατὰ τοὺς μεγάλους πολέμους εἰς τὴν Εὐρώπην μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν διεξήγετο ζωηρὸς ἀγὼν εἰς τὰς ἀποικίας. Οἱ ἄγγλοι ἀποικοὶ ἦσαν πολυπληθέστεροι καὶ δραστηριώτεροι ἀπὸ τοὺς Γάλλους εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὸ κράτος ἔδειξε μεγαλυτέραν δραστηριότητα. Κατὰ τὸν Ἐπταετῆ Πόλεμον (1756-1763) οἱ Ἄγγλοι κατέλαβον τὰς γαλλικὰς ἀποικίας τῆς Ἀμερικῆς καὶ μετὰ τοὺς ναπολεοντεῖους πολέμους διὰ τῆς Εἰρήνης τῶν Παρισίων (1763) ἀνεγνωρίσθη ἡ ἐπ' αὐτῶν κυριαρχία τῆς Ἀγγλίας.

Ταυτοχρόνως οἱ Ἄγγλοι κατέλαβον καὶ τοὺς γαλλικοὺς σταθμοὺς τῶν Ἰνδιῶν κυριεύσαντες τὸ Ποντισερού. Διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ 1763 ἀπέδωσαν αὐτὸ καθὼς καὶ τέσσαρας ἄλλας θέσεις, ἀλλ' ἡ Γαλλία ὑπεχρεώθη νὰ μὴ διατηρῇ στρατὸν εἰς τὸ Ποντισερού. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Γαλλία ἔχασε τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὰς Ἰνδίας.

ΤΟ ΑΠΟΙΚΙΑΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ

Οἱ Ἄγγλοι ἦσαν ἤδη σταθερῶς ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν Β. Ἀμερικὴν. Ἀφοῦ δὲ ἀπεμάκρυναν τοὺς Γάλλους ἀπὸ τὰς Ἰνδίας, ἐτράπησαν εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς μεγάλης χερσονήσου.

Ὁ λόρδος **Κλαῖβ** (Clive), διευθυντὴς τῆς ἐταιρείας τῶν Ἰνδιῶν, διωργάνωσε τὴν κατάκτησιν. Λαβὼν ἀφορμὴν ἀπὸ τὸν

φόνον ὀλίγων Ἑγγλων ἤρξατο τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἰθαγενῶν καὶ ἐντὸς δέκα ἐτῶν (1757-1767) ἐκυρίευσε τὴν Βεγγάλην. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις προβλέπουσα τὸ μέλλον τοῦ Ἰνδικοῦ κράτους ἐκράτησε τὰς κατακτηθείσας χώρας δι' ἑαυτὴν καὶ διώρισε τὸν Κλάιβ διοικητὴν αὐτῶν.

Περὶ τὰ 1600 οἱ Ὀλλανδοὶ εἶχον ἀνακαλύψει τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Αὐστραλίας. Ἀλλὰ τὴν νέαν ἡπειρον ἐξηρεύνησεν ὁ ἄγγλος θαλασσοπόρος **Κοὺκ** (Cook) καὶ κατέλαβεν αὐτὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας. Οἱ Ἑγγλοι ἴδρυσαν ἀποικίας εἰς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς Σίδνεϋ (Sidney). Τοιοῦτοτρόπως ἐτέθησαν αἱ στερεαὶ βάσεις τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῆς Ἀγγλίας.

II. Η ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ

ΑΙ ΑΠΟΙΚΙΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ

Ὁ ἑπταετής πόλεμος ἔδωσε τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀμερικῆς εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἀλλὰ 13 ἔτη μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου αἱ ἀγγλικαὶ ἀποικίαι τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐξηγέρθησαν κατὰ τῆς μητροπόλεως καὶ μετὰ ἀγῶνα ἑπτὰ ἐτῶν ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Αἱ δεκατρεῖς ἀποικίαι τῆς Β. Ἀμερικῆς εἶχον αὐτοδιοίκησιν ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν κυριαρχίαν. Αἱ βορειότεραι ἀπετελοῦντο ἀπὸ μικροκαλλιεργητῶν, ἀπογόνους τῶν πουριτανῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐγκαταλείψει τὴν πατρίδα των ἐπὶ Ἰακώβου Α'. Βραδύτερον ὅταν ἐπεκράτησεν ὁ Κρόμβελ καὶ ἐπεβλήθη ἡ Δημοκρατία, ἐξῆλθον πολλοὶ εὐγενεῖς ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἐγκατασταθέντες εἰς τὰς νοτίους ἀποικίας ἐκαλλιεργοῦν καπνὸν καὶ βάμβακα χρησιμοποιοῦντες δούλους εἰς τὰς ἐκτεταμένας φυτείας των. Αἱ θαλασσοπορίας καὶ ὁ διηνεκὴς πόλεμος πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς καὶ πρὸς τοὺς γάλλους ἀποίκους εἶχον ἀναπτύξει τὴν δραστηριότητα καὶ τὴν ἀποφασιστικότητα τῶν ἀγγλων ἀποίκων. Ὁ πληθυσμὸς τῶν ἀποικιῶν τὸν 1776 αἰῶνα ἀνῆρχετο εἰς δύο ἑκατομμύρια.

Αἱ ἀποικίαι ἐξηρωτῶντο οἰκονομικῶς ἀπὸ τὴν μητρόπολιν. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐκανόνιζε τὸ ἐμπόριόν των. Συμφώνως

πρὸς τὴν κρατοῦσαν μεροκантиλικὴν πολιτικὴν τῶν χρόνων τούτων αἱ ἀποικίαι ὑπεχρεοῦντο νὰ ἐξάγουν τὰ πρῶτα ὕλας μόνον εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἀπ' αὐτὴν νὰ προμηθεύονται τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα, τῶν ὁποίων ἀπηγορεύετο ἡ κατασκευὴ εἰς τὰς ἀποικίας. Ἡ κυβέρνησις τῶν Οὐτίξ, κυβέρνησις μεγαλοβιομηχάνων ἰδίως καὶ ἐμπορῶν, εἶχεν ἐκμεταλλεῦθῃ ἀπλήστως τὰς ἀποικίας.

Ὁ ἑπταετής πόλεμος ἐδημιούργησε μεγάλας οικονομικὰς δυσχερείας εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἡ κυβέρνησις διὰ νὰ ἀντεπεξέλθῃ, ἠναγκάσθη νὰ φορολογήσῃ βαρύτερον ἀκόμη τὰς ἀποικίας καὶ ἐπέβαλε σειρὰν ἀπαγορευτικῶν μέτρων, τὰ ὁποῖα ἐξήγειραν τοὺς ἀποίκους.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔξαψιν τῶν πνευμάτων ἔδωκεν ὁ λεγόμενος φόρος τοῦ χαρτοσήμου. Κατὰ τὴν ἀγγλοσαξονικὴν ἀντίληψιν τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους εἰς τὰς ἀποικίας, διότι αὗται δὲν ἀντεπροσωπεύοντο εἰς τὸ κοινοβούλιον. Ἡ κυβέρνησις τῆς Βιργινίας διεμαρτυρήθη. «Οἱ »πρῶτοι ἀποικοὶ ἐκόμισαν μεθ' ἑαυτῶν καὶ μετέδωκαν εἰς τοὺς »ἀπογόνους των ὅλα τὰ προνόμια καὶ ὅλας τὰς ἐλευθερίας τῶν »ἀγγλων ὑπηκόων. Ἡ γενικὴ συνέλευσις τῆς ἀποικίας ἔχει τὸ »ἀποκλειστικὸν δικαίωμα νὰ εἰσπράττῃ φόρους παρὰ τῶν κατοί- »κων καὶ πᾶσα ἀπόπειρα, ὅπως ἄλλος τις σφετερισθῇ τὴν ἐξου- »σίαν αὐτὴν, εἶναι παράνομος, ἀντισυνταγματικὴ καὶ ἄδικος καὶ »τείνει νὰ καταστρέψῃ τὴν βρετανικὴν καθὼς καὶ τὴν ἀμερικανικὴν ἐλευθερίαν».

Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἀπέσυρε τὸν φόρον τοῦ χαρτοσήμου, ἀλλ' ἀντὶ αὐτοῦ ἐπέβαλε τὸν τελωνειακὸν φόρον ἐπὶ ὠρισμένων εἰδῶν εἰσαγομένων εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Ἡ φορολογία δὲν ἦτο σημαντικὴ, ἀλλ' οἱ τελωνοφύλακες, τοὺς ὁποίους ἐγκατέστησεν ἡ Ἀγγλία ὑπὸ τὴν πρόφασιν αὐτὴν, ἠμπόδιζον τὸ λαθρεμπόριον, τὸ ὁποῖον διεξήγετο εἰς εὐρυτάτην κλίμακα. Διὰ τοῦτο ἐπροκάλεσε μεγάλην ἐξέγερσιν. Ἰδίως εἰς τὴν Βοστώνην ἐπῆλθε σύγκρουσις λαοῦ καὶ στρατοῦ. Τότε ἡ κυβέρνη-

σις ἐπέμενε μόνον εἰς τὴν φορολογίαν τοῦ τεῖου, ἀλλ' οἱ ἀμερικανοὶ δὲν ἐπέτρεψαν τὴν ἐκφόρτωσιν τῶν πλοίων, τὰ ὅποια ἐκόμιζον τέιον. Εἰς τὴν Βοστώνην ὁμὰς κατοίκων μετρηφισμένων εἰς Ἰνδιάνους εἰσῆλθον εἰς τρία πλοῖα, τὰ ὅποια ἔμενον εἰς τὸν λιμένα, καὶ ἔρριψαν τὰ κιβώτια τοῦ τεῖου εἰς τὴν θάλασσαν. Τοῦτο ἐξήγειρε τὴν κοινὴν γνώμην εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τῶν κατοίκων τῆς Βοστώνης καὶ διετάχθη ὁ ἀποκλεισμός τοῦ λιμένος της.

Αἱ ἀποικίαι ἔστειλαν ἀντιπροσώπους εἰς τὴν Φιλαδέλφειαν, διὰ νὰ συσκεφθοῦν περὶ τῆς καταστάσεως. Ἡ συνέλευσις τῆς Φιλαδέλφειας ἐδημοσίευσεν τὴν Διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων, διὰ τῆς ὁποίας διεμαρτύρετο κατὰ τῆς φορολογίας, καὶ ἀπεφάσισε τὸν ἀποκλεισμόν τῶν ἐμπορευμάτων. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις κατέφυγεν εἰς τὴν βίαν καὶ ἀπέστειλε στρατιωτικὴν δύναμιν κατὰ τῆς Βοστώνης, ἀλλ' ἡ πολιτοφυλακὴ τῆς Μασαχουσέτης ἔλαβε τὰ ὄπλα καὶ ὁ ἀγγλικὸς στρατὸς ἐπολιορκήθη εἰς τὴν Βοστώνην.

Ἡ συνέλευσις τῆς Φιλαδέλφειας τότε ἐδήλωσεν ὅτι ἡ ἄμυνα τῆς Μασαχουσέτης εἶναι ὑπόθεσις κοινὴ τῶν ἀποικιῶν, ἀπεφάσισε νὰ σχηματίσῃ στρατὸν καὶ διώρισεν ἀρχιστράτηγον τὸν γαιοκτήμονα τῆς Βιργινίας Γεώργιον *Οὐάσιγκτον* (Washington, 1732-1799), ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποκτήσει φήμην εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Γάλλων καὶ ἐπεβάλλετο μὲ τὴν εὐθύτητα τοῦ χαρακτῆρος. Οἱ κάτοικοι ἐκάστης ἀποικίας ἐξέλεξαν ἐπαναστατικὴν κυβέρνησιν, ἡ ὁποία κατήρτισεν ἰδιαιτέρον σύνταγμα. Δι' αὐτοῦ αἱ ἀποικίαι μετεβάλλοντο εἰς ἀνεξάρτητα κράτη, εἰς δημοκρατίας.

Ἡ σημαντικωτάτη τῶν ἀποικιῶν Βιργινία προέταξε τοῦ συντάγματος αὐτῆς *διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου*, ἡ ὁποία εἶναι ἔγγραφον μεγάλης σπουδαιότητος, διότι ἀποκρυσταλλώνει τὰς περὶ τοῦ νέου πολιτεύματος ἀντιλήψεις καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς ὑπόδειγμα εἰς τὰς ἄλλας ἀποικίας ὡς καὶ εἰς τὴν διακήρυξιν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τὸ 1789. Αἱ ἀρχαί, ἐπὶ τῶν πλοίων στηρίζεται, εἶναι αἱ ἑξῆς:

α) Τὸ φυσικὸν δίκαιον. — Ὁ ἄνθρωπος γεννᾶται φύσει ἐλεύθερος καὶ ἀνεξάρτητος καὶ ἔχει δικαιώματα

ἀπαράγραπτα, τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς, τῆς περιουσίας, τῆς εὐδαιμονίας, τῆς ἀσφαλείας.

β) **Κυριαρχία τοῦ λαοῦ.** — Πᾶσα ἐξουσία ἀνήκει εἰς τὸν λαὸν καὶ ἐξ αὐτοῦ πηγάζει, οἱ δὲ ἄρχοντες εἶναι ἐντολοδόχοι καὶ ὑπάλληλοι αὐτοῦ.

γ) **Ἡ Δημοκρατία.** — Ὁ τελειότερος τύπος πολιτεύματος, κατὰ τὴν διακήρυξιν, εἶναι ἡ δημοκρατία, διότι δημιουργεῖ τὸν ὑψιστον βαθμὸν εὐδαιμονίας καὶ ἀσφαλείας τοῦ πολίτου καὶ εἶναι μᾶλλον ἐξησφαλισμένη κατὰ τοῦ κινδύνου τῆς κακῆς διοικήσεως.

δ) **Ὁ χωρισμὸς τῶν ἐξουσιῶν.** — Ἡ νομοθετικὴ, ἡ ἐκτελεστικὴ καὶ ἡ δικαστικὴ ἐξουσία πρέπει νὰ χωρισθοῦν, ὅπως ἐδίδαξεν ὁ Μοντεσκιέ.

ε) **Κυβέρνησις αἰρετή.** — Διὰ νὰ προλαμβάνωνται αὐταρχικαὶ ὑπερβασίαι τῶν δύο ἐξουσιῶν, πρέπει νὰ περιβιβλῶνται αὐτὰς ἀπλοῖ ἰδιῶται ἐκλεγόμενοι κατὰ μικρὰ χρονικὰ διαστήματα.

Τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ἐψήφισεν 6 χιλ. στρατόν, διὰ νὰ πολεμήσῃ τὰς ἀποικίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ κυβέρνησις τῆς Ἀγγλίας δὲν εὔρεν ἀρκετοὺς Ἀγγλοὺς πρὸς στρατολογία, ἠγόρασε τὸν στρατὸν πολλῶν μικρῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας Οἱ Ἀμερικανοί, οἱ ὅποιοι κατὰ βάθος δὲν ἠθέλον τὸν χωρισμὸν ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν, ἐξανέστησαν, ὅταν ἔμαθαν ὅτι ὁ βασιλεὺς ὥπλιζε ξένους ἐναντίον των. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ἀνεπιτύχη ἐθνικὸν αἴσθημα ἀμερικανικὸν καὶ ἡ συνέλευσις τῆς Φιλαδελφείας ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἀποικιῶν τὴν 4 Ἰουλίου 1776.

Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν ὁ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγὼν τῶν ἀποικιῶν, ὁ ὅποιος διήρκεσεν ἑπτὰ ἔτη (1776—1783). Στρατὸν ὀργανωμένον δὲν εἶχον οἱ ἀμερικανοί, ἀλλὰ ἀποφασιστικότητα καὶ θηρομουργοὺς ἀρχηγούς. Ἡ ὑπόθεσις των ἤγειρεν ἐνθουσιασμὸν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ περίφημος πολιτικὸς Βενιαμὴν **Φραγκλῖνος** ἐστάλη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας καὶ εἰργάσθη μὲ μεγάλην δεξιότητα διὰ τὴν ἀμερικανικὴν ὑπόθεσιν. Τέλος ἡ **1783** Γαλλία ἔκλεισεν ἐπίσημον συμμαχίαν μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν, ἡ δὲ Ἰσπανία καὶ Ὁλλανδία ἐπίσης ἐπενέβησαν ὑπὲρ αὐτῶν

καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὑπῆρχον πολλοὶ συμπαθοῦντες τὸ κίνημα τῶν ἀμερικανῶν. Διὰ τῆς εἰρήνης τῶν Βερσαλλιωῶν (1783) ἡ Ἀγγλία ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἀποικιωῶν.

ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

Αἱ πολιτεῖαι τῆς Β. Ἀμερικῆς ἠνώθησαν εἰς μίαν ὁμοσπονδίαν ὑπὸ τὸν τίτλον Ἡνωμέναι πολιτεῖαι τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Κατὰ τὸ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἰσχύει ἀπὸ τοῦ 1787, ἡ κυβέρνησις τῆς ἐνώσεως ἔδραν ἔχει τὴν Βάσιγκτον, διευθύνει τὴν ἑξωτερικὴν πολιτικὴν, τὰ στρατιωτικὰ καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους καὶ νὰ κόπῃ νόμισμα.

Τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν ἀσκεῖ τὸ Κογκρέσον (Congres), ἀποτελούμενον ἀπὸ δύο βουλὰς κατὰ τὴν ἀγγλοσαξονικὴν ἀντίληψιν, ἀπὸ τὴν Βουλὴν τῶν ἀντιπροσώπων, τὴν ὁποίαν ἀποτελοῦν ἀντιπρόσωποι τῶν πολιτειῶν κατ' ἀναλογίαν τοῦ πληθυσμοῦ ἐκάστης, καὶ ἀπὸ τὴν Γερουσίαν ἀποτελουμένην ἀπὸ δύο γερουσιαστὰς ἑξ ἐκάστης πολιτείας, τοὺς ὁποίους ἐκλέγει ἡ ἰδιαιτέρα βουλή τῶν πολιτειῶν.

Τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἀσκεῖ ὁ Πρόεδρος, ὁ ὁποῖος ἐκλέγεται διὰ μίαν τετραετίαν ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν πολιτειῶν ἐκλεγομένων ἐπὶ τούτῳ (ἐνῶ τὸν πρόεδρον τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας ἐκλέγει ἡ Βουλή). Ὁ Πρόεδρος εἶναι ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, διαπραγματεύεται τὰς συνθήκας καὶ διορίζει τοὺς ὑπαλλήλους.

Τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν ἔχει τὸ Ἀνώτατον Δικαστήριον, τὸ ὁποῖον ἀποφαίνεται, ὡσάκις γεννᾶται ζήτημα ἔρμηνείας τοῦ συντάγματος ἢ τῶν νόμων, οἱ ὁποῖοι διέπουν τὴν συμπολιτείαν.

Αἱ τρεῖς ἐξουσίαι εἶναι ἀνεξάρτητοι. Τὸ Κογκρέσον συνέρχεται κατ' ἔτος καὶ ὁ Πρόεδρος δὲν δικαιούται οὔτε ν' ἀναβάλλῃ οὔτε νὰ διαλύσῃ αὐτό. Ἀλλὰ καὶ τὸ Κογκρέσον δὲν ἔχει ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ Προέδρου καὶ τῶν Ὑπουργῶν, οἱ ὁποῖοι εἰς τὴν Ἀμερικὴν ὀνομάζονται Γραμματεῖς καὶ δὲν λαμβάνονται ἀπὸ τὴν Βουλὴν. Ἀλλ' ὁ Πρόεδρος ἔχει τὸ δικαίωμα ν' ἀπαιτήσῃ παρὰ τῆς βουλῆς νὰ συζητήσῃ ἐκ νέου νόμον,

τὸν ὁποῖον ἐψήφισεν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει διὰ νὰ λάβῃ ἰσχὺν ὁ νόμος, πρέπει νὰ ψηφισθῇ ἀπὸ τὰ δύο τρίτα τῶν ἀντιπροσώπων. Ἐπειδὴ δὲ οὐδέποτε ἐπιτυγχάνεται ἡ πλειοψηφία αὕτη, ἐπιστροφή νόμου ὑπὸ τοῦ προέδρου ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἄρνησιν καὶ τοῦτο εἶναι τὸ λεγόμενον *veto* τοῦ Προέδρου. Τοὺς ἀνωτάτους λειτουργοὺς τοῦ κράτους διορίζει ὁ Πρόεδρος μετὰ τὴν συναίνεσιν τῆς Γερουσίας.

Ἐκάστη πολιτεία ἀποτελεῖ ἴδιον κράτος ἔχον αὐτοδιοίκησιν, ἴδιαν βουλήν καὶ ἴδιαν κυβέρνησιν. Ἡ Ὁμοσπονδία ἐξ ἀρχῆς δὲν περιορίσθη εἰς τὰς ἀρχικὰς 13 πολιτείας, ἀλλ' ἦτο δεκτικὴ εὐρύνσεως, διότι ἕκαστη περιφέρεια, μόλις ἀπέκτα πληθυσμὸν 50 χιλ., εἶχε τὸ δικαίωμα ν' ἀποτελέσῃ πολιτείαν.

Αἱ Ἑνωμένοι Πολιτεῖαι ἀπέκτησαν κολοσσιαίαν ἀνάπτυξιν. Ἦδη κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἶχον δημιουργηθῆ νέα πολιτεῖαι. Ἠγόρασαν τὴν περιοχὴν τοῦ Μισσισιππὶ ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα, τὴν Φλωρίδα ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν. Τὸ Τεξὰς ἀπεσχίσθη ἀπὸ τὸ Μεξικὸν καὶ προσεχώρησεν εἰς τὴν μεγάλην συμπολιτείαν. Κατὰ τὸν ἐπακολουθήσαντα πόλεμον ἐνίκησαν αἱ Πολιτεῖαι καὶ διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ 1848 ἀπέκτησαν τὴν Καλλιφορνίαν.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ι Α΄

Η ΓΑΛΛΙΑ ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΠΑΡΑΜΟΝΑΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Τὸ κῦρος τῆς βασιλείας εἶχε σαλεύσει ἤδη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄. Ἐπὶ τῶν διαδόχων του ἔγιναν καταφανέστερα τὰ τρωτὰ τῆς ἀπολύτου μοναρχίας καὶ τοῦ ὅλου κοινωνικοῦ καθεστῶτος, ὅπως εἶχε κληρονομηθῆ ἀπὸ τοὺς μέσους χρόνους.

Τοιουτοτρόπως εἰσεχώρησαν βαθύτερον αἱ νέαι περὶ κράτους καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου ἀντιλήψεις, αἱ ὁποῖαι εὔρον εὐγλώττους ἐρμηνευτὰς τοὺς γάλλους συγγραφεῖς τοὺς ὀνομασθέντας φιλοσόφους καὶ οἰκονομολόγους καὶ στήριγμα τὴν αὐξηθεῖσαν εἰς ἀριθμὸν καὶ πλοῦτον ἀστικήν τάξιν.

Ἐπὶ τὴν πίεσιν αὐτὴν ἤρρισε νὰ κλονίζεται σοβαρῶς τὸ παλαιὸν καθεστῶς καὶ τὴν κατάστασιν ἐπεδείνωσεν ἡ κακὴ διοίκησις τῶν βασιλείων.

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

Ἡ ὀργάνωσις τῆς γαλλικῆς κοινωνίας ἔμεινε τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα ὅπως εἶχε διαμορφωθῆ ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ΄. Οἱ κῆτοικοι τῆς Γαλλίας διηροῦντο εἰς τρεῖς τάξεις, τὰς δύο προνομιοῦχους, ἤτοι τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κληρὸν, καὶ τὸν λαὸν ἢ τὴν τρίτην τάξιν, ἡ ὁποία εἶχε μόνον ὑποχρεώσεις.

Αἱ δύο προνομιοῦχοι τάξεις, ὁ κληρὸς καὶ οἱ εὐγενεῖς, ἀπέτελουν μικρὰν μειοψηφίαν τοῦ ἔθνους, τὰ 2 ἑκατοστὰ περίπου

τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Γαλλίας. Οἱ εὐγενεῖς ἦσαν ἀπόγονοὶ τῶν ἀρχαίων πολεμιστῶν ἢ ἀνθρώποι, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ βασιλεὺς εἶχε δώσει τὸν τίτλον τοῦ εὐγενοῦς. Ἀπηλλάσσοντο ἀπὸ τὴν φορολογία καὶ ἐλάμβανον εὐκολώτερον τὰς ἀνωτέρας θέσεις. Ὑπελογίζοντο οἱ εὐγενεῖς τῆς Γαλλίας τὸν ΙΗ' αἰῶνα εἰς 140 χιλιάδας περίπου (εἰς 30 χιλ. οἰκογενείας) καὶ διηροῦντο εἰς εὐγενεῖς τῆς αὐτῆς καὶ εὐγενεῖς τῶν ἐπαρχιῶν. Οἱ εὐγενεῖς ἐφόρουσαν ἰδιαιτέραν ἐνδουμασίαν, ἔφερον τὴν σπάθην, εἶχον μόνον τὸ δικαίωμα τοῦ κυνηγίου, ἰδιαιτέραν θέσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐλάμβανον πρῶτοι τὸ ἀγίασμα.

Τὸν κλῆρον ἀπετέλουν οἱ ἀνώτεροι κληρικοὶ ἔχοντες τὰ ἴδια προνόμια μὲ τὸς εὐγενεῖς καὶ ὑπελογίζοντο εἰς 80-100 χιλιάδας. Ὁ κληρὸς εἶχεν ἐκτεταμένα κτήματα καὶ ἄλλην περιουσίαν ἀπὸ δωρεᾶς τῶν βασιλέων καὶ τῶν πιστῶν ἀξίας ἐν συνόλῳ 4 δισεκατομμυρίων. Εἰσέπραττεν ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς τὴν δεκάτην (dîme), ἡ ὁποία ἀπέφερον 123 ἑκατομμύρια. Τὰς προσοδοφόρους θέσεις τῶν κληρικῶν, ἦτοι τὰς ἀρχιεπισκοπὰς καὶ τὰ μοναστήρια, ὁ βασιλεὺς ἔδιδεν εἰς εὐνοουμένους του, συνήθως εἰς τοὺς δευτεροτόκους υἱοὺς τῶν εὐγενῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκαρποῦντο αὐτὰς ὡς τιμάρια καὶ ἔζων εἰς τὴν αὐτὴν ἔχοντες τὰς ἀπολαύσεις τῶν εὐγενῶν. Τουναντίον ἡ θέσις τοῦ κατωτέρου κλήρου ἦτο θλιβερά, διότι οἱ ἱερεῖς ἐκέρδιζον πολὺ ὀλίγα καὶ ἔζων ὅπως οἱ χωρικοί.

Ὅλοι οἱ ἄλλοι κάτοικοι, δηλαδὴ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἔθνους, ἀνῆκον εἰς τὴν τρίτην τάξιν, τὴν tiers état, ὅπως ὠνόμαζον αὐτὴν οἱ Γάλλοι. Ἐκ τούτων οἱ μεγαλέμποροι, οἱ ἐπιχειρηματίαι, οἱ ἐπιστήμονες, οἱ δικηγόροι, οἱ ἰατροί, οἱ καθηγηταὶ ἀπετέλουν τὴν ἀστικὴν τάξιν (bourgeoisie), ἐνῶ ὁ καθ' αὐτὸ λαὸς ἦσαν οἱ μικρέμποροι, οἱ τεχνῖται καὶ οἱ γεωργοί.

Ἰδίως δυσάρεστος ἦτο ἡ θέσις τῶν γεωργῶν, διότι ἐκτὸς σπανίων ἐξαιρέσεων ὁ γεωργὸς δὲν ἦτο κύριος τῆς γῆς, τὴν ὁποίαν ἐκαλλιέργει. Τὰ 2/3 τῆς γαλλικῆς γῆς ἀνῆκον εἰς τὰς δύο προνομιοῦχους τάξεις καὶ τὸ μέγα πλῆθος τῶν κατοίκων τῆς ὑπαίθρου χώρας εἰργάζετο τὴν γῆν τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου ὡς δουλοπαροικοί, ὑποχρεωμένοι νὰ δίδουν εἰς αὐτοὺς μέγιστον μέρος τῶν προϊόντων ὡς φεουδαρχικὸν δικαίω-

μα και να εργάζωνται ἀμισθί εις τὰ κτήματα τοῦ αὐθέντου (corvée=ἀγγαρεία). Πλὴν τούτου ὁ χωρικός ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ πληρώνῃ φόρον εἰς τὴν κυβέρονησιν καὶ τὴν δεκάτην εἰς τὸν κλῆρον. Οὕτω ἡ φορολογία τῶν χωρικῶν ἦτο ἐνίοτε ἀπιστεύτως βαρεῖα, διότι κράτος καὶ φεουδάρχει καὶ κλῆρος ἐλάμβανον τὰ 5]6 τῶν προϊόντων, ἀλλαχοῦ δὲ καὶ τὰ 7]9. Διὰ τοῦτο οἱ χωρικοὶ ἔζων βίον ἐλεεινὸν κατοικοῦντες εἰς πτωχικὰς καλύβας. Πολλοὶ δὲν εἶχον ὑποδήματα τὸν χειμῶνα καὶ ἐτρέφοντο διὰ σικαλίνου ἢ κριθίνου ἄρτου, τὸν ὁποῖον ἐστεροῦντο πολ- λάκις, ἰδίως κατὰ τὰς συνήθεις τότε σιτοδείας.

Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐπροξένει ἰδίως ἐντύπωσιν, ἦτο ἡ ἀνισότης τῆς φορολογίας. Τὰ κτήματα τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου ἦσαν ἀπηλλαγμένα φορολογίας καὶ μόνον ἡ τρίτη τάξις ἐπλήρωνε τὸν κτηματικὸν φόρον. Ἡ αὐτὴ ἀνισότης ὑπῆρχε πρὸ τῆς δικαιοσύνης, διότι ὁ εὐγενὴς εἶχε προτιμήσεις καὶ εὔρισκε τὰ μέσα νὰ ὑπερισχύῃ τοῦ ἀνθρώπου τῆς τρίτης τάξεως. Ἐπίσης μεγάλη ἀνισότης ὑπῆρχεν εἰς τὸν στρατόν, διότι τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα ἐλάμβανον μόνον οἱ εὐγενεῖς, ἐνῶ τὰ τέκνα τοῦ λαοῦ δὲν ἀνέβαινον πέραν τῶν δύο κατωτέρων βαθμῶν.

ΑΥΛΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

Ὁ βασιλεὺς ἐκυβέρνηα «ἐλέω θεοῦ», τὸ κράτος ἦτο κτήμα του καὶ ὅλα εἰς τὸ κράτος, στρατός, μουσεῖα, βιβλιοθήκαι, δημόσιοι κῆποι κλπ. ἦσαν βασιλικά. Ἡ αὐλὴ ἦτο ἐγκατεστημένη εἰς τὰς Βερσαλλίας καὶ περὶ αὐτὴν ἔζων καὶ ἐπλούτιζον χιλιάδες ἀνθρώπων. Οἱ εὐνοούμενοι διενέμοντο τὰς προσοδοφόρους θέσεις καὶ τὰς πλουσίας ἐπισκοπὰς. Αἱ δαπάναι τῆς αὐλῆς ἀνῆρχοντο εἰς 40 ἑκατομμύρια ετησίως, τουτέστιν ὁ βασιλικὸς οἶκος ἐσπατάλα τὸ 1)4 τῶν προσόδων τοῦ κράτους. Ὑπουργοὶ καὶ συμβούλιον τοῦ κράτους διέμενον εἰς τὰς Βερσαλλίας, ἐχρειάζοντο ἰσχυρὰ μέσα, διὰ νὰ πλησιάσῃ κανεὶς τοὺς ἀνωτέρους λειτουργούς, καὶ τὰ πάντα ἐπετυγχάνοντο διὰ μέσων.

Ἡ διοίκησις ἦτο συγκεχυμένη, διότι ἐδημιούργουν νέας διατάξεις, προτοῦ καταργήσουν τὰς παλαιότερας. Ἡ νομοθεσία ἦτο διάφορος εἰς τὰς διαφόρους περιοχὰς τοῦ κράτους, αἱ

ποιναὶ βάρβαροι. Ἡ συγκοινωνία ἦτο πλημμελής, διότι οἱ δρόμοι συνετηροῦντο κακῶς.

Ἡ χώρα ἐκυβερνᾶτο αὐταρχικῶς. Εἰς τὴν Γαλλίαν κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐπαναστάσεως δὲν ὑπῆρχε κανὲν εἶδος ἐλευθερίας. Δὲν ὑπῆρχε θ ρ η σ κ ε υ τ ι κ ῆ ἐ λ ε υ θ ε ρ ί α, διότι τὸ κράτος ἐπέβαλλεν εἰς ὅλους τοὺς ὑπηκόους μίαν κοινὴν θρησκείαν, τὴν καθολικὴν. Δὲν ὑπῆρχεν ἐ λ ε υ θ ε ρ ί α σ κ έ - ψ ε ω ς, διότι δὲν εἶχε κανεὶς τὸ δικαίωμα νὰ λέγη ἐλευθέρως τὴν γνώμην του. Διὰ νὰ τυπώσῃ κανεὶς βιβλίον, ἔπρεπε νὰ λάβῃ τὴν ἄδειαν τῆς λογοκρισίας. Τὰ ἔργα τὰ ἐκδιδόμενα ἄνευ τῆς ἀδείας τῆς λογοκρισίας ἢ εἰσαγόμενα ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν κατεδιώκοντο καὶ ἐκαίοντο. Ἐκδόται, συγγραφεῖς καὶ ἀναγνώσται ἐτιμωροῦντο. Ἐπίσης δὲν ὑπῆρχε π ρ ο σ ω π ι κ ῆ ἐ λ ε υ θ ε ρ ί α, διότι ἦτο δυνατόν ἕκαστος νὰ συλληφθῆ καὶ νὰ κρατηθῆ ἄνευ δικαιολογίας εἰς τὰς φυλακάς τοῦ κράτους. Ο ὕ τ ε ἐ λ ε υ θ ε ρ ί α π ο λ ι τ ι κ ῆ ὑπῆρχε, διότι οἱ Γάλλοι δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ συνέρχωνται εἰς δημοσίας συναθροίσεις ἢ νὰ καταρτίζουσαν συλλόγους.

Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ

Μεταξὺ κυβερνώντων καὶ λαοῦ εἶχε δημιουργηθῆ ἀπὸ μακροῦ χάσμα, τὸ ὁποῖον ἐγένετο διαρκῶς βαθυτέρον. Ἀξιόλογοι συγγραφεῖς, τοὺς ὁποίους ὠνόμασαν φ ι λ ο σ ό φ ο υ ς καὶ ο ἰ κ ο - ν ο μ ο λ ό γ ο υ ς, διεφώτισαν τὸν λαὸν δεικνύοντες τὰ τρωτὰ καὶ τοὺς παραλογισμοὺς τοῦ καθεστῶτος. Διὰ τοῦτο τοὺς χρόνους αὐτοὺς ὠνόμασαν αἰῶνα τοῦ δ ι α φ ω τ ι σ μ ο ὦ.

Κατὰ τοῦ καθεστῶτος ἦσαν πλὴν τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν οἰκονομολόγων πολλοὶ ἀνεπτυγμένοι ὑπάλληλοι τοῦ κράτους. Ἐπίσης πολλοὶ κληρικοὶ καὶ εὐγενεῖς ἦσαν ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως, ὁ Κονδορσέ (Condorcet) π.χ. εὐγενὴς τὴν καταγωγὴν, ἀπὸ τοὺς πρώτους δημοκρατικούς τῆς Γαλλίας, ὁ Λαφαγιέτ (La Fayette), ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῶν Ἀμερικανῶν.

Οἱ μεταρρυθμισταὶ εἶχον κοινὸν γνώρισμα, ὅτι ἤθελον νὰ διαρρυθμίσουσαν τὴν Γαλλίαν κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ ὁ ρ - θ ο ὦ λ ό γ ο υ, πῆς raison, ὅπως ἔλεγον, εἰς τὴν γαλλικὴν. Ἄλλ' ὑπῆρχον δύο τάσεις. Οἱ μὲν ἤθελον νὰ μεταρρυθμίσουσαν

τὴν διοίκησιν, μένοντες πιστοὶ εἰς τὸν θεσμόν τῆς ἀπειριορίστου βασιλείας, νὰ ἐνοποιήσουν τοὺς νόμους, νὰ καθιερώσουν τὴν ἰσότητα τῆς φορολογίας καὶ νὰ βελτιώσουν τὴν θέσιν τοῦ χωρικοῦ. Ἐπομένως ἐφαντάζοντο εἶδος συνετῆς μοναρχίας (despotisme éclairé) κατὰ τὸ σύστημα π. χ. Ἰωσήφ Β'. Οἱ ἄλλοι ἐκτὸς τῆς διοικητικῆς, δικαστικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀναμορφώσεως ἤθελον πολιτικὴν ἐλευθερίαν καὶ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον νὰ δίδῃ εἰς τὸν λαὸν τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνῃ μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Οἱ τελευταῖοι ἠκολούθησαν τὴν διδασκαλίαν τῶν φιλοσόφων καὶ εἶχον ὡς πρότυπον τὸ ἀγγλικὸν πολίτευμα καὶ τὸ πρόσφατον ἀμερικανικόν. Ὡς πρότυπα εἶχον τὸν παραδειγματικὸν διὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς πολιτικὸν βίον τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ, τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου, τὸ δικαίωμα τῶν πολιτῶν νὰ ψηφίζουν τοὺς νόμους καὶ νὰ μὴ συλλαμβάνονται ἄνευ λόγου (Habeas corpus). Τὴν ἀνατροπὴν τῆς βασιλείας καὶ ἐγκαθίδρυσιν τῆς δημοκρατίας ἐξήτουν πολὺ ὀλίγοι κατ' ἀρχάς.

ΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ

Οἱ γάλλοι συγγραφεῖς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἀνεγινώσκοντο μὲ πολλὴν ἀγάπην εἰς ὅλην τὴν Εὐρώρην καὶ ἡ γαλλικὴ λογοτεχνία τοῦ αἰῶνος τούτου ἀπέκτησε διάδοσιν καὶ ἐπιβολὴν μεγαλυτέραν. Ἄλλ' οἱ συγγραφεῖς δὲν ἦσαν πλέον ποιηταὶ ἢ καθαροὶ λογοτέχναι, ἀλλ' ἐπραγματεύοντο κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα. Κατέκρινον αὐστηρῶς τὸ κρατοῦν πολιτειακὸν σύστημα καὶ διέδιδον τὰς νέας περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου ἰδέας. Διὰ τοῦτο ὠνόμασαν αὐτοὺς φιλοσόφους.

Πατρὶς τῶν νέων ἢ, ὅπως ἔλεγον τότε, τῶν *φιλελευθέρων ἰδεῶν*, ἦτο ἡ Ἀγγλία. Ἐκεῖ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1648 εἶχε γεννηθῆ ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ καὶ οἱ ἄγγλοι φιλόσοφοι, ἰδίως ὁ περίφημος *Τζῶν Λοκ* (John Locke, 1632—1704), εἶχον διδάξει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι φύσει ἐλεύθερος καὶ ἔχει ἀναφαίρετα δικαιώματα, τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἰδιοκτησίας. Αὐτὰ εἶναι τὰ φυσικὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ ἄνθρωποι παραχωροῦν τὴν ἀπαιτουμένην ἐξουσίαν εἰς τὸ κράτος, διὰ νὰ προστατεύσῃ τὰ δικαιώματά των. Μεταξὺ λαοῦ καὶ κυβερνῶντων ὑπάρχει εἶδος

συμβολαίου, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παραβοῦν οἱ κυβερνήται. Αὕτῃ εἶναι ἡ θεωρία τοῦ κοινωνικοῦ συμβολαίου. Ἐὰν ὅμως τὸ κράτος ἀντὶ νὰ προστατεύσῃ παραβιάξῃ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἔχει λόγον ὑπάρξεως, τὸ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν πολιτῶν συμβόλαιον διαλύεται καὶ οἱ πολῖται ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ἐπαναστατήσουν. Τοῦτο εἶναι τὸ λεγόμενον δικαίωμα ἀντιστάσεως.

Ἡ ἐκκλησία εἶναι κατὰ τὸν Λόκ ἐκούσιος συνεταιρισμὸς τῶν ἀνθρώπων νὰ λατρεύουν δημοσίᾳ τὸν Θεόν, ὅπως κρίνουν αὐτοὶ θεάρεστον καὶ σύμφορον διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς των. Τὸ κράτος εἴτε ἄλλη ὀργάνωσις δὲν δικαιούται νὰ ἐπιβάλλῃ βιαίως ὠρισμένον δόγμα οὔτε ὠρισμένον τύπον λατρείας. Αὕτῃ εἶναι ἡ θεωρία τῆς ἀνεξιθρησκείας (tolérance). Οἱ ἄγγλοι φιλόσοφοι ἐδίδασκον ὅτι ὅλαι αἱ θρησκείαι ἔχουν κοινὰς καὶ θεμελιώδεις δοξασίας, τὴν πίστιν εἰς τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἀνταπόδοσιν τῶν πράξεων. Τὸ σύνολον τῶν κοινῶν αὐτῶν δοξασιῶν εἶναι ἡ φυσικὴ θρησκεία. Ἐν γένει οἱ σοφοὶ τῶν χρόνων αὐτῶν πιστεύουν εἰς τὴν πανσοφίαν καὶ τὴν ἀγαθότητα τῆς φύσεως, ὅτι δηλαδή οἱ φυσικοὶ νόμοι εἶναι πολὺ σοφώτεροι καὶ εὐεργετικώτεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρωπίνους. Διὰ τοῦτο τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία πρέπει νὰ ἀφεθῶν ἐλεύθερα, διὰ ν' ἀναπτυχθῶν κατὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους. Οἱ προστατευτικοὶ καὶ περιοριστικοὶ νόμοι τῶν ἀνθρώπων βλάπτουν μόνον ἀντὶ νὰ ὠφελήσουν.

Εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν γενεὰν τῶν γάλλων φιλοσόφων ἀνήκουν δύο ὀνομαστοὶ συγγραφεῖς, ὁ Βολταῖρος καὶ ὁ Μοντεσκιέ.

Ὁ **Βολταῖρ** (Voltaire, 1694—1778) καταγόμενος ἀπὸ πλουσίαν ἀστικὴν οἰκογένειαν εἶχε σπουδάσει εἰς σχολὴν Ἰησουϊτῶν. Νέος ἀκόμη ἐφιλονίκησε μ' ἓνα εὐγενῆ, ὁ ὁποῖος τὸν ἐξυλοκόπησε καί, ὅταν ἐζήτησε δικαιοσύνην, κατώρθωσε νὰ τὸν ἐγκλείσῃ εἰς τὴν Βασιλῆν. Ὅταν ἀπελύθη, ἐθεώρησε καλὸν κατὰ συμβουλήν φίλου ν' ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὴν Γαλλίαν. Ὁ Βολταῖρος μετέβη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου ἔμεινε τρία ἔτη. Ἡ διαμονὴ αὕτη εἰς τὴν φιλελευθέραν καὶ προηγμένην χώραν τῶν Ἀγγλοσαξόνων εἶχε βαθεῖαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς διανοίας του. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Γαλλίαν ἐδημοσίευσεν τὰς φιλοσοφι-

κὰς ἐπιστολάς (Lettres philosophiques) ἐκθειάζων τὰ πολιτικά ἤθη καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ κατὰ τὸν μακρὸν βίον του ἀνέπτυξε δραστηρίαν συγγραφικὴν δρασίαν, ἀπέκτησε πανευρωπαϊκὴν φήμην καὶ ἐξήσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν. Ὁ Βολταῖρος ἦτο τολμηρὰ καὶ πολυμερὴς διάνοια, συγγραφεὺς γλαφυρός, πολυμαθὴς καὶ εὐφυολόγος, ὅχι ὅμως πάντοτε βαθύς. Διέπρεψεν εἰς ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου, ὡς ἐπικός ποιητὴς καὶ δραματογράφος, ὡς μυθιστοριογράφος, ὡς σατιρικός, ὡς φιλόσοφος καὶ κριτικός, ὡς ἱστορικός καὶ μαθηματικός. Κατὰ βάθος ὁ Βολταῖρος δὲν ἦτο δημοκρατικῶν διαθέσεων οὔτε εἶχε ζωντὸν πολιτικὸν ἐνδιαφέρον. Ἦθελε μόνον νὰ καταργήσῃ τὰ ἀπάνθρωπα μέτρα τῆς ἀπολυταρχίας, τὴν θανατικὴν ποινὴν καὶ τὴν κατάσχεσιν τῆς περιουσίας καὶ ἐπολέμησε σφοδρότατα τὴν μισαλλοδοξίαν.

Ὁ **Μοντεσκιέ** (Montesquieu, 1689—1755) εἶχε γίνει γνωστὸς μὲ τὰς Περσικὰς ἐπιστολάς (Lettres persanes, 1721), εἰς τὰς ὁποίας ἐσατίρισε τὰ ἤθη τῶν εὐγενῶν καὶ τὰς καταχρήσεις τῶν κυβερνώντων. Ἀργότερα μὲ τὸ ὄνομαστὸν του ἔργον, τὸ Πνεῦμα τῶν Νόμων (l'esprit des lois, 1748) ἐπραγματεύθη συστηματικῶς καὶ μὲ δξύνοιαν τὰς νέας περὶ κράτους θεωρίας. Ἐπρότεινε τὴν διαίρεσιν τῶν ἐξουσιῶν εἰς τρεῖς, τὴν νομοθετικὴν, τὴν ἐκτελεστικὴν καὶ τὴν δικαστικὴν. Ὁ Μοντεσκιέ ἦτο ἀπὸ τοὺς ἐμβροθεστάτους συγγραφεῖς τοῦ αἰῶνος καὶ ἡ ἐπίδρασίς του ὑπῆρξε γονιμωτάτη.

Ὁ Βολταῖρος καὶ ὁ Μοντεσκιέ ἦσαν κατὰ βάθος μοναρχικοὶ καὶ ἄριστοκρατικοί. Δὲν ἐπεζήτησαν τὴν ἀνατροπὴν τοῦ καθεστώτος, ἀλλ' ἀπλῶς τὴν μεταρρυθμίσιν του. Δὲν ἤρρηξεν ὅμως νὰ ἐμφανισθῇ νέα γενεὰ φιλοσόφων, ἡ ὁποία ἦτο ἐπαναστατικωτέρα καὶ ἐξήτει ριζικωτέραν ἀνατροπὴν. Εἰς τὴν γενεάν αὐτὴν ἀνήκουν λόγιοι καὶ συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι περιστοιχίζουσι τὸν Diderot καὶ ὀνομάζονται διὰ κοινοῦ ὀνόματος Ἐγκυκλοπαίδισται, διότι συνειργάσθησαν εἰς τὸ ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν τῆς ἐποχῆς.

Ὁ **Διδερώ** (Diderot, 1713—1784) κατήγετο ὅπως ὁ Βολταῖρος ἀπὸ τὴν ἀστικὴν τάξιν καὶ εἶχε σπουδάσει ὅπως ἐκεῖνος εἰς σχολὴν Ἰησουϊτῶν. Ἐγκατασταθεὶς εἰς Παρισίους

ἔξη μὲ κόπον ἀπὸ ἰδιωτικῆς παραδόσεως καὶ ἐκδοτικῆς ἐργασίας. Περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἀνέλαβε τὴν ἐκδοσιν μεγάλου ἐγκυκλοπαιδικοῦ λεξικοῦ μὲ συνεργασίαν πολλῶν λογίων. Τὸ ἔργον εἶχε σκοπὸν νὰ δώσῃ ἐπισκόπησιν τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ φιλοσοφικῶν γνώσεων τῆς ἐποχῆς του. Εἰς τὴν σύνταξιν συνειργάσθησαν πολλοὶ ἐπαναστατικοὶ συγγραφεῖς καὶ τὸ ἔργον ἔγινε πολεμικὸν ὄργανον τῶν φιλοσόφων καὶ νεοῖδεατῶν. Ὁ κυριώτερος συνεργάτης του, ὁ μαθηματικὸς **Δαλαμπέρ** (D' Alembert), ἔγραψε τὸν πρόλογον, ὁ ὁποῖος ἐξετιμῆθη πολὺ. Ἡ ἐκδοσις τοῦ ἔργου ἀπηγορεύθη ἐπανειλημμένως. Ἄλλ' ἢ Ἐγκυκλοπαιδεία ἦτο ἐμπορικὴ ἐπιχείρησις, διὰ τὴν ὁποίαν ἐνδιεφέροντο βιβλιοπῶλαι καὶ πολλοὶ εὐγενεῖς. Διὰ τοῦτο ἡ ἐκδοσις ἐπανελήφθη καὶ συνεπληρώθη. Εἰς τοὺς τελευταίους τόμους συνειργάσθησαν συγγραφεῖς ριζοσπαστικώτεροι, ὁ **Ἑλβέτιος** (Helvetius) καὶ ὁ βαρῶνος **Χόλμπαχ** (Holbach), οἱ ὁποῖοι ἔκλινον εἰς τὸν ὕλισμὸν καὶ εἰς τὴν ἀθεϊάν. Ἡ ἐγκυκλοπαιδεία ἐξεδόθη ἀπὸ τοῦ 1751—1772 καὶ ἀπέβη μνημειῶδες ἐπιστημονικὸν ἔργον. Τοιοῦτοτρόπως προῆλθεν ἡ Μεγάλη Ἐγκυκλοπαιδεία (Grande Encyclopédie) τοῦ 18' αἰῶνος.

Φήμη μεγάλην συγγραφέως εἶχεν ἀποκτήσει κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὁ **Ρουσσώ** (Jean Jacques Rousseau, 1712—1778). Υἱὸς ὠρολογοποιοῦ τῆς Γενεύης, δὲν εἶχε λάβει ἀνωτέραν μόρφωσιν. Ὁνειροπόλος καὶ συναισθηματικὸς εἶχε πολλὰς περιπλανήσεις καὶ ἐξήσκησε διάφορα ἐπαγγέλματα, τοῦ μουσικοῦ, οἰκοδιδασκάλου, θαλαμηπόλου. Ἐπομένως δὲν εἶχε λόγους νὰ εἶναι εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν κρατοῦσαν τάξιν τῆς κοινωνίας. Εἰς τὸ κύριον ἔργον του, **Κοινωνικὸν Συμβόλαιον** (Contrat social, 1762) λέγει : «Ὁ ἄνθρωπος ἐγεννήθη ἐλεύθερος καὶ πανταχοῦ εἶναι σιδηροδέσμιος. Ἡ κοινωνία εἶναι ἀδικος, διότι δίδει περισσότερα δικαιώματα εἰς τοὺς προνομιοῦχους». Ὁ Ρουσσώ δὲν ἠθέλε νὰ ὀργανώσῃ τὴν πολιτείαν κατὰ τὸ ἀγγλικὸν πρότυπον, ἐπειδὴ ἐφρόνει ὅτι οἱ Ἄγγλοι ἔχουν φαινομενικὴν μόνον ἐλευθερίαν. Οἱ ἄνθρωποι, ἔλεγε, πρέπει νὰ νομοθετοῦν ἀπ' εὐθείας συνερχόμενοι οἱ ἴδιοι, ὅπως ἐγίνετο εἰς τὰς ἀρχαίας πολιτείας, διότι ἡ κοινὴ βούλησις ζητεῖ πάντοτε τὸ ἄριστον. Ὁ Ρουσσώ πιστεύει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη φύσει ἀγαθός, ἀλλὰ διέφθει-

ρεν αὐτὸν ὁ πολιτισμός. Διὰ τὴν διορθωθῶμεν, διὰ τὴν ἀποκτήσωμεν τὴν παλαιὰν ἀθωότητα, πρέπει νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν φύσιν.

Ὅταν ἐξεδόθη τὸ Κοινωνικὸν Συμβόλαιον, τὸ δικαστήριον τῶν Παρισίων εἶχε καταδικάσει ἄλλο ἔργον του, τὸν Αἰμίλιον, καὶ εἶχε διατάξει τὴν σύλληψιν τοῦ συγγραφέως του. Ἄλλ' ὁ Ρουσσὸς ἐδραπέτευσεν εἰς τὴν Ἑλβετίαν. Ὁ Αἰμίλιος εἶναι τὸ ὄνομαστὸν παιδαγωγικὸν σύγγραμμα τοῦ Ρουσσώ, εἰς τὸ ὁποῖον διδάσκει ὅτι πρέπει νὰ μελετήσωμεν τὰς φυσικὰς τάσεις τοῦ παιδὸς καὶ κατ' αὐτὰς νὰ ρυθμίσωμεν τὴν ἀγωγὴν του. Ὁ Αἰμίλιος ἐξετιμήθη ἰδίως εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ ἀνεκαίνισε τὴν παιδαγωγικὴν ἐπιστήμην. Γενικῶς ἦτο ἀξιολογωτάτη ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ρουσσώ. Οἱ ριζοσπαστικώτεροι ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτας εἶχον γνώμας καὶ φράσεις του εἰς τὰ χεῖλη, ἐνῶ ὁ συναισθηματικὸς καὶ ὄνειρώδης συγγραφικὸς τρόπος του προπαρεσκεύασε τὸν ρωμαντισμὸν τοῦ 19' αἰῶνος.

ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΙ

Αἱ γνώμαι περὶ πλοῦτου τῶν λαῶν καὶ τῆς διοικήσεως τῶν οικονομικῶν τοῦ κράτους ἤλλαξαν κατὰ τὸν 18' αἰῶνα. Οἱ συγγραφεῖς οἱ πραγματευθέντες τὰ ζητήματα τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, ὅπως λέγομεν σήμερον, ἦσαν ἰδίως Γάλλοι καὶ ὠνομάσθησαν οἰκονομολόγοι.

Κατὰ τὸν 17' αἰῶνα ἐπίστευον ὅτι ὁ πλοῦτος μιᾶς χώρας συνίσταται εἰς τὸ ποσὸν τοῦ ἐν αὐτῇ ὑπάρχοντος χρυσοῦ καὶ μέσον πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ χρυσοῦ ἐθεώρουν τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον (πρβλ. σελ. 71). Τὸν 18' αἰῶνα ὁ γάλλος *Κουέσνεϊ* (Quesnay) ἐδίδαξεν ὅτι ἡ γῆ εἶναι ἡ πηγὴ τοῦ πλοῦτου, διότι καλλιεργουμένη παράγει πᾶν ὅ,τι ἐπιθυμοῦμεν, καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἀληθεῖς παραγωγοὶ εἶναι οἱ γεωργοί. «Πτωχοὶ γεωργοί, ἔλεγε, πτωχὸν κράτος, πτωχὸν κράτος, πτωχὸς βασιλεὺς». Οἱ ὁπαδοὶ τῆς θεωρίας ταύτης ὠνομάσθησαν φυσιοκράται. Ὁ *Γκουρναι* (Gourney) πάλιν ἐδίδαξεν ὅτι ἡ ἐπέμβασις τοῦ κράτους εἰς τὴν οικονομικὴν ζωὴν εἶναι ἐπιβλαβῆς καὶ ἀπῆτησε τελείαν ἐλευθερίαν παραγωγῆς καὶ ἐμπορίου «laisser faire, laissez passer».

Τὰς θεωρίας αὐτὰς ἐσυστηματοποίησεν ὁ διασημότερος

ἀπὸ τούτους οικονομολόγους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ὁ σκῶτος **Ἄδαμ Σμιθ** (Adam Smith, 1723—1793) εἰς τὸ ὄνομαστον ἔργον **Ἐρευναι περὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν αἰτίων τοῦ πλούτου τῶν λαῶν**. Ἐδίδασκειν ὅτι τὸν πλοῦτον παράγει ἡ ἐργασία ὑπὸ πάσας τὰς μορφὰς καί, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἀνθρώπων, πρέπει ν' ἀφήσωμεν ἕκαστον νὰ ἐργάζεται ὅπως θέλει. Αἱ ἀνθρώπινα διατάξεις, αἱ ὁποῖαι σκοποῦν δῆθεν νὰ προστατεύσουν τὸ κοινὸν συμφέρον, φέρουν ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. «Τὸ ἄτομον ἐργαζόμενον δι' ἴδιον ὄφελος ὀδηγεῖται ὑπὸ ἀοράτου χειρός, ὅπως συντελέσῃ εἰς τὸ κοινὸν ἀγαθόν». Αὕτη εἶναι ἡ θεωρία τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ.

Τοιοῦτοτρόπως τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἐπεκράτησεν ἀντιθέτως πρὸς τὸ προστατευτικὸν σύστημα τῶν χρόνων τοῦ μερκαντισμοῦ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη φιλελευθέρα τάσις ἢ λιμπεραλισμὸς (liberalism).

ΑΝΤΙΒΑΣΙΛΕΙΑ—ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΕ' (1715—1774)

Τὸν Λουδοβικὸν ΙΔ' διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ ἐγγόνου του **Λουδοβίκου ΙΕ'**. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ νέος βοσιλεὺς ἦτο μόλις ἑπταετής, τὴν Γαλλίαν ἐπὶ ὀκτῶ ἔτη ἐκυβέρνησεν ὁ θεῖος του **Φίλιππος τῆς Ὀρλεάνης**, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν ἱστορίαν εἶναι γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα **Régent** (ἀντιβασιλεὺς). Ὁ Φίλιππος ἦτο ἀνθρώπος εὐφυῆς, ἀμέμπτου ἀνατροφῆς καὶ κομψῶν τρόπων. Ἄλλ' ἐπ' αὐτοῦ καθῶς καὶ ἐπὶ τοῦ διαδόχου του ἐβάρυνον αἱ ἁμαρτίαι τῆς προηγουμένης βασιλείας. Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' εἶχεν ἀφήσει ὑπέρογκον χρέος, τὸ ὁποῖον ἐξωγοῦτο διαρκῶς ἀπὸ τὸ ἐτήσιον ἔλλειμμα τοῦ προϋπολογισμοῦ. Ἡ διοίκησις τοῦ Φιλίππου ἠθέλησε νὰ ἀντιδράσῃ κατὰ τῶν πολλῶν καταχρήσεων καὶ κατὰ τῶν αὐταρχικῶν τρόπων τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ'. Ἄλλ' ἡ προσπάθειά του νὰ ἀνορθώσῃ τὰ οικονομικὰ διὰ τῆς ἐκδόσεως χαρτονομίσματος κατὰ τὸ σύστημα, τὸ ὁποῖον εἰσηγήθη ὁ σκῶτος Τραπεζίτης **Λὰς** (Las), κατέληξεν εἰς τρομερὰν χρεωκοπίαν.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΕ' ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν ἐπὶ πεντήκοντα ἔτη (1723—1773) καὶ ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ εἶναι ὀνομαστή

διὰ τὰ ἐρείπια, τὰ ὁποῖα ἐσώρυσεν. Ἡ βασιλεία διὰ τὸν Λουδοβίκον ΙΕ' ἦτο μέσον πρὸς ἰκανοποίησιν τῶν ὀρέξεων τοῦ ἄρχοντος. Ἰδίως μετὰ τὸν πόλεμον διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς Αὐστρίας

Λουδοβίκος ΙΣΤ'

Εἰκὼν τοῦ ζωγράφου Duplessis διατηρουμένη εἰς Βερσαλλίας. Ὁ βασιλεὺς εἰκονίζεται εἰς ἡλικίαν 25 ἐτῶν, ὀλίγον μετὰ τὴν ἀνάρρησιν εἰς τὸν θρόνον. Ἔχει τὸν τύπον τῶν Βουρβόνων καὶ ἔκφρασιν μᾶλλον ἀγαθότητος.

κατέλεσεν ἠθικῶς καὶ τὰ πράγματα τῆς Γαλλίας ἤγον καὶ ἔφερον οἱ εὐνοούμενοι καὶ εὐνοούμεναι, ἀπὸ τὰς ὁποίας γνωστοτέρα εἶναι μία κόρη ἀστικῆς καταγωγῆς, ἐξαιρετικῆς πράγ-

ματι καλλονῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἔδωσε τὸν τίτλον τῆς μαρκη-
σίας *Πομπαδούρ*. Τὰ οἰκονομικὰ ἐξηθρώθησαν τελείως μὲ

Μαρία Ἀντωνέττα

Εἰκὼν τῆς ὀνομαστῆς καλλιτέχνιδος Mme Vigée—Lebrum
(1755—1842) διατηρουμένη εἰς Βαρσαλλίας.

τὴν ἀκαταλόγιστον σπατάλην, ἐνῶ τὸ γόητρον τῆς Γαλλίας

κατέπεσε μὲ τὰς ἀποτυχίας εἰς τοὺς πολέμους καὶ ἰδίως ἕνεκα τῆς ἀπωλείας τῶν γαλλικῶν ἀποικιῶν τῆς Ἀμερικῆς.

Ὁ Λουδοβίκος εἶχεν ἐνίοτε στιγμὰς νηφαλιότητος. Περὶ τῶν ὑπουργῶν του ἔλεγεν ὅτι ἀσφαλῶς θὰ καταστρέψουν τὸ κράτος. Ἀλλὰ ἐπρόσθετεν: «Ἐν τούτοις θὰ διαρκέσῃ ὅσον καὶ ἡμεῖς». Διὰ τοῦτο ἀπέδωκαν εἰς αὐτὸν τὴν περιβόητον φράσιν: «Après moi le déluge»

ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΣΤ' (1774-1792)

Τὸν Λουδοβίκον ΙΕ' διεδέχθη ὁ εἰκοσαετής ἔγγονός του **Λουδοβίκος ΙΣΤ'**. Ὁ νέος βασιλεὺς εἶχεν ἀγαθὴν ψυχὴν καὶ ἦτο ἠθικός, ἀλλὰ δὲν εἶχε μάθει τίποτε ἀπὸ τὴν νεότητά του καὶ ἕως τὸ τέλος τῆς ζωῆς του δὲν κατώρθωσε νὰ ἐννοήσῃ τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους. Ἐδυσκολεύετο νὰ λάβῃ μόνος ἀποφάσεις καὶ ὑφίστατο διαρκῶς τὴν ἐπίδρασιν τῶν περὶ αὐτόν.

Ἡ σύζυγός του **Μαρία Ἀντωνέττα**, θυγάτηρ τῆς αὐτοκρατορίας Μαρίας Θηρεσίας, ἦτο νέα εὐειδῆς καὶ ζωηρά, ἀλλ' εἶχε συνηθίσει εἰς τὸν ἐλαφρὸν καὶ ἀφελῆ βίον τῆς αὐλῆς τῆς Βιέννης. Συνήθως ἦτο ἀδιάφορος διὰ τὴν πολιτικὴν, ἀλλ' εἰς κρίσιμους στιγμὰς ἤσκησεν ἀποφασιστικὴν καὶ μοιραίαν ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς κυβερνήσεως. Εἰς τὴν Γαλλίαν δὲ εἶχε πολλὰς συμπαθείας καὶ οἱ ἀντίπαλοι τῆς γαλλοαυστριακῆς συμμαχίας ἦσαν κακῶς διατεθειμένοι πρὸς αὐτὴν καὶ ὁ λαὸς ἀπέδιδεν εἰς αὐτὴν τὴν ἀντίδρασιν τοῦ βασιλέως κατὰ τῶν μεταρρυθμίσεων. Τὴν ὠνόμαζον Autrichienne ἢ Madame veto.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

Η ΜΕΓΑΛΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Τὸ οἰκονομικὸν ἀδιέξοδον ἠνάγκασε τὸν Λουδοβίκον ΙΣΤ' νὰ καλέσῃ τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς τρίτης τάξεως ἐκήρυξαν ἑαυτοὺς ἔθνοςυνέλευσιν καὶ ὑποστηριζόμενοι ἀπὸ τὸν λαὸν τῶν Παρισίων ἔδωσαν εἰς τὴν Γαλλίαν σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἤλλαξε ριζικῶς τὴν κοινωνικὴν σύνθεσιν καὶ τὴν διοίκησιν.

Ἡ προσπάθεια τοῦ βασιλέως καὶ τῶν εὐγενῶν νὰ ἀντιδράσουν κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἐπροκάλεσε ζοηρὰν ἐξέγερσιν, ἡ ὁποία ἀνέτρεψε τὴν βασιλείαν καὶ ὤθησε τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὰ ἄκρα. Ὁ βασιλεὺς κατεδικάσθη εἰς θάνατον, ἐκηρύχθη ἡ δημοκρατία καὶ οἱ ἐπαναστατικοὶ κατέφυγον εἰς τρομοκρατικὰ μέτρα. Ἡ ἄλλὰ αἱ ὑπερβολαὶ ἐπροκάλεσαν ζοηρὰν δυσαρέσκειαν, ἡ δημοκρατία ἔπεσεν, ἐπεκράτησαν οἱ συντηρητικώτεροι καὶ ἤρχισεν ἡ ἀντίδρασις.

Ἡ ἐπανάστασις ἀπέλυσε θύελλαν πολέμων εἰς τὴν Εὐρώπῃ. Νεαροὶ στρατηγοὶ τῆς δημοκρατίας περὶήγαγον τὰς νικηφόρους σημαίας τῶν εἰς τὰ διάφορα κράτη τῆς Εὐρώπης καὶ διέδωσαν τὰς ἐπαναστατικὰς ἰδέας.

Ι. ΜΟΝΑΡΧΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Η ΣΥΓΚΛΗΣΙΣ ΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

Τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους εἶχον φθάσει εἰς ἀδιέξοδον. Ἐν τούτοις αἱ μεταρρυθμιστικαὶ προσπάθειαι τῶν ὑπουργῶν Τουργκὸ (Turgot) καὶ Νέκερ (Necker) ἀπέτυχον, διότι προσέχρουν εἰς τὴν ἀντίδρασιν τῆς αὐτῆς καὶ τῶν εὐγενῶν. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' πιεζόμενος ἀπὸ τὴν ἀνάγκην συνεκάλεσε τὰς γενικὰς τάξεις (États Généreaux), τοὺς ἀντιπροσώπους δηλαδὴ τῶν τριῶν τάξεων, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶχον συγκληθῆ ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Richelieu (ἀπὸ τοῦ 1624). Οἱ ἀντιπρόσωποι συνήλθον τὴν 5 Μαΐου 1789 εἰς Βερσαλλίας 600 περίπου τῆς τρίτης τάξεως καὶ ἀνὰ 300 τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου. Ἄλλ' εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐδημιουργήθη σοβαρὸν ζήτημα. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς τρίτης τάξεως (Tiers état) ἤθελον νὰ ψηφίσουν κατὰ κεφαλὰς, ἐπειδὴ ὑπελόγιζον ὅτι ὑποστηριζόμενοι ἀπὸ τοὺς μεταρρυθμιστικοὺς ἐφημερίους θὰ εἶχον τὴν πλειονοψηφίαν.

Οἱ προνομιούχοι ἀντιθέτως ἐπέμενον νὰ ψηφίζουν κατὰ τάξεις, ὁπότε θὰ εἶχον αὐτοὶ τὴν πλειονοψηφίαν. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ εὐγενεῖς καὶ κληρικοὶ δὲν ὑπεχώρουν, οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς τρίτης τάξεως, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον προσχωρήσει 15 ἔφημέριοι, ἀνεκήρυσαν ἑαυτοὺς ἀντιπρόσωπους τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους ὡς **Ἐθνοσυνέλευσιν** (Assemblée nationale). Αὕτη 1789 ἦτο ἡ πρώτη ἐπαναστατικὴ πρᾶξις τῆς συνελεύσεως, ἡ ὁποία ἀνέτρεπε τὴν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης κρατοῦσαν τάξιν (17 Ἰουνίου).

Ἐπιβασιλευσὶς ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου καὶ διέταξε νὰ κλείσουν τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων μὲ τὴν πρόφασιν, ὅτι θὰ εἰσπραθῆ διὰ τὴν βασιλικὴν συνεδρίασιν. Ἄλλ' οἱ ἀντιπρόσωποι ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν πρόεδρον τῆς συνελεύσεως, τὸν ἀστρονόμον Μ π α ι γ ὺ (Baillly), κατέλαβον μίαν αἴθουσαν τῶν ἀνακτόρων, ἡ ὁποία ἐχρησίμευεν ὡς σφαιριστήριον, συνεδρίασαν ἐκεῖ παρὰ τὴν ἀπαγόρευσιν καὶ ὠρκίσθησαν, ὅτι δὲν θὰ ἀποχωρισθοῦν πρὶν ἢ δώσουν σὺ ν τ α γ μα εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἡ πρᾶξις αὕτη ὠνομάσθη Ὁ ρ κ ο ς τ ο ῦ σ φ α ι ρ ι σ τ η ρ ῖ ο υ (20 Ἰουνίου).

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔγινεν ἡ προετοιμαζομένη ἐξαιρετικὴ συνεδρίασις, εἰς τὴν ὁποίαν παρευρέθησαν καὶ αἱ τρεῖς τάξεις. Ὁ βασιλεὺς παρουσιασθεὶς εἰς τὴν αἴθουσαν ἐδήλωσε μὲ ἀπολυταρχικὸν ὕφος ὅτι τὰ προνόμια εἶναι ἀπαραβίαστα καὶ διέταξε νὰ ψηφίσουν κατὰ τάξεις. Ἀλλὰ μετὰ τὸ πέρας τῆς συνελεύσεως ἡ τρίτη τάξις ἔμεινε μόνη εἰς τὴν αἴθουσαν καὶ ἐκήρυξε κατ' εἰσήγησιν τοῦ περιφήμου κόμητος **Μιραμπώ** τὰ μέλη τῆς ἐθνοσυνελεύσεως ἀπαραβίαστα. Μετ' ὀλίγον ἡ πλειονότης τῶν κληρικῶν καὶ ἄρκετοὶ εὐγενεῖς ἠνώθησαν μετὰ τῆς τρίτης τάξεως. Ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ὁ κόμης δὲ **Μιραμπώ** Mirabeau (1740—1791) κατήγετο ἀπὸ τὴν νότιον Γαλλίαν καὶ εἶχε διακριθῆ ἀπὸ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν διὰ τὰς φιλελευθέρους ἀρχάς του κηρυχθεὶς κατὰ τῶν προνομίων τῆς τάξεώς του. Διὰ τοῦτο ἦλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν αὐταρχικὸν πατέρα του καὶ ἐφυλακίσθη κατ' ἀπαίτησίν του. Ἐκλεγεὶς ἀντιπρόσωπος τῆς γ' τάξεως διεκρίθη ἀπὸ τὰς πρώτας συνεδριάσεις τῆς συνελεύσεως ὡς δεξιὸς πολιτικὸς καὶ ἐξαιρετικὸς ρήτωρ συντελέσας διὰ τοῦ λόγου καὶ τῶν γνώσεών του εἰς τὴν κατίσχυσιν τῆς συνελεύσεως καὶ τὸν κλονισμὸν

τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος. Ὁ Μιραμπώ δὲν ἐξήτει νὰ καταλύσῃ τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ νὰ περιορίσῃ τὰς αὐθαιρεσίας τῆς διὰ παγίου νομοθετήματος. Ἀπέθανε κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως, καθ' ἣν στιγμήν εἶχον ἀρχίσει νὰ τὸν κατηγοροῦν ὅτι ἐσυνθηκολόγησε μετὰ τῆς αὐτῆς. Πράγματι ὁ βασιλεὺς εἶχε κατορθώσει νὰ προσελκύσῃ αὐτὸν μὲ ὄρισμένον χρηματικὸν ἐπίδομα καὶ ὁ Μιραμπώ ἔδιδεν εἰς τὸν βασιλέα ὠφελίμους συμβουλὰς, τὰς ὁποίας ἐκεῖνος σπανίως ἠκολούθησεν.

ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΤΩΝ ΠΑΡΙΣΙΩΝ - ΒΑΣΤΙΛΛΗ

Ὁ βασιλεὺς ἐσκέφθη νὰ μεταχειρισθῇ βίαν κατὰ τῆς συνελύσεως καὶ συνεχέντρωσε περὶ τὰς Βερσαλλίας στρατιωτικὴν δύναμιν, ἰδίως ἀπὸ τοὺς Ἑλβετοὺς καὶ Γερμανοὺς τῆς φρουρᾶς. Αὐτὸ ὅμως ἐγέννησε δυνατὸν ἀναβρασμὸν εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Ὅταν λοιπὸν ἔφθασεν ἡ εἶδησις ὅτι ὁ βασιλεὺς ἀπέπεμψε τὸν μεταρρυθμιστικὸν ὑπουργὸν Νέκερ, ἐξέσπασεν ἡ στάσις. Εἰς τὸν κῆπον Palais royal, ὁ ὁποῖος εἶχε γίνεи τόπος τῆς συγκεντρώσεως τοῦ λαοῦ καὶ τῶν πολιτικῶν συζητήσεων, ὁ νεαρὸς δημοσιογράφος **Καμίλ Δεμουλὲν** (Desmoulin) ἐκάλεσε τὸν λαὸν εἰς τὰ ὄπλα. Ὁ ὄχλος διήρπασε τὰ ὄπλοπωλεῖα καὶ τὰ ὄπλοστάσια τοῦ κράτους καὶ ἡ φρουρὰ τῶν Παρισίων ἠνώθη μὲ τοὺς στασιαστάς.

Ἡ μανία τοῦ πλήθους ἐστρέφετο κατὰ τοῦ φρουρίου τῆς **Βασιλλῆς**. Τὴν 14 Ἰουλίου πλῆθος ἐργατῶν προσέβαλεν αὐτὸ καὶ μετὰ πολύωρον αἱματηρὰν συμπλοκὴν ἠνάγκασε τὴν φρουρὰν, ἀποτελουμένην κυρίως ἀπὸ Ἑλβετοῦς, νὰ παραδοθῇ καὶ παρὰ τὴν συμφωνίαν κατέσφαξεν αὐτὴν καθὼς καὶ τὸν φρούραρχον. Ἀπὸ τὴν ἀναρχίαν καὶ τὴν διαρπαγὴν ἔσωσε τότε τὴν πρωτεύουσαν ἡ σχηματισθεῖσα προχειρῶς ἐθνοφρουρὰ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ νεαροῦ μαρκησίου **Δαφαγέτ**, ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῆς Ἀμερικῆς.

Μὲ τὴν φήμην, ἡ ὁποία τὸν συνώδευεν, καὶ τὸ θάρρος, τὸ ὁποῖον ἔδειξεν εἰς τὴν κρίσιμον στιγμήν, ὁ La Fayette ἀπέκτησε μεγάλην ἐπιβολὴν καὶ ἔγινεν ὁ ἄνθρωπος τῆς ἡμέρας. Εἶχεν ἰδέας ἀκαθορίστους. Ὀνειρεύετο νὰ δώσῃ εἰς τὴν Γαλίαν πολίτευμα ὅμοιον μὲ τῆς Ἀμερικῆς. Εἰς τὸ βάθος ἦτο μᾶλλον συντηρητικὸς καὶ αἱ συμπάθειαι του ἔκκλινον μᾶλλον εἰς τὸν βασιλέα.

Μόλις ἔπεσεν ἡ Βαστίλλη, ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως, ἀπὸ τοὺς ἀδιαλλάκτους ἀπολυταρχικούς, ἐγκατέλειψε τὴν Γαλλίαν μὲ πολλοὺς ἐκ τῆς ἀνωτέρας ἀριστοκρατίας καὶ μετ' ὀλίγον ἠκολούθησαν αὐτοὺς πολλοὶ εὐγενεῖς καὶ κληρικοὶ δυσηρεστημένοι. Οἱ φυγάδες αὐτοὶ ὀνομασθέντες Emigrants συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν παρραρήνειον Γερμανίαν, ἰδίως εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἡγεμονίας Κολωνίαν, Μαγεντίαν κτλ., καὶ εἰργάζοντο κατὰ τῆς ἐπαστάσεως.

Η ΝΥΞ ΤΗΣ 4^{ης} ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ-ΚΑΤΑΡΓΗΣΙΣ ΤΩΝ ΠΡΟΝΟΜΙΩΝ

Τὴν ἐξέγερσιν τῶν Παρισίων ἐπηκολούθησαν στάσεις καθ' ὅλην τὴν Γαλλίαν. Οἱ χωρικοὶ ἐξανέστησαν κατὰ τῆς μακροχρονίου πίεσεως, διήρπασαν τοὺς πύργους καὶ τὰ κτήματα τῶν δεσποτῶν, ἐκακοποίησαν ἢ καὶ ἐφόνευσαν πολλοὺς ἀπ' αὐτοὺς καὶ κατήργησαν οὐσιαστικῶς τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα. Ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν γεγονότων αὐτῶν ἡ ἔθνοσυνέλευσις κατήργησε κατὰ τὴν νυκτερινὴν συνεδρίασιν τῆς 4 Αὐγούστου τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου, δηλαδὴ τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα καὶ τὴν δεκάτην, καθὼς καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν φορολογίαν. Οἱ εὐγενεῖς ἐν μέσῳ ἀπεριγράπτου συγκινήσεως ἐδήλουν, ὅτι παραιτοῦνται ἀπὸ τὰ δικαιώματά των. Ἐπηκολούθησαν ἐκδηλώσεις συναδελφώσεως καὶ περιπτύξεως μεταξὺ τῶν ἀντιθέτων.

Η ΚΗΡΥΞΙΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ἡ συνέλευσις ἀφήσασα τὸν σκοπόν, διὰ τὸν ὅποιον εἶχε κληθῆ, τὴν τακτοποίησιν δηλαδὴ τῶν οἰκονομικῶν τοῦ κράτους, ἀνέλαβε νὰ συντάξῃ σύνταγμα διὰ τὴν Γαλλίαν, τουτέστι θεμελιώδη νομοθεσίαν, ἢ ὁποία νὰ ρυθμίζῃ εἰς τὸ ἐξῆς τὴν διοίκησιν τῆς Γαλλίας. Διὰ τοῦτο ἡ πρώτη αὕτη συνέλευσις ὠνομάσθη Συνοδική (Assemblée constituante). Κατὰ πρότασιν τοῦ La Fayette καὶ κατὰ τὸ πρότυπον τῆς Ἀμερικῆς προέταξε τοῦ συντάγματος γενικὰς ἀρχὰς περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ πολίτου.

Ἡ κήρυξις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ὠνομάσθη ἡ ἐκθεσις τῶν ἀρχῶν τούτων, εἶναι ἔγγραφον μεγάλης σπουδαιότητος, ἢ ριζοσπαστικώτερα πρᾶξις τῆς συνελεύσεως. Ἐν αὐτῇ κηρύττονται ἡ ἐλευθερία, ἡ ἰσότης

πρὸ τοῦ νόμου, ἡ ἀσφάλεια τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἀντιστάσεως κατὰ πάσης πίεσεως ὡς φυσικὰ δικαιώματα, δηλαδή κοινὰ εἰς πάντα ἄνθρωπον ἀδιακρίτως καταγωγῆς, ἐθνότητος καὶ φυλῆς.

ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

Τὸ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον κατήρτισεν ἡ πρώτη συντακτικὴ συνέλευσις, μετέβαλε ριζικῶς τὸ πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν καθεστῶς τῆς Γαλλίας.

Αἱ κυριώτεραι διατάξεις αὐτοῦ εἶναι :

1) Διατηρεῖται ἡ κληρονομικὴ βασιλεία, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἔχει μόνον τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν.

2) Τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν ἀσκοῦν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἔθνους ἐκλεγόμενοι δι' ἐμμέσου ψηφοφορίας καὶ ἀποτελοῦντες μίαν βουλὴν.

3) Ἡ δικαστικὴ ἐξουσία, ὅπως πᾶσα ἄλλη, πηγάζει ἀπὸ τὸν λαόν. Οἱ δικασταὶ πρέπει νὰ ἐκλέγωνται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, αἱ δὲ δίκαι νὰ διεξάγονται δημοσίᾳ.

4) Τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα, ἀξίας περίπου τριῶν δισεκατομμυρίων, ἐκηρύχθησαν ὡς ἐθνικά.

5) Τὰ μοναχικὰ τάγματα κατηργήθησαν, ἱερεῖς καὶ ἐπίσκοποι ἔγιναν δημόσιοι ὑπάλληλοι μισθοδοτούμενοι ὑπὸ τοῦ κράτους. Ἡ πολιτεία ἀνέλαβε τὴν συντήρησιν τῶν ἀγαθοεργῶν ἰδρυμάτων, τὰ ὁποῖα συνετήρει μέχρι τότε ὁ κληρὸς. Οἱ ἱερεῖς ὑπεχρεώθησαν νὰ ὀρκισθῶν πίστιν εἰς τὸ νέον πολίτευμα. Πολλοὶ ἠρνήθησαν νὰ ὀρκισθῶν ὀνομασθέντες διὰ τοῦτο ἀνωμότοι (insermentés), οἱ δὲ χωρικοὶ ἐσέβοντο αὐτοὺς περισσότερον ἀπὸ τοὺς ὀρκισθέντας. Οἱ ἀνώμοτοι ἱερεῖς ἀντέδρων κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ οἱ ὁπαδοὶ τοῦ παλαιοῦ καθεστώτος εὗρον εἰς αὐτοὺς ἰσχυρὸν στήριγμα.

6) Δὲν ὑπῆρχε πλέον διαφορὰ τάξεως εἰς τὴν Γαλλίαν, διότι ἡ τάξις τῶν εὐγενῶν κατηργήθη.

ΦΥΓΗ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

Ἡ πληνοψηφοῦσα μερὶς τῆς συνελεύσεως ἦτο μοναρχικὴ καὶ ἐδείκνυε σεβασμὸν πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως. Εἰς τὰ λαϊκὰ στρώματα ὅμως ὑπῆρχε μεγάλη ἀντιπάθεια κατὰ τῶν ἀνακτόρων, τὴν ὁποίαν ὑπεδαύλιζον οἱ δημοκρατικοὶ σὺλ-

λογοι, ἡ περίφημος *Λέσχη τῶν Τακωβίνων* (Jacobins), ἡ ὁποία ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ τὴν μονὴν τῶν Ἰακωβίνων, ὅπου συνεδρίαζε, καὶ ἡ λέσχη τῶν *Κορδελιῆ* (Cordeliers) ὀνομασθεῖσα οὕτω ἀπὸ ἄλλο μοναστήριον ⁽¹⁾. Αἱ λέσχαι διὰ τῶν πολυαρίθμων διακλαδώσεων εἰς τὰς ἐπαρχίας διέσπειραν δημοκρατικὰς ἰδέας εἰς τὴν χώραν.

Τὴν 5 Ὀκτωβρίου 1789 διαδήλωσις τοῦ λαοῦ ἀφορμὴν λαβοῦσα ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν ἄρτου καὶ ἀποτελουμένη κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ γυναῖκας τῆς ἀγορᾶς διηυθύνθη εἰς τὰς Βερσαλλίας καὶ συνεκρούσθη πρὸς τὴν φρουρὰν τῶν ἀνακτόρων. Ὁ βασιλεὺς κατὰ συμβουλήν τοῦ Λαφαγὲτ ἐγκατέλειψε τὰς Βερσαλλίας καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Παρισίους καὶ μετ' αὐτοῦ ἡ Ἔθνοσυνέλευσις μετηνάστευσεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Ἀπὸ τότε ὁ βασιλεὺς ἦτο ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ λαοῦ τῶν Παρισίων καὶ τῆς ἐθνοφρουρᾶς.

Ἀλλὰ κατὰ τὴν πανηγυρικὴν ἑορτὴν τῆς συναδελφώσεως (Fédération), ἡ ὁποία ἐωρτάσθη τὴν 14 Ἰουλίου 1790 ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῆς ἀλώσεως τῆς Βασιλλίης, ὁ βασιλεὺς ὠρκίσθη εἰς τὸ νέον σύνταγμα ὑπὸ τὰς ἐπευφημίας τοῦ λαοῦ καὶ ἡ ἐπανάστασις ἐφαίνετο λήξασα.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Μιραμπὼ ἀπέθανε κηδευθεις μὲ μεγάλας τιμὰς καὶ ὁ βασιλεὺς ἐστερήθη τοῦ καλοῦ τούτου συμβούλου, ἐνῶ μεγάλην ἐπιρροὴν ἀπέκτησαν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐπαναστατικῶν σωματείων, ἰδίως ὁ *Ροβεσπιέρ* (Robespierre), ὁ ἀρχηγὸς τῶν Κορδελιῆ *Δαντὼν* (Danton) καὶ ὁ περιβόητος *Μαρά* (Marat), ὁ ἐκδότης τῆς ἐφημερίδος «L'ami du Peuple». Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὁ βασιλεὺς ἀπεφάσισε νὰ πλήξῃ τὴν ἐπανάστασιν μὲ τολμηρὸν ἐπιχειρήμα. Τὴν 20 Ἰουλίου 1791 ἔφυγε κρυφίως μετὰ τῆς οἰκογενείας του ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν διευθυνόμενος πρὸς τὰ βελγικὰ σύνορα. Εἶχε σκοπὸν νὰ φθάσῃ εἰς τὸ Βέλγιον καὶ νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν φυγάδων εὐγενῶν κοὶ τοῦ ξένου στρατοῦ, ὁ ὅποιος τοὺς ὑπεστήριζεν. Ἀλλ' ἀνεγνωρίσθη καθ' ὁδόν, συνελήφθη καὶ ὠδηγήθη εἰς Παρισίους. Τότε ἡ συνέλευσις ἀνέστειλε τὴν ἐξουσίαν του καὶ ἐξήσκησεν

¹⁾ Αἱ δύο λέσχαι συνεχωνεύθησαν βραδύτερον.

αὐτὴ ὄλας τὰς ἐξουσίας. Ἄλλ' ἢ προσπάθεια τῶν ἀντιμοναρχικῶν νὰ ἀνατρέψουν τὴν βασιλείαν ἀπέτυχεν. Ὁ βασιλεὺς ἐπανάλαβε τὸν ὄρκον εἰς τὸ σύνταγμα καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ συνέλευσις συμπληρώσασα τὸ σύνταγμα διελύθη τὴν 30 Σεπτεμβρίου 1791. Ἄλλ' ἢ βραχεῖα περίοδος, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Συνέλευσις ἤσκησεν ὄλας τὰς ἐξουσίας, ἐγέννησε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι τὸ κράτος δύναται νὰ κυβερνηθῇ καὶ χωρὶς βασιλέα.

II. ΠΤΩΣΙΣ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ (1791-1792)

Συμφώνως πρὸς τὸ νέον σύνταγμα ἐξελέγη ἡ τακτικὴ βουλὴ ὀνομασθεῖσα *Νομοθετικὴ Συνέλευσις* (*Assemblée législative*), ἡ ὁποία συνῆλθε τὴν 1 Ὀκτωβρίου 1791. Ἀπετελέσθη ἀπὸ νέους ἄνδρας, διότι ἡ Συντακτικὴ κατὰ πρότασιν τοῦ Ροβεσπιέρ εἶχεν ἀποφασίσει κανὲν ἀπὸ τὰ μέλη της νὰ μὴ ἐκλεγῇ διὰ τὴν νέαν συνέλευσιν. Ἡ πλειονότης αὐτῆς ἀπετελεῖτο ἀπὸ φιλοβασιλικούς συνταγματικούς. Μεγάλην ἐπιρροὴν ὅμως ἀπέκτησεν ἐξ ἀρχῆς ἡ ἀριστερὰ περιλαμβανουσα τοὺς μετριοπαθεῖς δημοκρατικούς, οἱ ὁποῖοι ἤθελον νὰ δώσουν μεγαλυτέραν δύναμιν εἰς τὴν συνέλευσιν, ἐπειδὴ δὲν εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν βασιλέα. Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν μέλη τῆς λέσχης τῶν Ἰακωβίνων καὶ διακρίνοντο διὰ τὴν εὐχέρειαν τοῦ λόγου, ἀλλ' ἦσαν ἄπειροι. Ἐπειδὴ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς διακεκριμένους ἡγέτας τῶν κατήγοντο ἀπὸ τὴν περιοχὴν τοῦ ποταμοῦ Ζιρονδ (Gironde), ὠνόμασαν βραδύτερον ὄλον τὸ κόμμα *Γιρονδίνους* (*Girondins*). Εἰς τὸ ἄκρον ἀριστερόν καὶ ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων θέσεων τοῦ βουλευτηρίου ἐκάθηντο οἱ ὀλίγοι ἐπαναστατικοὶ καὶ ἀνατρεπτικοὶ ἄνδρες τῆς συνελεύσεως, μέλη τῆς λέσχης τῶν Κορδελιέ, τοὺς ὁποίους ὠνόμασαν *Ὄρεινους* (*Montagnards*), καὶ κατ' ἐπέκτασιν οἱ ἀνατρεπτικοὶ ὠνομάσθησαν γενικῶς *ὄρεινοὶ* ἢ τὸ ὄρος (*Montagne*), ἐνῶ ἀντιθέτως οἱ συντηρητικοὶ ὠνομάσθησαν *πεδινοὶ* ἢ *πεδιάς* (*Plaine*).

Οἱ Γιρονδῖνοι καὶ οἱ Ὄρεινοὶ εἶχον ὑπὲρ αὐτῶν τοὺς ἐρ-

γάτας τῶν Παρισίων, τοὺς ὁποίους ὠνόμασαν sans culotte, διότι ἀπέφευγον τὴν ἀριστοκρατικὴν περισκελίδα (culotte) καὶ ἔφερον τὸ ἐργατικὸν πανταλόνιον, ὥστε sans culotte ἤρχισε νὰ σημαίη τὸν ἄκρον ἐπαναστατικόν. Οἱ ἐπαναστάται τοῦ 1791 εἶχον λάβει ὡς σύμβολον τὴν τρίχρωμον κονκάρδαν. Τὸ 1789 ἐφόρεσαν τὸν κόκκινον σκοῦφον (bonnet rouge), τὸ ὁποῖον ἐσυμβόλιζε τὴν ἐλευθέρωσιν.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ 10 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1792

Ἡ πλειονότης τῆς συνελεύσεως ἐξηκολούθει νὰ εἶναι φιλοβασιλική καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἡσυχία ἐφαίνετο στερεωμένη. Ἄλλ' ἔκτακτα γεγονότα ἐδημιούργησαν νέαν κρίσιν, ἡ ὁποία ἐσυντόμεισε τὸν βίον τῆς νομοθετικῆς συνελεύσεως καὶ ἀνέτρεψε τὴν βασιλείαν.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1792 οἱ γερμανοὶ ἡγεμόνες, ἰδίως ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, ἐξωθούμενοι ἀπὸ τοὺς γάλλους μετανάστας καὶ ἀπὸ τὰς μυστικὰς ὑποκινήσεις τοῦ Λουδοβίκου καὶ τῆς Ἀντωνέττας, ἦσαν ἐτοιμοὶ νὰ εἰσβάλουν εἰς τὸ γαλλικὸν ἔδαφος καὶ νὰ συντρίψουν τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ ἀρχιστράτηγος τοῦ ἠνωμένου γερμανικοῦ στρατοῦ κόμης τοῦ Μ π ρ ο υ ν σ β ἄ ἱ κ (Braunschweig) ἐδημοσίευσε προκήρυξιν συνταχθεῖσαν ἀπὸ γάλλον μετανάστην, ἡ ὁποία ἔλεγεν ὅτι οἱ σύμμαχοι ἡγεμόνες σκοπὸν ἔχουν ν' ἀποκαταστήσουν τὴν νόμιμον τάξιν εἰς τὴν Γαλλίαν. Πᾶς ἀνθιστάμενος κατὰ τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ θὰ ἐτυφεκίζετο ὡς προδότης καὶ ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως κατὰ τῶν ἀνακτόρων τοῦ βασιλέως ἡ πόλις τῶν Παρισίων θὰ μετεβάλλετο εἰς τέφραν (26 Ἰουλίου 1792). Ἡ προκήρυξις ἐπροκάλεσε κολοσσιαῖον ἐρεθισμόν. Ἡ συνέλευσις ἐκήρυξε τὴν πατριδα ἐν κινδύνῳ καὶ οἱ σύλλογοι ἀπήτησαν τὴν ἀνατροπὴν τοῦ βασιλέως, διότι εἶχον ὑπονοίας ὅτι συνεννοεῖτο μὲ τὸν ἐχθρόν. Ἀπὸ τότε τὰ πολεμικὰ γεγονότα ἤρχισαν νὰ ἐξασκοῦν μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως.

Ἡ Γαλλία ἤρχισε νὰ κινεῖται ὄλη. Εἰς τὴν πρωτεύουσαν συνέρροεν ἐθελονταὶ ἀπ' ὅλα τὰ σημεῖα. Τὴν 30 Ἰουλίου ἔφθα-

σαν 500 Μασσαλιῶται ψάλλοντες τὸ νέον ᾠσμα, τὸ ὁποῖον εἶχε συνθέσει διὰ τὸν στρατὸν τοῦ Ρήνου ὁ ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ Ρουζέ δὲ Λιλ (Rouget de l'Isle). Τὸ ᾠσμα ὠνομάσθη Μασσαλιῶτις (Marseillaise) καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ὁ ἐθνικὸς ὕμνος τῶν Γάλλων.

Ἐπὶ τὰς περιστάσεις αὐτὰς οἱ ἀνατρεπτικοὶ ἐκέρδιον ἔδαφος. Τὴν νύκτα τῆς 9 πρὸς τὴν 10 Αὐγούστου 1792 οἱ Ἰακωβῖνοι ἐξεδίωξαν ἀπὸ τὴν δημοχίαν τοὺς συντηρητικὸς συμβούλους καὶ ἐσχημάτισαν νέον κοινωτικὸν συμβούλιον (commune), εἰς τὸ ὁποῖον παρεκάθητο ὁ Δαντόν, ὁ Μαρά καὶ ὁ Ροβεσπιέρ, καὶ τὴν 10 ὑποστηριζόμενοι ἀπὸ τὸν ὄχλον τῶν Παρισίων ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Tuileries, τῶν ἀνακτόρων τοῦ βασιλέως, τὰ ὁποῖα εἶχον ὀχυρώσει ἀναμένοντες τὴν ἀφίξιν τῶν Γερμανῶν. Ἡ συνέλευσις ἐψήφισε τὴν ἀναστολήν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας καὶ ἀπεφάσισε τὴν σύγκλησιν νέας συντακτικῆς συνέλευσεως, διὰ νὰ δώσῃ νέον σύνταγμα εἰς τὴν Γαλλίαν. Συγχρόνως ἐσχηματίσθη νέα κυβέρνησις, εἰς τὴν ὁποίαν παρεκάθητο ὁ Δαντόν ὡς ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης. Ἀλλὰ τὴν ἐξουσίαν εἶχε κυρίως τὸ δημοτικὸν συμβούλιον τῶν Παρισίων.

Ἐπὶ τὴν ἐντύπωσιν τῶν ἀποτυχιῶν εἰς τὸ μέτωπον ἐπεκράτησε μεγάλη ταραχὴ εἰς τὴν πρωτεύουσιν, ἰδίως ὅταν ἔφθασεν ἡ εἴδησις ὅτι ὁ Λαφαγέτ, ὁ ἥρωσ τῶν πρώτων ἐπαναστατικῶν ἡμερῶν, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ εἰς τὰ βελγικὰ σύνορα στρατοῦ, ἐπεχείρησε νὰ τὸν στρέψῃ ἐναντίον τῶν ἐπαναστατικῶν τῆς πρωτευούσης καὶ ἀποτυχιῶν ἐδραπέτευσεν εἰς τοὺς ἐχθρούς. Οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ ὀλωσθήποτε προσκείμενοι εἰς τὸ ἀρχαῖον καθεστῶς ἔγιναν ὑποπτοὶ καὶ ὁ ὄχλος εἰς τὴν παραφορὰν τοῦ ἐφόνευσεν εἰς τὰς φυλακὰς περὶ τοὺς χιλίους κρατούμενους ἱερεῖς καὶ εὐγενεῖς (Φόνοι τοῦ Σεπτεμβρίου).

ΒΑΛΜΥ (20 Σεπτεμβρίου)

Ἄλλ' ἢ αὐστροπροσσηκὴ εἰσβολὴ τοῦ 1792 ἀπέτυχεν οἰκτρῶς, διότι πρὸ τῆς ὁρμῆς τῆς γαλλικῆς νεολαίας ὁ κακῶς ὀργανωμένος στρατὸς τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ὁ πρωσσικὸς στρατὸς καὶ τὸ σῶμα τῶν γάλλων μεταναστῶν, τὸ ὁποῖον τὸν ἐνίσχυσεν, ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Καμπανίαν. Αἴφνης ὁμως παρετήρησαν, ὅτι αἱ συγκοινωνίαι τῶν ἐκινδύνευον νὰ κοποῦν ἀπὸ τοὺς Γάλλους, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Dumouriez καὶ τοῦ βοηθοῦ Kellermann εἶχον ὀχυρωθῆ εἰς τὸ Valmy. Οἱ πρῶσσοι καὶ οἱ γάλλοι εὐγενεῖς, οἱ ὁποῖοι ὠνόμαζον τὸν γαλλικὸν στρατὸν «στρατὸν τῶν ὑποδηματοποιῶν καὶ τῶν ραπτῶν», ἔμειναν κατάπληκτοι πρὸ τῆς ἀντοχῆς τῶν. Ἐβρομβάρδισαν τὸ Valmy, ἀλλ' εἶδον ὅτι οἱ Γάλλοι κρατοῦν τὰς θέσεις τῶν. Ὁ Braunschweig ἐθεώρησε καλὸν νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἐξεκένωσεν ἐν σπουδῇ τὸ γαλλικὸν ἔδαφος. Ὁ γερμανὸς ποιητῆς **Γκαῖτε** (Goethe), ὁ ὁποῖος εἶχε παρακολουθήσει τὴν ἐκστρατείαν καὶ παρευρέθη εἰς τὴν ὑποχώρησιν, ἐνόησε τὴν σημασίαν τῶν γεγονότων. «Ἀπὸ τὸ μέρος αὐτὸ καὶ ἀπὸ σήμερον, εἶπεν, ἀρχίζει νέα ἐποχὴ εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν καὶ δύνασθε νὰ εἴπητε ὅτι παρευρέθητε εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς».

III. Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΚΑΤΑΡΓΗΣΙΣ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ

Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις ἠκολούθησε μοιραίως τὸν δρόμον τῶν μεγάλων ἐξεγέρσεων. Εἶχεν ἀρχίσει μὲ μεγάλην συντηρητικότητα, ἀλλὰ δὲν ἤργησε νὰ φθάσῃ εἰς ἄκρον ριζοσπαστισμόν.

Αἱ ἐκλογαὶ διὰ τὴν ἐθνοσυνέλευσιν γενόμεναι διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας—ἐνῶ εἰς τὰς δύο πρώτας ἐκλογὰς εἶχον ψηφίσει μόνον οἱ πληρώνοντες φόρον—ἔφεραν δημοκρατικὴν πλειοψηφίαν, ὥστε οἱ Γιρονδῖνοι τῶρα κατεῖχον τὴν δεξιὰν (συντηρητικοί), ἐνῶ ἡ ἀριστερὰ ἐγέμισεν ἀπὸ ὀρεινοῦς. Ὑπῆρχεν ὁμως καὶ σημαντικὸς ἀριθμὸς βασιλοφρόνων συνταγματικῶν (πεδινοί). Αἱ ἐπαρχαὶ ἐξέλεξαν συντηρητικούς καὶ Γιρονδῖνους, τὸ Παρίσι ὀρεινοῦς. Ὁ Ροβεσπιέρ καὶ ὁ Δαντὸν ἦσαν ἀπὸ τοὺς πρώτους ἐκλεγέντας. Ἐξελέγη ἐπίσης ὁ Marat. Τοιοῦτοτρόπως κατηρτίσθη ἡ δευτέρα ἐθνοσυνέλευσις τῆς ἐπανάστασεως ἢ ὀνομασθεῖσα Convent ἢ Convention, ἡ ὁποία

ἐκυβέρνησε τρία περίπου ἔτη τὴν Γαλλίαν (ἀπὸ τῆς 20 Σεπτεμβρίου 1792 μέχρι τῆς 26 Ὀκτωβρίου 1795) καὶ εἶναι κυρίως ἐπαναστατικὴ συνέλευσις.

Ἡ Convention κατὰ τὴν πρώτην συνεδρίασιν ἀπεφάσισεν ὁμοφώνως τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας, ἐκήρυξε τὴν **1792** Γαλλίαν δημοκρατίαν, ἥλλαξε τὴν χριστιανικὴν χρονολογίαν καὶ ἀρχὴν νέας χρονολογίας ὥρισε τὴν ἡμέραν τῆς ἀνακηρύξεως τῆς δημοκρατίας.

Τοιουτοτρόπως ἐντὸς τῆς ἐπαναστάσεως ἔγινε νέα ριζικώτερα ἐπανάστασις. Ἐνῶ ἡ πρώτη ἐπανάστασις ἦτο ἔργον τῆς εὐπορούσης ἀστικῆς τάξεως, ἡ δευτέρα προῆλθεν ἀπὸ τοὺς ἀπορωτέρους. Παρὰλλήλως εἶχε γίνεαι βαθυτέρα μεταβολὴ εἰς τὰς ἀντιλήψεις. Τὰς πράξεις τῆς πρώτης ἐπαναστάσεως εἶχεν ἐμπνεύσει ἡ ἀρχὴ τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας, ἐνῶ τώρα θέτουν ὑπεράνω ὅλων τὸ συμφέρον τῆς ὁλότητος καὶ κυριαρχεῖ ἡ γνώμη ὅτι χάριν τοῦ κοινοῦ ἐπιβάλλεται ἡ πίεσις τῶν ἀτόμων.

ΚΑΤΑΔΙΚΗ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΕΙΣ ΘΑΝΑΤΟΝ

Ἡ Convent εἰσήγαγεν εἰς δίκην τὸν βασιλέα. Γιρονδῖνοι καὶ Ὁρεινοὶ ἤθελον νὰ τὸν καταδικάσουν, διὰ νὰ ἀπαλλαγῶν διὰ παντὸς ἀπὸ τὴν βασιλείαν. Ἄλλ' οἱ πρῶτοι δὲν ἤθελον νὰ καταδικασθῆ εἰς θάνατον. Διὰ τοῦτο διεξήχθη σφοδρὸς ἀγὼν μεταξὺ τῶν δύο μερίδων Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' εἰσήχθη εἰς δίκην ὡς ἀπλοῦς ἰδιώτης ὑπὸ τὸ ὄνομα Louis Carot καὶ κατηγορήθη ἐπὶ συνωμοσίᾳ κατὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ καὶ ἐπιβουλῇ κατὰ τῆς γενικῆς ἀσφαλείας τοῦ κράτους ἐπὶ τῇ βάσει ἐπιστολῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπεδείκνυον ὅτι συνεννοεῖτο μετὰ **1793** τῶν μεταναστῶν καὶ τῆς Αὐστρίας. Ἡ πρότασις τῶν Γιρονδίνων νὰ ἐρωτηθῆ ὁ κυρίαρχος λαὸς διὰ δημοψηφίσματος ἀπερρίφθη καὶ ὁ βασιλεὺς κατεδικάσθη εἰς θάνατον διὰ μικρᾶς πλειονοψηφίας καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὴν λαιμητόμον τὴν 21 Ἰανουαρίου 1793.

Οἱ Γιρονδῖνοι ἀπέτυχον νὰ σώσουν τὸν βασιλέα καὶ αὐτὸ ἐσήμαινε τὴν καταστροφὴν των. Ἐπηρεολούθησεν ἀγρία πάλη μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ὀρεινῶν, μὲ ἄλλους λόγους μεταξὺ τῆς ἐθνοσυνελεύσεως καὶ τῆς κομμούνας, διότι εἰς τὴν πρώτην τὴν πλειοψηφίαν εἶχον οἱ Γιρονδῖνοι, ἐνῶ τὴν κομμούναν ἔξου-

σίαζον ὁ Μαρά καὶ οἱ ὄπαδοί του. Οἱ Γιρονδῖνοι ἐπεχείρησαν νὰ ἀντιτάξουν τὰς ἐπαρχίας κατὰ τῆς πρωτεύουσας. Τέλος οἱ ὄρεινοὶ κατέφυγον εἰς τὴν βίαν. Περιεκύκλωσαν τὴν Συνέλευσιν μὲ στρατιώτας τῆς ἐθνοφρουρᾶς καὶ ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῶν τηλεβόλων ὑπεχρέωσαν αὐτὴν νὰ ἀποφασίσῃ τὴν ἐξαίρεσιν 29 Γιρονδῖνων πληρεξουσίων. Οἱ 22 ἀπ' αὐτοὺς συλληφθέντες ἐκατατομήθησαν. Οἱ ὑπόλοιποι διέφυγον καὶ ἐκίνησαν στάσεις εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ σχεδὸν ὅλοι εἶχον κακὸν τέλος. Ἡ μνηστὴ ἑνὸς ἐκ τῶν κατατομηθέντων, Charlotte Corday, ἦλθεν ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν τῆς εἰς Παρισίους καὶ ἐφόνευσε δι' ἐγχειριδίου τὸν Μαρά εἰς τὴν οἰκίαν ἐντὸς τοῦ λουτροῦ.

Η ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ

Ἡ ἐπανάστασις καὶ οἱ ἡγέται τῆς διετέλουν διαρκῶς ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῆς καταστροφῆς. Ἡ κατῴστασις ἐχειροτέρευσε. Ὁ στρατὸς εἶχε σοβαρὰς ἀποτυχίας εἰς τὰ σύνορα, οἱ βασιλικοὶ ἐξήγειραν τὸν λαὸν μὲ τὰς ραδιουργίας καὶ ἤγειραν ἐπικινδύνους στάσεις εἰς τὰς ἐπαρχίας. Ὁ Dumouriez, ὁ νικητὴς τοῦ Valmy, ἄνθρωπος ἀνήκων εἰς τὸν παλαιὸν κόσμον καὶ ἀνατραφεὶς ἐν μέσῳ τῶν ραδιουργιῶν τῆς αὐτῆς τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ', τὸν ὁποῖον ἡ φορα τῶν πραγμάτων εἶχε φέρει εἰς τὸ ἐπαναστατικὸν στρατόπεδον, ἠθέλησε νὰ ἀντιδράσῃ κατὰ τῆς καταστάσεως, ἡ ὁποία εἶχε δημιουργηθῆ εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἐπεχείρησε νὰ παρασύρῃ τὸν στρατὸν κατὰ τῶν ἀντιπάλων καὶ ἤρριξε νὰ συνεννοεῖται μὲ τὸν ἐχθρὸν διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς βασιλείας. Τέλος ἐπειδὴ ἀπέτυχεν, ἠττομόλησεν εἰς τὸ αὐστριακὸν στρατόπεδον.

Ἡ συνέλευσις ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν γεγονότων αὐτῶν κατήρτισε τὴν περίφημον **Ἐπιτροπὴν τῆς δημοσίας Ἀσφαλείας** (Comité du Salut public), τὴν ὁποίαν ἀπετέλεσεν ὁ Δαντόν, ὁ ἰσχυρότατος ἄνθρωπος τῆς ἡμέρας μεταξὺ τῶν ὄρεινῶν, μὲ ἑννέα ὄπαδούς του. Εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐσχηματίσθησαν παραρτήματα τῆς ἐπιτροπῆς, αἱ λεγόμεναι ἐπιτροπαί τῆς ἐποπτείας, καὶ εἰς αὐτάς περιῆλθεν οὐσιαστικῶς ἡ ἐξουσία. Τοιουτοτρόπως ἡ Γαλλία ἐξουσιάζετο ἀπὸ τοὺς Ἰακωβίνους.

Κατ' εἰσῆγησιν τοῦ Δαντόν ἐσχηματίσθη ἔκτακτον

ἐπαναστατικὸν δικαστήριον μετὰ παραρτημάτων εἰς τὰς ἀντιδραστικὰς ἐπαρχίας καὶ ἤρχισαν καταγγελίαι κατὰ τῶν ὑλόπτων καὶ ὁμαδικαὶ θανατώσεις Ἀντιδραστικοὶ ἱερεῖς, μετανάσται καὶ γενικῶς πᾶς ὁ ἀντιφρονῶν ἢ ἀποδοκιμάζων τὰς πράξεις τῶν κυβερνώντων συνελαιβάνετο καὶ μετὰ πρόχειρον διαδικασίαν ὠδηγεῖτο εἰς τὴν λαιμητόμον. Διὰ τοῦτο τὴν περίοδον τῶν 14 μηνῶν ἀπὸ τοῦ Μαΐου τοῦ 1793 μέχρι Ἰουλίου 1794 ὠνόμασαν τρομοκρατίαν (Terreur).

Ὁ Δαντὸν ἐθεώρει τὴν τρομοκρατίαν ὡς προσωρινὸν μέτρον πρὸς στερέωσιν τῆς δημοκρατίας. Διὰ τοῦτο ἠθέλησε νὰ φανῆ μετριοπαθέστερος, ὅταν ἀπεσοβήθη ὁ ἐξωτερικὸς κίνδυνος. Ἄλλ' ἤλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς ἀδιαλλάκτους καὶ ἔπεσε θῦμα τῆς ὑπούλου πολιτικῆς τοῦ Ροβεσπιέρ, ὁ ὁποῖος ἐφθόνει τὴν δημοτικότητά του. Κατὰ τὴν δίκην ἠκούσθη ἡ βροντώδης φωνὴ τοῦ περιφήμου δημαγωγοῦ ἐπιμαρτυρομένου ὅτι ἔσωσε τὴν Γαλίαν καὶ τὴν δημοκρατίαν. Ἄλλὰ κατεδικάσθη καὶ ἀπεκεφαλίσθη μετὰ τοῦ Δεμουλέν, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν ἐφημερίδα του *Le vieux Cordelier* εἶχεν ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν ὑπερβολῶν τῆς τρομοκρατίας. Τότε ἐκυριάρχησεν ὁ Ροβεσπιέρ καὶ μετὰ τὴν ψήφισιν νόμου, ὁ ὁποῖος ἐπέτρεπε τὴν ἄνευ μαρτύρων καταδίκην, αἱ θανατικαὶ ἐκτελέσεις ὑπερέβησαν πᾶν ὄριον. Κατὰ τὴν τρομοκρατίαν ἡ λαιμητόμος ἐλειτούργησε τακτικῶς εἰς δύο θέσεις τῶν Παρισίων. Ἐγίναν περὶ τὰς 2600 ἐκτελέσεις, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ 1376 ἐντὸς τῶν τελευταίων 39 ἡμερῶν, κατὰ τὰς ὁποίας ἐκυριάρχησεν ὁ Ροβεσπιέρ.

Κατὰ τὴν τρομοκρατίαν ὁ χριστιανισμὸς κατηγορήθη ἐπισήμως. Ἀντὶ τῆς χριστιανικῆς χρονολογίας εἰσήχθη ἡ μέτρησις ἀπὸ Δημοκρατίας (22 Σεπτεμβρίου 1792), τὰ λατινικὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν ἀντικατεστάθησαν διὰ τῶν λαϊκῶν ὀνομάτων (π.χ. *Vendémiaire*, *Brumaire* κτλ). Ἀντὶ δὲ τῆς εἰς ἐβδομάδας διαίρεσεως εἰσήχθη διαίρεσις εἰς δεκάδας καὶ ἡ δεκάτη ἀφιερώθη εἰς τὴν λατρείαν τοῦ ὑπερτάτου ὄντος.

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Δαντὸν ὁ Ροβεσπιέρ ἐκυβέρνησεν ὡς δικτάτωρ μετὰ τῶν διαβοήτων ὁπαδῶν του *Σαιν Ζιούστ* (*Saint Just*) καὶ *Κουθὸν* (*Couthon*). Ἄλλὰ δὲν ἤργησε νὰ γίνῃ μισητὸς καὶ ἐπίφοβος καὶ εἰς τοὺς ὁπαδούς του ἀκόμη. Διὰ τοῦτο ὄρεινοὶ καὶ μετριοπαθεῖς συνεννοήθησαν καὶ παρε-

σχεύασαν τὴν περίφημον ἡμέραν τῆς 9 Thermidor (27 Ἰουλίου 1794), κατὰ τὴν ὁποίαν μετὰ θυελλώδη συνεδρίαν τῆς Συνελεύσεως ὁ Ροβεσπιέρ συνελήφθη μετὰ τῶν ἐμπίστων του. Ὁ περιβόητος δημεγέρτης ἀνῆλθε τὴν λαιμητόμον καὶ μετ' αὐτοῦ οἱ συλληφθέντες βουλευταῖ, πολλὰ μέλη τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου, Ἰακωβῖνοι τοῦ ἐπαναστατικοῦ δικαστηρίου κ. ἄ. τὸ ὅλον 104 ἄτομα.

Ροβεσπιέρ

Δαντὸν

Οἱ ἄνδρες οἱ διαπράξαντες τὰς φορικαλεότητας τῆς τρομοκρατίας δὲν ἐστεροῦντο οὔτε εὐφυνίας οὔτε δημιουργικῆς ἰκανότητος, ὡς μαρτυροῦν τοῦτο τὰ δημιουργήματα τῆς Convention, περὶ τῶν ὁποίων θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω. Ἄλλ' ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐκτάκτων περιστάσεων εἶχον ἀπολέσει πᾶν μέτρον καὶ διέπραττον τὰς μεγαλυτέρας σκληρότητας ἐν ὀνόματι τοῦ ὀρθοῦ λόγου, τῆς ἐλευθερίας καὶ ἰσότητος. Οἱ ἄνδρες τῆς Convention εἶναι τύποι κατ' ἐξοχὴν ἐπαναστατικοί.

ΤΟ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΡΙΟΝ (27 Ὀκτωβρίου 1795—9 Νοεμβρίου 1799)

Ἡ πτώσις τοῦ Ροβεσπιέρ ἐσήμαινε βαθυτέραν μεταβολήν. Ἡ ἐπαναστατικὴ ὁρμὴ εἶχεν ἐκπνεῦσει καὶ ἤρχιζεν ἡ ἀντίδρασις. Ἡ τρομοκρατηθεῖσα τάξις τῶν εὐπόρων ἀνεθάρρυσεν. Οἱ νέοι τῆς τάξεως ταύτης, ἡ λεγομένη *χ ρ υ σ ῆ ν ε ο λ α ί α* (Jeunesse dorée), ἐπετέθησαν κατὰ τῆς λέσχης τῶν Ἰακωβίνων, τὴν ὁποίαν ἡ συνέλευσις διέταξε νὰ κλείσουν.

Ἡ νέα Ἐθνοσυνέλευσις ἐψήφισε σύνταγμα πολὺ συντηρητικόν. Δι' αὐτοῦ ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἐδίδετο εἰς **Διευ- 1795**
θυντήριον (Directoire) ἀπὸ πέντε ἀνδρας, οἱ ὁποῖοι ἐκυβέρνησαν τῇ βοήθειᾳ δύο βουλῶν, τῆς Βουλῆς τῶν Πεντακοσίων καὶ τῆς Βουλῆς τῶν Γερόντων ἐκ 250 ἀνδρῶν, ἡλικίας ὑπὲρ τὰ τεσσαράκοντα ἔτη. Ἀλλὰ διὰ τὰ ἀντεπεξέλθουν κατὰ τῆς αὐξανομένης μοναρχικῆς ἀντιδράσεως, ἀπεφάσισαν οἱ ἀντιπρόσωποι διὰ τὴν νέαν βουλὴν κατὰ τὰ δύο τρίτα νὰ ληφθοῦν ἀπὸ τὰ μέλη τῆς Convention. Τὸ νέον σύνταγμα ἔγινε δεκτὸν διὰ δημοψηφίσματος. Ἀλλ' ἡ μοναρχικὴ μερὶς τῆς πρωτευούσης προσηταιρισθεῖσα τὴν ἐθνοφρουρὰν ἐπεχείρησε διὰ πραξικοπήματος (1) ν' ἀνατρέψῃ τὸ καθεστῶς. Ἡ συνέλευσις εὐρεθεῖσα εἰς δύσκολον θέσιν ἀνέθεσε τὴν ἄμυναν εἰς τὸν νεαρὸν στρατηγὸν **Ναπολέοντα Βοναπάρτην**, ὁ ὁποῖος εἶχε διακριθῆ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τουλόν. Ὁ Ναπολέων κατέπνιξεν εὐχερῶς τὴν στάσιν διὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πυροβολικοῦ.

ΤΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Μέγα μέρος τοῦ ἔργου τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο ἀρνητικόν, διότι κατ' ἀρχὰς ἀπέβλεψεν εἰς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ παλαιοῦ καθεστώτος. Ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις διεπνέετο ἐπίσης ἀπὸ ζωηρὸν πόθον δημιουργίας. Καὶ οἱ φοβερώτεροι ἀπὸ τοὺς τρομοκράτας εἶχον σχέδια προοδευτικὰ καὶ ἀνθρωπιστικά.

Τὸ σύνταγμα τοῦ 1792 ὥρισε νὰ εἶναι ἡ ἐκπαίδευσις κοινὴ καὶ νὰ παρέχεται δωρεὰν δι' ὅλους τοὺς πολίτας. Ἡ Convent ἀπεφάσισε κατ' εἰσήγησιν τοῦ Δαντὸν ὅτι ἔπρεπε νὰ εἶναι ὑποχρεωτικὴ. Ἡ Convent παρὰ τοὺς ἐξωτερικοὺς καὶ ἐσωτερικοὺς περισπασμοὺς ἔφερεν εἰς τὴν ζωὴν ἰδρύματα, τὰ ὁποῖα τιμοῦν τὴν Γαλλίαν. Οἱ χρόνοι τῆς Τρομοκρατίας δὲν εἶναι μόνον χρόνοι αἱμάτων καὶ βιαιο-

1. Πραξικόπημα (γαλλιστὶ coup d'état) εἶναι πράξις ἀντιβαίνουσα εἰς τοὺς κειμένους νόμους, ἰδίως ἐξέγερσις πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ καθεστώτος.

πραγίας, ὅπως φαντάζονται συνήθως, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἐπετελέσθησαν ἔργα μεγάλης σημασίας. Τὸ πρωτοτυπώτερον δημιούργημα τῆς Convention ἀπὸ ἀπόψεως ἐκπαιδευτικῆς εἶναι ἡ École Normale, δηλαδή διδασκαλεῖον πρὸς μόρφωσιν διδασκάλων. Γενικῶς ἐφρόντισε πολὺ διὰ τὴν πρώτην ἐκπαίδευσιν ἰδρύσασα πλῆθος δημοτικῶν σχολείων. Πρὸς τοῦτοις ἴδρυσε Πολυτεχνεῖον πρὸς μόρφωσιν μηχανικῶν. Αἱ ἀκαδημαῖαι ἐν τῷ μεταξὺ κατηργήθησαν ὡς ἀντιδραστικὰ ἰδρύματα καὶ ἀντ' αὐτῶν ἐδημιουργήθησαν Ἰνστιτούτα πρὸς καλλιέργειαν τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῶν Καλῶν Τεχνῶν. Πλὴν τούτων ἴδρυσε Μουσεῖον Φυσικῆς Ἱστορίας καὶ Ὁδείου. Τέλος σημαντικώτατον ἔργον τῆς Convention ἦτο ἡ μεταρρύθμισις τοῦ μετρικοῦ συστήματος καὶ ἡ εἰσαγωγή τοῦ δεκαδικοῦ.

IV. ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Η ΝΕΑ ΤΑΚΤΙΚΗ

Μέχρι τῶν χρόνων τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως οἱ στρατοὶ τῶν εὐρωπαϊῶν ἡγεμόνων ἀπετελοῦντο, καθὼς γνωρίζομεν, ἀπὸ μισθοφόρους. Ὁ στρατὸς τῆς ἐπαναστάσεως συνεκροτήθη ἀπὸ τὴν γαλλικὴν νεολαίαν, ἡ ὁποία προσεκλήθη ὑπὸ τὰ ὄπλα, διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν πατρίδα καὶ τὴν δημοκρατίαν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Γάλλοι κατώρθωσαν νὰ συναθροίσουν ὑπὸ τὰς σημαίας μάζας ἀνθρώπων πρωτοφανεῖς διὰ τὴν ἱστορίαν. Ὁ στρατὸς αὐτὸς εἶχε τὸ προσὸν νὰ μὴν εἶναι τόσον δαπανηρὸς ὅσον ὁ μισθοφορικὸς τῶν ἡγεμόνων. Δὲν διεκρίνεται διὰ τὴν αὐστηρὰν πειθαρχίαν, ἀλλ' εἶχε θερμὸν ἐνθουσιασμόν, πλατυτέραν καὶ φωτεινότεραν ἀγάπην τῆς πατρίδος, διότι οἱ γάλλοι στρατιῶται ἐνισχύοντο ἀπὸ τὴν πίστιν, ὅτι πολεμοῦν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἄλλων λαῶν.

Ἡ σύστασις τοῦ στρατοῦ τῆς δημοκρατίας ἀνεστάτωσε τὴν τακτικὴν. Οἱ ὁδηγοὶ του, παράτολμοι καὶ συνήθως νέοι, ταχέως προαχθέντες εἰς στρατηγούς, περιεφρόνησαν τὴν παλαιότεραν μέθοδον. Ἐπετίθεντο μὲ πικρὰς φάλαγγας ἐπιδιώκοντες νὰ συγκεντρώσουν ἀνωτέραν δύναμιν κατὰ τοῦ κυρίου σώματος τοῦ ἐχθροῦ. Διὰ τοῦτο τὸ πᾶν ἐξηρητάτο ἀπὸ συνδυασμέ-

νας κινήσεις και συγκεντρώσεις πρὸ τῆς μάχης. Τῆς νέας τακτικῆς ἀριστοτεχνῆς θὰ ἀναδειχθῆ ὁ Ναπολέων.

Τὸν ἐπαναστατικὸν στρατὸν διοργάνωσεν ὁ περίφημος **Λάζαρος Καρνὸ** (Carnot), ὁ ἐπονομασθεὶς ὁργανωτῆς τῆς νίκης, σοφὸς μαθηματικὸς καὶ μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Δημοσίας Σωτηρίας, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὰς 14 στρατιάς τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐχάραξε τὰ σχέδια τῶν ἐκστρατειῶν.

Ο ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ

Ἡ γερμανικὴ ἐκστρατεία τοῦ 1792 ἀπέτυχεν οἰκτρῶς, διότι πρὸ τῆς ἀπροσδοκίτου ὀρμῆς τῆς γαλλικῆς νεολαίας ὁ στρατὸς τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων ἐξεκένωσε τὸ γαλλικὸν ἔδαφος. Ὁ στρατὸς τοῦ Dumouriez κατέλαβε τότε τὸ Βέλγιον, ἐνῶ ἕτερος στρατὸς ἐπροχώρησε μέχρι τοῦ Ρήνου. Συγχρόνως κατελήφθησαν πρὸς νότον ἡ Νίκαια καὶ ἡ Σαβοΐα, αἱ ὁποῖαι ἐκηρύχθησαν δημοκρατία ὑπὸ τὸ ὄνομα Δημοκρατία τῶν Ἀλλοβρόγων. Βαθεῖα συγκινήσεις ἀνετάρασσαν ὅλην τὴν Εὐρώπην, οἱ στρατοὶ τῶν ἡγεμόνων ἐπολέμουν ἀπροθύμως κατὰ τῶν Γάλλων καὶ οἱ κάτοικοι τῶν καταλαμβανομένων χωρῶν ἐδέχοντο αὐτοὺς ὡς ἐλευθερωτάς. Εἰς τὰς πόλεις ἰδρύνοντο σύλλογοι κατὰ τὸ πρότυπον τῆς λέσχης τῶν Ἰακωβίνων.

Ἡ Ἀγγλία συνήνωσε τότε κατὰ τῆς Γαλλίας διὰ χρημάτων καὶ ἀπειλῶν τὸν Αὐτοκράτορα, τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας, πολλοὺς γερμανοὺς ἡγεμόνας, τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Ὀλλανδίαν. Πρὸ τοῦ συνασπισμοῦ αὐτοῦ ἐφάνη κινδυνεύουσα ἡ δημοκρατία. Οἱ Γάλλοι ἠτήθησαν εἰς πολλὰ μέρη καὶ εἰς διαφοροὺς ἐπαρχίας τῆς Γαλλίας ἐξεροράγησαν στάσεις. Ὁ στρατηγὸς Dumouriez ἐξοργισθεὶς διὰ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ βασιλέως ἠθέλησε νὰ στρέψῃ τὸν στρατὸν του κατὰ τῶν δημοκρατικῶν, ἀλλ' ἀπέτυχε καὶ ἠττομόλησε πρὸς τοὺς ἐχθρούς, ὅπως εἶχε πράξει τοῦτο πρὸ αὐτοῦ ὁ La Fayette. Διὰ τοῦτο ἐπεκράτησε γενικὴ δυσπιστία κατὰ τῶν εὐγενῶν στρατηγῶν, οἱ ὁποῖοι σχεδὸν πάντες ἀντικατεστάθησαν δι' ἀξιωματικῶν ἀστικῆς προελεύσεως, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πολλοὶ ἦσαν νεαρῶτατοι, ὡς ὁ Πισσεγκρού (Pichegru) 33 ἐτῶν, ὁ συμπαθὴς καὶ ἡρωικὸς Χὸς

(Hoche) μόλις 25 ἐτῶν, ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης κ. ἄ. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὑπερίσχυσαν οἱ Ἰακωβῖνοι καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς Δημοσίας Σωτηρίας ἔρριψεν εἰς τὰ σύνορα μεγάλας μάζας στρατοῦ διὰ τῆς ὀμαδικῆς στρατολογίας (*Ievée en masse*) καὶ μετ' ἀποφασιστικὰς μάχας ἐπὶ τῶν βελγικῶν συνόρων ἀνακατελήφθησαν τὸ Βέλγιον καὶ ἡ ἀριστερὰ ὄχθη τοῦ Ρήνου. Ὁ δὲ Pichegru μετ' ἐπιμόνους μάχας κατὰ τοῦ ἀγγλοολλανδικοῦ στρατοῦ διέβη τοὺς βραχίονας τοῦ Ρήνου ἐπὶ τῶν πάγων καὶ κατέλαβε τὴν Χάγην καὶ τὸ Ἄμστερδαμ, ἐνῶ ὁ ὀλλανδικὸς στόλος ἀποκλεισθεὶς ἐν μέσῳ τῶν πάγων μεταξὺ τῆς Helder καὶ τῆς νήσου Texel παρεδίδeto εἰς τοὺς οὐσσάρους τῆς γαλλικῆς ἐμπροσθοφυλακῆς. Ἡ Ὀλλανδία ἀνεκηρύχθη δημοκρατία ὑπὸ τὸ ὄνομα Βαταβικὴ δημοκρατία.

Τὸ 1795 ὁ συνασπισμὸς διεσπάσθη, διότι ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας διὰ συνθήκης ὑπογραφείσης ἐν Βασιλείᾳ (Basel) εἰρήνευσε καὶ διὰ μυστικῆς συμφωνίας ἀνεγνώρισε τὴν ὑπὸ τῶν γάλλων κατοχὴν τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ρήνου. Ἀπὸ τότε ἡ Πρωσσία διετέλεσεν ἐν εἰρήνῃ μέχρι τοῦ 1806. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος εἰρήνευσε καὶ ἡ Ἰσπανία.

Τὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀρχίσει ἡ Convention, ἐξηκολούθησε τὸ Διευθυντήριον. Ἡ Αὐστρία ἀπομονωθείσα ἠπειλήθη ἀπὸ τρεῖς γαλλικὰς στρατιάς. Τὰς δύο ἀπ' αὐτὰς ἔσταμάτησεν ἐπὶ τοῦ Ρήνου ὁ ὀνομαστὸς στρατάρχης **Ἀρχιδουξ Κάρολος**. Ἄλλ' ὁ ἀρχηγὸς τῆς τρίτης στρατιάς Ναπολέων Βοναπάρτης ἔγινεν ἔνδοξος κατὰ τὴν ὀνομαστὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἰταλίας (1796). Τέλος ἡ Αὐστρία ὑπεχρεώθη νὰ κλείσῃ τὴν *εἰρήνην τοῦ Καμποφόρμιο* (Campofornio, 1797), διὰ τῆς ὁποίας παρεχώρησε τὸ Βέλγιον εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Λομβαρδίαν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος δημιουργηθεῖσαν Ἐντεῦθεν τῶν Ἄλπεων Δημοκρατίαν, ἐνῶ διὰ μυστικῆς συμφωνίας ἀνεγνώριζε καὶ αὕτη τὴν κυριαρχίαν τῆς Γαλλίας ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ρήνου. Ὡς ἀντιστάθμισμα ἔλαβε τὴν χώραν τῆς βενετικῆς δημοκρατίας, τὴν ὁποίαν πρὸ μικροῦ εἶχε καταλύσει ὁ Ναπολέων.

Ο ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΠΟΛΕΜΟΣ

Μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Campofornio μόνη ἡ Ἀγγλία ἔμεινεν ὑπὸ τὰ ὄπλα. Γαλλία καὶ Ἀγγλία ἐπάλαισαν ἐπὶ μακρὸν ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Τὰ πολεμικὰ πλοῖα ἦσαν τότε ξύλινα καὶ ἐκινουῦντο δι' ἰστίων. Τὰ κατ' ἐξοχὴν πολεμικὰ πλοῖα ἦσαν τὰ πλοῖα τῆς γραμμῆς, τὰ ὁποῖα ἔφερον μέχρις 120 τηλεβόλα, ἐνῶ αἱ φρεγάται ἦσαν ἐλαφρότεροι καὶ ταχυπλοώτεροι, ὥπλισμένοι μὲ 30—60 τηλεβόλα.

Κατὰ τοὺς πολέμους τῆς ἐπαναστάσεως ἡ Ἀγγλία εἶχε στόλον πολὺ ἀνώτερον. Διὰ τοῦτο ὁ ἀγγλικὸς στόλος ἐθαλασσοκράτει χωρὶς ὅμως νὰ κατορθῶνῃ νὰ ἀποκλείῃ ἐντελῶς τὰ παραλία τῆς Γαλλίας. Τὸ 1793 προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν βασιλοφρόνων ἐπαναστατῶν κατέλαβε τὴν Τουλόνη, τὴν ὁποίαν ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ, ὅταν ἔφθασεν ὁ γαλλικὸς στρατός, ἀλλὰ κατέκαυσε τὸν λιμένα καὶ τὰ εὐρεθέντα ἐκεῖ πολεμικά. Κατὰ τὰς συμπλοκὰς ἐπὶ τῆς θαλάσσης ὑπερίσχυον συνήθως οἱ Ἀγγλοὶ.

Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΕΙΣ ΑΙΓΥΠΤΟΝ

Μετὰ τὰς ἐν Ἰταλίᾳ νίκας τὸ Διευθυντήριον περιέβαλε τὸν Ναπολέοντα μὲ μεγάλας τιμὰς καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κατὰ τῆς Ἀγγλίας πολέμου. Ὁ Ναπολέων ἐμελέτησε τὸ σχέδιον ἀποβάσεως εἰς τὴν μεγάλην Βρεττανίαν, τὸ ὁποῖον δὲν κατώρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ. Ἐσκέφθη τότε νὰ προσβάλλῃ τὴν βᾶσιν τῆς ἀγγλικῆς δυνάμεως, τὰς Ἰνδίας, καταλαμβάνων τὴν Αἴγυπτον.

Ἡ Αἴγυπτος ἀνῆκεν ὀνόματι μόνον εἰς τὸν Σουλτάνον, διότι τὴν ἀρχὴν κυρίως εἶχον οἱ Μαμελοῦκοι μπέδες, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Μαμελούκων πολεμιστῶν. Ὁ Ναπολέων συνεκέντρωσεν εἰς Τουλόνη ἐκλεκτὸν στρατὸν ἀπὸ 35 χιλ. καὶ ἔλαβε μαζί του πρὸς καλυτέρους ἀξιωματικούς, οἱ ὁποῖοι εἶχον διακριθῆ εἰς τὸν πόλεμον τῆς Ἰταλίας, καθὼς καὶ διαφόρους σοφοὺς, καλλιτέχνας καὶ τεχνίτας, γεωργικὰς μηχανὰς καὶ δλόκληρον ὕλικόν, ὅπως διανοίξῃ τὸν ἰσθμὸν τοῦ Σουέζ. Τὸ μυστικὸν ἐκρά-
 1798
 πῆθη ἀρκετὰ καλά, καθόσον ὁ Ναπολέων διέδιδεν ὅτι ἠτοίμαζεν ἀπόβασιν εἰς τὴν Μ. Βρεττανίαν. Διὰ τοῦτο ὁ ναύαρχος τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου τῆς Μεσογείου, ὁ περίφημος *Νέλσον* (Nelson),

ἀπέκλεισε τὴν διάβασιν τοῦ Γιβραλτᾶρ καὶ ἄφησεν αὐτὸν νὰ πλεύσῃ ἀκωλύτως εἰς Αἴγυπτον.

Καθ' ὁδὸν ὁ Ναπολέων κατέλαβε τὸν ὀχυρώτατον λιμένα τῆς Μάλτας καὶ ἀπέκτησεν οὕτω ἰσχυρὰν ναυτικὴν βάσιν. Τὴν νῆσον κατεῖχον οἱ Ἰωαννῖται ἰππῶται, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἐκδιώξει ἀπὸ τὴν Ρόδον ὁ σουλτάνος Σουλεῦμάν. Ἀμέσως κατόπιν ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἀπεβιβάσθη ἀκωλύτως εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Ἀβουκίρ καὶ κατέλαβε τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐβάδισε κατὰ τοῦ Κάιρο. Ἡ ἀντίστασις τῶν Μαμελούκων ἦτο ἀσήμαντος, ἀλλ' εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς τὰς κλιματικὰς συνθήκας. τὰς ὁποίας δὲν εἶχον προβλέψει. Οἱ στρατιῶται ὀδευόντες διὰ τῶν ἀνύδρων ἐρήμων ὑπὸ τὸν καυστικὸν ἥλιον ἐνδεδυμένοι τὰς βαρείας χειμερινὰς στολὰς κατελαμβάνοντο ὑπὸ ἀπελπισίας καὶ μερικοὶ ἠτύοκτόνησαν.

Οἱ Μαμελοῦκοι ἰππεῖς ἐπεχείρησαν νὰ φράξουν τὴν πρὸς τὸ Κάιρον ὁδόν, ἀλλ' ἦσαν τελείως ἀνίσχυροὶ κατὰ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ περικοῦ καὶ τοῦ πυροβολικοῦ. Κατὰ τὴν μάχην τῶν Πυροαμίδων, ὅπως ὠνόμασεν ἐπὶ τὸ πομπωδέστερον τὴν σύγκρουσιν αὐτὴν ὁ Ναπολέων, τὸ γαλλικὸν πυροβολικὸν ἐθέρωσε 2 χιλ. Μαμελοῦκούς, ἐνῶ μόνον 30 γάλλοι ἐφονεύθησαν. Οὕτω τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1798 ὅλη ἡ Αἴγυπτος εἶχε περιέλθει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Γάλλων.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἔφθασεν ὁ Νέλσων, ἀφοῦ εἶχεν ἀναζητήσει εἰς ὅλην τὴν Μεσόγειον τοὺς Γάλλους, καὶ εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Ἀβουκίρ κατέκαυσε τὸν γαλλικὸν στόλον. Ἡ Τουρκία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας. Ὁ Ναπολέων ἐστράφη τότε κατὰ τῆς Συρίας (1799). Μὲ μικρὰν δύναμιν ἐπέρασε τὴν μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Συρίας ἔρημον καὶ κατέλαβε τὴν Ἰόππην. Ἄλλ' ἀπέτυχε προσβαλὼν τὴν ὀχυρὰν θέσιν τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τῆς Ἀκράς. Ἐπιστρέψας εἰς Αἴγυπτον ἐνίκησε τὸν τουρκικὸν στρατὸν, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀποβιβάσει ὁ ἀγγλικὸς στόλος εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Ἀβουκίρ.

Ἡ θέσις ὅμως τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἦτο κρίσιμος, διότι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διατηρηθῇ εἰς τὴν Αἴγυπτον οὔτε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Γαλλίαν. Κατὰ τὴν δυσχεροῦ αὐτὴν στιγμὴν ὁ Ναπολέων προσεκλήθη κρυφίως ἀπὸ τὸ Διευθυντήριον, διότι

ἡ πολιτικὴ κατάστασις εἶχε περιπλακῆ εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσάν. Ἀνεχώρησε κρυφίως μετὰ τῶν ἀφωσιωμένων στρατηγῶν καὶ ἀξιωματικῶν καὶ κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Γαλλίαν. Μετὰ πολλὰς περιπετείας ὁ γαλλικὸς στρατός, ὁ ὁποῖος ἔμενεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἐσυνθηκολόγησε μὲ τοὺς Ἕγγλους ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μετακομισθῆ εἰς τὴν Γαλλίαν (1801). Ὑπὸ τὸν αὐτὸν ὄρον παρεδόθη καὶ ἡ γαλλικὴ φρουρὰ τῆς Μάλτας.

Τοιοῦτον ἦτο τὸ τέλος τῆς εἰς Αἴγυπτον ἐκστρατείας. Ἄλλ' ἔξ αὐτῆς ὠφελήθη σημαντικῶς ἡ ἐπιστήμη, διότι οἱ Γάλλοι σοφοὶ ἐμελέτησαν τὴν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν ὀργάνωσιν τῆς χώρας καθὼς καὶ τὸ ἀρδευτικὸν σύστημα τῆς κοιλάδος τοῦ Νείλου καὶ κατήρτισαν τὸ σχέδιον διώρυγος μεταξὺ Μεσογείου καὶ Ἐρυθρᾶς. Τὸ Αἰγυπτιακὸν Ἴνστιτούτον, τὸ ὁποῖον συνέστησεν ὁ Ναπολέων, συνήθροισε πολλὰς παρατηρήσεις καὶ ἐμελέτησε μνημεῖα ἄγνωστα μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων, ὁ γάλλος σοφὸς **Σαμπολιὸν** (Champolion) ἐθεμελίωσε τὴν αἰγυπτιολογίαν ἀναγνώσας τὴν ἱερογλυφικὴν γραφὴν. Τὰ πορίσματα τῶν μελετῶν αὐτῶν ἐδημοσιεύθησαν εἰς μέγα σύγγραμμα ὑπὸ τὸν τίτλον ἡ Αἴγυπτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Η ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΕΙΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Ὅπως συμβαίνει συνήθως εἰς τοὺς χρόνους τῶν ἰσχυρῶν πολιτικῶν κλονισμῶν, ἀπὸ τὴν πάλιν τῶν δύο ἀντιθέτων φατριῶν προήλθεν ἡ στρατιωτικὴ δεσποτεία.

Ὁ στρατηγὸς Ναπολέον ἀναγορευθεὶς ὕπατος καὶ αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων ἐχρησιμοποίησε τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν πολεμικὴν ὄρμην τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ, διὰ τὴν δεσπότην εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ὁ Ναπολέον συνέτριψε τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν τῶν μεγάλων κρατῶν καὶ ἐπὶ μίαν δεκαετίαν ἤγε καὶ ἔφερε τὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης.

Ὁ κίνδυνος τῆς νέας αὐτοκρατορίας ἀπεσοβήθη διὰ τῆς τελικῆς ἤττης τοῦ Ναπολέοντος, ἀλλὰ ἡ διέλευσις του ἐπλήρωσε τὴν Εὐρώπην πολέμων καὶ ἐπαναστάσεων, αἱ ὁποῖαι προεκάλεσαν βαθεῖαν μεταβολήν.

1. ΑΝΥΨΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ

ΥΠΑΤΕΙΑ ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν πολιτικῶν κλονισμῶν συμβαίνει πολλάκις ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμὸν δύο πολιτικῶν φατριῶν τὴν προκύψῃ στρατιωτικὴν δεσποτεία. Τοῦτο συνέβη εἰς τὰς ἀρχαίας ἑλληνικὰς πολιτείας, ὅπου ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν εὐπατριδῶν καὶ τοῦ δήμου ἐγεννήθη ἡ τυραννίς. Ἐπίσης εἰς τὴν Ρώμην ἀπὸ τὴν πάλιν τῶν πατρικίων καὶ πληβείων προέκυψεν ἡ καισαρικὴ ἀρχή.

Ὅμοίως εἰς τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τοὺς κλονισμοὺς τῆς ἐπαναστάσεως ἐγεννήθη ἡ αὐτοκρατορία τοῦ Ναπολέοντος. Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς τρομοκρατίας ἐξεδηλώθη ζωηρὰ ἀντίδρασις, ἡ ὁποία ἐνισχύεται διαρκῶς κατὰ τὴν χαλαρὰν διοίκησιν τοῦ Διευθυντηρίου. Ὁ λαὸς ἤρχισε ν' ἀνησυχῆ, διότι ἔβλεπε τὴν κινδυνεύουσαν τὰ ἀποκτῆματα τῆς ἐπαναστάσεως. Ὑπεστήριξε τότε ἓνα νικηφόρον στρατηγόν, τὸν Ναπολέοντα, ὁ ὁποῖος ἐσυμβόλιζε δι' αὐτὸν τὴν δημοκρατίαν καὶ ἦτο ἡ ἀσφάλεια τῶν δικαιοματίων, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀποκτῆσει μὲ τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ Ναπολέον ἀνηγορεύθη Ὑπατος καὶ αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων.

καὶ ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν ἐπὶ 15 περίπου ἔτη. Τὴν περίοδον αὐτὴν οἱ Γάλλοι ὀνομάζουσι Ὑπατεία καὶ Αὐτοκρατορία.

Ἐπιστρέψας ὁ Ναπολέων ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον εὗρε γενικὴν δυσαρέσκειαν κατὰ τοῦ Διευθυντηρίου. Ἀνέτρεψεν αὐτὸ εὐκόλως διὰ τοῦ πραξικοπήματος τῆς 18 Brumaire (Νοέμβριος 1799) καὶ προέβη εἰς σύνταξιν τοῦ συντάγματος. Κατὰ τὸ νέον σύνταγμα ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κράτους ἐτέθη ὁ Ναπολέων ὡς **πρῶτος ὕπατος** (Premier consul) ἐκλεγείς διὰ δέκα ἔτη μετὰ δύο ἄλλων ὑπάτων, οἱ ὁποῖοι εἶχον συμβουλευτικὴν ψῆφον. Ὁ πρῶτος ὕπατος ἦτο ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, αὐτὸς διεχειρίζετο τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν καὶ εἶχε τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Ἐπίσης αὐτὸς διώριζε τὰ μέλη τῆς Γερουσίας (Senat), ἡ ὁποία ἀποτελεῖτο ἀπὸ 80 μέλη, καὶ ἐξέλεξε τὰ μέλη τῶν δύο βουλῶν ἀπὸ τοῦ καταλόγου, τὸν ὁποῖον κατήρτιζον οἱ ἐκλογεῖς. Ὁ Ναπολέων διορίζων εἰς τὴν Γερουσίαν πρόσωπα τῆς ἐμπιστοσύνης του ἰσόβια καὶ πλουσίως ἀμειβόμενα, εἶχεν αὐτὴν πάντοτε ἀφωσιωμένην καὶ τοιουτοτρόπως ἐξουσίαζε τὴν κρατικὴν μηχανήν.

Ὁ Ναπολέων εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς τοὺς δημοκρατικοὺς καθὼς καὶ πρὸς τοὺς νομιμόφρονας βασιλικούς, τοὺς ὀπαδοὺς δηλαδὴ τῶν Βουρβόνων. Κατίσχυσε καὶ τῶν δύο. Τὸ 1800 μετ' ἀποτυχοῦσαν ἀπόπειραν κατὰ τῆς ζωῆς του καὶ ἐπωφελοῦμενος ἀπὸ τὰς νίκας του ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ Ἰσοβίου Ὑπάτου. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἐγέννησεν ἀντίδρασιν εἰς τὸν στρατόν, ἔπαυσεν ἢ ἔστειλεν εἰς ὑπερποντίους ἐξουσίας τοὺς δημοκρατικοὺς στρατηγούς. Τέλος ἀφοῦ κατέπνιξε τὴν συνωμοσίαν τῶν βασιλοφρόνων, ἔλαβε τὸν τίτλον Κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων καὶ τὴν 2 Δεκεμβρίου τοῦ 1804 ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ Πάπα εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων. Μετὰ ἓν ἔτος ἐστέφθη κληρονομικὸς βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας καὶ διώρισε ἀντιβασιλέα τὸν υἱὸν τῆς Ἰωσηφίνας Εὐγένιον Μπαρναί.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ Ναπολέοντος εἶχεν ἀρκετὰ στερεὸν κοινωνικὸν στήριγμα, διότι διὰ τὰς λαϊκὰς μάζας ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε συμβολικὴν ἔννοιαν, ἦτο ἡ προσωποποίησις τῆς Δημοκρατίας,

ὁ ἰσχυρὸς ἀνὴρ, ὁ ὁποῖος ἐπροστάτευε τὰς διὰ τῆς ἐπαναστάσεως κτηθείσας ἐλευθερίας. Ἡ ἀνωτέρα τάξις πάλιν ἔβλεπεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τὴν πολιτικὴν σταθερότητα, ἣ ὁποία ἀπέτρεπε τὰς αἰφνιδίας ἀνατροπὰς.

Ο ΝΑΠΟΛΕΩΝ (1769-1821)

ἽΟ Ναπολέων εἶναι ἀπὸ τὰ περίεργα δημιουργήματα τῶν ταραχω-

ἽΟ Ναπολέων τὸ 1798, ἐτῶν 28.

ἽΕξαίρετος σπουδὴ τοῦ μεγάλου ζωγράφου David (1748-1798). Εἶναι ὁ νεαρὸς στρατηλάτης τῶν ἰταλικῶν πολέμων. ἽΟ καλλιτέχνης ἐσκόπευε νὰ παραστήσῃ τὸν Ναπολέοντα κρατοῦντα εἰς τὴν ἀριστερὰν τὴν συνθήκην τοῦ Καμποφόρμιο καὶ περιστοιχιζόμενον ἀπὸ τὸ ἐπιτελεῖον του. ἽΑλλ' ὁ στρατηγὸς μίαν φορὰν ἦλθεν εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ ζωγράφου καὶ παρέμεινεν ἐπὶ τρεῖς ὥρας. Εἰς τὸ μικρὸν αὐτὸ διάστημα ὁ καλλιτέχνης ἐσχέδιασε τὸ ἀξιόλογον αὐτὸ σκίτσο.

δῶν καιρῶν. Ἐγεννήθη τὸ 1769 ἐν Ἀγιατίσιω (Ajaccio) τῆς Κορσικῆς. Ἦτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ ἰταλοῦ δικηγόρου Βοναπάρτε (Buonaparte). Ἐσπούδασεν εἰς τὰς στρατιωτικὰς σχολὰς τῆς Βριέννης καὶ τῶν Παρισίων χωρὶς νὰ διακριθῆ ἰδιαίτερος ὡς μαθητῆς. Τὸ ὕψος του ἦτο ἐκφραστικὸν καὶ εἰς τὰς προκηρύξεις καὶ τὰς ἀγορεύσεις πρὸς τὸν στρατὸν ἔφθανεν εἰς ἐπιβλητικὴν εὐγλωττίαν.

Τὰ πνευματικὰ χαρίσματα τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἡ σωματικὴ ἀντοχὴ του ἦσαν σπάνια. Εἶχε μνήμην ἀπεριόριστον καὶ διορατικότητά δξυτάτην. Ἡ εὐκινησία τοῦ πνεύματός του ἦτο ἀπαράμιλλος. Εἶχε τὸ χάρισμα ν' ἀντιλαμβάνεται τὰ πράγματα μέχρι τῶν τελευταίων λεπτομερειῶν καὶ συγχρόνως νὰ συλλαμβάνῃ καθαρὰν εἰκόνα τοῦ ὅλου. Ἡ αὐτοπεποίθησις καὶ ἡ δύναμις τῆς βουλήσεώς του εἶχον κάτι τὸ πρωτοφανές, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐγωισμὸς καὶ ἡ φιλοδοξία του δὲν εἶχον ὄρια. Ἡ δραστηριότης του ἦτο ὑπεράνθρωπος, ὑπήγρουε συγχρόνως εἰς πολλοὺς γραμματεῖς τὰ ἔγγραφα ὅλων τῶν ὑπουργείων. Ἦρκεῖτο πολλάκις εἰς τριῶρον ὕπνον.

Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ

Ὁ Ναπολέων ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν ὡς στρατεύμα, εἰς τὸ ὁποῖον αἱ διαταγαὶ του ἔπρεπε νὰ ἐκτελοῦνται χωρὶς συζήτησιν. Οἱ πολῖται ἐτέθησαν ὑπὸ αὐστηρὰν ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ὑπατείας του ἔπαυσε 13 ἔφημερίδας καὶ εἰς τὸ ἕξῃς ἔπαυε καὶ διώριζε τοὺς διευθυντὰς τῶν ἔφημερίδων ὡς νὰ ἦσαν κυβερνητικοὶ ὑπάλληλοι. Εἶχε φυλακὰς ὁμοίας μὲ τὴν Βαστίλλην, εἰς τὰς ὁποίας ἐνέκλειε τοὺς ὑπόπτους.

Ὁ Ναπολέων ἐδημιούργησεν αὐλὴν, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσήγαγε τὰς συνηθείας τοῦ παλαιοῦ καθεστώτος. Αἱ κυραὶ ἐδιδάχθησαν νὰ ὑποκλίνωνται ὅπως ἄλλοτε εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Βουρβόνων. Οἱ παλαιοὶ τίτλοι ἀνεκλήθησαν εἰς τὴν ζωὴν καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ αὐτοκράτορος ὠνομάσθησαν αὐτοκράτορικοὶ πρίγκιπες. Μετὰ τὰς μεγάλας στρατιωτικὰς ἐπιτυχίας ἐδημιούργησε βαρῶνους, κόμητας, δοῦκας, ἱππότας, δηλαδὴ τὴν ἀριστοκρατίαν τῆς νέας αὐτοκρατορίας, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδιδεν ἐπιδόματα καὶ ἐχάριζεν εἰσοδήματα. Ἐπίσης ἐδημιούργησε τὴν *Δεγεῶνα τῆς τιμῆς*, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἐλάμβανον ἐπιδόματα. Διότι ὁ Ναπολέων διέβλεπεν ὅτι ἡ κληρονομικὴ βασιλεία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ στηριχθῆ χωρὶς κληρονομικὴν ἀριστοκρατίαν. Διοικηταί, ὑποδιοικηταί, δήμαρχοι τῶν ἐπαρχιῶν, διωρίζοντο ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, οὕτω δὲ ἐξηφανί-

σθη ή αὐτοδιοίκησις και ἐδημιουργήθη αὐστηρὰ συγκέντρωσις. Ἐν τούτοις ή πλειονότης τοῦ λαοῦ ἦτο εὐχαριστημένη, διότι τὸ κράτος ἐπανεῦρε τὴν γαλήνην και ἐξησφαλίσθη ή ἀπονομή τοῦ δικαίου.

Ὁ Ναπολέων ἤθελε νὰ προστατεύσῃ τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων, ὅπως ἐπραξεν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ'. Ἀλλὰ δὲν ἤγάπα τοὺς ἀνεξαρτήτους συγγραφεῖς. Ἐξώρισε τοὺς δυὸ ἀρίστους συγγραφεῖς τῶν χρόνων του, τὸν Σ α τ ω β ρ ι ἄ ν και τὴν κυρίαν Σ τ ἄ ε λ, ἐνῶ ἐπροστάτευε δευτερευούσης ἀξίας λογοτέχνας. Τὸ 1804 ἐξεδόθη ὁ Ν α π ο λ ε ὄ ν τ ε ι ο ς κ ῶ δ ι ξ, ὁ ὁποῖος περιελάμβανε τὸ ἐπὶ τῶν νέων ἀντιλήψεων στηριζόμενον ἀστικὸν δίκαιον και εἰσήχθη εἰς πολλὰς χώρας.

II. ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΙΣ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ

Η ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΕΙΟΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

Ὁ Ναπολέων ἐτελειοποίησε τὴν τακτικὴν τῶν στρατηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁρμαῖο και αὐτὸς ἀπὸ τὴν ἀρχήν, ὅτι ὁ πολυπληθέστερος στρατὸς νικᾷ πάντοτε τὸν ὀλιγαριθμότερον. Διὰ τοῦτο ἤθελε νὰ κρατῆ συγκεντρωμένας τὰς δυνάμεις του και νὰ συντρίβῃ δι' ἀποφασιστικῆς ἐπιθέσεως τὸ κύριον σῶμα τοῦ ἐχθροῦ. Ἀνεδείχθη ἀριστοτέχνης τῆς τακτικῆς αὐτῆς. Εἶχε τὸ χάρισμα νὰ ὑπολογίζῃ καλῶς τὰ πράγματα, νὰ συλλαμβάνῃ ταχέως σχέδια και νὰ ἐκτελῆ αὐτὰ μετὰ θαυμαστῆς ἐπίσης ταχύτητος. Ὁ στρατὸς του ἦτο ἀκαταπόνητος εἰς τὰς πορείας και διὰ τῆς ταχύτητος τῶν κινήσεων και τῆς ἐπικαίρου συγκεντρώσεως ἐξησφάλιζε τὴν νίκην. «Διὰ τῶν κνημῶν μας κερδίζει τὰς μάχας», ἔλεγον οἱ στρατιῶται. Οἱ στρατηγοὶ του ἠκολούθησαν τὴν τακτικὴν του, ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὸ πρόσωπόν του και πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔγιναν ἔνδοξοι, ὅπως ὁ Νέϋ, ὁ Βερναδόττε, ὁ Μασσενὰ κτλ. (Ney, Bernadotte, Massenat).

Ὁ Ναπολέων ἐσυστηματοποίησε τὴν γενικὴν στρατολογίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσει ή ἐπανάστασις, και κατώρθωσε νὰ θέσῃ εἰς κίνησιν μεγάλας μάχας ἀνθρώπων. Ὁ στρατὸς του ἀπὸ τοῦ 1805 ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν Μεγάλη στρατιὰ.

Grande armée). Ὑπῆρχεν ὁμως καὶ ὑλικώτερος λόγος τῆς τυφλῆς ἀφοσιώσεως τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν Ναπολέοντα, διότι ὁ γάλλος χωρικός ἐπίστευεν ὅτι ἂν πέσῃ ἡ ἀρχή του, θὰ ἐπανέλθῃ τὸ παλαιὸν καθεστῶς καὶ θὰ ἀφαιρέσῃ τὰς γαίας, τὰς ὁποίας οἱ χωρικοὶ εἶχον λάβει ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς.

Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ (1798 - 1802)

Τὸ 1798 ἡ Γαλλία εὐρέθη πρὸ νέου συνασπισμοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἔλαβον μέρος ἡ Ἀγγλία, ἡ Αὐστρία καὶ ὁ Τσάρος τῆς Ρωσσίας Παῦλος Α΄, ὁ υἱὸς τῆς Αἰκατερίνης τῆς Β΄, ὁ ὁποῖος ἐμίσει τὴν ἐπανάστασιν. Κατ' ἀρχὰς οἱ Γάλλοι εἶχον σημαντικὰς ἀποτυχίας. Ὁ Ἄ ρ χ ι δ ο ὕ ξ Κ ά ρ ο λ ο ς τῆς Αὐστρίας ἀπώθησε τὸν γαλλικὸν στρατὸν ἐκεῖθεν τοῦ Ρήνου, ἐνῶ εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ διάσημος Ρῶσσος στρατηλάτης **Σουβάροφ** ὀδηγῶν τὸν ρωσσοαυστριακὸν στρατὸν εἶχε λαμπρὰς ἐπιτυχίας. Ὁ ρωσσικὸς στρατὸς ἐπολέμει μετ' ἐξαιρετικοῦ φανατισμοῦ κατὰ τῶν «ἀθέων γάλλων ἐπαναστατῶν».

Ἄλλ' ἡ τύχη τοῦ πολέμου ἤλλαξεν, ὅταν ὁ Ναπολέων διεβίβασε διὰ τοῦ Ἀγίου Βερνάρδου εἰς τὴν Ἰταλίαν τὴν ἐφεδρικὴν στρατιάν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐτοιμάσει κρυφίως. Οἱ αὐστριακοὶ ἐνίκηθησαν παρὰ τὸ Μ α ρ έ γ κ ο καὶ ἐξεκένωσαν τὴν Ἰταλίαν (Ἰούnius 1800). Ἀφ' ἐτέρου ὁ στρατηγὸς **Μορώ** (Moreau) ἐκέρδισε λαμπρὰν νίκην παρὰ τὸ Μόναχον καὶ ἤνοιξε τὴν πρὸς τὴν Βιέννην ὁδόν. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐδέχθη νὰ εἰρηνεύσῃ. Ἡ Ε ἰ ρ ή ν η τ ῆ ς Λ ι ο ύ ν ε β ι λ (Luneville, 1801) ἐπεκύρωσε τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης τοῦ Καμποφόρμιο. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1802) ὑπέγραψε καὶ ἡ Ἀγγλία, ὅπου εἶχεν ἀνατραπῆ ὁ Πίττ, τὴν εἰρήνην τῆς Ἀ μ ι έ ν (Amiens), διὰ τῆς ὁποίας ὑπεχρεοῦτο νὰ ἐπιστρέψῃ τὰς γαλλικὰς ἀποικίας καὶ νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Μάλταν καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΑΙ

Ἡ εἰρήνη τῆς Λιούνεβιλ καὶ τῆς Ἀμιεν ἦσαν ὁ πρῶτος σταθμὸς τῆς κυριαρχίας τοῦ Ναπολέοντος ἐπὶ τῆς Εὐρώπης. Ὁ γάλλος δικτάτωρ διεθροθύμισε τὰ πράγματα ὅπως ἤθελεν. Ἀπὸ τὰς δημοκρατίας, αἱ ὁποῖαι εἶχον σχηματισθῆ περὶ τὴν Γαλλίαν, ἄλλας προσήρτησεν εἰς τὸ κράτος καὶ ἄλλας μετέβα-

λεν εἰς βασιλεία. Προσέηρτησε τὸ Πεδεμόντιον καὶ τὴν δημοκρατίαν τῆς Γενούης, ἐνῶ τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἑλλεπων δημοκρατίαν μετεβάπτισεν εἰς **Βασιλείον τῆς Ἰταλίας** καὶ ἐστέφη βασιλεὺς αὐτοῦ καὶ διώρισεν τὸν πρόγονόν του Εὐγένιον Μπωχαρναι, τὸν υἱὸν τῆς συζύγου του Ἰωσηφίνης, ἀντιβασιλέα. Σημαντικώτερα ἦτο ἡ μεταβολὴ εἰς τὴν Γερμανίαν. Ὁ Ναπολέων παρέδωκε τὰ ἐκκλησιαστικὰ κράτη καὶ τὰς ἐλευθέρους πόλεις πλὴν ὀλίγων εἰς τοὺς κοσμικοὺς ἡγεμόνας, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀπολέσει πέραν τοῦ Ρήνου χώρας προσαρτηθείσας εἰς τὴν Γαλλίαν.

Αἱ μεταβολαὶ αὗται εἶχον μεγάλην σημασίαν διὰ τὸ μέλλον τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας, διότι δι' αὐτῶν ἐπῆλθε σημαντικὴ συγκέντρωσις, τὴν ὁποίαν ἐνίσχυσαν μεταγενέστεραι συνθήκαι τοῦ Ναπολέοντος. Ἐνῶ τὸ 1789 ὑπῆρχον 190 κρατίδια καὶ ἐλεύθεροι πόλεις, τὸ 1815 ἔμειναν μόνον 39. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ναπολέων εἰργάσθη ἀσυναισθίτως διὰ τὴν ἔνωσιν τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας.

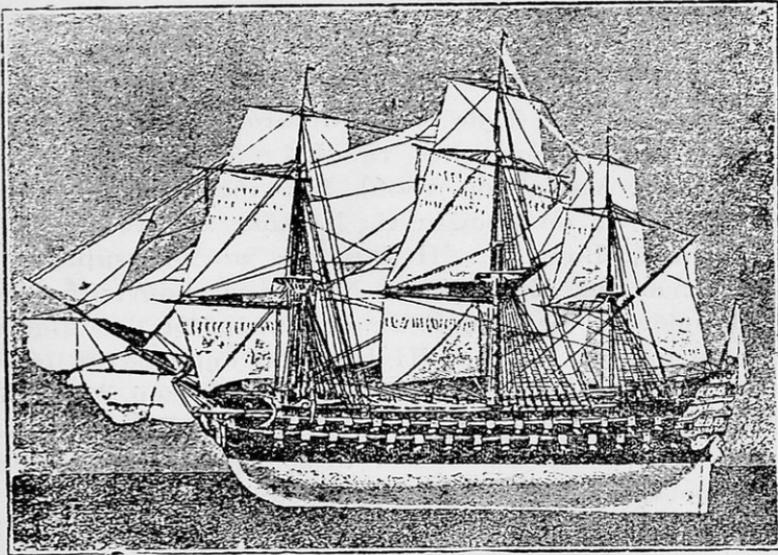
Ο ΤΡΙΤΟΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ (1805)

Οἱ ἄγγλοι ἔμποροι δὲν ἦσαν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν εἰρήνην, διότι διὰ τοῦ πολέμου ἐξησφάλιζον τὸ μονοπώλιον τοῦ ἀποικιακοῦ ἐμπορίου. Διὰ τοῦτο ἡ Ἄγγλία δὲν ἐξεκένωσε τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Μάλταν καὶ τὸν Μάϊον τοῦ 1805 ἐπανελήφθησαν αἱ ἐχθροπραξίαι. Ὁ Πίττ κληθεὶς πάλιν εἰς τὴν ἀρχὴν διεκήρυξεν ὅτι θὰ πολεμήσῃ μέχρι τέλους τοῦ βίου τὸν Ναπολέοντα. Ὁ Ναπολέων συνεκέντρωσεν εἰς τὴν Βουλώνην μέγαν στρατὸν ἔχων σκοπὸν νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀποβίβασιν εἰς τὴν Μ. Βρετανίαν. Ὁ Πίττ συνήνωσε τότε τὴν Αὐστρίαν, Ρωσσίαν καὶ Σουηδίαν κατὰ τοῦ Ναπολέοντος, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἔμεινε πάλιν οὐδέτερος.

ΟΥΛΜ - ΑΟΥΣΤΕΡΛΙΤΣ - ΤΡΑΦΑΛΓΑΡ

Ὁ Ναπολέων ἔστρεψε τὸν στρατὸν, τὸν ὁποῖον εἶχε συγκεντρώσει εἰς τὴν Βουλώνην, κατὰ τῆς Αὐστρίας. Διὰ ταχυτάτης πορείας προήλασε πρὸς τὸν Ἄνω Δούναβιν, ὅπου τὰ νοτιογερμανικὰ κράτη Βαυαρία, Βυρτεμβέργη καὶ Βάδη, ἐτάσσοντο πρὸς τὸ μέρος τῆς Γαλλίας. Συγχρόνως ὁ **Μπερναδόττε**

παραβιάζων την ουδετερότητα τῆς Πρωσίας ἐβάδιζεν ἀπὸ τὸ Ἄννόβερον πρὸς τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μὰκ (Mack) αὐστριακὸς στρατός, ὁ ὁποῖος εἶχε προχωρήσει μέχρι τῆς **Οὐλμ** (Ulm), ἀπεκόπη καὶ ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ, 30 χιλ. ἄνδρες καὶ 53 τηλεβόλα παρεδόθησαν εἰς τοὺς Γάλλους (Ὁκτώβριος 1805). Ὁ Ναπολέων εἰσηλθεν εἰς τὴν Βιέννην.

Πλοῖον τῆς γραμμῆς τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος

Τὸ γαλλικὸν Sans Pareil, μήκους 50 μέτρων, κατασκευασθὲν τὸ 1760 εἰς τὸ Μπρέστ καὶ ὄπλισμένον μὲ 108 τηλεβόλα.

Ἐφοῦ ἀνέπαυσε καὶ ἀνασυνέταξε τὸν στρατὸν του, προσέβαλε τοὺς αὐστρορωσούς παρὰ τὸ **Ἄουστερλίτς** (Austerlitz) βορειῶς τῆς Βιέννης. Ἡ περιβόητος αὕτη μάχη, ὀνομασθεῖσα τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων, διότι πλὴν τοῦ Ναπολέοντος παρευρίσκοντο ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκος Β' καὶ ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος Α', εἶναι ὑπόδειγμα ναπολεοντείου τακτικῆς. Οἱ σύμμαχοι ἀπώλεσαν 15 χιλιάδας νεκροὺς καὶ τραυματίας καὶ 20 χιλιάδας αἰχμαλώτους (2 Δεκεμβρίου 1805).

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ στόλος τοῦ Ναπολέοντος, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐτοιμάσει μὲ πολλὰς θυσίας, διὰ νὰ ὑποστηρίξη τὴν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀπόβασιν, ὑπέστη πανωλεθρίαν. Ὁ γαλλικὸς στόλος ἠνωμένος μετὰ τοῦ ἰσπανικοῦ κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Γαδεΐρων. Ὅταν ὅμως ἐπεχείρησε νὰ ἐξέλθῃ, προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ ναύαρχου Νέλσον, ὁ ὁποῖος κατέκαυσε καὶ ἠχμαλώτισεν αὐτὸν παρὰ τὸ ἀκρωτήριον **Τραφαλῶρ** βορείως τοῦ λιμένος τῶν Γαδεΐρων. Ὁ Ναύαρχος Νέλσον ἐφονεύθη κατὰ τὴν ναυμαχίαν (21 Ὀκτωβρίου 1805).

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Οἱ σύμμαχοι δὲν εἶχον πλέον στρατόν. Διὰ τοῦτο ἡ Αὐστρία ἠναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ τὴν *Εἰρήνην τοῦ Πρέσβουργ* (25 Δεκεμβρίου 1806), διὰ τῆς ὁποίας παρεχώρει τὴν Βενετίαν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἰταλίας καὶ τὸ Τυρόλον εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βαυαρίας. Ἡ Βαυαρία καὶ Βυρτεμβέργη ἐκηρύχθησαν βασιλεία. Συγχρόνως ὁ Ναπολέων κηρύττει ἐκπτώτους τοὺς Βουρβόνους τῆς Νεαπόλεως καὶ παραδίδει τὸ βασίλειον εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ. Ἡ Βαταβικὴ δημοκρατία μεταβάλλεται εἰς βασίλειον καὶ δίδεται εἰς τὸν ἀδελφόν του Λουδοβίκον. Τὸ 1806 δημιουργεῖ τὴν *Ὁμοσπονδίαν τοῦ Ρήνου*, ἡ ὁποία περιέλαβεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅλα τὰ κράτη τῆς Γερμανίας πλὴν τῆς Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας. Ἡ ὁμοσπονδία τίθεται ὑπὸ τὴν προστασίαν του, συνάπτει μετ' αὐτοῦ συμμαχίαν καὶ ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ τοῦ χορηγήῃ 63 χιλιάδας στρατὸν εἰς περίπτωσιν πολέμου.

Ὅτῳ δὲν ὑπῆρχε πλέον Γερμανικὴ αὐτοκρατορία. Διὰ τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος Β' ἀπέθεσε τὸ γερμανικὸν στέμμα καὶ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ *Αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας* (6 Αὐγ. 1806). Τοιοῦτοτρόπως ἔληξε τὸ *Ἅγιον Ρωμαϊκὸν κράτος τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους* τὸ ὑφιστάμενον ἀπὸ τοῦ Ὄθωνος τοῦ Μεγάλου (962 μ.Χ.).

Ο ΤΕΤΑΡΤΟΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ — ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΣΙΑΣ (1806)

Ὁ Ναπολέων ἐκυριάρχει εἰς τὴν Γερμανίαν. Τὰ στρατεύματά του ἐκινουῦντο ἐλευθέρως, διεχείμαζον εἰς αὐτὴν

καὶ συμπεριεφέροντο ὡς κατακτηταί. Αὐτὸ ἔκαμνεν ἀλγεινὴν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Γερμανοὺς καὶ πολλοὶ ἤρχισαν νὰ ἐξεγείρονται κατὰ τῆς ταπεινώσεως καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἐδημιουργήθη φιλοπόλεμος μερίς, τῆς ὁποίας ψυχὴ ἔγινεν ἡ βασίλισσα τῆς Πρωσσίας **Λουίζα**, καὶ δὲν ἤργησαν οἱ φιλοπόλεμοι ἐκδηλώσεις εἰς τὸ Βερολῖνον. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας συνεννοήθη μὲ τὴν Ρωσσίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἀπήτησε ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα ν' ἀποσύρῃ τὰ στρατεύματά του ἀπὸ τὴν Γερμανίαν. Ἐκεῖνος ἀντὶ ἄλλης ἀπαντήσεως ἔθεσεν εἰς κίνησιν τὸν στρατὸν του. Ὁ πρωσσοικὸς στρατός, ὠργανωμένος κατὰ τὸ παλαιὸν σύστημα καὶ ὀδηγούμενος ἀπὸ τὸν γηραιὸν Braunschweig, τὸν ἀρχηγὸν τῆς πρώτης γερμανικῆς εἰσβολῆς εἰς τὴν Γαλλίαν, συνετρίβη εἰς δύο μεγάλας μάχας, παρὰ τὴν **Ἰέναν** (Jena) καὶ τὴν **Ἄουερστέδ** (Auerstedt). Ὁ Ναπολέων εἰσῆλθεν ἐν θριάμβῳ εἰς Βερολῖνον, ἐνῶ οἱ πρῶσοι στρατηγοὶ παρεδίδοντο ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου, καὶ αὐτὸς ὁ μετὰ ταῦτα **1806** ἔνδοξος Μπλύχερ (Blücher) ὑποχωρήσας μέχρι Λύμπεκ (Lübeck) ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ. Ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια κατέφυγεν εἰς Καίνιξμπεργ.

Βραδέως, καθὼς πάντοτε, ἐνεφανίσθησαν οἱ Ρῶσοι, ἀλλ' ἀντέταξαν σοβαρὰν ἀντίστασιν κατὰ τῶν Γάλλων καὶ διεξήχθη σφοδρὰ πάλη εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Πρωσσίαν. Ἀλλὰ τέλος ὑπερίσχυσεν ὁ Ναπολέων. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας κατέφυγεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀνατολικὴν ἄκραν τοῦ κράτους του καὶ ὁ τσάρος ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ.

Τότε ἔγινεν ἡ ὀνομαστὴ συνάντησις τοῦ Ναπολέοντος μετὰ τοῦ τσάρου Ἀλεξάνδρου ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Νίεμεν, ἀπέναντι τῆς πόλεως Τίλισιτ, ἐντὸς πλωτοῦ περιπτέρου. Ὁ Ναπολέων ἐκέρδισε τὸν Ἀλέξανδρον διεγείρας παρ' αὐτῷ τὴν ἐλπίδα, ὅτι οἱ δύο συνεννοούμενοι ἠδύναντο νὰ κυριαρχήσουν τοῦ κόσμου. Διὰ τοῦτο ὁ τσάρος ἐγκατέλειψε τὴν Πρωσσίαν, τὴν ὁποίαν διέμελισεν ὁ Ναπολέων. Ἀπέσπασε τὰς πρὸς Δ. τοῦ Ἑλβε κτήσεις, συνήνωσεν αὐτὰς μετὰ τοῦ ἐκλεκτοράτου τῆς Ἑσσης, τοῦ Μπραουνσβάϊκ καὶ τοῦ Ἀννοβέρου καὶ ἐδημιούργησε τὸ **Βασίλειον τῆς Βεσφαλίας**, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἰερώνυμον. Ἀπέσπασε τὴν Πρωσσοικὴν Πολωνίαν καὶ ἐδημιούρ-

γησε τὸ *Μέγα Δουκάτον τῆς Βαρσοβίας*, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σαξονίας. Ἡ Πρωσσία ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ 160 ἑκατ. φρ. πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ πληρώσῃ, 160 χιλ. γαλλικοῦ στρατοῦ ἔμενον εἰς τὴν χώραν συντηρούμεναι ἀπ' αὐτήν.

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

Ὁ Ναπολέων εἶχε φθάσει εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεώς του. Ἀπὸ τὸ Βερολίνον ἐξέδωκε διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπέβαλε τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ ἀγγλικοῦ ἐμπορίου. Ἡ Ἄγγλία εἶχεν ἀποκλείσει ἀπὸ τοῦ 1806 τοὺς γαλλικοὺς λιμένας ἀπὸ τῆς Βρέστης μέχρι τῆς Ἀμβέρσης. Εἰς ἀπάντησιν ὁ Ναπολέων διέταξε τὸν ἀποκλεισμόν τῶν ἀγγλικῶν παραλίων καὶ ἀπηγόρευσε τὸ μετὰ τῆς Ἀγγλίας ἐμπόριον καὶ τὴν πώλησιν ἀγγλικῶν ἐμπορευμάτων εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ εἰς τὰς χώρας τῶν συμμάχων της.

Τοῦτο ὠνομάσθη ἡ πειρωτικὸς ἀποκλεισμός (blocus continental). Ἡ Ἄγγλία ἀπέκλεισε τότε τοὺς λιμένας τῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα ἐδέχοντο τὸν ναπολεόντειον ἀποκλεισμόν. Ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Ρωσσία προσεχώρησαν εἰς τὸν ἡπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν.

Ὁ ἀποκλεισμός ἔβλαψεν ἰδίως τὴν Γαλλίαν καὶ τὰς χώρας τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης, διότι ἐπῆλθε μεγάλη ἔλλειψις ἀποικιακῶν καὶ ὑπερετιμήθησαν τὰ εἶδη τῆς πρώτης ἀνάγκης.

ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΠΟΡΤΟΓΑΛΛΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΠΑΝΙΑΣ

Ἡ Πορτογαλία δὲν εἶχε δεχθῆ τὸν ναπολεόντειον ἀποκλεισμόν καὶ ἡ Λισσαβὼν ἀπέβη κέντρον λαθρεμπορίου. Διὰ τοῦτο ὁ Ναπολέων συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Ἰσπανίας κατέλαβεν αἰφνιδιαστικῶς τὴν Λισσαβῶνα μετ' 25 χιλ. στρατοῦ καὶ ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τὸν βασιλέα τῆς Πορτογαλίας, ὁ ὁποῖος ἔφυγεν ἐπὶ ἀγγλικοῦ πλοίου εἰς τὴν Βραζιλίαν. Συγχρόνως ὅμως ἠθέλησε νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν σύμμαχόν του Ἰσπανίαν, σκοπὸν ἔχων κυρίως νὰ φέρῃ κίνησιν καὶ ζωὴν εἰς τὴν χώραν, ἣ ὁποία ἐφυτοζῶει ἀπὸ μακροῦ ὑπὸ ἀριστοκρατικὴν μοναρχίαν καὶ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ καθολικοῦ κλήρου. Ἀλλὰ προεκάλεσε μεγίστην ἀντίδρασιν, διότι αἱ μᾶζαι τοῦ ἰσπανικοῦ λαοῦ ἦσαν συντηρητικώταται καὶ οἱ ἱερεῖς καὶ

μοναχοὶ τὸν ἐφανάτιζον κατὰ τῶν Γάλλων. Ἦρξισε τότε μακρὸς καὶ ἐπίμονος ἀγὼν διὰ τοὺς Γάλλους, ὁ ὁποῖος ἔστοίχισε περὶ τὰς 300 χιλ. ἀνδρας. Οἱ Ἴσπανοὶ διηρημένοι εἰς μικρὰ σώματα καὶ ὀδηγούμενοι ἀπὸ φανατικούς καλογήρους διεξήγον κλεφτοπόλεμον (Guerilla), ἐνῶ αἱ κινήσεις τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἔδυσχεραίνοντο πολὺ εἰς τὴν ὄρεινὴν, θερμὴν καὶ ἄγονον χώραν.

Μετ' ὀλίγον οἱ Ἀγγλοὶ ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Λισσαβῶνα ὑπὸ τὸν περίφημον στρατηγὸν *Οὐέλλιγκτον* (Wellington) καὶ κατεσκεύασαν ὠχυρωμένον στρατόπεδον ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν. Ἐν τῷ μεταξὺ δύο γάλλοι στρατηγοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ὁ Ναπολέων ἔξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως καὶ κατέλαβε τὴν Μαδρίτην. Ἀλλὰ τὰς περὶ τὴν Λισσαβῶνα ὀχυρὰς θέσεις τῶν Ἀγγλῶν δὲν κατώρθωσαν νὰ διασπάσουν οἱ γάλλοι στρατηγοὶ παρὰ τὰς αἱματηρὰς ἐπιθέσεις. Βραδύτερον ὅταν κατέρρευσεν ἡ δύναμις τοῦ Ναπολέοντος, οἱ Γάλλοι ἔξεκένωσαν τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον καὶ ὁ Οὐέλλιγκτον ἐπέρασε τὰ Πυρηναιῖα καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ο ΑΥΣΤΡΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1809)

Μετ' ὀλίγον ἡ Αὐστρία περιεπλάκη εἰς νέον πόλεμον πρὸς τὸν Ναπολέοντα. Ὁ Ναπολέων ἔσπευσεν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν, συνεκέντρωσε τὰς ἐν Γερμανίᾳ δυνάμεις του, ἀπώθησε τὸν αὐστριακὸν στρατὸν καὶ κατέλαβε τὴν Βιέννην. Μετὰ περιπετειώδεις συμπλοκάς κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ Δουνάβεως ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν παρὰ τὸ *Βάγκραμ* (Wagram, 5—6 Ἰουλίου) μάχην.

Διὰ τῆς *Εἰρήνης τῆς Βιέννης* (Ὀκτώβριος 1809) ἡ Αὐστρία ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ τὰς ἰλλυρικὰς ἐπαρχίας εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ οὕτω διεπόλη ἡ ἔξοδος πρὸς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ἐπίσης ἔγινε σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῆς πολιτικῆς, διότι τὸ φιλελεύθερον ὑπουργεῖον ἀντικατέστησεν ὁ πονηρὸς *Μέτερνιχ*, τὴν λαϊκὴν ἀφύπνισιν ἢ κατασκοπία καὶ ἡ ἀστυνομικὴ πίεσις.

ΑΥΣΤΡΙΑΚΟΣ ΓΑΜΟΣ (1810)

Εὐθρισκόμενος εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δόξης ὁ Ναπολέων διεξεύχθη τὴν Ἰωσηφίναν προφασιζόμενος ὅτι ἦτο ἄτε-

κνος καὶ τὸ 1810 συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκου τοῦ Β' **Μαρίαν Λουίζαν**, ἡ ὁποία ἦτο τότε 20 ἐτῶν. Ἀπὸ τὸν γάμον αὐτὸν ἐγεννήθη ὁ διάδοχος λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως τῆς Ρώμης (Ναπολέων Β', Aiglon).

ΕΚΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΕΙΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Τὸ 1810 ὁ Ναπολέων ἦτο κύριος ἐκτεταμένης αὐτοκρατορίας, ἡ ὁποία περιελάμβανε πλὴν τῆς Γαλλίας τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ρήνου, τὴν Ὁλλανδίαν καὶ τὴν γερμανικὴν παραλίαν τῆς βορείου θαλάσσης μέχρι τοῦ Λύμπεκ (Lübeck). Εἰς τὴν Ἰταλίαν κατεῖχε τὸ Πεδευόντιον, τὴν Γένουαν, τὴν Τοσκάνην καὶ τὸ κράτος τοῦ Πάπα. Τέλος προσετέθησαν εἰς τὸ κράτος του αἱ ἰλλυρικαὶ ἐπαρχίαι τῆς Αὐστρίας καὶ αἱ Ἰόνιοι νῆσοι. Ἐξηρτῶντο ἀπ' αὐτὸν τὰ βασίλειά τῆς Ἰταλίας, τῆς Νεαπόλεως, ἡ Ἰσπανία, ἡ Ἑλβετία, ἡ Ὀμοσπονδία τοῦ Ρήνου καὶ τὸ Μέγα Δουκάτον τῆς Βαρσοβίας. Ἡ Πρωσσία, ἡ Δανία καὶ ἡ Ρωσσία ἦταν σύμμαχοί του. Ἡ δὲ Σουηδία, ὅπου πρὸ μικροῦ ὁ γάλλος στρατηγὸς Μπερναδόττε εἶχεν ἀναγνωρισθῆ ὡς διάδοχος τοῦ ἀτέκνου βασιλέως, διετέλει ὑπὸ γαλλικὴν ἐπιρροήν.

III. ΠΤΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ

Η ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ (1812)

Μεταξὺ τοῦ Ναπολέοντος καὶ τοῦ τσάρου τῆς Ρωσσίας ὑπῆρχον σοβαραὶ προστριβαί. Διὰ τοῦτο ὁ Ναπολέων ἤρchiσε νὰ σχεδιάζῃ μεγάλην ἐκστρατείαν, διὰ τῆς ὁποίας ἤλπιζε νὰ κάμψῃ τὸν τσάρον καὶ νὰ ἀποκλείσῃ ἀποτελεσματικώτερον τὴν Ἀγγλίαν. Ἀλλὰ πλὴν τούτου ἡ ἀνήσυχος φύσις του ὤθει αὐτὸν εἰς τὴν περιπετειώδη ἐκείνην ἐπιχείρησιν, ἡ ὁποία ἔμελλε νὰ περιβάλλῃ αὐτὸν διὰ νέας αἴγλης.

Ὁ Ναπολέων παρεσκεύασε μεγαλειώδη ἐκστρατείαν. Ἀπὸ τοῦ Γουαδάλκιβιθ μέχρι τοῦ Νίεμεν ἐξηπλοῦντο στρατιωτικαὶ δυνάμεις γαλλικαὶ καὶ συμμαχικαὶ ὑπὲρ τὸ ἑκατομμύριον. Ἡ μεγάλη στρατιὰ ἀποτελουμένη ἀπὸ 440 χιλ. ἄνδρας καὶ διηρημένη εἰς τρία σώματα ἐβάδισε διὰ τῆς Πρωσσίας καὶ τὴν 24-29

Ἰουνίου ἐπέρασε τὸν ποταμὸν Νίεμεν. Μέρος μόνον τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἦσαν γάλλοι, τὸ ὑπόλοιπον ἀπετελεῖτο ἀπὸ συμμάχους, γερμανούς, ἰταλοὺς κτλ.

Ἡ ἐκστρατεία ἤρχισεν ὑπὸ δυσμενεῖς συνθήκας, διότι αἱ χῶραι τῆς Λιθουανίας καὶ τῆς Πολωνίας, διὰ τῶν ὁποίων διήρχετο ὁ στρατός, ἦσαν πλήρεις ἀπὸ ἔλη καὶ δάση, αἱ ὁδοὶ ἔλειπειν, ὁ ἐπισιτισμὸς ἀνεπαρκῆς διὰ τόσον μεγάλην στρατιάν, ἢ ὅποια ἠναγκάζετο νὰ διανυκτερεύῃ εἰς τὸ ὑπαιθρον, ἐπειδὴ ἔλειπον καταλύματα. Ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος εἰρήνευσε πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ συνῆψε συμμαχίαν μετὰ τῆς Σουηδίας. Δὲν κατώρθωσεν ὅμως νὰ παρατάξῃ κατὰ τοῦ Ναπολέοντος πλέον τῶν 220 χιλ. ἀνδρῶν. Διὰ τοῦτο οἱ Ρῶσσοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐφαρμόσουν νέον σχέδιον πολεμικῆς. Ἀπέφευγον ἀποφασιστικὴν μάχην, ἀπεσύροντο πρὸ τοῦ Ναπολέοντος, ἔκαιον τὰ χωρία καὶ ἐρήμωνον τὴν χώραν.

Ὁ γαλλικὸς στρατός, καταπεποιημένος ἤδη ἀπὸ τὰς κακουχίας, ἐξησθενημένος ἀπὸ ἀσθενείας καὶ ὁμαδικὰς λιποταξίας, ἔφθασεν εἰς Σμόλενσκ, τὸ ὅποιον οἱ Ρῶσσοι ἐξεκένωσαν μετὰ αἱματηρὰν μάχην.

ΜΟΣΧΑ

Ὁ τσάρος διώρισε τότε ἀρχιστράτηγον κατ' ἀπαίτησιν τοῦ στρατεύματος τὸν **Κουτούσωφ**, ὁ ὁποῖος ἐξηκολούθησε τὴν ὑποχώρησιν καὶ δὲν ἐσταμάτησε παρὰ εἰς τὸ Β ο ρ ο δ ἰ ν ο ν. Οἱ γάλλοι (137 χιλιάδ.) προσέβαλον τὰ χαρακώματα, ὅπισθεν τῶν ὁποίων ὁ Κουτούσωφ εἶχε τάξει τὸν στρατὸν του (120 χιλ.). Μετὰ πεισματώδη καὶ αἱματηρὰν μάχην οἱ Ρῶσσοι ἐξεκένωσαν τὸ πεδίου τῆς μάχης. Ἡ Μεγάλῃ Στρατιὰ εἶχε 30 χιλ. νεκροὺς καὶ τραυματίας, οἱ Ρῶσσοι περὶ τὰς 60 χιλιάδας νεκροὺς, τραυματίας καὶ αἰχμαλώτους. Αὕτη εἶναι ἡ μάχη τῆς Μόσχας, ὅπως ὠνόμασεν αὐτὴν ὁ Ναπολέων (7 Σεπτεμβρίου).

Τὴν 14 Σεπτεμβρίου ὁ Ναπολέων εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μόσχαν καὶ τὴν ἐπομένην ἡ πόλις ἤρχισε νὰ καίεται. Ἡ πυρκαϊὰ διαρκέσασα τέσσαρας ἡμέρας ἀπετέφρωσε μέγα μέρος τῆς πόλεως καὶ 5 χιλ. ρῶσσοι τραυματαῖαι εὔρον οἰκτρὸν θάνατον.

Ἐν τούτοις οἱ Γάλλοι εὗρον εἰς τὴν πόλιν καταλύματα καὶ ζωοτροφίας.

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

Ἡ ἔκστρατεία εἶχεν ἀποτύχει, διότι ὁ Ναπολέων δὲν κατώρθωσε νὰ συντρίψῃ τὸν ρωσικὸν στρατὸν καὶ ἦτο ἀδύνατον νὰ διαχειμάσῃ εἰς τὴν Ρωσσίαν. Ὁ χειμὼν ἐπλησίαζεν, αἱ ζωοτροφίαι ἤρχισαν νὰ σπανίζουν καὶ ἰδίως δὲν ὑπῆρχεν ἀρκετὴ τροφή διὰ τὰ ζῶα, τὰ ὁποῖα ἀπέθνησκον κατὰ ἑκατοντάδας. Ὁ Ναπολέων ἐπεχείρησε τότε νὰ διαπραγματευθῆ μὲ τὸν τσάρον, ὁ ὁποῖος ἀπέφευγε πᾶσαν συνεννόησιν. Δὲν ὑπελείπετο λοιπὸν τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ἡ ὑποχώρησις τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἀρχίσασα τὴν 19 Ὀκτωβρίου κατέληξεν εἰς πλήρη καταστροφὴν. Ὁ βαρὺς ρωσικὸς χειμὼν ἐνέσκηψε προώρως, αἱ στερήσεις καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀποσκευῶν καὶ τῶν λαφύρων ἐδυσχέραινον τὴν πορείαν, ἐνῶ τὸ σμῆνος τοῦ ρωσικοῦ ἰππικοῦ παρηκολούθει τοὺς ὑποχωροῦντας καὶ τοὺς ἀπεδεκάτιζεν. Οἱ Γάλλοι ἐκάστην πρωίαν ἀποχωροῦντες ἀπὸ τὰς ὑπαιθρίους κατασκηνώσεις ἄφηνον νεκρούς, ἀσθενεῖς καὶ τραυματίας.

Κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ Βερεξίνα ὁ γαλλικὸς στρατὸς ὑπέστη σοβαρωτάτην ἀπώλειαν, διότι ρωσικὸς στρατὸς προελάσας ἀπὸ τὴν Πετρούπολιν κατέλαβε τὴν δυτικὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, ἐνῶ ὁ στρατὸς τοῦ Κουτούσωφ ἐπίεζεν αὐτὸν ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν καὶ τρίτος ρωσικὸς στρατὸς ἐπετίθετο ἀπὸ τὸν νότον. Τὰ λείψανα τῆς στρατιᾶς ἐν πλήρει ἀποσυνθέσει ἐζήτησαν νὰ ἀνοίξουν δρόμον διὰ τῆς Πολωνίας καὶ Πρωσσίας. Ὁ ἴδιος ὁ Ναπολέων ἔφυγε κρυφίως ἐπὶ ταχυδρομικῆς ἀμάξης καὶ **1812** διὰ τῆς Βαρσοβίας καὶ Δρέσδης ἔφθασεν εἰς Παρισίους καὶ δι' ἀνακοινωθέντος ἀνήγγειλε τὴν καταστροφὴν τῆς Μεγάλης Στρατιᾶς.

Ἡ ἔκστρατεία τῆς Ρωσσίας ὑπῆρξε μία τῶν μεγίστων καταστροφῶν τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Ἀπὸ τοὺς 600 χιλ. ἄνδρας, οἱ ὁποῖοι εἰσῆλθον εἰς τὸ ρωσικὸν ἔδαφος, 250 χιλ. ἦσαν νεκροί, τραυματίαι ἢ ἀσθενεῖς, 130 χιλ. αἰχμάλωτοι, 50 χιλ. λιποτάκται. Ἄλλὰ καὶ ὁ ρωσικὸς στρατὸς ἀπὸ 220 χιλ. εἶχεν ἀπομείνει μόνον 40 χιλ.

Οἱ Πρωῶσοι καὶ Αὐστριακοί, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀκολουθήσει ἀναγκαστικῶς τὴν ἐκστρατείαν, ἀπεστάτησαν, μόλις εἶδον τὴν καταστροφὴν, καὶ ὅλη ἡ Γερμανία ἐκινεῖτο ἤδη κατὰ τοῦ Ναπολέοντος.

ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ — ΛΕΙΨΙΑ

Τὴν καταστροφὴν τῆς Ρωσσίας ἠκολούθησε μεγάλη κίνησις εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος ἐτέθη ἡ Πρωσσία. Ἐνισχυθεῖσα μὲ ἀγγλικά χρήματα καὶ ἐφαρμόσασα τὴν καθολικὴν ὑποχρεωτικὴν θητείαν κατῴρθωσε νὰ παρατάξῃ 270 χιλιάδας στρατόν. Οἱ Γάλλοι ἐξεκένωσαν τὸ Βερολίνον καὶ ἀπεσύρθησαν ἐκεῖθεν τοῦ Ὀδερ. Ἄλλ' ὁ Ναπολέων ἦτο πάντοτε ἐπίφοβος.

Ἡ Ἀγγλία συνήνωσε τότε εἰς συμμαχίαν τὴν Πρωσίαν, τὴν Αὐστρίαν καὶ τὴν Σουηδίαν. Ἡ Αὐστρία, τῆς ὁποίας τὴν πολιτικὴν διηύθυνεν ὁ Μέττερνιχ, μετὰ τινὰς ἐλιγμοὺς προσεχώρησεν εἰς τὴν συμμαχίαν.

Κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν ὁ Ναπολέων ἔδωσε πάλιν δειγμάτων στρατηγικῆς μεγαλοφυΐας χωρὶς ὅμως νὰ κατορθώσῃ νὰ ἀποτρέψῃ τὸ μοιραῖον. Ὑπέβαλεν εἰς τελευταίαν προσπάθειαν τὸν γαλλικὸν λαόν, ἐστρατολόγησε προληπτικῶς νεωτάτους στρατιώτας μέχρι τοῦ 18 ἔτους. Τοιοῦτοτρόπως κατήρτισε στρατὸν 350 χιλ. Οἱ σύμμαχοι ἀντέταξαν κατ' αὐτοῦ 500 χιλ. διηρημένους εἰς τρεῖς στρατιάς. Μίαν ἀπ' αὐτὰς ᾠδήγει ὁ ἄλλοτε στρατηγὸς Μπερνადόττε, ἄλλην ὁ πρῶστος στρατηγὸς Μπλύχερ (Blücher), ὁ ὁποῖος εἶχε γίνεαι ἐνδοξος μὲ τὰς ἐπιτυχίας του **1813** κατὰ τῶν στρατηγῶν τοῦ Ναπολέοντος. Τὴν τρίτην ὁ αὐστριακὸς στρατηγὸς Σβάρτσεμπεργ (Schwarzenberg), ὁ ὁποῖος εἶχε καὶ τὴν γενικὴν ἀρχιστρατηγίαν.

Ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη ἐδόθη εἰς τὴν Λειψίαν (16—19 Ὀκτωβρίου 1813). Ἐκεῖ 160 χιλ. Γάλλοι ἐπάλασαν κατὰ 295 χιλιάδων συμμάχων, οἱ ὁποῖοι διέθετον διπλάσιον ἵπικόν καὶ πυροβολικόν. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς μετὰ κρατερὸν ἀγῶνα ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ, ἀφοῦ ἐξήντησε τὰ πυρομαχικά του καὶ ἀφοῦ εἶδε τοὺς συμμάχους του Σάξονας καὶ Βυρτεμβεργίους νὰ προσχωρήσουν εἰς τὸν ἐχθρόν. Αὕτῃ εἶναι ἡ μεγάλη μάχη

τῆς Λειψίας, τὴν ὁποίαν οἱ Γερμανοὶ ὠνόμασαν μάχην τῶν Ἑθνῶν (Völkerschlacht)

Ὁ Ναπολέων ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῆ πέραν τοῦ Ρήνου, ἢ Γερμανία μέχρι τοῦ Ρήνου ἦτο ἐλευθέρη, οἱ γερμανοὶ ἡγεμόνες ἀπεστάτησαν, ἢ Ὁμοσπονδία τοῦ Ρήνου διελύθη.

ΕΙΣΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΑΛΛΙΑΝ

Τὴν νύκτα τῆς 1 τοῦ νέου ἔτους 1814 ὁ Μπλύχερ διέβη τὸν Ρήνον καὶ μετ' αὐτὸν εἰσῆλθον οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ ἐκ διαφόρων σημείων εἰς τὸ ἔδαφος τῆς Γαλλίας. Ἡ προσπάθεια τοῦ Ναπολέοντος νὰ δημιουργήσῃ νέον στρατὸν ἔφερε πενιχρὰ ἀποτελέσματα, διότι αἱ ὑπηρεσίαι δὲν ὑπήκουον καὶ οἱ νέοι δὲν ὑπετάσσοντο. Ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν στενωτέρου περισφιγόμενος ἐπάλαισεν ὡς λέων μανιώδης καὶ διέπραξε κατορθώματα οὐδενὸς τῶν προγενεστέρων ὑποδεέστερα, ἀλλὰ κατώρθωσε νὰ βραδύνη τὸ μοιραῖον. Τὴν 31 Μαρτίου οἱ σύμμαχοι εἰσῆλθον εἰς Παρισίους. Ὁ Ναπολέων προσεπάθησε νὰ σώσῃ τὸν θρόνον ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του, ἀλλ' εἰς τὴν πρωτεύουσαν ὑπερίσχυσαν οἱ ὀπαδοὶ τῶν Βουρβόνων καὶ ἡ Γερουσία ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τὸν Ναπολέοντα.

Οἱ σύμμαχοι ἀνεβίβασαν εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας τὸν ἀδελφὸν τοῦ Λουδοβίκου ΙΣ' **Λουδοβίκον ΙΗ'**, ὁ ὁποῖος ὑπεσχέθη ἀμέσως ὅτι θὰ παραχωρήσῃ σύνταγμα. Μετ' αὐτοῦ συνῆψαν οἱ σύμμαχοι τὴν πρώτην εἰρήνην τῶν Παρισίων, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Γαλλία ἐπανήρχετο εἰς τὰ σύνορα τοῦ 1792, ἀνέκτα πάλιν σχεδὸν πάσας τὰς ἀποικίας της καὶ δὲν ὑπεχρεοῦτο νὰ πληρώσῃ πολεμικὴν ἀποζημίωσιν οὔτε νὰ ἐπιστρέψῃ τὰ καλλιτεχνικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ὁ Ναπολέων εἶχεν ἀφαιρέσει ἐκ διαφόρων μουσείων τῆς Εὐρώπης. Ἡ Ἀγγλία ἐκράτει τὴν Μάλταν καὶ τὴν Ἑλγολάνδην. Σχεδὸν ὅλοι οἱ ἐκθρονισθέντες ἡγεμόνες ἐπανήρχοντο εἰς τὸν θρόνον των (παλινορθώσεις, restauration) καὶ ὤριζετο νὰ συνέλθῃ συνδιάσκεψις τῶν κρατῶν εἰς τὴν Βιέννην, διὰ νὰ κανονίσῃ τὴν νέαν κατάστασιν τῆς Εὐρώπης.

Κατ' εἰσήγησιν τοῦ τσάρου Ἀλεξάνδρου παρεχωρήθη εἰς τὸν Ναπολέοντα ὡς ἡγεμονία ἢ νῆσος Ἐλβα καὶ ὑπεχρεώθη ἡ Γαλλία νὰ δίδῃ εἰς αὐτὸν χρηματικὴν ἐπιχορήγησιν.

ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 1814 συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Βιέννην οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων καὶ ὅλων τῶν ἐνδιαφερομένων κρατῶν, πολλοὶ ἡγεμόνες, πολιτευταὶ καὶ στρατηγοί. Ἡ Βιέννη ἔλαβεν ἑορτάσιμον ὄψιν καὶ ἐδόθησαν ἀλλεπάλληλα συμπόσια, χοροὶ καὶ παραστάσεις, διότι μετὰ τὸν μακροχρόνιον καὶ βαρὺν πόλεμον οἱ ἄνθρωποι ἤσθάνοντο τὴν ἀνάγκην ἀναψυχῆς.

Μεγίστην ἐπιρροὴν ἐξήσκησεν ἐπὶ τῶν διαπραγματεύσεων ὁ Μέντερνιχ. Μέλος τῆς ρωσικῆς ἀντιπροσωπείας ἦτο ὁ ἕλληνας **Καποδίστριας**. Μετὰ μεγάλης ἐπιτηδειότητος εἰργάσθη ὁ ἀντιπροσωπεύων τὴν Γαλλίαν **Ταλευράν** (Taleyrand), ὁ ὁποῖος κατώρθωσε νὰ διασπάσῃ τοὺς συμμάχους προσεταιρισθεὶς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Αὐστρίας, καὶ παρ' ὀλίγον ἐξεροηγνύετο πόλεμος μετὰ τοῦ νέου συνδυασμοῦ καὶ τῆς Ρωσσίας καὶ Πρωσσίας. Αἱ συνεννοήσεις δὲν εἶχον εἰσέτι καταλήξει εἰς ὀριστικὸν συμπέρασμα, ὅποτε ἔφθασεν ἡ εἴδησις ὅτι ὁ Ναπολέων ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ συνασπισμὸς τῶν ὀκτῶ κρατῶν ἀνενεώθη καὶ οἱ σύμμαχοι ἐκήρυξαν τὸν Ναπολέοντα ἐχθρὸν καὶ ταραξίαν τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου.

ΒΑΤΕΡΛΩ

Ὁ Ναπολέων εἶχεν ἀκριβεῖς πληροφορίες διὰ τὰς ἀντιθέσεις τῶν συμμάχων εἰς τὴν Βιέννην, ἐγνώριζεν ἐπίσης καλῶς ὅτι ὁ γαλλικὸς λαὸς δὲν ἠγάπα τὸν Λουδοβίκον. Πολλοὶ στρατηγοὶ καὶ διπλωμάται συνεννοοῦντο μετ' αὐτοῦ, ὅπως ἐπανορθώσουν τὴν ἀρχὴν του. Ἐνθαρουνόμενος λοιπὸν ἀπ' αὐτὰ ἀνέλαβε τὴν καταπληκτικὴν ἐπιχείρησιν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Γαλλίαν. Τῇ 1 Μαρτίου 1815 ἀπεβιβάσθη μετὰ 1100 ἀνδρῶν εἰς Κάννας τῆς Προβηγίας. Λαὸς καὶ στρατιῶται ἐδέχθησαν αὐτὸν πανταχοῦ μὲ ἐπευφημίας «Ζήτω ὁ αὐτοκράτωρ». Ὁ στρατηγὸς Νεύ, ὁ ὁποῖος ἐστάλη κατ' αὐτοῦ, προσεχώρησε μετὰ τοῦ στρατοῦ πρὸς αὐτὸν καὶ ὅλη ἡ Γαλλία ἀνεγνώρισεν αὐτόν, ἐνῶ ὁ Λουδοβίκος ἔφυγεν εἰς τὸ ἐν Βελγίῳ στρατόπεδον τῶν συμμάχων. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισε νέα περίοδος δράσεως τοῦ Ναπολέοντος, ἡ ὁποία διήρκεσεν ὀλίγον περισσότερον ἀπὸ

τρεις μῆνας καὶ ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν Ἑκατόν ἡμέρα (20 Μαρτίου - 28 Ἰουνίου 1815).

Ὁ Ναπολέων περιεποιήθη τὸν γαλλικὸν λαόν, παρεχώρησε φιλελεύθερον πολίτευμα καὶ μετεχειρίσθη ἐκφράσεις τῶν πρώτων ἐπαναστατικῶν χρόνων. Συγχρόνως ἤρχισε νὰ καταρτίζη στρατὸν καὶ κατόρθωσε ταχέως νὰ δημιουργήσῃ 208 χιλ. καλῶς ἡσκημένον στρατόν, τὸν ὁποῖον ἀπετέλεσαν ἰδίως οἱ ἄνδρες οἱ ἐπανελθόντες ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν. Δὲν παρέλειπεν ἐπίσης τὴν προσπάθειαν νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν μὲ τοὺς ἐχθρούς.

Ἡ θέσις τοῦ Ναπολέοντος ἦτο δυσχερεστάτη. Εἰς τὸ Βέλγιον ὑπῆρχον δύο στρατότεδα, ὁ ἄγγλος στρατηγὸς Οὐέλλιγκτον μετὰ 100 χιλ. στρατοῦ καὶ ὁ Μπλύχερ μετὰ 150 χιλ. Τὸν Ρῆνον κατεῖχον 350 χιλ. Αὐστριακοὶ καὶ ὀπισθεν αὐτῶν ἦσαν 225 χιλ. Ρῶσσοι. Οἱ σύμμαχοι ἐδήλωσαν ὅτι δὲν θὰ ἔλθουν εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν Ναπολέοντα.

Ὁ Ναπολέων διὰ νὰ προλάβῃ τὴν περαιτέρω συγκέντρωσιν τοῦ ἐχθροῦ, προήλασε μὲ 120 χιλ. ἐκλεκτὸν στρατὸν πρὸς τὸ Βέλγιον μὲ τὸν σκοπὸν νὰ χωρίσῃ μὲ ἰσχυρὸν κτύπημα τὰ στρατεύματα τοῦ Οὐέλλιγκτον καὶ τοῦ Μπλύχερ. Τὸ πρῶτον κτύπημα ἐδέχθησαν οἱ Πρωῶσοι. Μετὰ πεισματώδη μάχην οἱ Γάλλοι διέσπασαν τὸ κέντρον τῶν καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μπλύχερ ἔπενε ἀπὸ τὸν ἵππον καὶ ἐκινδύνευσε. Ἀμέσως κατόπιν προσέβαλε τοὺς Ἄγγλους, οἱ ὁποῖοι εἶχον ὀχυρωθῆ παρὰ τὸ ὄρος Σαιν Ζάν (Saint-Jean) ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς Βουξέλλας ἐλπίζων ὅτι θὰ συντριψῇ αὐτοὺς διὰ τῆς ἀριθμητικῆς ὑπεροχῆς (74 χιλ. Γάλλοι καὶ 246 τηλεβόλα κατὰ 60 χιλ. Ἄγγλων καὶ 148 τηλεβόλων). Ἦδη εἶχον ἀρχίσει νὰ κλονίζονται αἱ τάξεις τῶν Ἄγγλων, ὅποτε ἐνεφανίσθησαν οἱ Πρωῶσοι τοῦ Μπλύχερ. Οἱ Γάλλοι ἐτράπησαν εἰς ἀγρίαν φυγὴν, ἀφοῦ τὸ ἐν τρίτον ἕξ αὐτῶν, δηλαδὴ 15 χιλ. νεκροὶ ἢ τραυματίαι, ἐκάλυψαν τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Τὸ πρωσσικὸν ἱππικὸν κατεδίωξεν αὐτοὺς καθ' ὅλην τὴν νύκτα, οὕτως ὥστε τὰ συντρίμματα τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ διήλθον ἐν πανικῷ τὰ βελγικὰ σύνορα καὶ μόλις ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῶν Παρισίων κατόρθωσαν ν' ἀνασυνταχθῶν. Αὕτη εἶναι ἡ περίφημος ἐν Βατερλό καταστροφὴ (18 Ἰουνίου).

Μετὰ τὴν καταστροφὴν συνῆλθον εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν αἱ δύο βουλαὶ ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ Ναπολέοντος, ἐσχημάτισαν προσωρινὴν κυβέρνησιν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Ναπολέοντα νὰ παραιτηθῆ καὶ τὸν διέταξαν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Γαλλίαν. Ὁ Ναπολέων κατέφυγεν ἐπὶ ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ εἰς Ροσεφόρ (Rochefort) καὶ οἱ Ἄγγλοι τὸν μετεκόμισαν εἰς **Ἀγίαν Ἐλένην**, μικρὰν νῆσον κειμένην εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς, ὅπου ἔζησε ἕξ ἔτη ἀσθενῆς καὶ συντετριμμένος καὶ ἀπέθανε τὸ 1821.

Η ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΙΡΗΝΗ ΤΩΝ ΠΑΡΙΣΙΩΝ

Μετ' ὀλίγον οἱ ἐχθροὶ κατέλαβον τὸ δεύτερον τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν καὶ οἱ σύμμαχοι ἡγεμόνες εἰσῆλθον εἰς αὐτὴν πανηγυρικῶς καὶ τούτους ἠκολούθησεν ὁ Λουδοβίκος ΙΗ΄. Ὁ Λουδοβίκος ὑπέγραψε τὴν δευτέραν εἰρήνην τῶν Παρισίων, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Γαλλία ἐπανήρχετο εἰς τὰ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως σύνορά της (τοῦ 1790). Οὕτω ἡ περιπέτεια τῶν Ἑκατὸν ἡμερῶν ἐστοίχισεν εἰς τὴν Γαλλίαν ἡμισυ ἑκατομμύριον ἀνθρώπους καὶ 700 ἑκατομμύρια πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Ἐπίσης ὑπεχρεώθησαν οἱ Γάλλοι νὰ ἐπιστρέψουν τὰ συληθέντα ἔργα τέχνης.

ΑΙ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ναπολέοντος τὸ συνέδριον τῆς Βιέννης συνεπλήρωσε τὰς ἐργασίας του καὶ ἔλαβεν ἀποφάσεις, αἱ ὁποῖαι ὥρισαν τὴν νέαν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Εὐρώπης. Οἱ διπλωμάται ἐργάσθησαν ὡς ἀντιπρόσωποι ἡγεμόνων καὶ ὄχι λαῶν. Ἐστηρίχθησαν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς νομιμοκρατίας, τῆς ἰσορροπίας καὶ τῶν ἀντισταθμισμάτων καὶ διεμοίρασαν τὰς χώρας χωρὶς νὰ ἐρωτήσουν τοὺς κατοίκους.

Ἡ Ρωσσία ἔλαβε μέγα μέρος τοῦ δουκάτου τῆς Βαρσοβίας, συνήνωσεν αὐτὸ μετὰ τῶν λοιπῶν πολωνικῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἐσχημάτισεν οὕτω τὸ βασιλεῖον τῆς Πολωνίας, τῆς ὁποίας βασιλεὺς ἀνηγορεύθη ὁ τσάρος. Ἡ Πρωσσία ἔλαβε μέρος τοῦ δουκάτου τῆς Βαρσοβίας (τὸ Πόζεν, τὸ Θόρν καὶ τὸ Ντάντσιγ) καὶ τρεῖς γερμανικὰς ἐπαρχίας. Ἡ Ἀγγλία ἐκράτησε τὴν Μάλταν,

τὰς Ἰονίους νήσους καὶ τὸ ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδος, τὴν Κεϋλάνην κτλ. ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἀποικιακὸς ἀγὼν ἔληξεν ὑπὲρ τῆς Ἀγγλίας. Ἡ Αὐστρία ἐλάμβανε τὰς Ἰλλυρικὰς ἐπαρχίας, τὴν Βενετιάν καὶ Λομβαρδίαν καὶ ἀπέκτα μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ παλαιοὶ ἡγεμόνες τῆς Ἰταλίας καὶ ὁ Πάπας ἐπανῆλθον εἰς τὸν θρόνον των. Τὸ Βέλγιον ἠνώθη μετὰ τῆς Ὀλλανδίας εἰς ἓν κράτος ἀνεξάρτητον ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν **Βασιλεῖον τῶν ἠνωμένων Κάτω χωρῶν** ὑπὸ τὸν βασιλέα Γουλιέλμον Α' τῆς Ὁρανίας καὶ ἡ Νορβηγία ἠνώθη μετὰ τῆς Σουηδίας.

ΙΕΡΑ ΣΥΜΜΑΧΙΑ (1815)

Τῇ εἰσηγήσει τοῦ μυστικοπαθοῦς τσάρου Ἀλεξάνδρου οἱ σύμμαχοι βασιλεῖς Ρωσσίας, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας συνῆψαν τὴν λεγομένην Ἱερὰν συμμαχίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἐλάμβανον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ κυβερνήσουν τὸ κράτος των κατὰ τὴν θείαν τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν. Αὐτὸ ἐσήμαινεν ὅτι θὰ κατεδίωκον πᾶσαν φιλελευθέραν κίνησιν εἰς τὴν χώραν των καὶ θὰ ὑπεστήριζον ἀλλήλους καθὼς καὶ τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας, διὰ νὰ διατηρήσουν τὸ ἀπολυταρχικὸν καθεστῶς. Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ἡ Ἱερὰ Συμμαχία ἐξήσκησεν ἀληθῆ δεσποτείαν ἐπὶ τῆς Εὐρώπης. Κατεδίωξε τοὺς φιλελεύθερους καὶ κατέπνιξε πᾶσαν προοδευτικὴν ἐκδήλωσιν τῶν λαῶν πολλάκις διὰ βιαίων ἐπεμβάσεων. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἐξερράγη ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, οἱ ἡγεμόνες καὶ οἱ διπλωμάται τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ἐπολέμησαν αὐτὴν ἀμειλίκτως.

Μηνες Βήσε 780.
Ραγμαίθη 280.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

ΓΡΑΜΜΑΤΑ — ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ — ΤΕΧΝΑΙ — ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Ὁ ΙΗ' αἰὼν εἶναι περίοδος ζωηρᾶς διανοητικῆς κινήσεως. Ὁ ἄνθρωπος ἀπέκτησε μεγάλην ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ λογικόν του καὶ πιστεύει ὅτι δύναται νὰ ρυθμίσῃ τὴν κοινωνίαν καὶ τὸ κράτος κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ ὀρθοῦ λόγου.

Εὐγλωττοὶ διερμηνεῖς τῶν ἀντιλήψεων αὐτῶν εἶναι οἱ συγγραφεῖς τῆς Γαλλίας. Ἄλλ' ἐνῶ οἱ γάλλοι συγγραφεῖς δὲν εἶναι καθαροὶ λογοτέχνη, σημαντικὴν λογοτεχνίαν ἀναπτύσσει ἰδίως κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῖς τοῦ αἰῶνος ἡ Γερμανία.

Αἱ τέχνη ἀποβάλλουν τὸ βαρὺ καὶ ψυχρὸν μεγαλεῖον τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ κλίνουν εἰς τὸ κομψὸν καὶ εὐθυμον.

Αἱ ἐπιστῆμαι ἐξακολουθοῦν τὴν ἀνάπτυξίν των, ἡ χημεία λαμβάνει τὴν νεωτέραν μορφήν της καὶ διὰ τῶν παρατηρήσεων ἐπὶ τοῦ ἀτμοῦ καὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ προετοιμάζονται αἱ μεγάλαι ἀνακαλύψεις τοῦ ΙΘ' αἰῶνος.

ΤΑ ΓΑΛΛΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα εἶναι ἀκόμη μεγαλυτέρα ἡ ἐπιβολὴ τῶν γαλλικῶν γραμμάτων εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἡ γαλλικὴ γλῶσσα μελετᾶται εἰς ὅλας τὰς χώρας καὶ οἱ γάλλοι συγγραφεῖς χρησιμεύουν ὡς ὑπόδειγμα. Ἐπίσης ἡ γαλλικὴ τέχνη, τὰ ἤθη, τὰ ἔθιμα καὶ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς εὐρίσκουν ζωηρὰν ὑποδοχὴν, ὥστε δυνάμεθα νὰ ὀμιλήσωμεν περὶ πνευματικῆς κυριαρχίας τῶν Γάλλων τὸν ΙΗ' αἰῶνα.

Ἄλλ' οἱ σημαντικότεροι τῶν γάλλων συγγραφέων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ὁ Βολταῖρος, ὁ Μοντεσκιέ, ὁ Διδερό, περὶ τῶν ὁποίων ὀμιλήσαμεν ἐν ἐκτάσει, δὲν εἶναι καθαροὶ λογοτέχνη, ἀλλὰ πολιτικοὶ συγγραφεῖς, ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον, καὶ πραγματεύονται μᾶλλον κοινωνικὰ προβλήματα. Παραλλήλως ἐξηκολούθησεν ἡ παράδοσις τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ ὑπάρχουν συγγραφεῖς, οἱ ὅποιοι συνθέτουν δράματα καὶ μύθους κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ μεγάλου αἰῶνος. Ἄλλ' ὅπως συμβαίνει συνήθως, τὰ προϊόντα τῆς μιμήσεως στεροῦνται ἀληθινῆς πνοῆς.

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Κατὰ τὸ δευτέρον ἡμῖς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἀξιολόγους ποιητὰς καὶ ζωγράφους ἀνέδειξεν ἡ Γερμανία. Ἡ γερμανικὴ λογοτεχνία ὑπέστη ἐπὶ μακρὸν τὴν ἐπίδρασιν τῆς κλασσιζούσης γαλλικῆς λογοτεχνίας καὶ ἐχρειασθῆ ἀγὼν διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν μίμησιν. Οἱ γερμανοὶ ἐστράφησαν τότε εἰς τὴν παράδοσιν τῆς ἀρχαίας γερμανικῆς ποιήσεως καὶ ἀνεκάλυψαν τοὺς θησαυροὺς τῆς μητρικῆς τῶν γλώσσης⁽¹⁾. Περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἐφάνη ὁ πρῶτος δημιουργὸς ποιητῆς, ὁ *Φρειδερίκος Κλόπστοκ* (Klopstok, 1724—1804) ὁ συγγραφεὺς τῆς *Μεσιάδος*, ὁ ὁποῖος ἔδειξεν εἰς τοὺς συγχρόνους του τὴν λεπτότητα καὶ τὴν ἐκφραστικὴν δύναμιν τῆς γερμανικῆς.

Συγχρόνως λόγιοι καὶ τεχνοκρίται ἐζήτησαν νὰ κατανοήσουν βαθύτερον τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα καὶ ἡ Γερμανία ἐφάνη ἐπανερχομένη εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ χουμανισμοῦ, ἡ ὁποία διεκόπη ἀποτόμως μὲ τὴν μεταρρῦθμισιν καὶ τὸν τριακονταετῆ πόλεμον. Τὸ 1764 ἐξεδόθη ἡ *Ἱστορία τῆς τέχνης τῆς ἀρχαιότητος* τοῦ *Βίνκελμαν* (Winkelmann), ἡ ὁποία ἔδιδε νέαν ἀντίληψιν τοῦ ἀρχαίου καλοῦ. Δύο ἔτη ἀργότερα ἐφάνη τὸ σημαντικώτατον ἔργον κριτικῆς τῶν χρόνων τούτων, ὁ *Λαοκόων* τοῦ *Λέσιγγ* (Lessing, 1729—1781). Ὁ Λέσιγγ ἐπολέμησε τὸν ψευδοκλασσιζισμὸν ἀναφερόμενος εἰς τὴν γνησίαν κλασικὴν παράδοσιν καὶ προβάλλων ὡς ὑπόδειγμα δραματικῆς τέχνης τὸν Σαίξπηρ. Ἐνῶ ὁ Λέσιγγ ἔδιδεν εἰς τὴν διανοητικὴν ἐργασίαν τὴν πρωτεύουσαν θέσιν, ὁ *Χέρδερ* (Herder, 1744—1803) ὡς πηγὴν ἐμπνεύσεως ἐκήρυττε τὸ συναίσθημα καὶ τὴν φαντασίαν καὶ προσεπάθησε νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν εἰς τὴν δημώδη ποίησιν.

Μετὰ τὴν προπαρασκευὴν αὐτὴν ἤρχισεν ἡ ἀκμὴ τῶν γερμανικῶν γραμμάτων. Τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τοῦ ΙΗ' αἰῶνος οἱ Γερμανοὶ ὀνομάζουσαν περίοδον ὀρμῆς καὶ δημιουρ-

1. Ἡ γερμανικὴ γλῶσσα ἐπάλασεν ἐπὶ μακρὸν μὲ τὴν λατινικὴν, ἡ ὁποία παρέμεινε ἡ γλῶσσα τῶν πανεπιστημίων. Ὁ Λάιβνιτς περὶ τὸ τέλος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἔγραψε τὸ κύριον ἔργον του εἰς τὴν γαλλικὴν, ὅπως πολὺ βραδύτερον ἀκόμη ὁ Φρειδερίκος ὁ Μέγας. Τὸ 1567 ὁ Θωμάζιος ἐπιχειρήσας νὰ διδάξῃ γερμανιστὶ εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Λευφίας ἀπεδοκιμάσθη.

γίας (Sturm und Drang), διότι παρήχθησαν πλήθος μεγάλων έργων.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐξεδηλώθη ἡ μεγάλη ποιητικὴ ἰδιοφυΐα τοῦ **Γκαϊτε** (Coethe, 1749—1832). Τὸ πρῶτον ἀξιό-

λογον ἔργον του ἦτο τὸ μυθιστόρημα **Βέρθερ**, εἰς τὸ ὁποῖον εἰκονίζεται ἡ διάθεσις ἢ κατέχουσα τότε τὰς νεαρὰς ψυχάς. Ὁ υπεραισθηματικὸς καὶ καλλιτεχνικὸς νεαρὸς ἦρωσ τοῦ μυθιστορήματος δὲν κατορθώνει νὰ συμμορφωθῆ πρὸς τὸν συνήθη πεζὸν τρόπον τοῦ βίου, μεταφέρει τὴν ἄφθονον αἰσθηματολογίαν του εἰς τὴν ἔξοχὴν καὶ τέλος θέτει τέρμα εἰς τὴν ζωὴν του ἐξ ἀφορμῆς ἐρωτικοῦ ἐπεισοδίου. Τὸ ἔργον συντεταγμένον ὑπὸ μορφήν

Ὁ Γκαϊτε

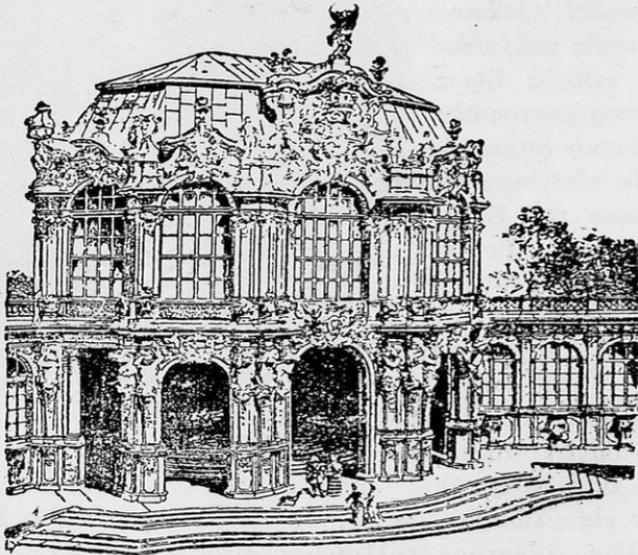
ἐπιστολῶν εἰς γλῶσσαν ἀπλῆν, σχεδὸν οἰκογενειακὴν, ἐδημιούργησε σχολήν, ἀπέκτησε πολλοὺς μιμητὰς καὶ τὸ πάθος, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐτήκετο ὁ νεαρὸς Βέρθερ, ὠνόμασαν πάθος τοῦ αἰῶνος (mal du siècle).

Ὁ Γκαϊτε ἀνεπτύχθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς μέγαν καλλιτέχνην συνδυάζων τὴν παράδοσιν τοῦ γερμανικοῦ μεσαιῶνος πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, τὴν ὁποίαν ἠγάπησεν ὑπερβολικά.

Ἡ μεγάλη δημιουργία του εἶναι ὁ **Φάουστ** (Faust). Ὁ ἦρωσ τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον ἔχει μορφήν δράματος χωρὶς νὰ ἔχη τὴν ἐσωτερικὴν ἐνότητα σκηνικοῦ ἔργου, ὑποτίθεται ὁ σοφὸς τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως Φάουστ, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ δι' ὄλου τοῦ βίου ἐκοπίασε ζητῶν τὴν ἀλήθειαν καὶ προσπα-

θῶν νὰ ὠφελήσῃ τοὺς ἀνθρώπους, καταλαμβάνεται ὑπὸ μεταμελείας διὰ τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον κατηγάλωσε τὴν νεότητα, καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ζωὴν, ὅπως δώσῃ εἰς αὐτὴν ἄλλην κατεύθυνσιν.

Ὁ Γκαῖτε συνεδέθη διὰ στενῆς φιλίας μετὰ τοῦ Φρειδεरिकοῦ *Σίλλερ* (Schiller, 1759 - 1805), τοῦ ὁποῖου τὰ νεανικὰ δράματα (Ὁ Ἰ Λ η σ τ α ῖ, Φ ι έ σ κ ο, Δ ὸ ν Κ ά ρ ο λ ο ς) διαπνέονται ἀπὸ θερμὴν ἀγάπην εἰς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ πολίτου. Ὁ Σίλλερ δὲν εἶχε τὴν εὐρεΐαν διάνοιαν τοῦ Γκαῖτε

Τὸ Zwinger τῆς Δρέσδης, ρυθμὸς ροκοκὸ

Περὶ πτερον τοῦ ἀνακτόρου τῆς Δρέσδης, τὸ λεγόμενον Zwinger. Κέντρον τοῦ γερμανικοῦ ροκοκὸ εἶναι ἡ Δρέσδη, ἡ πρωτεύουσα τῶν ἐκλεκτόρων τῆς Σαξονίας, οἱ ὁποῖοι (Αὐγουστος Β΄ καὶ Γ΄) ἀνέπτυξαν λαμπρὸν αὐλικὸν βίον κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος καὶ κατεσκεύασαν ἀξιόλογα ἔργα τέχνης.

καὶ ἡ εὐπαθὴς ὑγεία ἐσυντόμευσε τὸν βίον του. Ἐπιπλέον ὁ σχετικῶς βραχὺς βίος του ὑπῆρξε διαρκῆς δημιουργία. Ὁ Β α λ λ εν σ τ ά ῖ ν, ἡ Μ α ρ ί α Σ τ ο ύ α ρ τ, ὁ Γ ο υ λ ι έ λ μ ο ς Τ έ λ, εἶναι ἀπὸ τὰ ἄριστα δραματικὰ δημιουργήματα τῆς Γερμανίας.

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Εἰς τὴν τέχνην τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος ἔγινε σημαντικὴ μεταβολή, ἀνάλογος πρὸς τὰς τάσεις καὶ τὰ ἦθη τῆς ἐποχῆς.

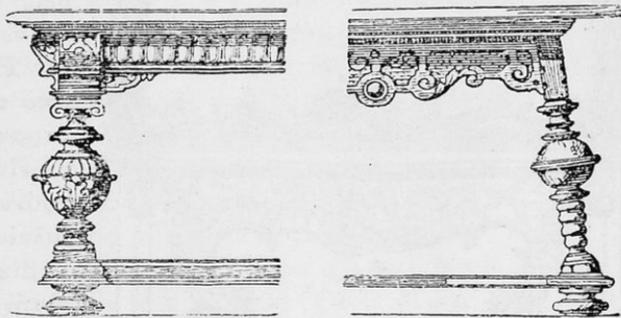
Ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ φαίνεται νὰ ἀκολουθῆ κατὰ τύπους τὸν οἰκοδομικὸν τρόπον τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ τὰ καλύτερα κατασκευάσματα, ἀνάκτορα, ἐκκλησίαι, ἐνθυμίζουσι κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν τὰς Βερσαλλίας καὶ ἄλλα κτίσματα Λουδοβίκου ΙΔ'.

Ἐν τούτοις ἡ μεταβολὴ εἶναι αἰσθητὴ. Τὰ οἰκοδομήματα δὲν ἔχουσι οὔτε τὸ μέγεθος οὔτε τὸν βαρὺν καὶ ψυχρὸν ὄγκον τοῦ Μπαρόκ. Οἱ καλλιτέχναι ἀποφεύγουσι συ-

στηματικῶς τὴν εὐθυγραμμίαν εἰς τὴν πρόσοψιν καὶ προτιμοῦσι τὰς καμπύλας καὶ ἰδιορρυθμοὺς γραμμίας. Τὰ ἀετώματα κάμπτονται καὶ ἐπικρατοῦν τὰ ἀνθαίρετα σχέδια καὶ ἡ διακόσμησις διὰ φανταστικῶν φυτῶν, πτηνῶν ἢ ὀστροάκων.

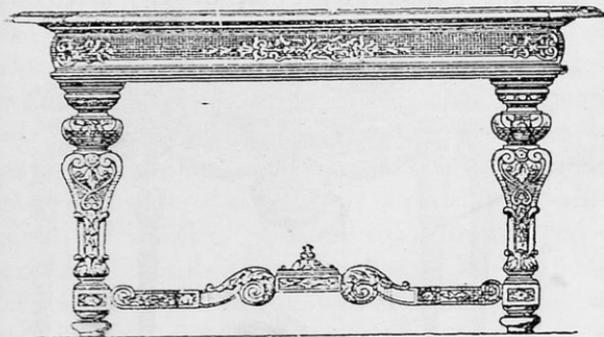
Γενικῶς ἐπιδιώκουν τὸ ἔλαφρόν, τὸ κομψὸν καὶ εὐθυμον. Σημαντικώτερα εἶναι ἡ μεταβολὴ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διαρρυθμίσιν καὶ τὴν ἐπίπλωσιν. Τὰ δωμάτια γίνον-

ται μικρότερα, κατασκευάζονται ἰδιαίτερα, ἀπόκρυφα διαμερίσματα, κλίμακες, ἀπὸ τὰς ὁποίας δύναται τις νὰ εἰσέλθῃ ἢ νὰ ἐξέλθῃ χωρὶς νὰ παρατηρεῖται. Εἰς τὴν ἐπίπλωσιν καὶ τὴν διακόσμησιν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐπιδιώκουν τὸ κομψὸν καὶ συγχρό-

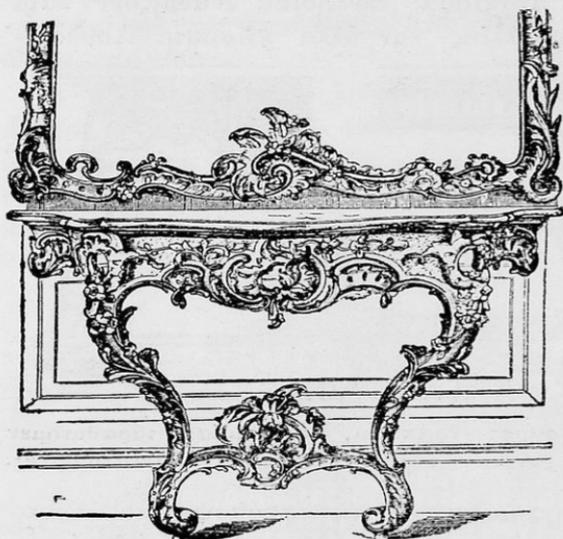
Τράπεζα Ἀναγεννήσεως

Αἱ τέσσαρες τράπεζαι, τὰς ὁποίας παραθέτομεν δίδουσι ἔννοιαν τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐπιπλοποιίας.

Τράπεζα Μπαρόκ

ως ἀναπαικτικόν. Τὰ ἐπιπλα γίνονται μικρότερα καὶ ἀναπαικτικώτερα. Γενικῶς ἐπιζητοῦν τὸ ἀπαλόν, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον

Τράπεζα Ροκοκὸ

ἡσυχάζει τὰς αἰσθήσεις. Τὴν τεχνοτροπίαν ταύτην ὠνόμασαν **Ροκοκὸ** (Rococo ἀπὸ τὸ Rocaille=ὄστρακον). Τὸ Ροκοκὸ εἶναι ἡ τέχνη τῶν χρόνων τῆς ἀντιβασιλείας καὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ', ἀλλ' εἰσήχθη εἰς διάφορα μέρη τῆς Εὐρώπης, ὅπου γάλλοι τεχνῖται πολλάκις κατεσκεύασαν ὅμοια ἔργα. Ἀξιόλογα εἶναι τὰ οἰκοδομήματα, τὰ ὁποῖα κατεσκεύασαν

πολλοὶ μικροὶ ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας, ἰδίως οἱ τῆς Σαξονίας εἰς τὴν Δρέσδην.

Ὅμοια τεχνοτροπία ἐπικρατεῖ καὶ εἰς τὴν ζωγραφικὴν, τῆς ὁποίας τὰ προϊόντα δὲν ὀμιλοῦν εἰς τὴν φαντασίαν ἢ τὴν διάνοιαν, ἀλλ' ἔχουν προορισμὸν νὰ τέρψουν τοὺς ὀφθαλμούς. Πολλάκις ὅμως εἶναι πλήρη κινήσεως καὶ ζωῆς. Ὁ ἀξιολογώτατος τῶν γάλλων ζωγράφων τῆς περιόδου αὐτῆς **Βαττώ** (Vatteau, 1684—1721) ἔξωγράφισε σκηνάς

Τράπεζα Λουδοβίκου ΙΕΤ'

τοῦ ἀγροτικοῦ βίου καὶ ἐφορτὰς ποιμένων, ἀλλὰ τὰ πρόσωπα τῶν εἰκόνων εἶναι ἄνδρες καὶ γυναῖκες τῆς ὑψηλῆς κοινωνίας εἰκονιζόμενοι εἰς ἀγροτικὸν περιβάλλον (ὀνομαστότερα ἔργα: Π λ ο ὕ ς εἰ ς Κ ὕ θ η ρ α, Γ ε ὤ μ α ἐ ν ὕ π α ί θ ρ ω κτλ.).

Τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἀκμάζουν ἀξιόλογοι ζωγράφοι εἰς τὴν Ἐγγλίαν, οἱ ὅποιοι διακρίνονται διὰ τὴν πιστὴν ἀπόδοσιν τῆς φύσεως καὶ περιγραφὴν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου (ρεαλισμός). Ὁ ἰδρυτὴς τῆς νέας ἀγγλικῆς ζωγραφικῆς **Χόγκαρτ** (Hogarth, 1697—1764) ὀλλανδικῆς καταγωγῆς, παρέστησε τὸν βίον τῶν ἀκαταστάτων καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀμελείας καὶ ἀσωτίας καὶ εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς ἠθικῆς γελοιογραφίας (Ἔργα: Ἰστορία ὑπερηρείας, Ἰστορία ἀσώτου, Ὁ γάμος κατὰ τὸν συρμόν). Οἱ δὲ δύο μεγάλοι ἄγγλοι ζωγράφοι τοῦ αἰῶνος, ὁ **Ρέινολδς** (Reynolds, 1723—1792) καὶ ὁ **Γκέϊνσμπρο** (Gainsborough, 1727—1787) ἦσαν ἔξοχοι προσωπογράφοι καὶ ζωγράφοι τοπίων κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Βαττώ.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΗ' καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἔχομεν ἐπιστροφὴν εἰς τὸν κλασσικὸν πρότυπον ρυθμόν. Εἰς τοὺς Παρισίους καὶ ἀλλαχοῦ κτίζουν ναοὺς καὶ μέγαρα μὲ ἀρχαῖζοντα ρυθμόν. Ὁ Ναπολέων ἰδρύει θριαμβευτικὰς ἀψίδας καὶ στήλας, αἱ ὁποῖαι ἀπομιμοῦνται τὰς ρωμαϊκὰς ἀψίδας καὶ τὴν στήλην τοῦ Τραϊανοῦ. Ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας θέλει νὰ καταστήσῃ τὸ Μόναχον πόλιν τῶν μνημείων καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ κατασκευάζουν Στοὰς καὶ Προπύλαια ἀπομιμούμενοι τὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπίσης ἡ διακόσμησις καὶ τὰ ἐπιπλα γίνονται ἀπλούστερα καὶ εὐθυγραμμότερα (ρυθμὸς *empire*). Οἱ γλύπται φρονοῦν ὅτι ἡ ὑψηλὴ τέχνη εἶναι τὸ ἠρωτικόν, τὸ ὁποῖον ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ γυμνοῦ κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν ἀρχαίων. Ἡ κομπή καὶ περίτεχνος γλυπτικὴ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος δὲν ἐκτιμᾶται πλέον καὶ ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη, ὅτι μόνον ἀπομιμούμενοι τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα δύνανται νὰ ἐπιτύχουν τὸ ἰδεῶδες ὄραϊον. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος δύο γλύπται ἀπολαύουν μεγάλης φήμης, ὁ ἰταλὸς **Κανόβα** (Canova, 1757—1822) καὶ ὁ δανὸς **Τορβάλδσεν** (Thorwaldsen, 1770—1844), οἱ ὅποιοι ἔζησαν καὶ εἰργάσθησαν εἰς τὴν Ρώμην. Καὶ οἱ δύο εἶχον μεγάλην εὐχέρειαν καὶ παρήγαγον μέγα

πλήθος έργων ἀπομιμούμενοι τὴν κανονικότητα τῶν ἀρχαίων ἀγαμάτων. Ὅμοιοι τάσεις ἐπικρατοῦν καὶ εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ παραμελεῖται ἢ πρωτότυπος καὶ πλήρης ζωῆς τέχνη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ὁ ἡγέτης τῆς κλασικίζουσας ζωγραφικῆς, ὁ γάλλος *Δαυὶδ* (David, 1748—1825), ὁ κατ' ἐξοχὴν ζωγράφος τῶν χρόνων τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἐπιχειρεῖ νὰ ἀναγεννήσῃ τὴν ζωγραφικὴν ἀνακαλῶν εἰς τὴν ζωὴν τὰς συμμετρικὰς γραμμὰς καὶ τὴν ἀρμονίαν τῆς μουσικῆς διαπλάσεως τῶν ἀρχαίων ἀγαμάτων καὶ δεσπόζει ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη (ἔργα: Ὁ ρ ο κ ο ς τ ὠ ν Ὁ ρ α τ ῖ ο ν, Λ ε ω ν ῖ δ α ς ε ἰ ς τὰ ς Θ ε ρ μ ο π ῦ λ α ς, α ἰ Σ α β ῖ ν ῖ α ι). Οἱ ὀνομαστότεροι ζωγράφοι τῶν χρόνων τούτων εἶναι οἱ μαθηταὶ του.

Βαττώ.— Σκηνὴ ἐν ὑπαίθρῳ

ΑΙ ΦΥΣΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

Ἡ ζωηρὰ ἐπιστημονικὴ κίνησις τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὸν ΙΗ'. Αἱ συνθῆκαι τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας δὲν ἤλλαξαν. Οἱ ἐπιστήμονες δὲν εἶναι γενικῶς εἰδικοί ἀλλ' ἐρασιτέχναι καλλιεργοῦντες τὰς ἐπιστήμας, ὅπως π.χ. ὁ

Λαβροαζιέ, ὁ δημιουργὸς τῆς χημείας, εἶναι μισθωτῆς φόρων. Αἱ κυβερνήσεις ὅμως ὑποστηρίζουν προθυμότερον τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, ἰδρῶουν ἀκαδημίας καὶ διοργανῶνουν ἀποστολάς.

Ἡ Γαλλία ἔχει ἀξιολόγους σοφούς, ἰδίως μαθητικούς, τῶν ὁποίων ὁ διασημότερος **Λαπλὰς** (Laplace, 1749 - 1827) γράφει τὰ κυριώτερα ἔργα του κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 10' αἰῶνος. Τὴν σημαντικωτέραν πρόοδον σημειώνει πάλιν ἡ φυσική. Κατασκευάζουν ἀκριβέστερον μέτρον διὰ τὴν μέτρησιν τῆς θερμότητος, τὸ θερμομέτρον μὲ ὑδράργυρον (Réaumur 1730, Celsius 1742). Οἱ ἀδελφοὶ **Μονγκολφιέρ** (Montgolfier) κατασκευάζουν τὸ ἀερόστατον (1783), ὁ σκῶτος **Ὠὸν** (Watt) τροποποιεῖ τὴν ἀτμομηχανήν, τῆς ὁποίας τὴν πρώτην ἰδέαν εἶχε συλλάβει ὁ γάλλος

Παπῖνος (Papin) ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ', καθιστᾷ αὐτὴν παραγωγικὴν κινητικῆς δυνάμεως καὶ τὴν χρησιμοποιεῖ εἰς τὰ μεταλλεῖα καὶ εἰς τὰ ὑφαντήρια (1778). Βραδύτερον ἔγινε προσπάθεια νὰ χρησιμοποιήσουν αὐτὴν διὰ τὴν κίνησιν ἀμαξῶν ἢ πλοίων. Ἄλλ' ἢ ἔλλειψις ὑποστηρίξεως ἐκ μέρους τῆς κυβερνήσεως καθυ-

Βατῶ. — Ξυλοσφραγικὴ

στερεῖ τὴν ἐφεύρεσιν. Ἡ μελέτη τοῦ ἠλεκτρισμοῦ φέρει εἰς διαφόρους παρατηρήσεις καὶ εἰς ἀνακάλυψιν τοῦ ἀ λ ε ξ ι κ ε ρ ο ὕ ν ο υ ὑπὸ τοῦ ἀμερικανοῦ **Φραγκλίνου**, τοῦ πρώτου πρακτικοῦ πορίσματος τῶν μελετῶν αὐτῶν.

Ἡ Χημεία ἀναπτύσσεται εἰς ἐπιστήμην ὑπὸ τοῦ **Λαβουαζιέ** (Lavoisier, 1743—1794), ὁ ὁποῖος ὀρίζει τὴν μέθοδόν της. Διαπιστώσας ὅτι ἡ ὕλη δύναται νὰ ἀλλάσῃ μορφήν, ἀλλὰ ὅτι διατηρεῖ πάντοτε τὸ βάρος, ἀποδεικνύει ὅτι ὁ ζυγὸς εἶναι ἀλάνθαστον ὄργανον εἰς πᾶσαν χημικὴν ἔρευναν. Ὁ Λαβουαζιέ ἐξηκρίβωσε τὴν σύνθεσιν τοῦ ἀέρος καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ὀξυγόνου εἰς τὴν καῦσιν. Ἐπίσης κατώρθωσε δι' ἀναλύσεως καὶ συνθέσεως νὰ δείξῃ τὰ συστατικὰ τοῦ ὕδατος.

Αἱ φυσιολογικαὶ ἐπιστῆμαι σημειώνουν ἐπίσης μεγάλας προόδους. Ὁ σουηδὸς **Λινναῖος** (Linné, 1707 — 1778) ἐμελέτησε τὸ φυτικὸν βασίλειον καὶ εἰσήγαγε γενικὸν σύστημα ταξινομήσεως τῶν φυτῶν καὶ ὀνοματολογίαν, ἡ ὁποία ἔγινε δεκτὴ γενικῶς καὶ χρησιμοποιεῖται ἀκόμη σήμερον. Φήμην μεγάλου φυσιολογικοῦ ἀπέκτησε καὶ ὁ γάλλος **Μπυφφὸν** (Buffon, 1709 — 1788), τοῦ ὁποίου τὰ συγγράμματα πλὴν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξίας εἶναι ἐξαίρετα λογοτεχνήματα.

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Σημαντικὴ εἶναι ἰδίως ἡ μεταβολὴ εἰς τὰς φιλοσοφικὰς δο-

Ράινολδς.— Ἡλικία τῆς ἀθωότητος

ξασίας. Οἱ σοφοὶ τοῦ 17' αἰῶνος, ὁ Descartes, ὁ Spinoza, ὁ Leibniz, ἐδέχοντο ἀκόμη ὅτι ὁ ἄνθρωπος φέρει ἐκ γενετῆς μερικὰς γνώσεις, τὰς λεγομένας ἐμφύτους ἐννοίας, ὅπως εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, τῆς οὐσίας, τοῦ τελείου κλπ., καὶ ὅτι ἀναλύοντες αὐτὰς δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν ὀρθὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς προελεύσεως τοῦ κόσμου περὶ τῶν καθηκόντων τοῦ ἀνθρώ-

που, χωρὶς νὰ ζητήσωμεν τὴν βοήθειαν τῆς ἐμπειρίας. Γενικῶς οἱ παλαιότεροι σοφοὶ εἶχον δώσει μεγαλυτέραν σημασίαν εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐδέχοντο ὅτι ἡ βαθυτέρα οὐσία τοῦ παντὸς εἶναι τὸ πνεῦμα.

Κατὰ τῆς δοξασίας αὐτῆς ἔγινε ζωηρὰ ἀντίδρασις τὸν ΙΗ' αἰῶνα. Ὁ διάσημος ἄγγλος φιλόσοφος **Τζὼν Λοκ** (John Locke, 1632 — 1704), τοῦ ὁποίου ἐγνωρίσαμεν τὰς πολιτικὰς ἰδέας, ὑπεστήριξεν ὅτι αἱ γνώσεις μας ἔχουν ἀρχὴν τὴν ἐμπειρίαν. Ἐμφυτοὶ ἔννοιαι δὲν ὑπάρχουν, ἀντιθέτως ὅλαι αἱ γνώσεις μας, ἀκόμη καὶ αἱ πλέον ἀφρηημένα ἔννοιαι, πηγὴν ἔχουν τὰ

Χόγκαρτ. — Εὐθυμία

αἰσθήματα καὶ τὴν ἐπεξεργασίαν αὐτῶν εἰς τὴν νόησιν. Ὅθεν ἡ περιφημὸς ἀρχὴ οὐδὲν ἔν τῇ νοήσει, ὁ μὴ πρότερον ἔν τῇ αἰσθήσει. Τοιοῦτοτρόπως ἐδίδετο πολὺ μεγάλη σημασία εἰς τὰς αἰσθήσεις καὶ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος ἐνεργεῖ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἐνισχύθη ἡ δοξασία αὐτὴ καὶ οἱ γάλλοι φιλόσοφοι καὶ ψυχολόγοι ἐδίδαξαν ὅτι αἱ γνώσεις μας προέ-

χονται ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις μόνον καὶ τέλος ἡ βασικὴ οὐσία τοῦ κόσμου εἶναι ἡ ὕλη. Τοιοῦτοτρόπως ἐπεκράτησαν εἰς τὴν Γαλλίαν ἰδίως αἰσθησιαρχικαὶ καὶ ὑλιστικαὶ ἀντιλήψεις.

Τορβάλδσεν. — Ὁ μικρὸς ποιμὴν Κλασικίζουσα τέχνη, κεφαλὴ Γανυμίδου. Ὁ κύων εἶναι ἀπομίμησις ἀρχαίου μολοσσοῦ εὐρισκομένου ἐν Βατικανῶ.

Ὁ Κάντ

Ἡ τάσις αὕτη δὲν ἤρογησε νὰ γεννήσῃ ἀντίδρασιν. Ὁ γερμανὸς **Ἐμμανουήλ Κάντ** (Kant, 1724—1804), ἀπὸ τοὺς ὀξυνουστάτους φιλοσόφους, ἐπεχείρησε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι εἶχον ἄδικον οἱ ὁπαδοὶ τῶν δύο ἀντιθέτων ἀντιλήψεων. Οἱ πρὸ αὐτοῦ φιλόσοφοι εἶχον περιπέσει εἰς βασικὸν σφάλμα, διότι ἐπίστευσαν ὅτι τὸ λογικὸν τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἱκανὸν νὰ λύσῃ τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς φιλοσοφίας, τὴν προέλευσιν τοῦ κόσμου, τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς. Πρέπει κατὰ τὸν Κάντ νὰ ἀντιστρέψωμεν τὸ πρόβλημα, νὰ ἐξετάσωμεν δηλαδὴ

ἂν τὸ λογικὸν μας εἶναι εἰς θέσιν νὰ λύσῃ τὰ προβλήματα αὐτά. Ἡ φιλοσοφία πρέπει λοιπὸν νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν κριτικὴν τοῦ λογικοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο ἡ φιλοσοφία τοῦ Κάντ ὀνομάζεται κριτικὴ φιλοσοφία καὶ τὸ κύριον ἔργον του ἐπιγράφεται Κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου. Ὁ Κάντ φθάνει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι εἶναι ματαιοπονία νὰ θέλωμεν νὰ λύσωμεν μὲ τὸ λογικὸν τὰ παλαιὰ προβλήματα τῆς μεταφυσικῆς καὶ ὅτι τὸ κύριον ἔργον τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ ἠθικὴ. Ὁ ἴδιος ἐδίδαξε τὴν καθαρὰν ἠθικὴν, ὅτι δηλαδὴ ἡ ἀξία τῶν πράξεων ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν διάθεσιν, ἀπὸ τὴν ἠθικὴν βούλησιν.

Ὁ Κάντ ἔδωσε νέαν κατεύθυνσιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ ὅπως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπὸ τὸν Σωκράτην, οὕτω κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΗ' καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἀπὸ τὸν Κάντ ἐξηλήθεν ὀλόκληρος γενεὰ φιλοσόφων, τῶν ὁποίων οἱ σημαντικώτεροι εἶναι ὁ **Φίχτε** (Fichte, 1762 — 1814), **Σέλιγγ** (Schelling, 1775 — 1854) καὶ ὁ **Χέγκελ** (Hegel, 1770 — 1831).

Γερμανικὴ φιλοσοφία

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

ΜΕΓΑΛΗ ΙΣΧΥΣ ΤΟΥ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ ΠΡΟΪΟΥΣΑ ΚΑΤΑΠΤΩΣΙΣ ΑΥΤΟΥ

Ἡ κατακτητικὴ ὁρμὴ τῶν Τούρκων ἐξηκολούθησε κατὰ τὸν ΙΕ' καὶ ΙΣΤ' αἰῶνα.

Ὁ Μωάμεθ Β' συνεπλήρωσε σχεδὸν τὴν κατάκτησιν τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῆς Μ. Ἀσίας. Οἱ ὀνομαστοὶ σουλτάνοι τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος Σελίμ Α', Σουλεϊμάν Β', Σελίμ Β', ἐξέτειναν τὸ κράτος μέχρι τῆς Βιέννης καὶ τῆς Βορείου Ἀφρικῆς καὶ ἐκυριάρχησαν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν θάλασσαν καταλαβόντες σχεδὸν ὅλας τὰς ἑλληνικὰς νήσους.

Ἄλλ' ἡ ὁρμὴ τῶν Τούρκων ἀνεκόπη, μόλις ἤλθον εἰς ἐπαφὴν πρὸς τοὺς ἀνωτέρους λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Ὁ περικὸς στρατὸς τῶν συντριβῆ πρὸ τῆς Βιέννης, ἐνῶ ὁ στόλος κατεστράφη εἰς Ναύπακτον. Ἀπὸ τότε ἤρχισεν ἡ παρακμὴ καὶ κατάρρευσις τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας.

ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΜΩΑΜΕΘ Β'

Ὁ Μωάμεθ Β' (1451 — 1481) ἀφοῦ ἐκυρίευσε τὸ 1453 τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸν προμαχῶνα τῆς Βαλκανικῆς, ἐνεφανίσθη ὡς θεία μαστιγὴ τῶν δυναστειῶν τῆς Ρούμελης καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Μετ' ὀλίγον ὅλη σχεδὸν ἡ ἑλληνικὴ χώρα ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς.

Κάρολος Ε' Γερμανίας
Φραγκίσκος Α' Γαλιίας
1517-1550

Ὁ Μωάμεθ κατέλυσε τὸ κράτος τῶν Παλαιολόγων εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ **Θωμάς Παλαιολόγος** ἐδραπέτευσεν εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπου βραδύτερον ὁ υἱὸς του Ἄνδρέας ἐπώλησε τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου δικαιώματά του εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας **Κάρολον Η'**, ὁ ὁποῖος ὠνειρευέτο σταυροφορίαν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν. Συγχρόνως κατελήφθησαν τὰ φραγκικὰ κράτη τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Θηβῶν, ἐνῶ ἀπὸ τοὺς Ἑνετοὺς οἱ Τοῦρκοι ἀπέσπασαν τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν Χίον, ἀπὸ τοὺς Γενοάτας τὴν Λέσβον. Τοιοῦτοτρόπως τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Τούρκους ἤδη πρὸ τοῦ τέλους τοῦ **ΙΕ'** αἰῶνος. Οἱ Ἑνετοὶ διετήρουν ἀκόμη τὴν Κύπρον, τὴν Κρήτην καὶ τὰς Ἰονίους νήσους καθὼς καὶ λιμένας τινὰς τῆς Πελοποννήσου ὅπως καὶ τὴν Ναύπακτον, ἐνῶ ἡ Ρόδος κατείχετο ὑπὸ τῶν ἰπποτῶν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.

Κ. Κ. 11/3
1517-1550
1Α'

Πρὸς δυσμὰς ὁ Μωάμεθ προσέβαλε τὸ 1456 τὸ Βελιγράδιον καὶ παρὰ τὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ περιφήμου βοεβόδα τῆς Τρανσυλβανίας **Ἰωάννου Οὐνιάδου** ἡ Σερβία ὑπέκυψε, διότι οἱ γαιοκτῆμονες τῆς Σερβίας, οἱ **βογιαρόι**, ὀρθόδοξοι τὸ θρήσκευμα, ἐπροτίμησαν τὴν κυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου. Ἡ Σερβία ἐγίνε τουρκικὴ ἐπαρχία τὸ 1459 καὶ τὸ 1464 κατελήφθη ἡ Βοσνία καὶ μετ' ὀλίγον ἡ Ἑρζεγοβίνη. Εἰς τὴν βόρειον Ἀλβανίαν ὁ περίφημος **Σκενδέρμπεης** κατεφρόνει τὴν ἰσχὺν τῶν Ὄθωμανῶν. Ἄλλ' ὅταν ἀπέθανε γέρον ἤδη, ἡ χώρα περιήλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ σουλτάνου.

Οἱ Τοῦρκοι ἀπέβαινον ἤδη κίνδυνος διὰ τὴν Εὐρώπην. Κατὰ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Ἑνετῶν ὁ τουρκικὸς στρατὸς εἰσέδυσεν εἰς τὴν ἐνετικὴν ἐπαρχίαν τοῦ Φριούλ, κατέλαβε τὴν γέφυραν τῆς Γκορίτσιας ἐπὶ τοῦ Ἰζόντζο καὶ τὸ τουρκικὸν ἰππικὸν ἐπέδραμε τὴν ἐνετικὴν πεδιάδα. Τὸ 1480 ὁ τουρκικὸς στόλος κατέλαβεν αἰφνιδιαστικῶς τὸ **Ὀτράντιο**, ἐφόνευσεν τὸν διοικητὴν καὶ ἀπήγαγε 12 χιλ. αἰχμαλώτους.

Κίνδυνος

ΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΙΣΤ' ΑΙΩΝΟΣ

Αἱ κατακτήσεις τῶν Ὄθωμανῶν ἐξηκολούθησαν καὶ κατὰ τὸν **ΙΣΤ'** αἰῶνα. Διὰ τοῦτο οἱ δύο οὗτοι αἰῶνες, ὁ **ΙΕ'** καὶ **ΙΣΤ'**,

εις τὴν ἱστορίαν ὀνομάζονται αἰῶνες τῶν μεγάλων τουρκικῶν κατακτήσεων. Εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον ἔφθασεν ἡ ἰσχὺς τῶν ὀθωμανῶν ἐπὶ τῶν δύο σουλτάνων Σελίμ Α' καὶ Σουλεῦμάν Β'.

Ὁ **Σελίμ Α'** (1512—1520) ἦτο ἄγριος καὶ αἰμοχαρής. Κατέλαβε τὸν θρόνον διὰ στάσεως κατὰ τοῦ πατρὸς του Βαγιαζίτ, τὸν ὁποῖον πιθανῶς ἐδολοφόνησεν, ὅπως καὶ τοὺς πλησιεστέρους συγγενεῖς του.

Πρῶτος μεταξὺ τῶν σουλτάνων συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ ἐξισλαμίση τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος διέτρεξε τότε σοβαρώτατον κίνδυνον, τὸν ὁποῖον ἀπέτρεπεν ἡ ἐπιτήδειος πολιτικὴ τοῦ πατριαρχείου.

Ὁ Σελίμ κατέκτησε τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Τὰς χώρας ταύτας ἐξουσίαζον μογγόλοι ἵππεις, οἱ καλούμενοι **Μαμελοῦκοι** (δοῦλοι), τοὺς ὁποίους οἱ Καλίφαι τῆς Βαγδάτης εἶχον προσλάβει ὡς μισθοφόρους κατὰ τοὺς μέσους χρόνους. Ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ σουλτάνου τῆς Αἴγυπτου καὶ ἐξουσίαζε τὴν Συρίαν. Οἱ Μαμελοῦκοι ἠττήθησαν παρὰ τὸ Χαλέπιον καὶ ὅταν ὁ Σελίμ εἰσηλθεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην, ὁ ἱεροκήρυξ τοῦ μεγάλου τεμένους προσεφώνησεν αὐτὸν ὑπηρέτην τῶν δύο ἱερῶν πόλεων **Μέκκας** 1517 καὶ **Μεδινᾶς**. Οὕτω οἱ σουλτάνοι τῆς Τουρκίας ἔλαβον τὸν τίτλον τοῦ **Καλίφου**, δηλαδὴ τοποτηρητοῦ τοῦ Προφήτου.

Ὁ **Σουλεῦμάν Β'** (1520—1566) εἶναι ὁ ὀνομαστότερος τῶν τούρκων δυναστῶν, σύγχρονος Καρόλου Ε', Φραγκίσκου Α', τοῦ Λέοντος Ι' καὶ τοῦ Λουθήρου. Εὐρωπαῖοι συγγραφεῖς διέλαβον ἐκτενῶς περὶ αὐτοῦ, εὐρωπαῖοι ζωγράφοι ἀπεικόνισαν αὐτὸν καὶ σφύζονται μακρὰ ἐκθέσεις τῶν βενετῶν πρεσβευτῶν περὶ αὐτοῦ. Οἱ εὐρωπαῖοι ὠνόμασαν αὐτὸν **Μεγαλοπρεπῆ** (Magnifique) καὶ οἱ τούρκοι **Γιαβούς** (ἄξιον) καὶ **Κανουνι** (νομοθέτην).

Ὁ Σουλεῦμάν διεκρίθη ὡς πολεμιστής, ὡς προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ νομοθέτης. Μόλις ἀνέλσβε τὴν βασιλείαν, κατέρριψε τὰ δύο προπύργια τοῦ χριστιανισμοῦ, τὸ **Βελιγράδιον** καὶ τὴν **Ρόδον**. Ἡ **Ρόδος** ἔπεσε μετὰ κρατερὰν ἀντίστασιν τῶν ἱποτιῶν, οἱ ὁποῖοι ἀποχωρήσαντες ὑπόσπονδοι ἐκ

τῆς νήσου ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Μάλταν (1522). Ἡ δύναμις τῶν Ὀθωμανῶν ἔφθασε τότε εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ οἱ εὐρωπαῖοι ἡγεμόνες ἐπεξήτησαν τὴν συμμαχίαν τοῦ Σουλεῦμάν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φραγκῖσκος Α΄ ἠτήθη εἰς τὴν Ἰταλίαν ὑπὸ Καρόλου Ε΄ καὶ αἰχμαλωτισθεὶς ἔστειλεν ἀπεσταλμένον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπικαλούμενος τὴν συνδρομὴν τοῦ ἰσχυροῦ σουλτάνου. Σφύζονται ἐπιστολαὶ τοῦ Σουλεῦμάν, εἰς τὰς ὁποίας πλήρης ἀσιαστικοῦ κόμπου ὁμιλεῖ περὶ τῆς δυνάμεώς του.

Ὁ σουλτάνος προσέβαλε τὴν Οὐγγαρίαν (1526). Εἰς τὴν περίφημον μάχην τοῦ Μοχάτς συνετρίβη τὸ οὐγγρικὸν ἱππικόν, ὁ Βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Λουδοβῖκος ἐφονεύθη καὶ οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθον εἰς τὴν Βούδαν καὶ κατασκευάσαντες πελωρίαν γέφυραν διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ κατέλαβον τὴν Πέσταν. Τότε οἱ οὐγγροὶ εὐγενεῖς ἔδωκαν τὸ στέμμα τῆς Οὐγγαρίας εἰς τὸν ἀρχιδουκά τῆς Αὐστρίας Φερδινάνδον, ἐνῶ ὁ Σουλεῦμάν ὑπεστήριξε τὸν ἀνταγωνισμὴν ἐκείνου Ἰωάννην Ζαπόλιαν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀρχιδουκὸς κατὰ τὴν ἀπουσίαν του κατέλαβε τὴν Πέσταν, ὁ Σουλεῦμάν παρεσκεύασε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ προήλασε μέχρι τῶν προθύρων τῆς Βιέννης. Μετ' ὀλίγον 250 χιλ. στρατοῦ μὲ 300 τηλεβόλα περικύκλωσαν τὴν αὐστριακὴν πρωτεύουσαν, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζον 16 χιλ. στρατὸς μὲ 72 τηλεβόλα. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι 1527 ὑπεχώρησαν πρὸ τῆς ἀνωτέρας πολεμικῆς τέχνης τῶν εὐρωπαίων.

Ἡ κατάληψις τῆς Ρόδου ἤνοιξεν εἰς τοὺς μωαμεθανοὺς τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον. Ὁ σουλτάνος διώρισε τότε ὄργανωτὴν καὶ διοικητὴν τοῦ στόλου του τὸν περίφημον πειρατὴν ἄρχοντα τοῦ Ἀλγερίου *Χαϊρεδὶν Βαρβαρόσαν*. Ἡ τουρκικὴ ἀρμάδα εἶδε τότε ἡμέρας δόξης καὶ οἱ ἀλγερινοὶ πειραταὶ διέσπειρον τὸν τρόμον εἰς τὴν Μεσόγειον λαφυραγωγοῦντες τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα καὶ ἀπάγοντες αἰχμαλώτους τοὺς ἐπιβάτας. Διὰ ταῦτα ἦ κατὰ τῆς Τύνιδος ἐκστρατεία Καρόλου τοῦ Ε΄ ἔλαβε χαρακτῆρα σταυροφορίας. Τὸ φρούριον κατελήφθη ὑπὸ τῶν χριστιανῶν, ὁ Χαϊρεδὶν ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὴν Τύνιδα καὶ χιλιάδες αἰχμαλώτων ἤλευθερώθησαν.

Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Σουλεῦμὰν **Σελίμ Β'** (1566-1574) οἱ Τούρκοι κατέλαβον τὴν Κύπρον ἐκδιώξαντες τοὺς Ἑνετοὺς. Ὁ τουρκικὸς στόλος ἠπέλπει ἤδη τὴν Κρήτην καὶ τὰ παράλια τῆς Δαλματίας. Τότε ὁ Πάπας Πίος Ε' ἠνώσεν εἰς ἱερὰν συμμαχίαν τὴν Ἑνετίαν, τὴν Ἰσπανίαν καὶ τοὺς ἱππότες τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου. Ναύαρχος τοῦ ἠνωμένου χριστιανικοῦ στόλου ἦτο ὁ ἑτεροθαλῆς ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας Φιλίππου Β' **Δὸν Ἰωάννης ὁ Αὐστριακὸς** (Don Juan d'Austria) μόλις εἰκοσιδύο ἐτῶν, ἀλλ' ἤδη ἔνδοξος ἀπὸ τοὺς πολέμους κατὰ τῶν πειρατῶν τῆς Ἀφρικῆς. Ὁ χριστιανικὸς στόλος προσέβαλε κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου τὸν μωαμεθανινὸν ἀποτελούμενον ἀπὸ Αἰγυπτίους, Ἀλγερινοὺς καὶ Τούρκους καὶ κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν ναυμαχίαν, ἡ ὁποία εἶναι μία τῶν ἀξιολογωτάτων τῆς ἱστορίας, ὁ μωαμεθανικὸς στόλος κατεστράφη ὀλοσχερῶς. Ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἐχαί-
1571 ρέτησε τὸν Ἰωάννην τὸν Αὐστριακὸν ὡς θεόπεμπτον σωτῆρα. Αὕτη εἶναι ἡ ὀνομαστὴ **Ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου** (Lepanto, 1571). Ἡ ἀποτυχία τῆς Βιέννης καὶ ἡ καταστροφή εἰς τὴν Ναυπάκτον ἔθεσαν φραγμὸν εἰς τὴν τουρκικὴν ἐξάπλωσιν καὶ τὸν 17' αἰῶνα ἤδη ἀρχίζει ἡ ἐσωτερικὴ παράλυσις.

ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΠΑΡΑΚΜΗΣ

Στάσεις τῶν Γενιτσάρων καὶ μηχανορραφίαι τοῦ χαρεμίου ὑποσκάπτουν τὴν τουρκικὴν ἰσχύν, ὥστε ἤδη ἀπὸ τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 17' αἰῶνος τὸ διορατικὸν βλέμμα τῶν εὐρωπαίων διπλωματῶν διεἶδε τὸ σπέρμα τῆς παρακμῆς.

Ὁ περιβόητος σουλτάνος **Μουράτ Δ'** (1623—1640) μόνον διὰ βιαίων μέσων καὶ παροδικῶς ἀνεχαίτισε τὴν προοιοῦσαν ἐσωτερικὴν ἀποσύνθεσιν. Αἱ κεφαλαὶ τῶν μεγάλων βεξυρῶν ἔπιπτον ὡς ἐπὶ Σελίμ τοῦ αἰμοχαροῦς καὶ τὸ πρῶτον ἀπεκεφαλίσθη ὁ Σεῖχουλισλάμης καὶ ὁ Πατριάρχης **Κύριλλος ὁ Δούκαρις** ἔπεσε θῦμα τῆς θηριωδίας τοῦ σουλτάνου καὶ τῶν μηχανορραφιῶν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἰησουϊτῶν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μουράτ ἐξηκολούθησεν ἡ ἀναρχία, τὴν ὁποίαν ἐσταμάτησαν ἐπὶ τινα χρόνον οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν **Κιοπρουλῆ** μεγάλοι βεξύραι κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 17' αἰῶνος. Ὁ πρῶτος ἐξ αὐτῶν, ὁ **Μεχμέτ Κιοπρουλῆς**, ἀνα-

λαβὼν τὸ ἀξίωμα ἑβδομηκοντούτης ἤδη, δὲν ἐγνώριζε γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν, ἀλλ' ἦτο ἄνθρωπος δραστήριος μέχρις ἀγριότητος καὶ εἶχεν ἔμφυτον ἱκανότητα. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἀρχῆς του ἀπεκεφάλισεν ἢ ἔρριψεν εἰς τὸν Βόσπορον 4 χιλιάδας πρόσωπα καὶ εἰς 39 χιλιάδας ὑπολογίζονται τὰ θύματα τῆς πενταετοῦς βεζυρσίας του (1656-1661). Μεταξὺ τῶν θυμάτων του ἦτο καὶ ὁ πατριάρχης Παρθένιος.

ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ (1645-1669)

Καθ' ὃν χρόνον ὁ τριακονταετῆς πόλεμος ἐμαίνετο εἰς τὴν Εὐρώπην, οἱ Τοῦρκοι παρεσκεύασαν μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Κρήτης. Ἀποβιβασθέντες τὸ 1645 εἰς τὴν νῆσον ἀμέσως κατέλαβον τὰ Χανιά καὶ τὴν Σούδα καὶ τὸ 1648 ἤρριξαν τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεγάλου Κάστρου, δηλαδὴ τοῦ Ἡρακλείου. Ἄλλ' αἱ προσπάθειαι τῶν ἐθραύσθησαν ἐπανειλημμένως καὶ ἡ πολιορκία τοῦ Μεγάλου Κάστρου ἐγένεν ὀνομαστὴ διαρκέσασα ἐκ διαλειμμάτων 21 ἔτη.

Ἐπὶ τῶν Κιοπροουλήδων οἱ Τοῦρκοι ἐνέτειναν τὰς προσπάθειάς των καὶ τὸ 1666 ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως ὁ δευτερος Κιοπροουλῆς, ὁ **Ἀχμέτ**, ἀνὴρ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν πατέρα του ἠπιώτερος καὶ ἀνεπτυγμένος, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ὡς διερμηνέα τὸν Ἑλληνα Παναγιώτην Νικούσιον, ἐνῶ τὴν ἄμυναν διηύθυνεν ὁ ὀνομαστὸς ἐνετὸς στρατηγὸς **Φραγκῆσκος Μοροζίνης**. Τέλος μετὰ τρία ἔτη οἱ Ἑνε- 1669 τοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν καὶ τὰς διαπραγματεύσεις διηύθυνεν ὁ Νικούσιος. Οὕτω ἡ Κρήτη ὑπετάχθη εἰς τοὺς Τούρκους.

Ἡ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ (1683)

Ὁ μέγας βεζύρης **Καρὰ Μουσταφᾶς**, γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῆ τοῦ δευτέρου Κιοπροουλῆ καὶ διάδοχος ἐκείνου, ἐχρησιμοποίησε τὴν ἀναγεννηθεῖσαν δύναμιν τῆς Τουρκίας διὰ μεγάλην ἐπιχείρησιν κατὰ τῆς Εὐρώπης φιλοδοξῶν νὰ ἐπιτύχῃ ὅ,τι 1683 δὲν εἶχε κατορθώσει πρὸ ἐνὸς αἰῶνος Σουλεῦμὰν ὁ Μεγαλοπρεπής. Ἐπωφελοῦμενος ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς Αὐστρίας ἔνεκα τῶν πολέμων κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' ἐνεφανίσθη μὲ 200 χιλ. στρατὸν πρὸ τῆς Βιέννης, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζον μόνον 10 χιλ. τακτικὸς στρατὸς καὶ πολιτοφυλακὴ ἀποτελεσθεῖσα ἀπὸ φοιτητὰς καὶ κατοίκους. Κατὰ τὴν κρίσι-

μον ἐκεῖνην στιγμήν ἔσωσε τὴν Βιέννην ὁ βασιλεὺς τῆς Πολωνίας **Ἰωάννης Σοβιέσκι**. Ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν αὐτοῦ οἱ χριστιανοὶ ἡγεμόνες προσέβαλον τὸ στρατόπεδον τοῦ Μουσταφᾶ, οἱ γενίτσαροι ἐπολέμησαν κακῶς καὶ ἐτρόπησαν εἰς ἄτακτον φυγὴν καὶ ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἠὺλόγησε τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννου Σοβιέσκι ὡς πρὸ ἐνὸς αἰῶνος τοῦ νικητοῦ τῆς Ναυπάκτου. Οὕτω ἀπέτυχεν ἡ τελευταία ἐπίθεσις τῶν Ὀσμανλήδων κατὰ τῆς Εὐρώπης. Ἀπὸ τότε ἤρχισε νὰ καταρρέῃ ἡ δύναμις τῶν καὶ ταχέως ἐφάνη ὅτι ὁ εὐρωπαϊκὸς στρατὸς ἦτο πολὺ ἀνώτερος τοῦ τουρκικοῦ εἰς τὴν ὀργάνωσιν, τὸν ἐξοπλισμὸν καὶ εἰς τὸ ἠθικόν.

Ο ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ ΤΟΥ 1684

Ἐνθαρρυνόμενοι ἐκ τῆς πρὸ τῆς Βιέννης ἐπιτυχίας οἱ χριστιανοὶ ἡγεμόνες ἐσημάτισαν ἱερὰν συμμαχίαν τῇ προτροπῇ τοῦ Πάπα. Οἱ Τοῦρκοι προσβληθέντες τότε ἀπὸ πολλὰ σημεῖα ὑπέστησαν σειρὰν καταστροφῶν. Τὸ 1686 ἔπεσεν ἡ Βούδα, τὸ προπύργιον τοῦτο τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ ἡ οὐγγρική δίαίτα ἐκήρυξε τὸ οὐγγρικὸν στέμμα κληρονομικὸν τοῦ οἴκου τῆς Αὐστρίας. Οἱ Ἐνετοὶ προσέβαλον τὴν Πελοπόννησον ὑπὸ τὸν γηραιὸν ἥρωα τῶν πολέμων τῆς Κρήτης Φραγκῖσκον Μοροζίνην. Ὁ Μοροζίνης καταλαβὼν τὴν Πελοπόννησον μέχρι τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ἰσθμοῦ ἐβάδισε κατὰ τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως ἔπαθε θλιβερὰν καταστροφὴν ὁ Παρθενῶν (16 Σεπτ. 1682).

Οἱ Τοῦρκοι ὑπέστησαν μεγάλας ἤττας πολεμοῦντες κατὰ τῶν Αὐστριακῶν. Τὸ 1695 ὁ πρίγκιψ Εὐγένιος τῆς Σαβοΐας ἐκέρδισε τὴν μεγάλην μάχην τῆς Ζέντας (Οὐγγαρία). Δύο ἔτη μετὰ ταῦτα ἔκλεισεν ὁ σουλτάνος τὴν ἐπιζημιωτάτην διὰ τὴν Τουρκίαν εἰρήνην τοῦ Κάρολοβιτς, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Πελοπόννησος καὶ πολλαὶ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου ἔμενον ὑπὸ τὴν ἐνετικὴν κυριαρχίαν (1699).

Ἀφοῦ διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Οὐτρέχτ ἐδαμάσθη ἡ ὁρμὴ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ὁ αὐτοκράτωρ ἔπεμψε τὸν ἄριστον τῶν στρατηγῶν του, τὸν πρίγκιπα Εὐγένιον τῆς Σαβοΐας, κατὰ τῶν Τούρκων. Ὁ Μέγας Βεζύρης, ὁ ὁποῖος ἦτο ἔτοιμος νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Κερκύρας, ἐστράφη κατὰ τῶν Αὐστρια-

κῶν καὶ διέβη τὸν Σαῦον, ἀλλ' ἡ δύναμις τοῦ συνετριβῆ εἰς τὰ τεῖχη τοῦ Πετροβαρδαίνου (1716) ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως καὶ ὁ πολιορκῶν τὴν Κέρκυραν τουρκικὸς στρατὸς ἀπεσύρθη ἐν ἀταξίᾳ. Ὁ Εὐγένιος μετὰ νέαν νίκην κατέλαβε τὸ Βελιγραδιὸν σχεδιάζων νὰ προελάσῃ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ εἰρήνη τοῦ Πασσάροβιτς (νῦν σερβικῆς πόλεως, 1718) ἔθεσε τέρμα εἰς τὸν τραχὺν ἀγῶνα μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Τουρκίας. Δ' αὐτῆς ἡ Αὐστρία ἐλάμβανε τὸ Βαν- 1718 τον, τὴν βόρειον Σερβίαν μετὰ τοῦ Βελιγραδίου καὶ μέρος τῆς Βοσνίας καὶ τῆς Βλαχίας, ἀλλ' ἡ Πελοπόννησος ἐπανήροχοτο εἰς τὴν Τουρκίαν.

Ἡ συνθήκη τοῦ Πασσάροβιτς εἶναι σημαντικὸς σταθμὸς εἰς τὴν τουρκικὴν ἱστορίαν, διότι σημαίνει τὴν ἀρχὴν τῆς τουρκικῆς ὑποχωρήσεως εἰς τὴν Εὐρώπην. Τοιουτοτρόπως εἰς τὴν Αὐστρίαν ἀπομένει ἡ τιμὴ ὅτι συνέτριψε πρώτη τὴν ὁρμὴν τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ βραδύτερον εἶτε ἔνεκα ἐσωτερικῶν περισπασμῶν εἶτε ἔνεκα ἐλλείψεως ἀποφασιστικότητος περιορίζεται εἰς συνετὴν ἄμυναν. Ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος παρεμβαίνει ἡ Ῥωσσία, ἡ ὁποία ἐπὶ δύο αἰῶνας μέλλει νὰ διεξαγάγῃ ἔξοντωτικὸν πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων.

ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Ὁ κυριώτερος λόγος τῆς παρακμῆς τῶν Τούρκων εἶναι ὁ φυλετικὸς. Οἱ Τούρκοι δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ παρακολουθήσουν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Εὐρώπης. Ἰδίως δὲν κατώρθωσαν νὰ προσοικειωθοῦν τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην, τὰς δύο μεγάλας δυνάμεις τοῦ νεωτέρου ἀνθρώπου. Ἡδὴ ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἡ Τουρκία ὑστερεῖ σημαντικῶς τῶν Εὐρωπαίων καὶ ἡ ἀπόστασις γίνεται διαρκῶς μεγαλυτέρα, ὅσον προάγονται οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως.

Παραλλήλως ἡ θρησκεία τοῦ Κοραίου ἀποτρέπει τὸν πιστὸν νὰ καταγίνεται εἰς τὴν μελέτην τῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία εἶναι ἔργον τῶν ἀπίστων χριστιανῶν.

Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλοι λόγοι τῆς τουρκικῆς παρακμῆς, οἱ ὁποῖοι εἶναι μᾶλλον ἔξωτερικὰ συμπτώματα τῆς μιᾶς βαθυτέρας αἰτίας.

1. Ἡ ἰσχὺς τῶν σουλτάνων ἐστηρίχθη ἐπὶ τῆς κατακτήσεως καὶ τὸ ταμεῖον αὐτῶν ἐπληροῦτο διὰ τῶν λαφύρων τῶν

νέων χωρῶν. Ὄταν λοιπὸν ἔπαυσαν αἱ κατακτήσεις, ἤρχισεν ἀμέσως κλονιζόμενον τὸ κράτος, διότι ὁ σουλτάνος δὲν εἶχε χρήματα.

2. Ὄταν ἔπαυσαν αἱ κατακτήσεις καὶ ἤρχισε νηφαλιώτερος βίος, ταχύτατα ἐξέπνευσεν ἡ ὀρμητικότης τῶν Τούρκων καὶ κατέπεσε τὸ ἀγέρωχον φρόνημα. Ὁ σουλτάνος δὲν ἦτο πλέον ὁ κρατερός ἡγέτης τῶν πολεμιστῶν τοῦ Ἰσλάμ, ἀλλὰ ἀπὸ μακροῦ εἶχε γίνει ἀόρατος, ἐγκεκλεισμένος ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων. Ἄφηνε συνήθως τὴν διεύθυνσιν εἰς τοὺς βεζύρας καὶ εἰς τὰς γυναῖκας τοῦ χαρεμίου. Κατ' ἀναλογίαν εἶχε καταπέσει καὶ ἡ πολεμικότης τοῦ στρατοῦ. Τὸ τάγμα τῶν Γενιτσάρων κακῶς διοικούμενον εἶχε παραλύσει τελείως.

3. Τὸ τουρκικὸν κράτος διετήρησε τὸν μεσαιωνικὸν φεουδαρχικὸν χαρακτῆρα. Οἱ ἄρχοντες τῶν ἐπαρχιῶν ἦσαν τυραννίσκοι ἐκβιάζοντες τοὺς κατοίκους καὶ εἰς πολλὰ μέρη ἰσχυροὶ πασάδες εἶχον ἀποβῆ σχεδὸν ἀνεξάρτητοι στρατολογοῦντες καὶ διεξάγοντες πολέμους δι' ἴδιον λογαριασμόν, ὅπως π. χ. ὁ Ἄλῃ πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων, ὁ Πεσβάνογλου τοῦ Βιδινίου κ. ἄ.

4. Δημόσιαι θέσεις καὶ δικαιοσύνη ἦσαν ὄνηταί. Θέσεις διοικητῶν ἐπωλοῦντο καθ' ὄρισμένον τιμολόγιον καὶ οἱ ἐξαγοράζοντες τὰς θέσεις πασάδες ἐξεβίαζον τοὺς κατοίκους τῶν ἐπαρχιῶν, διὰ νὰ καλύψουν τὸ τίμημα. Ἐπίσης ἐπωλοῦντο αἱ θέσεις τῶν δικαστῶν. Ἀπέβησαν δὲ παροιμιώδεις αἱ εἰς βάρος τοῦ δημοσίου καταχρήσεις τῶν Τούρκων. Τὸ τ α μ εῖ ο ν τ οῦ Π α δ ι σ ᾶ χ εἶ ν α ι θ ᾶ λ α σ σ α καὶ ὅ σ τ ι ς δ ἔ ν π ί ν ε ι ᾶ π' α ὑ τ ῆ ν εἶ ν α ι χ ο ῖ ρ ο ς, ἔλεγε τουρκικὸν λόγιον.

5. Οἱ κυρίως Τούρκοι ἀπετέλουν μειοψηφίαν εἰς τὸ κράτος, ἐνῶ οἱ χριστιανοὶ ὑπήκοοι τοῦ σουλτάνου, οἱ ὅποιοι ἦσαν πολυάριθμοι, πλούσιοι καὶ ἀνεπτυγμένοι, ἐθεώρουν τὴν αὐτοκρατορίαν ὡς ἐχθρικὴν καὶ ἐζήτουν τὴν ἀ ν ε ξ ᾶ ρ τ η σ ί α ν των. Ἦσαν δηλαδὴ στοιχεῖα διαλυτικὰ καὶ εἰργάζοντο διὰ τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ κράτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ΄

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗΝ ΔΕΣΠΟΤΕΙΑΝ

Ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἔζησεν ὑπὸ τὸν βαρῶν ζυγὸν τῶν Τούρκων.

Αἱ συνέπειαι τῆς δουλείας ἦσαν ὀλέθρια. Τὸ ἔθνος ἠλαττώθη ἀριθμητικῶς, ἔχασε τὸν πλοῦτον καὶ τὸν παλαιὸν πολιτισμὸν καὶ κατέπεσεν ἠθικῶς καὶ πνευματικῶς.

Δὲν ἔχασεν ὁμως τὴν συνοχὴν του. Συνεσπειρώθη περὶ τὴν ἐκκλησίαν, διετήρησεν εἶδος τι αὐτοδικήσεως καὶ δὲν ἔπαυσε νὰ πιστεύῃ εἰς τὴν ἀπελευθέρωσίν του.

ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΩΣ

Διὰ τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως ἐνέσκηψεν ἡ μεγίστη τῶν συμφορῶν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ καὶ ἡ παρουσία του παρεδίδοντο εἰς τὴν διάκρισιν ὑπερφιάλων πολεμιστῶν, οἱ ὅποιοι ἐθεώρουν τὸν ἠττημένον *ραγιαῖν* ὡς τὸ εὐτελέστατον πρᾶγμα τοῦ κόσμου. Σφαγαὶ καὶ λεηλασίαι συνώδευσαν τὴν προέλασιν τῶν Τούρκων. Διὰ τοῦτο ὅσοι ἀπὸ τοὺς κατοίκους κατώρθωσαν ἔφυγον δρομαίως πρὸ τῆς τουρκικῆς λαίλαπος καὶ τῆς θαλάσσης τὰ νῶτα ἐσκέπασαν πλοῖα καὶ ἀκάτια, τὰ ὅποια ἔφερον τὰς γυναῖκας, τὰ παιδιά καὶ τὴν περιουσίαν τῶν Ἑλλήνων εἰς χώρας εὐτυχεστέρας.

Διὰ τοῦτο ἡ πρώτη καὶ σημαντικὴ συνέπεια τῆς κατακτήσεως ἦτο ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ ἄλλοτε κυρίαρχος εἰς τὴν ἀνατολήν, ὑπεχώρησε καὶ περιορίσθη εἰς ὀλίγα ἑκατομμύρια ἀνθρώπων. Οἱ Τούρκοι κατέστρεψαν τὴν βυζαντινὴν ἀριστοκρατίαν, τὴν στρατιωτικὴν καὶ τὴν τιμαριωτικὴν τῶν ἐπαρχιῶν. Οἱ χριστιανοὶ εὐγενεῖς εἴτε ἐσφάγησαν εἴτε ἔφυγον εἰς τὴν Εὐρώπην εἴτε ἠλλαξαν πίστιν καὶ συνεχωνεύθησαν μὲ τοὺς ὀθωμανούς.

Δεύτερον κατεστράφη ἡ περιουσία τῶν Ἑλλήνων. Ὁ σουλτάνος ἀφῆρσεν ἀπὸ τοὺς χριστιανούς τὰς καλυτέρας γαίας καὶ τὰς διεμοίρασεν εἰς τούρκους πολεμιστὰς

καὶ ἄλλας ἔδωκεν εἰς τὰ τζαμιά ὡς βακούφια. Μόνον μικρὰ κτήματα εἰς ἀπόκεντρα καὶ ὄρεινά μέρη ἔμειναν εἰς τοὺς ὑποδούλους, οἱ ὅποιοι ὑπεχρεώθησαν νὰ εἰσφέρουν τὸ πέμπτον τῶν προϊόντων. Διὰ τοῦτο διατηρήθησαν Ἕλληνες γαιοκτῆμονες εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐπὶ τῶν νήσων, εἰς τὴν Στερεὰν καὶ εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἡπειρον.

Τρίτον κατεστράφη ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἄσιατικὴ ἀγροικία ἐπλάκωσε τὰς κατακτηθείσας χώρας. Ὅτι εἶχεν ἀπομείνει ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν κατεστράφη, τὰ γράμματα ἐλησμονήθησαν, ἡ τέχνη παρήκμασεν. Ἀκόμη καὶ ὁ χαρακτῆρ τῶν ὑποδούλων ὑπέστη θλιβεράν ἀλλοίωσιν, διότι ἐξέλιπε τὸ ἀνδρικὸν καὶ ἐλευθέριον καὶ ἐκράτησεν ἡ ροπή πρὸς τὸ ψεῦδος καὶ τὴν διὰ παντὸς μέσου διατήρησιν ἀθλίας ζωῆς.

Ὑπὸ τὴν μακρὰν τουρκικὴν κυριαρχίαν ἔπαθε καὶ αὐτὴ φύσις τῆς χώρας. Αἱ ὁδοὶ παρημελήθησαν καὶ ἡ καταστροφή τῶν δασῶν καὶ ἡ ἀποχέρσωσις τῆς γῆς, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀρχίσει ἀπὸ τὸ τέλος τῶν κλασσικῶν χρόνων, ἔλαβον μεγαλυτέρας διαστάσεις.

Ἀλλὰ διὰ τῆς τουρκικῆς κατακτῆσεως συνηνώθη εἰς ἓν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ τεμαχισθὲν διὰ τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1204 ὑπὸ τῶν Φράγκων ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ Τοῦρκοι καταλύσαντες τὰ ποικιλώνυμα φραγκοενετικά ἢ ἑλληνικά κράτη ἐπανέδωκαν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος τὴν πολιτικὴν καὶ πνευματικὴν ἐνότητα.

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Οἱ πιστοὶ τοῦ ὀσμανικοῦ κράτους ὅταν κατέλαβον τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἀπετέλουν ὄχι ἔθνος, ἀλλὰ στρατόν, ὁ ὁποῖος ὅπως πᾶσα στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ παραγωγὸς γεωργοῦς καὶ τεχνίτας. Διὰ τοῦτο ὁ σουλτάνος διέτηρησε τοὺς Ἕλληνας, ἐπειδὴ ἦσαν ἔμποροι καὶ τεχνῖται. Ἄλλως τε ἡ μωαμεθανικὴ θρησκεία διησυχόλυε τὴν διατήρησιν τῶν ξένων ἐθνοτήτων. Ὁ Μωάμεθ μετεκόμισε πολλοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τὰς πόλεις, τὰς ὁποίας ἐκυρίευσεν.

Ἐπειδὴ διειρηθήθη τοιοῦτοτρόπως τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ὠργανώθη ὅπως τὰ ὑπόδουλα ἔθνη κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους, ὅπως π.χ. ἦσαν ὠργανωμένοι οἱ ὑποτελεῖς λαοὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, τοῦ Βυζαντινοῦ καὶ τοῦ Ἀραβικοῦ. Διειρήρησε τουτέστι καὶ προσήρμοσε πρὸς τὰς νέας ἀνάγκας τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ κοινοτικὴν διοίκησίν του. Ὅμοίως ὠργανώθησαν καὶ ἄλλαι μὴ μωαμεθανικαὶ ἔθνοτες, ὡς οἱ Ἀρμένιοι, Ἑβραῖοι κτλ.

Ὁ Μωάμεθ διειρήρησε τοὺς θρησκευτικοὺς ἀρχηγοὺς τῶν μὴ μουσουλμανικῶν ἐθνοτήτων χορηγήσας εἰς αὐτοὺς πολιτικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ποιμνίων των καὶ καταστήσας αὐτοὺς ὑπευθύνους διὰ τὴν τήρησιν τῆς τάξεως ἐπὶ κινδύνῳ τῆς κεφαλῆς των. Ἦλπιζε δὲ ὅτι ἐπιδαφιλεύων εἰς αὐτοὺς τιμὰς καὶ πλοῦτον θὰ εἶχεν αὐτοὺς ἀφωσιωμένους εἰς τὸν οἶκον τῶν Ὀσμανιδῶν καὶ προθύμους νὰ ἀποκοιμίζουν τὸ ποίμνιόν των διὰ τῆς διδασκαλίας ἐλευθερίας ἐν οὐρανῷ καὶ ὑποταγῇ ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἡ σημαντικώτερα τῶν χριστιανικῶν ἐθνοτήτων ἦτο ἡ ἑλληνική. Ὁ Μωάμεθ διειρήρησε τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικὸν Πατριαρχεῖον. Τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἐπειδὴ ἐχόρευεν ὁ πατριαρχικὸς θρόνος, διέταξε νὰ ἐκλέξουν νέον Πατριάρχη. Ἐξελέγη δὲ ὁ Γεώργιος Σχολάριος ὀνομασθεὶς Γεννάδιος, ἀρχηγὸς τῆς ἀνθενωτικῆς μεριδος, ὁ ὁποῖος ἐξεσφάλιζε τὸ μεταξὺ τῆς ἀνατολῆς καὶ δύσεως χάσμα.

Ὁ νέος Πατριάρχης ἐστέφθη μὲ ὄλην τὴν ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων λαμπρότητα. Ἀπὸ τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ὅπου εἶχε καταφύγει τὸ πατριαρχεῖον, μετέβη εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Μωάμεθ, ὅπου παρεκάθησεν εἰς μεγαλοπρεπῆς δαίπνον, καὶ ὁ σουλτάνος προπέμπων αὐτὸν ὑπεσχέθη ὅτι θὰ ἔχη τὴν φιλίαν καὶ τὴν εὐνοίαν του καὶ θὰ ἐξακολουθῇ νὰ ἀπολαύη τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν προνομίων, ὅπως ἐπὶ τῶν χριστιανῶν αὐτοκρατόρων. Συνώδευσε αὐτὸν μέχρι τῆς αὐλῆς, ἐβοήθησε ν' ἀναβῇ ἐπὶ λευκοῦ ἵππου καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὰ πατριαρχεῖα ἐν συνοδείᾳ τούρκων μεγιστάνων. Ἐκτὸς τούτου αἱ θρησκευτικαὶ τελεταὶ τῶν ὀρθοδόξων διειρήρησαν μέρος τῆς παλαιᾶς λαμπρότητος καὶ ἡ ἡμέρα τοῦ Πάσχα εἰς τὸ Φανάριον ἀνεμίμνησεν ἡμέρας ἀρχαίας αἴγλης.

Ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας ὅλοι οἱ ὀρθόδοξοι λαοὶ τῆς Τουρκίας, Ἑλληνας, Ἀλβανοί, Βούλγαροι, Σέρβοι, Βλάχοι, ἐθεωροῦντο ὡς ἀποτελοῦντες μίαν φυλήν. Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔκαμον διάκρισιν καὶ ὀνόμαζον ὅλους διὰ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος Ρ ο ὐ μ (Ρωμαίους). Ὁ Ἕλληνας Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἦτο ὁ θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς ὅλων τῶν ὀρθοδόξων τῆς Τουρκίας, ἀφ' οὗ μάλιστα τὸ 1766—1767 κατηργήθησαν αἱ δύο ἀρχαῖαι αὐτοκέφαλοι ἐκκλησίαι, ἡ σερβικὴ τοῦ Ἰπεκίου καὶ ἡ βουλγαρικὴ τῆς Ἀχρίδος. Ἀπὸ τότε ὁ Ἕλληνικὸς κληρὸς ἀπέκτησεν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά ἰσχὺν σχεδὸν ἴσην μὲ τὴν πολιτικὴν ἰσχὺν τοῦ σουλτάνου.

Τὸ πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀφοῦ ἐξειδίχθη ἀπὸ τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ ἀπὸ ἄλλους ναοὺς, ἤδρευεν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος εἰς τὸ Φανάριον, τὸ ὁποῖον εἶναι συνοικία κτισμένη ἐπὶ τῆς νοτίας ἀκτῆς τοῦ Κερατίου κόλπου. Τὸ πατριαρχεῖον ἦτο τὸ ἐκκλησιαστικὸν κέντρον τῶν ὀρθοδόξων τῆς Τουρκίας, πρωτίστως ὅμως τὸ ἔθνικὸν κέντρον τῶν Ἑλλήνων, περὶ τὸ ὁποῖον εἶχε συσπειρωθῆ τὸ ἔθνος μετὰ τὴν τραγικὴν καταστροφὴν. Ἐκεῖ ἐντὸς τοῦ σκαιοῦ καὶ λαβυρινθώδους πατριαρχικοῦ μεγάρου καὶ εἰς τὰς περὶ αὐτὸ συνοικίας μὲ τὴν ἀνατολικὴν ὄψιν ἐξείλιχθη ὁ ἐκκλησιαστικὸς βίος τοῦ τρομοκρατουμένου Ἕλληνισμοῦ.

ΟΙ ΦΑΝΑΡΙΩΤΑΙ

Περὶ τὴν πατριαρχικὴν αὐλὴν ἐδημιουργήθη σὺν τῷ χρόνῳ νέα τὰ ξίς εὐγενῶν, οἱ ὁποῖοι ἔλαβον σημαντικὸν μέρος εἰς τὴν ζωὴν τῆς ἐκκλησίας. Εἶχον συγκεντρωθῆ ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη τοῦ Ἕλληνισμοῦ καὶ μόνον σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέκτησαν ἀνωτέραν κοινωνικὴν θέσιν καὶ ἀξίωμα. Οἱ νέοι εὐγενεῖς ὀνομάσθησαν **Φαναριῶται** ἀπὸ τὴν συνοικίαν, ὅπου ἔκειτο τὸ Πατριαρχεῖον. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν εὐφυεῖς, ἐμάνθανον ξένας γλώσσας καὶ ἐγνώριζον τὰ εὐρωπαϊκὰ πράγματα καλύτερον ἀπὸ τοὺς Τοῦρκους. Διὰ τοῦτο ὁ σουλτάνος μετεχειρίζετο αὐτοὺς εἰς ἀνωτέρας κρατικὰς ὑπηρεσίας καὶ πολλοὶ διεκρίθησαν ὡς διεσκηθεῖς ἢ πρεσβευταὶ τῆς Πύλης. Βραδύτερον ἀπ' αὐτοὺς ἐξέλεγεν ὁ σουλτάνος τοὺς ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας.

Ἄλλ' οἱ Φαναριῶται ζῶντες μεταξὺ Τούρκων καὶ ἐρχόμενοι εἰς διαρκῆ μὲ τοὺς τούρκους κυβερνήτας ἐπαφὴν εἶχον προσοικειωθῆ τοὺς τρόπους των καθὼς καὶ τὰς ἔξεις τῆς τουρκικῆς αὐτῆς. Αἱ ἀνώτεροι θέσεις εἰς τὴν τουρκικὴν ὑπηρεσίαν ἐκτῶντο μὲ δωροδοκίας καὶ ταπεινώσεις, πολλάκις δὲ ἐστοίχιζον τὴν κεφαλὴν τοῦ τιτλούχου ραγιᾶ, διότι τὰ τουρκικὰ ἤθη ἦσαν τότε ἄγρια καὶ ὁ σουλτάνος ἢ ὁ μέγας βεζύρης διὰ τὴν ἐλαχίστην αἰτίαν ἢ διαβολὴν ἔστελλον αὐτὸν εἰς τὴν ἀγχόνην.

Ἡ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις καὶ τὰ χωρία ἦσαν ὀργανωμένα ἀνεκαθεν εἰς κοινότητα. Ἐξέλεγον δηλαδὴ ἐπιτροπὴν, ἣ ὁποία ἐφρόντιζε διὰ τὴν διατήρησιν τῶν ναῶν, κρηνῶν, νεκροταφείων κλπ. Οἱ Τούρκοι ἀνεγνώρισαν καὶ διετήρησαν αὐτάς, δι' οὓς λόγους εἶχον διατηρήσει οἱ Ρωμαῖοι καὶ Βυζαντινοί, διότι διηκόλυνον τὸ ἔργον τῆς διοικήσεως, ἰδίως δὲ τὴν φορολογία, διότι ἡ κυβερνήσις ἀντὶ τῆς ἀποτείνεται εἰς ἰδιώτας εἶχεν ὑπεύθυνα σωματεῖα, μετὰ τῶν ὁποίων συνεννοεῖτο διὰ τὴν εἰσπραξίν των φόρων. Οἱ προύχοντες ἢ προεστοὶ ἢ δημογέροντες ἢ κοτζαμπάσηδες ἐκάστης κοινότητος συνεννοούμενοι μετὰ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν ἢ τῶν ἐκμισθούτων τοὺς φόρους ὥριζον τὸ ποσὸν τοῦ φόρου, τὸ ὁποῖον ὄφειλε νὰ καταβάλλῃ ἡ κοινότης, καὶ αὐτοὶ ἐκανόνιζον τὸ ἀναλογοῦν εἰς ἕκαστον κάτοικον μερίδιον.

ΤΑ ΠΡΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Οὕτω λοιπὸν μᾶλλον παλαιαὶ συνήθειαι ἢ θετικαὶ παραχωρήσεις τῶν σουλτάνων ἐδημιούργησαν εἶδος αὐτοδιοικήσεως τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν. Τὴν αὐτοδιοίκησιν τῶν θρησκευτικῶν καὶ κοινοτικῶν πραγμάτων ὠνόμασαν βραδύτερον προνόμια τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ὅμοια εἶχον καὶ αἱ ἄλλαι ἐθνότητες τῆς Τουρκίας. Οὐσιαστικῶς γὰρ προνόμια εἶναι:

1. Ἐλευθερία θρησκείας καὶ γλώσσης.
2. Προστασία καὶ ἀπαραβίαστον τοῦ κλήρου.
3. Οἱ ἐπίσκοποι ἀσκοῦν εἶδος πολιτικῆς καὶ θρη-

σκευτικῆς ἀστυνομίας, ὁ δὲ Πατριάρχης δικαιούται νὰ καταδικάσῃ εἰς εἰρκτὴν ἢ καὶ εἰς θάνατον.

4. Ρητῇ τοῦ σουλτάνου ἀδεία ὑπάγονται εἰς τὸν κλῆρον πᾶσαι αἱ περὶ γάμου καὶ κληρονομίας δίκαι. Τὰς δίκας ταύτας διεξάγει τὸ Πνευματικὸν Δικαστήριον, τοῦ ὁποίου προεδρεύει ὁ ἐπίσκοπος. Αἱ ἀποφάσεις αὐτοῦ ἐφεισιβάλλονται μόνον ἐνώπιον τῆς Ἱερᾶς συνόδου καὶ τοῦ Πατριάρχου. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ διαδικασία τῶν Τούρκων ἦτο δαπανηρὰ καὶ ὀλίγην ἐνέπνεεν ἐμπιστοσύνην, οἱ χριστιανοὶ ὑπέβαλλον εἰς τὸ Πνευματικὸν Δικαστήριον καὶ τὰς ἀστικὰς ὑποθέσεις. Πολλάκις Τούρκοι καὶ Ἰουδαῖοι κατέφευγον εἰς τοὺς ἀρχιεπισκόπους, διότι εἶχον μεγαλυτέραν πεποιθήσιν εἰς τὴν ἀμεροληψίαν αὐτῶν παρὰ τοῦ Μουφτῆ.

5. Ἐλευθερία τῆς δημοτικῆς διοικήσεως, τούτεστι τῆς αὐτοδιοικήσεως τῶν Κοινοτήτων ὑπὸ δημογεροντίας ἐλευθέρως ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐκλεγομένης.

Τινὲς τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων εἶχον μεγαλύτερα προνόμια, ὅπως ἡ Χίος, ἡ Τήνος, ἡ Νάξος, αἱ τρεῖς ναυτικαὶ νῆσοι Ὑδρα, Σπέτσαι, Ψαρά, ἐξαρτώμεναι ἀμέσως ἐκ τοῦ Καπετὰν πασᾶ (ναυάρχου καὶ Ὑπουργοῦ τῶν ναυτικῶν), ἡ δὲ Μάνη οὐδέποτε ὑποταγεῖσα οὐσιαστικῶς εἰς τοὺς Τούρκους ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1770 ἀπὸ ἄρχοντα ἐντόπιον διοριζόμενον ὑπὸ τοῦ σουλτάνου (μ π έ η ς).

ΑΡΜΑΤΩΛΟΙ ΚΑΙ ΚΛΕΦΤΑΙ

Εἰς τὰς πρὸς νότον ὄρεινὰς καὶ δυσπροσίτους ἐσχατιὰς τῆς αὐτοκρατορίας ἡ Πύλη δὲν ἠδύνατο οὔτε ἔκρινεν ἀπαραίτητον νὰ ἐπιβάλλῃ αὐστηρῶς τὰ κυριαρχικά της δικαιώματα. Ἐπειδὴ δὲ σοβαρὸς ἐξωτερικὸς κίνδυνος δὲν ἠπεῖλει τὸ κράτος ἀπὸ τὸ σημεῖον αὐτό, οὔτε στρατὸν διετήρει οὔτε ἐφρόντιζε διὰ τὸν ἐξοπλισμὸν τῶν φρουρίων.

Τὴν υπεράσπισιν τῶν ὄρεινῶν διαμερισμάτων τῆς Ἑλλάδος ἐνεπιστεύθη ὁ σουλτάνος εἰς τὰ στρατιωτικὰ σώματα, τὰ ὁποῖα εἶχον σχηματισθῆ κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν, διὰ νὰ ἀνταχθοῦν εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σέρβων καὶ τῶν Φράγκων. Τὰ στρατιωτικὰ αὐτὰ σώματα ὠνομάσθησαν ἀρματωλοί, οἱ ἀρχη-

γοί των καπετάνοι και τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐποπτευόμενα διαμερίσματα ἀρματωλίκια.

Οὐσιαστικῶς ὅμως ἐκτεταμένα διαμερίσματα τῆς Ἑλλάδος, ὅπως τὰ Ἄγραφα, τὸ Ξηρόμερον, ἢ μεταξὺ τοῦ Πηλίου καὶ τοῦ Ὀλύμπου χώρα κτλ., διετέλουν εἰς ἀναρχίαν. Σημαντικὸν μέρος τῶν κατοίκων εὐρίσκετο εἰς κατάστασιν ἀνταρσίας ἢ ἡμιανταρσίας. Δὲν ἦσαν δὲ ὀλίγοι οἱ ζῶντες ἀπὸ τὴν ληστείαν. Ἄλλ' ἢ ληστεία ἐθεωρεῖτο ὡς ἐκδήλωσις τῆς τάσεως τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Ὅσοι δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρουν τὸν ζυγόν, ὅσοι ἠσθάνοντο εἰς τὸ στήθος τῶν σφυζοῦσαν γενναιοτέραν καρδίαν, ἔσπευδον εἰς τὰ ὄρη καὶ ὁ δοῦλος τῆς χθῆς μετεβάλλετο εἰς ἐπίφοβον ἐχθρόν. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ λεγόμενοι κλέφται. «Ἄλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ κλέπτου, ὡς τὸ ὄνομα τοῦ ληστοῦ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, οὐ μόνον δὲν ἐθεωρεῖτο αἰσχρόν, ἀλλ' ἐνομιζετο ἔνδοξον καὶ τὰ ὀνόματα τῶν διαπρεψάντων μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν τούτων μετεδίδοντο εὐσεβάστως ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν», ὅπως γράφει ὁ ἱστορικὸς τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως Σπ. Τρικούπης.

Ἡ Πύλη δὲν ἔδιδε μεγάλην σημασίαν εἰς τὰς μεμονωμένας αὐτὰς ἀνταρσίας περιοριζομένη νὰ τιμωρῇ ἀγρίως τοὺς συλλαμβανομένους. Ἄλλὰ μεταξὺ φρουροῦ καὶ ἀντάρτου ἡ ἀπόστασις δὲν ἦτο μεγάλη. Ὁ ἀρματωλὸς τῆς χθῆς ἐγίνετο αὖριον κλέφτης καὶ πολλοὺς ὀνομαστοὺς κλέφτας ἡ Πύλη διώριζεν ἀρματωλοὺς. Γενικῶς ὑπῆρχε βαθυτέρα συμπάθεια μεταξὺ ἀρματωλῶν καὶ κλεφτῶν, τοὺς ὁποίους ἠγωνε τὸ κατὰ τῶν μωαμεθανῶν μῖσος. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ἐξύψωσεν ἀμφοτέρους εἰς ἥρωας. Ὁ Ὀλυμπος, ἡ Πίνδος, τὰ Ἄγραφα, τὸ Ξηρόμερον, ὁ Βάλτος εἶναι τὰ θρυλικά λημέρια τῶν, ὁ δὲ βίος, τὰ κατορθώματα καὶ τὰ παθήματά τῶν, τὸ προσφιλες θέμα τῶν δημοτικῶν ᾄσμάτων.

ΕΜΠΟΡΙΟΝ ΚΑΙ ΝΑΥΤΙΛΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἡ καταστροφὴ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν παρακμὴν τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ τῆς καὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς εἰς τὰ παρᾶλια. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας τῶν ἰταλικῶν πόλεων καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Φράγκων κατάληψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔπληξαν καιρίως τὸ

βυζαντινὸν ἐμπόριον, τὴν δὲ καταστροφὴν συνεπλήρωσεν ἡ τουρκικὴ κατάκτησις, οὕτως ὥστε δὲν δύναται νὰ γίνῃ σπουδαῖος λόγος περὶ ναυτιλίας καὶ ἐμπορίου τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους. Ἄλλ' ἔταν διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν Τούρκων ἐδημιουργήθη νέα κατάστασις πραγμάτων, οἱ Ἕλληνες ἔλαβον ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς χεῖρας τῶν τὸ ἐμπόριον. Εἰς ὅλην τὴν Τουρκίαν οἱ Ἕλληνες ἦσαν μικροῦ ἐμπορίου, ἐξήσκουν τὸ μικροεμπόριον καὶ ἀργότερα ἔγιναν ἀπαραίτητοι μεσίται καὶ πράκτορες τῶν μεγάλων ἐμπορικῶν καὶ ναυτιλιακῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Εὐρωπαίων. Κατὰ τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα, ὅποτε ἤκμαζε τὸ γαλλικὸν ἐμπόριον εἰς τὴν Ἀνατολήν, οἱ Ἕλληνες ἐπλούτησαν ὡς πράκτορες τῶν Γάλλων. Ἰδίως εἰς τὴν Σμύρνην ἀνεπτύχθησαν πλούσιοι ἐμπορικοὶ οἴκοι.

Σπουδαιότατον ὅμως γεγονός διὰ τὸν τουρκοκρατούμενον ἑλληνισμόν εἶναι ἡ δημιουργία τοῦ ναυτικοῦ τῶν νήσων. Ἡ Ὑδρα πρώτη ἀπέκτησε ναυτικὸν καὶ τὴν ἐμιμήθησαν ἄλλαι νῆσοι, αἱ Σπέτσαι, τὰ Ψαρά, ἡ Μύκονος κτλ. Τὸν ΙΗ' αἰῶνα οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀξιόλογον ναυτιλίαν. Μὲ τὰ ἱστιοφόρα τῶν μετεκόμιζον σῖτον εἰς τὴν Ρωσσίαν ἢ ἐγχώρια προϊόντα **1774** εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ παρελάμβανον ἀπ' ἐκεῖ ἀποικιακά, ὑφάσματα καὶ ἄλλα βιομηχανικά εἶδη. Ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλία ὠφελήθη πολὺ ἀπὸ τὴν μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Τουρκίας συνθήκην τοῦ 1774, ἡ ὁποία ἐπέτρεπεν εἰς τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα νὰ πλέουν ὑπὸ ρωσσικὴν σημαίαν. Κατὰ τοὺς πολέμους τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὸν ναπολεόντειον ἀποκλεισμόν οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ἐπλούτησαν διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ ἰδίως διὰ τοῦ λαθρεμπορίου. Τολμηροὶ θαλασσινοὶ περιφρονοῦντες τοὺς κινδύνους τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἐκόμιζον εἰς τοὺς εὐρωπαϊκοὺς λιμένας ἐμπορεύματα, τῶν ὁποίων αἱ τιμαὶ εἶχον φθάσει εἰς μεγάλα ὕψη.

Τὰ ἐμπορικά τῶν χρόνων τούτων ἦσαν ὀπλισμένα μὲ τηλεβόλα διὰ τὸν φόβον τῶν πειρατῶν τοῦ Ἀλγερίου καὶ οἱ ναῦται ἐξησκημένοι εἰς τὰς συμπλοκάς. Διὰ τοῦτο ἦτο εὐκόλον νὰ μεταβληθοῦν εἰς πολεμικά. Ἡ ἀντοχή, ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἰδίως τὸ λιτοδίαιτον τῶν Ἑλλήνων κατέστησαν αὐτοὺς ἀκαταγωνίστους εἰς πολλὰ εἶδη ἐπιχειρήσεων. Εἰς τὴν Μασσαλίαν,

τὴν Γένουαν, τὴν Βενετίαν, τὴν Ἀμβέρσαν, εἰς τὸ Λονδῖνον καὶ τοὺς Παρισίους καὶ εἰς ἄλλα μεγάλα κέντρα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἐμπορίου ἐδημιουργήθησαν παροικίαι ἐλλήνων ἐμπόρων. Ἡ διασπορὰ αὕτη ὠφέλησε τὸ ἔθνος, διότι οἱ Ἕλληνες ἐγνώρισαν κόσμον ἀνώτερον καὶ τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι τῶν Εὐρωπαίων καὶ ἀπέβησαν ἐντριβέστεροι εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν πολιτικὴν. Βλέποντες ἔξ ἀποστάσεως κατενόησαν ὅτι ἡ Τουρκία εἶναι κράτος καταρρέον καὶ ὄχι ὁ τρομερὸς καὶ ἀκαταμάχητος κατακτητὴς, ὅπως ἠσθάνοντο αὐτήν, ἐφ' ὅσον διετέλουν ὑπὸ τὸ πέλμα της.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ἀφότου οἱ τελευταῖοι Ἕλληνες χουμανισταί, ὁ Πλήθων, ὁ Βησσαρίων, ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος καὶ ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, φεύγοντες πρὸ τῆς προσεγγιζούσης τουρκικῆς λαίλαπος μετεκόμισαν τοὺς ὠραίους θεοὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος εἰς τὴν Δύσιν, σκότος πυκνὸν ἐκάλυψε τὴν ἀτυχῆ ἀνατολήν. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς σκοτεινοτάτους χρόνους τῆς δουλείας δὲν ἔλειψαν ἀμυδρὰ φῶτα εἰς διάφορα σημεῖα τῆς ἐλληνικῆς χώρας. Ἡ ἀπὸ τῶν χρόνων ὅμως τῶν Κομνηνῶν ἀρχίσασα ἐλληνικὴ ἀναγέννησις διεκόπη ἀποτόμως, ἐκυριάρχησε δὲ πάλιν ξηρὰ γραμματικὴ σοφία. Οἱ λόγιοι τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος δὲν εἶχον ἀποσεῖσει τὴν μεσαιωνικὴν στενότητα καὶ ἐξακολουθοῦν τὴν αἰωνίαν μετὰ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας διαμάχην προσπαθοῦντες νὰ διακριθοῦν διὰ τοῦ κατὰ τῶν παπιστῶν ζήλου. Μόλις κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἐγίνεν ἐλαφρὰ μετατροπὴ, διότι οἱ λόγιοι ζωηρότερον ἀναπολοῦν τὸν ἀρχαῖον κόσμον καὶ ἡ διάνοιά των ἀρχίζει νὰ διαισθάνεται τὴν σημασίαν τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία ἀναπτύσσεται εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ὁ *Κύριλλος Δούκαρις* (1572—1638), σύγχρονος τοῦ Γαλιλαίου καὶ τοῦ Καρτεσίου, ὁ ἐπανειλημμένως πατριαρχεύσας λόγιος καὶ πνευματικὸς μαχητὴς, εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῆς νέας τάσεως. Ὁ βίος του ἦτο πλήρης ἀγώνων καὶ περιπετειῶν, διότι ἡ ἐλευθερία τῶν θεολογικῶν φρονημάτων του ἐξήγειρε κατ' αὐτοῦ πολλοὺς ἀντιπάλους, ἡμετέρους καὶ ξένους. Ἀλλ' οἱ τραχεῖς ἀγῶνες ἔδωκαν εἰς τὰς συγγραφάς του δύναμιν καὶ βαθύτητα ἀγνωστον ἕως τότε. Τέλος κατίσχυσαν αἱ ρα-

διουργίαι τῶν ἀντιπάλων του καὶ ὁ Λούκαρις καθηρέθη καὶ ἐξωρίσθη καὶ τέλος ὑπέστη ταπεινωτικὸν θάνατον. Ἄλλὰ τὰ διδάγματα του διέσωσαν οἱ μαθηταὶ του, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξέχουν ὁ Κορυδαλεύς, ὁ Καρυοφύλλης, ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ Λέων Ἀλλάτιος, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοὺς εὐρωπαίους ἀναμένει τὴν σωτηρίαν τῶν ὁμογενῶν. Εἰς τὸ ποίημά του Ἑλλάς ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν τοῦ καρδινάλιου Ρισελιὲ ὑπὲρ τῆς ποδοπατουμένης ὑπὸ τῶν Τούρκων πατρίδος του, εἰκονίζει τὴν παλαιὰν ἑλληνικὴν λαμπρότητα καὶ θρηνεῖ διὰ τὴν παντελεῆ κατάπτωσιν καὶ περιβάλλουσιν αὐτὴν βαθεῖαν νύκτα.

Περὶ τὸ τέρμα τοῦ ΙΖ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἀρχίζει ἡ δοῶσις τῶν Μαυροκορδάτων. Ὁ **Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος** σπουδάσας εἰς τὴν Πάδουαν τῆς Ἰταλίας καὶ ἐκδώσας ἀξιόλογον διατριβὴν λατινιστὶ περὶ τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος ἐχορημάτισε καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἰατρικῆς καὶ μεγάλως ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ Κιοπρουλῆ Ἀχμέτ πασᾶ. Διορισθεὶς εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου διερμηνέως κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις τῆς εἰρήνης τοῦ Κάρολιτις (1699) ἔδειξεν ἐξαιρετὸν διπλωματικὴν δεξιότητα. Διὰ τοῦτο ἔσχυε πολὺ παρὰ τοῖς ὀθωμανοῖς καὶ ὁ πιεζόμενος ἑλληνικὸς λαὸς προσέβλεπεν εἰς αὐτὸν ὡς πρὸς πατέρα. Ἐγρᾶψε πολυάριθμα συγγράμματα, τὴν Ρητορικὴν, τὴν Γραμματικὴν, τὴν Ἰουδαϊκὴν καὶ Ρωμαϊκὴν ἱστορίαν, τὰ ὁποῖα ἔχυσαν φωτεινὴν ἀκτῖνα εἰς τὸ Φανάριον καὶ ἠνοιξαν τὴν ὁδὸν πρὸς ἐλευθερωτέραν διανόησιν. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ **Νικόλαος Μαυροκορδάτος**, ὁ πρῶτος ἑλληνὸς ποδοδάρος (ἡγεμὼν) τῆς Βλαχίας ἔδωκε τὴν πρώτην ὠθησιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀνάπτυξιν εἰς τὰς παροδουναβεῖους ἡγεμονίας ἰδρύσας τυπογραφεῖον καὶ σχολήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδιδάσκοντο ἡ ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ. Ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαυία γίνονται κέντρον ἑλληνικῆς παιδείας, λόγιοι δὲ καὶ διδάσκαλοι τυγχάνουν περιποιήσεως καὶ τιμῆς εἰς τὰς αὐλὰς τῶν ἑλλήνων ἡγεμόνων.

Ἄλλὰ περὶ πραγματικῆς προόδου τῆς ἑλληνικῆς παιδείας δύναται νὰ γίνῃ λόγος μόνον κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα. Διότι, ἐνῶ

προηγουμένως ἡ παιδεία περιοριζέτο εἰς τὸν κληρὸν μόνον καὶ σχολεῖα διετηροῦντο μακρὰν τοῦ βλέμματος τῆς ἀρχῆς, εἰς μοναστήρια ἢ εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν ἐκκλησιῶν, τώρα ἡ παιδεία τείνει νὰ γίνῃ κοσμικώτερα, διότι ἡ τάξις τῶν ἐμπόρων ζητεῖ διαφορετικὴν μόρφωσιν. Διὰ τοῦτο δημιουργοῦνται ἐκπαιδευτήρια εἰς πολλὰ μέρη. Περὶ τὸ τέλος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἰδρῦθη ἡ Πατριαρχικὴ Σχολὴ τοῦ Φαναρίου, ἡ ὁποία διατελοῦσα ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ κληρῶν ἀπέκτησε μεγάλην ὑπόληψιν καὶ κατὰ τὸ πρότυπον αὐτῆς ἰδρῦθησαν τὸν ΙΗ' αἰῶνα σχολεῖα εἰς τὴν Πάτμον, τὰ Ἰωάννινα, Λάρισαν, Θεσσαλονίκην, Τύρναβον καὶ Ἀδριανούπολιν.

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτέρους λογίους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἶναι ὁ ἐκ Κεφαλληνίας **Ἡλίας Μηνιάτης** (1669—1714), ἕξαιρέτος ἐκκλησιαστικὸς ῥήτωρ, ὁ ὁποῖος διὰ νὰ πλησιάσῃ τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, μετεχειρίζετο ἀπλουστερον τύπον γλώσσης καὶ αἱ πληθεῖς ζῶης ὁμιλίαι του ἀναγινώσκονται μὲ εὐχαρίστησιν ἀκόμη καὶ σήμερον. Ἄλλ' οἱ κορυφαῖοι τῶν λογίων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἶναι δύο Κερκυραῖοι, ὁ **Εὐγένιος Βούλγαρις** (1716—1806) καὶ ὁ **Νικηφόρος Θεοτόκης** (1736—1800). Ὁ Βούλγαρις εἶχε φιλοσοφικὸν νοῦν καὶ σπουδάσας εἰς τὸ Πατάβιον ἐγνώρισεν τὰ φιλοσοφήματα τοῦ Locke, τοῦ Leibniz καὶ τοῦ Wolff, τῶν ὁποίων τὰ διδάγματα ἐπεχείρησε νὰ μετακομίσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ **Λογικὴ** (1766) καὶ ἡ **Μεταφυσικὴ** του (1805) εἶναι ἀπὸ τὰ ἀξιόλογα ἔργα τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Ὁ Θεοτόκης ἠγάπησε μᾶλλον τὰ μαθηματικὰ καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας διακριθεὶς καὶ ὡς θεολόγος ἱεροκήρυξ. Τὰ **Κυριακοδρομιά** του, ἥτοι ἐρμηνεῖαι τῶν κυριακῶν εὐαγγελίων, χρησιμεύουν ἀκόμη σήμερον ὡς βοήθημα εἰς τοὺς ἱεροκήρυκας. Καὶ οἱ δύο ἦσαν ἱερωμένοι καὶ ἐδίδαξαν εἰς διαφόρους σχολὰς. Δὲν κατώρθωσαν ὅμως νὰ διαφύγουν τὰς προστριβὰς πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους. Διὰ τοῦτο ἐγκατέλειψαν τὴν Ἑλλάδα καὶ κατέφυγον εἰς τὴν Ρωσσίαν, ὅπου ἡ αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνην περιεποιήθη αὐτοὺς καὶ ἀνύψωσε καὶ τοὺς δύο εἰς ἀρχιεπισκόπους.

Ἀλλὰ πάντας τούτους ὑπερέβη κατὰ τὴν φήμην ὁ **Ἀδαμάντιος Κοραΐς** (1748—1833), διότι εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τὸ ἔθνος εἶδε τὸν κατ' ἐξοχὴν σοφὸν καὶ ἐρμηνευτὴν τῶν

προγονικῶν συγγραμμάτων. Ὁ Κοραῆς ἦτο ἐπιμελέστατος καὶ δξιύνους μελετητής, ἔγραψε πολλὰ καὶ ποικίλου περιεχομένου συγγράμματα καὶ ἐσχολίασε καὶ ἐξέδωκεν ἀρχαίους ἔλληνας συγγραφεῖς. Εἶναι ἀπὸ τοὺς ὀλίγους Ἑλληνας, οἱ ὁποῖοι ἐξετιμήθησαν εἰς τὴν Ἑσπερίαν, ὅθεν καὶ ἐπροτάθη ἐπανειλημμένως ὡς μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν γραμμάτων. Πρὸ παντὸς ὅμως ἦτο εὐγενῆς φύσις, ἠγάπα περιπαθῶς τὴν πατρίδα του καὶ παντοιοτρόπως εἰργάσθη διὰ τὴν πνευματικὴν ἀφύπνισιν καὶ ἀπελευθέρωσιν αὐτῆς.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΙΣ

Πλὴν τῆς λογίας λογοτεχνίας, ἡ ὁποία ἦτο προσιτὴ μόνον εἰς τοὺς ὀλίγους, ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶχε δημιουργήσει ἤδη κατὰ τοὺς μέσους χρόνους δημῶδη ποίησιν εἰς τὴν κοινῶς ὀμιλουμένην διάλεκτον. Κατ' ἀρχὰς ἡ δημῶδης ποίησις ἔζησεν εἰς τὴν ἀφάνειαν παρὰ τῷ λαῷ τῆς πρωτευούσης καὶ εἰς τὰ σκώματα τῶν ἵπποδρομιῶν. Δὲν ἤρρησεν ὅμως ν' ἀποκτήσῃ μεγάλην λαμπρότητα εἰς τὰ ἀ κ ρ ι τ ι κ ἄ π ο ι ἤ μ α τ α τῆς Μ. Ἀσίας, τὰ ὁποῖα ἔψαλλον τὰ ἐπικὰ κατορθώματα τῶν παραμεθορίων φρουρῶν, τῶν καλουμένων ἀ κ ρ ι τ ῶ ν, εἰς τοὺς διηνεκεῖς πολέμους μὲ τοὺς Ἄραβας. Βραδύτερον ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐθρήνησε τὴν πτῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς τουρκοκρατίας ἔψαλλε τὰ δεινοπαθήματα καὶ τοὺς πόθους του. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ ποιήματα, τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται δ η μ ῶ δ η ἔ σ μ α τ α τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, εἶναι ἀριστουργήματα διὰ τὴν ἐκφραστικὴν δύναμιν καὶ τὴν τελειότητα τῆς μορφῆς. Ψάλλουν συνήθως τὰ ἀπλᾶ καὶ ἰσχυρὰ συναισθήματα τοῦ ἀνθρώπου, τὴν λύπην, τὸν ἔρωτα, τὴν θλίψιν τοῦ θανάτου. Ἄλλα πάλιν ὑμνοῦν τὸν ἥρωισμὸν τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπολέμησαν τοὺς Τούρκους ἢ ἔπεσαν θύματα τῆς ἀγριότητός των, ἰδίως τοὺς ἀρματωλοὺς καὶ κλέφτας. Διαπνέονται ἀπὸ θερμὴν ἀγάπην πρὸς τὴν φύσιν, τὰ ὑψηλὰ βουνά, τὸν Ὀλυμπον καὶ τὸν Κίσαβον, πρὸς τὰ μεγάλα πτηνά, τὰ ὁποῖα ζοῦν εἰς τὴν ἐρημίαν τῶν ὄρεων. Ἐκδηλώνουν τὸ ἀνήσυχον ἐνδιαφέρον διὰ τοὺς πολεμιστάς, οἱ ὁποῖοι ἀφήνοντες τὴν ἐστίαν των φεύγουν εἰς τὰ ὄρη. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ ἐποιήθησαν ἀναμφιβόλως ἀπὸ γυναῖκας, ἀπὸ συζύγους καὶ μητέρας ἢ τὰς ἀδελφὰς τῶν πολεμιστῶν. Τὰ δημῶδη

ἄσματα ἐξύψωσαν τὸ φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ εἶναι τὰ γνησιώτερα μνημεῖα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς διανοητικῆς καταστάσεως αὐτοῦ ἐπὶ τῆς δουλείας.

ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Ἰδιάζουσιν θέσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνισμοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας ἔχουν αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου. Αἱ ἑπτὰ νῆσοι τοῦ Ἰονίου πελάγους δὲν ἐγνώρισαν τὸν τουρκικὸν ζυγὸν καὶ διατελέσασαι ὑπὸ τὴν ἐνετικὴν κυριαρχίαν καὶ βραδύτερον ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Γάλλων, Ρώσων, καὶ Ἀγγλων, ἐτήρησαν ἀμεσωτέραν ἐπαφὴν μετὰ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης. Ἐντεῦθεν ἀνεπτύχθη εἰς τὴν ἑπτάνησον καὶ ἰδίως εἰς τὴν Κέρκυραν ἴδιος βίος καὶ πολιτισμός. Ἀκόμη καὶ σήμερον οἱ Κερκυραῖοι διακρίνονται τῶν ἄλλων Ἑλλήνων διὰ τὴν λεπτότητα τῶν ἠθῶν καὶ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ ὠραίου. Κατὰ τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα τὰ ἀνώτατα ἐκπαιδευτήρια τοῦ ἑλληνισμοῦ ἦσαν εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἐξ αὐτῶν ἀπεφοίτησαν ἄνδρες διακριθέντες εἰς τὰ γράμματα, ὡς ὁ Μηνιάτης, ὁ Θεοτόκης, ὁ Βούλγαρις κ. ἄ. Ἀξιολογώτατον γεγονός εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εἶναι ἡ ἴδρυσις τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας. Ὁ διακεκριμένος ἄγγλος Φ ρ ε ι δ ε ρ τ κ ο ς Ν ὸ ρ θ Γ κ ί λ φ ο ρ δ, υἱὸς ὑπουργοῦ καὶ γνώστης τῆς ἑλληνικῆς, τὸ 1824 ἴδρυσεν ἀνώτατον ἐκπαιδευτήριον εἰς τὴν Κέρκυραν ὀνομασθὲν **Ἰόνιος Ἀκαδημία**, ὅπου ἐδιδάσκετο ἡ κλασσικὴ φιλολογία, ἡ φιλοσοφία καὶ ἱστορία, φυσικὴ πειραματικὴ, νομικὴ καὶ ἰατρικὴ. Εἰς αὐτὸ ἐδίδαξαν ὁ Κ. Ἀ σ ῶ π ι ο ς, ὁ Ἀ ν δ ρ ε ἄ ς Κ ἄ λ β ο ς κ. ἄ.

Η ΠΙΣΤΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΝ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Ἐκκλησία λοιπὸν καὶ κληρὸς, κοινοτικὴ αὐτοδιοίκησις καὶ ἔνοπλος ἀντίστασις, ὅπου ἦτο δυνατόν, πρὸς τούτοις ἐμπόριον καὶ ναυτιλία καὶ διανοητικὴ ἀνάπτυξις ἦσαν τὰ κοινωνικὰ καὶ ἠθικὰ στηρίγματα τοῦ δουλεύοντος ἑλληνισμοῦ. Οἱ Ἕλληνες ὅμως ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς καταστροφῆς ἐπίστευσαν ὅτι ἡ τουρκικὴ κυριαρχία θὰ ἦτο παροδική. Ἄλλ' ἡ ἀνεξαρτησία κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἄλωσιν αἰῶνας ἦτο ψιλὸς πόθος, διότι οἱ Ἕλληνες δὲν ἔβλεπον διὰ τίνων μέσων ἦτο δυνατόν νὰ καμφθῇ ἡ κραταιὰ τῶν Ὀθωμανῶν αὐτοκρατο-

ρία, πρὸ τῆς ὁποίας ἔπτησον οἱ Εὐρωπαῖοι. Μόλις βραδύτερον, ὅταν ἤρχισε καταρρέουσα ἡ ἰσχὺς τοῦ Σουλτάνου, ὁ πόθος τῆς ἀνεξαρτησίας μετεβλήθη εἰς πίστιν.

Κατὰ τὴν ΙΕ', ΙΣ' καὶ ΙΖ' ἑκατονταετηρίδα μόνοι οἱ βασιλεῖς τῆς Δύσεως ἠδύνατο νὰ δώσουν χεῖρα βοηθείας εἰς τοὺς χριστιανοὺς τῆς ἀνατολῆς. Ἄλλ' ὁ ἑλληνικὸς λαὸς καθὼς καὶ οἱ πνευματικοὶ ἄρχοντές του δὲν ἠύχοντο κατὰ βάθος τὴν ἐκ μέρους τῶν Δυτικῶν σταυροφορίαν. Αἱ μεγάλοι αὐστριακαὶ νῆαι τοῦ τέλους τῆς ΙΖ' καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος δὲν εἶχον διαθέσει πολὺ θερμῶς τοὺς Ἕλληνας. Ἄλλ' ὅταν κατὰ τὴν ΙΗ' ἑκατονταετηρίδα ἡ ὁμόδοξος Ρωσσία εἰσηλθὲν εἰς τὸν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἀγῶνα, κλῆρος καὶ λαὸς εἶδον ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ τσάρου τὸν θεόπεμπτον ἐκδικητὴν καὶ λυτρωτὴν καὶ ὅλοι ἤσθάνοντο ὅτι ἐπλησίαζεν ἡ ὥρα τῆς ἀναστάσεως καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ συνενώσουν τὰς προσπαθείας των μετὰ τῶν στρατιωτῶν τοῦ μοσχοβίτου βασιλέως.

ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΡΩΣΣΙΑΝ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Ἡ προϋοῦσα παρακμὴ τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἔπεισε τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς πολιτικοὺς τῆς Ρωσσίας ὅτι ἦτο εὐκόλον νὰ διαδεχθοῦν τοὺς Τούρκους ἐπὶ τῆς κληρονομίας τοῦ Βυζαντίου, ὡς φυσικοὺς δὲ συμμάχους των εἰς τὴν κατὰ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας πάλιν ἐθεώρησαν τοὺς χριστιανοὺς ὑπηκόους τοῦ σουλτάνου. Διὰ τοῦτο τὸ ἀνακτοβούλιον τῆς Πετρούπολεως δὲν ἔπαυσε νὰ ὑποθάλλῃ διὰ παντὸς τρόπον τὸν ἱερὸν πόθον τῶν Ἑλλήνων, ὅπως ἀποσείσουν τὸν τουρκικὸν ζυγόν. Οἱ εἰς τὴν Πετρούπολιν μεταβαίνοντες Ἕλληνες ἀπέκτων ἀμέσως τὴν ρωσσικὴν ἰθαγένειαν, ἐγίνοντο δεκτοὶ εἰς τὸν στρατὸν καὶ προήγοντο εἰς ἀξιώματα. Ἀφ' ἑτέρου ὁ κλῆρος τῆς Μόσχας διετέλει εἰς συνεχῆ ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν τεθλιμμένων ἐκκλησιῶν τῆς Ἑλλάδος, ἔστελλεν εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὄρους διάφορα δῶρα, ἄμφια, σκευὴ πολύτιμα, εἰκόνας, σταυροὺς κτλ. Ἡ συνθήκη τοῦ Καϊναρτζῆ ἀνεγνώριζεν ὡς νόμιμον τὴν παλαιὰν ἀπαίτησιν τῆς Ρωσσίας, ὅπως παρίσταται ὡς προστάτης τῶν ἐν Τουρκίᾳ χριστιανῶν. Πάντα ταῦτα,

Θεοδωρίδου—Λαζάρου, *Ἱστορία τῶν Νέων Χρόνων*, Ἔκδ. ΙΒ' 1939

πρὸς τούτοις δὲ πολλαὶ δημῶδεις προορήσεις, ἕξέκαιον τὸν πόθον τῶν Ἑλλήνων καὶ διέθετον αὐτοὺς προθύμους ν' ἀκούουν τὰς προσκλήσεις τῆς Ρωσσίας. Διὰ τοῦτο μετὰ τῶν πολέμων τῆς Ρωσσίας κατὰ τοῦ σουλτάνου συνεδέθησαν κινήματα τῶν Ἑλλήνων, τὰ ὁποῖα εἶναι οἱ πρῶτοι πραγματικοὶ ἀγῶνες αὐτῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας.

ΤΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ 1769 ΚΑΙ 1792

Μόλις ἀνέβη τὸν θρόνον ἡ Αἰκατερίνη, ὁ εὐνοούμενος αὐτῆς Γρηγόριος Ὁρλώφ ἔστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν **Γεώργιον Παπάζολην**, ἕλληνα ἀξιωματικὸν τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, διὰ νὰ προετοιμάσῃ ἐξέγερσιν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν μελετώμενον ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον. Οἱ ὄπλαρχηγοὶ τῆς Μάνης ἐφάνησαν δύσπιστοι εἰς τοὺς ὠραίους λόγους καὶ τὰς πλουσίας ὑποσχέσεις τοῦ Παπάζολη. Ἄλλ' ὁ ἔγκριτος προύχων τῶν Καλαμῶν **Μπενάκης** ἐφάνη προθυμότερος, ἐνῶ φῆμαι καὶ διαδόσεις ἐξῆπτον τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ. Πανταχοῦ ἐπιστεύετο ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἔμελλε νὰ ἐλευθερωθῇ ὑπὸ τῆς Ρωσσίας. Ἐπιθυροῖετο ὅτι ἀκτινοβόλος σταυρὸς ἐπεφάνη ἐπὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ὅτι μάτην οἱ Τοῦρκοι προσεπάθουν ν' ἀποδιώξουν τὸ θαυμάσιον σημεῖον καὶ εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὄρη ἀντήχησε τὸ δημῶδες ῥῆσμα :

«Ἀκόμη τούτ' τὴν ἀνοιξη ραγιάδες, ραγιάδες,
Τοῦτο τὸ καλοκαίρι, ὅσο νᾶρθη ὁ Μόσκοβος
Νὰ φέρῃ τὸ σεφέρι Μωριά καὶ Ρούμελη».

Διὰ τοῦτο ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ Στερεὰ ἐκινήθησαν, μόλις ἐφάνη εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας ὁ ρωσσικὸς στόλος. Τὴν 17 Φεβρουαρίου ὁ Θεόδωρος Ὁρλώφ ἀπεβιβάσθη εἰς Οἶτυλον. Ἀμέσως ὠρκισεν ἐπ' ὀνόματι τῆς αὐτοκρατείας τὸ τάγμα τοῦ Μπενάκη καὶ τῶν Μανιατῶν, ἀλλ' ἐξήντησε τὰς μικρὰς δυνάμεις του πολιορκῶν τὴν Κορώνην. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔφθασε μετὰ νέων πλοίων καὶ πολεμφοδίων ὁ Ἀλέξιος Ὁρλώφ, αἱ δυνάμεις τῶν Ρώσσων δὲν ἦσαν ἐπαρκεῖς διὰ τὴν ἐπιχείρησιν. Ὄθεν ἡ κατὰ τῆς πρωτευούσης τῆς Πελοποννήσου Τριπόλεως ἐπίθεσις ἀπέτυχεν, ἐνῶ τὸ Διβάνιον ἐνήργησε δραστηριῶς καὶ ἔστειλε κατὰ τῆς

Πελοποννήσου τὰς ἄλβανικὰς ὀρδὰς. Αἱ Πάτραι κατελήφθησαν ἐξ ἐφόδου καὶ 3 χιλ. κάτοικοι ἐσφάγησαν μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου. Παρὰ τὴν Κορώνην οἱ συνενωθέντες μετὰ τῆς φρουρᾶς τῆς Τριπόλεως Ἄλβανοὶ κατέκοψαν 400 Μανιάτας συλλαβόντες αἰχμάλωτον τὸν ἀρχηγόν των Ἰωάννην Μαυρομιχάλην. Ὁ Ἀλέξιος Ὀρλώφ ἔφυγεν ἠττημένος εἰς Ναυαρίνον, ὅθεν ἔβλεπε τὸ χυνόμενον αἷμα τῶν συμμάχων του, καὶ τέλος ἀπελπισθεὶς ἀπέπλευσεν ἐγκαταλείψας τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν τύχην των. Ἐν τῷ μεταξὺ ὀρωσσικῷ στόλῳ ἔκαυσε τὸν τουρκικὸν εἰς τὸν λιμένα τοῦ **Τοσεμέ**, ἀλλὰ τὸ κίνημα τῆς Πελοποννήσου ἐπνίγη εἰς τὸ αἷμα καὶ ἡ χώρα δεινῶς ἐληλατήθη ὑπὸ τῶν Ἄλβανῶν. Φοβεραὶ σφαγαὶ χριστιανῶν ἔγιναν εἰς πολλὰ μέρη τῆς Τουρκίας. Τότε ἐγεννήθη παρὰ τῷ Διβανίῳ ἡ σκέψις νὰ ἐξολοθρεύσουν ἐντελῶς τοὺς Ἕλληνας τῆς Πελοποννήσου διὰ τῶν Ἄλβανῶν. Ἄλλ' εἰς τὸ σχέδιον τοῦτο ἀντετάχθη ὁ Καπετὰν πασᾶς Χασσάν, ὁ ἐνεργῶν τὴν εἰρήνευσιν τῆς Πελοποννήσου, διότι οὕτω θὰ ἔστερεῖτο ἡ Πύλη τοῦ χαρασίου καὶ ἡ χώρα ἐργατικῶν χειρῶν. Ὁ Καπετὰν πασᾶς θέλων νὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς Ἄλβανούς, οἱ ὅποιοι ἀπέβησαν πληγὴ εἰς τὴν χώραν, ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν ἐλλήνων ὀπλαρχηγῶν χορηγήσας εἰς αὐτοὺς ὄπλα καὶ πολεμεφόδια καὶ ὑποσχεθεὶς ἀμνηστειάν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν παρὰ τὴν Τρίπολιν καταστροφὴν τῶν Ἄλβανῶν (1779) προσέβαλε κατὰ τὴν τουρκικὴν συνήθειαν καὶ τοὺς συμμάχους του. Τότε θῦμα τῆς παρασπονδίας τῶν Τούρκων ἔπεσεν ὁ ἐκ Γορτυνίας ἀρματωλὸς Κωνσταντῖνος Κολοκοτρώνης, πατὴρ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη. Ἡ Μάνη ὑπεχρεώθη εἰς ὑποτέλειαν διοικουμένη ὑπὸ ἐγκλωρίου μπῆ καὶ καταβάλλουσα 30 χιλ. γροσίων ἐτήσιον φόρον. Οὕτω θλιβερῶς διεψεύσθησαν αἱ ὑποσχέσεις τῆς Αἰκατερίνης καὶ εἰς τὴν καρδίαν τῶν Ἑλλήνων ἀπέμεινε πικρία καὶ δυσπιστία πρὸς τοὺς βορείους ἐλευθερωτάς.

Διὰ τοῦτο ὁ πόλεμος τοῦ 1792 εὔρε τοὺς Ἕλληνας ὀλιγώτερον προθύμους. Ἡ τσαρῖνα δηλονότι δὲν εἶχεν ἐγκαταλείψει τὸ ἐλληνικὸν σχέδιον, διαλογιζομένη δὲ ν' ἀνορθώσῃ διὰ τὸν ἕγγονόν της Κωνσταντῖνον τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου κατώρθωσε νὰ προσεταιρισθῇ τὸν ἰδεολόγον αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας Ἰωσήφ Β'. Τὸ 1781 ὑπεγράφη μεταξὺ τῶν

δύο ηγεμόνων συνθήκη περὶ διαμελισμοῦ τῆς Τουρκίας, εἶναι δὲ χαρακτηριστικὰ τῶν διαθέσεων τοῦ Ἰωσήφ ὅσα βραδύτερον ἔγραφεν εἰς τὸν γάλλον πρεσβευτὴν: «ἐπέστη ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἐμφανιζόμενος ὡς ἐκδικητὴς τῆς ἀνθρωπότητος, ἀναλαμβάνω ν' ἀποζημιώσω τὴν Εὐρώπην δι' ὅσα ἔπαθεν ἄλλοτε δεινὰ ὑπὸ τῶν Τούρκων καννιβάλων». Νέοι πράκτορες τῆς Ρωσσίας ἐφάνησαν τότε μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων μυρία ἐπαγγελλόμενοι καὶ ἤρχισαν νὰ πάλλουν βιαίως καὶ πάλιν αἱ καρδιαὶ των ἐπὶ τῇ ἐκρήξει τοῦ ρωσσοαυστριακοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου (1787—1791) καὶ ἡ φρικίασις μετεδίδοτο μέχρι τῶν ὄρεων τοῦ Σουλίου. Ἐξεγέρσεις ὅμως δὲν ἔγιναν.

Ἄλλὰ τὸ 1790 ὁ **Δάμπρος Κατσώνης**, ἕλλην λοχαγὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ρωσσίας, ἐξέπλευσεν ἐκ Τεργέστης μετὰ μικροῦ στόλου ἐξοπλισθέντος διὰ συνεισφορῶν τῶν Ἑλλήνων καὶ φέροντος τὴν ρωσικὴν σημαίαν καὶ ἐπέδραμε τὸ Αἰγαῖον. Αὐξήσας δὲ διὰ τῆς συλλήψεως τουρκικῶν πλοίων τὸν ἀριθμὸν τοῦ στόλου του εἰς 16 κατέστη τὸ φόβητρον τῶν Τούρκων εἰς τὴν Μεσόγειον. Κατεναυμάχησεν ἐπανειλημμένως τμήματα τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἐπεβίβασεν ἐπὶ τῶν πλοίων τὸν ὀνομαστὸν ὄπλαρχηγὸν **Ἀνδρῆτσον** μὲ 500 παλληκάρια, προσέβαλε τὸν τουρκικὸν στόλον μεταξὺ Ἄ ν δ ρ ο υ καὶ Ε ὕ β ο ἰ α ς καὶ κατετρόπωσεν αὐτόν. Τὴν ἐπομένην ὅμως εὗρεθεις μεταξὺ τοῦ τουρκικοῦ καὶ τοῦ ἐπιπλέοντος ἀλγερινοῦ στόλου δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιστη εἰς τὸν ἀριθμὸν καὶ τὸ ὑπερβάλλον πυροβολικὸν καὶ διέφυγε μετ' ἄπελιν ἀγῶνα ὁ περιβόητος καταδρομεύς. Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν ἠρνήθησαν εἰς αὐτὸν πᾶσαν βοήθειαν οἱ ῥῶσσοι πράκτορες καὶ ἡ τσαρῖνα **1792** κλείσασα τὸ 1792 τὴν εἰρήνην τοῦ Ἰασίου διέταξεν αὐτὸν νὰ παύσῃ τὰς κατὰ τῆς Τουρκίας ἐχθροπραξίας. Ἄλλ' ὁ Δάμπρος, ὁ ὁποῖος εἶχε καταρτίσει νέον στολίσκον, δὲν ὑπήκουσε καὶ ἀποβιβάσας τὸν Ἀνδρῆτσον εἰς τὴν ἀκτὴν τοῦ Ταινάρου προσεκάλεσε τοὺς Λάκωνας εἰς ἐπανάστασιν. Ἄλλ' ἐκεῖνοι δὲν ἐκινήθησαν, ὁ δὲ μπέης τῆς Μάνης **Ζανέτος Γρηγορόρακης** πιεζόμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων ἠπέλιπεν αὐτὸν ὅτι θὰ βαδίσῃ ἐναντίον του. Τέλος προσβληθεὶς ὑπὸ ἰσχυρᾶς ναυτικῆς καὶ πεζικῆς δυνάμεως διεσώθη ἐπὶ πλοίου εἰς Ἰθάκην καὶ ἐκεῖθεν ἀπῆλθεν εἰς Ρωσίαν.

Ὁ δὲ Ἀνδρῆτος καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων διέ-
σχισε τὴν Πελοπόννησον καὶ μετὰ τραχεῖς ἀγῶνας διεσώθη εἰς
τὴν Κέρκυραν. Ἄλλ' οἱ Ἐνετοὶ παρέδωκαν αὐτὸν εἰς τοὺς Τούρ-
κους, μετακομισθεὶς δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐθανατώθη οἰκ-
τρῶς. Τὰ κατορθώματα ὅμως τοῦ κλέφτου καὶ τοῦ πειρατοῦ
διετηρήθησαν εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ Αἰκατε-
ρίνη διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Ἰασίου ἐγκατέλειψε μὲ ἀδιαφορίαν τοὺς
Ἕλληνας συμμάχους τῆς καὶ ἀπεψύχρανεν οὕτω τὰς ὑπολει-
πομένας ἀπὸ τοῦ 1770 συμπαθείας τῶν Ἑλλήνων. Ἐπεκράτησε
τότε ἀντὶ τῆς ρωσσικῆς ἢ γ α λ λ ι κ ἦ ἔ π ι ρ ρ ο ῆ, διότι
ἤδη ἐταράσσετο ἡ Εὐρώπη ὑπὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ
ἡ προσοχὴ τῶν Ἑλλήνων ἐστρέφετο ἀπλήστως πρὸς τὰ θαυμά-
σια ἀγγέλματα.

ΣΟΥΛΙ ΚΑΙ ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους περίπου οἱ θρυλικοὶ ἀγῶνες τοῦ
Σουλίου κατὰ τοῦ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων ἀνύψωσαν τὸ φρόνημα
τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνίσχυσαν τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ
ἀντιμετρηθοῦν πρὸς τοὺς μουσουλμάνους.

Ὁ Ἄλῃ - Πασᾶς (1741 — 1822) ἦτο ἀπὸ τοὺς τρομεροὺς
φρουδάρχας, οἱ ὅποιοι ἐκμεταλλεζόμενοι τὴν ἀδυναμίαν τῆς Πύ-
λης ἐσχεδίασαν τὴν ἰδρυσιν ἰδίας ἐξουσίας. Ὁ Ἄλῃς ἦτο ὅπως
καὶ ἄλλα δημιουργήματα τῆς πολυταράχου ἐκείνης ἐποχῆς, π.χ.
ὁ Πεσβάνογλου τοῦ Βιδινίου καὶ ὁ τῆς Αἰγύπτου δεσπόζων
Μεχμέτ Ἄλῃς, φύσις ἐξαιρετικὴ, πλήρης ἀκαταλογίστου ὀρμῆς
καὶ ἀκάμπτου ὠμότητος. Ἐγεννήθη εἰς τὸ μικρὸν χωρίον τῆς
Ἀλβανίας Τεπελένι. Ἡ νεότης τοῦ Ἄλῃ διήλθεν ἐν μέσῳ τῶν
βιαίων παθῶν, τῶν δολοπλοκιῶν καὶ τῶν αἱματηρῶν προδοσιῶν
ἢ ἐκδικήσεων, τῶν ὁποίων εὐρεῖα κονίστρα ἦτο τότε ἡ Τουρ-
κία καὶ ἰδίως ἡ θρησκευτικῶς καὶ φατριαστικῶς διηρημένη Ἀλ-
βανία. Ἀπέκτησε τὴν εὐνοίαν τῆς Πύλης διὰ προδοσίας τοῦ
εὐεργέτου του πασᾶ τοῦ Δελβίνου, διὰ πλαστογραφήσεως τοῦ
σουλτανικοῦ φερμανίου ἔγινε κύριος τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἐστε-
ρέωσε τὴν θέσιν του διὰ τῆς τόλμης ἢ διὰ τῆς ἐξαγορᾶς τῶν
ἐν τῷ Διβανίῳ ἰσχυόντων. Οὕτω κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ
τὸ κράτος του σχεδὸν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὸν σουλτάνον, διετί-
θει 10 — 12 χιλ. στρατὸν καὶ ἐξῆπλωσε τὴν ἐξουσίαν του μέχρι

Μακεδονίας καὶ Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ἀλῆς περιεποιεῖτο τοὺς χριστιανοὺς τρέφων μεγαλυτέραν ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτοὺς ἢ εἰς τοὺς μουσουλμάνους μισθωτοὺς του, μετεχειρίζετο τὴν ἑλληνικὴν ὡς ὄργανον διπλωματικῆς συνεννοήσεως καὶ ὑπέθαλπε τὸν πόθον τῶν Ἀλβανῶν περὶ ἀνεξαρτησίας καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων περὶ ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως. Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοὶ ὑπηρετήσαν τὸν περιβόητον σατράπην καὶ πολλοὶ τῶν πολεμιστῶν τοῦ 1821 καὶ τῶν δύο στρατοπέδων εἶχον ἐκπαιδευθῆ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του, ὡς λ.χ. ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρίτσου Ὀδυσσεύς, ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Ὁμέρ-Βουώνης κ.ἄ. Κυρίως ὅμως δὲν ἠνείχετο τὰς φιλελευθέρους ἐκδηλώσεις καὶ συνέτριβε μετὰ πείσματος πᾶσαν ἀντίστασιν. Ἀλβανοὶ μπέηδες καὶ κάτοικοι ὀλοκλήρων πόλεων ἔδοκίμασαν τὴν ἀπανθρωπίαν τοῦ ξίφους του, οἱ τολμηρότατοι τῶν Ἑλλήνων ἀρματωλῶν, οἱ Κατσαντωναῖοι καὶ ὁ Βλαχάβας, ὑπέκυψαν εἰς τὴν δύναμιν ἢ τὸν δόλον του καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἔσματα ἐθρήνησαν τὰς 16 εὐγενεῖς γυναῖκας τῶν Ἰωαννίνων μετὰ τῆς Κ υ ρ ἂ Φ ρ ο σ ύ ν η ς, τὰς ὁποίας ὁ Ἀλῆς ἐπνίξεν εἰς τὴν λίμνην. Ὁ Ἀλῆς ἦτο ὁ σοβαρώτερος κίνδυνος διὰ τὴν Ἑλλάδα, διότι εὕρισκετο πολὺ πλησιέστερον τοῦ σουλτάνου, ἐγνώριζε καλῶς τὴν δύναμιν καὶ τὰς ἀδυναμίας της καὶ διὰ τῶν Ἀλβανῶν μαχητῶν του ἠδύνατο νὰ συντρίψῃ αὐτήν. Ὅταν ἔληξεν ὁ δεύτερος ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος, ὁ Ἀλῆς παρέστησε τὸ Σοῦλι ὡς φωλεὰν προδοσίας καὶ ἀρπαγῆς καὶ κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τὸ σουλτανικὸν φερμάνιον πρὸς καταπολέμησιν αὐτοῦ.

Οἱ **Σουλιῶται** ἦσαν Ἕλληνες ἀλβανόφωνοι, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα φεύγοντες τοὺς Τούρκους εἶχον ἀποσυρθῆ εἰς τὰ ἄγρια Κασσιοπαῖα ὄρη τῆς νοτίου Ἠπείρου, εἰς δωδεκάωρον ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν Ἰωαννίνων, καὶ ἴδρυσαν ἐκεῖ στρατιωτικὴν κοινότητα αὐτοδιοικουμένην, ἣ ὁποία περιέλαβε κατ' ἀρχὰς τέσσαρα καὶ βραδύτερον ἕνδεκα χωριά. Ἐπλήρωνον φόρον τινὰ εἰς τὴν Πύλην, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐφορολόγουν τὴν γειτονικὴν χώραν. Ἐλέγετο ὅτι ἐξήκοντα χωριά, τὰ χωριά τῶν Παρασουλιωτῶν λεγόμενα, ἐπλήρωνον φόρον εἰς τοὺς Σουλιώτας.

Ἡ κυριωτάτη ἐνασχόλησις τῶν Σουλιωτῶν ἦτο ἡ κτηνοτροφία, ἣ δὲ φύσις τοῦ τόπου καὶ αἱ συχναὶ συμπλοκαὶ μετὰ

τῶν ὁμόρων κατέστησαν αὐτοὺς τραχεῖς καὶ πολεμικούς. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες τῶν ἐγνώριζον τὴν χρῆσιν τῶν ὄπλων.

Ὁ Ἄλῃς ἀπεφάσισε νὰ ἔξαφανίσῃ τὸν μικρὸν ὄρεινὸν λαόν, ὃ ὁποῖος ἠρίθμει τότε περὶ τοὺς 2.500 μαχητάς. Ἄλλ' ἡ πρώτη προσβολὴ κατὰ τὸ 1790 ἀπέτυχε τελείως, διότι οἱ Ἄλβανοὶ τοῦ δὲν ἐτόλμησαν νὰ εἰσδύσουν εἰς τὴν ἀγρίαν ὄρεινὴν χώραν καὶ διεσκορπίσθησαν λεηλατοῦντες τὴν πεδιάδα τῆς Παραμυθίας καὶ πολλοὶ κατεκόπησαν ὑπὸ τῶν αἰφνιδιαστικῶς ἐπιπεσόντων Σουλιωτῶν, οἱ ὅποιοι ἐπροχώρησαν μέχρι τῆς πεδιάδος τῶν Ἰωαννίνων.

Δύο ἔτη βραδύτερον ἐπετέθη μὲ μεγαλυτέραν παρασκευήν. Ἄλλ' ἡ διὰ δόλου ἐπιχειρηθεῖσα ἐπίθεσις δὲν ἐπέτυχε, διότι οἱ Σουλιῶται συνελθόντες ἐκ τῆς πρώτης ἐκπλήξεως ἀντέταξαν ἰσχυρὰν ἄμυναν ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς των **Μπότσαρην** καὶ **Δάμπρον Τζαβέλλαν** καὶ ἠνάγκασαν τὸν Ἄλῃν ν' ἀπέλθῃ εἰς Ἰωάννινα τρίζων τοὺς ὀδόντας.

Ἐπὶ ὀκτῶ ἔτη ἄφησεν ἡσύχους τοὺς Σουλιώτας, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ἐπῆλθον μεγάλαι ἀνατροπαὶ καὶ ὁ ἴδιος εἶχεν ἄλλας ἐνασχολήσεις. Ἡ εἰρήνη τοῦ Καμποφόρμιο (1797) παρέδιδεν εἰς τοὺς Γάλλους τὰς Ἰονίους νήσους καὶ ὁ ἀπεσταλμένος τῆς δημοκρατίας ὕψωσε τὴν τρίχρουν σημαίαν ἐπὶ τοῦ φρουρίου τῆς Κερκύρας. Οὕτως ἠνοιγετο εὐρὸν στάδιον εἰς τὰς ραδιοιουργίας τοῦ Ἄλῃ, ὃ ὁποῖος διενοεῖτο νὰ καταλάβῃ τοὺς μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν κατεχομένους λιμένας τῆς Ἠλείου, Πρέβεζαν καὶ Πάργαν, καὶ νὰ θέσῃ τὸν πόδα ἐπὶ τῆς Κερκύρας. Κατ' ἀρχὰς προσεποιήθη φιλίαν πρὸς τοὺς νέους γείτονάς του, ἐδέχθη ἐκδηλώσεις ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα καὶ ἔδειξεν ἑαυτὸν πρόθυμον νὰ κατηχηθῇ εἰς τὴν θρησκείαν τῶν Ἰακωβίνων. Οὕτω τῇ ἀνοχῇ τοῦ γάλλου διοικητοῦ τῆς Κερκύρας παρεσκεύασε στόλον εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἄρτης, κατέλαβεν αἰφνιδιαστικῶς ἑλληνικὰ χωριὰ τῆς παραλίας καὶ κατέσφαξε τοὺς κατοίκους. Ὁ Ναπολέων ἐκστρατεύων εἰς Αἴγυπτον ἔστειλεν ἀπὸ τὴν Μάλταν τοὺς χαιρετισμούς του εἰς τὸν φίλον τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας. Ὁ Ἄλῃς ἐπὶ τινα χρόνον ἀκόμη προσεποιήθη ὅτι γοητεύεται ἐκ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ γάλλου στρατάρχου, αἴφνης ὅμως ἔρριψε τὸ προσωπεῖον, συνέλαβε καὶ ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν ἀπεσταλ-

μένον τοῦ Ναπολέοντος, προσέβαλε τὴν ὑπὸ 300 Γάλλων φρουρουμένην Πρέβεζαν καὶ καταλαβὼν αὐτὴν παρέδωκεν εἰς τὴν σφαγὴν καὶ τὴν δῆωσιν (1798).

Μετὰ ταῦτα ἐκινήθη κατὰ τῶν Σουλιωτῶν. Παρεσκεύασεν εἶδος ἱεροῦ πολέμου κατ' αὐτῶν προσπαθήσας νὰ ἐκκαύσῃ τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν τῶν τουρκαλβανῶν. Οἱ δερβίσοι καὶ σεῖχαι (ἡγούμενοι τῶν μοναστηρίων) ἐξῆψαν τὸ κατὰ τῶν γκιαούρηδων κοινὸν μῖσος τῶν μωαμεθανῶν. Οὕτω διὰ παρασκευῆς ἀξιολόγου καὶ 10 χιλ. ἀνδρῶν προσέβαλε τοὺς Σουλιώτας. Μὴ ἐπιτυχῶν ὁμως νὰ καταλάβῃ αὐτοὺς ἐξ ἐφόδου μετέβαλε τὴν πολιορκίαν εἰς ἀποκλεισμὸν κατασκευάσας ὠχυρωμένους πύργους εἰς τὰς διεξόδους τῶν στενοποριῶν. Ὁ ἀνισος ἀγὼν διήρκεσε τρία ἔτη (1800—1803), κατὰ τὰ ὁποῖα οἱ Σουλιῶται ἔδειξαν ἀπαράμιλλον ἀνδρείαν. Ὁ **Φῶτος Τζαβέλλας**, ὁ ἥρωικὸς υἱὸς τοῦ Λάμπρου, ὁ καλόγηρος **Σαμουήλ** καὶ ἄλλοι εἶναι οἱ ἥρωες τῶν ἐπικῶν ἐκείνων περιπετειῶν. Τέλος οἱ Σουλιῶται ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν ὑπόσπονδοι ἐκ τῶν χωρίων των, ἀλλ' ὁ ἄλλῃ παρασπονδήσας προσέβαλε τοὺς ὑποχωροῦντας, αἱ δὲ Σουλιώτισσαι περιεθροῦσαι εἰς ἀπόγνωσιν ὑπέστησαν ἥρωικὴν θυσίαν, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν ταπείνωσιν (Καταστροφή τοῦ Ζαλόγγου). Μόνον μέρος τῶν κατοίκων διεσώθη εἰς Πάργαν καὶ διεπεραιώθη ἐκεῖθεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

ΠΑΡΑΜΟΝΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἡ Τουρκία ἐξουσιάζει ἀκόμη ἐκτεταμένην αὐτοκρατορίαν. Ἄλλὰ τὸ κράτος τῶν σουλτάνων εὐρίσκεται εἰς ἀποσύνθεσιν.

Ἀντιθέτως οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες συνῆλθον ὅπως ὀλίποτε καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐπροόδευσαν οἰκονομικῶς, ἀπέκτησαν ἀξιόλογον ναυτιλίαν καὶ ἐμπόριον καὶ ἐμορφώθησαν.

Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἰδεῶν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐξάπτεται ζωηρότερον ὁ πόνθος τῶν διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἡ προοῦσα κατάπτωσις τῆς Τουρκίας δίδει εἰς αὐτοὺς τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἐνεργοῦντες ἀποφασιστικῶς εἶναι δυνατόν νὰ τὸ ἐπιτύχουν.

Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΡΧΗΝ ΤΟΥ ΙΘ' ΑΙΩΝΟΣ

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ὁ σουλτάνος εἶναι ἀκόμη κύριος εὐρυτάτων κτήσεων εἰς τὰς τρεῖς ἡπείρους. Εἰς τὴν Εὐρώπην ἐξουσιάζει τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἑλλάδα μετὰ τῆς Ἀλβανίας, καθὼς καὶ τὰς ἑλληνικὰς νήσους πλὴν τῶν Ἰονίων νήσων, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐγνώρισαν τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν. Ἐκτὸς τούτων ἡ Τουρκία κατέχει ὅλην τὴν Βουλγαρίαν, τὴν Σερβίαν, τὴν Βοσνίαν καὶ Ἑρζεγοβίνην. Πέραν τοῦ Δουνάβεως ἡ Μολδαυία καὶ ἡ Βλαχία μετὰ τῆς Βεσσαραβίας ἀποτελοῦν δύο ἡγεμονίας φόρου ὑποτελεῖς, τὰς ὁποίας διοικοῦν χριστιανοὶ ἡγεμόνες διοριζόμενοι ὑπὸ τοῦ σουλτάνου. Τοὺς ἡγεμόνας τῶν ἡγεμονιῶν λαμβάνει ὁ σουλτάνος ἀπὸ τοὺς Φαναριώτας τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ Τοῦρκοι ἐξουσιάζουν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὸν Πόντον μέχρι τῆς Γεωργίας, τὴν Συρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν Ἀραβίαν. Εἰς τὴν Ἀφρικὴν πλὴν τῆς Αἰγύπτου ἔχει τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Κυρηναϊκῆς, τῆς Τριπόλεως καὶ τοῦ Ἀλγερίου.

Τὸ τουρκικὸν κράτος διετήρησε μέχρι τοῦ ΙΘ' αἰῶνος τὸν μεσαιωνικὸν φεουδαρχικὸν χαρακτῆρα. Οἱ Τοῦρκοι ἀπετέ-

λουν τὴν στρατιωτικὴν ἄριστοκρατίαν. Οἱ μπέηδες ἀπόγονοι τῶν πολεμιστῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ σουλτάνος εἶχε μοιράσει τὴν γῆν, ἦσαν οἱ μεγαλοκτηματῖαι τῆς Τουρκίας. Σλαῦοι καὶ Ἄλβανοὶ εἶναι γεωργοὶ καλλιεργοῦντες ὡς ἐπίμορτοι τὰ κτήματα τῶν μπέηδων, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ἀπὸ παλαιῶν χρόνων εἶχον συρρεύσει εἰς τὰς πόλεις ἐξασκοῦντες τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς τέχνας. Ἀποτελοῦν δηλονότι τὴν ἀστικὴν τάξιν τῆς Τουρκίας. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον οἱ σλαῦοι γεωργοὶ εἶχον ἐξαπλωθῆ διαρκῶς νοτιώτερον καὶ εἰς αὐτὸν τὸν λόγον ὀφείλεται ἡ βαθμιαία εἰρηνικὴ μετανάστευσις τῶν Ἄλβανῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Βαθυτέρα ἦτο ἡ θρησκευτικὴ διαίρεσις τῶν ὑπηκόων τοῦ σουλτάνου. Εἰς τὴν ἀνατολὴν δηλαδὴ δὲν ἔγινεν ἀφομοίωσις τῶν λαῶν ὅπως εἰς τὴν Δύσιν μετὰ τὴν μετανάστευσιν τῶν Γερμανῶν, ὅπου ἐκ τῆς συγχωνεύσεως κατακτητῶν καὶ κατακτηθέντων προῆλθον ἐνιαῖα μεγάλα ἔθνη. Οἱ Μωαμεθανοὶ ἦσαν οἱ κυρίαρχοι, ἐθεώρουν τοὺς χριστιανοὺς ὡς ὑποδεεστέραν φυλὴν καὶ περιεφρόνουν αὐτοὺς ὀνομάζοντες Ραγιαδάδες (ὑπηκόους), Κιαβούρ (ἀπίστους) ἢ Κιαφίρ (εἰδωλολάτρας). Ἄλλὰ καὶ οἱ χριστιανοὶ ἀπεστρέφοντο τοὺς μωαμεθανοὺς ὡς ἀπολιτίστους καὶ μυσαρούς.

Οἱ ραγιαδες ὑφίσταντο μυρίας κακώσεις. Ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ, ἡ περιουσία των ἦσαν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν κατακτητῶν. Ἐφορολογοῦντο βαρύτερον, ἐπλήρωνον τὸν κεφαλικὸν φόρον (χαρατσί) καὶ δὲν εὕρισκον δικαιοσύνην πρὸ τῶν τουρκικῶν δικαστηρίων. Οἱ χριστιανοὶ δὲν ἐστρατολογοῦντο, διότι οἱ μωαμεθανοὶ ἐθεώρουν αὐτοὺς ἀπολέμους, ἀλλ' ἐπλήρωνον φόρον ὡς ἀντισῆκωμα (μπιντέλι) καὶ ὑπεχρεοῦντο εἰς διαφόρους ἀγγαρείας κατὰ τοὺς πολέμους. Εἰς παλαιότερους χρόνους εἶχον δώσει καὶ φόρον αἵματος διὰ τὸν τουρκικὸν στρατὸν (τὸ παιδομάζωμα) καὶ τὰς θυγατέρας των διὰ τὰ χαρέμια τῶν ἰσχυρῶν μωαμεθανῶν.

ΤΟ ΤΟΥΡΚΙΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἔγινε καταφανὲς ὅτι ἡ τουρκικὴ αὐτοκρατορία δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ συγκρατήσῃ τὰ μέλη της. Ὁ σουλτάνος δὲν εἶχε χρήματα οὔτε ἦτο εἰς θέσιν νὰ κινητο-

ποίησι τὸν στρατὸν του. Τὸ παλαιὸν στρατιωτικὸν σύστημα τῶν Τούρκων εἶχε καταπέσει, τὸ περίφημον τάγμα τῶν Γενιτσαρῶν ἦτο μᾶλλον πληγὴ τῆς ἐξουσίας καὶ τὰ ὀττῶνια (στρατιῶνες) διαρκῆς ἐστία στασιώδους ἀναβρασμοῦ, ἡ δὲ διαφθορὰ τῶν κυβερνητικῶν ὀργάνων ἐπροχώρει διαρκῶς βαθύτερον. Τὴν κρατοῦσαν σύγχυσιν εἰς τὸ κράτος ἐνίσχυσεν ἡ μεταρρυθμιστικὴ προσπάθεια ἡγεμόνων τινῶν καὶ πολιτικῶν τῆς Τουρκίας. Κατὰ τὸ τέλος δηλονότι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως μετεδόθη καὶ εἰς τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν ἡ ἀναμορφωτικὴ τάσις. Ὁ Σελίμ Γ' (1789—1807) ἐπεχείρησεν ἐντελῆ ἐξευρωπαϊσμὸν τῆς Τουρκίας εἰσάγων εὐρείας οἰκονομικὰς καὶ στρατιωτικὰς μεταρρυθμίσεις, συντρίβων τοὺς δυσηγίους Γενιτσαρῶν καὶ ἐγκαινιάζων τὴν πεφωτισμένην δεσποτείαν. Ἀλλὰ τοῦτο ἐξήγειρε κατ' αὐτοῦ τοὺς παλαιοτούρκους, τοὺς οὐλεμάδες καὶ τοὺς Γενιτσαρῶν καὶ ἀφύπνισεν εἰς τοὺς ὑποδούλους τὰς κοιμωμένας δυνάμεις. Εἰς πολλὰ μέρη σατράπαι ἰσχυροὶ ἐπεχείρησαν ν' ἀποσπασθοῦν ἐκ τοῦ κέντρου ἐκμεταλλεζόμενοι τὴν ἀδυναμίαν τῆς Πύλης, ὅπως ὁ Ἀλῆς τῶν Ἰωαννίνων, ὁ Πεσβάνογλου τοῦ Βιδινίου καὶ ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς τῆς Αἰγύπτου.

Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ἐφάνη ὅτι τὸ κράτος τοῦ σουλτάνου δὲν ἦτο βιώσιμον καὶ οἱ διπλωμάται τῆς Εὐρώπης ἐσκέφθησαν πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ἐπωφεληθοῦν καλύτερον ἀπὸ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. Τότε ἤρχισεν ὁ περὶ τὴν Τουρκίαν ἀνταγωνισμὸς τῶν Εὐρωπαίων. Ἐκάστη μεγάλη δύναμις ἐπεδίωκε τὸ ἴδιον συμφέρον, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ προῆλθον δύο μεγάλα γεγονότα ἀντίθετα τῶν προσδοκιῶν τῶν διπλωματῶν. Ἀφ' ἑνὸς παρετάθη ἡ ἐν τῇ Βαλκανικῇ κυριαρχία τῶν Τούρκων, ἀφ' ἑτέρου οἱ χριστιανικοὶ λαοὶ ἀνέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἡ μεγάλη ἐξέγερσις τῶν Ἑλλήνων τοῦ 1821 ἔθεσεν ὑπὸ τὴν πραγματικὴν αὐτοῦ μορφήν τὸ τουρκικὸν πρόβλημα.

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις κατὰ τὰ ἀνωτέρω εἶχε διαλυτικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς Τουρκίας. Βαθύτερον τῶν ἄλλων ἐθνῶν

τῆς Βαλκανικῆς συνεκίνησε τοὺς Ἕλληνας. Ἦδη πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως οἱ Γάλλοι φιλόσοφοι εἶχον διασύρει τὸν δεσποτισμὸν τοῦ σουλτάνου. Πρὸ τοῦ πολέμου τοῦ 1788 ὁ Βολταῖρος ἔγραψεν εἰς τὴν αὐτοκράτειραν Αἰκατερίνην: «Κτυπήσατε τοὺς
» Τούρκους ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς πείσμα τοῦ ἐν Πολω-
» νία ἐξάρχου τοῦ Πάπα, ὁ ὁποῖος διάκειται πρὸς αὐτοὺς το-
» σοῦτον φιλικῶς. Θριαμβεύσατε συγχρόνως κατὰ τοῦ ἁγίου πα-
» τρὸς καὶ τοῦ Μουφτῆ. Θὰ εἶναι ὠραῖον θέαμα νὰ ἴδῃ τις δύο
» αὐτοκρατείας νὰ σύρουν ἀπὸ τῶν ὠτων εἰς τὴν Ἀσίαν τὸν
» χονδρὸν Μουσταφᾶν». Ἡ δὲ κήρυξις τῶν δικαιωμάτων τοῦ
ἀνθρώπου εὗρεν ἰσχυρὰν ἀπήχησιν εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ὑποδού-
λων Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες φοιτηταὶ τῶν Παρισίων καὶ τῶν ἰτα-
λικῶν πόλεων κατελήφθησαν ὑπὸ θερμοῦ ζήλου πρὸς τὰς ἰδέας
τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ ὅλαι αἱ κοινωνικαὶ τάξεις
τοῦ ἔθνους, ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ ἔμπορος, ἄρχοντες καὶ λαός, ὁ ποι-
μὴν τῶν ὄρεων καὶ ὁ Φαναριώτης εὐπατρίδης, ἐπεθύμουν τὴν
ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν τούτων εἰς τὴν Ἀνατολήν. Βραδύ-
τερον ὁ Κολοκοτρώνης ὠμολόγησεν ὅτι ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις
ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμούς του σημαίνουσα ὡς σά λ-
πι γ ξ τ ῆ ς ἐ σ χ ά τ η ς κ ρ ί σ ε ω ς, ὅ τ ι ἐ γ γ ί ζ ε ι ἡ
ἡ μ έ ρ α τ ῆ ς ἐ λ ε υ θ ε ρ ί α ς. Διὰ τοῦτο βαθεῖα φρικίαισις
διήρχετο διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τὸν χρόνον τῆς
ναπολεοντείου ἐκστρατείας κατὰ τῆς Αἰγύπτου. Ἦδη ἀπὸ τοῦ
τέλους τοῦ ἸΗ' αἰῶνος εἶχον γίνεαι ζωηρότεραι αἱ μετὰ τῆς Γαλ-
λίας σχέσεις καὶ οἱ Ἕλληνες ἔμποροι καὶ ναυτικοὶ μετακομίζοντες
τὸν ρωσικὸν σῖτον εἰς τοὺς λιμένας τῆς Γαλλίας ἐλάμβανον ἐκεῖ-
θεν χρυσὸν καὶ τὰς νέας ἰδέας τῆς ἐλευθερίας.

Ἐπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν γεγονότων τούτων ἔγινε σημαν-
τικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὴν ρωσικὴν ἐπιρροὴν ἀντι-
κατέστησεν ἡ γαλλικὴ. Ἦδη οἱ Ἕλληνες ἠσθάνοντο τὴν ἐθني-
κὴν ἀποκατάστασιν ὅχι μόνον ὡς ἀπαλλαγὴν ἐκ τοῦ ζυγοῦ τοῦ
ἄλλοθρήσκου κατακτητοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀπαλλαγὴν ἐκ τῆς ἀπο-
λυταρχίας καὶ τῆς προνομιοῦχου τάξεως τῶν τούρκων τι-
ματιωτῶν.

ΡΗΓΑΣ Ο ΦΕΡΡΑΙΟΣ

Τὴν τάσιν ταύτην ἀντιπροσωπεύει ἰδίως ὁ ἔνθερμος κήρυξ τῆς ἐλευθερίας Ρήγας Φερραῖος.

Ὁ Ρήγας ἐγεννήθη εἰς τὸ Βελεστῖνον τῆς Θεσσαλίας καὶ ὠνομάζετο Βελεστῖνλης. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες λόγιοι ὑποθέτοντες ὅτι εἰς τὴν θέσιν τοῦ Βελεστῖνου ἔκειντο αἱ ἀρχαῖαι Φερραί, ὠνόμαζον αὐτὸν Φερραῖον. Ἦτο ὑπέροχος φυσιογνωμία, ὁμοίαν τῆς ὁποίας ἡ Βαλκανικὴ σπανίως εἶδεν ἀπὸ πολλῶν αἰῶνων. Ἀκοίμητος φιλομάθεια καὶ θερμὴ ἀφοσίωσις εἰς τὸ ἰδανικὸν ἐχαρακτήριζον αὐτὸν καὶ συγχρόνως νεανικὴ πίστις, ἡ ὁποία δὲν ὑπολογίζει τὰς δυσκολίας. Διδαχθεὶς τὰ ἐγκύκλια μισθήματα ἐν Ζαγοράῃ τοῦ Πηλίου εἰργάσθη ἐπὶ τινα ἔτη ὡς διδάσκαλος. Ἀλλὰ ποθῶν ἐλευθερίαν μετέβη εἰς τὰς παραδουναβείους ἡγεμονίας, ὅπου προσελήφθη ὡς γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος. Ἐκεῖ, καθὼς διηγείται ὁ ἐταῖρος καὶ βιογράφος του Περραιβός, ἐπροξένησεν εἰς τὴν ψυχὴν του βαθεῖαν ἐντύπωσιν ἢ τότε ἐκραγεῖσα γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ ἐγέννησε παρ' αὐτῷ τὸν πόθον νὰ μάθῃ τὴν γαλλικὴν, διὰ νὰ κατανοήσῃ τὸ μέγα γεγονός. Πράγματι ἔμαθε τὴν γαλλικὴν, καὶ ἐμβαθύνας εἰς τὰ δόγματα τῆς ἐλευθερίας ἀνέλαβε νὰ μυσήσῃ εἰς τὰς ἰδέας ταύτας ἔσους ἡδύνατο καὶ κατώρθωσε νὰ κατηχήσῃ ὄχι μόνον πολλοὺς προκρίτους καὶ ἀρματολούς, ἀλλὰ λέγεται ὅτι προσεῖλκυσε καὶ τὸν περίφημον Περσβάνογλου τοῦ Βιδινίου. Συγχρόνως τὰ ποιήματά του μετέδιδον τὴν συγκίνησιν καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ρήγας συνέθεσε τὸ θούριόν του ὡς μασσαλιώτιδα τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Τὴν ἐπανάστασιν ἐφαντάζετο ὡς γενικὴν ἐξέγερσιν τῶν λαῶν τῆς Τουρκίας κατὰ τοῦ ἀπολυταρχικοῦ σουλτάνου.

« Βούλγαροι καὶ Ἀρβανῖται καὶ Σέρβοι καὶ Ρωμιοί,
νησιῶται καὶ Ἠπειρώται μὲ μιά κοινὴ ὀρμή,
γιὰ τὴν ἐλευθερίαν νὰ ζώσουμε σπαθί.

ν' ἀνάψουμε μιά φλόγα εἰς ὅλην τὴν Τουρκίαν,
νὰ τρέξῃ ἀπ' τὴν Μόσσαν ἕως τὴν Ἀραπιά ».

Τὸ 1796 ὁ Ρήγας μετέβη εἰς τὴν Βιέννην, ὅπου ἤκμαζε τὸ μετὰ τῆς Ρούμελης ἐμπόριον καὶ ὑπῆρχον πολλοὶ εὐποροῦντες ὁμογενεῖς, τοὺς ὁποίους προσεπάθησε νὰ μυσήσῃ εἰς τὰς ἰδέας του. Ἐκεῖ ἦλθεν εἰς προσωπικὴν συνεννόησιν μετὰ τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας στρατηγοῦ Μπερναδόττε, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες συνεζήτουν παταγωδῶς εἰς τὰ καφρανεῖα τῆς Βιέννης περὶ προσεχοῦς διαλύσεως τῆς Τουρκίας.

Ὁ Ρήγας ἦτο ἰδεολόγος ἄνευ πρακτικότητος. Διὰ τοῦτο ἐφαντάσθη ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτύχῃ τὸν πόθον διὰ τοῦ

Ναπολέοντος, τὸν ὁποῖον ἐθεώρει ὡς νικηφόρον πρόμαχον τῆς ἐπαναστάσεως. Ὄθεν μετέβη εἰς Τεργέστην σκοπὸν ἔχων νὰ διέλθῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, διὰ νὰ συναντήσῃ τὸν Ναπολέοντα. Ἄλλ' ἢ αὐστριακὴ ἀστυνομία περιεκύκλωσε τὴν νύκτα τὸ ξενοδοχεῖον του καὶ τὸν συνέλαβε μετὰ ἑξ ὀπαδῶν του. Μετακομι-
1798 σθεὶς δὲ εἰς Βιέννην ὑπεβλήθη εἰς αὐστηρὰν ἀνάκρισιν καὶ τέλος παρεδόθη ὑπὸ τῶν αὐστριακῶν ἀρχῶν εἰς τὸν πασᾶν τοῦ Βελιγραδίου κατ' ἀπαίτησιν τοῦ σουλτάνου καὶ τὸν Μάϊον τοῦ 1798 ἐφονεύθη μετὰ τῶν ἐταίρων του.

ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Ἐπίσης ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἰδεῶν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ κατὰ τὸ πρότυπον τῶν ἐν Ἰταλίᾳ μυστικῶν ἐπαναστατικῶν σωματείων συνέστη ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία περὶ τὸ 1816. Αἱ πληροφοροίαι μας περὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς εἶναι ἀνεπαρκεῖς. Ἐγεννήθη ἐπὶ ρωσικοῦ ἐδάφους εἰς τὴν Ὀδησσόν, ὅπου ἀνέκαθεν ἤκμαζε τὸ ἑλληνικὸν ἐμπόριον. Ἰδρυσαν αὐτὴν ἄνδρες οὔτε ἐπὶ γένει οὔτε ἐπὶ παιδείᾳ διακρινόμενοι ἀλλὰ δρα-
1816 στήριοι καὶ ἀποφασιστικοί, ὁ Νικόλαος Σκουφᾶς ἔξ Ἄρτης, ὁ Ἀθανάσιος Τσακάλωφ ἔξ Ἰωαννίνων καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος ἔκ Πάτμου. Ἄλλὰ παρὰ τὴν ἀσημότητα τῆς ἀρχῆς καὶ τὴν μηδαμινότητα τῶν μέσων τῆς ταχέως ἐξηπλώθη καὶ συνέδεσε πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα διὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ καὶ τὰ μάλιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ πρῶτοι ἰδρυταὶ τῆς ἐταιρείας ὠνόμασαν αὐτὴν Ἐταιρείαν τῶν φιλικῶν καὶ προσεπάθησαν νὰ δώσουν εἰς αὐτὴν τὴν ὀργάνωσιν τῶν μυστικῶν σωματείων. Ἄλλ' ἢ σκόπιμος διάδοσις, ὅτι ὀπισθεν τῶν ἐνεργειῶν τῆς ἐταιρείας κρύπτεται μεγάλη δύναμις, προσέδιδεν εἰς αὐτὴν αἴγλην. Τοῦτο ἦτο τὸ θρυλούμενον ἐπιτηδεῖως περὶ τῆς Ἀρχῆς, διὰ τοῦ ὁποίου ἐδηλοῦτο ὅτι τὴν δρᾶσιν τῆς ἐταιρείας διευθύνει μυστικῶς ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, ὑπουργὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, ἢ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσσίας. Ἐντὸς ὀλίγου ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε', ὁ μπέης τῆς Μάνης Μαυρομιχάλης, πλείστοι ἀρχιερεῖς καὶ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν νήσων ἦσαν μεμνημένοι εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἐταιρείας, ἢ ὅποια περὶ τὸ 1819—1820 ἦτο κοινὸν θέμα τῶν λόγων καὶ τῶν σκέψεων τῶν Ἑλλήνων. Ὅλοι

ἐπίστευον ὅτι δάκτυλος ρωσσικὸς διέπει τὰ πάντα ἀοράτως καὶ ὁ ἀκράτητος ζῆλος καὶ ἡ ἀθυροστομία πολλῶν ἔβαλον πολλάκις εἰς κίνδυνον τὴν ἀδελφότητα.

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ ΑΡΧΗΓΟΣ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Ἄλλ' ὅτε ἐξηπλώθη ἡ ἔταιρεία, οἱ κάτοχοι τοῦ μυστικοῦ ἠσθάνθησαν ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην νὰ ἀναθέσουν τὴν ἀρχὴν εἰς ἄνθρωπον ἐμπνέοντα σέβας καὶ ἐμπιστοσύνην. Ὄθεν ἔστειλαν εἰς Πετρούπολιν τὸν Ἐμμ. Ξάνθου, διὰ νὰ προσφέρῃ τὴν ἀρχὴν τῆς ἔταιρείας εἰς τὸν Καποδίστριαν, τὸν ἕλληνα ὑπουργὸν τοῦ τσάρου. Ἄλλ' ὁ Ξάνθος ἔφθασεν εἰς Πετρούπολιν εἰς ἀκαταλληλοτάτην ὥραν. Διότι πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἐκραγῆ ἑπανάστασις εἰς τὴν Ἰσπανίαν κατὰ τοῦ ἀπολυταρχικοῦ ἡγεμόνος Φερδινάνδου Ζ' (1820) καὶ οἱ διπλωμάται τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ἐλάμβανον μέτρα πρὸς κατάπνιξιν τοῦ φιλελευθέρου κινήματος. Διὰ τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τύχῃ εὐμενοῦς ὑποδοχῆς εἰς τὴν ρωσικὴν αὐλὴν ἀπεσταλμένος μυστικῆς ἔταιρείας. Ὄθεν ὁ Καποδίστριας ἀπέπεμψε τὸν Ξάνθου κακῶς, ὡς ἐνεργοῦντα πρὸς καταστροφὴν τοῦ ἔθνους του. Ἐκεῖνος τότε ἐστράφη πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην.

Ὁ Α. Ὑψηλάντης (1790—1828) κατήγετο ἐξ ἀρχαίου φαναριωτικοῦ οἴκου, ὁ ὁποῖος ἀνῆγε τὴν ἀρχὴν του εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Ὁ πάπος του εἶχε διορισθῆ ὑπὸ τῆς Πύλης διερμηνεὺς καὶ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας, τὴν ὁποίαν καλῶς ἐκυβέρνησε καὶ ὀγδοηκοντούτης ἐφορεύθη διὰ τῆς χειρὸς τοῦ δημίου. Ὁ δὲ πατὴρ του διορισθεὶς ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας ὑπῆρέτησε τὰ ρωσικὰ συμφέροντα καὶ μόλις διέφυγε τὸν θάνατον δραπετεύσας εἰς Ρωσίαν. Ὁ πρεσβύτετος υἱὸς του Ἀλέξανδρος διέπρεψε πολεμῶν ὑπὸ τὴν ρωσικὴν σημαίαν κατὰ τοὺς ναπολεοντεῖους πολέμους καὶ εἰς τὴν μάχην τῆς Δρέσδης ἀπεκόπη ἡ δεξιὰ του χεῖρ. Ἐφερε τὸν τίτλον τοῦ πρίγκιπος καὶ τὸν βαθμὸν στρατηγοῦ καὶ εἶχε διακριθῆ διὰ τὴν θερμὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην. Ὁ Ὑψηλάντης ἦτο ἄνδρειος καὶ ἰδεολόγος, ἀλλὰ κακὸς διπλωμάτης. Αἱ μεγάλαι ὑποσχέσεις τοῦ Ξάνθου καὶ ἡ φήμη τῆς ἔταιρείας, ἡ ὁποία ἦτο μείζων τοῦ πραγματικοῦ, ἔπεισαν τὸν πρίγκιπα ὅτι ἐχρειάζετο μόνον διεύθυνσις ἰσχυρὰ καὶ ἐνιαία, διὰ νὰ προέλθουν μεγάλα ἀποτελέσματα. Εἰς τοῦτο δὲν ἐφάνη διαφωνῶν καὶ ὁ Καποδίστριας, τὸν ὁποῖον συνεβουλεύθη.

Ἄναλαβὼν τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν ὁ Ὑψηλάντης ἐπεχείρησε νὰ ἐνεργήσῃ δραστηρίως. Ἄλλὰ ταχέως ἐφάνη ἀγνοῶν τὴν

πραγματικὴν κατάστασιν. Τότε ἤρχισε μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ἑταιριστῶν ἀμοιβαία ἀπάτη, διότι ὁ Ὑψηλάντης ἐπηγγέλλετο πλουσίας ὑποσχέσεις ἐκ μέρους τῆς ἀοράτου ἀρχῆς, χρήματα, πολεμοφόδια, ἔνοπλον ὑποστήριξιν, οἱ δὲ Φιλικοὶ παρίστων εἰς αὐτὸν ὅτι τὰ πάντα ἦσαν ἔτοιμα ἐν Ἑλλάδι, στρατὸς καὶ ὄπλα καὶ χρήματα εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Ἐταιρείας. Παρασκευὴ σοβαρὰ δὲν ὑπῆρχεν, ἀλλὰ κίνησις ἰσχυρὰ ἀνὰ τὸ πανελλήνιον καὶ ἀναμονὴ ὅτι μέγα τι ἐπίκειται.

ΔΥΝΑΜΙΣ ΤΩΝ ΕΜΠΟΛΕΜΩΝ

Κατὰ τῆς ἐξεγειρομένης Ἑλλάδος ἡ Τουρκία δὲν ἦτο εἰς θέσιν ν' ἀποστείλῃ μεγάλας στρατιωτικὰς δυνάμεις, διότι, καθὼς προείπομεν, τὸ παλαιὸν στρατιωτικὸν τῆς σύστημα ἦτο ἐν παραλύσει καὶ οἱ Γενίτσαροι δὲν ἦσαν πλέον οἱ φοβεροὶ μαχηταὶ τοῦ ΙΕ' καὶ ΙΣΤ' αἰῶνος. Κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν ἡ Πύλη ἔστελλε διαρκῶς ἀνεπαρκεῖς καὶ κακῶς ἐφωδιασμένας δυνάμεις καὶ τὸ πυροβολικὸν τῆς ἦτο κακόν. Διὰ τοῦτο συνήθως δὲν ἦτο ἀξία λόγου ἡ ὑπεροχὴ τῶν Τούρκων κατὰ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι σχεδὸν μέχρι τέλους ἔστεροῦντο πυροβολικοῦ. Τὸ ἵππικὸν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ δράσῃ εἰς τὴν ὄρεινὴν χώραν καὶ πολλάκις ἦτο βαρὺ κώλυμα ἕνεκα ἐλλείψεως χόρτου. Κατὰ τῶν κακῶς ἐφωδιασμένων καὶ κακῶς ὀδηγουμένων τούτων δυνάμεων οἱ Ἕλληνες διεξήγον ἐπιτυχῆ κ λ ε φ τ ο π ὀ λ ε μ ο ν.

Μεγάλην σημασίαν διὰ τὸν ἀγῶνα εἶχε τὸ μέγα πλῆθος τῶν φρουρίων, τὰ ὅποια κατεῖχον οἱ Τούρκοι εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἄλλὰ πάντα ἀνεξαιρέτως ἦσαν παρημελημένα καὶ δὲν εἶχον οὔτε πολεμοφόδια οὔτε τροφὰς ἀρκετάς. Ὁ δὲ κατὰ πάντα ἀνώτερος τουρκικὸς στόλος δὲν κατώρθωσε νὰ τροφοδοτήσῃ τὰ φρούρια, διότι καὶ ὁ τουρκικὸς στόλος ἦτο, ὅπως πάντοτε, παρημελημένος. Εἰς τὸν ναύσταθμον Κων/πόλεως ὑπῆρχε σημαντικὸς ἀριθμὸς πολεμικῶν πλοίων ὀπλισμένων διὰ μεγάλου ἀριθμοῦ τηλεβόλων. Πλὴν τούτων ὁ Σουλτάνος ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ τὸ ναυτικὸν τοῦ Ἀλγερίου καὶ τοῦ Μεχμετ Ἀλλῆ τῆς Αἰγύπτου, τὸ ὅποιον ἦτο εἰς καλυτέραν κατάστασιν. Ἄλλ' οἱ Τούρκοι οὐδέποτε ἦσαν καλοὶ ναυτικοί. Τὰ πληρώματα ἦσαν ξένοι τυχοδιῶχται κακῶς ἠσκημένοι καὶ κακῶς διαχειριζόμενοι τὰ πλοῖα.

Τὸν πυρῆνα τῆς κατὰ ξηρὰν δυνάμεως τῶν Ἑλλήνων ἀπετέλεσαν οἱ ἄρματωλοὶ καὶ οἱ κλέφται. Τὰ ὄπλα καὶ τὰ ἐνδύματα τῶν πολεμιστῶν τῆς ἐπαναστάσεως ἦσαν διάφορα. Τὸ ἐπικρατοῦν πυροβόλον ἦτο τὸ ἐφωδιασμένον διὰ πυριτολίθου (τσακμάκι) μετὰ βραχείας κάννης. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνος ἠγοράσθησαν νεωτέρου συστήματος ὄπλα. Ἡ δὲ τακτικὴ τῶν κλεφτῶν διέφερε πολὺ τῆς τακτικῆς τῶν εὐρωπαϊκῶν στρατευμάτων. Τὸ κύριον ἐλάττωμα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἦτο ἡ ἔλλειψις πειθαρχίας. Ὅταν προσεγγίξῃ ὁ ἐχθρὸς, οἱ κλέφται διασπείρονται καὶ ἕκαστος αὐτῶν ζητεῖ κρύπτην ἢ θάμνον, ἢ ἄλλον κατάλληλον τόπον ἐνέδρας, ὁπόθεν πυροβολεῖ κατὰ τῶν Τούρκων. Ὅπου μένουν πολλοί, κατασκευάζουν ἡμισελήνοειδῆ ὄχυρώματα, τὰ λεγόμενα ταμπούρια, ὅπισθεν τῶν ὁποίων κρύπτονται, διὰ νὰ δεχθοῦν δι' αἰφνιδιαστικοῦ πυρὸς τὸν προσεγγίζοντα ἐχθρόν. Ἄλλὰ ὁ στρατὸς αὐτῶν ἔχει μεγάλα προτερήματα τὴν ἀντοχὴν καὶ ὀλιγάκειαν. Οὕτω δὲν ἀνησυχεῖ πολὺ ὁ Κολοκοτρώνης διὰ τὸν ἀνεφοδιασμόν. Τὰ αὐτὰ προσόντα ἔχει ὁ πολεμιστὴς τῆς θαλάσσης, ὅπως εἶχον ἀνέκαθεν τὰ πληρώματα τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ τῶν Ἑλλήνων.

Κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου οἱ Ἕλληνες διαθέτουν μόνον τοὺς πάρωνας τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν, δηλαδὴ τὰ διὰ τηλεβόλων ἐξωπλισμένα ἐμπορικὰ πλοῖα. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ἔχουν ἀσύγκριτον ὑπεροχὴν ἐπὶ τῶν Τούρκων, τὰ δὲ κατορθώματά των δύνανται νὰ συγκριθοῦν μόνον πρὸς τὰ κατορθώματα τῶν Ἀγγλων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δημιουργίας τοῦ ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ. Ὁ ὄπλισμός τῶν πλοίων δὲν εἶναι ἀξιόλογος, ἀλλὰ καὶ τὸ πυροβολικὸν τοῦ τουρκικοῦ στόλου δὲν εἶναι πολὺ ἀνώτερον. Οὕτω σπανίως βυθίζεται πλοῖον δι' ὀβίδος. Πολλάκις δὲ μετὰ πολύωρον ναυμαχίαν οἱ στόλοι ἀποχωρίζονται ἀνευ σοβαρᾶς βλάβης, ἐνῶ τὸ πυροπολικὸν εἶναι ἐπικίνδυνον ὄπλον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Αἱ μυστικαὶ ὀργανώσεις τῶν Ἑλλήνων ἠθέλησαν νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐκραγῆ μεταξὺ τοῦ σουλτάνου καὶ τοῦ ἀποστάτου πασᾶ τῆς Ἡπείρου.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἐπεχείρησε τότε νὰ ἐξεγείρῃ εἰς ἐπανάστασιν τὰς παραδουναβείους ἡγεμονίας ἐλπίζων νὰ παρασύρῃ τοὺς ἐγγχωρίους καὶ νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον.

Ὑπελόγησεν ὁμως κακῶς τὰς περιστάσεις. Ὁ τσάρος ἔμεινε πιστὸς εἰς τὴν Ἱερὰν Συμμαχίαν καὶ κατεδίκασε τὸν Ὑψηλάντην. Τὸ κίνημα εἰς τὰς παραδουναβείους ἐπαρχίας κακῶς παρασκευασθὲν ἀπέτυχεν. Ἀλλ' εἶχε σοβαρωτάτην συνέπειαν, διότι παρέσυρεν εἰς γενικὴν ἐξέγερσιν τοὺς Ἕλληνας.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΠΑΡΑΔΟΥΝΑΒΕΙΟΥΣ ΧΩΡΑΣ

Κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ζωηρᾶς ζυμώσεως γεγονὸς μεγάλης σημασίας ἐπέσπευσε τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων ἦλθεν εἰς φανεράν ρῆξιν πρὸς τὸν σουλτάνον καὶ ἐκάλεσε τοὺς Ἕλληνας εἰς βοήθειαν. Ἐκεῖνοι ὁμως ἐσκέφθησαν πῶς νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τῶν Μωαμεθανῶν. Ὁ Ὑψηλάντης ἔλαβεν ἀπεριόριστον ἄδειαν ἀπὸ τὸν τσάρον, κατῆλθεν εἰς τὴν Ὀδησοῦν καὶ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς τὴν Βεσσαραβίαν, σκοπὸν ἔχων νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ τεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κινήματος. Ἀλλ' εἰς τὴν σύσκεψιν τῶν Φιλικῶν ἀπεφασίσθη νὰ ἀρχίσῃ τὸν ἀγῶνα ἀπὸ τὴν Μολδαυίαν καὶ Βλαχίαν.

Οἱ λόγοι τῆς προτιμήσεως ἦσαν οἱ ἑξῆς: α) Αἱ ἡγεμονίαι ἔθεωροῦντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς ἄλλη Ἑλλάς, διότι ἡγεμόνες καὶ αὐλικοὶ ἦσαν Ἕλληνες καὶ διότι ὁ λαὸς ὡς ὁμόδοξος ὑπέθετον ὅτι θὰ ὑπεστήριζε προθύμως τὸ κίνημα. β) Οἱ φιλικοὶ εἶχον τὴν βεβαιότητα ὅτι θὰ συνέπραττον οἱ μισθοφόροι στρατιῶται οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἡγεμόνων καὶ ἐντοπιῶν ἀρχόντων. Οὗτοι ἦσαν χριστιανοὶ διαφόρων ἐθνοτήτων, Σέρβοι, Βούλγαροι, Ἕλληνες, ὀνομαζόμενοι διὰ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος Ἀρβανῖται. Πράγματι οἱ δύο ση-

μαντικώτατοι τῶν ὀπλαρχηγῶν αὐτῶν, ὁ **Γεώργιος Ὀλύμπιος** καὶ ὁ Πάτριος **Σάββας**, μέλη τῆς ἑταιρείας, εἶχον ὑποσχεθῆναι νὰ συμπράξουν. γ) Δὲν ὑπῆρχε τουρκικὸς στρατὸς εἰς τὰς ἡγεμονίας καὶ κατὰ τὰς συνθήκας ἔπρεπε νῆ Τουρκία, διὰ νὰ εἰσαγάγῃ στρατὸν εἰς αὐτάς, νὰ ζητήσῃ τὴν συγκατάθεσιν τῆς Ρωσσίας. Ἐπομένως ὑπῆρχε μεγάλη πιθανότης προστριβῶν μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Πύλης, ἐὰν ἐταράσσοντο αἱ ἡγεμονίαι. δ) Ἐθεωρεῖτο κέρδος ὁ τουρκικὸς στρατὸς νὰ συγκεντρωθῆναι εἰς τὸν Δούναβιν κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἑλληνικῆς ἐξεγέρσεως. Πρὸς τοῦτοις ὁ ὀπλαρχηγὸς Γεωργάκης Ὀλύμπιος εἶχεν εἰδοποιήσει τὸν Ὑψηλάντην ὅτι ἤλπριζε νὰ κινήσῃ εἰς ἐπανάστασιν τὴν Σερβίαν, ὅπου εἶχε συγγενικοὺς δεσμούς, ὁ δὲ ὕπουλος ἐκ Πάτμου ὀπλαρχηγὸς Σάββας τὴν Βουλγαρίαν.

Τὴν 22 Φεβρουαρίου 1821 ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης διέβη τὸν Προῦθον συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν του καὶ 1821 τινων ἄλλων, καθὼς καὶ ὑπὸ 200 ἀνδρῶν, τῶν ὁποίων οἱ πλείστοι εἶχον ὑπηρετήσει εἰς τὸν ρωσικὸν στρατὸν, καὶ περὶ τὸ ἑσπέρας εἰσῆλθεν εἰς Ἰάσιον. Ὁ ἡγεμὼν Μιχαὴλ Σοῦτσος καὶ οἱ κάτοικοι ἐδέχθησαν αὐτὸν μὲ τὴν βεβαιότητα, ὅτι ὀπισθὲν του βαδίζουσαν ρωσικὰ στρατεύματα. Οἱ ὀπλοφόροι Ἀρβανῖται τῆς πόλεως καὶ ἡ φρουρὰ τοῦ ἡγεμόνος ἐτάχθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ὑψηλάντου, προσῆλθον δὲ καὶ πολλοὶ μαθηταὶ ἐνθουσιῶντες. Ἐκεῖθεν ἐδημοσίευσεν προκήρυξιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας μεστὴν στόμου, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπανελαμβάνετο τὸ παλαιὸν ψεῦδος τῆς Ἀρχῆς. Κινῆθητε, ἔλεγεν ἡ προκήρυξις, καὶ θέλετε ἰδεῖ μίαν κραταίαν δύναμιν νὰ ὑπερασπισθῆτε τὰ δίκαιά μας.

Ἀλλὰ δὲν ἤρρηξε ν' ἀποδειχθῆ ὅτι ἡ Μολδοβλαχία δὲν ἦτο ὁ κατάλληλος τόπος διὰ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Οἱ κάτοικοι ἐμίσουν τοὺς Ἕλληνας, διότι ἐθεώρουν τοὺς Φαναριώτας ἡγεμόνας, καθὼς καὶ τοὺς ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ Πατριαρχείου πεμπομένους ἀρχιεπισκόπους, ὡς ξένους ἐκβιαστὰς καὶ ὡς ὄργανα τῆς τουρκικῆς τυραννίας. Ὡστε μᾶλλον ὡς πικρὰ χλεύη ἀντήχησεν ἡ πρόσκλησις εἰς ἐλευθερίαν ὑπὸ ἑλλήνος πρίγκιπος περιστοιχιζομένου ὑπὸ Φαναριωτῶν. Ὁ δὲ στρατὸς τῶν Ἀρβανιτῶν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐστηρίχθη ἡ Ἑταιρεία, ἦτο κατὰ

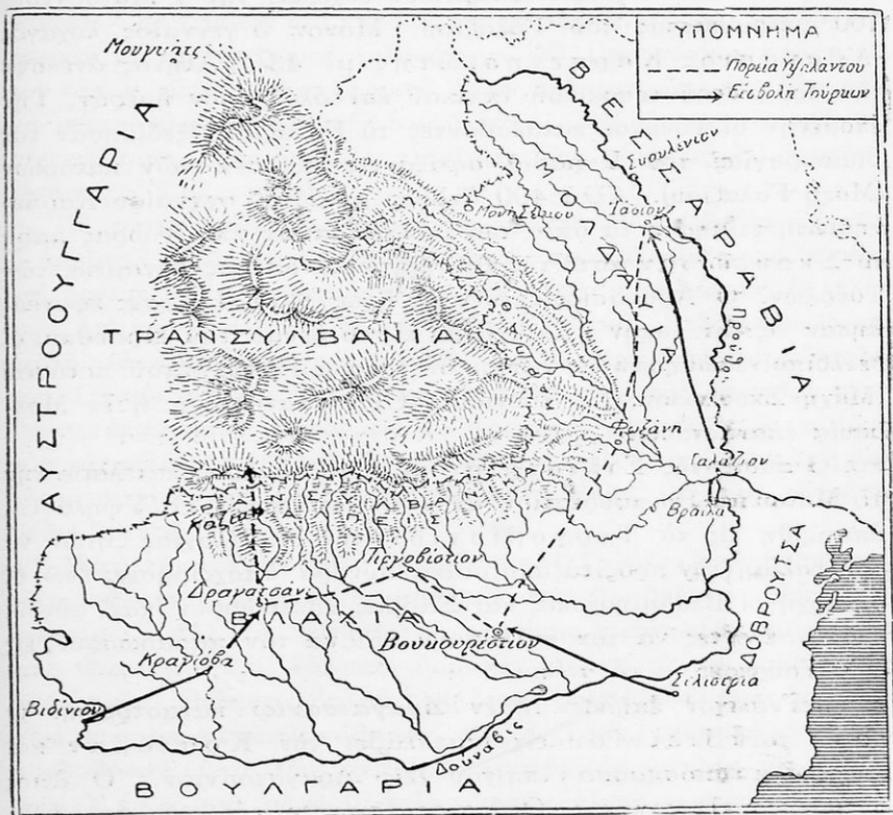
τὸ πλεῖστον ἀνοργάνωτος συρφετὸς μὴ ἔχων ἀνώτερον ἠθικὸν ἐλατήριον. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας ἐξεδηλώθησαν ἀντιπειθαρχικὰ συμπτώματα. Ὁ ὄπλαρχηγὸς Βασίλειος Καραβιάς ἠγούμενος στίφους ἀρβανιτῶν κατέσφαξε τὴν παραδοθεῖσαν μικρὰν φρουρὰν τοῦ Γαλαζίου καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ τούρκους ἐμπόρους, ἐλεηλάτησε τὴν πόλιν καὶ διέπραξε παντὸς εἶδους ἀσχημίας μολύννας οὕτω τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀγῶνος.

Ὁ Ὑψηλάντης ἐπροχώρησε βραδέως πρὸς τὴν Βλαχίαν. Εἰς Φωξάνην, μεθοριακὴν πόλιν μεταξὺ Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, ἡ δύναμις του ἐνισχύθη σημαντικῶς διὰ τῆς προσελεύσεως νέων ὄπλαρχηγῶν. Ἐκεῖ κατηρτίσθη καὶ ὁ Ἰερόδολος. Πεντακόσιοι δηλαδὴ νέοι τῶν εὐγενεστάτων οἴκων, τῶν ὁποίων πολλοὶ σπουδασταὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν Πανεπιστημίων, ἀπετέλεσαν ἰδιαίτερον σῶμα. Τὸ σῶμα των διεκρίνετο διὰ τὴν πειθαρχίαν καὶ ἀπετέλεσε τὸν πυρῆνα τοῦ στρατοῦ τοῦ Ὑψηλάντου. Ἄλλ' ὁ ἀρχιστράτηγος ἦτο ἀναποφάσιτος, ἔβαινε βραδέως καὶ ἄνευ σχεδίου καὶ μόλις μετὰ 4 ἑβδομάδας εἰσηλθεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον (28 Μαρτίου).

ΑΠΟΤΥΧΙΑ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ

Ἡ περιβαλοῦσα κατ' ἀρχὰς τὸ κίνημα τοῦ πρίγκιπος αἴγλη διελύετο ταχέως. Εἶχον παρέλθει πέντε ἑβδομάδες, ἅφ' ὅτου ὁ Ὑψηλάντης διέβη τὸν Προῦθον, καὶ ρωσικὴ σύμπραξις δὲν ἐφαίνετο, ὁ ἴδιος δὲ ἐπροχώρει σύρων ἀπειθάρχητον συρφετὸν καὶ περιστοιχιζόμενος ὑπὸ καταχραστῶν καὶ ἐπιβούλων. Ἀντιθέτως ὡς κεραυνὸς ἔπεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του ἡ ἀποκρήρυξις τοῦ κινήματος ὑπὸ τῆς Ρωσσίας καὶ ὁ ἀφορισμὸς τοῦ Πατριάρχου. Ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος διὰ νὰ δείξη τὴν πίστιν του εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας καὶ διὰ νὰ διασκεδάσῃ τὴν κρατοῦσαν ὑπόνοιαν, ὅτι ἡ Ρωσσία ὑπέθαλπε τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντου, ἀπεκήρυξεν αὐτὸ ἐπισήμως, διάταξε νὰ διαγράψουν τὸ ὄνομα τοῦ Ὑψηλάντου ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ῥώσων ἀξιωματικῶν καὶ ἐδήλωσεν εἰς τὸ Διβάνιον διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεως του ὅτι ἡ ρωσικὴ πολιτικὴ εἶναι ξένη πρὸς τὰς σκευωρίας τῶν περὶ τὸν Ὑψη-

λάντην. Ὁ δὲ Πατριάρχης πιεζόμενος ὑπὸ τοῦ σουλτάνου ἀφώ-
 ρισε τὸν Ὑψηλάντην καὶ τὸν Ὄσποδάρον τῆς Μολδαυίας Μιχ-
 Σοῦτσον, διότι, ὅπως ἔλεγεν ἡ πατριαρχικὴ ἐγκύκλιος «ὁ προσ-

Χάρτης τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Μολδοβλαχία

»διορισθεὶς τῆς Μολδαυίας ἡγεμὼν, ὡς μὴ ὄφειλε, Μιχαὴλ καὶ
 »ὁ τοῦ γνωστοῦ ἀγνώμονος καὶ φυγάδος Ὑψηλάντου ἀγνώμων
 »υἱὸς Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης κατεπάτησαν τὴν πρώτην βᾶσιν
 »τῆς ἠθικῆς, τὴν πρὸς τοὺς εὐεργετοῦντας εὐγνωμοσύνην, ἐξε-
 »γερθέντες μὲ πνεῦμα κακοποιὸν καὶ ἀποστατικὸν ἐναντίον τῆς
 »κοινῆς ἡμῶν εὐεργέτιδος καὶ τροφοῦ κραταΐας καὶ ἀηττήτου
 »βασιλείας».

Μετ' ὀλίγον ἡ Ρωσσία ἐπέτρεψε τὴν εἴσοδον τουρκικῶν στρατευμάτων εἰς τὰς ἡγεμονίας, οἱ δὲ Τούρκοι εἰσῆλθον ἐκ τριῶν σημείων εἰς Μολδοβλαχίαν. Ὁ πασᾶς τῆς Βρατίλας μὲ 3 χιλ. ἵππεῖς καὶ 1500 πεζοὺς διεσκόρπισεν εὐχερῶς τὴν 1 Μαΐου τοὺς 700 ὑπερασπιστὰς τοῦ Γαλαζίου. Μόνον ὁ γενναῖος λοχαγὸς Ἀθανάσιος Καρπενησιώτης μὲ 43 Ἕλληνας ἀνέκοψε τὴν ὁρμὴν τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ ἐπὶ δλόκληρον ἡμέραν. Τὴν ἐπομένην οἱ Τούρκοι καταλαβόντες τὸ Γαλάζιον ἐξεδίχησαν τὰς βιαιοπραγίας τοῦ Καραβιά σφάζαντες 600 ἐκ τῶν κατοίκων (Μάχη Γαλαζίου). Ἀλλὰ 400 ἄνδρες μετὰ τοῦ γενναίου Καρπενησιώτη ἐτίμησαν τὰ ὄπλα των πολεμήσαντες ἐπὶ 8 ὥρας παρὰ τὸ Σκουλένιον κατὰ τῆς ἀσυγκρίτως ἀνωτέρας δυνάμεως τῶν Τούρκων. Ὁ Ἀθανάσιος ἔπεσεν ὡς ἥρωας, 300 Ἕλληνες ἐφρονεύθησαν εἰς τὴν μάχην ἢ ἐπνίγησαν εἰς τὸ θῆμα τοῦ Προύθου, οἱ δὲ λοιποὶ ἐσώθησαν εἰς ρωσικὸν ἔδαφος ἐκείθεν τοῦ ποταμοῦ (Μάχη Σκουλενίου, 17 Ἰουνίου). Οὕτω κατεπνίγη ἡ ἐν Μολδαυίᾳ ἐπανάστασις.

Ὁ πασᾶς τῆς Σιλιστρίας μὲ 8 χιλ. ἄνδρας κατέλαβε τὴν 15 Μαΐου τὸ Βουκουρέστιον ἄνευ ἀντιστάσεως. Ὁ Ὑψηλάντης ἀπεσύρθη εἰς τὸ Τεργοβίστιον τῆς Μ. Βλαχίας ζητῶν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν πρὸς τὰ αὐστριακὰ σύνορα ὑποχώρησιν, ἐνῶ οἱ ὄπλαρχηγοὶ Βλαδιμηρέσκος καὶ Σάββας ἐσκευάζουσαν κατ' αὐτοῦ, σκοπὸν ἔχοντες νὰ τὸν συλλάβουν καὶ νὰ τὸν παραδώσουν εἰς τοὺς Τούρκους.

Μετ' ὀλίγον ἐπῆλθεν ἡ ἐν **Δραγατσανίῳ** καταστροφή. Ὁ πασᾶς τοῦ Βιδινίου εἶχε καταλάβει τὴν Κραϊόβαν καὶ ἀπέστειλεν ἀπόσπασμα ἱππικοῦ εἰς Δραγατσάνιον. Ὁ ἄξιος ὄπλαρχηγὸς Γεωργάκης Ὀλύμπιος ἐσκέφθη τότε νὰ προσβάλλῃ κατ' ἀρχὰς τὸ ἐν Δραγατσανίῳ τουρκικὸν ἀπόσπασμα. Πρὶν ἢ συγκεντρωθῆ ὅμως ὁ στρατὸς καὶ ἐνῶ ὁ Ὑψηλάντης ἀπείχεν εἰσέτι 3 1)2 ὥρας, ὁ κακὸς δαίμων τοῦ ὄλου κινήματος Καραβιάς, ὁ ἔμπροσθης τοῦ Γαλαζίου, ἐπεθύμησε νὰ ὑφαρπάσῃ τὴν δόξαν τοῦ νικητοῦ καὶ παραπείσας τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἱεροῦ λόχου ἀδελφὸν τοῦ Ὑψηλάντου Γεώργιον νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ προσέβαλε τοὺς ἐν Δραγατσανίῳ Τούρκους μὲ τοὺς 500 ἵππεῖς του. Οἱ Τούρκοι ὑπεχώρησαν κατ' ἀρχὰς πυρπολήσαντες τὸ χωρίον, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον βλέποντες τὸν μικρὸν ἀριθμὸν

τῶν ἐπιτιθεμένων ἀνεθάρρουν καὶ τρέψαντες τοὺς παραφόρους ἐλαύνοντας ἰππεῖς τοῦ Καραβιᾶ ἐπέπεσον κατὰ τοῦ ἱεροῦ λόχου. Οἱ λεπτοφυεῖς νέοι, ἀπὸ τινων μόλις ἐβδομάδων ὀπλοφοροῦντες, δὲν κατώρθωσαν νὰ ὑποστοῦν τὴν ὀρμὴν τῶν ἡλιοκαῶν τούρκων σπαχήδων καὶ ἔπεσαν ὡς «εὐθιγαεῖς κλάδοι ὑπὸ τὴν κοπερὰν ἀξίνην στιβαροῦ ξυλοκόπου». Ὁ Γεωργάκης σπεύσας εἰς τὸν τόπον τῆς συμπλοκῆς μετὰ τινων ὀπλαρχηγῶν μόλις ἠδυνήθη νὰ σώσῃ τὰ λείψανα τοῦ ἱεροῦ λόχου ἀπὸ τῆς σφαγῆς καὶ τῆς αἰχμαλωσίας. Διακόσιοι ἱερολοχῖται εἶχον πέσει καὶ 40 ἠχμολωτίσθησαν (7 Ἰουνίου).

Ἡ γενικὴ σύγχυσις παρέσυρε καὶ τὸ σῶμα τοῦ Ὑψηλάντου, ὃ ὁποῖος ὑπεχώρησεν εἰς τὴν Κόζιαν παρὰ τὰ αὐστριακὰ σύνορα καὶ ἤρχισε νὰ διαπραγματεύεται μετὰ τῶν συνοριακῶν ὑπαλλήλων, διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ αὐστριακὸν ἔδαφος. Λαβὼν τὴν ἄδειαν διέβη τὰ αὐστριακὰ σύνορα τὴν 14 Ἰουλίου μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του. Οἱ αὐστριακοὶ συμφώνως πρὸς τὰς μετὰ τῆς Τουρκίας συνθήκας ἐκράτησαν αὐτὸν εἰς τὸ φρούριον Μουγκάτς ὡς πολιτικὸν αἰχμάλωτον. Ἐκεῖ ἔμεινεν 6 ἔτη καὶ ἀποφυλακισθεὶς διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ τσάρου ἀπέθανεν εἰς τὴν Βιέννην τὸ 1828 μόλις 38 ἐτῶν.

Μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ὑψηλάντου οἱ Τοῦρκοι ἐξηφάνισαν ταχέως τὰ συντρίμματα τοῦ στρατοῦ του βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν ἐντοπίων. Ἄλλ' ὃ γενναῖος Γεωργάκης μετὰ τοῦ ὁμόφρονός του Φαρμάκη ἔδωσαν ἡρωικὴν λύσιν εἰς τὸ δράμα τῶν ἡγεμονιῶν. Θέλοντες δηλαδὴ νὰ διανοίξουν δίοδον πρὸς τὰ ρωσικὰ σύνορα περιεπλανήθησαν εἰς τὰ Τρανσυλβανικὰ ὄρη καὶ προδοθέντες ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐνεκλείσθησαν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Σέκκου μὲ 350 ὀπλοφόρους. Μετὰ πεισματώδη ἄμυναν ὃ μὲν Γεωργάκης ἀνείναξε τὸ κωδωνοστάσιον, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε καταφύγει μετ' ὀλίγων ὀπαδῶν, ὃ δὲ Φαρμάκης παραδοθεὶς ἐστάλη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπεκεφαλίσθη (μέσῃ Σεπτεμβρίου).

Ἡ ἐπανάστασις τῶν ἡγεμονιῶν ἀπέτυχεν, ὃ δὲ σουλτάνος δὲν διώρισε πλέον Ἕλληνας ἡγεμόνας εἰς Μολδαβίαν καὶ Βλαχίαν. Οὕτως ἔληξεν ἡ ἀπὸ τοῦ 1711 ὑφισταμένη παρὰ τὸν Δούναβιν ἐξουσία τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς οἱ Ρουμᾶνοι χρονολογοῦν τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνεξαρτησίας των.

Ἡ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΡΧΑΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Τὸ Διβάνιον καὶ οἱ διπλωμάται τῆς Εὐρώπης ἀπέδωκαν μεγάλην σημασίαν εἰς τὰς ταραχὰς τῆς Μολδοβλαχίας, διότι ἐφοβούντο ρωσικὴν ἐπέμβασιν. Ἄλλὰ δὲν ἠδύναντο νὰ φαντασθοῦν ὅτι κίνημα σοβαρώτερον θὰ ἐτάραττε μετ' ὀλίγον τὴν νότιον ἄκρην τῆς χερσονήσου.

Ἐνα μῆνα μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου διάβασιν τοῦ Προϋθου ἐκινήθη ἡ **Πελοπόννησος**. Ἡ Πελοπόννησος ἦτο φυσικὴ ἀφετηρία τοῦ ἐθνικοῦ κινήματος εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀποχωρισμένη τῆς Στερεᾶς ὡς νῆσος, εἶχεν ὡς προπύργιον ἀφ' ἐνὸς μὲν τὸν δύσβατον ὄγκον τῆς κεντρικῆς Ἑλλάδος, ἀφ' ἐτέρου δὲ τὰς ναυτικὰς νήσους Ὑδραν, Σπέτσας κτλ. καὶ τὴν Κρήτην. Τὰ ὄρη τῆς καὶ ἡ ἀνώμαλος διαμόρφωσις τοῦ ἐδάφους καθίστων αὐτὴν ἀκρόπολιν δυσπρόσθητον, κατάλληλον πρὸς ἄμυναν. Κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο μία τῶν ἀκμαιοτάτων χωρῶν τῆς Ἑλλάδος ἔχουσα χριστιανικὸν πληθυσμὸν πολυπληθέστερον, εὐπορώτερον καὶ ἐμπορικώτερον ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν Στερεάν.

Ὁ διοικητὴς τῆς Πελοποννήσου λεγόμενος **Μόρα βαλεσι** ἔδραν εἶχε τὴν **Τριπολιν** (Τριπολιτσά), ὅπου συνήρχοντο δις τοῦ ἔτους οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ προύχοντες, διὰ νὰ συσχεφθοῦν μετὰ τοῦ διοικητοῦ περὶ τῶν κοινῶν. Οἱ Πελοποννήσιοι εἶχον ἀντιπρόσωπον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὃ ὁποῖος ἐπετῆρει τὰς πράξεις τοῦ διοικητοῦ καὶ κατήγγελλε τὰς ὑπερβασίας του εἰς τὸ Διβάνιον. Γενικῶς ἡ τουρκικὴ ἐξουσία εἰς τὴν Πελοπόννησον ἦτο μᾶλλον χαλαρὰ ἢ καταθλιπτικὴ.

Πρὸς τὴν μεσημβρινὴν ἄκρην τῆς χερσονήσου ὁ μικρὸς λαὸς τῆς **Μάνης** εἶχε διατηρήσει τὴν ἀνεξαρτησίαν του καὶ τὸ φιλοπόλεμον, ἐνῶ αἱ **Πάτραι** ἤκμαζον ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην πόλιν τῆς χερσονήσου διὰ τὸ ἐμπόριον τῆς σταφίδος καὶ τὴν ἀνάπτυξιν, τὴν ὁποίαν προσεπόρισεν εἰς τοὺς κατοίκους ἢ πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους ἐπικοινωνία. Διὰ τοῦτο ἐνῶ πρὸς τὴν Μάνην ἐστρέφοντο τὰ βλέμματα τῶν Ἑλλήνων, διότι ἐκεῖθεν ἀνέμενον τὴν ἔναρξιν τοῦ ἀγῶνος, συγχρόνως προσεῖχον εἰς τοὺς πολιτικωτέρους προύχοντας τῆς Ἀχαΐας. Μέγα δὲ κῦρος εἶχον κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐπαναστάσεως τρεῖς προύχοντες τῆς

Ἀχαΐας, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, ὁ προεστὸς τῶν Καλαβρῦτων Ἀνδρέας Ζαΐμης· καὶ ὁ προεστὸς Αἰγίου Ἀνδρέας Λόντος, μέλη τῆς φιλικῆς ἑταιρείας καὶ συνδεόμενοι διὰ στενῆς φιλίας.

Ο ΑΓΩΝ ΑΛΗ ΠΑΣΑ ΚΑΙ ΠΥΛΗΣ - ΣΟΥΛΙΩΤΑΙ

Εἰς τὴν Ἠπειρον ἐξηκολούθει ἡ πάλη μεταξὺ τοῦ Ἀλῆ καὶ τῶν στρατιωτῶν τοῦ σουλτάνου. Οἱ ἐν Κων)πόλει ἐσκέφθησαν τότε τοὺς παλαιοὺς ἐχθροὺς τοῦ βεζύρη τῶν Ἰωαννίνων, τοὺς ἀνδρείους Σουλιώτας, καὶ ἔδωκαν διαταγὴν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ σουλτανικοῦ στρατοῦ νὰ καλέσῃ αὐτοὺς κατὰ τοῦ Ἀλῆ. Οἱ φυγάδες, οἱ ὅποιοι ἐπὶ δεκαεπτὰ ἔτη ἔτρωγον τῆς ἐξορίας τὸν ἄρτον μὲ ἐξωγκωμένην καρδίαν ἀτενίζοντες μακρόθεν τὰ ὄρη τῆς πατρίδος των, διέβησαν τὸ μεταξὺ Κερκύρας καὶ Ἠλείου στενὸν καὶ ἐνεφανίσθησαν εἰς τὸ πρὸ τῶν Ἰωαννίνων στρατόπεδον. Ἀλλὰ τὸ ἔνστικτον ὠδήγησεν αὐτοὺς νὰ διακρίνουν ὅτι δὲν ἦτο συμφέρον νὰ συντριβῇ τελείως ὁ εἰς τῶν ἀντιπάλων. Ὅθεν ἦλθον εἰς συνεννόησιν πρὸς τὸν Ἀλῆν καὶ ὁ ἀρχηγὸς των *Μᾶρκος Μπότσαρης* διέπλευσε διὰ νυκτὸς τὴν λίμνην καὶ συνηντήθη μετὰ τοῦ Ἀλῆ, ὁ ὁποῖος ἐνηγκαλίσθη αὐτὸν δακρύων καὶ τὸν ὠνόμασεν υἱόν του. Τὴν δὲ 6 Δεκεμβρίου 1820 οἱ Σουλιῶται, τριακόσιοι πολεμισταί, ἐγκατέλειψαν τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον καὶ κατώρθωσαν ν' ἀνακτήσουν τὴν παλαιὰν πατρίδα των καὶ ἀπέκρουσαν τὰς ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων.

ΧΟΥΡΣΙΤ ΚΑΙ ΠΑΠΑΦΛΕΣΣΑΣ

Ἡ Πύλη συλλαβοῦσα ὑπονοίας διὰ τὰ συμβαίνοντα εἰς τὴν Πελοπόννησον διώρισεν Μόρα Βαλεσί τὸν πρῶτον μέγαν βεζύρην *Χουρσίτ*, ἄνδρα μεγαλοπρεπῆ καὶ ἐπιβλητικόν, ὁ ὁποῖος ἔφθασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1820 μὲ πολυτελῆ ἀκολουθίαν καὶ πολυάριθμον χαρέμιον ἐμπνεύσας φόβον καὶ ἀνησυχίαν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἀλλὰ δὲν ἔδωσε σημασίαν εἰς τὰ θρυλούμενα καὶ μετ' ὀλίγας ἑβδομάδας ἀνεχώρησεν εἰς Ἠπειρον, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολεμοῦντος κατὰ τοῦ Ἀλῆ στρατοῦ. Ἠκολούθησεν αὐτὸν καὶ ὁ διορισθεὶς ὡς διάδοχός του διοικητὴς τῆς Πελοποννήσου, ὥστε

ἡ ἐξουσία ἐν Τριπόλει ἔμεινεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἀνθηγεμόνος (Καϊμακάμη) καὶ οἱ Ἕλληνες ἠσθάνθησαν μεγάλην ἀνακούφισιν. Οἱ Τοῦρκοι, συνηθισμένοι νὰ καταστέλλουν τὰς ἐξεγέρσεις δι' ὀμαδικῆς σφαγῆς τῶν ραγιάδων, δὲν ἔδωκαν προσοχὴν εἰς τὸν ἀναβρασμὸν καὶ οἱ δύο Μόρα βαλῆδες, οἱ ἐν βραχεῖ χρόνῳ διαδεχθέντες ἀλλήλους καὶ ἀπελθόντες, ἄφησαν εἰς τὴν Τρίπολιν, ὡς εἰς τόπον ἀσφαλῆ, τοὺς θησαυροὺς καὶ τὰ χαρέμια τῶν καὶ μόνον πρὸς φύλαξιν αὐτῶν ἐνίσχυσαν τὴν φρουρὰν τῆς πόλεως διὰ χιλίων ἀνδρῶν.

Λήγοντος τοῦ ἔτους 1820 ἔφθασεν εἰς Πελοπόννησον ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ὑψηλάντου ὁ ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δικαῖος, ὁ γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα **Παπαφλέσσα**, δραστήριος καὶ ὀρηκτικὸς ἀπόστολος τῆς ἐταιρείας, φέρων ὀλίγην πυρίτιδα καὶ ὀλίγα πολεμεφόδια, ἀλλὰ φλογεράς ὑποσχέσεις, καὶ εὐθύς δι' ἐπαγωγῶν μυθευμάτων ἤρχισε νὰ κεντρίζῃ τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ. Οἱ ἀρχιερεῖς καὶ πρόκριτοι γνωρίζοντες καλύτερον τὰ πράγματα δὲν ἔδιδον πίστιν εἰς τὰς ἐπαγγελίας τοῦ Παπαφλέσσα. Μάλιστα συνελθόντες εἰς μυστικὴν συνεδρίαν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου παρὰ τὸ Αἶγιον, ἀφοῦ ἤκουσαν τὸν Δικαῖον, συνέστησαν εἰς αὐτὸν νὰ μὴ διαδίδῃ ἀνυπόστατα. Ἄλλ' ἐκεῖνος διεκήρυξεν ὅτι ἡ 25 Μαρτίου ἦτο ἡ τελευταία προθεσμία πρὸς ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ πρόκριτοι ἠπέλιθον τότε τὸν Δικαῖον, ἀλλὰ παρὰ τῷ λαῷ εὕρισκον πρόθυμον ὑποδοχὴν αἱ εἰσηγήσεις του καὶ ὠρίμαζε καθ' ἡμέραν ψυχικῶς τὸ κίνημα.

ΕΚΡΗΞΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἐν τούτοις οἱ ἐγχώριοι Τοῦρκοι τῆς Πελοποννήσου ἔθορον βουῖντο βλέποντες ἀσυνήθη κίνησιν. Πρὸ πάντων ἐτάραξεν αὐτοὺς ἡ εἶδησις ὅτι ἔφθασεν εἰς τὴν Μάνην ὁ περιβόητος Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὁ ἀπὸ μακροῦ φυγὰς καὶ μέχρι θανάτου καταδιωκόμενος ὑπὸ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας. Οἱ πρόκριτοι τῆς Ἀχαΐας προσκληθέντες διὰ σύσκεψιν ὑπὸ τοῦ καϊμακάμη εἰς τὴν Τριπολιτῶν δὲν μετέβησαν φοβούμενοι ἐνέδραν. Τοιοῦτοτρόπως ἔμειναν ἐκτεθειμένοι καὶ ἐσκέφθησαν νὰ ἐπισπεύσουν τὸ κίνημα. Διὰ τοῦτο ἐνῶ ὁ τολμηρὸς κλέφτης Νικόλαος Σουλιώτης τῇ προτροπῇ τοῦ Παπαφλέσσα ἐφόνησεν

ἐνεδρεύσας ὀκτὼ τούρκους εἰσπράκτορας, ὁ γέρων πρόκριτος τῶν Καλαβρῦτων Ἀσημάκης Ζαΐμης ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του κλέφτας Χονδρογιαάννην καὶ Πετσιώτην νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τοῦ σπαχῆ Σαΐδ Λαλιώτου (ἀπὸ τὸ περίφημον χωρίον τουρκαλβανῶν τῆς Πελοποννήσου Λάλα), ὁ ὁποῖος ἔφερε τὰ χρήματα τοῦ δημοσίου εἰς τὴν Τρίπολιν μετὰ τοῦ κολλυβιστοῦ Ταμπακοπούλου (Ἀπόπειρα Χονδρογιανναίων, 16 Μαρτίου 1821). Ἡ ἀπόπειρα ἀπέτυχεν, ἀλλὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ κατετάραξαν τοὺς Τούρκους καὶ ἔδωσαν θάρρος εἰς τοὺς Ἕλληνας. Αἴφνης ἐξέσπασεν ἡ μέγχι τῆς στιγμῆς ἐκείνης συγκρατουμένη ὄρμη καὶ τὴν 21 Μαρτίου ὄλος ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς τῆς χερσονήσου ἠγέρθη ἔνοπλος καὶ ἐπέπεσε μετὰ πάθους συγκρατουμένου ἀπὸ αἰῶνων κατὰ τῶν μωαμεθανῶν, ὡς νὰ ἤθελεν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ νὰ ἐκδικηθῆ δεινοπαθήματα αἰῶνων. Τὸ σύνθημα ἦτο **Τοῦρκος μὴ μείνη στὸ Μοριά μήτε στὸν κόσμον ὄλον.**

Τότε ἐπῆλθον ραγδαῖα τὰ γεγονότα. Ὁ μῆτης τῆς Μάνης Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ τῶν Μανιατῶν κατῆλθον τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Ταῦγέτου καὶ τὴν 23 Μαρτίου εἰσῆλθον θριαμβευτικῶς εἰς τὰς **Καλάμας**. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐξηγέρθησαν αἱ Πάτραι. Οἱ χωρικοὶ τῶν περιχώρων ἔτρεξαν εἰς τὴν πόλιν μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Π. Πατρῶν καὶ τοῦ Λόντου, οἱ ὁποῖοι ἐτέθησαν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κινήματος, καὶ τὴν 25 Μαρτίου ὁ Π. Πατρῶν 1821 ἔστησεν εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ. Ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας χρονολογοῦμεν τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως.

Τότε ἤρχισε γενικὴ ἔξοδος τῶν Τούρκων εἰς τὰς ἀσφαλεστέρας θέσεις καὶ οἱ τὴν ὑπαιθρον χώραν καὶ τὰς ἀνοχυρῶτους πόλεις κατοικοῦντες κατέφυγον εἰς τὰ φρούρια. Πανικὸς κατέλαβεν αὐτούς, ὅταν διεδόθη ἡ φήμη, ὅτι ἔρχεται εὐρωπαϊκὸς στρατὸς εἰς βοήθειαν τῶν ραγιαδῶν καὶ οἱ πυροβολισμοὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ αἱ φωναὶ Μοσκοβιά καὶ Φραγκιά ἔτρεπον αὐτοὺς εἰς φυγὴν. Μακρὰ συνοδεῖαι μωαμεθανῶν ἐκινοῦντο ἰδίως εἰς τὴν Τρίπολιν, τὸ κεντρικὸν φρούριον τῆς Πελοποννήσου, προσβαλλόμεναι καὶ δεκατιζόμεναι ὑπὸ

τῶν Ἑλλήνων. Τὰ φρούρια ἐπολιορκήθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι ἐνήργουν χωρισμένοι, ἡ δὲ προσοχὴ τῶν ἀνωτέρων ὀπλαρχηγῶν καὶ πολιτικῶν ἐστρέφετο πρὸς τὴν Τριπολιτσάν, τὸ κεντρικὸν φρούριον καὶ ὀρμητήριον τῶν Τούρκων.

ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΤΩΝ ΝΗΣΩΝ

Οἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εὐδοκίμησουν ἄνευ τῆς συμπράξεως ναυτικοῦ, τὸ ὁποῖον θὰ ἐκόλυε τοὺς Τούρκους νὰ μεταβιβάσουν διὰ θαλάσσης στρατεύματα ἐκ Μ. Ἀσίας. Διὰ τοῦτο σημαντικωτάτη συμβολὴ εἰς τὴν ἐπανάστασιν ἦτο ἡ προσχώρησις τῶν νήσων εἰς τὸ κίνημα.

Οἱ νησιῶται ἐχαρκτηρίζοντο ὡς δειλοὶ καὶ οἱ Τοῦρκοι ὠνόμαζον αὐτοὺς λαγοὺς, διότι ἐτρέποντο εἰς ταχεῖαν φυγὴν, ὡσάκις ἐνεφανίζοντο οἱ εἰσπράκτορες τῶν φόρων. Ἄλλ' αἱ περιστάσεις ἐμελλον νὰ μεταβάλουν εἰς θαλασσινοὺς ἥρωας τοὺς φιλησυχούς ἐκείνους καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον ἐστραμμένους νησιώτας. Ἐπρωτοστάτησαν δὲ εἰς τὸν ἀγῶνα αἱ τρεῖς ναυτικαὶ λεγόμεναι νῆσοι, Ὑδρα, Σπέτσα, Ψαρά. Τὰ ἀσημαντα ἐκεῖνα νησίδια, τὰ σχεδὸν ἀγνοούμενα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, εἶχον ἀποκτήσει σπουδαιότητα κατὰ τὸν 12' αἰῶνα διὰ τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Ἡ ἐπ' αὐτῶν τουρκικὴ ἐξουσία ἦτο ἐλαφρὰ ἐπικυριαρχία. Ἐξηροτῶντο ἀμέσως ἀπὸ τοῦ ἐκάστοτε Καπετὰν-πασᾶ, κατέβαλλον ἐτήσιόν τινα φόρον καὶ ἀπέστελλον κατ' ἔτος ἀριθμὸν τινα ναυτῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ σουλτανικοῦ ναυτικοῦ, ἐνῶ κατὰ τὰ ἄλλα ἦσαν αὐτόνομοι καὶ αὐτοδιοίκητοι, διότι δὲν εἶχον οὔτε τούρκους κατοίκους οὔτε τοῦρκον διοικητήν. Ἐκυβερνῶντο ὀλιγαρχικῶς ὑπὸ τῆς τάξεως τῶν πλουσίων ναυτικῶν, τοὺς ὁποίους ὠνόμαζον νοικοκυραίους.

Οἱ πόλεμοι τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ βραδύτερον οἱ ναπολεόντειοι πόλεμοι ἔδωκαν μεγάλην ὥθησιν εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν νήσων. Ἐπειδὴ αἱ συνθήκαι τῆς τότε ναυσιπλοΐας, ἰδίως δὲ ὁ γαλλικὸς καὶ ὁ ναπολεόντειος ἀποκλεισμός, καθίστων κοπιώδη καὶ ἐπικίνδυνον τὴν θαλασσοπορίαν, οἱ νοικοκυραῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ προβοῦν εἰς με-

γάλας παραχωρήσεις εις τὰ πληρώματα, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τοῦ πλοιάρχου μέχρι τοῦ ναυτόπαιδος εἶχον μερίδιον ἐπὶ τοῦ κέρδους. Τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν νήσων κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως ἀνήρχοντο εἰς τριακόσια πλοῖα ἀπὸ 60—400 τόνων καὶ πλήρωμα 12 χιλ. περίπου ναύτας (1). Πλὴν τῶν τριῶν νήσων ναυτικὸν εἶχον ἡ Κάσσοϛ, ἡ Μύκονοϛ, καὶ τὸ Γαλαξειῖδι εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως οἱ Πελοποννήσιοι ἀπηυθύνθησαν εἰς τοὺς νησιώτας δι' ἐπιστολῶν καὶ πρέσβειων ἀφηγουμένοι πομπωδῶς τοὺς θριάμβους των καὶ προσπαθοῦντες νὰ πείσουν αὐτοὺς νὰ ἔλθουν ἀρωγοὶ τοῦ ἀγῶνος. Ἐπιστολή τις πρὸς τοὺς Σπετσιώτας ἔλεγεν : «... ἂν δὲν ταχύνετε τὸν ἐρχομὸν »σας καὶ πηγαίνει τὸ πρᾶγμα εἰς μᾶκρος, ἡμπορεῖ νὰ μᾶς »λείψη καὶ ἡμᾶς τὸ θάρος καὶ πλέον νεκρῶνει τὸ πρᾶγμα »καὶ φαίνεται ὅτι εἴσθε οἱ αἴτιοι ὄλου τοῦ γένους καὶ ὄψεσθε».

Πρῶτη ἐκ τῶν νήσων ἐκινήθησαν αἱ **Σπέτσοι**. Τὴν 26 Μαρτίου ἐστόλισαν τὰ πλοῖα των διὰ τῆς σημαίας τῆς ἐλευθερίας, ἡ ὁποία εἶχε χρωμα κυανοῦν μετὰ ἐρυθροῦ γύρου καὶ ἔφερε τὴν ἡμισέληνον πρὸς τὰ κάτω βλέπουσαν καὶ ἄνωθεν αὐτῆς τὸν σταυρόν. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ σταυροῦ ἦσαν χαραγμέναι αἱ λέξεις ἐλευθερία ἢ θάνατοϛ. Εὐθὺς κατόπιν ὄπλισαν οἱ Σπετσιῶται 53 πλοῖα καὶ ἐκ τῶν πρώτων ἡ χήρα σπετσιώτισσα Μπουμπουλίνα ἐξώπλισεν ἰδίας δαπάναις στολίσκον καὶ ἐπιβᾶσα καὶ αὐτὴ ἀπέκλεισε τὸν κόλπον τοῦ Ναυπλίου. Οἱ Πελοποννήσιοι ἔγραψαν τότε μετ' ἀνακούφισιν : «Δόξα εἰς ὑμᾶς ἀδελφοί, ὅτι ἠγέρθητε πρῶτοι. Πρῶτοι κατὰ τὴν προσβολὴν τοῦ ἐχθροῦ, πρῶτοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ, πρῶτοι ἐν τῇ ἀθανασίᾳ».

Τὰ δὲ **Ψαρά** ἀπὸ μακροῦ ἤδη ἐφλέγοντο ὑπὸ τοῦ πόθου

1. Κατὰ τὸν Τρικούτην «αἱ τρεῖς νῆσοι εἶχον 176 πλοῖα (καράβια) φορταγωγὰ...., τὰ πλεῖστα δὲ καὶ τὰ μεγαλύτερα ἦσαν τὰ τῆς Ὑδρας 92 τὸν ἀριθμὸν, 44 τῶν Σπετσῶν καὶ 40 τῶν Ψαρῶν. Τὰ μεγαλύτερα δὲ τῶν πλοίων τῆς Ὑδρας ἦσαν τρία, τὸ τρικάρταρον τοῦ Τομπάζη 20 κανονίων τῶν 12 λιτρῶν, τὸ τρικάρταρον τοῦ Παλεχοῦ 18 κανονίων τῶν 18 καὶ 15 λιτρῶν καὶ τὸ δικάρταρον τοῦ Μιαούλη 18 κανονίων τῶν 12 λιτρῶν».

νά λάβουν μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα, μολονότι κείμενα πλησιέστερον τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς ἦσαν μᾶλλον ἐκτεθειμένα. Ὅταν λοιπὸν τὴν 12 Ἀπριλίου ἐφάνη πρὸ τῆς νήσου σπετσιοτικὸν πλοῖον φέρον τὴν ἀγγελίαν τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ λαὸς ἔσχισε τὴν τουρκικὴν σημαίαν καὶ εἰς τὸν χαιρετισμὸν τοῦ Πάσχα Χριστοῦ ἀνέστη ἀπῆντων οἱ Ψαριανοί: Καὶ ἡ Ἑλλάς ἀνέστη. Εὐθύς δὲ ἀρχομένου τοῦ ἀγῶνος παρέσχον σημαντικὴν βοήθειαν συλλαβόντες τέσσαρα μεταγωγικά, τὰ ὁποῖα ἔμελλον νὰ μετακομίσουν ἐπικουρίας καὶ τροφίμα εἰς Ναύπλιον, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἀπέβησαν τὸ φόβητρον τῶν παρालίων τῆς Μ. Ἀσίας.

Ἡ Ὑδρα, ἡ μεγίστη τῶν τριῶν νήσων, ἐκινήθη τελευταία· διότι οἱ πλούσιοι νοικοκυραῖοι ἦσαν ἐφεκτικοί. Ἄλλ' ὁ τολμηρὸς πλοίαρχος Οἰκονόμου ἐξήγειρε τὸν λαὸν καὶ παρεκίνησε τοὺς ναύτας νὰ ὀπλίσουν τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα. Οἱ πρόκριτοι ἐφοβήθησαν τότε καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν παραδώσαντες τὰ πλοῖα καὶ τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα ἀπῆτησεν ὁ ἡγέτης τοῦ λαοῦ Οἰκονόμου.

Αἱ λοιπαὶ Κυκλάδες ἐμιμήθησαν τὸ παράδειγμα τῶν τριῶν νήσων καὶ τὴν Κυριακὴν τοῦ Θωμᾶ ἐπανεστάτησεν ἡ Σάμος, ἑταράσσοντο δὲ ἡ Ρόδος ὡς καὶ ἡ Κύπρος, μολονότι εἶχον πολλοὺς μωαμεθανοὺς κατοίκους. Δὲν ἤρογησε δὲ νὰ κινηθῇ ἡ μεγαλόνησος Κρήτη, μολονότι διέθετεν ἐλάχιστα πολεμικὰ μέσα καὶ οἱ ἐντόπιοι μωαμεθανοὶ διεκρίνοντο διὰ τὴν ἀγριότητα.

Οὕτω λοιπὸν αἱ πλεῖστοι τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου προσεχώρησαν εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Οἱ νησιῶται ὤρισαν σὺστημα κατὰ τὸ ῥομικόν, ἐξέδιδον καταδρομικὰς ἀδείας συντεταγμένας ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Ἱεροῦ ἀγῶνος καὶ ἐκανόνισαν τὴν διανομὴν τῶν λειῶν ὀρίσαντες, ὅπως μέρος αὐτῶν κατατίθεται εἰς τὸ κοινὸν ταμεῖον. Τὰ πλοῖα τῶν οὐδετέρων ἔπρεπε νὰ τύχουν σεβασμοῦ, «ὅσάκις δὲν ἦσαν ναυλωμένα ὑπὸ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως καὶ δὲν ἔφερον πολεμεφόδια καὶ στρατεύματα». Ἄλλ' αἱ διατάξεις, ἰδίως ὅτι ἀφορᾷ τὴν διανομὴν τῆς λείας, δὲν ἐτηρήθησαν, ἀπειθεία δὲ εἰς τοὺς ἀρχοντας καὶ ἔλλειψις κοσμιότητος, αἱ πληγαὶ αὗται τοῦ ἀγῶνος, ἤρχισαν νὰ ἐκδηλοῦνται καὶ εἰς τὸ ναυτικόν.

Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐφάνη ὅτι οἱ Ἕλληνας εἶχον ἀξίαν λόγου μαχητικὴν δύναμιν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, διότι τὰ πλοῖα τῶν νησιωτῶν μεταβληθέντα εἰς καταδρομικὰ ἐκυριάρχουν τοῦ Αἰγαίου, μετέδιδον τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὰ τέσσαρα ἄκρα καὶ ἐνίσχουν τοὺς διστακτικούς.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Αἱ πιέσεις καὶ οἱ διωγμοὶ τοῦ Ἄλῃ εἶχον μεταβάλει τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα εἰς ἡμιαγρίαν χώραν, διότι οἱ κάτοικοι κωλυόμενοι ἀπὸ τὰς εἰρηνικὰς ἐργασίας ἐτρέποντο εἰς τὸν βίον τοῦ κλέφτου. Ἐπειδὴ ἤκμαζεν ἡ ληστεία, ὁ Ἄλῃς διετήρει τὰ ὄνομαστὰ **καπετάνια** ἀποβλέπων ἄλλως τε εἰς σκοποὺς ἀπωτέρους. Διὰ τοῦτο ἡ Στερεὰ παρουσίαζε κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀγῶνος ὄψιν εὐρυτάτου στρατοπέδου καὶ σχεδὸν πάντες οἱ κάτοικοι ἦσαν ὄπλισμένοι καὶ ἡσχημένοι εἰς τὰ ὄπλα.

Ἐν τούτοις οἱ Στερεοελλαδίται ὄπλαρχηγοὶ εἶχον ἐστραμμένα τὰ βλέμματα εἰς τὴν διεξαγομένην περὶ τὰ Ἰωάννινα πάλιν ἐξαοτῶντες τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς τύχης τοῦ Ἄλῃ. Ὁ Ἄλῃς εἶχε καλέσει τοὺς Ἕλληνας εἰς βοήθειαν κατὰ τοῦ σουλτάνου. Ἄλλ' οἱ ὄπλαρχηγοὶ ἐγνώριζον ὅτι εἶχε γνωστοποιήσει συγχρόνως τὰ σχέδια τῆς ἐταιρείας εἰς τὸν σουλτάνον ὑποσχεθεὶς ὅτι, ἂν ἀμνηστευθῆ, θὰ κατέπνιγεν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν τὴν ἐλληνικὴν ἐξέγερσιν. Ἡ Αἰτωλοακαρνανία, ἡ καλύτερον τῆς ὅλης Ἑλλάδος ὄπλισμένη, δὲν ἀπεφάσιζε νὰ κινηθῆ, ἐφόσον ὑπῆρχον δύο μωαμεθανικὰ στρατόπεδα εἰς τὴν Ἡπειρον.

Ἡ ἐπανάστασις μετεδόθη ἀπὸ τῆς Κορίνθου εἰς τὴν ἀπέναντι παραλίαν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Ὁ ἀρματωλὸς τῶν Σαλῶνων **Πανουργιάς** ἐπανεστάτησε τὰ **Σάλωνα** (Ἄμφισσαν), ἐνῶ ὁ ἐξαδελφός του **Γιάννης Γκούρας**, ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ διαπρέψη βραδύτερον, ἐξήγειρε τοὺς ἀπὸ μακροῦ ἀνυπομονοῦντας **Γαλαξειδιώτας**. Ὁ Πανουργιάς ἐπολιόρησε τοὺς καταφυγόντας εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Σαλῶνων Τούρκους καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παραδοθοῦν τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα, ἀφοῦ οἱ προθύμως εἰς βοήθειαν αὐτῶν σπεύσαντες Γαλαξειδιῶται ἔσυραν εἰς τὴν ξηρὰν τὰ τηλεβόλα τῶν πλοίων (18 Ἀπριλίου). Οἱ Τούρκοι **προσεκύνησαν** τὸν Πανουργιάν ὡς **αὐθέντην**.

Τὸ κίνημα ἐξηπλώθη μετὰ ταῦτα εἰς ὅλην τὴν ἐπαρχίαν τῆς Φωκίδος καὶ μετ' ὀλίγον ἐκινήθη ἡ Βοιωτία. Ἐνταῦθα ὁ Ἄθανάσιος Διάκος κατέλαβε τὴν Λεβάδειαν καὶ ἠνάγκασε τοὺς εἰς τὸ φρούριον καταφυγόντας τούρκους καὶ ἄλβανοὺς νὰ παραδοθῶν. Ἐφάνη εὐθύς ἐξ ἀρχῆς θερμοὺς ἰδεολόγους, ἀνώτερος ὕλικοῦ συμφέροντος. Συνεφιλίωσε τοὺς πρὸς ἀλλήλους ἐρίζοντας προκρίτους τῆς πόλεως καὶ κατέθεσεν εἰς χεῖρας τοῦ προεστοῦ τὰ λάφυρα, διὰ νὰ ἀγοράσουν ἀντ' αὐτῶν τροφὰς καὶ πολεμεφόδια, καὶ ἐφρόντισε ὑπὲρ τῆς ἐξαπλώσεως καὶ ἐνισχύσεως τοῦ ἀγῶνος. Ἐνῶ δὲ οἱ ὀπαδοὶ τοῦ ὕψωνον τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ ἴδιος ἐτράπη μετὰ 600 ἀνδρῶν εἰς τὰς Θερμοπύλας, διότι ἐπιθυροῖτο ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατὸς συναθροίζεται εἰς τὸ Ζητούνι (Λαμία).

Ὁ Ἄθανάσιος Διάκος (1792—1821), ρωμαλέος καὶ εὐμορφος υἱὸς χωρικοῦ, κατήγετο ἐκ Μουσουνίτης (Παρνασσίδος). Ἡ οἰκογένειά του προορίζεν αὐτὸν εἰς τὸ ἱερατικὸν στάδιον καὶ μειράκιον εἰσέει εἶχεν εἰσαγάγει αὐτὸν εἰς μοναστήριον. «Ἄλλ' ὁ ἀῆρ τῶν ὁρέων ὑπῆρξε πάντοτε θελκτικώτερος δι' αὐτὸν τοῦ εὐχολογίου καὶ τῶν λιτανειῶν». Διαφυγὼν τοὺς ὄνυχας τούρκου τινὸς Βοεβόδα, ὁ ὁποῖος κατεδίωξεν αὐτὸν, εἰσήλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἄλη καὶ κατὰ τὸν πρὸς τὴν Πύλην πόλεμον ἐκείνου ἐτάχθη ὡς ὑπασπιστῆς τοῦ ὀνομαστοῦ κλέφτου Ὀδυσσεῶς νὰ ὑπερασπίσῃ τὰς μεταξὺ Δελφῶν καὶ Ἀμφίσσης ὁδοὺς. Ἄλλ' ὁ Ὀδυσσεὺς ἐδραπέτευσεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, ἀμὶ ἐπλησίασαν τὰ σουλτανικὰ στρατεύματα, ὁ δὲ Διάκος ἔμενεν ἔκτοτε ὡς ἰδιώτης εἰς τὴν Λεβάδειαν.

Ὀλίγον βραδύτερον ἐκινήθη ἡ Ἀττική, οἱ δὲ ἀγροταὶ τῆς Πάρνηθος ἐκυρίευσαν τὸ ἄστυ τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖον ἦτο μικρὸν πόλισμα 10.000 ἀνδρῶν καὶ 1235 πενιχρῶν οἰκιῶν (28 Ἀπριλίου). Οἱ τοῦρκοι κάτοικοι μόλις κατώρθωσαν νὰ κλεισθῶν ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως, ὅπου ἐπολιορκήθησαν ὑπὸ τῶν προσδραμόντων ἐκ τῶν πέριξ χριστιανῶν, τοὺς ὁποῖους ἐνίσχυσαν ἱκανοὶ Αἰγινῖται, Κεῖοι καὶ Ὑδραῖοι. Ἦλθον καὶ ὀλίγοι Κεφαλλῆνες κομίζοντες κανόνια, ὥστε ὁ ἀριθμὸς τῶν πολιορκητῶν ἀνῆλθεν εἰς 3 χιλιάδας. Ἄλλ' οἱ ἔγγλειστοι ἄν καὶ ἐπολιορκοῦντο στενῶς καὶ κατετρύχοντο ἐξ ἐλλείψεως ὕδατος καὶ ἐκ πείνης, ἀντέσχον μέχρι τοῦ Ἰουλίου, ὅποτε ὁ Ὁμῆρ Βρυώνης κατώρθωσεν ὀρμώμενος ἐκ Χαλκίδος νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν.

ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ ἐπανάστασις μετεδόθη εἰς τὴν Μαγνησίαν, εἰς τὰ πλούσια δηλονότι καὶ εὐημεροῦντα χωρία τοῦ Πηλίου. Ὁ ἄνδριμος Γαζῆς, ὁ γνωστός λεξικογράφος καὶ ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ Λόγιος Ἐρμῆς, ἀνῆρ πολλαχῶς ὑπηρετήσας τὴν ἐθνικὴν ὑπόθεσιν, ἐξήγειρε τοὺς κατοίκους τοῦ Πηλίου (7 Μαΐου). Οἱ ἐπαναστάται ἐπολιόρησαν τὸν Βόλον καὶ τοὺς Πύργους τοῦ Βελεστίνου συστήσαντες καὶ τοπικὴν διοίκησιν, τὴν ὁποίαν ὁ Γαζῆς ὠνόμασε πομπωδῶς Βουλὴν τῆς Θετταλομαγνησίας. Ἀλλὰ ὁ πασᾶς τῆς Λαρίσης Μαχμούτ Δράμαλης ἐνεφανίσθη μὲ πολυάριθμον στρατὸν καὶ κατέπνιξε τὴν ἐπανάστασιν.

Σχεδὸν ταυτοχρόνως τὰ ὑδραϊκὰ πλοῖα ἐκόμισαν τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Εὐβοίαν. Ἡ ἐπίθεσις τῶν ἐπαναστατῶν κατὰ τῆς Χαλκίδος ἀπέτυχεν, ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις διετηρήθη εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν, ἐνῶ ἡ Χαλκίς καὶ ἡ Κάρυστος ἔμειναν τὰ κέντρα τῆς τουρκικῆς ἀντιστάσεως. Οὕτω μετὰ τὴν προσχώρησιν τῆς Εὐβοίας εἰς τὸ κίνημα πᾶσα ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς εὐρέθη ἐν πλήρει ἐπαναστάσει.

Ἐκ τοῦ Πηλίου ἡ φλόξ τῆς ἐπαναστάσεως μετεδόθη βορειότερον εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἡ ἐταιρεία εἶχεν ἐργασθῆ δραστηρίως εἰς αὐτὴν καὶ ὁ ἐρεθισμὸς εἶχε κορυφωθῆ, ὅτε διεδόθη ὅτι ὁ Ὑψηλάντης εἶχε προχωρήσει νικηφόρος μέχρι τῶν προθύρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ δὲ μοναχοὶ τοῦ Ἄθω διέδιδον ὅτι εἶδον ἀκτινοβόλον σταυρὸν ἐπὶ τοῦ ὄρους των. Ἄλλ' ὁ διοικητὴς τῆς Θεσσαλονίκης αἰσθανόμενος τὸν ἀναβρασμὸν ἐξετραπή εἰς ἀκατονομάστους βιαιοπραγίας κατὰ τῶν χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι ἐξηγέρθησαν εἰς διάφορα μέρη, ἰδίως εἰς τὸν Πολύγυρον καὶ εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Κασάνδρας, εἰς τὴν Νάουσαν κλπ.

Βραδύτερον, ὡς εἶπομεν, ἐκινήθη ἡ Αἰτωλοακαρνανία καὶ ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς. Τὸ πρῶτον σύνθημα τῶν ταραχῶν εἰς τὸ τμήμα τοῦτο ἔδωκεν ὁ ἀρματωλὸς τοῦ Ζυγοῦ Δημήτριος Μακρῆς, ὁ ὁποῖος περὶ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου προσέβαλε τοὺς κομιστὰς τοῦ ἐτησίου φόρου τοὺς μεταβαίνοντας ἀπὸ Μεσολογγίου εἰς Ναύπακτον. Τέλος ὅταν περὶ τὰ μέσα Θεοδωρίδου—Λαζάρου, *Ἱστορία τῶν Νέων Χρόνων*, "Ἐκδ. 1Β' 1939

τράπησαν εἰς σφαγὴν καὶ λεηλασίαν τῶν Ἑλλήνων. Οἱ σ ο φ τ ά δ ε ς (ιεροσπουδασταὶ) μετὰ Τ ο υ ρ κ ο λ α ζ ῶ ν (Μωαμεθανῶν τοῦ Πόντου) ἐληλάτησαν καὶ κατεδάφισαν τὸ ἅγίασμα τῆς Ζ ω ο δ ό χ ο υ Π η γ ῆ ς, τὸ σημαντικώτατον προσκύνημα τῶν Ἑλλήνων, κείμενον ἐκτὸς τῆς πόλεως. Τὴν δὲ 22 Μαρτίου ὁ σουλτάνος ἐθανάτωσε πολλοὺς σημαίνοντας Ἑλληνας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, συγγενεῖς ἢ σχετικούς τῶν ἐν Μολδαυία προυχόντων ὁμογενῶν.

Ἄλλ' ἡ τουρκικὴ μανία ἐκορυφώθη, ὅταν τὴν 3 Ἀπριλίου ἔφθασε ταχυδρόμος ἐξ Ἀθηνῶν ἀγγέλλων τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου. Λέγεται ὅτι ὁ σουλτάνος ἐρρίφθη εἰς τὸ ἔδαφος ἀφρίζων ἐκ παραφορᾶς καὶ φωνάζων ἐκδίκησιν. Ἡ δὲ διαβεβαίωσις τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Ρωσσίας, ὅτι ὁ τσάρος δὲν ἐνέχεται εἰς τὰς ταραχὰς τῶν ἡγεμονιῶν, ἀπεθρόασυνε τοὺς Τούρκους περισσότερον. Ὁ διερμηνεὺς τῆς Πύλης Κωσιτάκης Μ ο υ ρ ο ύ ζ η ς ἀπεκεφαλίσθη ὑπὸ τὴν μεγάλην Πύλην τῶν ἀνακτόρων φορῶν τὴν ἐπίσημον στολὴν του παρουσία τοῦ Μαχμούτ, διότι ἡ Πύλη εἶχε συλλάβει ἐπιστολὴν τοῦ Ὑψηλάντου ἀπευθυνομένην πρὸς αὐτόν, ἄνευ δὲ φανερᾶς αἰτίας ἀπεκεφάλισαν ἢ ἐκρέμασαν ἐκ τοῦ παραθύρου τῆς οἰκίας των συγγενεῖς τραπεζίτας ἢ ἰατροὺς τῶν ἄλλοτε ὀσποδάρων ἢ μεγάλων διερμηγέων. Τὸ Μέγα Σάββατον (9 Ἀπριλίου) ἀπεκεφάλισαν δύο ἐφημερίους τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, διότι ἡ φρουρομένη ὑπ' αὐτῶν δόμνα Ε ὕ φ ρ ο σ ύ ν η Μ ο υ ρ ο ύ ζ η ἔδραπέτευσεν.

Τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου) μετὰ τὴν λειτουργίαν, ἀφοῦ εἶχε διαλυθῆ τὸ ἀραιὸν καὶ περίτρομον ἐκκλησίασμα, ἔφθασεν ὁ διαδεχθεὶς τὸν ἀποκεφαλισθέντα διερμηνεὴ Ἀ ρ ι σ τ ά ρ χ η ς μετὰ τοῦ γραμματέως τοῦ Ρεῖς ἐφέντη (προέδρου τοῦ συμβουλίου τοῦ κράτους) καὶ συναθροίσας τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν συντεχνιῶν ἀνέγνωσε φιρμάνιον, διὰ τοῦ ὁποίου καθηρεῖτο ὁ Πατριάρχης. «Ἐπειδὴ ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ἐφάνη ἀνάξιος τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, ἀχάριστος καὶ ἄπιστος πρὸς τὴν Πύλην καὶ ραδιοῦργος, γίνεταὶ ἐκπτωτος τῆς θέσεώς του». Ἔτερον φιρμάνιον διέτασσε τὴν ἄμεσον ἐκλογὴν νέου Πατριάρχου. Ὁ Γρηγόριος περιωβρίσθη καὶ ἐφυλακίσθη καὶ μετὰ μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς

ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ ἐπανάστασις μετεδόθη εἰς τὴν Μαγνησίαν, εἰς τὰ πλούσια δηλονότι καὶ εὐημεροῦντα χωρία τοῦ Πηλίου. Ὁ ἄνδριμος Γαζῆς, ὁ γνωστός λεξικογράφος καὶ ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ Λόγιος Ἐρμῆς, ἀνῆρ πολλαχῶς ὑπηρετήσας τὴν ἐθνικὴν ὑπόθεσιν, ἐξήγειρε τοὺς κατοίκους τοῦ Πηλίου (7 Μαΐου). Οἱ ἐπαναστάται ἐπολιόρησαν τὸν Βόλον καὶ τοὺς Πύργους τοῦ Βελεστίνου συστήσαντες καὶ τοπικὴν διοίκησιν, τὴν ὁποίαν ὁ Γαζῆς ὠνόμασε πομπωδῶς Βουλὴν τῆς Θετταλομαγνησίας. Ἀλλὰ ὁ πασᾶς τῆς Λαρίσης Μαχμούτ Δράμαλης ἐνεφανίσθη μὲ πολυάριθμον στρατὸν καὶ κατέπνιξε τὴν ἐπανάστασιν.

Σχεδὸν ταυτοχρόνως τὰ ὑδραϊκὰ πλοῖα ἐκόμισαν τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Εὐβοίαν. Ἡ ἐπίθεσις τῶν ἐπαναστατῶν κατὰ τῆς Χαλκίδος ἀπέτυχεν, ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις διετηρήθη εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν, ἐνῶ ἡ Χαλκίς καὶ ἡ Κάρυστος ἔμειναν τὰ κέντρα τῆς τουρκικῆς ἀντιστάσεως. Οὕτω μετὰ τὴν προσχώρησιν τῆς Εὐβοίας εἰς τὸ κίνημα πᾶσα ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς εὐρέθη ἐν πλήρει ἐπαναστάσει.

Ἐκ τοῦ Πηλίου ἡ φλόξ τῆς ἐπαναστάσεως μετεδόθη βορειότερον εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἡ ἐταιρεία εἶχεν ἐργασθῆ δραστηρίως εἰς αὐτὴν καὶ ὁ ἐρεθισμὸς εἶχε κορυφωθῆ, ὅτε διεδόθη ὅτι ὁ Ὑψηλάντης εἶχε προχωρήσει νικηφόρος μέχρι τῶν προθύρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ δὲ μοναχοὶ τοῦ Ἄθω διέδιδον ὅτι εἶδον ἀκτινοβόλον σταυρὸν ἐπὶ τοῦ ὄρους των. Ἀλλ' ὁ διοικητὴς τῆς Θεσσαλονίκης αἰσθανόμενος τὸν ἀναβρασμὸν ἐξετεράπη εἰς ἀκατονομάστους βιαιοπραγίας κατὰ τῶν χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι ἐξηγέρθησαν εἰς διάφορα μέρη, ἰδίως εἰς τὸν Πολύγυρον καὶ εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Κασάνδρας, εἰς τὴν Νάουσαν κλπ.

Βραδύτερον, ὡς εἶπομεν, ἐκινήθη ἡ Αἰτωλοακαρνανία καὶ ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς. Τὸ πρῶτον σύνθημα τῶν ταραχῶν εἰς τὸ τμήμα τοῦτο ἔδωκεν ὁ ἀρματωλὸς τοῦ Ζυγοῦ Δημήτριος Μακρῆς, ὁ ὁποῖος περὶ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου προσέβαλε τοὺς κομιστὰς τοῦ ἐτησίου φόρου τοὺς μεταβαίνοντας ἀπὸ Μεσολογγίου εἰς Ναύπακτον. Τέλος ὅταν περὶ τὰ μέσα Θεοδωρίδου—Λαζάρου, *Ἱστορία τῶν Νέων Χρόνων*, "Ἐκδ. 1Β' 1939

τοῦ Μαΐου ἐνεφανίσθησαν ὑδραϊκὰ πλοῖα εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν, τὸ Μεσολόγγιον καὶ τὸ Αἰτωλικὸν ἀνεπέτασαν τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν, ἐνῶ οἱ τοῦρκοι κάτοικοι μετὰ τοῦ ὀλιγαρίθμου τουρκικοῦ στρατοῦ ἀπεσύρθησαν βορειότερον εἰς τὸ Βραχῶρι (Ἄγρινιον). Ἐντὸς ὀλίγου πᾶσα ἡ Αἰτωλοακαρνανία, ἡ Ναύπακτος καὶ ἡ Εὐρυτανία ἐπανεστάτησαν. Ἡ θέσις τῶν ἐπαναστατῶν ἐνισχύθη, διότι κατέλαβον μετ' ὀλίγον τὸ Βραχῶρι καὶ ἐκυριάρχησαν τοῦ Μακρυνόρου, τῆς μεταξὺ τοῦ κόλπου τῆς Ἄρτης δηλονότι καὶ τοῦ Ἀχελφίου ὀροσειρᾶς, ἡ ὁποία ἀπετέλει τὴν κλεῖδα τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος διὰ τὰ ἐν Ἠπείρῳ τουρκικὰ στρατεύματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

Ο ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΑΓΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Κατὰ τῶν ἐξεγερθέντων Ἑλλήνων ὁ σουλτάνος διεξήγαγεν ἐπίμονον καὶ ἐξοντωτικὸν ἀγῶνα. Ἄλλ' αἱ δυνάμεις τῆς Ἱερᾶς συμμαχίας ἐδέχθησαν δυσμενῶς τὴν ἐπανάστασιν καὶ προσεπάθησαν νὰ καταπνίξουν αὐτήν. Ἀφ' ἑτέρου αἱ ἐσωτερικαὶ ἔριδες ἐδυσχέρανον τὸν ἀγῶνα.

Ἐν τούτοις οἱ Ἕλληνες ἔδειξαν καρτερίαν καὶ ἐπολέμησαν μὲ πίστιν καὶ παραδειγματικὴν αὐτοθυσίαν, ὥστε ἐκέρδισαν τὴν συμπάθειαν τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης.

ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης ἤλλαξεν ἡ πολιτικὴ τῶν μεγάλων δυνάμεων καὶ ἡ εὐρωπαϊκὴ ἐπέμβασις ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν ἄνισον πάλην.

Ι. ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΙΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

ΒΙΑΙΟΠΡΑΓΙΑΙ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

Ὁ σουλτάνος Μ α χ μ ο ὺ τ ὸ Β' (1808—1839) ἀπῆντησεν εἰς τὴν ἐξέγερσιν τῶν Ἑλλήνων διὰ τῆς συνήθους τουρκικῆς μεθόδου, δηλαδὴ διὰ τῆς ἀθρόας σφαγῆς τῶν ὁμοειδῶν των, πρὸς ἐκφοβισμόν καὶ πρόληψιν παραιτέρω ἐξαπλώσεως τοῦ κινήματος. Ἡ πύλη συλλαβοῦσα ὑπονοίας ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας εἶχε προβῆ εἰς συλλήψεις, κατ' οἶκον ἐρεύνας καὶ εἰς μεμονωμένας θανατώσεις. Ὅταν ἔφθασεν ἡ εἶδησις τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τῆς σφαγῆς Τούρκων εἰς τὸ Γαλάζιον ὑπὸ τοῦ Καραβιά, ἐζήτησε διὰ παντὸς μέσου ν' ἀφυπνίσῃ τὸν μωαμεθανικὸν λαὸν καὶ νὰ παραστήσῃ τὸν ἀπειλοῦντα τὴν Ὑψηλὴν Αὐτοκρατορίαν κίνδυνον ἐκ τῆς ἐξεγέρσεως τῶν ἀπίστων.

Τὴν 9 Μαρτίου ὁ σουλτάνος διὰ φιρμανίου ἐζήτησε παρὰ τοῦ Πατριάρχου ὀκτὼ ἀρχιερεῖς, τοὺς ὁποίους ἐκράτησεν ὡς ὀμήρους, καὶ συγχρόνως ἔφερε πλῆθος ἀσιατῶν στρατιωτῶν, οἱ ὁποῖοι μετὰ τοῦ ὀπλισθέντος ὄχλου τῆς πρωτευούσης ἐξε-

τράπησαν εἰς σφαγὴν καὶ λεηλασίαν τῶν Ἑλλήνων. Οἱ σ ο φ τ ά δ ε ς (ιεροσπουδασταὶ) μετὰ Τ ο υ ρ κ ο λ α ζ ῶ ν (Μωαμεθανῶν τοῦ Πόντου) ἐληλάτησαν καὶ κατεδάφισαν τὸ ἅγίασμα τῆς Ζ ω ο δ ό χ ο υ Π η γ ῆ ς, τὸ σημαντικώτατον προσκύνημα τῶν Ἑλλήνων, κείμενον ἐκτὸς τῆς πόλεως. Τὴν δὲ 22 Μαρτίου ὁ σουλτάνος ἐθανάτωσε πολλοὺς σημαίνοντας Ἑλληνας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, συγγενεῖς ἢ σχετικούς τῶν ἐν Μολδαυία προυχόντων ὁμογενῶν.

Ἄλλ' ἡ τουρκικὴ μανία ἐκορυφώθη, ὅταν τὴν 3 Ἀπριλίου ἔφθασε ταχυδρόμος ἐξ Ἀθηνῶν ἀγγέλλων τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου. Λέγεται ὅτι ὁ σουλτάνος ἐρρίφθη εἰς τὸ ἔδαφος ἀφρίζων ἐκ παραφορᾶς καὶ φωνάζων ἐκδίκησιν. Ἡ δὲ διαβεβαίωσις τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Ρωσσίας, ὅτι ὁ τσάρος δὲν ἐνέχεται εἰς τὰς ταραχὰς τῶν ἡγεμονιῶν, ἀπεθράσυνε τοὺς Τούρκους περισσότερον. Ὁ διερμηνεὺς τῆς Πύλης Κωσιτάκης Μ ο υ ρ ο ύ ζ η ς ἀπεκεφαλίσθη ὑπὸ τὴν μεγάλην Πύλην τῶν ἀνακτόρων φορῶν τὴν ἐπίσημον στολὴν του παρουσία τοῦ Μαχμούτ, διότι ἡ Πύλη εἶχε συλλάβει ἐπιστολὴν τοῦ Ὑψηλάντου ἀπευθυνομένην πρὸς αὐτόν, ἄνευ δὲ φανερᾶς αἰτίας ἀπεκεφάλισαν ἢ ἐκρέμασαν ἐκ τοῦ παραθύρου τῆς οἰκίας των συγγενεῖς τραπεζίτας ἢ ἰατροὺς τῶν ἄλλοτε ὀσποδάρων ἢ μεγάλων διερμηγέων. Τὸ Μέγα Σάββατον (9 Ἀπριλίου) ἀπεκεφάλισαν δύο ἐφημερίους τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, διότι ἡ φρουρομένη ὑπ' αὐτῶν δόμνα Ε ὕ φ ρ ο σ ύ ν η Μ ο υ ρ ο ύ ζ η ἔδραπέτευσεν.

Τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου) μετὰ τὴν λειτουργίαν, ἀφοῦ εἶχε διαλυθῆ τὸ ἀραιὸν καὶ περίτρομον ἐκκλησίασμα, ἔφθασεν ὁ διαδεχθεὶς τὸν ἀποκεφαλισθέντα διερμηνεὴ Ἀ ρ ι σ τ ά ρ χ η ς μετὰ τοῦ γραμματέως τοῦ Ρεῖς ἐφέντη (προέδρου τοῦ συμβουλίου τοῦ κράτους) καὶ συναθροίσας τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν συντεχνιῶν ἀνέγνωσε φιρμάνιον, διὰ τοῦ ὁποίου καθηρεῖτο ὁ Πατριάρχης. «Ἐπειδὴ ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ἐφάνη ἀνάξιος τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, ἀχάριστος καὶ ἄπιστος πρὸς τὴν Πύλην καὶ ραδιοῦργος, γίνεταί ἐκπτωτος τῆς θέσεώς του». Ἔτερον φιρμάνιον διέτασσε τὴν ἄμεσον ἐκλογὴν νέου Πατριάρχου. Ὁ Γρηγόριος περιωβρίσθη καὶ ἐφυλακίσθη καὶ μετὰ μεσημβριαν τῆς αὐτῆς

ἡμέρας ἐξήχθη ἐκ τῆς φυλακῆς καί, ἀφοῦ ἐκακοποιήθη διὰ λακτισμάτων, ἐκρεμάσθη εἰς τὴν μεσαίαν θύραν τοῦ Πατριαρχείου. Ὁ γιαφτᾶς, δηλ. τὸ ἔγγραφο τῆς καταδίκης, τὸ ὁποῖον ἀνήρτησαν ἐπ' αὐτοῦ, ἔλεγεν ὅτι ὁ Γρηγόριος ἦτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα κρύφιος συνωμότης, ἀφοῦ πατρίς του εἶναι ἡ Πελοπόννησος, ὅπου ἐξεροράγη ἡ ἐπανάστασις, καὶ δὲν ἐκίνησε τὰ πνευματικά του ὄπλα κατὰ τῶν ἀπίστων. Τρεῖς ἡμέρας ἔμεινε τὸ λείψανον ἐπὶ τῆς ἀγχόνης καὶ τὴν τρίτην παρεδόθη εἰς τοὺς Ἑβραίους, οἱ ὁποῖοι τὸ ἔσυραν διὰ τῶν ὁδῶν τοῦ Φαναρίου χλευάζοντες καὶ βλασφημοῦντες καὶ τὸ ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἐνῶ οἱ καθολικοὶ τοῦ Γαλατᾶ ἐπανηγύριζον καὶ ἔψαλλον δοξολογίας.

Ὁ *Γρηγόριος Α'* (1751-1821) ὑπὸ τὸ ἀρχικὸν ὄνομα Γεώργιος Ἀγγελόπουλος καταγόμενος ἐκ Δημητσάνης τῆς Ἀρκαδίας εἶχεν ἀνέλθει διὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς αὐστηρότητος τῶν ἡθῶν τὰ ὑπάτα ἀξιώματα τῆς ἐκκλησίας. Τὸ 1784 ἐκλεχθεὶς μητροπολίτης Σμύρνης εἶχε κληθῆ τὸ 1798 εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον καὶ δις ἐξορισθεὶς εἰς τὸν Ἄθω ἐκλήθη τὸ 1819 τὸ τρίτον εἰς τὸν θρόνον. Ἦτο 70τούτης, ὅτε ἀπέστη τὸν μαρτυρικὸν θάνατον.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ σουλτάνος ἐκρέμασε καὶ τρεῖς ἐκ τῶν φυλακισθέντων ἀρχιερέων, ὁ δὲ ὄχλος ἐξετράπη εἰς πᾶν εἶδος ἀκολασίας. Ἐπετέθη κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς πόλεως, ἐβεβήλωσε καὶ ἐσύλησεν αὐτάς. Τὸ τέλος Ἀπριλίου ὁ σουλτάνος διέταξε νὰ ἀπαγχονισθοῦν καὶ οἱ ἄλλοι τρεῖς φυλακισθέντες ἀρχιερεῖς. Ὁ δῆμιος εἰσήγαγεν αὐτοὺς ἐντὸς ἀκατίου, ἀνέπλευσε τὸν Βόσπορον καὶ ἐκρέμασεν αὐτοὺς εἰς τὰ τρία πολυαριθμότερα ἑλληνικὰ προάστεια τοῦ Βοσπόρου. Κατὰ τὰς ἐπομένας ἡμέρας ἐξηκολούθησεν ἡ μανία τῶν Τούρκων καὶ εἰς 10 χιλ. ὑπολογίζονται τὰ θύματα τῆς τουρκικῆς ἀγριότητος μόνον εἰς τὴν Κων]πολιν. Ὅμοιαι σκηναὶ βαρβαρότητος συνέβησαν εἰς τὴν Σμύρνην, Ἀδριανούπολιν, Αἴνον καὶ ἄλλαχοῦ.

Διὰ τῶν ἀγριοτήτων τούτων ἠθέλησεν ἡ Πύλη νὰ τρομοκρατήσῃ τοὺς ραγιαδες. Ἀλλὰ κατὰ βάθος τοῦτο ἐδείκνυε τὴν ἀνικανότητά της νὰ ἐνεργήσῃ δραστηριῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς κατὰ τῶν εἰρηνικῶν καὶ ἀκινδύνων Ἑλλήνων τῆς πρωπευούσης καὶ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ μετὰ τὰς αἱματηρὰς βιαιότη-

τας ἄρχοντες καὶ λαὸς ἐκόρεσαν τὸ πάθος των καὶ ἐνόμισαν ὅτι ἐξετέλεσαν τὸ καθήκον των. Ἄλλ' ἢ τρομοκρατικὴ μέθοδος ἐξῆψε μᾶλλον τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ πόλεμος ἔλαβε χαρακτῆρα θρησκευτικόν, ἄγριον καὶ ἐξοντωτικὸν μεταξὺ τῶν δύο φυλῶν. Τὴν αὐτὴν ἐντύπωσιν ἐπροξένησεν ἡ διαγωγή τοῦ σουλτάνου καὶ εἰς τοὺς εὐρωπαίους. Προπάντων ὁ ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχου προσεκάλεσε βαθεῖαν αἰσθησίν εἰς τὸν ὁμόδοξον ρωσικὸν λαὸν καὶ ἀπὸ τότε ἤρχισαν αἱ προστριβαὶ μεταξὺ Πύλης καὶ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ρώσσου πρεσβευτοῦ.

ΑΙ ΔΥΣΧΕΡΕΙΑΙ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

Ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἐπῆλθε μετὰ δυνάμεως καὶ ταχύτητος φυσικοῦ φαινομένου. Ἐντὸς ὀλίγου τὰ κύματά της ἐκχειλίσαντα ἐκ τῆς Πελοποννήσου κατέκλυσαν τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὰς νήσους καὶ ἐξηπλώθησαν μέχρι τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἄλλ' ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν ἔμελλε νὰ διέλθῃ μακρὰν καὶ κοπιώδη δοκιμασίαν, διότι εἶχε ν' ἀντιμετωπίσῃ κραταιὰν αὐτοκρατορίαν. Οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχον οὔτε χρήματα οὔτε πολεμεφόδια οὔτε στρατόν. Διὰ τοῦτο ἦτο ἔργον δυσχερέστατον ἢ παρασκευὴ ἀξιωμαχοῦ στρατοῦ. Ἐκ τῶν Πελοποννησίων μόνον οἱ Μανιάται ἦσαν ἡσκημένοι εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὄπλων. Μετὰ τὰς πρώτας ἐπιτυχίας τὸ ὄνομα τοῦ Κολοκοτρώνη προσεῖλκυσε πλῆθος ἐθελοντῶν, ὅπως ἄλλοτε ἡ φήμη τοῦ Βαλλενσταίν. Ἄλλ' ὁ πρῶτος οὗτος ἑλληνικὸς στρατὸς παρουσίαζε περιέργον ὄψιν. Οἱ πλείστοι τῶν προμάχων τῆς πατρίδος ἦσαν ἄοπλοι, τινὲς ἔφερον μαχαίρας, ἄλλοι σφενδόνας καὶ ἄλλοι ράβδους ἀλωνιστικάς. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐδιδάχθη ταχέως πόσον ἡδύνστο νὰ στηριχθῆ εἰς τὸν ἀσύντακτον ἐκεῖνον ὄχλον, διότι, μόλις ἐνεφανίσθη ὁ ἐχθρὸς, οἱ Ἕλληνες πολιορκοῦντες τὸ φρούριον τῆς Κ α ρ υ τ α ί ν η ς διεσκορπίσθησαν τρέχοντες εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰ σπήλαια. Ὡστε ὁ Κολοκοτρώνης ἐκινδύνευσε νὰ συλληφθῆ. Γενικὴ δυσθυμία κατέλαβε τότε τοὺς ὀπλαρχηγούς, οἱ ὅποιοι εἶχον μείνει σχεδὸν ἄνευ μαχητῶν. Ἄλλ' ὁ Κολοκοτρώνης ἔμεινεν ἐγκαρτερῶν καὶ μετ' ὀλίγον κατώρθωσε νὰ συναθροίσῃ 300 ἄνδρας καὶ ἐγκα-

ταστήσας εἰς στρατόπεδον προσεπάθει νὰ ὀργανώσῃ αὐτοὺς δηλώσας ὅτι ἔμελλε νὰ σχηματίσῃ ἱερὸν λόχον. Ἄλλ' οἱ νεοχειροτόνητοι ἱερολοχῆται ἐγκατέλειψαν τὸν ἀρχηγόν, μόλις ἀνεφάνη ὁ ἐχθρός.

ΠΟΛΕΜΙΚΟΝ ΣΧΕΔΙΟΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ-ΜΑΧΗ ΒΑΛΤΕΤΣΙΟΥ

Ἐν μέσῳ τῶν ἀπογοητεύσεων τούτων ὁ Κολοκοτρῶνης ἔμενεν ἀκλόνητος, ἦλθε μάλιστα εἰς ρῆξιν πρὸς τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς, οἱ ὅποιοι ἐπρότειναν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὴν Μεσσηνίαν, καὶ κατώρθωσε τέλος νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν γνώμην του. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ συνελθόντες ἀνέδειξαν τὸν Πετρόμπεην Μανρομιχάλην ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου ἀναθέσαντες εἰς αὐτὸν τὴν στρατολογίαν καὶ τροφοδοσίαν καὶ ἐδέχθησαν τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρῶνη. Ὁ ἔμπειρος κλέφτης ἐφρόνει ὅτι ἡ ἐπανάστασις δὲν ἦτο ἀσφαλής, ἐφόσον ἔμενε τουρκικὸς στρατὸς εἰς τὴν καρδίαν τῆς Πελοποννήσου. Ἐπρεπε λοιπὸν πάσῃ θυσίᾳ νὰ κυριευθῆ ἡ Τρίπολις. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ προσβάλουν καὶ νὰ πολιορκήσουν αὐτήν, ὁ Κολοκοτρῶνης ἐσκέφθη νὰ στήσῃ περὶ τὴν πόλιν ζώνην πολιορκητικὴν, ἡ ὁποία νὰ διακόψῃ τὰς συγκοινωνίας καὶ διαρκῶς περισφιγγομένη νὰ ἔξαναγκάσῃ εἰς παράδοσιν τὸ φρούριον. Ὅθεν τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα κατέλαβον τὰς πρὸς δυσμὰς, βορρᾶν καὶ μεσημβρίαν παρόδους καὶ ὁ Κολοκοτρῶνης ἐτάχθη μεσημβρινοδυτικῶς παρὰ τὸ Βαλτέτσι ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Μαινάλου, διὰ νὰ ἐπισκοπῆ ἀφ' ἑνὸς τὸ ὄροπέδιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κεῖται ἡ Τρίπολις, ἀφ' ἑτέρου τὰς κοιλάδας τῆς Μάνης καὶ τῆς Μεσσηνίας. Πράγματι ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων κατέστη δυσχερής. Ἄλλὰ τὸ θάρος τῶν ἐπαναστατῶν παρέλυσεν σημαντικὴ ἐπικουρία, ἡ ὁποία ἐφθασεν ἀπὸ βορρᾶ εἰς τὴν Τρίπολιν. Ὁ Χουρσίτ πασᾶς δηλονότι ἀνησυχῶν διὰ τὰς γυναῖκας τοῦ χαρεμίου του καὶ τοὺς θησαυρούς του ἀπέσπασε 3500 Ἀλβανούς ἐκ τοῦ πρὸ τῶν Ἰωαννίνων στρατοπέδου καὶ ἔστειλεν αὐτοὺς ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ ἐμπειροπολέμου καὶ ἱκανοῦ Μουσταφᾶ μπέη. Οὗτος κατῆλθεν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, διεπεραιώθη εἰς τὰς Πάτρας, ἐστράφη πρὸς τὴν Κόρινθον, τῆς ὁποίας ἔλυσεν τὴν πολιορκίαν ἐκδιώξας τὸ

ὑπὸ τὸν Παπαφλέσσαν πολιορκητικὸν σῶμα, καὶ διαβὰς διὰ τῶν Δερβενίων μέχρις Ἄργους ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου καὶ τὴν 30 Ἀπριλίου εἰσῆλθεν εἰς Τρίπολιν.

Ὁ Μουσταφᾶ μπέης προσέβαλε τὸ ἐν Βαλτετσίῳ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων θέλων νὰ ἐπωφεληθῆ ἔκ τοῦ τρόμου, τὸν ὁποῖον ἐνέπνευσε ἡ ἐμφάνισίς του. Ἄλλ' οἱ κατέχοντες τὸ χωρίον Μανιάται, χίλιοι περίπου τὸν ἀριθμὸν, ὑπὸ τοὺς **Ἥλιαν** καὶ **Κυριακούλην Μαυρομιχαλαίους**, ἐκράτησαν τὰς θέσεις, τὰς ὁποίας κατεῖχον ὄπισθεν τεσσάρων λιθοκτιστῶν ἡμικυκλικῶν ταμπουρίων. Ἐνισχυθέντες δὲ τὴν νύκτα διὰ τοῦ σώματος τοῦ Πλαπούτα, τοῦ Κολοκοτρῶνῃ καὶ ἄλλων ἐπικουριῶν ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς Ἀλβανούς, οἱ ὁποῖοι ἐγκατέλειψαν τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰ δύο τῶν κανόνια. Ἐφονεύθησαν 600 Τοῦρκοι καὶ 150 Ἕλληνες καὶ τὴν ἐπαύριον οἱ Ἕλληνες ἔστησαν τρόπαιον ἔκ 400 ἐχθρικῶν κεφαλῶν (13—14 Μαΐου).

Ἡ μάχη τοῦ Βαλτετσίου ἐκρίνε τὴν τύχην τῆς Τριπόλεως, διότι, ἀφοῦ ἀπέτυχε καὶ ἡ ἀπόπειρα τοῦ Μουσταφᾶ μπέη κατὰ τοῦ ἐν Βερβένοις ἑλληνικοῦ στρατοπέδου, ὁ περὶ τὴν πόλιν κρικός ἐσφίγγετο ὄλονεν στενώτερον. Πλὴν τούτου εἶχε μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν πορείαν τοῦ ἀγῶνος, διότι ἡ νίκη ἐνέπνευσε θάρρος καὶ αὐτοπεποίθησιν εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι μετὰ θάρρους ἀντεμετώπιζον εἰς τὸ ἕξῃς τοὺς Τούρκους.

ΠΡΩΤΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Ἐνῶ οἱ Ἕλληνες τῆς Πελοποννήσου δὲν εἶχον ἀκόμη πῖστιν εἰς τὴν πολεμικὴν ἰκανότητά των, τὴν χερσόνησον ἔσωσαν οἱ ὄπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς, διότι παρεκώλυσαν τὴν διέλευσιν νέας ἐπικουρίας πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Τριπόλεως.

Δύο τοῦρκοι πασάδες, ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ, βαλῆς τῆς Πελοποννήσου, καὶ ὁ Ὁμέρ Βρυώνης, παρεσκεύασαν σημαντικὰς δυνάμεις εἰς τὴν Λαμίαν κατὰ διαταγὴν τοῦ Χουρσίτ, διὰ νὰ καταπνίξουν τὰς ἐν Ἑλλάδι ταραχάς. Οἱ ὄπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς Δυοβουνιώτης, Πανουργιάς καὶ Διάκος ἠθέλησαν

ν' ἀναχαιτίσουν αὐτούς. Ἄλλα κατὰ τὰς διαβάσεις τῶν ὄρεων, τὰς ὁποίας ἐδόξασεν ἡ ἀνδρεία τῶν Σπαρτιατῶν τοῦ Λεωνίδου, ἐθυσίασθη ὁ νεαρὸς ἦρωας τοῦ ἀγῶνος Ἀθανάσιος Διάκος, διότι πρὸ τῶν ὑπερέτερων καὶ καλύτερον ὀπλισμένων δυνάμεων τῶν Τούρκων (9 χιλιάδες πεζοὶ καὶ ἵππεις) ὑπεχώρησαν οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοί. Ὁ Διάκος ὑπερασπίζων τὴν ἐπὶ τοῦ Σπερχειοῦ γέφυραν τῆς **Ἀλαμάνας** συνετρίβη καὶ συλληφθεὶς ἐσουβλίσθη (20 Ἀπριλίου 1821).

Ἄλλ' ὁ καλύτερον ἡσχημένος εἰς τὸν κλεφτοπόλεμον υἱὸς τοῦ Ἀνδρίτσου Ὁδυσσεὺς παραμονεύσας μετ' ὀλίγων παλληκαριῶν εἰς τὸ **Χάνι τῆς Γραβιάς** ἐφόνευσε σημαντικὸν ἀριθμὸν ἐκ τοῦ στρατοῦ τοῦ Βρυώνη. Ὅταν δὲ οἱ Τούρκοι ἐπεχείρησαν νὰ κυριεύσουν τὸν μικρὸν ξενῶνα διὰ τηλεβόλων, οἱ περὶ τὸν Ὀδυσσεῆ εἶχον ἤδη τραπῆ εἰς τὰ ὄρη ἀπολέσαντες δύο μόνον συντρόφους (8 Μαΐου). Ἡ παράτολμος αὕτη ἀντίστασις ὀλίγων ἀνδρῶν, ἡ ὁποία ἐσταμάτησεν ὀλόκληρον ἡμέραν τὸν τουρκικὸν στρατόν, ἀνεπτέρωσε τὸ καταπεσὸν μετὰ τὸ ἀτύχημα τῆς Ἀλαμάνας φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ κατέστησεν ἔνδοξον τὸ ὄνομα τοῦ Ὀδυσσεῶς, ὁ ὁποῖος ἀπέβη ὁ Κολοκοτρῶνης τῆς Στερεᾶς.

Ὁ Ὀδυσσεὺς **Ἀνδροῦτσος** ἦτο υἱὸς τοῦ περιφήμου κλέφτου τοῦ ΙΗ, αἰῶνος Ἀνδρίτσου ὀνομασθεὶς οὕτω, διότι ἐγεννήθη εἰς τὴν νῆσον Ἰθάκην (1770), τὴν πατρίδα τοῦ ὀμηρικοῦ ἦρωος. Ἀπορφανισθεὶς εἰς παιδικὴν ἡλικίαν προσελήφθη δεκαπενταετῆς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀλῆ, ὁ ὁποῖος ἐξετίμησε τὸν θαρραλέον καὶ ἐριστικὸν νεανίαν καὶ διώρισε αὐτὸν γενικὸν ἀρματωλὸν τῆς Βοιωτίας, Φωκίδος καὶ Δωρίδος. Τὸ 1818 ἐμνήθη εἰς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν. Ὅταν ὁ Ἀλῆς ἐκηρύχθη ἀποστάτης, ὑπεκρίθη τὸν πιστὸν σύμμαχον τοῦ σατράπου, ἀλλ' ὑπεχώρησε πρὸ τῶν σουλτανικῶν στρατευμάτων καὶ κατέφυγεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους.

Τὸ κατόρθωμα τοῦ Ὀδυσσεῶς ἐκώλυσε τὸν Βρυώνη νὰ διαβῆ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως, διότι δὲν ἔκρινεν ὀρθὸν νὰ προχωρήσῃ, πρὶν καταστείλῃ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ὄθεν, ἀφοῦ διέμεινεν εἰσέτι ὀκτῶ ἡμέρας εἰς τὸ Χάνι, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ κατέλαβε τὴν Λεβάδειαν, τὴν ὁποίαν διήρ-

πασαν οἱ Ἄλβανοί του. Ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ἄλλοι ὄπλαρχηγοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος παρηκολούθησαν αὐτὸν ἐνοχλοῦντες. Ἄλλ' ὁ Βρυώνης ἐφάνη ὑπέρτερος εἰς τὰς συμπλοκάς, κατέλαβε τὰς Θήβας καὶ προήλασε πρὸς τὴν Εὐβοίαν προσπαθῶν νὰ προσελκύσῃ τοὺς Ἕλληνας διὰ φιλανθρώπου τρόπου. Διὰ τοῦτο ὑπέσχετο ἀμνηστίας καὶ δὲν ἔβλαψεν ὄσους προσεκύνησαν. Εἰς τὴν Εὐβοίαν προσέκρουσεν εἰς τὴν γενναίαν ἀντίστασιν εἰς τὴν θέσιν **Βρυσάκια** (15 Ἰουλίου) καὶ προχωρήσας ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἔσωσε τοὺς δεινῶς κατατροχομένους εἰς τὴν Ἀκρόπολιν Τούρκους (Πρώτη πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως, 25 Ἀπριλίου—20 Ἰουλίου). Ἄλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, διότι οἱ πελοποννήσιοι ἀρχηγοὶ θορυβηθέντες συνέρρουσαν εἰς τὸν Ἴσθμόν, ὁ Πᾶνος Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Δικαῖος, ὁ Σουλιώτης καὶ ὁ Ἀντώνιος Μαυρομιχάλης, ἐνῶ οἱ ὄπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς ἠπείλουν νὰ διακόψουν τὰς συγκοινωνίας του.

Ἐν τῷ μεταξὺ νέα δύναμις τουρκικὴ 8 χιλ. περίπου ἄνδρες προερχομένη ἐκ Μακεδονίας εἶχε φθάσει μέχρι Λαμίας καὶ προήλαυε πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Βρυώνη. Ἄλλ' οἱ ὄπλαρχηγοὶ Δυοβουνιώτης Πανουργιάς καὶ Γκούρας προσέβαλον αὐτὴν παρὰ τὰ **Βασιλικά**, ἐπὶ τῆς λεωφόρου τῆς ἀγούσης ἀπὸ Λαμίας εἰς Ἀταλάντην, καὶ ἐνίκησαν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην (25—26 Αὐγούστου). Οἱ δύο πασάδες ἀπειλούμενοι πανταχόθεν καὶ φοβούμενοι τὸν ἐπερχόμενον χειμῶνα ἀνέζησαν ἐξ Ἀττικῆς τὸν Ὀκτώβριον ἐπανακάμπτοντες εἰς τὴν Ἡπειρον. Οὕτως ἀπέτυχεν ἡ πρώτη ἐκστρατεία τῶν Τούρκων κατὰ τῆς Πελοποννήσου.

ΑΛΩΣΙΣ ΤΡΙΠΟΛΕΩΣ

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐκρίνετο ἡ τύχη τῆς Τριπόλεως, ἀφοῦ προηγουμένως περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ἄλλαι ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχόμεναι θέσεις. Τὴν 25 Ἰουνίου παρεδόθη ἡ **Μονεμβασία** καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὸ **Ναυαρίνον**. Ἄλλὰ δυστυχῶς οἱ Ἕλληνες διέπραξαν ἀσυγχωρήτους βιαιότητες, ἰδίως κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Ναυαρίνου, διότι εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων δὲν ὑπῆρχεν οὔτε τάξις οὔτε

πειθαρχία οὔτε σεβασμὸς πρὸς τοὺς ἀρχηγούς. Πρὸ μικροῦ εἶχε φθάσει εἰς Πελοπόννησον ὁ **Δημήτριος Ὑψηλάντης**, ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀγῶνος ἐν ὀνόματι τῆς ἀρχῆς. Ἀλλὰ ματαίως προσεπάθησε νὰ ἐπιβάλλῃ τάξιν καὶ πειθαρχίαν, διότι οἱ πρόκριτοι ἀντέπραττον κατ' αὐτοῦ διὰ παντὸς τρόπου, αἱ διαταγαί του δὲν ἐξετελοῦντο μετὰ προθυμίας καὶ οἱ πολεμισταὶ παρεβίαζον τὰς συνθήκας, τὰς ὁποίας συνῆπτον οἱ ἀντιπρόσωποί του.

Ἐν τούτοις ἤγγιζον αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τῆς Τριπόλεως. Ἐντὸς τοῦ στενοῦ καὶ πετρώδους χώρου, ὅπου εἶχον συσσωρευθῆ ὑπὲρ τὰς 30 χιλ. ψυχαί, ἐτελεῖτο φρικιαστικὴ τραγωδία. Ἡ πείνα, ἡ δίψα καὶ αἱ νόσοι ἐθέρριζον αὐτοὺς καὶ μόνον ἡ φιλοκέρδεια τῶν πολιορκητῶν παρέτεινε τὴν θλιβερὰν ζωὴν τῶν πολιορκουμένων. Διότι οἱ Ἕλληγες ἐπώλουν εἰς αὐτοὺς τὰ τροφίμα εἰς ὑπερόγκους τιμὰς καὶ τακτικὴ ἀγορὰ ἐτελεῖτο ὑπὸ τὰ τείχη τῆς πόλεως. Οἱ Τούρκοι ἠγόραζον ἀντὶ ὄπλων καὶ κειμηλίων σῦκα καὶ σταφυλάς, οἱ δὲ πρόκριτοι καὶ ὄπλαρχηγοὶ ἀντὶ ἀδραῶς ἀμοιβῆς διηυκόλυνον τὴν φυγὴν σημαινόντων Τούρκων καὶ ὁ Κολοκοτρώνης συνεννοεῖτο μετὰ τῶν Ἀλβανῶν, διὰ νὰ ἀποχωρήσουν ὑπόσπονδοι. Ἐνῶ δὲ οἱ ἐγκλειστοὶ ὑπέφερον ταῦτα, ἄλλο μαρτύριον ἐτελεῖτο ἐντὸς τῆς πόλεως. Οἱ Τούρκοι εἶχον κλείσει 38 ἄτομα, ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους, ἐντὸς τῆς ὑγρᾶς φυλακῆς τῶν κακούργων, ὅπου ἐσήποντο ρακένδυτοι, φθειριῶντες καὶ ἡμιθανεῖς ἐκ τῆς ἀσιτίας καὶ κακουχίας. Πολλοὶ ἀπέθανον, ἄλλους δὲ ἀπεκεφάλισαν διὰ διαφόρους προφάσεις.

Ἡ ἀναρχία ἐκορυφώθη, ὅταν ἐματαιώθησαν αἱ περὶ παραδόσεως διαπραγματεύσεις καὶ μάλιστα ὅταν ὁ Ὑψηλάντης ἀπεμακρύνθη ἐκ τοῦ στρατοπέδου ἐκστρατεύσας εἰς τὰ παραλία τοῦ Κορινθιακοῦ, διὰ νὰ κωλύσῃ πιθανὴν ἀπόβασιν τῶν Τούρκων. Τέλος οἱ στρατιῶται ἀνέβησαν τὰ τείχη καὶ ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν (23 Σεπτεμβρίου 1821).

«Ὁ ὄπλοφόρος λαὸς τῆς Ἑλλάδος, ὡς γράφει ὁ Τρικούπης, ἦτο ἔτι μᾶλλον ἀκράτητος κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, διότι οὔτε κυβέρνησις ὑπῆρχεν οὔτε μισθὸς ἐδίδετο οὔτε τροφαὶ τακτικῶς διενέμοντο.

οὔτε μέλλον ἀσφαλὲς ἐφαίνετο οὔτε ὁ ἄτακτος ἐπαιδεύετο οὔτε ὁ σωφρονῶν ἀντημείβετο. Διὰ ταῦτα ἡ ἡμέρα τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπόλεως ἦτο ἡμέρα καταστροφῆς, πυρκαϊᾶς, λεηλασίας καὶ αἵματος. Ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά, ὅλοι ἀπέθνησκον, ἄλλοι φονευόμενοι, ἄλλοι... ριπτόμενοι εἰς τὰς θλόγας καὶ ἄλλοι ὑπὸ τὰ καταπίπτοντα στεγάσματα καὶ πατώματα θαπτόμενοι... Τόση δὲ ἦτο ἡ ἐπισυμβᾶσα λεηλασία, ὥστε αἱ πλείσται τῶν οἰκιῶν ἐγυμνώθησαν καὶ αὐτῆς τῆς ξυλώσεώς των».

Δεινὴ σύγκρουσις συνέβη μεταξὺ Κολοκοτρώνη καὶ Δελγιάννη ἕνεκα τῆς διασώσεως τῶν Ἀλβανῶν, ὃ δὲ Ὑψηλάντης μικροῦ δεῖν ἐφρονεῦετο ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν του, διότι εἶχεν ἀπομακρύνει αὐτοὺς ἐκ τῆς Τριπόλεως.

Ἄλλὰ διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπόλεως ἐπαγιώθη ἡ ἐπανάστασις, διότι τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Πελοποννήσου ἦτο τελείως ἐλευθέρων. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ πλουτήσαντες διὰ τῶν λαφύρων ὥπλισαν καλῶς τοὺς ἀκολούθους των καὶ οἱ χωρικοὶ ἀποβαλόντες τὰς μαχαίρας καὶ τὰς σφενδόνας ὥπλισθησαν διὰ πυροβόλων. Ἄλλ' ἀτυχῶς ἡ διχόνοια παρέλυε τὴν ἐνεργητικότητά των Ἑλλήνων. Ὁ Κολοκοτρώνης ἠθέλησεν ἐπωφελοῦμενος ἐκ τῆς ἐντυπώσεως, τὴν ὁποίαν παρήγαγεν ἡ πτώσις τῆς Τριπόλεως, νὰ προσβάλλῃ τὸ φρούριον τῶν Πατρῶν. Ἄλλ' οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἀχαιῶν Γερμανὸς καὶ Ζαΐμης ἔγραψαν εἰς τὸν Ὑψηλάντην ὅτι αὐτοὶ ἐξήρχουν εἰς τὴν ἐκπολιόρησιν τοῦ φρουρίου καὶ ἠπέλιθησαν ὅτι θ' ἀντέτασσαν ἔνοπλον ἀντίστασιν, ἂν ἤρχετο ὁ Κολοκοτρώνης. Τότε ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Ὑψηλάντης ἐτράπησαν κατὰ τοῦ Ναυπλίου καὶ τοῦ Ἀχροκορίνθου. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ πολιορκῶν τὰς Πάτρας στρατὸς τῶν Ἀχαιῶν διεσκορπίσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ὁ Ὑψηλάντης ὑπέστη σειρὰν ἀποτυχιῶν πρὸ τοῦ Ναυπλίου καὶ μόνον ὁ Ἀχροκορίνθος κατατροχόμενος ὑπὸ πείνης ἦλθεν εἰς λόγους πρὸς αὐτὸν καὶ ἐσυνθηκολόγησε τὴν 14 Ἰανουαρίου 1822.

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ ΚΑΙ ΠΕΤΡΟΜΠΕΗΣ

Ἄλλ' ὁ Κολοκοτρώνης εἶλκε τὸ γένος ἐκ παλαιᾶς οἰκογενείας κλεφτῶν, ἡ ὁποία κατήγετο ἐκ Λεονταρίου τῆς Γορτυνίας (Ἀρκαδία). Τὸ ὄνομα Κολοκοτρώνης ἦτο κοινὸν καὶ περιβόητον ἤδη τὸν 17^{ον} αἰῶνα καὶ

τὰ δημοτικά ἄσματα ὕμνησαν τὰ κατορθώματα καὶ τὰς περιπετείας τῶν Κολοκοτρωναίων. Οὐδείς ἐκ τῆς οἰκογενείας του, καθόσον ἐνεθυμείτο, εἶχεν ἀποθάνει ἐκ φυσικοῦ θανάτου. Αὐτὸς δὲ ὁ Θεόδωρος ἐγεννήθη ἐν μέσῳ τοῦ τρόμου τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1770 καί, ὡς διηγῆθη ὁ ἴδιος, ἢ μήτηρ του ἔφερεν αὐτὸν εἰς τὸν κόσμον ἐπὶ τινος ὄρου ὑποκάτω δένδρου, διότι ὅλοι εἶχον καταφύγει εἰς τὰ ὄρη. Εἶδομεν πῶς ὁ πατήρ του ἔπεσε θῦμα τῆς δολιότητος τοῦ Καπετὰν πασᾶ. Ὁ Θεόδωρος νέος ἔτι ἐπεδόθη εἰς τὸ στάδιον τῶν ὄπλων καὶ ὑποστὰς πολλὰς πικρίας παρὰ τῶν ἡμετέρων καὶ διωχθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατέφυγεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους. Κατὰ τὸν ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1806 ἐξῆλθεν ὡς πειρατῆς καὶ τὸ 1810 εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀγγλικὴν ὑπηρεσίαν προαχθεὶς μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ταγματάρχου. Ὁ Κολοκοτρώνης ἦτο γνήσιος τύπος πρωτοκλέφτου. Ἡ μεγάλη κεφαλὴ του, περιβεβλημένη μακρὰν κόμην, ἐπεκάθητο ὑπερηφάνως ἐπὶ τῶν ἰσχυρῶν ὤμων τοῦ, τὸ μέτωπόν του ἦτο εὐρύ, τὸ πρόσωπόν του μελαψὸν καὶ τὸ βλέμμα του, καλυπτόμενον ὑπὸ πυκνῶν ὄφρῶν, εἶχε κατὰ τὸ ἄτρομον καὶ σκοτεινόν. Ἡ βροντώδης φωνὴ του ἦτο ἐνθαρρυντικὴ διὰ τοὺς πολεμιστὰς καὶ ἡ περίφημος λοφωτὴ περικεφαλαία του, τὴν ὁποίαν ἔφερεν ὡς ἄγγελος ἀξιωματικός, ἠΰξανε τὴν ἐπιβλητικότητά του. Ὁ Κολοκοτρώνης συνήγωνε τὸ ἀτίθασσον καὶ τὸ πονηρὸν τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου μετὰ σπανίας πείρας τοῦ κόσμου καὶ φωτεινῆς ἀντιλήψεως τῶν πραγμάτων. Ἐπίστευεν εἰς τὴν τελειωτικὴν νίκην τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν πίστιν ταύτην παρέδιδε καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἀπειθῶν εἰς τὸν στρατὸν, ὁσᾶκις παρουσιάετο εὐκαιρία, λόγους θερμοῦς, ἀπλοῦς καὶ πειστικούς. Συνήθιζε δὲ νὰ λέγῃ ὅτι ὁ Θεὸς ὑπέγραψε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ δὲν ἀνακολεῖ τὴν ὑ ογραφὴν του. Ὁ Κολοκοτρώνης εἶναι μία ἀπὸ τὰς ἐξεχούσας φυσιογνωμίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε σημαντικωτάτη ἢ ἐπίδρασις του, καὶ συγχρόνως εἰς τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν τύπων τοῦ νεωτέρου Ἑλληνος.

Ὁ δὲ τῆς Μάνης ἡγεμὼν *Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης* (1775—1848) ἦτο παῖς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770, ὁπότε τουρκικὴ βόμβα ἐκραγεῖσα κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Μελιτύργου ἐφόρευσε πάντας τοὺς ὑπερασπιστὰς του πλὴν αὐτοῦ καὶ τινος ἄλλου. Ἀνδρωθεὶς κατέλαβε σχεδὸν μοναρχικὴν θέσιν εἰς τὴν Μάνην καὶ ὅλοι ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς τὸν ἐνδεδειγμένον ἀρχηγὸν τοῦ μέλλοντος κινήματος Ἡ ἐπιβολὴ αὐτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του ἦτο μεγάλη ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦτο ἐνίσχυε τὴν φυσικὴν ἀλαζονείαν τοῦ Μανιάτου μπέη : «Τολμᾶς, χθεσινὲ ἄνθρωπε, νὰ μετρηθῆς μαζί μου, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα εἶναι τόσον παλαιὸν ὅσον αἱ πέντε κορυφαὶ τοῦ Ταυγέτου !», ἔλεγε πρὸς τοὺς ἐξ ἀσημοτέρων ἀντιπάλους του. Αἱ τιμαὶ καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια ἔθελγον αὐτὸν καὶ ἠσθάνετο ζωηροτάτην χαρὰν παρέχων ἡγεμονικὰ δῶρα εἰς τοὺς ὁπαδοὺς του καὶ μετριάζων τὴν πενίαν τῶν Μανιατῶν του. Κατὰ βάθος ἦτο πολὺ περιεσκεμμένος καὶ δὲν ἀνελάμβανεν ἐπιχειρή-

σιν, ἐὰν δὲν εἶχε βεβαιότητα περὶ τῆς ἐπιτυχίας της. Διὰ τοῦτο προσεπάθησε διὰ παντός τρόπου νὰ βεβαιωθῇ περὶ τῶν μέσων, τὰ ὁποῖα διέθετεν ἡ εἰταιρεία, πρὶν ἢ περιπλακῆ εἰς τὴν κινδυνώδη περιπέτειαν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος.

Ο ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΑΓΩΝ

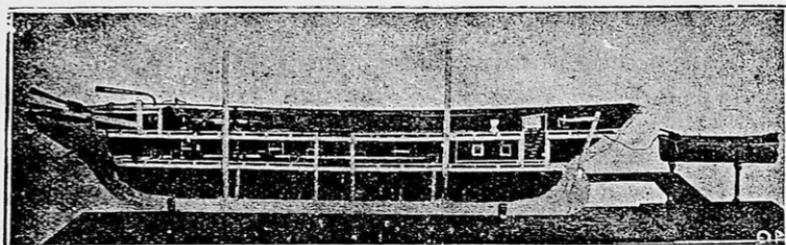
Ἐνῶ βραδέως ἐδημιουργεῖτο ὁ στρατός τῆς ξηρᾶς, ἡ ἐπανάστασις ἀπέκτησεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἀξιόλογον πολεμικὸν ὄργανον ἐπὶ τῆς θαλάσσης διὰ τῆς μετατροπῆς τῶν ἐμπορικῶν πλοίων τῶν νησιωτῶν εἰς πολεμικά. Ἐνῶ δὲ οἱ ὄπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς, ἰδίως διὰ τῆς νίκης τῶν Βασιλικῶν, ἀνεχαίτιζον τὴν προέλασιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἠμπόδισε τὴν μεταβίβασιν τουρκικοῦ στρατοῦ ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην.

Οἱ Ἕλληνες ἐπληροφορήθησαν ὅτι ἡ ἀρμάδα ἠτοιμάζετο νὰ ἐκπλεύσῃ ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντον. Πράγματι περὶ τὰ μέσα τοῦ Μαΐου ὁ τουρκικὸς στόλος ἐφάνη εἰς τὸ Αἰγαῖον ἀποτελούμενος ἀπὸ ἓν πλοῖον τῆς γραμμῆς, τρεῖς φρεγάτας καὶ τρεῖς κορβέτας. Τότε οἱ τολμηροὶ τῶν Ψαρῶν ναυτικοὶ κατώρθωσαν νὰ συναγείρουν τὸν στόλον τῶν ἀδελφῶν νήσων καὶ τὴν 18 Μαΐου ἐξέπλευσεν ὁ ἠνωμένος στόλος πρὸς βορρᾶν, ἀποτελούμενος ἀπὸ 50 μεγάλα καὶ 15 μικρὰ πλοῖα, καὶ τὴν ἐπομένην διέκρινε κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν ἄκρον τῆς Μυτιλήνης μίαν φρεγάταν τῶν 48 τηλοβόλων, προφυλακίδα τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου. Τινὰ τῶν ἑλληνικῶν πλοίων ἐπλησίασαν αὐτὴν καὶ ἐκανονιοβόλησαν, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσαν διὰ τῶν ἀδυνάτων τηλεβόλων των καὶ ἡ φρεγάτα κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρ ε σ σ ο ὦ. Ὁ πλοίαρχός της φοβούμενος νυκτερινὴν ἐπίθεσιν ἀνεβίβασεν ἐπὶ τοῦ σκάφους ἱκανοὺς στρατιώτας ἐκ τῆς ξηρᾶς.

Οἱ Ἕλληνες πλοίαρχοι εὐρισκόμενοι εἰς ἀμηχανίαν νὰ βλάψουν τὸ ἐχθρικὸν πλοῖον ἐσκέφθησαν νὰ τὸ πυρπολήσουν. Τότε ὁ πρακτικὸς διδάσκαλος τῆς ναυτικῆς Ἰωάννης Πάργιος, ἐπονομαζόμενος Π α τ α τ ο ὦ κ ο ς, μετέβαλε προχείρως δύο ἀπὸ τὰ μικρότερα πλοῖα εἰς πυρπολικά, ἄλλα δὲ παρήγγειλαν εἰς τὰ Ψαρά. Ἡ πρώτη ἀπόπειρα ἀπέτυχε, διότι οἱ Τοῦρκοι ἠγγρύπνουν, καὶ τὸ πυρπολικὸν ἐκάη ἀνωφελῶς. Ἀλλὰ μετὰ

δύο ημέρας ὁ τολμηρὸς ψαριανὸς πηδαλιούχος **Παπανικολῆς**, ἐξησκημένος ἤδη ἐκ τῶν συγκρούσεων πρὸς τοὺς ἀλγερινοὺς πειρατάς, κατώρθωσε σφοδρῶς πυροβολούμενος νὰ προσκολλήσῃ τὸ πυρπολικὸν του εἰς τὸ ἔμπροσθεν τοῦ ἐχθρικοῦ πλοίου. Ἡ φρεγάτα ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα καὶ ἐκ τῶν 1100 ἀνδρῶν τοῦ πληρώματος 8 μόνον ἐσώθησαν.

Τὸ παρὰ τὴν Ἐρεσσὸν κατόρθωμα ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας

Τομὴ πυρπολικοῦ (Κατὰ τὸν κ. Ράδον)

Τὸ πυρπολικὸν (brulot, κοινῶς μπουρλότο) εἶναι πολεμικὸν ὄπλον γνωστὸν εἰς παλαιότερους χρόνους. Χρῆσιν αὐτοῦ ἰδίως ἔκαμαν οἱ Ἄγγλοι κατὰ τῆς ἀρμάδας τοῦ Φιλίππου Β' καὶ κατὰ τοῦ ὀλλανδικοῦ καὶ γαλλικοῦ ναυτικοῦ. Ἡ τελειοποίησις τῶν πολεμικῶν πλοίων ἔθεσεν εἰς ἀχρησίαν τὸ πυρπολικόν, ἀλλὰ εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ἀπέβη ὄπλον τρομερόν. Τὸ ἑλληνικὸν πυρπολικὸν ἦτο συνήθως μικρὸν πλοῖον μὲ δύο πατώματα Ἐπὶ τοῦ κάτω πατώματος ἐτίθεντο βαρέλια πληρούμενα εὐφλέκτων ὑλῶν, πυρίτιδος, οἶνοπνεύματος, νάφθης, θείου, κληματανθράκων, πίσης, ρητίνης κλπ. Τὰ βαρέλια συνεδέοντο διὰ σωλῆνων, ἀνωθεν δὲ αὐτῶν ἠνοίγοντο ὄπαι ἐπὶ τοῦ ἄνω πατώματος. Ἐπὶ τοῦ κατὰστρώματος ἐτοποθεοῦντο ἄσκοι πλήρεις πίσης καὶ ρητίνης καὶ ἀγγεῖα πλήρη οἶνοπνεύματος καὶ νάφθης, ὀλόκληρον δὲ τὸ πλοῖον ἠλείφετο ἔξωθεν διὰ τῶν αὐτῶν εὐφλέκτων ὑλῶν. Τὸ πυρπολικὸν ἔσυρε πάντοτε λέμβον καλουμένην ἐ φ ὀ λ κ ι ο ν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐσφύζοντο οἱ ναῦται.

τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὰ Ψαρὰ ἐτελέσθη πανηγυρικὴ δοξολογία καὶ ὁ τουρκικὸς στόλος τόσον ἐξεπλάγη ἐκ τοῦ ἀπροσδοκίτου παθήματος, ὥστε ἐτράπη εἰς Δαρδανέλλια καὶ ἐζήτησεν ἀσφάλειαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τηλεβόλων. Ἄλλὰ τὸ πάθημα τοῦ τουρκικοῦ στόλου τὸ ἐπλήρωσαν οἱ ἀθῶοι ραγιάδες. Οἱ κάτοικοι τῆς Μυτιλήνης ἐσφάζοντο ἀνηλεῶς, δεινὴν δὲ καταστρο-

φήν ὑπέστη ἢ ἀνθοῦσα πόλις τῶν Κυδωνιῶν. Οἱ κάτοικοι τῶν Μοσχονησίων ἐξεπατρίσθησαν καὶ ὁ προσδαμὼν εἰς βοήθειαν ἑλληνικὸς στόλος ἀπέπλευσε κομίζων χιλιάδας προσφύγων, οἱ ὅποιοι διεσπάρησαν εἰς διαφόρους νήσους ζῶντες βίον ἄθλιον. Πολλοὶ τῶν κατοικούντων τὰ ἐνδότερα τῆς Μ. Ἀσίας Ἑλλήνων κατῆλθον εἰς τὰ παράλια καὶ διεπεραιώθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ

Ὅταν ἤρχιζεν ἡ ἐπανάστασις, δὲν ὑπῆρχε κεντρικὴ διοίκησις. Τὸ παλαιὸν κοινοτικὸν σύστημα ἐξηκολούθει νὰ λειτουργῇ ὅπως ἐπὶ τῆς τουρκικῆς δεσποτείας, εἰσεπράττοντο οἱ φόροι καὶ οἱ δημογέροντες διεξῆγον τὰς κοινοτικὰς ὑποθέσεις, ἦτο εὐτύχημα, ὅτι κατὰ τὰς κρίσιμους στιγμὰς τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος οἱ Ἕλληνες δὲν συνεζήτουν περὶ πολιτεύματος καὶ δὲν ἀφυπνίσθη κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τὸ φατριαστικὸν καὶ ταραχῶδες πνεῦμα τῆς φυλῆς.

Ἄλλ' ἦτο αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη κεντρικῆς ἀρχῆς, ἡ ὁποία θὰ ἐφρόντιζε πρωτίστως διὰ τὴν προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου. Διὰ τοῦτο οἱ πρόκριτοι καὶ οἱ ἀρχιερεῖς συνελθόντες μετὰ τῶν στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν εἰς τὴν Μ ο ν ἦ ν Κ α λ τ ε τ ζ ῶ ν (Μαντίνεια Ἀρκαδίας) διώρισαν ἐπιτροπὴν, ἡ ὁποία ὄφειλε συνεργαζομένη μετὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου Πετρόμπετη νὰ λάβῃ τὰ ἀναγκαῖα μέτρα πρὸ ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος (26 Μαΐου 1821).

Ὅλιγας ἡμέρας μετὰ τὴν προᾶξιν τῶν Καλτετζῶν ἐφθασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ Δημήτριος Ἰψηλάντης, νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὸν ὅποιον εἶχε στείλει κατ' ἀπαίτησιν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Φιλικῶν καὶ ἰδίως τοῦ Παπαφλέσσα. Ὁ Δημήτριος ἤρχετο εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀδελφοῦ του, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν ἐπ' ὀνόματι τῆς μυστικῆς ἀρχῆς. Ὁ Ἰψηλάντης δὲν ἀνεγνώρισε τὴν προᾶξιν τῶν Καλτετζῶν καὶ προέβη εἰς τὸν διορισμὸν νέου συμβουλίου. Ἄλλὰ τοῦτο ἐξήγειρε κατ' αὐτοῦ τοὺς προκρίτους, οἱ ὅποιοι ἐδήλωσαν εἰς αὐτὸν ἀπεριφράστως ὅτι ἡδύνατο νὰ φύγῃ ἐκ Πελοποννήσου. Ὁ Δημήτριος ἀπεσύρθη εἰς Καλάμας (27 Ἰουνίου), ὅπου ἤρχισε νὰ ὀργανώῃ πυρῆνα τα-

κτικοῦ στρατοῦ. Οἱ στρατιωτικοὶ ὅμως καὶ ὁ λαὸς ἐτάχθησαν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τὸ ἐν Βερβένοις στρατόπεδον ἐξηγέρθη καὶ ἠπείλει νὰ σφάξῃ τὸν Πετρόμπεην καὶ τὸν Ζαΐμην. Διὰ τοῦτο ὁ Ὑψηλάντης ἀνεκλήθη καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολιτορχοῦντος τὴν Τρίπολιν στρατοῦ καὶ οἱ πρόκριτοι ὑπετάχθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς στιγμῆς. Ἄλλὰ συνεννόησις μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Ὑψηλάντου δὲν ἦτο δυνατή. Ἡ ἐμφάνισις ὅμως τοῦ Ὑψηλάντου ἐνέπνευσε θάρρος εἰς τοὺς Ἑλληνας καὶ φόβον εἰς τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι ἔβλεπον ὅτι οἱ ραγιαδες ἀπέκτησαν ἀρχηγὸν φέροντα πριγκιπικὸν ὄνομα.

Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης (1793—1832) εἶναι ἐκ τῶν συμπαθεστέρων μορφῶν τῆς ἐπαναστάσεως, ἴσως ὁ εἰλικρινέστερος καὶ ἠθικώτερος ἄνθρωπος τῆς ταραχῶδους ἐκείνης περιόδου. Τὸ ἐξωτερικόν του δὲν εἶχεν ἐπιβάλλον, διότι ἦτο ἰσχνὸς καὶ φαλακρὸς καὶ μόλις ἔφθανε τὸ τριακοστὸν ἔτος, ὅταν κατῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἄλλ' ἐν αὐτῷ κατῴκει ἰσχυρὰ καὶ θερμουργὸς ψυχὴ. Ἦτο ἀτρόμητος ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης περιφρονῶν τὸν θάνατον καὶ συγχρόνως εἶχε βαθὺ φιλοπατρίαν αἰσθημα, ἀφιλοκέρδειαν καὶ πίστιν καὶ ἀκαμπτον ἐπιμονὴν εἰς τὸ ἐπιχειρούμενον. Φειδωλὸς εἰς λόγους καὶ σκεπτικὸς, ἀπέστρέφετο τὰς ραδιουργίας προτιμῶν νὰ ὑποχωρῇ παρά νὰ καταφεύγῃ εἰς εὐτελεῆ μέσα.

Ἄλλ' αἱ προστριβαὶ ἐκεῖναι ἦσαν τὸ προοίμιον ὀλεθρίων διχοστασιῶν, διότι εὐθύς μετὰ τὴν νίκην καὶ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως ἀπελύθη ἡ θύελλα τοῦ φατριασμοῦ προκληθεῖσα μᾶλλον ἐκ προσωπικῶν συμφερόντων ἢ ἐκ πολιτικῶν ἀρχῶν. Διὰ τοὺς προκρίτους ἡ ἀπανάστασις ἦτο ἐπιχείρησις πολὺ ἐπικερδῆς, διότι εἶχον καταλάβει τὰ κτήματα τῶν φονευθέντων ἀγάδων καὶ εἶχον συσσωρεύσει μεγάλα πλοῦτη ἐκ τῆς λείας. Ἄλλ' ἡ στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία, ἡ δημιουργηθεῖσα διὰ τοῦ πολέμου, ἔχουσα ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Κολοκοτρώνην διεξεδίκει πρὸς τοὺς προκρίτους τοὺς καρπούς τῆς νίκης. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθησαν δύο ἀντίθετοι μερίδες, ἡ μερὶς τῶν πολιτικῶν καὶ ἡ μερὶς τῶν στρατιωτικῶν.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἡ μερὶς τῶν στρατιωτικῶν ἐνηγκαλίσθη καὶ ἐπέβαλεν, ὡς εἶδομεν, τὸν Ὑψηλάντην εἰς τοὺς προκρίτους. Ἐκεῖνοι δὲ ἀντέταξαν κατ' αὐτοῦ ἄλλους ἄνδρας φέροντας ἐπίσης ἠχηρὰ ὀνόματα, δύο Φαναριώτας, τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον καὶ τὸν Θεόδωρον Νέγρην.

Ὁ **Μαυροκορδάτος** κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως εὐρίσκετο εἰς Πίσαν τῆς Ἰταλίας. Ἀποφασίσας νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπεβίβασεν ἐπὶ πλοίου ὄπλα καὶ πολεμefόδια ἀγορασθέντα δι' ἰδίων χρημάτων καὶ διὰ συνεισφορῶν ἄλλων ὁμογενῶν καὶ κατέπλευσεν εἰς Μεσολόγγιον (20 Ἰουλίου). Ἐκεῖθεν ἔπεμψεν ἐπιστολὰς εἰς τὸν Ὑψηλάντην διαβεβαιῶν αὐτὸν περὶ τῆς μεγάλης πρὸς αὐτὸν τιμῆς καὶ παρακαλῶν, ὅπως δεχθῆ αὐτὸν ὡς συμπολεμιστὴν εἰς τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα. Ἐξ ἄλλου ὅμως περιεποιεῖτο τοὺς προκρίτους τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου, ὥστε, ὅταν ἐνεφανίσθη εἰς τὸ πρὸ τῶν Πατρῶν στρατόπεδον τῶν προκρίτων τῆς Ἀχαΐας, ἔγινε δεκτὸς μετὰ τιμῶν καὶ ὁ Ζαΐμης ἐδώρησεν εἰς αὐτὸν λαμπρὸν ἵππον. Ἐκεῖ συνηγήθη μετὰ δύο ἄλλων Φαναριωτῶν, τοῦ Κωνσταντίνου Καρτζῆ καὶ τοῦ Θεοδώρου Νέγρη. Καὶ ὁ μὲν Καρτζῆς ἦτο υἱὸς τοῦ πρώην ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας, ὁ δὲ Νέγρης διορισθεὶς ὑπὸ τῆς Πύλης γραμματεὺς τῆς ἐν Παρισίοις τουρκικῆς πρεσβείας ἔρριψε τὰ ἔγγραφα του εἰς τὴν θάλασσαν, ἅμα ἔμαθε τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀμφότεροι ἦσαν πρόθυμοι νὰ προσφέρουν τὰς ὑπηρεσίας των εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ ἀμφότεροι διέκειντο ἐχθρικῶς πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἕνεκα προσωπικῶν λόγων.

Ὁ **Μαυροκορδάτος** κατήγετο ἐκ γνωστῆς φαναριωτικῆς οἰκογενείας, τῆς ὁποίας πολλὰ μέλη, ὡς εἶδομεν, διέπρεψαν ἐν τῇ παιδείᾳ καὶ προήχθησαν εἰς ὑψηλὰς πολιτικὰς θέσεις. Ἐγεννήθη τὸ 1791 καί, ἀφοῦ ἐσπούδασεν εἰς τὴν Εὐρώπην, διωρίσθη τὸ 1812 πρόεδρος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου παρὰ τῷ θεῷ του Καρτζῆ, ἡγεμόνι τῆς Βλαχίας. Ἀλλὰ φοβούμενος τὴν ὀπισθοβουλίαν τῶν Τούρκων κατέφυγεν εἰς Εὐρώπην καὶ διέτριβε τὸν περισσότερον καιρὸν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἦτο νοῦς θετικός, περισκεμμένος, γνωρίζων ν' ἀναμένῃ ἀλλὰ καὶ νὰ ἐνεργῇ δραστηρίως, ὅταν παρουσιάζετο ἡ κατάλληλος στιγμή. Ὑπῆρξε δὲ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ βραδύτερον ἐπὶ Καποδιστριαίου καὶ Ὀθω-

νος ὁ ἡγέτης τῆς ἐκπολιτιστικῆς τάσεως καὶ διὰ τοῦτο εἶχε τὰς συμπαθείας τῶν Εὐρωπαίων καὶ τῶν παρ' ἡμῖν ἀνεπτυγμένων.

Ὁ Ὑψηλάντης ἐδέχθη μετὰ θερμῆς εἰλικρινείας τὸν Μαυροκορδάτον ὡς συνεργάτην καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν πολιτικὴν ὀργάνωσιν τῆς Στερεᾶς. Ὁ Μαυροκορδάτος ἔδειξε κατ' ἀρχὰς μεγάλην ἐξάρτησιν ἐκ τοῦ ἀντιστρατήγου. Ἀλλὰ διαθέσας καλῶς τὰ πράγματα ἔρριψε τὸ προσωπεῖον καὶ μετὰ τοῦ Νέγρη ὑπέγραψαν ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς Στερεοελλαδίτας καλοῦντες αὐτοὺς εἰς δύο συνελύσεις, αἱ ὁποῖαι ἔμελλον νὰ συνέλθουν εἰς τὴν Ἀμφισσαν καὶ εἰς τὸ Μεσολόγγιον. Οὕτω λοιπὸν οἱ δύο Φαναριῶται διήρσαν τὴν ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου Ἑλλάδα εἰς δύο ἐπικρατείας, τὴν Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν Ἑλλάδα, τὰς ὁποίας ἔμελλε νὰ κυβερνήσῃ ἕκαστος αὐτῶν, ἐνῶ ὁ Καρατζᾶς εἶχε παραγκωνισθῆ τελείως.

Εἰς τὸ Μεσολόγγιον συνῆλθον οἱ πληρεξούσιοι τῆς Αἰτωλοακαρνανίας εἰς συνέλευσιν ὀνομασθεῖσαν *Συνέλευσιν τῆς Δυτικῆς χέρσου Ἑλλάδος* καὶ ὑπὸ τὴν προεδρίαν καὶ ὀδηγίαν τοῦ Μαυροκορδάτου ἐσύστησαν δεκαμελὲς συμβούλιον ἐκλεγόμενον ἐνιαυσίως ἐκ τῶν προκρίτων καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν καὶ ὑπόλογον ἀπέναντι τῆς ἐθνοσυνελεύσεως (4—7 Σεπτεμβρίου). Τὸ συμβούλιον τοῦτο ὠνομάσθη *Γερουσία*, εἶχε δὲ καθῆκον νὰ φροντίζη διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ἡσυχίας καὶ ἀσφαλείας, διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς πολεμικῆς ἐπιχειρήσεως καὶ διὰ τὴν κοινωφελῆ χρῆσιν τῶν δημοσίων εἰσοδημάτων.

Ἐνῶ ὁ Μαυροκορδάτος ἐφάνη ἀρετὰ πρακτικὸς καὶ νηφάλιος προσαρμόσας τὰς περὶ κράτους θεωρίας τῶν γάλλων φιλοσόφων εἰς τὰς τοπικὰς ἀνάγκας, ὁ Νέγρης ἐπεδίετο εἰς πολιτικὴν θεματογραφίαν συντάσων τὸν *Ὄργανικὸν Νόμον* τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ἡ συνέλευσις τῶν πληρεξουσίων τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος συνελθοῦσα εἰς τὴν Ἀμφισσαν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Νέγρη ἐψήφισε τὸ ὑπ' αὐτοῦ καταρτισθὲν σύνταγμα, τὸ κληθὲν *Νομικὴ διάταξις*, ἡ ὁποία πράγματι ἦτο πολιτικὸς κυκεῶν. Ἡ ἀνωτάτη ἀρχή, ἡ πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ, ἐδίδετο εἰς ἐπιτροπὴν ἐκ 12 μελῶν, ἡ ὁποία ἔλαβε τὸν πομπῶδη τίτλον *Ἄρειος Πάγος*. Ὁρί-

σθη δὲ ἡ διορία τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς εἰς δώδεκα μῆνας, τοῦ δὲ προέδρου εἰς 52 ἡμέρας.

Αἱ δύο αὗται τοπικαὶ ὀργανώσεις ὅσον καὶ ἂν διέφερον κατὰ τὴν μορφήν, οὐσιαστικῶς εἶχον τοῦτο τὸ κοινόν, ὅτι παρῆδιδον τὴν διεύθυνσιν τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων εἰς τοὺς πολιτικούς, ἀμφοτέραι ἐστρέφοντο κατὰ τῆς αὐθεντίας τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ὑποθάλλουσαι τὸν τοπικὸν πατριωτισμὸν ἔτεινον νὰ διαιωνίσουν τὸν καταμερισμὸν τοῦ ἔθνους.

Η Α' ΕΝ ΕΠΙΔΑΥΡΩ, ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Ἄλλ' ἤδη καθίστατο λίαν αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη γενικῆς ἐθνοσυνελεύσεως, ἡ ὁποία ἐμελλε νὰ δημιουργήσῃ κεντρικὴν ἐξουσίαν πάσης τῆς Ἑλλάδος. Διὰ τοῦτο εὐθὺς μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Τριπόλεως (23 Σεπτεμβρίου) ὁ Ὑψηλάντης ἐξέδωκε προκήρυξιν πρὸς τὸν λαὸν καλῶν αὐτὸν νὰ στείλῃ ἀντιπροσώπους διὰ τὴν μέλλουσαν ἐθνοσυνέλευσιν. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ συνέβησαν γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἐκλόνισαν τὸ κύρος τοῦ ἀρχιστρατήγου. Οἱ πρόκριτοι ὑποχωρήσαντες κατ' ἀρχὰς πρὸ τῆς βίας εἶχον στερεώσει βαθμηδὸν τὴν θέσιν των, ἀφ' ὅτου δὲ ἦλθεν ἡ εἰδησις τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, δὲν ἔβλεπον διὰ τίνα λόγον ἔπρεπε νὰ ὑπακούουν εἰς τὸν ἄπειρον ὑπ' αὐτῶν θεωρούμενον νεανίαν. Προσεταιρισθέντες δὲ τὸν Μαυροκορδάτον καὶ τὸν Νέγρην ἀντέπραπτον κατ' αὐτοῦ κερδίζοντες διαρκῶς ἔδαφος.

Ἐδρα τῆς ἐθνοσυνελεύσεως ὠρίσθη τὸ Ἄργος. Τὴν 14 Δεκεμβρίου 1821 ἔγιναν τὰ ἐγκαίνια τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως καὶ ὠρκίσθησαν οἱ παρόντες πληρεξούσιοι πίστιν εἰς τὴν πατρίδα. Ἄλλ' εὐθὺς μετὰ τοῦτο προσῆλθον οἱ σκοπίμως καθυστερήσαντες πρόκριτοι τῆς Ἀχαΐας μετὰ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Νέγρη. Αἱ δύο ἀντίπαλοι φατρίαι ἦσαν ἀντιμέτωποι καὶ ἡ σύγκρουσις ἐφαίνετο ἀφευκτος. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ πληρεξούσιοι τῆς Ὑδρας ἐκκλινον πρὸς τοὺς προκρίτους, ἐπεκράτησαν οἱ πολιτικοὶ εἰς τὴν Συνέλευσιν.

Ἄλλὰ τὴν τελευταίαν λέξιν εἶχε τὸ ξῖφος τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ διασκεδάσῃ ὡς

ιστόν ἀράχνης τὰς πλεκτάνας τῶν πολιτικῶν. Ὁ Ὑψηλάντης ὁμως ἀηδιάσας ἐκ τῶν τρόπων καὶ τῶν μέσων τῶν ἀντιπάλων του ἐγκατέλειψε τὸ Ἄργος, ἠκολούθησε δὲ αὐτὸν ὁ Κολοκοτρῶνης. Ἡ μερὶς τῶν προκρίτων ἔμεινε κυρία τῆς Συνελεύσεως. Οἱ πληρεξούσιοι τῆς Πελοποννήσου ἴδρυσαν τότε τοπικὴν κυβέρνησιν τῆς Πελοποννήσου κατ' ἀπομίμησιν τῶν δύο κυβερνήσεων τῆς Στερεᾶς ἀποδεχθέντες τὸν φρόνιμον ὀργανισμὸν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ ὀνομάσαντες αὐτὴν Πελοπονησιακὴν Γερουσίαν. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ Ἄργος δὲν ἦτο τόπος πολὺ ἀσφαλῆς ἔνεκα τῆς παρουσίας πλήθους ὀπλοφόρων, οἱ πρόκριτοι μετέθεσαν τὴν ἔδραν τῆς Συνελεύσεως εἰς τὴν Πιάδαν, κειμένην παρὰ τὸν Σαρωνικὸν κόλπον ὄχι μακρὰν τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας Ἐπιδαύρου. Ἐκεῖ ἤρχισε τὰς ἐργασίας τῆς ἡρώτη τῶν Ἑλλήνων Ἐθνοσυνέλευσις ὀνομασθεῖσα Συνέλευσις τῆς Ἐπιδαύρου.

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

Ὁ Μαυροκορδάτος διηύθυνε τὰς συζητήσεις, ἀνετέθη δὲ εἰς ἐπιτροπὴν ὑπὸ τὴν προεδρίαν του νὰ προπαρασκευάσῃ σχέδιον συντάγματος. Ἐβοήθησαν εἰς τὴν σύνταξιν αὐτοῦ ὁ Νέγρης καὶ ὁ εἰδήμων Ἰταλὸς Γαλλίνας. Ἀφοῦ δὲ ἀνεχώρησεν ὁ Ὑψηλάντης καὶ ἐξεμηδενίσθησαν οἱ Φιλικοί, σχεδὸν δὲν ὑπῆρχεν ἀντιπολίτευσις εἰς τὴν Συνέλευσιν.

Τὴν 1 Ἰανουαρίου 1822 ἡ Ἐθνοσυνέλευσις ἐξέδωκε πανηγυρικὸν κήρυγμα τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐν αὐτῷ ἐλέγετο συντόμως καὶ ἔμφαντικῶς:

«Ἐν ὀνόματι τῆς Ἁγίας καὶ ἀδαιρέτου Τριάδος

»Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ ὑπὸ τὴν φρικώδη ὀθωμανικὴν δυναστείαν μὴ δυνάμενον νὰ φέρῃ τὸν βαρύτετον καὶ ἀπαρδειγμάτιστον >ζυγὸν τῆς τυραννίας καὶ ἀποσεῖσαν αὐτὸν μὲ μεγάλας θυσίας, κη>ρύττει σήμερον διὰ τῶν νομίμων παραστατῶν του, εἰς ἔθνικὴν συνη>μένων συνέλευσιν, ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ >ὑπαρξιν καὶ ἀνεξαρτησίαν».

Ἐπειτα ἐδέχθη ὁμοφώνως τὸ ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς συνταχθὲν σχέδιον συντάγματος καὶ οὕτως ἦλθεν εἰς τὴν ζωὴν τὸ

πρῶτον ἑλληνικὸν σύνταγμα, ὁ Ὅργανικὸς νόμος, ὅπως ὠνομάσθη (Σύνταγμα Ἐπιδαύρου, 1 Ἰανουαρίου 1822).

Τὸ σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου ἐθέσπιζεν ὡς ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους τὴν Ἀνατολικὴν Ὀρθόδοξον, ἀλλ' ἐκήρυτε πᾶσαν ἄλλην θρησκείαν ἀνεκτὴν. Δὲν ἀνεγνώριζε κοινωνικὰς τάξεις οὔτε διακρίσεις τῶν πολιτῶν. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἶναι ἴσοι πρὸ τοῦ νόμου καὶ δεκτοὶ εἰς ὅλας τὰς ὑπηρεσίας τοῦ κράτους. Μωαμεθανοὶ καὶ Ἑβραῖοι ἀπεκλείοντο τῶν δημοσίων δικαιοματίων. Κατηργεῖτο ἡ δουλεία, τὰ βασανιστήρια καὶ ἡ δήμευσις τῆς περιουσίας. Εἰσήγετο ἡ διάταξις τοῦ Habeas Corpus. Οὐδεὶς ἐπετρέπετο νὰ φυλακισθῇ χωρὶς νὰ γνωστοποιηθῇ εἰς αὐτὸν ἡ αἰτία τῆς φυλακίσεως ἐντὸς 24 ὥρῶν καὶ χωρὶς νὰ εἰσαχθῇ εἰς δίκην ἐντὸς τριῶν μηνῶν.

Ὁ Ὅργανικὸς νόμος ἐδημιούργησε δύο ἐξουσίας, τὴν ἐκτελεστικὴν καὶ τὴν νομοθετικὴν, τὸ **Νομοτελεστικὸν** καὶ τὸ **Βουλευτικόν**. Τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν (Νομοτελεστικόν) ἀποτελοῦν 5 μέλη ἐκλεγόμενα ὑπὸ τῆς βουλῆς. Τὸ Νομοτελεστικὸν διευθύνει τὴν γενικὴν διοίκησιν, διορίζει τοὺς ὑπουργοὺς, φροντίζει διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων καὶ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κινή αὐτάς, εἰσάγει τὰ σχέδια τῶν νόμων εἰς τὸ Βουλευτικόν καὶ φροντίζει περὶ τῆς δημοσίας ἀσφαλείας. Τὸ Βουλευτικὸν (νομοθετικὴ ἐξουσία, Βουλὴ) ἀποτελούμενον ἐξ 70 πληρεξουσίων τῶν ἐπαρχιῶν ἐπεξεργάζεται τὸν προϋπολογισμόν, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους καὶ νὰ ψηφίζῃ ἢ ν' ἀπορρίπτῃ τοὺς ὑπὸ τοῦ Νομοτελεστικοῦ ὑποβαλλομένους νόμους. Ἀμφότερα τὰ σώματα ἔχουν ἐνὸς ἔτους διάρκειαν.

Αἱ τρεῖς τοπικαὶ κυβερνήσεις, αἱ δύο Γερούσιαι (Πελοποννήσου καὶ Δ. Ἑλλάδος) καὶ ὁ Ἄρειος Πάγος (Ἄν. Ἑλλάδος), ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς ἐκλεχθησομένης Κεντρικῆς Κυβερνήσεως. Κατηργήθησαν δὲ ὑπὸ τῆς συνελεύσεως τὰ σύμβολα καὶ αἱ σημαῖαι τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, διότι ἦσαν ἀντιπαθῆ εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς κυβερνήσεις, ὡς ἀνήκοντα εἰς μυστικὸν σωματεῖον. Ὄθεν ἀντὶ τοῦ φοίνικος καὶ τοῦ μέλανος χρώματος ἡ Συνέλευσις ἐδέχθη ὡς ἐθνόσημα τὴν γλαῦκα καὶ τὴν κυανόλευκον σημαίαν.

Ἡ Συνέλευσις ἐξέλεξε τὸν Μαυροκορδάτον πρόεδρον τοῦ

Νομοτελεστικοῦ καὶ τοῦτο διώρισε τοὺς ὑπουργοὺς, τοὺς Μινί-
στρούς ὅπως ἐλέγοντο τότε, μεταξὺ τῶν ὁποίων παρεκάθητο
ὁ μὲν Νέγρης ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ὁ δὲ Ἰωάννης
Κωλέττης τῶν Ἐσωτερικῶν, ἐνῶ εἰς τὸν Ὑψηλάντην ὡς ἐλεημο-
σύνη ἐδόθη ἡ προεδρία τοῦ Βουλευτικοῦ.

Ἐν τούτοις ἡ τύχη ἐφαίνετο μειδιῶσα πρὸς τὴν Συνέλευ-
σιν, διότι ὁ Ἀκροκόρινθος στενῶς πολιορκούμενος ὑπὸ τοῦ
Ὑψηλάντου καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη παρεδόθη καὶ ἡ νεαρὰ 1822
κυανόλευκος σημαία ὑψώθη ἐπ' αὐτοῦ (12 Ἰανουαρίου
1822). Ἡ Κόρινθος ἔγινεν ἡ πρώτη πρωτεύουσα τοῦ Ἑλληνικοῦ
Κράτους.

Ἡ συνέλευσις ἐτελείωσε τὰς ἐργασίας της τὴν 16 Ἰανουα-
ρίου 1822, ἀλλὰ τὴν προτεραιάν της διαλύσεώς της ἐξέδωκε κατὰ
τὸ παράδειγμα τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν καὶ τῆς γαλλικῆς ἐπα-
ναστάσεως εἶδος κηρύξεως τῶν δικαιωμάτων
τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία ἐδικαιολόγει τὴν ἐπανάστασιν.
Ἡ διακήρυξις προσφωνουμένη πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀπηυθύνετο
μᾶλλον πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους καὶ προσεπάθει νὰ δείξῃ τὴν
διαφορὰν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἀπὸ τὰ ἐν Εὐρώπῃ στα-
σιαστικὰ κινήματα.

«Ὁ κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμος ἡμῶν μακρὰν τοῦ νὰ στηρίζεται εἰς
ἀρχὰς τινὰς δημαγωγικὰς καὶ στασιῶδεις ἢ ιδιωφελεῖς μέρους τινὸς
«τοῦ σύμπαντος ἑλληνικοῦ ἔθνους σκοπούς... εἶναι πόλεμος ἐθνικός,
«τοῦ ὁποίου μόνη αἰτία εἶναι ἡ ἀνάκτησις τῶν δικαίων τῆς προσωπι-
«κῆς ἡμῶν ἐλευθερίας, τῆς ιδιοκτησίας καὶ τῆς τιμῆς.

Η ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΕΠΙΘΕΣΙΣ ΤΟΥ 1822

Τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο κρίσιμον διὰ τὸν
ἑλληνικὸν ἀγῶνα, διότι ὁ σουλτάνος καὶ οἱ πασάδες του κατέ-
βαλον ἐντατικὴν προσπάθειαν, διὰ νὰ πλήξουν ἀποτελεσματικῶς
τὴν ἐπανάστασιν.

Παρὰ τὰς σημαντικὰς ἐπιτυχίας τῶν Ἑλλήνων ἡ ἐπανάστα-
σις ἐφαίνετο κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1822 μᾶλλον περισταλεῖσα,
διότι, ἀφοῦ ἤρχισεν ἐκ τῶν ὄχθῶν τοῦ Προῦθου καὶ ἐξηπλώθη
μέχρι τῶν κρητικῶν ὄρεων, ἐφαίνετο περιορισθεῖσα εἰς τὴν Πε-
λοπόννησον, εἰς τὴν Στερεάν, τὴν νότιον Ἠπειρὸν τὴν Εὐ-

βοιαν καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Πλὴν τούτου ἐπεκράτει δι-
 χόνοια μεταξὺ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἡ ἀνικανότης τῶν Ἑλλή-
 νων νὰ ὀργανωθῶν καὶ νὰ πειθαρχήσουν ἐφαίνετο καταδικά-
 ζουσα τὸν ἀγῶνα εἰς ἀποτυχίαν. Διὰ τοῦτο τὸ Διβάνιον παρα-
 κινούμενον ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς διπλωματίας καὶ τοῦ ἄγγλου
 πρεσβευτοῦ δὲν ἤθελε νὰ ἀκούσῃ περὶ συνδιαλλαγῆς πρὸς τοὺς
 ἐπαναστάτας, διότι ἤλπιζεν ὅτι διὰ συντόνου ἐνεργείας θὰ συν-
 ἔτριβε τὴν ἐπανάστασιν.

Τὰ πράγματα ἐφαίνοντο δικαιολογοῦντα τὰς προβλέψεις τῶν
 Τούρκων. Κατὰ τὸ τέλος Ἰανουαρίου 1822 κατεβλήθη τελικῶς
 ἡ ἀντίστασις τοῦ Ἄλῃ. Ὁ δὲ νικητὴς Χουρσίτ ἀφοῦ δι' ἀπατη-
 λῶν ὑποσχέσεων καὶ περιποιήσεων ἐπέτυχε πᾶν ὅ,τι ἐπεθύμει
 παρὰ τοῦ γηραιοῦ λύκου, ἐνέπηξε τὸ χαντσάριον εἰς τὴν καρδίαν
 του καὶ ἐπεμφεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν κεφαλὴν του μετὰ
 τῶν κεφαλῶν τῶν τριῶν υἱῶν του καὶ τῶν ἐγγόνων του. Συνε-
 πῶς τὸ πολιορκητικὸν σῶμα ἔμενεν ἐλεύθερον, ἀνετέθη δὲ εἰς
 τὸν νικητὴν νὰ εἰρηνεύσῃ τὴν Ἑλλάδα.

Οἱ τοῦρκοι πασάδες κατέστρωσαν τὸ ἐξῆς σχέδιον δράσεως
 κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Χουρσίτ μὲ τὸν στρατὸν τῆς Ἡπείρου θὰ
 ἐβιάδιζε κατὰ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας ἀκολουθῶν τὴν πα-
 ραλίαν καὶ διερχόμενος διὰ τοῦ πόρου τοῦ Μακρονόρους θὰ ὑπέ-
 τασσε τὴν χώραν μέχρι τοῦ κόλπου τῆς Ναυπάκτου, διὰ νὰ δια-
 περαιωθῇ ἐκ τοῦ Ρίου εἰς τὴν Πελοπόννησον. Δεύτερος τουρκι-
 κὸς στρατὸς βαδίζων διὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἔμελλε νὰ
 εἰσβάλλῃ εἰς αὐτὴν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ. Οἱ δύο στρατοὶ ἐνούμενοι
 ἔμελλον νὰ καταπνίξουν τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν κοιτίδα της.
 Τὴν δρᾶσιν τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ ἔμελλε νὰ ὑποστηρίξῃ ὁ
 τουρκικὸς στόλος συντρίβων τὴν θαλασσίαν δύναμιν τῶν Ἑλ-
 λήνων καὶ μεταφέρων τὸν στρατὸν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς
 τὴν Πελοπόννησον. Τὴν πεποιθήσιν τῶν τούρκων στρατηγῶν
 συνεμερίζοντο καὶ οἱ φίλοι τῆς Τουρκίας διπλωμάται τῆς Εὐ-
 ρώπης. Ὁ κόμης Μέττερνιχ ἤδη ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου 1821 εἶχε
 δώσει εἰς τὸ Διβάνιον τὴν καλὴν συμβουλὴν νὰ συντρίψῃ τὴν
 Πελοπόννησον καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐκεῖ ἐπανάστασιν νὰ μετα-
 βληθῇ εἰς σ π ο υ δ α ἰ α ν ὑ π ό θ ε σ ι ν. Καὶ τώρα οἱ φίλοι
 τῆς Τουρκίας μετὰ θριάμβου ἀνήγγελλον ὅτι ἐγγὺς ἦτο ἡ κατα-
 στροφή τῶν Ἑλλήνων.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΧΙΟΥ

Ἐκ τῶν τριῶν ἐπιχειρήσεων, τὰς ὁποίας διελάμβανε τὸ τουρκικὸν σχέδιον, προηγήθη ἡ κατὰ θάλασσαν. Ἡ Χίος, ἡ πλουσιωτάτη καὶ εἰρηνικωτάτη τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, εἶχε προσχωρήσει εἰς τὸ κίνημα ὑποκινουμένη ἀπὸ παρατόλμους ἀνδρας, οἱ ὅποιοι ἦλθον ἔξωθεν. Ὁ ριψοκίνδυνος ἀρχηγὸς τῶν Σαμίων, ἐπαναστατῶν Λυκοῦργος Λογοθέτης συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Χίου ἐμπόρου Πάλλη ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν νῆσον μετὰ 1500 ἀνδρῶν τὴν 10 Μαρτίου. Ἡ τουρκικὴ φρουρὰ ἐκπλαγεῖσα κατ' ἀρχὰς ἀπεσύρθη εἰς τὸ φρούριον καὶ ἡ νῆσος παρεδόθη εἰς τοὺς Σαμίους ἐλευθερωτάς, οἱ ὅποιοι εἰσέβαλον εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ ἐξετράπησαν εἰς λεηλασίαν καὶ σφαγὴν τῶν Τούρκων, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσαν κατὰ τοῦ φρουρίου.

Τὸ ἐν Χίῳ τόλμημα ἐξήγειρε κατάπληξιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Σουλτάνος ἐθεώρησεν αὐτὸ ὡς προσωπικὴν προσβολὴν καὶ αἱ γυναῖκες τοῦ χαρμεῖου ἐξηρέθισαν αὐτὸν διὰ φωνῶν, διότι τὴν Χίον ὁ σουλτάνος εἶχε παραχωρήσει εἰς τὴν ἀδελφὴν του πρὸς κάρπωσιν τοῦ ἐκ τῶν μαστιχοδένδρων φόρου. Ἡ Πύλη ἐφυλάκισεν ἀμέσως τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Χίους καὶ ἀπεκεφάλισεν 60 ἐξ αὐτῶν. Λήγοντος δὲ τοῦ Μαρτίου ὁ Καπετὰν πασᾶς Καρὰ Ἀλῆς ἐνεφανίσθη μετὰ 46 πλοίων εἰς τὸ βόρειον τῆς νήσου στενὸν καὶ μετὰ ἰσχυρὸν βομβαρδισμὸν ἀπεβίβασεν 7 χιλ. στρατιώτας εἰς τὴν νότιον τῆς νήσου ἀκτὴν (30 Μαρτίου), ἐνῶ συγχρόνως ἐπετίθετο κατὰ τῆς πόλεως καὶ ἡ φρουρὰ. Ἡ πόλις καὶ τὰ περίχωρα παρεδόθησαν εἰς τὸ πῦρ, ἐνῶ οἱ Σάμιοι μετὰ βραχεῖαν ἀλλὰ κραταῖαν ἀντίστασιν ἐσώθησαν ἐπὶ τινων ψαριανῶν πλοίων ἐγκαταλείποντες τὴν νῆσον εἰς τὴν τύχην της. Εὐθὺς ἀμέσως διεπεραιώθησαν τὰ ἀσιατικὰ στίφη, τὰ ὁποῖα εἶχον συναθροισθῆ ἐπὶ τῆς ἀπέναντι παραλίας κεντριζόμενα ὑπὸ τῆς δίψης τῆς λείας καὶ τῆς παροτρύνσεως τῶν δερβισῶν καὶ ἤρχισαν δεινὴν σφαγὴν τῶν χριστιανῶν. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας τεσσαράκοντα κα- 1822
πνίζοντα χωρῖα μετὰ τῆς πόλεως καὶ σωρεῖα πτωμάτων ἦσαν τὰ θύματα τῆς τουρκικῆς μανίας. Οὕτω τὸ Πάσχα τοῦ 1822 ἐβάφη εἰς τὸ αἷμα τῶν Χίων, ὅπως εἶχε βαφῆ τὸ Πάσχα

τοῦ 1821 εἰς τὸ αἷμα τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν θυμάτων τῆς Κων)πόλεως. Χιλιάδες Χίων ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Τύνιδος καὶ ἄλλαι χιλιάδες διεσπάρησαν ὡς φυγάδες εἰς τοὺς τέσσαρας ἀνέμους. Εἰς ἐλαχίστους ἐκ τῶν ἐπιζώντων ἐχάρισαν τὴν ζωὴν οἱ Τοῦρκοι, διὰ νὰ περιποιῶνται τοὺς περιφήμους κήπους τῶν μαστιχοδένδρων. Ὑπολογίζουν ὅτι ἐκ τῶν 100 χιλιάδων κατοίκων τῆς νήσου 23 χιλιάδες ἐσφάγησαν καὶ 47 χιλιάδες ἠχμαλωτίσθησαν.

Ἡ αἵματηρὰ τραγωδία τῆς Χίου ἔδωκε νέαν ἀπόδειξιν, ὅτι ἡ ὀσμανικὴ φυλὴ εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς τὸν ἀνθρωπισμὸν τῆς Εὐρώπης καὶ ἐβεβαίωσε τὸν ἰσχυρισμὸν τῶν Ρώσων, ὅτι οἱ Τοῦρκοι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συνυπάρχουν εἰς τὴν Εὐρώπην μετὰ τῶν χριστιανικῶν φυλῶν, ἐνῶ τουναντίον ἐκέρδιζε τὴν συμπάθειαν τῶν Εὐρωπαίων ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ δημοσιογράφοι ἔδωκαν φρικιαστικὰς περιγραφὰς τῶν σφαγῶν τῆς Χίου, ζωγράφοι ἀπεικόνισαν αὐτὰς καὶ ποιηταὶ τῆς περιωπῆς τοῦ Οὐγκὼ ἔψαλαν τὴν θλιβερὰν καταστροφὴν.

ΑΠΟΚΡΟΥΣΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΣΤΟΛΟΥ

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐνεφανίσθη εἰς τὰ ὕδατα τῆς Χίου μετὰ τὴν συμφορὰν ἀποτελούμενος ἐκ 56 πλοίων. Οἱ Ἕλληνες πλοίαρχοι συσκεφθέντες ἀπεφάσισαν νὰ προσβάλουν τὸν τουρκικὸν στόλον διὰ πυρπολικῶν. Τὴν δὲ τολμηρὰν ἐπιχείρησιν ἀνέλαβεν ὁ ὑδραῖος **Πιπίνος** καὶ ὁ ψαριανὸς Κωνστ. **Κανάρης**. Οἱ δύο ναυτικοὶ πλεύσαντες βραδέως ἔνεκα τῆς ἐπικρατούσης νηνεμίας ἔφθασαν εἰς τὸ στενὸν τῆς Χίου καὶ τὴν νύκτα τῆς 6 πρὸς τὴν 7 Ἰουνίου διωλίσθησαν ὡς σκιαὶ εἰς τὸν λιμένα, ὅπου ἐναυλόχει ὁ τουρκικὸς στόλος.

Ἦτο ἡ τελευταία νύξ τοῦ Ραμαζανίου, τὰ πλοῖα ἦσαν φωταγωγημένα καὶ οἱ Τοῦρκοι ἦσαν παραδεδομένοι εἰς τὴν διασκέδασιν. Ὁ Καρὰ Ἀλῆς εἶχε προσκαλέσει εἰς δεῖπνον τοὺς ἀξιωματικούς τῆς ξηρᾶς, ἡ ναυαρχίς του ἤστραπεν ἀπὸ πολύχρωμα φῶτα καὶ ἀντήχει ἀπὸ φωνὰς καὶ εὐθυμίας, ἐνῶ ἀπὸ τῆς πρύμνης ἐκρέματο ἡ αἰμοσταγῆς κεφαλὴ καὶ αἱ ἀποκεκομμένοι χεῖρες ἑλληνος ἀξιωματικοῦ. Ὁ Κανάρης ἐκόλλησε

τὸ πυρπολικόν του εἰς τὴν πλευρὰν τῆς ναυαρχίδος καί, πρὶν ἢ ἀντιληφθοῦν οἱ Τοῦρκοι, ἦναψεν αὐτό. Αἱ φλόγες μετεδόθησαν εἰς τὴν ναυαρχίδα, ἣ ὁποία ἐπυρπολήθη καὶ ἀνετινάχθη μετ' ὀλίγον, ὅταν αἱ φλόγες ἔφθασαν εἰς τὴν πυριταποθήκην. Ὑπὲρ τοὺς 2 χιλ. Τοῦρκοι εὗρον τὸν θάνατον καὶ αὐτὸς ὁ αἰμοσταγῆς Καρὰ Ἀλῆς ἐπιβιβαζόμενος εἰς λέμβον ἐπληγώθη θανασίμως ἕξ ἀνημμένης κεραίας, ἣ ὁποία ἔπεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καὶ μετακομισθεὶς εἰς τὴν ἄκτὴν ἐξέπνευσεν ἐκεῖ, ὅπου πρὸ μικροῦ εἶχεν ἀπαγοχόνισαι τοὺς δμήρους τῶν Χίων.

Τὸ κατόρθωμα τοῦ Κανάρη παρήγαγε κατάπληξιν εἰς τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποιοὶ μὴ θεωροῦντες ἀσφαλῆ τὰ ὕδατα τῆς Χίου ἐπανέκαμψαν εἰς τὸν Ἑλλησπόντον, ἀφοῦ ἡ ἀτυχῆς νῆσος ἔδοκίμασε καὶ πάλιν τὴν μανίαν των, διότι ἐκδικούμενοι τὴν ἀπώλειαν τῆς ναυαρχίδος κατέστρεψαν τὰ μαστιχοχώρια. Οὕτω ἡ κυριαρχία τῆς θαλάσσης ἐξησφαλίσθη καὶ πάλιν διὰ τοὺς Ἑλληνας, ὁσάκις δὲ μετὰ ταῦτα ὁ τουρκικὸς στόλος πιεζόμενος ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἐξήρχετο τοῦ Ἑλλησπόντου, ὁ φόβος τοῦ πυρπολικοῦ παρηκολούθει αὐτὸν πανταχοῦ.

ΚΑΝΑΡΗΣ ΚΑΙ ΜΙΑΟΥΛΗΣ

Ὁ *Κωνστ. Κανάρης* (1790—1877), ὁ διασημότετος τῶν ἐλλήνων πυρπολητῶν, ἐγεννήθη εἰς τὰ Ψαρά. Πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο κυβερνήτης μικροῦ ἐμπορικοῦ πλοίου καὶ ἔσπευσεν ἐκ τῶν πρώτων νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν μεταβληθεὶς ἀπὸ ἐμποροπλοιάρχου εἰς καταδρομέα καὶ πυρπολητὴν. Αἱ μεγάλαι περιστάσεις ἀνέδειξαν αὐτὸν τολμηρὸν καὶ ἐπιτήδειον ναυτικὸν καὶ συγχρόνως συνετέλεσαν εἰς τὴν διανοηκὴν ἀνάπτυξίν του, ὥστε βραδύτερον ἀνμείχθη εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἔγινεν ἐπανεπιλημμένος πρωθυπουργός.

Ὁ *Ἀνδρέας Μιαούλης* (1769—1835) ἐγεννήθη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὰ Φύλλα τοῦ δήμου Χαλκιδέων, ὁπόθεν ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ὑδραν, τὴν πατρίδα τῆς μητρὸς του, καὶ πιθανῶς μετέλλαξε τὸ ὄνομά του Βῶκος εἰς Μιαούλην. Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἐξεδηλώθη ἢ πρὸς τὰ ναυτικὰ ἰδιοφυῖα του καὶ μολις 17ετῆς ἔγινε κυβερνήτης ἐμπορικοῦ ἀποκτίσας σημαντικὴν περιουσίαν διὰ ριψοκινδύνων ἐπιχειρήσεων. Κατὰ τοὺς ναπολεοντεῖους πολέμους, ὅτε ἡ Ἀγγλία ἀπέκλεισε τοὺς λιμένας τῆς Ἰσπανίας, ὁ Μιαούλης εἰσέπλευσεν εἰς τὰ Γάδιερα μετὰ μεγάλου φορτίου σίτου. Ἀλλὰ συλληφθεὶς κατὰ τὸν ἔκπλουον ὠδηγήθη πρὸ τοῦ ναυάρχου Νέλσων, ὁ ὁποῖος ἐχάρισεν εἰς αὐτὸν τὴν ζωὴν ἐκτιμήσας τὴν γενναιότητα καὶ τὴν παρηρησίαν του. Μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης, ὁ ἐξέχων πρό-

κρτος τῆς Ὑδρας ἀνεγνώρισεν εἰς αὐτὸν τὸν ἄριστον ἀρχηγὸν τοῦ κατὰ θάλασσαν πολέμου. Οὕτω ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἔτους τοῦ ἀγῶνος ὁ Μιαούλης ἀντικατέστησε τὸν Ἰάκωβον Τομπάζην ὡς ναύαρχος τῆς Ὑδρας καὶ ταχέως ἀπέβη ὁ κατ' οὐσίαν ναύαρχος τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΠΕΤΑ

Ἐπὶ τῆς ξηρᾶς τὰ πράγματα δὲν ἦσαν πολὺ εὐχάριστα διὰ τοὺς Ἕλληνας, διότι ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν εἶχεν ἐκτραχυνθῆ ἀπειλοῦσα μεγάλους κινδύνους καὶ ἡ διχόνοια καὶ ὁ φατριασμὸς ἐχαλάρωσε τὴν δραστηριότητα τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὴν Πελοπόννησον ἔβαινε βραδέως ἡ πολιορκία τῶν φρουρίων τοῦ Ναυπλίου, Κορώνης καὶ Μεθώνης, ἡ δὲ ἐπίθεσις τοῦ Κολοκοτρῶνη κατὰ τῶν Πατρῶν ἐματαιώθη ἔνεκα τῆς ραδιοιουργίας τῶν προκρίτων.

Ἐπίσης εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα αἱ διχόνοιαι ἐχαλάρωσαν τὴν ἐπανάστασιν. Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου ἔφθασεν εἰς μεγάλην δξύτητα, ἐνῶ ἡ ἐπανάστασις ἐδέχετο σειρὰν πληγμάτων. Οἱ Τοῦρκοι κατέπνιξαν εἰς τὸ αἷμα τὴν ἐπανάστασιν τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ Ὀλύμπου. Ἐπίσης ἐξέπνευσεν ἡ ἐπανάστασις τῆς Εὐβοίας, ἀφοῦ ἐφονεύθησαν ὁ υἱὸς τοῦ μπέη τῆς Μάνης Ἡλίας Μαυρομιχάλης καὶ ὁ γενναῖος ὑπερασπιστὴς τῶν Βουσακίων Ἀγγελῆς. Ὁ Ὑψηλάντης ἐξεστράτευσε εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ὅπου μόνον μίαν ἐπιτυχίαν εἶχε, τὴν κατάληψιν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν (9 Ἰουνίου).

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τὸ κύριον ἐνδιαφέρον ἐστρέφετο πρὸς τὴν Δ. Ἑλλάδα. Οἱ Τοῦρκοι κυριαρχήσαντες τῶν δύο προφυργίων τῆς Ἀν. Ἑλλάδος, τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Εὐβοίας, προσέβαλον τὸν προμαχῶνα τῆς Δυτικῆς, τὸ Σοῦλι. Συμφέρον τῆς ὅλης ἐλληνικῆς ὑποθέσεως ἦτο νὰ μὴ συντριβῆ ὁ μικρὸς ὀρεινὸς λαὸς, ὁ ἀποτελῶν τὴν προφυλακὴν τῆς Ἠλείρου. Διὰ τοῦτο ὁ πρόεδρος τοῦ Νομοτελεστικοῦ Μαυροκορδάτος κατένοησεν ὅτι ἦτο μεγάλη ἀνάγκη ἀντιπερισπασμοῦ πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ Σουλίου καὶ παρεσκεύασεν ἐκστρατείαν, διὰ νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν αὐτοῦ. Τὸ ἐκστρατευτικὸν σῶμα ἀπετέλεσαν κατὰ τὸ πλεῖστον εὐρωπαϊκῶς ἠσκημένοι στρατιῶται, δη-

λαδὴ τὸ ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου ὄργανωθὲν μικρὸν σῶμα τακτικού στρατοῦ ὑπὸ τὸν Ἰταλὸν Τορέλα, ἐπίσης τὸ εὐρωπαϊκῶς ὀργανωμένον σῶμα τῶν Ἴονίων ὑπὸ τὸν Παναῖν καὶ τὸ τάγμα τῶν Φιλελλήνων, τὸ ὁποῖον ἀπετέλουν εὐρωπαῖοι ἀξιωματικοί, γάλλοι, γερμανοί, ἰταλοί, πολωνοί, σπεύσαντες ἐξ ἐνθουσιασμοῦ ἵνα πολεμίσουν μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Τὴν δύναμιν ταύτην ἐνίσχυσαν χίλιοι περίπου Μανιάται ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. Ἄλλ' ὁ Μαυροκορδαῖος ἔσχε τὴν παράδοξον ἔμπνευσιν νὰ ὀδηγήσῃ αὐτὸς τὴν ἐκστρατείαν καὶ ἀνταλλάσσωσιν τὴν γραφίδα μετὰ τοῦ ξίφους καὶ τῆς στραρχικῆς ράβδου διεπεραίωσε τὸν στρατὸν του ἐκ Πατρῶν εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου διὰ νέων προσελύσεων τὸ μικρὸν ἐκστρατευτικὸν σῶμα ἀνῆλθεν εἰς 4 χιλιάδας.

Ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης ἐλθὼν εἰς Μεσολόγγιον ὡς ἀπεσταλμένος τῶν Σουλιωτῶν παρέστησε τὴν μεγάλην στενοχωρίαν τῆς πατρίδος του καὶ ἔπεισε τὸν Μαυροκορδαῖον ν' ἀποσπάσῃ 500 Μανιάτας, τοὺς ὁποίους ἔστειλεν ὑπὸ τὸν Κυριακούλην, τὸν ἀνδρεῖον ὑπερασπιστὴν τοῦ Βαλιτεσίου, εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἡπείρου Φανάρι, ἀπέχοντα ἑπτὰ ὥρας τῆς Κιάφας. Τὸ κύριον σῶμα ἐπροχώρει διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀχελφύου βραδέως καὶ κοπιωδῶς, ἐνῶ γάλλοι καὶ γερμανοὶ φιλέλληνες περιήρχοντο εἰς αἵματηρὰς ρῆξεις. Παρὰ τὸ Κομπότι οἱ γερμανοὶ ὑπὸ τὸν βυρτεμβέργιον Νόρμαν ἔσχον σημαντικὴν ἐπιτυχίαν κατὰ συντάγματος τουρκικοῦ ἰππικοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο ἐνεθάρρουνεν ὑπερμέτρως τὸν Μαυροκορδαῖον, ὁ ὁποῖος διέσπασε τὸ δεύτερον τὰς δυνάμεις του, διότι μέρος αὐτῶν ἀπέστειλεν ὑπὸ τὸν Μπότσαρην πρὸς τὴν Κιάφαν διὰ Πέντε Πηγαδίων. Τὸ ὑπόλοιπον σῶμα περιλαμβάνον τὸ τάγμα τοῦ Τορέλα καὶ τοὺς φιλέλληνας ἐπροχώρησε καὶ κατέλαβε τὸ Πέτα, κείμενον δύο ἀγγλικά μίλια βορείως τῆς Ἄρτης. Τὴν Ἄρταν κατεῖχε ἰσχυρὰ ἐχθρική δύναμις ὑπὸ τὸν Μεχμέτ Ρεσίτ πασᾶν, ἐξωμότην, υἱὸν ἱερέως ἐκ Γεωργίας, ἐκ τῶν δραστηριοτάτων τούρκων ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως, τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλλητες ὠνόμαζον *Κιουταχῆν*.

Αἱ κινήσεις καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων ἐπροδόθησαν. Διὰ τοῦτο ὁ Μ. Μπότσαρης εὗρεν ἰσχυρῶς φρουρούμενα τὰ Πέντε Πηγάδια καὶ ἀποκρουσθεὶς ἐπέστρεψεν εἰς Πέτα. Μετ' ὀλίγων

ὁ Κιουταχῆς προσέβαλε μὲ 6 χιλ. τὸ στρατόπεδον τῶν Φιλελλήνων, ἀφοῦ διὰ νυκτὸς εἶχε καταλάβει τὰς παρόδους. Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν μάχην οἱ Φιλέλληνες συνετρίβησαν, ἀφοῦ διὰ τῆς ἀνδρείας των ἀνέστησαν τὰς ἀναμνήσεις τῶν ναπολεοντείων πολέμων. Γάλλοι καὶ Γερμανοί, Ἴταλοὶ καὶ Πολωνοὶ ἔχυσαν τὸ αἷμα των ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ μόλις 25 ἔξ αὐτῶν διήνοιξαν ὁδὸν διὰ τῶν τουρκικῶν τάξεων πρὸς τὸ Μεσολόγγιον. Πλὴν τούτων ἄλλοι 400 ἔκ τῶν καλλίστων πολεμιστῶν τῆς Ἑλλάδος ἐκάλυψαν τὸ πεδίου τῆς μάχης. Ἀποσκευαὶ καὶ πολεμικὸν ὕλικὸν περιήλθον εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ Τοῦρκοι ἐπανηγύρισαν τὴν νίκην εἰς τὴν Ἄρταν διὰ κανονιοβολισμῶν σφάξαντες καὶ τοὺς ὀλίγους αἰχμαλώτους (4 Ἰουνίου 1822). Ὅμοίαν καταστροφὴν ὑπέστησαν καὶ οἱ Μανιάται προσβληθέντες ὑπὸ ἀνωτέρων δυνάμεων εἰς τὸ Φανάρι, ὅπου ἐφρονεῦθη ὁ ἀρχηγὸς των Κυριακούλης Μαυρομιχάλης.

Ἡ παρὰ τὸ **Πέτα** καταστροφὴ εἶχε σημαντικὰς συνεπεΐας. Ὁ κυριώτατος σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας, ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ Σουλίου, ἐματαιώθη. Οἱ Σουλιώται ἀφοῦ ἀντέστησαν μέχρι Σεπτεμβρίου, ἐσυνθηκολόγησαν πρὸς τὸν Ὁμὲρ Βρυώνην καὶ ἀπῆλθον σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις εἰς τὰς Ἰονίους νήσους. Πᾶσα δὲ ἡ Δ. Ἑλλάς ἐφαίνετο στρατιωτικῶς ἀπολεσθεῖσα. Πλὴν τούτου διὰ τῆς ἀποτυχίας ταύτης ἐδυσφημήθη ἡ εὐρωπαϊκὴ τακτικὴ καὶ ὁ Μαυροκορδάτος καὶ οἱ ἄλλοι εὐρωπαϊκῶς πεπαιδευμένοι ὑπέστησαν καίριον τραῦμα, ἐξυψώθη δὲ ὁ Κολοκοτρώνης καὶ οἱ στρατιωτικοί, οἱ ὅποιοι μετ' ὀλίγον ἔμελλον νὰ περιβάλλουν διὰ νέας αἵγλης τὴν πολιτικὴν τῶν κλεφτῶν.

ΠΡΩΤΗ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

Οἱ δύο τοῦρκοι πασάδες, Βρυώνης καὶ Κιουταχῆς, μὲ τὸν στρατὸν των ἀπέκλεισαν τὸ Μεσολόγγιον ἀπὸ ξηρᾶς, ἐνῶ συγχρόνως στόλος τουρκικὸς ἀπέκλειεν αὐτὸ ἀπὸ θαλάσσης. Αὕτῃ εἶναι ἡ π ρ ὶ ῶ τ ῆ π ο λ ι ο ρ κ ι α τ ο ῦ Μ ε σ ο λ ο γ γ ι ο υ (Νοέμβριος 1822).

Ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης μὲ τὰ ἔλεινὰ λείψανα τῆς καταστροφῆς τοῦ Πέτα, 60 περίπου ὄπλοφόρους, εἶχον καταφύγει εἰς τὸ Μεσολόγγιον καὶ προβλέποντες τὴν

τουρκικὴν πολιορκίαν ἀπέστειλαν τὸν περισσότερον ἄμαχον πληθυσμὸν εἰς τὴν Ἐπτάνησον, ἔστρατολόγησαν τοὺς δυναμένους νὰ φέρουν ὄπλα καὶ ἠϋΐησαν τοὺς μαχητὰς εἰς 360. Μὲ τοὺς δλίγους αὐτοὺς ἄνδρας κατώρθωσαν νὰ ἀποκρούσουν τὰς πρώτας ἐπιθέσεις τοῦ ἔχθρου. Οἱ τοῦρκοι ὁμως στρατηγοὶ δὲν ἦσαν σύμφωνοι. Ὁ Κιουταχῆς καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στόλου Γιουσούφ ἦσαν τῆς γνώμης νὰ ὀρμήσουν κατὰ τοῦ σαθροῦ τείχους καὶ δι' ἰσχυρᾶς ἐφόδου νὰ γίνουν κύριοι τῆς πόλεως. Ὁ Βρυώνης ἀντιθέτως ἐφρόνει ὅτι ἐν τῇ γενικῇ ἐρημώσει τῆς Αἰτωλοακαρνανίας ἦτο συμφέρον νὰ διατηρηθῆ ἡ πόλις ἐκείνη διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοπέδου καὶ ἦτο τῆς γνώμης νὰ καταλάβουν τὸ Μεσολόγιον διὰ συμβιβασμοῦ.

Οἱ πολιορκούμενοι ἐξεμεταλλεύθησαν ἐπιτηδεῖως τὴν ἀσυμφωνίαν τῶν τούρκων πασάδων καὶ ἤρχισαν μακρὰς διαπραγματεύσεις, μὲ τὰς ὁποίας ἐκέρδισαν καιρόν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπεφάνησαν ἑπτὰ ὑδραϊκὰ πλοῖα καὶ τέσσαρα σπετσιώτικα, τὰ ὁποῖα διεσκόρπισαν τὸν τουρκικὸν στόλον, ἔφερον τροφὰς καὶ πολεμφοδία καὶ διεβίβασαν ἐνισχύσεις ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον. Τοιοῦτοτρόπως ἡ δύναμις τοῦ Μεσολογγίου ἠϋξήθη εἰς 2500 ἄνδρας. Αἱ διαπραγματεύσεις τότε διεκόπησαν καὶ οἱ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ παρήγγειλαν εἰς τοὺς τούρκους, ἂν θέλετε τὸν τόπον μας, ἔλατε νὰ τὸν πάρετε.

Οἱ Τοῦρκοι ἀφοῦ ἔχασαν πολῦτιμον καιρόν, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιτεθοῦν τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων (25—26 Δεκεμβρίου 1822). Τὸ ἠθικὸν τοῦ στρατοῦ τῶν εἶχε πολὺ καταπέσει, διότι ἐγνώσθη ἡ καταστροφή τῆς στρατιᾶς τοῦ Δράμαλη, συγχρόνως δὲ ὁ χειμὼν ἐπροχώρει καὶ ἐστενοχῶρει αὐτούς, αἱ τροφαὶ ἐσπάνιζον, βροχαὶ συνεχεῖς καὶ ραγδαῖαι ἔπιπτον καὶ ἀσθένειαι ἐμάστιζον τὸ στρατόπεδον. Τὸ σχέδιον τῶν Τούρκων ἀνεκαλύφθη καὶ ἡ ἐπίθεσις κατέληξεν εἰς καταστροφήν. Οἱ Ἕλληνες τοὺς ἀπέκρουσαν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν μὲ μεγάλην σπουδὴν καὶ ἐν πανικῷ νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως, ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν τὰ 10 κανόνια, τὰς σημαίας τῶν καὶ ὅλον τὸ στρατόπεδον. Μεγαλυτέραν καταστροφήν ὑπέστησαν κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ Ἀχελῷου, ἐνῶ ὑπεχώρουν πρὸς τὴν Πρέβεζαν. Πολλοὶ ἐπνίγησαν εἰς τὸν πλημμυρῆσαντα ποταμόν, οἱ δὲ λοιποὶ ἄοπλοι καὶ κακῶς ἔχοντες ἔφθασαν εἰς τὸν Καρβασα-

ρᾶν καὶ διέπλευσαν εἰς τὴν Πρέβεζαν (21 Φεβρουαρίου). Ἐκ τῶν 11 χιλιάδων, ὅσοι εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ὀλίγοι ἐσώθησαν καὶ αὐτοὶ χάρις εἰς τὴν ἀσυμφωνίαν καὶ τὴν ἀντιζηλίαν τῶν ἐλλήνων ὀπλαρχηγῶν.

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ

Αἱ σημαντικώτεραι τῶν τουρκικῶν δυνάμεων, αἱ διαθέσιμοι μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ἰωαννίνων, συνεκεντρώθησαν περὶ τὴν Λάρισαν καὶ ἀπὸ τοῦ ἔαρος τοῦ 1822 εἶχε γίνοι ἀξία λόγου προπαρασκευὴ διὰ τὴν κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἐκστρατείαν. Ἄλλ' ἢ ἀρχηγία τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως δὲν ἐδόθη εἰς τὸν δαμαστὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ Χουρσίτ, ἀλλ' εἰς τὸν *Μεχμέτ πασᾶν Δράμαλην*, τὸν ὁποῖον εἶχε καταστήσει περιφανῆ ἢ ταχεῖα κατάπνιξις τῆς ἐν Μαγνησίᾳ ἐπαναστάσεως. Ὁ σουλτάνος ἀνύψωσεν αὐτὸν εἰς σ ε ρ α σ κ έ ρ η ν (στρατάρχην) καὶ περιέβαλε διὰ μεγάλης ἐμπιστοσύνης, τὸ ὁποῖον ὁ Χουρσίτ εἶδε μετὰ δυσφορίας. Κατὰ τὰ μέσα Ἰουνίου ὁ στρατὸς τοῦ Δράμαλη ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Λαμίαν, 24 χιλ. πεζοὶ καὶ 8 χιλιάδες ἵππεις μετὰ σημαντικοῦ πυροβολικοῦ. Ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἡ Ἑλλάς δὲν εἶχεν ἰδεῖ τὴν παρέλασιν τόσον σημαντικῶν δυνάμεων. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἐρίζοντες καὶ σκευωροῦντες μετὰ πάθους κατ' ἀλλήλων καὶ κατὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου οὔτε ἐσκέφθησαν περὶ ἀντιστάσεως. Οὕτω τοῦ Δράμαλη ὁ στρατὸς ἀφοῦ ἐληλάτησε τὴν περὶ τὴν Κωπαΐδα πεδιάδα, ἐξεχύθη εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ δὲν ἐπρόφθασε μὲν νὰ σώσῃ τὴν Ἀκρόπολιν, ἡ ὁποία εἶχε παραδοθῆ, καθὼς εἶδομεν, εἰς τὸν Ὑψηλάντην τὴν 9 Ἰουνίου, ἀλλ' ἐξετράπη εἰς φοβερὰ ἀντίποινα, διότι οἱ Ἕλληνες παρασπονδήσαντες εἶχον σφάξει τοὺς παραδοθέντας. Ὁ Δράμαλης διῆλθεν ἀκωλύτως τὸν Ἰσθμόν, τὸν ὁποῖον εἶχον ἐγκαταλείψει οἱ Ἕλληνες, καὶ τὴν 5 Ἰουλίου ἔστησε τὸ στρατόπεδόν του εἰς τὴν Κόρινθον. Ὁ δραστήριος πασᾶς τῶν Πατρῶν Γιουσούφ καὶ οἱ γνωρίζοντες καλύτερον τὴν Πελοπόννησον συνεβούλευσαν αὐτὸν νὰ κατοστήσῃ μόνιμον στρατηγεῖον τὴν Κόρινθον καὶ ἀποταμιεύων ἐκεῖ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια νὰ ἐξαναγκάσῃ διὰ συν-

τόνου πολεμικῆς ἐνεργείας τὰ κέντρα τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐπαναστάσεως εἰς εἰρήνευσιν. Ἄλλ' ὁ Δράμαλης μεγαλοφρονῶν διὰ τὸν διορισμὸν εἰς στρατάρχην καὶ τὰς μέχρη τοῦδε ἐπιτυχίας του ἀπέκρουσε τὴν μελλητικὴν ἐκείνην τακτικὴν καὶ πεπεισμένος περὶ τῆς πολεμικῆς ἀνικανότητος τῶν ραγιάδων, διέταξε τὸν στρατὸν νὰ προελάσῃ εἰς Ναύπλιον, διὰ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν του καὶ νὰ ἐνωθῆ μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ καταπλεύσῃ ἐκεῖ. Οἱ δὲ Ἕλληνες δὲν ἐσκέφθησαν νὰ ὑπερασπίσουν τὰς μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἄργους στενοπορίας. Ὅθεν ὁ σερασκέρης προελάσας ἀμαχητὶ ἔφθασεν εἰς τὸ Ἄργος τὴν 12 Ἰουλίου. Ἡ προφυλακὴ του φθάσασα ἐγκαίρως εἰς Ναύπλιον ἠκύρωσε τὴν συναφθεῖσαν μεταξὺ τῆς φρουρᾶς καὶ τῶν Ἑλλήνων περὶ παραδόσεως συνθήκην καὶ ἐνίσχυσεν τοὺς ὑπερασπιστὰς τῶν φρουριῶν, μόνον δὲ ὁ λεγόμενος Θ α λ α σ σ ό π υ ρ γ ο ς παραδοθεὶς εἰς τοὺς Ἕλληνας ὡς ἐνέχειρον ἔμεινεν εἰς τὰς χεῖρας των.

Ἡ μεγάλη στρατιὰ τοῦ Δράμαλη καὶ ἡ προπορευομένη αὐτῆς φήμη διέσπειρε τὸν φόβον εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ στρατὸς τῶν προκρίτων, ὁ καταλαβὼν τὰ μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἄργους στενά, ἐγκατέλειπεν αὐτὰ πρὸ τῆς προσεγγίσεως τοῦ ἐχθροῦ, ἐκράτει δὲ μεγάλη ταραχὴ εἰς τὸ Ἄργος, ὅπου εἶχε μετατεθῆ ἀπὸ τῆς Κορίνθου ἡ ἔδρα τῆς κυβερνήσεως. Οἱ Ὑπουργοί, οἱ Γερουσιασταὶ καὶ οἱ κυβερνητικοὶ ὑπάλληλοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἐγκαταλείψαντες τὰ ἀρχεῖα καὶ τὰ ἀργυρᾶ σκεύη, τὰ ὁποῖα εἶχον συναθροίσει ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν. Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ Λέρονης εἰς Τρίπολιν συνωθοῦντο πλῆθος φυγάδων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ οἱ ἐκ Σμύρνης καὶ Μ. Ἀσίας πρόσφυγες. Ἡ κυβέρνησις καὶ οἱ βουλευταὶ περιτρομοὶ κατέφυγον ἐπὶ δύο πλοίων ἐντὸς τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς γενικῆς λιποψυχίας καὶ συγχύσεως ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης διετήρησαν τὸ θάρρος καὶ τὴν νηφαλιότητα. Ὁ πρόεδρος τοῦ Νομοθετικοῦ Ὑψηλάντης ἔδειξεν ὅτι εἶναι ἱκανὸς εἰς ἄλλους ἀγῶνας, ἂν ὄχι εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν σκευωριῶν. Μετὰ 700 ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους κατώρθωσε νὰ συναθροίσῃ κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν, εἰσῆλθεν εἰς

τὸ ὄχυρόν φρούριον τοῦ Ἄργους Λάρισαν, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑπερασπίσει μὲ ἥρωικὴν τόλμην ὁ μανιάτης Καραγιάννης μετ' ὀλίγων ἐταίρων. Ὁ Δράμαλης κατανοῶν τὴν σημασίαν τοῦ ἀπεγνωσμένου ἀντιπερισπασμοῦ συνεχέντρωσε τὰς δυνάμεις του κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Γέρος ἔλαβε καιρὸν νὰ συναθροίσῃ στρατὸν καὶ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτὸν θάρρος. «Ρίψας δὲ εἰς τὴν θάλασσαν», ὅπως ἔλεγε, τὸ μῖσος μετέβη εἰς Τρίπολιν καὶ συνδιαλλαγεῖς πρὸς τοὺς προκρίτους, ἔξέδωκε κοινὴν μετ' αὐτῶν προκήρυξιν, ὅτι πᾶς Πελοποννήσιος ἐπὶ ποινῇ τουφεκισμοῦ ἔπρεπε νὰ λάβῃ τὰ ὄπλα.

Προελάσας ἐκ Τριπόλεως μετὰ τοῦ συναθροισθέντος στρατοῦ, ὁ ὁποῖος ἠϋξάνετο καθ' ὁδόν, ἴδρυσεν τὸ στρατόπεδόν του εἰς τοὺς **Μύλους** τῆς Λέρνης, ἐπιθαλάσσιον χωρίον κείμενον νοτίως τοῦ Ἄργους, ὅθεν ἠδύνατο ν' ἀνακουφίσῃ τὴν δεινῶς πιεζομένην Λάρισαν. Πράγματι ἡ φρουρά της διέρρευσε βαθμηδὸν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Κολοκοτρώνη, ἀφοῦ εἶχεν ἐκτελέσει τὸν σκοπὸν της δεσμεύσασα ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας τὰς δυνάμεις τοῦ Δράμαλη.

Καὶ ἤδη ἤρχισε νὰ στρέφεται ἡ ἀγαθὴ τύχη τῶν τουρκικῶν ὄπλων. Τὸ διβάνιον εἶχεν ἀποφασίσαι τὴν ἀρμονικὴν συνεργασίαν τοῦ στρατοῦ καὶ στόλου. Ἄλλ' ἡ ἀρμάδα κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίστασιν ἔδωκε μνημειῶδες δεῖγμα τουρκικῆς ἀπειθαρχίας καὶ ἀμεριμνησίας, διότι ἐπεφάνη, παρέπλευσεν ἀδιαφόρως πρὸ τοῦ Ναυπλίου καὶ περιπλεύσασα τὴν Πελοπόννησον ἐτράπη πρὸς τὰς Πάτρας. Ἡ θέσις τοῦ Δράμαλη ἦτο δυσχερεστάτη, διότι ἐντὸς ὀλίγου ἐστερήθη τροφῶν, ἵπποι δὲ καὶ ὑποζύγια ἀπέθνησκον ἐξ ἐλλείψεως χόρτου, ἐπειδὴ τὸ θέρος ἦτο ξηρόν. Ὅθεν οὐδὲν ἄλλο ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἢ νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Κόρινθον. Ὁ Κολοκοτρώνης κατενόησε τὸ σχέδιον τοῦ τούρκου στρατάρχου καὶ παρὰ τὴν γνώμην τῶν προκρίτων καὶ μετὰ σφοδρὰν λογομαχίαν μετὰ τοῦ Πετρόμπεη ἀπέσπασεν μικρὸν μέρος τοῦ στρατοπέδου, περὶ τὰς 2 1/2 χιλιάδας ἄνδρας, μετὰ τῶν ὁποίων κατέλαβε τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων, ὅθεν διέρχεται σήμερον ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἄργους.

Τὴν 25 Ἰουλίου ὁ στρατὸς τοῦ Δράμαλη ἤρχισε τὴν ὑποχώρησιν, ἀλλ' ἡ πρωτοπορία του προσεβλήθη ὑπὸ τῶν ἐμπει-

ροπολέμων ἀνδρῶν τοῦ Κολοκοτρῶνη, ἀπεκόπη ὑπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ του Νικήτα, μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχον ἐνωθῆ ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Παπαφλέσσας, καὶ ὑπέστη μεγάλην καταστροφὴν εἰς τὴν μάχην τῶν Δ ε ρ β ε ν α κ ί ω ν (26 Ἰουλίου 1822). Μόνον χάρις εἰς τὴν ἀσυμφωνίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν δίψαν τῆς λείας διέφυγε τὴν τελείαν καταστροφὴν ὁ Δράμαλης, 1822 ὁ ὁποῖος ἔφθασεν εἰς Κόρινθον σύρων ὀπισθεν τὰ ράκη τοῦ λαμπροῦ στρατεύματός του, ἀποβαλὼν ἀποσκευάς, ἡμιόνους καὶ πυροβολικὸν.

Τοιοτρόπως ἐθριάμβευσε τὸ σχέδιον καὶ ἡ τακτικὴ τοῦ πρωτοφτέφτου. Ἡ Γερουσία διώρισεν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου κατ' ἀπαίτησιν τῶν ὀπλαρχηγῶν, ἐκεῖνος δὲ ἔλαβε τὰ ἀναγκαῖα μέτρα πρὸς τελειωτικὴν ἐξόντωσιν τοῦ στρατοῦ τοῦ Δράμαλη. Καθ' ὑπόδειξιν αὐτοῦ ὁ Ὀδυσσεὺς κατέλαβε τὰ στενὰ τῆς Μεγαρίδος, ὅπως κωλύσῃ τὴν εἰς τὴν Ἀνατολὴν Ἑλλάδα ὑποχώρησίν του, αὐτὸς δὲ κατέλαβε θέσιν κατάλληλον, ὅπως ἐμποδίσῃ τὴν μεταξὺ Πατρῶν καὶ Κορίνθου συγκοινωνίαν. Μετ' ὀλίγον στερήσεις καὶ νόσοι ἤρχισαν νὰ ἀποδεκατίζουσι τὸν τουρκικὸν στρατὸν καὶ αὐτὸς ὁ Δράμαλης ἀπέθανεν ἐκ τῶν κόπων καὶ τῆς ἀπογοητεύσεως κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ὀκτωβρίου. Οἱ Ἕλληνες ἐπανέλαβον τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου. Ἐντὸς ὀλίγου ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων κατέστη δεινὴ ἔνεκα ἐλλείψεως τροφῶν, οἱ δὲ πολιορκηταὶ διὰ κλιμάκων ἀναβάντες κατέλαβον τὸ ἀφρούρητον Π α λ α μ ῆ δ ι καὶ ἠνάγκασαν τὴν φρουρὰν τῆς πόλεως νὰ συνθηκολογήσῃ.

Ὅχι μόνον ὁ τουρκικὸς στόλος, ἀλλὰ καὶ οἱ τοῦρκοι ἀρχηγοὶ τῆς βορείου Ἑλλάδος, ἰδίως ὁ σερασκέρης Χουρσίτ, ἐφάνησαν ἀδιάφοροι διὰ τὴν τύχην τοῦ Δράμαλη, ὁ τελευταῖος μάλιστα ἐκ προσωπικῆς ἀντιζηλίας. Ὁ Χουρσίτ ἠρκέσθη μόνον νὰ στείλῃ τὸν Μεχμέτ πασᾶν μὲ 8 χιλιάδας ἀνδρας, ὁ ὁποῖος προήλασε μέχρι τῆς Ἀμφίσσης καὶ παρὰ τὴν Γραβιὰν ἐνίκησε τὸν Ὀδυσσεά, τὸν ὁποῖον ὁ λαὸς τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος εἶχεν ἀνακηρύξει ἀρχιστράτηγον (1 Νοεμβρίου). Ὁ Ὀδυσσεὺς μόλις διεσώθη διὰ τῆς ὠκυποδίας του εἰς τὴν Ἀράχωβαν διολισθήσας ὡς ἄλβανός διὰ τῶν τουρκικῶν ταγμάτων, ἐκεῖθεν δὲ ἤρχισε μυστικᾶς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ τούρκου ἀρχηγοῦ ὑποσχό-

μενος νὰ προσκυνήσῃ ὑπὸ τὸν ὄρον ν' ἀναγνωρισθῆ ἀρχιαρματωλὸς τῆς Ἄνατ. Ἑλλάδος. Ἡ πρόθεσις τοῦ Ὀδυσσέως δὲν ἦτο πολὺ σαφής, ἀλλ' αἱ συνεννοήσεις ἐκεῖναι ἐβράδυναν τὴν πορείαν τοῦ τούρκου ἀρχηγοῦ.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἐκρίθη ἡ τύχη τῶν λειψάνων τῆς στρατιᾶς τοῦ Δράμαλη. Ἐνῶ δηλαδὴ οἱ περισωθέντες 2 χιλ. ἄνδρες προσεπάθουν νὰ φθάσουν εἰς Πάτρας, προσεβλήθησαν ὑπὸ τῶν προκρίτων τῆς Ἀχαΐας καὶ ὑπέστησαν μεγάλην καταστροφὴν, ὅποτε ἐφάνη ὁ Γιουσουφ πασσᾶς τῶν Πατρῶν, ὁ ὁποῖος ἔσωσεν ὀλίγους ἐπιβιβάσας ἐπὶ πλοίων. Ὁ Χουρσίτ ἐθεωρήθη ὑπεύθυνος τῆς καταστροφῆς τοῦ Δράμαλη καὶ, διὰ νὰ προλάβῃ τὴν σουλτανικὴν ὀργήν, ηὔτοκτόνησεν.

Ἡ τουρκικὴ ἐπίθεσις τοῦ 1822 εἶχεν ἀποτύχει. Οἱ κυριώτατοι ἀρχηγοὶ αὐτῆς, ὁ Δράμαλης, ὁ Χουρσίτ καὶ ὁ Καρὰ Ἀλῆς, ἦσαν νεκροί, αἱ δὲ ἐλπίδες τοῦ Διβανίου καὶ τοῦ Μέττερνιχ διεψεύσθησαν.

ΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥ 1823

Αἱ ἐπιχειρήσεις κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως δὲν ἦσαν τόσον σημαντικάι. Οἱ Τοῦρκοι καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἠκολούθησαν τὸ σχέδιον τῆς εἰσβολῆς εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τὴν φορὰν αὐτὴν βαδίζοντες διὰ τῆς Δυτικῆς καὶ διὰ τῆς Ἄν. Ἑλλάδος ἔμελλον νὰ συναντηθοῦν εἰς τὴν Ναύπακτον καὶ διὰ πλοίων νὰ διαπεραιωθοῦν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἡ ἐκστρατεία εἰς τὴν Ἄνατ. Ἑλλάδα ἦτο βραχείας διαρκείας, διότι ὁ προελάσας μέχρις Ἀττικῆς στρατὸς ἠναγκάσθη ἔνεκα λοιμοῦ καὶ στερήσεων ν' ἀποσυρθῆ εἰς τὴν Λαμίαν.

Ἀξιολογωτέρα εἶναι ἡ ἐκστρατεία, τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησαν οἱ τουρκαλβανοὶ Γκέκηδες καὶ Μιρδίται ὑπὸ τὸν Ὀμέρ Βουώνην καὶ τὸν Μουσταφάμπεην. Οἱ δύο ἀρχηγοὶ ἔχοντες περὶ τὰς 16 χιλ. ἀνδρῶν ἐβάδιζον, ὁ μὲν πρῶτος διὰ τοῦ Καρβασαρά, ὁ δὲ δεύτερος διὰ τῶν Ἀγρᾶφων, σκοπὸν ἔχοντες νὰ ἐνωθοῦν πρὸ τοῦ Μεσολογγίου, τὸ ὁποῖον ἀπέκλειεν ὁ τουρκικὸς στόλος.

Ἐνῶ ἐπέκειτο ὁ κίνδυνος οὗτος, μεγάλη ἀκοσμία ἐκράτει εἰς τὴν Δ. Ἑλλάδα. Ὁ στρατὸς εὐρίσκειτο ἐν παραλύσει, οἱ ὄπλαρχηγοὶ ἤριζον περὶ πρωτείων, ὑπῆρχε δὲ μεγάλη ἀντίδρασις κατὰ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τῶν ὀπαδῶν του. Ἐν μέσφ τῶν μικροτήτων ἐκείνων ἀνυψώθη ἡ μορφή τοῦ σουλιώτου ὄπλαρχηγοῦ **Μάρκου Μπότσαρη**, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἔσχισε τὸ δίπλωμα ἀρχιστρατηγίας, τὸ ὁποῖον εἶχε στείλει ἡ κυβέρνησις, εἶπε τὸ περίφημον : «Ὅποιος εἶναι ἄξιος λαμβάνει δίπλωμα μεθαύριον ἐνώπιον τοῦ ἐχθροῦ». Ὁ Μπότσαρης προσέβαλε τὸ στρατόπεδον τοῦ Μουσταφᾶ μπὲρ παρὰ τὸ Κ α ρ π ε ν ἡ σ ι ο ν μετ' ὀλίγων ἀνδρείων τὴν νύκτα τῆς 11 Αὐγούστου 1823 καὶ ἐπροξένησε μεγάλην σύγχυσιν. Ἄλλὰ βληθεὶς διὰ σφαίρας εἰς τὸ μέτωπον ἐξέπνευσε καὶ μετεκομίσθη ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν του εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου ἐτάφη ἐν μέσφ γενικοῦ πένθους.

ΑΝΤΙΘΕΣΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ

Αἱ ἀξιόλογοι πολεμικαὶ ἐπιτυχίαι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸ 1822—1823 ἠνάγκασαν τοὺς εὐρωπαίους διπλωμάτας νὰ τροποποιήσουν τὰς περὶ τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων ἀντιλήψεις των καὶ συνετελεῖτο βραδεῖα, ἀλλ' εὐνοϊκὴ μεταστροφή τῆς πολιτικῆς πολλῶν κρατῶν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλ' αἱ θλιβεραὶ ἐσωτερικαὶ διχόνοιαὶ δὲν ἤργησαν νὰ διασκεδάσουν τὴν εὐνοϊκὴν ἐκείνην ἐντύπωσιν, διότι ἐφάνη ἐντὸς ὀλίγου ἡ ἐπανάστασις αὐτοκαταλυομένη ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς διαμάχης καὶ οἱ διπλωμάται τῆς Εὐρώπης ἐσχημάτισαν τὴν γνώμην, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν θὰ ἐξέπνεεν, ἐὰν ὁ σουλτάνος ἄφηνε τοὺς Ἑλληνας μόνους.

Πράγματι ἡ νίκη εἶχε μεθύσει τοὺς Ἑλληνας καί, ὡς νὰ εἶχεν ἐξοντωθῆ τελειωτικῶς ὁ ἐχθρὸς, ἤριζον περὶ τοῦ τίς θὰ ἄρχῃ εἰς τὸ νέον βασίλειον. Αἱ νικαὶ κατὰ τοῦ Δράμαλη καὶ τοῦ Βρυώνη ἐξύψωσαν τὸ γόητρον ἰδίως τῶν στρατιωτικῶν, οἱ ὁποῖοι μετὰ περιφρονήσεως ἔβλεπον τῶρα τὰ μὴ πολεμικὰ στοιχεῖα, τοὺς καλαμαράδες, ὅπως ὠνόμαζον αὐτά. Κυβερνήσις δὲ καὶ βουλή ἀπώλεσαν τὸ κῦρος καὶ τὴν ὑπόληψίν των,

διότι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν πρὸ τοῦ ἐχθροῦ, ἐπίσης δὲ καὶ αἱ τοπικαὶ Γερουσίαι καὶ ὁ Ἄρειος Πάγος ἐξεμηδενίσθησαν.

Ἐπειδὴ εἶχεν ἐκπνεύσει ἡ προθεσμία τοῦ πρώτου νομοθετικοῦ σώματος, ἐκρίθη καλὸν ὑπὸ πάντων πρὸς ἀνόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων νὰ συγκληθῇ νέα ἐθνοσυνέλευσις ἀντὶ νὰ ἐκλεγῇ νέα βουλή. Ἄλλὰ τὰ πάντα προεμηνύοντο ἀνώμαλα καὶ ἄτακτα εἰς τὴν συνέλευσιν καὶ τὰ κόμματα συνεκρούσθησαν ἤδη κατὰ τὴν ἐκλογὴν πληρεξουσίων, ὁ ἐκλογικὸς νόμος δὲν ἐτηρήθη καὶ ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν διαρκῶς ὠξύνετο.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΝ ΑΣΤΡΕΙ ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Ἡ δευτέρα Ἐθνοσυνέλευσις συνῆλθεν εἰς τὸ Ἄστρος κατὰ Μάρτιον τοῦ 1823. Αὐτὴν τὴν φορὰν ὑπῆρχεν ἀφθονία πληρεξουσίων εἰς τὴν συνέλευσιν, διότι τὰ κόμματα ἔστειλαν διπλοῦς βουλευτάς, πολλοὶ δὲ ἐκ τῶν δυνατῶν παρέστησαν αὐτοχειροτόνηοι. Ἄλλὰ καὶ τὰ μέλη τοῦ Νομοτελεστικοῦ καὶ Βουλευτικοῦ καθὼς καὶ πολλοὶ πληρεξούσιοι τῆς πρώτης ἐθνοσυνελεύσεως ἐθεώρησαν φυσικὸν νὰ μετᾶσχουν καὶ τῆς δευτέρας. Συνῆλθον δὲ αἱ δύο ἀντίθετοι μερίδες εἰς δύο χωριστὰ στρατόπεδα χάριν ἀσφαλείας καὶ τὰς κατασκηνώσεις των ἐχώριζεν ὁ διαρρέων τὴν πόλιν ρύαξ. Ἀντιζηλῖαι καὶ φόβοι καὶ ἰδιοτέλεια ἐδημιούργησαν περὶ τὴν συνέλευσιν πνιγηρὰν ἀτμόσφαιραν. Οἱ στρατιωτικοὶ μολονότι περιεφρόνουν τοὺς πολιτικούς κηρύττοντες ὅτι ἡ Ἑλλάς οὐδὲν ἔχει ν' ἀναμείνη ἀπὸ τοὺς καλαμαράδες, ἐξηρωτῶντο ἐξ αὐτῶν, διότι ἦσαν διεσπασμένοι καὶ ἀνίκανοι νὰ διαχειρισθοῦν τὰ νομικὰ ζητήματα. Διὰ τοῦτο πρόεδρος τῆς ἐθνοσυνελεύσεως ἐξελέγη ὁ Πετρόμπετης, ἀντιπρόεδρος ὁ ἐπίσκοπος Θεοδώρητος καὶ γραμματεὺς ὁ Νέγρης, πάντες ἀνήκοντες εἰς τοὺς πολιτικούς.

Ἡ συνέλευσις κατήργησε τὰς τοπικὰς ἐξουσίας, δηλαδὴ τὰς δύο Γερουσίας καὶ τὸν Ἄρειον Πάγον, κατήργησεν ἐπίσης τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιστρατήγου, τὸν ὁποῖον ἔφερεν ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τῶν στρατιωτικῶν εἰς τριμελῆ ἐπιτροπὴν, τὴν ὁποίαν ἔμελλον ν' ἀποτελέσουν εἰς Πελοπον-

νήσιος, εἰς Νησιώτης καὶ εἰς Στερεοελλαδίτης. Ὁ Κολοκοτρώνης διετάχθη νὰ παραδώσῃ τὸ φρούριον τοῦ Ναυπλίου, ἀλλ' ἠρνήθη προφασιζόμενος ὅτι θὰ παραδώσῃ αὐτὸ εἰς τὴν μέλλουσαν κυβέρνησιν. Ἀπεφασίσθη δὲ νὰ πληρωθοῦν τὰ χρεῖα τῶν ναυτικῶν νήσων. Ἀφοῦ οὕτω ἐκανονίσθησαν τὰ κομματικά καὶ προσωπικά ζητήματα, ἐπεκυρώθη ἄνευ πολλῆς συζητήσεως τὸ Σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου ἀναθεωρηθὲν εἰς τινὰ σημεῖα.

ΠΡΩΤΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Ἄλλ' ἢ ἀντιπολίτευσις τῶν στρατιωτικῶν ἐξεδηλώθη, ἀμα ἔφθασεν ἡ ὥρα τῆς ἐκλογῆς τῆς κυβερνήσεως. Τὸ σύνταγμα εἶχε διατηρήσει τὰ δύο σώματα, τὸ Νομοτελεστικὸν καὶ τὸ Βουλευτικόν. Πρόεδρος τοῦ Νομοτελεστικοῦ ἐξελέγη ὁ Πετρόμπεης, μέλη δὲ ὁ Χαραλάμης, ὁ Ζαΐμης καὶ ὁ Μεταξᾶς, πάντες ἀνήκοντες εἰς τοὺς πολιτικούς, πέμπτη δὲ θέσις ἐπεφυλάχθη διὰ νησιώτην. Τότε οἱ ἀποτυχόντες στρατιωτικοὶ μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη ἐμελέτησαν ν' ἀνατρέψουν τὰ ψηφισθέντα. Ὁ Νέγρης, ὁ ὁποῖος παραμεληθεὶς τελείως ὑπὸ τῶν πρώην φίλων του προσεχώρησεν εἰς τοὺς στρατιωτικούς, ὠργάνωσε τακτικώτερον τὴν ἀντιπολίτευσιν. Ἀφοῦ δὲ προσετέθησαν ἱκανὰ μέλη τῆς συνελύσεως εἰς τοὺς δυσηρεστημένους, οἱ ἀντιπολιτευόμενοι ἀπεφάσισαν νὰ συγκροτήσουν νέαν ἐθνοσυνέλευσιν. Ἄλλ' ἢ νέα κυβέρνησις δεξιῶς πολιτευθεῖσα ἔδωκε τὴν πέμπτην ἐν τῷ Νομοτελεστικῷ θέσιν εἰς τὸν Κολοκοτρώνην καὶ οὕτω ἐφαίνετο ἀποσοβηθεῖσα ἢ ἀπειλουμένη ρῆξις.

Ἄλλ' οἱ μῆνες τῆς ἀγάπης δὲν ἦσαν μακρᾶς διαρκείας, διότι μετ' ὀλίγον ὁ Κολοκοτρώνης ἠθέλησε νὰ καταστήσῃ πρόεδρον τοῦ Βουλευτικοῦ τὸν ἄλλοτε ἄσπονδον ἀνταγωνιστὴν του Ἀναγνώστην Δεληγιάννην, μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχε συμφιλιωθῆ μνηστεύσας μάλιστα τὸν ἐννεαετῆ υἱὸν του μετὰ τῆς οὐμῆκος κόρης τοῦ Δεληγιάννη. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ θέσις ἐδόθη εἰς τὸν Μαυροκορδάτον, ὁ Κολοκοτρώνης ἠπείλησε τὸν ἀρχιεπίσκοπον Θεοδώρητον ὅτι «θὰ τοῦ πάρῃ τὸ κεφάλι» καὶ ἐπετέθη σφοδρῶς κατὰ τοῦ Μαυροκορδάτου, ὁ ὁποῖος περὶτρομος ἔφυγεν εἰς

Υδραν. Ἡ Βουλὴ ἀπεσύρθη τότε εἰς τὸ Ἄργος ἀφήσασα κενὴν τὴν θέσιν τοῦ προέδρου. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης μετὰ τῶν μελῶν τοῦ Νομοτελεστικοῦ μετέβη εἰς τὸ Ναύπλιον. Οὕτω τὰ δύο κυβερνητικὰ σώματα ἔμενον εἰς δύο πόλεις καὶ ἐκήρυξαν ἄλληλα παράνομα καὶ ἐκνόμως καθεστηκότα, τὸ δὲ πείσμα καὶ ἡ ἀναρχία ἐκορυφώθησαν. Τότε ὁ Κολοκοτρώνης προέβη εἰς πραξικόπημα ὅμοιον πρὸς τοῦ Κρόμβελ, διότι διὰ τοῦ υἱοῦ του Πάνου διέλυσε τὴν ἐν Ἄργει Βουλὴν. Οἱ ἔνοπλοί του εἰσβαλόντες εἰς τὸ βουλευτήριον ἐκακοποίησαν τοὺς βουλευτὰς καὶ διεσκόρπισαν αὐτοὺς (Δεκέμβριος 1823).

Πολλοὶ ὅμως τῶν πληρεξουσίων συνῆλθον εἰς Κρανίδιον, ἀπέναντι τῆς Ὑδρας, καὶ ἐνθαρουνόμενοι ὑπὸ τῶν νησιωτῶν ἐκήρυξαν ἔκπτωτον τὸ Νομοτελεστικὸν καὶ διώρισαν νέαν κυβέρνησιν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ὑδραίου **Γεωργίου Κουντουριώτου**, ἐν τῇ ὁποία παρεκάθηντο ὁ Λόντος καὶ ὁ **Κωλέττης**, ἀνὴρ τὰ μάλιστα ἰσχύων παρὰ τοῖς ὀπλαρχηγοῖς τῆς Στερεᾶς. Τὸ βουλευτικὸν προσεκάλεσε τὰς ἐπαρχίας, τῶν ὁποίων εἶχον ἀποχωρήσει οἱ πληρεξούσιοι, νὰ ἐκλέξουν νέους, οἱ δὲ περὶ τὸν Κολοκοτρώνην μεταθέσαντες τὴν ἔδραν τῆς Κυβερνήσεως εἰς Τρίπολιν προεκήρυξαν ἐκλογὴν ἀντιπροσώπων διὰ νέαν ἐθνοσυνέλευσιν. Οὕτω ἡ Ἑλλὰς εἶχε δύο κυβερνήσεις, τὴν μὲν ἐν Κρανιδίῳ, τὴν δὲ ἐν Τρίπολει, αἱ ὁποῖα ἴσταντο ἀντιμέτωποι καὶ ἔτοιμοι δι' ἐμφύλιον σπαραγμὸν. Ὁ Κολοκοτρώνης καὶ οἱ ὀπαδοὶ του κατεῖχον τὰ φρούρια τοῦ Ἀκροκορίνθου, τοῦ Ναυπλίου καὶ τὴν Τρίπολιν. Ἄλλ' ἡ νέα κυβέρνησις εἶχεν ὑπὲρ αὐτῆς τοὺς νησιώτας καὶ στερεοελλαδίτας καὶ ὁ Κωλέττης κατάρθωσε νὰ προσελκύσῃ τοὺς τολμηροτέρους ὀπλαρχηγούς τῆς Στερεᾶς. Ἐπίσης οἱ σημαντικώτατοι τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου συνειργάζοντο μετὰ τῆς κυβερνήσεως Κουντουριώτου ἔνεκα τῆς παλαιᾶς ἐχθρας πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην καὶ ὅλοι οἱ νοημονέστεροι καὶ ὁ ἑλληνικὸς καὶ ὁ ξένος τύπος ἦσαν ὑπὲρ αὐτῆς. Ὅθεν ὁ Ἀκροκόρινθος μετ' οὐ πολὺ περιῆλθεν εἰς χεῖρας αὐτῆς, τὸ δὲ Ναύπλιον δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κρατήσῃ ὁ υἱὸς τοῦ Κολοκοτρώνη Πᾶνος καὶ περὶ τὴν Τρίπολιν συνέβησαν θορυβώδεις σκηναὶ καὶ ἐκάη ἱκανὴ πυρῆτις χωρὶς ὅμως νὰ χυθῇ αἷμα.

Ὁ Κολοκοτρώνης ἐφαίνετο ὑποχωρῶν ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς

κοινῆς γνώμης, ὅτε ἤλθεν ἡ εἶδησις ὅτι δόσις τοῦ ἀπὸ μακροῦ ἀναμενομένου ἀγγλικοῦ δανείου εἶχε φθάσει εἰς Ζάκυνθον. Τότε κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως γίνῃ κύριος τῆς ἐξουσίας καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐξήφθη ἐκ νέου. Ἄλλ' ἦτο ἀδύνατον νὰ κατισχύσῃ καὶ διὰ τοῦτο ἠρκέσθη εἰς τὴν παραχώρησιν ἀμνηστίας εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς ὀπαδοὺς του. Ἡ νέα κυβερνήσις ἐγκατασταθεῖσα εἰς Ναύπλιον ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ πάντων (Μάϊος 1824).

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Οὕτω λοιπὸν οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου συμμαχήσαντες μετὰ τῶν νησιωτῶν καὶ τῶν στερεοελλαδιτῶν ἐταπείνωσαν τὸν παλαιὸν ἀντίπαλον τῆς τάξεώς των Κολοκοτρῶνην. Δὲν ἤρρηξαν ὅμως νὰ μετανοήσουν, διότι εὐθύς εἶδον ἑαυτοὺς παραγκωνιζομένους καὶ ταπεινωμένους ὑπὸ τῶν συνησπισμένων νησιωτῶν καὶ στερεοελλαδιτῶν. Ὁ πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως Κουντουριώτης δὲν ἦτο εὐρείας ἀντιλήψεως ἄνθρωπος καὶ ὁ ὀρίζων του δὲν ἐξετείνετο πέραν τῆς βραχέως νήσου, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶχε γεννηθῆ. Διὰ τοῦτο πρῶτιστον μέλημά του ἐθεώρησε τὴν ἀνακούφισιν τῶν ἀναγκῶν τῆς γενετέρας του. Ἡ ἐξέχουσα φυσιογνωμία τῆς κυβερνήσεως ἦτο ὁ Κωλέττης, ἀνὴρ λαϊκῆς πονηρίας, καιροσκόπος καὶ νηφάλιος καὶ ἀναμονητικός, ὁ ὁποῖος ὑπέθαλπε τὰς μικροτοπικὰς ἐνεργείας τοῦ προέδρου, διότι προέβλεπεν ὅτι αὐταὶ ἔμελλον νὰ ἐξάψουν τὴν ἀντιζηλίαν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς βραδύτερον θὰ ἐξεμεταλλεύετο. Οἱ δὲ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου βαρέως ἔφερον, διότι ἀπεκλείοντο ἐκ τῶν ἀνωτάτων θέσεων καὶ ἐκ τῆς διαχειρίσεως τῶν ἀγγλικῶν χρημάτων, τῶν ὁποίων σημαντικὸν ἤδη μέρος εἶχε σπαταληθῆ διὰ φατριαστικὰς ἀνάγκας.

Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1824 ἐγίνεν ἐκλογὴ νέου Νομοτελεστικοῦ (κυβερνήσεως), κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπεκράτησαν πάλιν οἱ νησιῶται καὶ οἱ στερεοελλαδίται. Τότε οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου ἐκίνησαν εἰς ἀνταρσίας τὰς ἐπαρχίας των παραστήσαντες εἰς τοὺς πελοποννησίους ὅτι τὰ δίκαιά των ποδοπατοῦνται ὑπὸ τῶν νησιωτῶν καὶ τῶν στερεοελλαδιτῶν. Οὕτως ἤρρησαν

ὁ δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος, ἐνῶ σοβαρώτατος κίνδυνος ἐπεκρέματο ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς προετοιμαζομένης τουρκοαιγυπτιακῆς ἐκστρατείας, ὅχι δὲ μικρότερος κίνδυνος ἦτο ν' ἀπολέσουν οἱ Ἕλληνες τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἀφυπνιζομένην συμπάθειαν τῶν εὐρωπαϊῶν. Τρίβων ἐκ χαρᾶς τὰς χεῖρας ὁ Κολοκοτρώνης διὰ τὴν διάστασιν τῶν ἀντιπάλων τοῦ ἔσπευσε πρὸς τοὺς ἀντάρτας, ἀνερρίπισε τὴν ὁρμὴν των καὶ ἐτράπη πρὸς τὴν Τρίπολιν.

Ἄλλ' ἢ κυβέρνησις ἔγινε ταχέως κυρία τῆς καταστάσεως ἀναπτύξασα ἀσυνήθιστον δραστηριότητα. Ὁ Κωλέττης, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε γίνει ἡ ψυχὴ τῆς κυβερνήσεως, προσεκάλεσεν εἰς τὴν Πελοπόννησον τοὺς ὀπλαρχηγοὺς τῆς Στερεᾶς Γκούραν καὶ Καραϊσκάκην μετὰ στρατοῦ καὶ οἱ ρουμελιώται συνέτριψαν ταχέως τὴν ἀντίστασιν τῶν ἐπαναστατῶν. Ὁ Πᾶνος Κολοκοτρώνης, ὁ γαμβρὸς τῆς Μπουμπουλίνας, ἐφονεύθη ὡς ληστής εἰς τινα συμπλοκὴν παρὰ τὴν Τρίπολιν, οἱ πελοποννήσιοι πρόκριτοι Λόντος καὶ Ἀσημάκης Ζαΐμης κατέφυγον εἰς τὴν Δ. Ἑλλάδα, ὅπου παρέσχεν εἰς αὐτοὺς ἄσυλον ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ δὲ πλούσιος γαιοκτῆμων τῆς Ἡλείας Σισίνης ἐδραπέτευσεν εἰς Ζάκυνθον, ὅθεν ἡ Ἰόνιος κυβέρνησις παρέδωκεν αὐτὸν εἰς τὸν Κουντουριώτην. Ὁ Κολοκοτρώνης συντετριμμένος ἐκ τῆς ἀποτυχίας καὶ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ του μάτην ἐζήτησεν ἀμνηστειάν καὶ τέλος παραδοθεὶς ἀπερισκέπτως εἰς τοὺς ἐχθροὺς μετεκομίσθη εἰς Ὑδραν, ὅπου ἐφυλακίσθη μετ' ἄλλων 24 προκρίτων καὶ ὀπλαρχηγῶν εἰς τὴν μονὴν τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ (Ἰανουάριος 1825).

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΩΣ

Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα αἱ φατριαστικαὶ διαμάχαι κατέληξαν εἰς τραγικωτέραν καταστροφὴν. Ἐνταῦθα ὁ ἰσχυρὸς τοῦ Κολοκοτρώνη σύμμαχος Ὀδυσσεὺς εἶχε κηρυχθῆ κατὰ τῶν πολιτικῶν. Ἡ στάσις τοῦ ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1822 εἶχεν ἀποβῆ ὑποπτος. Ἀλλὰ μετὰ τὴν εὐτυχῆ ἔκβασιν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ ἔτους ἐκείνου παρέστησε τὰς μετὰ

τοῦ τούρκου πασᾶ συνεννοήσεις του ὡς πατριωτικὸν στρατήγημα, διὰ τοῦ ὁποίου ἔσωσε τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ἡ δὲ φήμη τοῦ ἄρματωλοῦ τῆς Ἀνατολ. Ἑλλάδος εἰς τὸ ἔξωτερικὸν ἦτο ἐφάμιλλος τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ἄνδρες, ὡς ὁ ἄγγλος Στανχάουπ, ἀνέμενον παρ' αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος. Παράδοξος δέ τις ἄγγλος, ὁ Τ ρ ε λ ῶ ν ε ὕ, συνεζεύχθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ ρωμαντικοῦ ἥρωος καὶ κατώκησε μετ' αὐτῆς εἰς ἓν σπήλαιον τοῦ Παρνασσοῦ παρὰ τὸ Καστρί. Ἄλλ' ὁ Ὀδυσσεὺς πράγματι ὠνειρεύετο νὰ ἰδρῶση ἡγεμονίαν ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Εὐβοίας καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἦλθεν εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Ὁμῆρ Βρυώνην προτείνων ὅτι θὰ εἰρήνευεν, ἐὰν ἐδίδετο εἰς αὐτὸν ἡ ὄπλαρχηγία τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ὅταν δὲ τὰ ρουμελιωτικὰ στρατεύματα διέβησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ καταστείλουν τὴν ἐπανάστασιν, ἐκάλεσε τοὺς Τούρκους νὰ καταλάβουν τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Εὐβοίαν. Ἀλλὰ τὰ σχέδιά του ἀπεκαλύφθησαν τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1824 καὶ ἡ κυβέρνησις ἔπεμψε κατ' αὐτοῦ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1825 τὸν ἄλλοτε ὑποτακτικὸν καὶ μαθητὴν του Γκούρα, ὁ ὁποῖος συνέλαβε τὸν Ὀδυσσεά καὶ τὸν ὠδήγησεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐκεῖ ἀφοῦ ἐβασανίσθη, διὰ νὰ ἀποκαλύψῃ τοὺς θησαυροὺς του, ἐφυλακίσθη εἰς τὸν δεξιὰ τῶν Προπυλαίων ἐνετικὸν πύργον καὶ τὴν 5 Ἰουλίου 1825 εὐρέθη νεκρὸς παρὰ τὰ ἔρειπια τοῦ ναοῦ τῆς Ἀπτέρου Νίκης. Εἰς τοὺς ξένους ἐλέχθη ὅτι εἶχε κατακρημνισθῆ προσπαθήσας νὰ δραπετεύσῃ, πράγματι ὅμως εἶχεν ἀπαγχονισθῆ ὑπὸ τοῦ Γκούρα.

ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Παρὰ τὴν μεγάλην κομματικὴν νίκην, τὴν ὁποίαν ἐώρτασεν ἡ κυβέρνησις, ἔκρυθμος κατάστασις πραγμάτων ἐκράτει καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Στερεοελλαδίται, τοὺς ὁποίους ὁ Κωλέττης εἰσήγαγεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔζων ὡς εἰς χώραν ἐχθρικήν ληστεύοντες τοὺς κατοίκους, ἀρπάζοντες τὰ κτήνη καὶ ἔρημοῦντες τοὺς ἀγρούς, ὥστε ἡ γῆ ἔμεινεν ἀκαλ-

λιέργητος καὶ ὁ λαὸς ἐκτεθειμένος εἰς τὸν λιμὸν. Οἱ ὄπλαρχηγοὶ ἐλάμβανον μισθὸν καὶ σιτηρέσια διὰ στρατιώτας, τοὺς ὁποίους δὲν εἶχον. Ὁ Γκούρας π. χ. ἐλάμβανε σιτηρέσιον διὰ 12 χιλ. ἄνδρας, ἐνῶ εἶχε μόνον 3 χιλ. ὑπὸ τὰ ὄπλα. Οἱ δὲ συμπολίται τοῦ προέδρου ἐλάμβανον ἀποζημιώσεις δι' ἀνύπαρκτα πυρπολικά. Οὔτω αἱ 200 χιλ. λίραι στεργίνοι, ἡ πρώτη δόσις τοῦ ἔξ 800 χιλ. δανείου, τὸ ὁποῖον ἐπέτυχεν ἡ Κυβέρνησις παρὰ τῆς Ἀγγλίας, ἐσπαταλήθη δι' ἀνάγκας κομματικάς, ἐνῶ ἡ Ἑλλάς εἰς τὸ ἐξωτερικὸν παρουσιάζετο ὡς χώρα ἀναρχομένη καὶ ἀνίκανος νὰ διοργανωθῇ καὶ νὰ εὐνομηθῇ. Πράγματι πολλὴν ἀκοσμίαν καὶ σύγχυσιν παρουσίαζον τὰ ἑλληνικὰ πράγματα κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1824 καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 1825, ἐμπάθεια δὲ καὶ προσωπικὸν συμφέρον ἐφαίνοντο τὰ ἐλατήρια τῆς διχοστασίας.

Η ΕΥΡΩΠΗ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ὅταν ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις, ἡ πολιτικὴ κατάστασις εἰς τὴν Εὐρώπην ἦτο δυσμενεστάτη δι' αὐτήν. Οἱ διπλωμάται τῶν Δυνάμεων διετέθησαν κακῶς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ὑπόθεσιν καὶ ὄχι μόνον εἶδον ἀπαθῶς τὰ δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ παντοιοτρόπως εἰργάσθησαν, ὅπως καταπνίξουν τὸ κίνημα. Ἡ ἐπανάστασις ἐξερράγη ἔξ ἔτη μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ναπολέοντος, ὅποτε ἐπεκράτει εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ ἀντίδρασις καὶ αἱ δυνάμεις τῆς Ἱερᾶς συμμαχίας ἐξήσκουν ἀληθῆ δεσποτείαν. Ψυχὴ αὐτῆς ἦτο ὁ Μέττερνιχ, ἀνὴρ ἐπιτήδειος καὶ πονηρός, ἔξ ἰδιοσυγκρασίας αὐταρχικὸς καὶ στενὸς συντηρητικός. Ἡ Ἀγγλία διετήρησεν ἀνεξαρτησίαν ἀπέναντι τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ἀλλὰ τὸ κόμμα τῶν Τόρρου, τὸ ὁποῖον ἐκυριαρχήσῃ κατὰ τὴν μεταπολεμικὴν περίοδον, συνειργάζετο στενῶς μετὰ τῶν διπλωματῶν τῶν ἀντιδραστικῶν ἡγεμόνων. Ὅθεν τὰ ἀνακτοβούλια τῆς Εὐρώπης καὶ οἱ Τόρρου τῆς Ἀγγλίας ἐθεώρησαν τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ὡς *διὰ πνεομένην ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς καὶ προωρισμένην* ν' ἀναφλέξῃ τὴν φλόγα τῆς

ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Εὐρώπην. Κατὰ βάθος ὁμως ἐφοβοῦντο τὴν αὐξησιν τῆς ρωσικῆς ἐπιρροῆς εἰς τὴν Ἀνατολήν, διότι ἐνόμιζον ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ ἐγίνοντο ὄργανον τῶν Ρώσων.

ΤΟ ΕΝ ΛΑΪΜΠΑΧ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ

Ὅταν ὁ Ὑψηλάντης διήρχετο τὸν Προῦθον, οἱ ἡγεμόνες καὶ διπλωμάται τῶν Δυνάμεων ἦσαν συνηγμένοι εἰς Λαΐμπαχ (Lai-bach) καὶ συνεσκέπτοντο περὶ τῆς ἐν Νεαπόλει ἐπαναστάσεως. Τὸν τσάρον συνώδευον οἱ δύο ὑπουργοὶ του, ὁ Νέσελροδ καὶ ὁ Καποδίστριας, ἀντιπροσωπεύοντες τὰς δύο τάσεις τῆς ἀνατολικῆς πολιτικῆς τῆς Ρωσσίας. Καὶ οἱ δύο ἦσαν ὑπὲρ τῆς διαλύσεως τῆς Τουρκίας. Ὁ Καποδίστριας ἤθελε τὴν ταχεῖαν διὰ τοῦ πολέμου διάλυσιν, ἐνῶ ὁ Νέσελροδ τὴν βραδεῖαν καὶ διὰ φυσικῆς ἀγωνίας. Ἄλλ' ὁ τσάρος ἦτο πιστὸς εἰς τὰς ἀρχάς τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας καὶ διετέλει κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Μέττερνιχ. Ἐν τούτοις οἱ συντηρητικοὶ ἐταράχθησαν, ὅταν ἔμαθον ὅτι εἶχεν ἐπαναστατήσῃ τὸ Πεδεμόντιον καὶ συγχρόνως ἔφθασαν ἐπιστολαὶ τοῦ ἡγεμόνος Μιχαὴλ Σούτσου καὶ τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὸν Τσάρον. Ὁ Ὑψηλάντης ἔγραφε πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον :

«Πᾶσαι αἱ εὐγενεῖς τῶν ἐθνῶν ὁρμαὶ πηγάζουν ἀπὸ θεοῦ καὶ ἀναμ-
φριβόλως ἐκ θείας ἐμπνεύσεως ἐγείρονται σήμερον οἱ Ἕλληνες ἄθροοι,
ὅπως ἀποσεισούν βδελυρὸν ζυγόν, ὅστις βαρύνει ἐπ' αὐτῶν ἀπὸ τεσ-
σάρων αἰώνων. Πλέον ἢ διακόσμιαι ἀναφοραὶ φέρουσιν 600 000 ὀνό-
ματα προυχόντων πάσης τάξεως καὶ ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος μὲ κα-
λοῦν εἰς τὴν ἀρχηγίαν, ἵνα νικήσω ἢ ἀποθάνω μετ' αὐτῶν κλπ.»
(Ἐπιστολὴ 24 Φεβρουαρίου 1821).

Τότε ἐτέθησαν εἰς κίνησιν πᾶσαι αἱ ἀντιδραστικαὶ δυνά-
μεις, διὰ νὰ ἐκριζώσουν τὰς κρυφίας πρὸς τοὺς Ἕλληνας συμ-
παθείας τοῦ Τσάρου καὶ ἐξουδετερώσουν τὴν ἐπιρροὴν τοῦ
Καποδιστρίου. Ἐν μυστικῇ συνεντεύξει μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος
Φραγκίσκου ὁ Ἀλέξανδρος ἐδήλωσεν ὅτι μένει πιστὸς εἰς τὰς
ἀρχάς τῆς συμμαχίας (2 Μαρτίου 1821) καί, διὰ νὰ ἐκλείψῃ
πᾶσα περὶ συννεοχῆς ὑπόνοια, ἀπεκλήρωξε τὴν ἐπανάστασιν

τοῦ Ὑψηλάντου, διέγραψε τὸ ὄνομά του ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ρώσων ἀξιωματικῶν καὶ διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ Σ τ ρ ο γ ο ν ὠ φ ἐδήλωσεν εἰς τὴν Πύλνν ὅτι ἡ Ρωσσία εἶναι ξένη πρὸς τὰς ταραχὰς τῆς Μολδοβλαχίας. Ἀνέθεσε δὲ εἰς τὸν Καποδίστριαν τὸ σκληρὸν ἔργον νὰ συντάξῃ τὴν πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἀποκηρυκτικὴν ἐπιστολήν. Εἰς αὐτὴν ἐλέγετο :

«... Ἡ αὐτοκρατορικὴ μεγαλειότης ἦτο μακρὰν τοῦ φόβου, ὅτι ἡ δύ-
» νασθέ ποτε νὰ παρασυρθῆτε ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πνεύματος τῆς σκοιο-
» δινιάσεως, ὅπερ φέρει τοὺς ἀνθρώπους τοῦ αἰῶνος μας νὰ ζητήσουν
» εἰς τὴν λήθην τῶν πρώτων χρεῶν των ἐν ἀγαθόν, τὸ ὅποῖον οὐδέποτε
» δύναται τις νὰ τὸ ἐλπίσῃ, εἰ μὴ μόνον ἀπὸ μιᾶς ἀκριβοῦς διατηρήσεως
» τῶν κανόνων τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἠθικῆς... Βεβαίως παλαιαὶ πε-
» ριστάσεις ἐμπνέουν εἰς τοὺς Γραικοὺς τὴν ἐπιθυμίαν νὰ μὴ μείνουν
» ἀλλότριοι εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν τύχην. Ἀλλὰ διὰ τῆς ἀνταρσίας τάχα
» καὶ δι' ἐμφυλίου πολέμου δύναται νὰ ἐλπίσουν τὴν ἀφιξιν τοῦ με-
» τεώρου σκοποῦ των ; Μήπως διὰ σκοτεινῶν καὶ ζοφωδῶν σκευωριῶν
» δύναται νὰ ἐλπίσῃ ἀναβίωσιν καὶ ὑψωσιν εἰς τὸν βαθμὸν τῶν ἀνεξαρ-
» τήτων ἐθνῶν ; Σταθμίσατε, πρῆγκιψ μου, τὰς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος
» προτιθεμένας παρατηρήσεις.. ὠφελήθητε ἀπὸ μιᾶς σωτηρίου ὑποθή-
» κης, διορθώσατε τὸ κακόν, ὅπερ ἤδη ἐπράξατε, προλάβετε τὴν κατα-
» στροφὴν, τὴν ὁποίαν μέλλετε νὰ ἐπισύρητε ἐπὶ τὴν καλὴν καὶ δυστυχῆ
» πατρίδα σας... » (1).

Ὅλιγον πρὸ τῆς διαλύσεως τῆς ἐν Λαίμπαχ συνόδου ὁ Μέττερνιχ περιέλαβε τὰς σκέψεις καὶ τοὺς λόγους τῶν αὐτοκρατόρων εἰς Ὑ π ό μ ν η μ α π ε ρ ῖ τ ὠ ν ἑ λ λ η ν ι κ ὠ ν π ρ α γ μ ά τ ω ν, εἰς τὸ ὅποῖον ἐδηλοῦτο καθαρῶς ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐξέγερσις δὲν εἶναι προῖόν ἐθνικοῦ κινήματος ἢ συνέπεια τῆς τουρκικῆς καταπίεσεως, ἀλλ' ἀποτέλεσμα ἐκ μακροῦ χρόνου προπαρασκευασθέντος σχεδίου καὶ ἔχει σκοπὸν νὰ διαταράξῃ τὰς μεταξὺ τῶν μοναρχῶν τῆς Ρωσσίας καὶ Αὐστρίας ἀγαθὰς σχέσεις, τῶν ὁποίων ὁ σύνδεσμος εἶναι τόσον φοβερός εἰς τοὺς ἀνατρεπτικοὺς τῆς Εὐρώπης. Περὶ τῶν Ἑλλήνων ἔγραφεν ὁ Μέττερνιχ :

1) Κατὰ τὸ κείμενον, τὸ ὅποῖον ὁ ρῶσος πρόξενος ἐτοιχοκόλλησεν ἐν Βυκουρεστίῳ.

«Πῶς εἶναι δ' ἐν γένει δυνατόν νὰ ἐκινήθῃ ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἀφοῦ τὸ ἔθνος αὐτὸ ἐξέλεψε κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας εἰς τὰς ἐσχάτας βαθμίδας τῆς ἐθνικῆς παραφθορᾶς»; ('Υπόμνημα τῆς 25 'Απριλίου 1821).

ΠΡΟΣΤΡΙΒΑΙ ΜΕΤΑΞΥ ΡΩΣΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Οἱ διπλωμάται τῆς Εὐρώπης ἐνόμισαν ὅτι ἦτο δυνατόν ν' ἀγνοήσουν τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ἄλλ' αἱ βιαιοπραγίαι τῶν Τούρκων ἐκίνησαν τὴν ἀγανάκτησιν τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας καθὼς καὶ ὁ Μέντερνιχ ἐθορυβήθησαν, ὅταν ἔφθασεν ἡ εἰδήσις περὶ τοῦ ἀπαγχονισμοῦ τοῦ Πατριάρχου, διότι ἐφοβοῦντο τὴν ρωσικὴν ἐπέμβασιν. Πράγματι ἡ κακοῦργος προᾶξις παρήγαγε ζωηρὸν ἐρεθισμὸν εἰς τὴν Ρωσσίαν καὶ ἐξῆψε τὰ θρησκευτικὰ πάθη τοῦ λαοῦ. Τότε ἤρχισαν αἱ προστριβαὶ μεταξὺ τοῦ ρώσσου πρεσβευτοῦ Στρογονὼφ καὶ τῆς Πύλης. Ὁ ρώσσος διπλωμάτης ἐπρότεινεν εἰς τοὺς εὐρωπαϊοὺς συναδέλφους του νὰ προβοῦν εἰς κοινὸν διάβημα ἀποδοκιμαστικὸν διὰ τὸ διαπραχθὲν κακούργημα. Ἄλλ' ἡ πρότασις ἀπέτυχε διὰ τῆς ἀντενεργείας τοῦ αὐστριακοῦ πρεσβευτοῦ καὶ τοῦ φανατικοῦ συντηρητικοῦ καὶ φιλοτούρκου πρεσβευτοῦ τῆς Ἀγγλίας Στράγγφορντ, ὁ ὁποῖος ὠμίλει περὶ Ἑλλήνων ὡς περὶ συναγελασθέντος συρφετοῦ. Ἡ Τουρκία κατέστη ὑπεροπτικὴ ἀπέναντι τῆς Ρωσσίας. Ἡ δὲ ρωσικὴ φιλοπόλεμος μερὶς καὶ ὁ Καποδίστριας ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν στιγμὴν, διὰ νὰ πείσουν τὸν τσάρον νὰ στείλῃ τελεσίγραφον εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἡ ρωσικὴ διακοίνωσις γραφεῖσα ὑπὸ τοῦ Καποδιστριαίου ἔδιδεν εἰς τὰς ρωσικὰς ἀπαιτήσεις ὄψιν γενικωτέραν ἀνθρωπίνου καὶ πανευρωπαϊκοῦ συμφέροντος. Διεμαρτύρητο διὰ τὴν θανάτωσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ κοσμικῶν ἀρχηγῶν τῶν Ἑλλήνων καὶ διὰ τὰς ὕβρεις κατὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ ἔθετε τὸ περίφημον δόγμα τῆς συνυπάρεξως τῆς Τουρκίας παρὰ τὰ χριστιανικὰ κράτη τῆς Εὐρώπης. Ὡς ὅρον τῆς συνυπάρεξως ἔθετε τὴν ἐγγύησιν περὶ τοῦ ἀπαραβιάστου τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τὴν διάκρισιν ἐνόχων καὶ ἀθῶων. Ἄλλὰ τὸ Διβάνιον ἐφάνη ἀνένδοτον καὶ ὁ ρώσσος πρεσβευτῆς

ἐγκατέλειψε τὴν Κων)πολιν τὴν 15 Ἰουλίου 1821. Ἡ ἀναχώρησις του ἐθεωρήθη ὡς προμήνυμα ρήξεως, ὁ τουρκικὸς φανατισμὸς ἐξετράπη εἰς νέας βιαιοπραγίας εἰς τὸ Ἄδραμύτειον, Σμύρνην καὶ Κυδωνίας καὶ ἐφαίνετο ἀναπόφευκτος ὁ ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος.

Ὁ Μέττερνιχ ἀνέπτυξε τότε πᾶσαν τὴν τέχνην του, διὰ νὰ ἀποτρέψῃ τὴν ἐπικειμένην καταγίδα, καὶ συνεργαζόμενος μετὰ τοῦ τουρκοφίλου ἄγγλου ὑπουργοῦ Λ ο ν δ ό ν δ ε ρ ρ υ προσεπάθησε νὰ παραστήσῃ εἰς τὸν τσάρον ὅτι ἡ ἀνάμιξις του εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα καὶ ὁ ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος ἤθελον δώσει τὸ σύνθημα εἰς ἀ τ ε λ ε υ τ ῆ τ ο υ ς δ η μ α γ ω γ ι κ ᾶ ς ἀ ν α τ ρ ο π ᾶ ς εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος ἔγραψε φιλικὴν ἐπιστολὴν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον παραινῶν αὐτὸν νὰ «φυλάττηται τοὺς ἄνδρας ἐκείνους, οἱ ὅποιοι προμαχοῦσι μὲν μετ' ἀσυνήθους ζήλου τῶν χριστιανικῶν δῆθεν συμφερόντων, ἀλλ' οὔτε εἰς τὸν Θεὸν πιστεύουσιν οὔτε τὰ παραγγέλματα αὐτοῦ οὔτε τοὺς ἀνθρωπίνους νόμους σέβονται», ἐννοῶν τὸν Καποδίστριαν. Ὁ τσάρος ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ μὴ τολμῶν ν' ἀναλάβῃ πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας ἔχων τὴν ἐχθρότητα δύο μεγάλων Δυνάμεων καὶ φοβούμενος συγχρόνως ἐξέγερσιν εἰς τὴν Πολωνίαν. Ὅθεν ἠρκέσθη ν' ἀπαιτήσῃ τὴν ἐκκένωσιν μόνον τῶν ἡγεμονιῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἐξέπνευσεν ἡ δύναμις τῶν φιλοπολέμων εἰς τὴν Πετρούπολιν. Ὁ Καποδίστριας ἐζήτησεν ἀπεριόριστον ἄδειαν καὶ ἀπεχώρησε τῆς ρωσικῆς ὑπηρεσίας.

Η ΙΔΕΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΩΣ

Οὕτω κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1822 ὁ Μέττερνιχ καὶ οἱ ἄγγλοι συντηρητικοὶ παρουσίαζον εἰσέτι ἠνωμένον μέτωπον κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κινήματος. Ἄλλ' ἤδη εἶχεν ἐπέλθει σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν ἐγίνετο συμπαθέστερος, ἰδίως δὲ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλι ὄλη ἢ Εὐρώπη ἀντίχει ἐκ τῶν διηγήσεων τῶν ἑλληνικῶν κατορθωμάτων ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς πυρπολήσεως τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος, αἱ δὲ σφαγαὶ τῆς Χίου ἀφύπνισαν τὰ φιλανθρωπικὰ αἰσθήματα τῶν λαῶν, τὰ ὅποια ἔμελλον νὰ φανοῦν ἰσχυρότερα τῶν ὑπολογισμῶν τῶν διπλωματῶν. Διὰ τοῦτο ἡ

έννοια τῆς σ υ ν υ π ά ρ ξ ε ω ς τῆς Τουρκίας κατέκτα διαρκῶς ἔδαφος, οἱ σοφοὶ τῆς Γερμανίας, ὅπως ὁ θεομὸς φιλέλλην καθηγητῆς **Θῆρς** (Thiersch), ἔχαιρέτων μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὴν «ἐλληνικὴν ἀναγέννησιν» καὶ ὁ ἐνθουσιασμός των ἔφθανε μέχρι τῶν αὐλῶν τῶν ἡγεμόνων. Οὕτω ὁ διάδοχος τῆς Βαυαρίας καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Βυρτεμβέργης ἐθεωροῦντο ὡς στύλοι τοῦ ἐν Γερμανίᾳ φιλελληνισμοῦ. Κατὰ τῶν ἐκδηλώσεων τούτων ἐξηγέσθη ὁ Μέττερνιχ, ὁ ὁποῖος ἐκυριάρχει τότε τῆς Γερμανίας, ἐπιτιμήσας τὰς αὐλὰς τοῦ Στούτγαρντ καὶ τοῦ Μονάχου, «ὅπως παύσῃ ἡ ἐπαναστατικὴ παιδιὰ τοῦ Θῆρς καὶ τῶν περὶ αὐτόν, ἡ ὁποία ἤθελεν εἶναι γελοία, ἐὰν δὲν ἦτο ἐγκληματική». Ἀλλὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1822 μετὰ τὰς ἐλληνικὰς ἐπιτυχίας ἔγραψεν εἰς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἄγγλον πρεσβευτὴν ὅτι τὸ ἐλληνικὸν ζήτημα ἔπρεπε νὰ λυθῇ ἢ πρὸ εὐρωπαϊκοῦ δικαστηρίου. Ἡ δὲ ἀγγλικὴ διπλωματία πιεζομένη ὑπὸ τῆς ἠρεθισμένης κοινῆς γνώμης ἠναγκάζετο νὰ συνηθίσῃ εἰς τὴν ιδέαν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπεμβάσεως. Οἱ Τοῦρκοι ὁμως ἀντέταξαν πείσμονα ἀντίστασιν κατὰ τῆς ιδέας τῆς ἐπεμβάσεως. «Θέλετε τὴν κατάπαυσιν τῆς ἐπαναστάσεως»; ἔλεγεν ἡ τουρκικὴ διακοίνωσις τοῦ Αὐγούστου, «πολὺ καλὰ, μὴ ἀναμιγνύεσθε εἰς αὐτὴν οὔτε ἀναφανδὸν οὔτε κρυφίως».

ΜΕΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Εἰς τὴν συνδιάσκεψιν τῆς Βερώνης, ἡ ὁποία συνῆλθεν, ἵνα σκεφθῇ περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ἰσπανίας, ἐπεκράτει εἰσέτι πνεῦμα ἀνθελληνικόν. Ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἀπέστειλε πρεσβείαν, ἣ ὅπως ταπεινοφρονοῦσα ὠνόμασεν αὐτήν, *ἰ κ ε σ ἰ α ν*, διὰ νὰ διαφωτίσῃ τὸ συνέδριον περὶ τοῦ ἀληθοῦς σκοποῦ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλ' οἱ ἀνακτες καὶ διπλωμάται δὲν ἤξιωσαν οὐδὲ βλέμματος τοὺς ἔλληνας ἀντιπροσώπους, οἱ ὁποῖοι ἐκράτηθησαν εἰς τὸ λοιμοκαθαρτήριο τῆς Ἀγκῶνος. Ἐνῶ δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ μισελληνικώτατος δημοσιογράφος καὶ πολιτευτῆς **Γένιξ**, ὁ ἀπὸ τῆς πρωσσικῆς ὑπηρεσίας εἰς τὴν αὐστριακὴν ὑπερπηδήσας ἔμπιστος τοῦ Μέττερνιχ, ἔγραψεν εἰς τὸν *Αὐστριακὸν Παράτηρητὴν* περὶ τῆς μιαιρότητος τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς ἀπελπιστικῆς θέσεως

Θεοδωρίδου—Λαζάρου, *Ἱστορία τῶν Νέων Χρόνων*, Ἐκδ. IB' 1939

τοῦ ἀγῶνος των, ἔφθασεν ἡ εἵδησις περὶ τῆς παντελοῦς καταστροφῆς τοῦ Δράμαλη. Συγρόνως ἔγινε σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν ἀγγλικὴν διπλωματίαν. Ὁ στύλος τῆς συντηρητικῆς μερίδος Λονδόνδερου (London Derby), γνωστότερος ὑπὸ τὸ ὄνομα **Κάστλεριγ** (Castlereagh), ἠτύοχτόνησεν, ἐνῶ ἠτοιμάζετο νὰ μεταβῆ εἰς τὴν Βερώνην. Ἐπῆλθε τότε ἰσχυρὸν ρῆγμα εἰς τὰς τάξεις τῶν Τόρρου καὶ μεταβολὴ εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Ἀγγλίας. Διότι τὴν θέσιν αὐτοῦ κατέλαβεν ὁ μετὰ ταῦτα διάσημος πολιτευτὴς **Γεώργιος Κάννιγκ** (Canning), ὡς ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν, ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ δώσῃ φιλελευθερωτέραν τροπὴν τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Ἀγγλίας ἀπομακρυνόμενος ἀποφασιστικῶς τῆς Ἱεροῦ Συμμαχίας.

Ἡ μεταστροφή τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς ταχέως ἔγινεν αἰσθητὴ εἰς τὴν Κων)πολιν, ὅπου ὁ Στράγγφορντ παρὰ τὴν πρὸς τοὺς Ἑλληνας ἀντιπάθειαν ἠναγκάσθη νὰ δηλώσῃ εἰς τὴν Πύλνν, ὅτι ἦτο καιρὸς νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς περὶ τῶν χριστιανῶν ὑποσχέσεις συνοδεύσας τὴν σύστασιν ταύτην διὰ τῆς ἀπειλῆς, ὅτι ἡ Ἀγγλία ἔμελλε νὰ καταλάβῃ νήσους τινὰς τοῦ Αἰγαίου. Τὴν 13 Μαρτίου 1823 ὁ Κάννιγκ ἀνεγνώρισε τὸν ἑλληνικὸν ἀποκλεισμόν, ὁ δὲ διοικητὴς τῶν Ἰονίων νήσων διετάχθη νὰ συμπεριφέρεται πρὸς τοὺς Ἑλληνας ὡς πρὸς ἐμπόλεμον κράτος καὶ νὰ παραχωρήσῃ τὴν νῆσον **Κάλαμον** ὡς ἄσυλον εἰς τοὺς ὑπὸ τῶν Τούρκων καταδιωκομένους.

ΤΟ ΡΩΣΣΙΚΟΝ ΣΧΕΔΙΟΝ ΤΟΥ 1822

Ἡ Ρωσσία βλέπουσα ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἀὔξανομένην τὴν ἐπιρροὴν τῆς Ἀγγλίας, ἀφοῦ μάλιστα τινες εἶχον εἰς τὴν Ἑλλάδα ῥίψει τὴν ἰδέαν νὰ ὑπαγάγουν αὐτὴν ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν, ἔλαβε τὴν πρωτοβουλίαν νὰ λύσῃ τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα. Ὅθεν περὶ τὸ τέλος τοῦ 1823 ἐπρότεινε δι' ὑπομνήματος αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι ν' ἀποτελέσουν τρεῖς χωριστὰς ἡγεμονίας ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου, ἐνῶ αἱ νῆσοι ἔμελλον νὰ σχηματίσουν ἴδιον κράτους κατὰ τὸ παλαιὸν κοινοτικὸν των σύστημα. Ἀλλὰ τὸ ρωσσικὸν σχέδιον δὲν ἠὔχαρίσθησε οὔτε τοὺς Ἑλληνας οὔτε τοὺς Τούρκους. Τὰ δὲ ἀνα-

κτοβούλια τῆς Εὐρώπης εὐκόλως διείδον τὰς προθέσεις τῆς Ρωσσίας, ἡ ὁποία ἤθελεν ἀσθενῆ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐμπερίστατον τὴν Τουρκίαν. Ὁ δὲ Μέττερνιχ εὗρεν εὐχερῆς μέσον νὰ προκαλέσῃ τὸ ναυάγιον τοῦ ρωστικοῦ σχεδίου κηρυχθεὶς ὑπὲρ τῆς πλήρους ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος.

ΟΙ ΦΙΛΕΛΛΗΝΕΣ

Ἐνῶ τοιαύτην συμπεριφορὰν ἐδείκνυον οἱ ἡγεμόνες καὶ διπλωμάται πρὸς τοὺς Ἑλληνας, οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἔβλεπον μετὰ συμπαθείας τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Κατὰ πρῶτον λόγον ὁ ἀγὼν οὗτος ἦτο πάλη χριστιανικοῦ λαοῦ κατὰ βαρβάρου μωαμεθανοῦ. Ἡ δὲ διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ πρόοδος ἡ συντελεσθεῖσα κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους εἶχεν ἀπαλλάξει τοὺς εὐρωπαίους ἐκ τῆς μισαλλοδοξίας, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἔθετε τοὺς Ἑλληνας ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας ὡς αἰρετικούς. Πλὴν τούτου ἡ ἀναγέννησις καὶ ὁ χουμανισμὸς εἶχον δημιουργήσει πλούσιον κεφάλαιον συμπαθείας πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ πρὸς πᾶν ἑλληνικόν. Διὰ τοῦτο τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα, αἱ γνωσταὶ καὶ προσφιλεῖς ἐκ τῆς ἀρχαιότητος τοπωνυμῖαι ἀφύπνιζον ἐπαγωγὸς παραστάσεις εἰς τὴν φαντασίαν τῶν λαῶν καὶ ἐκέρδιζον τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Φιλελεύθεροι δὲ καὶ συντηρητικοὶ συνηντῶντο εἰς τὴν πρὸς τοὺς Ἑλληνας ἀγάπην, οἱ μὲν φιλελεύθεροι, διότι ἀπεστρέφοντο τὴν πίεσιν τῶν κυβερνήσεων τῆς παλινορθώσεως, οἱ δὲ συντηρητικοί, διότι ἠγάπων τὸ παρελθόν.

Ὅθεν ἐσχηματίσθη εἰς τὴν Εὐρώπην ἰσχυρὸν ρεῦμα ὑπὲρ τῶν μαχομένων Ἑλλήνων, τὰ φύλλα ἐδημοσίευσον φλογερὰ ἄρθρα ὑπὲρ αὐτῶν, ποιηταὶ δὲ καὶ καλλιτέχναι ἐνεπνεύσθησαν ἐκ τῶν θρυλουμένων κατορθωμάτων αὐτῶν καὶ οὕτω προῆλθε μεγάλη φιλελληνικὴ λογοτεχνία. Ὁ νεαρὸς τότε Βίκτωρ Οὐγκώ (Victor Hugo), μετὰ ταῦτα ἔνδοξος ποιητής, ἔγραψεν ἀριστοουργηματικὰ τεμάχια, τὰ ὁποία περιελήφθησαν εἰς τὴν συλλογὴν *Orientales*. Ἐπίσης εἰς τὴν Γερμανίαν ὑπῆρχεν ἐμπνευσμένος ψάλτης τοῦ ἀγῶνος ὁ Φρειδερίκος Μύλλερ (Müller), ὁ ἐπονομασθεὶς Ἑλλήν Μύλλερ. Ἐπίσης ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκος ἔγραψε ποιήματα ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων καυτηριάζων τὴν ἀναλγησίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων. Ὁ δὲ

ζωγράφος Δελακροά εικόνισε τὴν σφαγὴν τῆς Χίου. Μετὰ θέρμης ἐπίσης ἐχαιρέτισαν τὴν ἐπανάστασιν οἱ ἑλληνισταὶ καὶ πολλοὶ καθηγηταὶ τῶν γερμανικῶν πανεπιστημίων, ὡς ὁ Θῆρος ἐν Μονάχῳ καὶ ὁ Κροῦγ (Krug) ἐν Λειψία.

Ἡ κίνησις αὕτη ὠνομάσθη Φιλελληνισμὸς καὶ ἐχηρσίμειυσεν ὡς ἰσχυρὸν στήριγμα ὑλικὸν καὶ ἠθικὸν τοῦ ἀγῶνος. Εἰς πολλὰ μέρη τῆς Εὐρώπης ἰδρύθησαν φιλελληνικοὶ σύλλογοι, συνελέγοντο ἔρανοι καὶ ἠγοράζοντο πολεμεφόδια. Πολλοὶ δὲ εὐρωπαῖοι ἦλθον νὰ ὑπηρετήσουν τὸν ἀγῶνα καὶ ἐθυσίασαν τὴν ζωὴν των ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατωρ-

Ὁ λόρδος Βύρων

θώθη ἢ σύναψις τοῦ πρώτου ἑλληνικοῦ δανείου. Τέλος ὁ Λόρδος Βύρων ἦλθε νὰ ἐξυψώσῃ διὰ τῆς θυσίας του τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα εἰς τὰ ὄμματα τῶν εὐρωπαίων.

Ο ΒΥΡΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1823 κατηῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ λόρδος Βύρων.

Ὁ Βύρων (Byron=Μπαΐρον, 1788-1824) ἦτο ἀπὸ μακροῦ ἤδη ἔνδοξος ποιητής. Ἡ ἀνήσυχος φύσις του καὶ ἡ παρεξήγησις τῶν ἔργων του ἠνάγκασαν αὐτὸν ν' ἀπομακρυνθῆ τῆς πατρίδος του καὶ νὰ περιπλανηθῆ εἰς διαφόρους χώρας. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως εὕρισκετο εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου εἶχε διέλθει ἡμέρας περιπετειῶν. Ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν εἶχεν ἰσχυρὰν ἐπιρροὴν εἰς τὴν φαντασίαν του. Πρὸ δώδεκα ἐτῶν ἤδη εἶχε γράψει τὴν κατάραν τῆς Ἀθηνᾶς ἐπιτιθέμενος κατὰ τοῦ Ἑλγίν, ὁ ὁποῖος, ὡς γνωστὸν, ἐσύλλησε τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Παρθενῶνος. Εἰς ἄλλα δὲ ἔργα ὕμνησε τὴν ἑλληνικὴν γῆν. Ἀλλὰ τότε δὲν ἐξεφράζετο πολὺ κολακευτικῶς περὶ τῶν δούλων Ἑλλήνων. Ὁ τριετής ὁμως ἀγὼν ἐξήγγισεν αὐτοὺς εἰς τὰ ὄμματά του καὶ προθύμως ἐδέχθη τὴν ἐντολήν, τὴν ὁποῖαν ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν ὁ φιλελληνικὸς σύλλογος τοῦ Λονδίνου, ἵνα μεταβῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀντιπρόσωπος του.

Ὁ Βύρων κατέβαλε προσπάθειαν νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ὁμόνοιαν μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐκ Κεφαλληνίας ἔγραφεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβερνήσιν :

«Δὲν ἠμπορῶ νὰ φαντασθῶ ἄλλην δυστυχίαν φοβερωτέραν διὰ τὴν Ἑλλάδα παρ' αὐτήν. Ἐάν μία εὐταξία καὶ ἔνωσις δὲν στερεωθῆ, ὄλαι αἱ περὶ δανείου ἐλπίδες θέλουσι ματαιωθῆ καὶ ὄλαι αἱ βοήθειαι, πᾶς ὅποιος ἠμποροῦσεν ἢ Ἑλλάς νὰ ἐλπίσῃ ἀπὸ τοὺς ἀλλογενεῖς καὶ αἱ ὅποιοι τῷ ὄντι δὲν ἠθελον εἶσθαι οὔτε ὀλίγοι οὔτε εὐκαταφρόνητοι, θέλουσιν ἀναβληθῆ καὶ ἰσως θέλουσιν ἐμποδιθῆ διόλου. Τὸ δὲ χειρότερον εἶναι, ὅτι αἱ μεγάλαι δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ τὰς ὁποίας καμμία δὲν εἶναι ἐχθρὰ τῆς Ἑλλάδος... θέλουσι πληροφορηθῆ ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ διοικηθῶσιν ἀφ' ἑαυτῶν».

Ὁ Βύρων ἔφθασε τὴν 24 Δεκεμβρίου 1823 εἰς Μεσολόγιον γενόμενος δεκτὸς ἐν μέσῳ συγκινήσεως. «Σὲ ἀναμένομεν ὅπως αἱ χελιδόνες ἀναμένουν τὴν μητέρα των», ἀνεφώνησαν οἱ Ἕλληνες.

Ἐθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Μαυροκορδάτου ὑπὸ τὸν τύπον δανείου ὅσα χρήματα εἶχε φέροι μεθ' ἑαυτοῦ καὶ προσέλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του 500 Σουλιώτας τοῦ σώματος τοῦ Μπότσαρη, οἱ ὅποιοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ των περιεφέροντο εἰς τὸ Μεσολόγγιον προκαλοῦντες ταραχάς, καὶ προσεπάθησε νὰ συνηθίσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν πειθαρχίαν. Ἀλλ' ἡ κακὴ συμπεριφορὰ τῶν Σουλιωτῶν ἐπότισεν αὐτὸν πικρίας. Ἐνῶ δὲ μετὰ ζέσεως εἰργάζετο πρὸς κα-

ταρτισμὸν στρατοῦ, ὑπέστη τὸ πρῶτον κροῦσμα τῆς ἀσθενείας
1824 (3 Φεβρουαρίου), τὸ δὲ νοσηρὸν κλίμα τοῦ Μεσολογγίου
καὶ αἱ νέαι συνηθῆκαι τοῦ βίου ἐπεδείνωσαν τὴν κατάστα-
σίν του καὶ ἀπέθανε τὴν 7 Ἀπριλίου 1824.

Ὁ θάνατός του ἐθεωρήθη ὡς ἐθνικὸν πένθος. Οἱ Ἕλληνες
οὐδέποτε ἐλησμόνησαν τὸν μέγαν ἄνδρα, ὁ ὁποῖος ἐθυσίασε δι'
αὐτοὺς τὸν πολῦτιμον χρόνον του, τοὺς πόρους καὶ τέλος τὴν
ζωὴν του. Ὁ Σπυρίδων Τρικούπης, ὁ ἱστορικὸς τῆς ἐπαναστά-
σεως, συνέταξε τὸν ἐπικήδειόν του, ὁ δὲ Σολωμὸς ἀφιέρωσεν
ὀλόκληρον ᾠδὴν εἰς τὸν θάνατόν του :

Λευτεριά γιὰ λίγο πάψε
νὰ χτυπᾷς μὲ τὸ σπαθί.
Τώρα σίμωσε καὶ κλάψε
στοῦ Μπαΐρον τὸ κορμί.

II. Η ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ ΤΟΥ ΜΕΧΜΕΤ ΑΛΗ

ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΠΥΛΗΣ ΚΑΙ ΜΕΧΜΕΤ ΑΛΗ

Ἡ Ἑλλάς κατὰ τὸ διάστημα τῆς τετραετοῦς πάλης δὲν
ἔμεινε ἠνωμένη, αἱ λαμπραὶ ἐπιτυχίαι τῆς κατὰ γῆν καὶ κατὰ
θάλασσαν δὲν κατέβαλον τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ κατὰ τὸ τέταρτον
ἔτος τοῦ ἀγῶνος ἔμελλον νὰ ἐνσκήψουν νέαι θύελλαι κατ'
αὐτῆς.

Ἡ Πύλη βλέπουσα ὅτι ἀποτυγχάνουν συστηματικῶς αἱ ἀπὸ
ξηρᾶς ἐπιθέσεις κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐφόσον ὁ ἑλληνικὸς στόλος
ἦτο κύριος τῆς θαλάσσης, ἐσκέφθη ν' ἀλλάξῃ τὸ σχέδιον τοῦ πο-
λέμου, νὰ συντριψῇ δηλαδὴ πρῶτον τὸν ἑλληνικὸν στόλον. Οὕτω
ἢ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἐπανάστασις στερουμένη τῆς ἔξωθεν βοήθειας
ἔμελλε νὰ ἐκπνεύσῃ ἀφ' ἑαυτῆς. Πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ καταλη-
φθοῦν αἱ ναυτικαὶ νῆσοι Ὑδρα, Σπέτσαι, Ψαρὰ καθὼς καὶ ἡ
Σάμος καὶ ἡ Κάσσοι.

Ἄλλ' ἡ Πύλη κατενόει ὅτι δὲν ἐξήρουν πρὸς τοῦτο αἱ ἴδιαι
δυνάμεις καὶ ὅτι μόνον τῇ συνδρομῇ τοῦ ἰσχυροῦ πασᾶ τῆς
Αἰγύπτου ἦτο δυνατόν νὰ συντριβῇ ἡ θαλασσία δύναμις τῶν
Ἑλλήνων. Ὁ ὑπερήφανος Μαχμούτ ὑπεχρεώθη νὰ ταπεινωθῇ
πρὸ τοῦ ὑποτελοῦς.

Ὁ *Μεχμέτ Ἀλῆς* (1769 - 1849) εἶναι ὁ κύριος δημιουργὸς τῆς νεω-
τέρας Αἰγύπτου, διότι πρῶτος αὐτὸς ἔδωκε τὴν ὄθησιν εἰς τὴν κίνησιν

ἐκείνην, ἣ ὁποία ἤνοιξε πάλιν τὴν ἀρχαίαν γῆν τῶν Φαραῶ εἰς τὴν οἰκονομικὴν δραστηριότητα. Ἦτο, ὅπως καὶ ὁ Ἄλῆς τῶν Ἰωαννίνων, δημιουργημάτων τῶν πολυταράχων ἐκείνων καιρῶν, ἀλλὰ νοῦς πολὺ φαινετότερος καὶ ὀργανωτικώτερος. Ἀλβανικῆς καταγωγῆς καὶ οὗτος ἐστρατολογήθη νεώτατος ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τοὺς ναπολεοντείους πολέμους καὶ ἐστάλη εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἐκεῖ ἐπωφεληθεὶς ἐκ τῶν

μεταξὺ Τούρκων πασάδων καὶ Μαμελούκων βέηδων ἐρίδων κατώρθωσε ν' ἀποκτήσῃ δύναμιν καὶ νὰ ἐπιβληθῇ. Ἀναγνωρισθεὶς τὸ 1821 ὑπὸ τῆς Πύλης ὡς πασᾶς τῆς Αἰγύπτου ἔγινεν ἀδιαφιλονίκητος κύριος τῆς κοιλάδος τοῦ Νείλου κατὰσφάξας τοὺς Μαμελούκους βέηδες. Ὁ Ἄλῆς πρῶτος ἐκ τῶν Ἀνατολιτῶν κατενόησε τὴν ἀναπλαστικὴν δύναμιν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ ὠργάνωσε στρατὸν καὶ στόλον κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν σύστημα μεταχειρισθεὶς ἰδίως γάλλους ἀξιωματικούς.

Μεχμέτ Ἀλῆς

Τὸν Μάρτιον τοῦ 1824 ἀπεσταλμένος τῆς Πύλης συνῆψε συμφωνίαν μετὰ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Κρήτη καὶ ἡ Κύπρος παρεχωροῦντο εἰς τὸν αἰγύπτιον πασᾶν, ὁ δὲ θετὸς υἱὸς τοῦ Ἰβραήμ, ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ ὀδηγήσῃ τὴν αἰγυπτιακὴν ἐκστρατείαν, διωρίσθη ἀμέσως διοικητὴς τῆς Πελοποννήσου.

Τὸ σχέδιον τῶν Τουρκοαιγυπτίων ἦτο οἱ Αἰγύπτιοι νὰ ἐκστρεύσουν κατὰ τῆς Πελοποννήσου, οἱ δὲ τοῦρκοι πασάδες νὰ προσβάλουν τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Πρὸ τούτου ὅμως οἱ ἠνωμένοι στόλοι ἔμελλον νὰ καταλάβουν τὰς ναυτικὰς νήσους.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΚΑΣΣΟΥ ΚΑΙ ΨΑΡΩΝ

Ἡ κατάστασις εἰς τὴν Ἑλλάδα ἦτο εὐνοϊκὴ διὰ τοὺς ἐχ-

θρούς, διότι ἡ κυβέρνησις Κουντουριώτου εἶχε παραμελήσει τὰ πάντα σπαταλήσασα τὰ χρήματα τοῦ ἀγγλικοῦ δανείου εἰς

Ὁ Ἰβραήμ

Ὁ Ἰβραήμ (1789—1848) εἶχεν ἀξιόλογα προσόντα πολεμιστοῦ. Ἦτο δραστήριος, ἐπίμονος, τολμηρός. Μόλις 16 ἐτῶν εἶχεν ὀδηγήσει στρατὸν καὶ κατὰ τὸ 27ον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἐφάνη ἡ στρατιωτικὴ του ἰδιοφυΐα κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῆς Ἀραβίας, ὅποτε ὑπέταξε τὸ Χετζάζ (1816—1819). Μετὰ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα ἐδοξάσθη εἰς τὰς κατὰ τοῦ σουλτάνου ἐκστρατείας καὶ κατέστη τὸ εἶδωλον τῶν μωαμεθανῶν.

πατριαστικὰς ἀνάγκας. Διὰ τοῦτο ὁ ἑλληνικὸς στόλος οὐδὲν ἠδυνήθη νὰ πράξῃ, διὰ νὰ ἀποσοβήσῃ τὰ κατὰ τῆς Κρήτης, Κάσου καὶ Ψαρῶν κτυπήματα τῶν ἐχθρῶν, οἱ ὁποῖοι τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1824 σχεδὸν ἐντὸς δύο μηνῶν κατέπνιξαν τὴν ἐν Κρήτῃ ἐπανάστασιν καὶ κατέστρεψαν τὴν Κάσον καὶ τὰ Ψαρά.

Πρῶτοι ἐκινήθησαν οἱ Αἰγύπτιοι. Ὁ ἄγριος ἄλβανὸς Χουσεῖν πασᾶς κατέπνιξεν εἰς τὸ αἷμα τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης θανατώσας διὰ τοῦ καπνοῦ 370 γυναικόπαιδα ἐντὸς σπηλαίου παρὰ τὸ Μελιδόνι. Μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν οἱ Αἰγύπτιοι ἀπεβίβασαν στρατὸν εἰς τὴν Κάσον καὶ κατέστρεψαν αὐτὴν (6 Ἰουνίου).

Οἱ Ἕλληνες ἐφάνησαν ὡς παραλύσαντες καὶ ὁ στόλος τῶν δὲν ἐκινήθη. Ὁ ναύαρχος τοῦ σουλτάνου Χοσρὲφ πασᾶς ἔξεπλήρωσε τὴν παραγγελίαν τοῦ αὐθέντου του, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀπαιτήσῃ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν. Ἡ ἄμυνα τῆς νήσου εἶχε κακῶς ὀργανωθῆ, ὀλέθριον δὲ σφάλμα ἦτο ἡ ἀπόφασις ν' ἀμυνθοῦν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καταδικάζοντες εἰς ἀπραξίαν τὸν στόλον τῶν. Τῶν περισσοτέρων μάλιστα πλοίων εἶχον ἀφαιρέσει τὰ πηδάλια κατ' ἀπαίτησιν τῶν 1200 Θεσσαλῶν καὶ Μακεδόνων πολεμιστῶν, οἱ ὁποῖοι εὐρίσκοντο εἰς τὴν νῆσον.

Ἡ ἀπόβασις τῶν Τούρκων ἐπέτυχε μετὰ δεινὸν βομβαρδισμόν. Οἱ φρουροὶ τῆς νήσου αἰφνιδιασθέντες ἠγωνίσθησαν χωρισμένοι, ἐσφάγησαν, ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν ἢ ἀνετίναξαν τὴν πυριτιδαποθήκην. Σχεδὸν ὅλοι οἱ ἄρρενες κάτοικοι καὶ τὸ πλεῖστον τῶν γυναικοπαίδων μετὰ τῶν Χίων προσφύγων κατεσφάγησαν. Ἀπὸ τὰ πλοῖα ἐσώθησαν μόνον 16 βρῖκια καὶ 6 πυρπολικά. Ἐκατοντάδες δὲ κεφαλῶν καὶ ὠτων ἐξετέθησαν μετὰ πομπῶν ἐπιγραφῶν εἰς τὴν Κων(σταντινού)πολιν. Ὑπολογίζουν ὅτι ἐκ τῶν 7 χιλ. Ψαριανῶν οἱ ἡμίσεις μόλις ἐσώθησαν, ἐκ δὲ τῶν 20 χιλ. προσφύγων πλεόν τῶν 15 χιλιάδων ἐσφάγησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν. Ὁ στόλος τῆς νήσου 1824 σχεδὸν ὀλόκληρος περιῆλθεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ὀθωμανῶν, οἱ δὲ περισωθέντες Ψαριανοὶ διεσκορπίσθησαν εἰς διάφορα μέρη. Αὐτὴ εἶναι ἡ τραγικὴ Καταστροφὴ τῶν Ψα-

ρω ν, ἡ ὁποία ἐσήμαινε δεινὸν πλήγμα κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως (20 Ἰουνίου 1824).

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΜΥΝΑ

Αἱ καταστροφαὶ αὗται ἦσαν ἀσυγχώρητοι, διότι μετ' ὀλίγον ἐφάνη ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐγκαίρως κινούμενοι καὶ δραστηρίως ἐνεργοῦντες ἠδύναντο νὰ προλάβουν αὐτάς. Ἡ κυβέρνησις ἔδωκεν εἰς τοὺς νησιώτας μέρος τοῦ ἀγγλικοῦ δανείου, οὕτω δὲ κατώρθωσεν ὁ στόλος νὰ ἐξοπλισθῇ καὶ νὰ πλεύσῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Τότε ἤρχισε σφοδρὰ πάλη μεταξὺ τῶν δύο στόλων καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου μέχρι τέλους Νοεμβρίου 1824 διεξήχθησαν αἱ σημαντικώτεραι ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως κατὰ θάλασσαν ἐπιχειρήσεις τῆς ἐπαναστάσεως.

Οἱ δύο στόλοι ἐπάλαισαν περὶ τῆς Σάμου, τὴν ὁποίαν ἤθελον νὰ καταστρέψουν οἱ Τουρκοαιγύπτιοι. Ὁ ἀγὼν ἔλαβε τρεῖς φάσεις. Κατ' ἀρχὰς ὁ ἑλληνικὸς στόλος παρεντεθεὶς εἰς τὸν μεταξὺ Σάμου καὶ Μ. Ἀσίας πορθμὸν ἠμπόδισε τὸν Χοσρέφ νὰ μεταβιβάσῃ εἰς τὴν Σάμον τὸν τουρκικὸν στρατὸν τὸν συναθροισθέντα ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς παραλίας. Ναύαρχος τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἦτο ὁ Σ α χ τ ο ὕ ρ η ς. Ἐκεῖ ἀπὸ τῆς 31 Ἰουλίου μέχρι τῆς 5 Αὐγούστου συνήφθησαν πολλαὶ συμπλοκαί, κατὰ τὰς ὁποίας ἐφάνη πάλιν ἡ ὑπεροχὴ τῶν ἑλληνικῶν πληρωμάτων. Ὁ Κανάρης ἔκαυσε μίαν φρεγάταν, ὁ δὲ ὑδραῖος Β α τ ι κ ι ῶ τ η ς καὶ ὁ σπετσιώτης Μ α τ ρ ὁ ζ ο ς δύο μικρότερα πλοῖα. Ὁ Χοσρέφ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Κῶν περιμένων τοὺς Αἰγυπτίους.

Τὴν 20 Αὐγούστου κατέπλευσεν ὁ ὑπὸ τὸν Ἰβραῆμ αἰγυπτιακὸς στόλος καὶ ἠνώθη μετὰ τοῦ τουρκικοῦ βορείως τῆς Ἀλικαρνασοῦ (Βουδρουῦμι). Ὁ ἠνωμένος ἐχθρικός στόλος ἀπετέλεσε τεραστίαν δύναμιν ἐκ 300 φορτηγίδων, 40 βρικίων καὶ μυοπαρώνων, 25 κορβετῶν, 20 φρεγατῶν καὶ 1 πλοίου τῆς γραμμῆς, τὸ ὁποῖον ἔφερε τὴν σημαίαν τοῦ Χοσρέφ, με 2500 τηλεβόλα καὶ 30 χιλιάδες στρατόν. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐνισχυθεὶς διὰ τῆς ἀφίξεως τοῦ Μιαούλη καὶ συγκεντρωθεὶς μεταξὺ Λέρου, Λειψοῦς καὶ Πάτμου ἠρίθμει 80 πλοῖα με 850 τηλεβόλα καὶ 5 χιλ. ναύτας. Ἦρχισε τότε σειρὰ συγκρούσεων μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων.

Τὴν 24 Αὐγούστου πρῶτοι οἱ Ἕλληνες ἀνήχθησαν εἰς ἀναζήτησιν τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἦλθον εἰς ἐπαφὴν πρὸς αὐτὸν πρὸ τῆς Ἀλικαρνασσοῦ, 20 ἑλληνικὰ πολεμικὰ συνοδεύοντα 6 πυρπολικά. Ἐκπληκτοὶ καὶ περιέργοι οἱ εὐρωπαϊοὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ Ἰβραήμ παρετήρουν τὰ προπορευόμενα πυρπολικά καὶ ὁ Χοσρέφ, ὁ ὁποῖος ἤδη εἶχε λάβει πείραν αὐτῶν, εὐρῶν πρόφασιν τὴν βλάβην τῆς κεραιᾶς του ἐζήτησεν ἄσυλον ὑπὸ τὰ τηλεβόλα τῆς Ἀλικαρνασσοῦ. Ἄλλ' οἱ Αἰγύπτιοι δὲν ἐταράχθησαν καὶ ἐδέχθησαν τοὺς Ἕλληνας μὲ σφοδρὸν κανονιοβολισμόν. Οἱ δύο στόλοι ἐχωρίσθησαν χωρὶς σημαντικὰς βλάβας.

Τὴν 28 Αὐγούστου συνηντήθησαν οἱ δύο στόλοι παρὰ τὰ Τσάταλα πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀλικαρνασσοῦ καὶ συνήφθη μία τῶν ἀξιολογωτάτων ναυμαχιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, ἡ λεγομένη **Ναυμαχία τοῦ Γέροντα**, ἐκ τοῦ ὄρου, ὁ ὁποῖος κεῖται πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀλικαρνασσοῦ. Τέσσαρα πυρπολικά περιεκύκλωσαν αἰγυπτιακὸν βρῖκιον καὶ περιέβαλον αὐτὸ διὰ φλογῶν. Ἄλλὰ τὸ πλήρωμα τοῦ βρικίου κατώρθωσε νὰ ἀπομακρύνῃ τὸν κίνδυνον, ἐνῶ τὰ πυρπολικά ἐκάησαν ἀνωφελῶς. Οἱ Αἰγύπτιοι τότε ἐρρίφθησαν ἀλαλάζοντες κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλ' ὅταν δύο ὑδρακτικά πυρπολικά περιέβαλον καὶ ἀνέφλεξαν μίαν τυνησίαν φρεγάταν, πανικόβλητοι οἱ προσβολεῖς ἔσπευσαν νὰ ζητήσουν ἀσφάλειαν εἰς τὴν Ἀλικαρνασσὸν καὶ εἰς τὴν Κῶν. Ἡ δὲ ἀναπτυχθεῖσα μεταξὺ τοῦ Χοσρέφ καὶ τοῦ Ἰβραήμ ἀντιζηλία παρέλυσε τὴν ἐνεργητικότητά των.

Τέλος ὁ Χοσρέφ ἐπέστρεψεν εἰς Ἑλλάσποντον, ὁ δὲ Ἰβραήμ ἐστράφη πρὸς τὴν Κρήτην. Ἄλλ' ὁ Μιαούλης παρηκολούθησε καὶ προσέβαλεν αὐτὸν παρὰ τὸ Ἡράκλειον. Ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος διεσκορπίσθη καὶ ἡ ἐπελθοῦσα θύελλα ἐπροξένησε μεγαλύτεραν σύγχυσιν. Πολλὰ πλοῖα ἐναυάγησαν, ὀλίγα περιέπεσον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ἰβραήμ ὁμοῦ κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς Σούδαν μετὰ τοῦ κυρίου ὄγκου τοῦ στόλου του. Ἄλλὰ καὶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐδοκιμάσθη πολὺ καὶ ὁ Μιαούλης ἐθεώρησε τὴν ἐκστρατείαν λήξασαν πείσας ἑαυτὸν ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι θ' ἀνέστελλον τὰς ἐπιχειρήσεις κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ ὁ στόλος ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια.

Ο ΙΒΡΑΗΜ ΑΠΟΒΙΒΑΖΕΤΑΙ ΕΙΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΝ

Ὁ Ἰβραήμ λαβὼν νέας ἐπικουρίας ἔξ Αἰγύπτου ἀνήχθη αἴφνης ἐκ Σούδας καὶ τὴν 12 Φεβρουαρίου 1825 ἀπεβίβασεν ἄνευ ἀντιστάσεως εἰς τὴν Μεθώνην 4 χιλιάδας πεζοὺς καὶ 500 ἵππεις μετὰ ἰσχυροῦ πυροβολικοῦ. Ὁ Ἰβραήμ ἐνήργησε δραστηρίως. Ὁ στρατὸς του ἐξηπλώθη ἐπὶ τῆς Μεσσηνιακῆς χερσονήσου, ἀφοῦ δὲ κατέλαβε τὴν Κορώνην, ἐτράπη κατὰ τῶν φρουρίων τοῦ Ναυαρίνου καὶ τῆς Πύλου, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀνεπαρκεῖς φρουράς.

Ἡ κυβέρνησις Κουντουριώτου εἶχεν ἀφήσει τὰ πάντα εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, κύριον μέλημα ἔχουσα τὸ συμφέρον τοῦ κόμματος. Οὔτε στρατὸς ὑπῆρχεν οὔτε ἀξία λόγου παρασκευή, διότι τὰ χρήματα ἐσπαταλήθησαν, διὰ τὰ συντηρηθῶν οἱ ὀπλαρχηγοὶ τοῦ κόμματος, οἱ ὁποῖοι ἐλάμβανον μισθοὺς καὶ σιτηρέσια δ' ἀνύπαρκα στρατεύματα. Οἱ 13 χιλ. φανταστικοὶ στρατιῶται ἔξετασθέντες εὐρέθησαν μόνον 3 χιλ., τὸ πλεῖστον μισθοφόροι στερεοελλαδίται καὶ μακεδόνες. Ὁ Γ. Κουντουριώτης ἐπεχείρησεν ὁ ἴδιος νὰ ὀδηγήσῃ τὸν στρατὸν, ἀλλὰ καταπονηθεὶς ἐκ τῆς ἱπασίας ἐπανέκαμψε διορίσας στρατηγὸν τὸν πλοίαρχον Σκούρτην. Ἄλλ' ὁ στρατὸς τοῦ πλοίαρχου στρατηγοῦ διεσκορπίσθη, μόλις ἤλθεν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ παρὰ τὴν θέσιν Κρεμμύδι (7 Ἀπριλίου).

Ὁ Ἰβραήμ ἐτετέθη κατὰ τῶν δύο φρουρίων τοῦ Ναυαρίνου. Οἱ Ἕλληνες εἶχον τὴν ἀτυχῆ ἔμπνευσιν ν' ἀποβιβάσουν στρατὸν εἰς τὴν νῆσον Σφακτηρίαν, ἡ ὁποία καλύπτει τὴν εἴσοδον τοῦ ὄρμου, 800 ἄνδρας μετὰ τινων τηλεβόλων. Τινὲς τῶν ἐγκριωτάτων ἀνδρῶν ἦσαν μετὰ τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς νήσου. Ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος μετὰ ἰσχυρὸν βομβαρδισμόν ἀπεβίβασε χιλιάδας τινὰς ἀράβων καὶ τότε ἐπανελήφθη ἡ ἐπὶ τῆς Σφακτηρίας πάλη, τὴν ὁποίαν περιέγραψεν ὁ Θουκυδίδης. Οἱ Ἕλληνες ἐφονεύθησαν ἢ ἠχμαλωτίσθησαν. Ὁ Τσαμαδός, ὁ Ἀναγνωσταράς καὶ ὁ Ἰταλὸς φιλέλλην Σανταρόζας ἔπεσαν, ὁ δὲ Μαυροκορδάτος καὶ Σαχτούρης μόλις διεσώθησαν ἐπὶ τοῦ πάρωνος τοῦ Τσαμαδοῦ Ἀρεως, ὁ ὁποῖος διέσχισε τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον. Τὰ δύο φρούρια ἐσυνθηκολόγησαν μετὰ ἰσχυρὸν βομβαρδισμόν.

Τὰ ἀτυχήματα ταῦτα ἔθεσαν εἰς κίνησιν τὸν ἑλληνικὸν

στόλον, ὁ ὁποῖος ἐπετέλεσε σειρὰν ἀξιολόγων κατορθωμάτων, χωρὶς ὅμως νὰ καρπορθῶσιν νὰ μεταβάλῃ τὴν κατάστασιν. Ἄξιωμα μνημόνευτος εἶναι ἡ κατὰ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιχείρησις τοῦ Κανάρη, ὁ ὁποῖος ἀπεπειράθη νὰ πυρπολήσῃ τὰς παρασκευὰς τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ εἰς τὸν λιμένα (23 Ἰουλίου).

Η ΑΜΥΝΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΞΗΡΑΣ

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ἰβραήμ ἠτοιμάζετο νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Τριπόλεως. Οἱ κλέφται ἦσαν κατάπληκτοι ἐκ τῆς αἰγυπτιακῆς τακτικῆς καὶ ὁ Πετρόμπεης γράφων εἰς τὸν Παπαφλέσσα ὠνόμαζε τὸν Ἰβραήμ νέον *Ναπολέοντα* καὶ *Πύρρον*. Ἡ δὲ κομματικὴ ἀμβλυωπία δὲν ἀντιμετώπιζε τὴν πραγματικὴν κατάστασιν καὶ παρὰ τὴν γενικὴν κατακραυγὴν ἡ κυβέρνησις ἐκράτει δεσμίους εἰς Ὑδραν τοὺς πελοποννησίους ὄπλαρχηγούς, παρὰ τῶν ὁποίων ἀναμένετο ἡ σωτηρία. Μόνον ὁ Παπαφλέσσας, ὁ ὁποῖος ἦτο Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, ἀφοῦ συνεβούλευσε τὴν ἀποφυλάκισιν τῶν ἐγκαθειρόκτων, ἐτρέπη κατὰ τοῦ ἐπιδρομῆως. Ἀλλὰ μετὰ τῶν 300 γενναίων του συνετρίβη καὶ ἐφρονεύθη ὄπισθεν τῶν ταμπουριῶν του παρὰ τὴν θέσιν *Μανιάκι* (20 Μαΐου 1825).

Δύο ἡμέρας πρὸ τῆς καταστροφῆς αὐτῆς ἡ κυβέρνησις εἶχε δώσει γενικὴν ἀμνηστειάν καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἐπευφημήθη εἰς τὸ Ναύπλιον ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ διωρίσθη δικτάτωρ μὲ εὐρυτάτην δικαιοδοσίαν. Ἀλλ' οἱ πελοποννήσιοι ὄπλαρχηγοὶ δὲν κατώρθωσαν νὰ ἀναχαιτίσουν τὴν πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν προέλασιν τοῦ Ἰβραήμ, διότι πανταχοῦ αἱ συμπλοκαὶ ἀπέβαινον ὑπὲρ τῶν τακτικῶν. Ὁ Ἰβραήμ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ ἐνεργῶν μετὰ ταχύτητος, ἡ ὁποία ὑπενθύμιζε πράγματι τὸν Ναπολέοντα, προήλασε κατὰ τοῦ Ναυπλίου. Κατερχόμενος τὰ ὄρεινα ὑψώματα τῆς Ἀρκαδίας πρὸς τὰς πεδιάδας τοῦ Ἄργους εἶδε τὸν Ἀργολικὸν καὶ τὴν Ὑδραν: «*Ἄ! μικρὰ Ἀγγλία!*», ἀνεφώνησε, «*πόσον καιρὸν θὰ μοῦ διαφεύγεις;*».

Κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν ἐνεφανίσθη πάλιν ὁ Ὑψηλάντης, ὁ ὁποῖος καταλαβὼν τοὺς Μύλους τῆς Λέρονης ἀνεχάιτισε τὴν ὁρμὴν τοῦ Ἀφρικανοῦ. Ὁ Ἰβραήμ πυρπολήσας τὸ Ἄργος ὑπεχώρησεν εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ ἐκεῖθεν ὁρμώμενος κατέστρεψε τὴν Πελοπόννησον. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν εἰς θέσιν ν' ἀντι-

ταχθοῦν εἰς ἀνοικτὴν μάχην κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ Πελοπόννησος δὲν ὑπετάγη, διότι οἱ ὄπλαρχηγοὶ διεξήγον κλεφτοπόλεμον ἐπικίνδυνον εἰς τοὺς Αἰγυπτίους.

Αἱ νῆκαι τοῦ Ἰβραήμ παρήγαγον βαθεῖαν αἴσθησιν εἰς τοὺς κλέφτας, διότι εἰς κρισιμωτάτην στιγμήν ἀπεδεικνύετο ἡ ὑπεροχὴ τῆς εὐρωπαϊκῆς τακτικῆς, τὴν ὁποίαν ἐπὶ μακρὸν δὲν ἤθελον ν' ἀναγνωρίσουν. Τότε ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις διώρισεν ὄργανωτὴν τακτικοῦ στρατοῦ τὸν γάλλον συνταγματάρχην **Κάρολον Φαβιέρον**, ἄνδρα σοβαρόν, ὑπηρετήσαντα εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ναπολέοντος, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τινος εὗρίσκετο εἰς τὴν Ἑλλάδα παρακολουθῶν τὰς ἐπιχειρήσεις.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ (15 Ἀπρ. 1825-11 Ἀπρ. 1826)

Κατὰ τὸ τουρκοαιγυπτιακὸν σχέδιον τὴν ἐν Πελοποννήσῳ ἐνέργειαν τοῦ Ἰβραήμ ἔμελλε ν' ἀκολουθήσῃ παράλληλος δρᾶσις τῶν τούρκων πασάδων εἰς τὴν Στερεάν. Τὸ 1825 ὁ σουλτάνος ἀνέθεσεν εἰς τὸν γνωστὸν νικητὴν τοῦ Πέτα Ρεσίτ Μεχμέτ πασᾶν, τὸν λεγόμενον Κιουταχῆν, τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν. Δύο σπουδαῖα γεγονότα τοῦ ἀγῶνος συνεδέθησαν μὲ τὸ ὄνομά του, ἡ Πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἡ περὶ τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηναίων πάλη.

Ὁ Κιουταχῆς ἀναχωρήσας ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1825 διήλασεν ἀκωλύτως εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν Αἰτωλίαν μετὰ 20 χιλ. στρατοῦ, ἀποτελουμένου τὸ πλεῖστον ἐξ Ἀλβανῶν, καὶ τὴν 17 Ἀπριλίου περιεκύκλωσε τὸ Μεσολόγγιον. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν ἡ δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου, ἐν τῶν ἀξιολογωτάτων στρατιωτικῶν γεγονότων τῆς ἐπαναστάσεως. Τὸ Μεσολόγγιον μετὰ τὴν πρώτην πολιορκίαν εἶχεν ὄχυρωθῆ διὰ τῶν προσπαθειῶν τοῦ Βύρωνος καὶ τοῦ μηχανικοῦ Κοκκίνῃ. Ἀπὸ ξηρᾶς ἡ πόλις ἐπροστατεύετο ὑπὸ γαιοτοίχου καὶ τεσσάρων προμαχόνων. Ἐπίσης ὄχυρωμένα ἦσαν τὰ νησίδια τῆς λιμνοθαλάσσης, ἡ ὁποία σχηματίζεται πρὸ τῆς πόλεως. Ἐν ὅλῳ τὸ φρούριον εἶχε 48 τηλεβόλα, 2 ὄλμους καὶ 2 βομβιδοβόλους καὶ 4000 πολεμιστάς, τοὺς ὁποίους ἐνίσχουν οἱ πολῖται. Ἄλλ' ὑπῆρχον καὶ 12 χιλ. γυναικόπαιδα. Πολλοὶ τῶν ἱκανωτάτων ὄπλαρχηγῶν καὶ στρατιωτικῶν τῆς Δ. Ἑλλάδος, ὁ

Ἴσκος, ὁ Βεΐκος, ὁ Μακρῆς, ὁ Κοντογιάννης, εὐρίσκοντο εἰς αὐτό. Ὁ παλαιὸς πολεμιστὴς **Νότης Μπότσαρης** ἀπετέλεσε μετὰ τῶν διαπρεπεστέρων ὄπλαρχηγῶν ἀμυντικὸν συμβούλιον, τὴν δὲ πολιτικὴν διοίκησιν εἶχε τριμελὴς ἐπιτροπὴ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προκριτοῦ τῶν Πατρῶν **Παπαδιαμαντοπούλου**. Ἡ πολιορκία διήρκεσεν ἀκριβῶς ἕν ἔτος καὶ παρουσίασε δύο κυρίως φάσεις. Κατὰ τοὺς πρώτους ἑννέα μῆνας εἰς τὸ περιμάχητον χωρίον συνετρίβησαν αἱ προσπάθειαι τῶν Ἀλβανῶν τοῦ Κιουταχῆ. Διὰ τοῦτο πρὸς βοήθειαν αὐτοῦ σπεύδει ὁ Ἰβραῆμ καὶ ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1825 τὸ φρούριον πολιορκεῖται ὑπὸ τῶν ἠνωμένων δυνάμεων τῶν δύο μωαμεθανῶν στρατηγῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ θέσις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κυριευθῆ, ἐφόσον ἐλάμβανε βοήθειαν ἀπὸ θαλάσσης, ὁ τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος καταβάλλει προσπάθειάς, ὅπως ἀποκλείσῃ αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος ζητεῖ νὰ ἐφοδιάσῃ αὐτήν. Διὰ τοῦτο διεξάγεται συγχρόνως πάλη ἐπὶ τῆς θαλάσσης.

Οἱ πολιορκούμενοι μετὰ πίστεως καὶ καρτερίας ἀποκρούουν τὰς ἐκ τῆς ξηρᾶς ἐπιθέσεις τοῦ Κιουταχῆ καὶ τὰς ἐκ τῆς θαλάσσης τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Οἱ Τοῦρκοι ἐπρομηθεύθησαν 36 ἀλιτενῆ σκάφη, τὰ ὁποῖα διέτρεχον τὸ πρὸ τῆς πόλεως τέναγος καὶ ἐβομβάρδιζον αὐτήν. Ὁ ὑπὸ τὸν Μιαούλην ἑλληνικὸς στόλος ἐφόσον εἶχε τὰ μέσα νὰ κινηθῆ, διέσπασεν ἐπανειλημμένως τὸν ἀποκλεισμὸν καὶ ἐτροφοδότησε τὸ φρούριον. Οὕτω τὸ Μεσολόγγιον ἐφαίνετο ἀπόρθητον καὶ κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμήν ἐφάνη ἡ σταθερότης καὶ ἡ πίστις, ἡ ὁποία ἔζη ἀκόμη παρὰ τῷ λαῷ, ἐνῶ διχόνοια καὶ ἐγωισμὸς εἶχε διαφθείρει τοὺς ἄρχοντας. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ὁμολογοῦν τὸ ὑπέροχον σθένος τῶν πολιορκημένων. Ὁ ἔμπιστος τοῦ Μέττερνιχ, ὁ γνωστὸς μισέλλην Γέντζ, ἔγραφε τὴν 9 Σεπτεμβρίου :

«Ὅ,τι καὶ ὅπως φρονεῖ τις περὶ τῶν Ἑλλήνων, οὐδεὶς δύναται ν' ἀναγνώσῃ χωρὶς ἐνδιαφέρον, χωρὶς συμπάθειαν· μάλιστα, τὰ ἀποσπάσματα τοῦ ἡμερολογίου τῆς πολιορκίας, διότι οὔτε φίλοι οὔτε ἐχθροὶ δύνανται ν' ἀρνηθῶσιν ὅτι ἡ ὑπεράσπισις τοῦ Μεσολογγίου, οἰαδήποτε' ἂν ἦ ἡ ἔκβασις αὐτῆς, εἶναι ἀληθὲς ἡρώων ἔργον».

Ἡ ἐπιχείρησις τοῦ Κιουταχῆ εἶχεν ἀποτύχει. Τὴν 24 Ἰου-

λίου οἱ πολιορκούμενοι συνεννοηθέντες μετὰ τῶν ὄπλαρχηγῶν τῆς Ἄν. Ἑλλάδος, μετὰ τῶν ὁποίων διεκρίνετο ὁ Καραϊσκάκης, ἐξέρχονται καὶ προσβάλλουν τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον, ἐνῶ οἱ Στερεοελλαδίται προσβάλλουν αὐτὸ ἔξωθεν. Ὁ Κιουταχῆς ἀποσύρει τὸ οἰκτρῶς ἀποδεκατισθὲν στράτευμα εἰς τὰς διαβάσεις τοῦ Ζυγοῦ καὶ περιορίζεται εἰς ἄμυναν. Ἐν τῷ μετὰ καὶ ὁ ὑπὸ τὸν Χοσερέφ στόλος ὑποχωρήσας πρὸ τῶν ἑλληνικῶν πυρπολικῶν ἀπέπλευσεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν.

Ὁ Ἰβραήμ λαβὼν νέας ἐπικουρίας καὶ νέας ὑποσχέσεις παρὰ τοῦ σουλτάνου διαπεραιοῦται ἐκ τοῦ Ρίου εἰς τὴν Στερεάν μὲ 10 χιλ. στρατοῦ καὶ ἀπὸ τῆς 25 Δεκεμβρίου οἱ ἠνωμένοι στρατοὶ τῶν μωαμεθανῶν ἀρχηγῶν ἐπαναλαμβάνουν τὴν πολιορκίαν τοῦ φρουρίου. Καταφθάνει ὁ τουρκικὸς στόλος, ἐπισκευάζονται τὰ ἀλιτενῆ πλοῖα, τὰ ὁποῖα εἶχον καταστρέψει οἱ Ἕλληνες, καὶ μετὰ δεινὸν ἀγῶνα καταλαμβάνονται πολλὰ νησίδια τοῦ τενάγους καὶ τὸ περίφημον Βασιλάδι.

Τὸν Μάρτιον ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων ἦτο δεινὴ. Αἱ τροφαὶ ἐξέλιπον, τρώγουν φύκη, σκώληκας καὶ δέρματα καὶ περιφέρονται ὡς φαντάσματα ἰσχοὶ ἐξ ἀσιτίας. Ὁ Μιαούλης ἐλθὼν μὲ 30 κακῶς ἐφωδιασμένα πλοῖα δὲν κατώρθωσε νὰ διασπάσῃ τὸν ἀποκλεισμόν. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις ταύτας οἱ πολιορκούμενοι ἀποφασίζουν νὰ διασχίσουν τὰς τάξεις τοῦ ἐχθροῦ, ἵνα φθάσουν εἰς τὸ ἐν Πλατάνῳ στρατόπεδον τῶν ὄπλαρχηγῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, τοὺς ὁποίους εἶχον πληροφορήσει.

Ἡ περίφημος Ἑξοδος τοῦ Μεσολογγίου ἐγινε τὴν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου 1826. Οἱ ἐξεληθόντες ἦσαν περίπου 9000 ἄνθρωποι, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ ὑπολειπόμενοι ἔτι 3000 μάχιμοι προηγοῦντο διηρημένοι εἰς τρία σώματα ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς Νότην Μπότσαρη, Κίτσον Τζαβέλλαν καὶ Μακρῆν. Ἠκολούθουν οἱ γέροντες, αἱ γυναῖκες ἐνδεδυμένοι ὡς ἄνδρες καὶ τὰ παιδιά. Ἐκ τούτων 1800 μόνον, τῶν ὁποίων 200 γυναῖκες, διέσχισαν τὰς ἐχθρικὰς γραμμὰς καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Ζυγοῦ, ὅθεν διεσώθησαν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Στερεοελλαδιτῶν. Οἱ λοιποὶ ἢ ἐφονεύθησαν κατὰ τὴν συμπλοκὴν πρὸς τοὺς ἐνεδρεύοντας ἄλβανοὺς ἢ κατεκόπησαν ἐπιστρέψαντες εἰς τὴν

πόλιν ὑπὸ τοῦ εἰσορμήσαντος ἐχθροῦ. Εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως καὶ περὶ τοὺς προμαχῶνας συνήφθη λυσσώδης πάλη, ἡ ὁποία ἔληγε συνήθως διὰ τῆς ἀνατινάξεως τῆς πυριτιδαποθήκης ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Οὕτω πλῆθος ἐμπολέμων ἀνετίναξεν ὁ γηραιὸς πρόκριτος Χρῆστος Καψάλης.

Τὴν 11 Ἀπριλίου 1826 τὸ Μεσολόγγιον ἦτο σωρὸς καπνίζόντων ἐρειπίων. Ἀλλ' ἡ πτώσις τοῦ περιλαλήτου φρουρίου ἦτο ἰσοδύναμος πρὸς μεγάλην νίκην, διότι ὁ ἥρωισμὸς τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ ἐπὶ μακρὸν ἐσταμάτησε δύο στρατιάς, εἰς τὰς ὁποίας ἐπροξένησε μεγάλην φθοράν. Ἀλλ' ἰδίως σημαντικὴ ἦτο ἡ ἐντύπωσις εἰς τὸ ἔξωτερικόν, ὅπου ἡ ἥρωικὴ ἄμυνα διεσκόρπισε τὴν σκοτεινὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καὶ περιέβαλε διὰ νέας αἴγλης τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα.

ΚΡΙΣΙΜΟΣ ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου ἡ ἐπανάστασις ἐφάνη ἐκπνέουσα. Οἱ δύο πολιορκητικοὶ στρατοὶ ἦσαν ἤδη ἐλεύθεροὶ νὰ δράσουν ἀλλαχοῦ. Ὁ Ἰβραήμ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὴν ὁποίαν ἤρχισε νὰ καταστρέφῃ. Ὁ δὲ Κιουταχῆς ἐκινεῖτο κατὰ τῆς Ἀνατολ. Ἑλλάδος, ἐνῶ ἡ κατάστασις τῶν Ἑλλήνων ἦτο θλιβερά. Ἡ κυβέρνησις οὔτε χρήματα εἶχεν οὔτε ἐπιβολήν, ἐπεκράτει δὲ ἀναρχία καὶ διχοστασία μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν.

Ἡ κυβέρνησις ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης συνεκάλεσε τὴν Γ' Ἐθνοσυνέλευσιν εἰς Ἐπίδαυρον (Πιάδαν, Ἰανουάριος 1826) καί, ὅτε ἔφθασεν ἡ εἶδησις τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου, παρητήθη καὶ διεδέχθη αὐτὴν ἑνδεκαμελὴς κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Ζαΐμην. Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις ἐσκέφθη τότε νὰ θέσῃ τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ ἀγγλικὴν προστασίαν.

Εἰς τὴν δεινὴν αὐτὴν περίστασιν ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἡ ἀντοχὴ τοῦ λαοῦ τῆς καὶ ἡ ἔξωθεν βοήθεια. Οἱ φιλελληνικοὶ σύλλογοι καὶ οἱ φιλόανθρωποι τῆς Εὐρώπης ἀνέπτυξαν κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν μεγάλην δραστηριότητα. Ἡ χρηματικὴ βοήθεια ἰδίως ἀνεξωπύρρησεν ὅσον ἦτο δυνατόν τὴν ἐπανάστασιν. Καὶ ὁ μὲν Μιαούλης κινήθει διὰ τῶν χρημάτων ἐκείνων διεσκόρπισεν ἐπανειλημμένως τὸν στόλον τοῦ Καπετὰν πασᾶ,

ὁ ὁποῖος ἐκλείσθη πάλιν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης διεξήγε πείσμονα κλεφτοπόλεμον κατὰ τῶν Αἰγυπτίων ἀναγκάζων αὐτοὺς νὰ περιορίσουν τὰς ἐπιδρομὰς. Εἰς τὴν Στερεὰν δὲ παρουσιάσθη ἀντάξιος ἀντίπαλος τοῦ Κιουταχῆ, ὁ Καραισκάκης.

Η ΠΑΛΗ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΑΚΡΟΠΟΛΙΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ὁ Κιουταχῆς προελάσας εἰς τὴν Ἀττικὴν κατέλαβε τὴν 13 Αὐγούστου τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν μετὰ 27ωρον βομβαρδισμόν. Οἱ κάτοικοι μετὰ τοῦ Γκούρα ἐνεκλείσθησαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἄλλ' οἱ μισθοφόροι τοῦ Γκούρα δὲν ἦσαν οἱ ἀνδρεῖοι τοῦ Μεσολογγίου. Ἐνῶ ἦσαν ὀλιγώτερον εὐπρόσβλητοι ἐπὶ τοῦ ἰσχυροῦ προμαχώνος των, ὀλίγην εἶχον προθυμίαν νὰ ἐγκαρτερήσουν. Ἄλλ' ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἤθελε πάση θυσίᾳ νὰ κρατήσῃ τὴν Ἀκρόπολιν, διότι εἶχεν ὑποδείξεις ἕξ Ἀγγλίας, ὅτι, ἂν ἐπιπτε, θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ περιληφθῇ ἡ Στερεὰ εἰς τὸ μέλλον ἑλληνικὸν κράτος. Διὰ τοῦτο ἐπεχείρησεν ἐπανειλημμένως ν' ἀπαλλάξῃ τὴν Ἀκρόπολιν.

Μετὰ τῆς τελευταίας ταύτης φάσεως τοῦ ἀγῶνος συνδέεται τὸ ὄνομα τοῦ Καραισκάκη.

Ὁ *Γεώργιος Καραισκάκης* (1782—1827) ἐγεννήθη εἰς τὸ Μαυρομάτι πλησίον τῆς Καρδίτσας. Ἡ μήτηρ του ἦτο ἀνεψιά τοῦ ὀνομαστοῦ ὀπλαρχηγοῦ τῆς Ἄρτης Γώγου Μπακόλα. Διήλθε περιπετειώδη νεότητα ἀναμιχθεὶς εἰς τοὺς πολέμους τοῦ Ἀλῆ πασᾶ εἴτε ὡς μισθοφόρος εἴτε ὡς ἀντίπαλος αὐτοῦ. Ἐκ τῶν πρώτων ἔλαβε τὰ ὄπλα κατὰ τὰς ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι ἐπιχειρήσεις, ἀλλ' οὔτε σταθερότητα ἔδειξε κατ' ἀρχὰς οὔτε σαφῆ ἔννοιαν τοῦ μεγάλου γεγονότος εἶχε. Τὸ ἰδανικόν του περιορίζετο εἰς τὸ ἀρματωλίκι τῶν Ἀγρᾶφων. Ἀλλὰ βραδύτερον αἱ κρίσιμοι περιστάσεις ἀφύπνισαν τὴν συνείδησίν του καὶ ἔδωσαν νέαν κατεύθυνσιν εἰς τὰς σκέψεις καὶ τὰς πράξεις του. Ἐκτότε παρουσιάζεται ὡς νέος ἄνθρωπος καὶ ὁ ἀνυπότακτος καὶ ἀθυροστόμος καὶ ἐγωιστὴς ὀπλαρχηγὸς τῆς Στερεᾶς ἀπέβη πρότυπον πειθαρχίας καὶ αὐτοθυσίας, ἀναδειχθεὶς συγχρόνως ὁ στρατηγικώτερος τῶν ἀρχηγῶν τῆς Στερεᾶς. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Ζαΐμη διώριεν αὐτὸν ἀρχιστρατήγον τῆς Ἄν. Ἑλλάδος.

Οἱ Ἕλληνες διὰ νὰ φέρουν ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὸν Κιουταχῆν, ἐσχημάτισαν στρατόπεδον εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Ἐκεῖ ἔφθασεν ὁ Καραισκάκης καὶ ὁ Φαβιέρου ἐκ Μεθάνων μετὰ τῶν τακτικῶν του, τοὺς ὁποίους ἐνίσχουν 70 φιλέλληνες. Μετ'

ὀλίγον ὁ Γκούρας ἐφονεύθη. Ἄλλ' ὁ Κριεζώτης κατώρθωσε μετὰ 300 ἐπιλέκτων νὰ διολισθήσῃ διὰ τοῦ ρεῖθρου τοῦ Ἴλισοῦ καὶ νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν (11 Ὀκτωβρίου 1826). Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Φαβιέρως διαφωνήσας πρὸς τὸν Καραϊσκάκη ἀπεχώρησεν εἰς Μέθανα καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἔλαβε τὴν πρωτοβουλίαν τῆς διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου.

Τότε ἠθέλησε νὰ ἐφαρμόσῃ νέον σχέδιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἤλπικεν ἀσφαλῶς ὅτι θὰ ἔφερον εἰς ἀμηχανίαν τὸν Κιουταῆν καὶ θὰ ἠνάγκαζεν αὐτὸν νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν. Ἐσκέφθη ν' ἀποκόψῃ τὴν μετὰ τῆς Θεσσαλίας συγκοινωνίαν τοῦ ἔχθρου καθιστῶν σειρὰν φυλακίων εἰς τὰ νῶτα του ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου μέχρι τοῦ στενοῦ τῆς Εὐβοίας. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ Κωλέττης ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Εὐβοικοῦ κόλπου παρὰ τὴν Ἀ τ α λ ά ν τ η ν, διὰ νὰ καταστρέψῃ τὰς σιταποθήκας τοῦ Κιουταῆ, ὁ δὲ Καραϊσκάκης προσέβαλε τὴν παρὰ τὸν Ἐλικῶνα Δ ό β ρ α ι ν α ν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὀχυρώσει ὁ τοῦρκος στρατηλάτης, διὰ νὰ ἀσφάλισῃ τὴν μετὰ τῆς Θεσσαλίας συγκοινωνίαν. Ἄλλ' ὁ Κιουταῆς ἐματαίωσε τὴν ἀπόπειραν τοῦ Κωλέττη ἀποστείλας ἐγκαίρως 2 χιλ. Ἀλβανοὺς ὑπὸ τὸν Μουσταφάμπην. Ἐπίσης ὁ ἀρχιστράτηγος δὲν ἦτο εὐτυχέστερος εἰς τὴν ἐπιχείρησίν του. Ἀλλὰ δὲν ἀπεθαρρύνθη καὶ ἐστράφη κατὰ τῶν Ἀλβανῶν τοῦ Μουσταφάμπην, διὰ νὰ καταστρέψῃ αὐτοὺς αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν. Ὁ ὑπαρχηγός του Γρίβας κατέφθασεν αὐτοὺς περὶ τὴν **Ἀράχωβαν**, ἐπελθὼν δὲ ὁ Καραϊσκάκης ἀπέκλεισεν αὐτοὺς ἐντὸς τῆς πόλεως, καὶ ὁ ἐνσκήψας χειμῶν καὶ ἡ χιονοθύελλα συνεπλήρωσε τὸν ἀποκλεισμόν. Κατὰ τὴν φ ο ν ι κ ῆ ν ν ὕ κ τ α τῆς 24 Νοεμβρίου 1826 οἱ πανικόβλητοι Ἀλβανοὶ ἀποπλανηθέντες εἰς τὰς κρημνώδεις χιονοσκεπεῖς ἀτραποὺς κατεκόπησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἐκ τῶν 2000 μόνις 300 ἐσώθησαν, ἐκυριεύθησαν αἱ σημαῖαι των καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἀνήγειρε πυραμίδα ἐκ τῶν κεφαλῶν τῶν πεσόντων, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔθεσε τὴν ἐπιγραφὴν: «Τρόπαιον τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βαρβάρων».

Μετὰ τρεῖς περίπου μῆνας, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1827, οἱ Τοῦρκοι προσέβαλον μετὰ μεγαλυτέρων δυνάμεων τὴν παρὰ τὸ **Δίστομον** ὠχυρωμένην θέσιν τοῦ Καραϊσκάκη, ἀλλ' ἀπε-

κρούσθησαν καὶ ὑπεχώρησαν ἀπολέσαντες τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰ τηλεβόλα των.

Αἱ ἐπιτυχίαι αὗται γενόμεναι μετὰ σειρὰν ἀτυχημάτων ἔχαρειτίσθησαν ὡς μεγάλα ἔθνικα κατορθώματα. Ὁ Ζαΐμης μετὰ τὴν νίκην τῆς Ἀραχώβης διέταξε νὰ ψαλῆ δοξολογία εἰς τοὺς ναοὺς καὶ ὁ τολμηρὸς στρατηγὸς τῆς Ἀν. Ἑλλάδος κατέστη ἔθνικὸν εἴδωλον. Ἡ δὲ ἔθνικὴ ἀντίστασις, ἡ ὁποία ἐφαίνετο ὅτι κατεπνίγη εἰς τὴν Στερεάν, ἀνεβίωσε πάλιν.

Ἡ κυβέρνησις δὲν ἔπαυσε καταβάλλουσα προσπαθείας, διὰ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Ὁ Φαβιέρος διὰ τολμηροῦ στρατηγήματος κατώρθωσε νὰ ἐνισχύσῃ τὴν φρουρὰν τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀποβιβασθεὶς εἰς τὴν Μουνιχίαν ἀνῆλθεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ὑπὸ βροχὴν σφαιρῶν. Τὴν 24 Ἰανουαρίου ὁ ἄγγλος στρατηγὸς Γόρδων ἀπεβιβάσθη μετὰ 2.300 ἀνδρῶν καὶ 12 τηλεβόλων εἰς τὴν πειραϊκὴν ἀκτὴν καὶ ἀπέκρουσε τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Κιουταχῆ ὑποστηριζόμενος ἀπὸ θαλάσσης ὑπὸ τῆς ἀτμοκινήτου κορβέτας Κ α ρ τ ε ρ ί α ς, τῆς ὁποίας ἐπέβαιναν ὁ γενναῖος φιλέλληνας **Ἄστιγξ** (30 Ἰανουαρίου). Τέλος ὁ Καραϊσκάκης διαταχθεὶς ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἔστησε τὸ στρατόπεδόν του εἰς τὸ Κερατσίνι, δυτικῶς τοῦ Πειραιῶς. Ἄλλ' ἢ ἀνάμειξις τῶν πολιτικῶν καὶ ἡ ἐπέμβασις τῶν ξένων στρατιωτικῶν διατάραξαν τὸ σχέδιόν του καὶ ὠδήγησαν εἰς τὴν καταστροφὴν τὴν ἑλληνικὴν ἐπιχείρησιν.

Η ΕΝ ΤΡΟΙΖΗΝΙ ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε συντελεσθῆ νέα πολιτικὴ ζύμωσις. Ἡ παλαιὰ ἀντίθεσις μεταξὺ πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἐχαλαρώθη, ἐξεδηλώθησαν δὲ ζωηρότερον αἱ τοπικαὶ ἀντιθέσεις. Πολιτικῶς ἡ Ἑλλὰς διηρέθη εἰς τρεῖς φατρίας, τοὺς Νησιώτας, τοὺς Στερεοελλαδίτας καὶ τοὺς Πελοποννησίους, ἐκάστη τῶν ὁποίων ἔστηρίχθη ἐπὶ μιᾷ τῶν τριῶν Μεγάλων Δυνάμεων, τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ρωσσίας. Οὕτω προῆλθον τὰ τρία κόμματα, τὸ ἀγγλικόν, τοῦ ὁποίου ἡγέται ἦσαν ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Μιαούλης, τὸ γαλλικόν, τοῦ ὁποίου ἡγεῖτο ὁ Κωλέττης καὶ τὸ ρωσσικόν, εἰς τὸ ὁποῖον ἔκλινεν ὁ Κολοκοτρώνης ἐξ ἀντιζηλίας πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον καὶ τοὺς Νησιώτας.

Ἡ κυβέρνησις ἀφοῦ μετέθεσε τὴν ἔδραν τῆς εἰς Αἴγιναν, συνεκάλεσεν ἐκεῖ τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν. Ἄλλ' ἢ περὶ τὸν Κολοκοτρώνην ἀντιπολίτευσις συνεκάλεσεν ἄλλην εἰς Ἐρμιόνην. Οὕτω ἡ Ἑλλὰς ἐφαίνετο πάλιν διηρημένη εἰς δύο καὶ ἠπειλεῖτο νέος ἐμφύλιος πόλεμος. Ἀλλὰ τὴν κατάστασιν ἔσωσεν ἡ ἐπέμβασις τῶν φιλελλήνων καὶ ἰδίως ἡ ἀφίξις τοῦ στρατηγοῦ **Τσῶρτς** καὶ τοῦ λόρδου **Κόχραν**. Αἱ δύο μερίδες κατώρθωσαν νὰ συνεννοηθῶν καὶ τὸν Μάρτιον τοῦ 1827 συνῆλθεν ἡ ἐν Τροιζῆνι Ἐθνοσυνέλευσις. Ἡ κυβέρνησις Ζαΐμη κατέθεσε τὴν ἀρχὴν, ἡ δὲ Συνέλευσις ἔλαβε σημαντικὰς ἀποφάσεις. Διῶρισε τὸν στρατηγὸν Τσῶρτς ἀρχιστρατήγον, τὸν δὲ Κόχραν ναύαρχον. Ὁ Τσῶρτς (Sir. Richard Church) ἦτο ἄγγλος ἀξιωματικός ἐξ Ἰρλανδίας, ὑπὸ τὸν ὁποῖον εἶχον ὑπηρετήσῃ ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Ἀναγνώσταραῶς καὶ ἄλλοι ἔγκριτοι ὄπλαρχηγοὶ εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ὁ δὲ Κόχραν (Th. Cochrane), κατ' ἀρχὰς ἀξιωματικὸς τοῦ ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ, εἶχεν ἀποκτήσῃ μεγάλην φήμην διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Βραζιλίας ναύαρχος τοῦ στόλου κατὰ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Πορτογαλλίας. Τέλος ἡ Ἐθνοσυνέλευσις μετὰ σφοδρὰς συζητήσεις ἐξέλεξε τὸν Καποδίστριαν Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος δι' ἑπτὰ ἔτη (30 Μαρτίου 1827).

· Η ΕΝ ΦΑΛΗΡΩΙ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

Ἡ κυβέρνησις ἐγκατέλειπε τὸ σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη καὶ ἐξωθουμένη ὑπὸ τοῦ Τσῶρτς καὶ τοῦ Κόχραν ἀπεφάσισε νὰ παρασκευάσῃ μεγάλην ἐκστρατείαν, διὰ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως δι' ἀμέσου ἐπιθέσεως. Οἱ δύο ξένοι ἀρχηγοὶ συνητήθησαν μετὰ τοῦ Καραϊσκάκη εἰς τὸ Κερατσίνι, ὁ ὁποῖος ἐπέμεινε καὶ πάλιν εἰς τὸ παλαιόν του σχέδιον. Ἄλλ' ὁ Κόχραν δὲν ἤκουσεν αὐτὸν καί, ἀφοῦ ἀπεβίβασε τὸν στρατὸν του εἰς τὸ Φάληρον, προσέβαλε τοὺς κατέχοντας τὸν Πειραιᾶ Τούρκους. Κατ' ἀρχὰς προήγαγε διὰ τολμηροῦ κινήματος τὰ στρατεύματά του, ἀλλ' οἱ ἐν τῇ Μονῆ τοῦ ἁγ. Σπυρίδωνος Γκέκηδες ἀντίπαξαν λυσσώδη ἀντίστασιν.

Ἡ πρᾶξις αὕτη κατετάραξε τοὺς ἀρχηγούς, ἀλλ' ὀπωσδή-

ποτε οἱ ξένοι ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῆς ἀμέσου δράσεως. Ὁ Καραϊσκάκης ἀντεῖπε πάλιν, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη. Ὡρίσθη δὲ ἡ
 1827²³ Ἀπριλίου ἡμέρα ἐπιθέσεως. Ἀλλὰ τὴν παραμονὴν ἀκριβῶς ἐπληρώθη εἰς συμπλοκὴν ὁ Καραϊσκάκης καὶ μετακομισθεὶς εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Τσῶρτς ἐξέπνευσε τὴν ἐπομένην.

Μετὰ δύο ἡμέρας (24 Ἀπριλίου) οἱ φιλέλληνες ἀρχηγοὶ ὠδήγησαν τοὺς Ἑλληνας εἰς προφανῆ σφαγὴν. Ἡ ἐπιχειρήσις κακῶς σχεδιασθεῖσα, χειρότερον ἐξετελέσθη. Εἶχον σχεδιάσει νὰ ἐπιτεθοῦν τὴν νύκτα, ἀλλ' ἡ ἀπόβασις τῶν στρατευμάτων καὶ ἡ μετακίνησις κατηνάλωσεν ὅλην τὴν νύκτα. Τὴν πρωΐαν οἱ ὄπλαρχηγοὶ ἐβάδισαν ἐν ἀταξίᾳ ἄνευ συνοχῆς καὶ μετ' ὀλίγον ἔπесαν εὐχερῆς λεία τοῦ δραστηρίου καὶ στρατηγικοῦ ἀντιπάλου. Ὁ Κιουταχῆς προσέβαλε τοὺς Ἑλληνας δι' ὄλων τῶν δυνάμεών του. Τὸ μικρὸν σῶμα τῶν τακτικῶν συνετριβη, οἱ δεληῆδες (ἱππικὸν) κατεπάτησαν τοὺς ἀτάκτους, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχον τὰ μέσα νὰ κατασκευάσουν ταμπούρια. Μετ' ὀλίγον ἐν πλήρει ἀταξίᾳ ἔφυγον οἱ Ἑλληνες πρὸς τὴν θάλασσαν καταδιωκόμενοι ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ. Πολλοὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπνίγησαν.

Ἡ παρὰ τὸ Φάληρον καταστροφὴ ἦτο ἡ αἱματηροτάτη ἐξ ὅσων ὑπέστησαν οἱ Ἑλληνες κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μεγάλου ἀγῶνος. Ὑπὲρ τοὺς 1500 ἄνδρες ἐφονεύθησαν. Οἱ ὄπλαρχηγοὶ Νοταρᾶς, Βέικος, Γ. Τσαβέλλας, Φωτομάρας καὶ ὁ συνταγματάρχης Ἰγγλέσης ἔκειντο νεκροί. Τὴν ἐπομένην τῆς νίκης οἱ 250 αἰχμάλωτοι ταχθέντες κατὰ σειρὰν ἀπεκεφαλίσθησαν. Μετὰ τὴν καταστροφὴν ἡ Ἀκρόπολις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κρατηθῆ. Ἡ φρουρὰ ἐσυνθηκολόγησεν ὑπὸ τὸν ὄρον ν' ἀποχωρήσῃ μετὰ τῶν ὄπλων καὶ τῶν ἀποσκευῶν.

III. ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ

Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Ἀκροπόλεως ἡ ἐπανάστασις ἐφάνη, ὅτι ἔσβυνεν εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα καὶ μόνον εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς Πελοποννήσου διετηρεῖτο. Ὁ Ἰβραήμ

ἔσκέπτετο ἤδη περὶ ἐκστρατείας κατὰ τῆς Ὑδρας καὶ τοῦ Ναυπλίου. Ἐρήμωσις δὲ καὶ φρίκη ἐπλανᾶτο ἐπὶ τῆς χώρας, ἐνῶ οἱ ἔχθροὶ τῶν Ἑλλήνων ἔλεγον μετὰ χαιρεκακίας: «Ἡ Ἑλλάς, ὑπὲρ τῆς ὁποίας θέλουν νὰ ἐπέμβουν, δὲν ὑπάρχει». Ἀλλὰ κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν ἤρχισεν ἡ εὐρωπαϊκὴ ἐπέμβασις, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ἡ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία εἶχε λάβει εὐνοϊκωτέραν τροπὴν διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Κάνιγγ ἠκολούθει φιλελληνικὴν πολιτικὴν, εἰς τὴν Ρωσσίαν ἀπέθανεν ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος (1825) καὶ ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν Νικόλαος ἦτο ἀνὴρ βουλήσεως καὶ δὲν ἐξηγοῦτο ἐκ τοῦ Μέττερνιχ, ἡ δὲ γαλλικὴ κυβέρνησις ἀπηλλάγη τῆς αὐστριακῆς ἐπιρροῆς.

Αἱ τρεῖς δυνάμεις ὑπέγραψαν ἐν Λονδίῳ τὴν 6 Ἰουλίου 1827 τὴν λεγομένην *Ἰουλιανὴν Σύμβασιν*, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Ἑλλάς ἀνεγνωρίζετο αὐτόνομος ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου. Τὸ δὲ οὐσιαστικώτερον ἦτο, ὅτι αἱ Δυνάμεις ὑπεστήριξαν τὸ διάβημά των διὰ στρατιωτικῆς ἐπιδείξεως. Διότι ὁ ὑπὸ τὸν Κόδρικτον ἀγγλικὸς στόλος καὶ ὁ ὑπὸ τὸν Δεριγνὺ γαλλικὸς ἐνισχύθησαν, κατέπλευσε δὲ καὶ ὁ ρωσικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Ἐϋδεν εἰς τὸ Αἴγαῖον. Ἐὰν οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐδέχοντο τὴν ἀνακωχὴν, οἱ ναύαρχοι εἶχον δικαίωμα νὰ ἐμποδίσουν τὴν μεταφορὰν ἀνθρώπων καὶ πολεμοφοδίων ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ καὶ τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ νὰ ἀσκήσουν βίαν. Αἱ ἡμέτεραι ὀδηγίαι, ἐλέγετο εἰς τοὺς ναύαρχους, δὲν δύνανται βεβαίως νὰ προΐδουν πᾶσαν δυνατὴν περίπτωσιν καὶ ἔχετε ἀνάγκην ἐλευθερίας τινός. Ὁ βασιλεὺς χορηγεῖ ὑμῖν αὐτὴν πλήρη.

Τὴν πρότασιν τῶν Δυνάμεων ἐδέχθη προθύμως ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἀλλ' ὁ σουλτάνος ἀπέκρουσε τὴν ἐπέμβασιν. Ἡ τελευταία λέξις τοῦ Ρεῖς ἐφέντη εἰς τοὺς διερμηνεῖς τῶν πρεσβειῶν ἦτο: Γεννηθήτω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ! Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη εἶναι εἰς πάντα ἔτοιμος.

ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΝΑΥΑΡΙΝΟΥ (8 Ὀκτωβρίου 1827)

Ὁ τουρκοαἰγυπτιακὸς στόλος ἐνισχυθεὶς διὰ νέων μονάδων καὶ ἐπικουριῶν προσωρμίσθη εἰς τὸν λιμένα τῆς Πύλου. Μετ' ὀλίγον κατέπλευσεν ὁ Κόδρικτον, ὁ ὁποῖος δὲν κατώρθωσε νὰ

ἐμποδίσθη τὴν ἀπόβασιν τῶν ἐπικουριῶν τοῦ Ἰβραήμ, ἀλλ' ἀνεκοίνωσεν εἰς αὐτὸν καθὼς καὶ εἰς τοὺς Ἑλληνας τὴν ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων περὶ τῆς παύσεως τῶν ἐχθροπραξιῶν. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας κατέπλευσεν ὁ γαλλικὸς στόλος καὶ οἱ δύο ναύαρχοι ἀπήτησαν παρ' αὐτοῦ ν' ἀπέχη πάσης ἐπιχειρήσεως, ἕως ὅτου λάβῃ ὁδηγίαν ἐκ Κων]πόλεως.

Οἱ Ἑλληνες ἐνθαρρυνόμενοι ἐκ τῶν περὶ μεσολαβήσεως εἰδήσεων ἐπεχείρησαν ν' ἀναζωπυρήσουν ὅπου ἦτο δυνατόν τὴν ἐπανάστασιν, διότι εἶχον ὑποδείξεις, ὅτι μόνον αἱ ἐπαναστατημένοι χῶραι ἔμελλον νὰ περιληφθοῦν εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος. Τότε ὁ Ἄστιγξ μετὰ τῆς Καρτερίας καὶ ἄλλων πλοίων κατέστρεψε τουρκικὸν στολίσκον εὐρισκόμενον εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἰ τ ε α ς, εἰς τὸ ἐπίνειον τῶν Δελφῶν καὶ τῆς Ἀμφίσσης.

Ὁ Ἰβραήμ ἐκπλέει τότε ἐκ Ναυαρίνου μετὰ μοίρας τοῦ στόλου, διὰ νὰ ἐκδικηθῇ, ἀλλ' ὁ Κόδρικτον ἀναχθεὶς ἐκ Ζακύνθου ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Πύλον. Ἐτράπη τότε εἰς δεινὴν λεηλασίαν τῆς Μεσσηνίας καὶ τῆς Ἀρκαδίας. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ σουλτάνος ἀπέκρουσε τὴν πρότασιν τῶν Δυνάμεων καὶ διεβίβασε διαταγὴν εἰς τὸν Ἰβραήμ, ὅπως διεξάγῃ ἐντονώτερον τὸν ἀγῶνα.

Τότε ὁ συμμαχικὸς στόλος εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου, διὰ νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὸν Ἰβραήμ τὴν θέλησιν τῶν Δυνάμεων. Ἡ σύγκρουσις ἀπέβαινεν ἀναπόφευκτος, διότι οἱ ναῦται εἶχον διαταγὴν νὰ μὴ πυροβολήσουν, ἀλλ' ἐσωτερικῶς ἔκαίνοντο ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ προσβάλουν τοὺς μωαμεθανούς. Τὸ μοιραῖον ἐπῆλθε τὴν 8 Ὀκτωβρίου. Οἱ μωαμεθανοὶ ἐπυροβόλησαν κατὰ τῆς ἀγγλικῆς λέμβου, τὴν ὁποίαν ὁ Κόδρικτον ἔστειλε πρὸς συνεννόησιν. Ἡ λέμβος καὶ ἡ ἀγγλικὴ ναυαρχὶς ἀπήνησαν. Ὅτε δὲ ἐν τῶν αἰγυπτιακῶν ἤρχισε νὰ κανονιοβολῇ, **1827** τὸ πῦρ ἐγενικεύθη. Τὰ 26 πολεμικὰ τῶν Εὐρωπαίων (11 ἀγγλικά, 7 γαλλικά, 8 ρωσικά) μετὰ 1270 τηλεβόλων ἔκαυσαν τὴν τουρκοαιγυπτιακὴν ἀρμάδα ἀποτελουμένην ἐξ 82 σκαφῶν μετὰ 2000 τηλεβόλων. Τὴν δὲ ἐπομένην ὅταν ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, εὗρε συντρίμματα, τὰ ὁποῖα ἐπλήρουν τὸν λιμένα τῆς Πύλου. Ἡ παρὰ τὸ Ναυαρίνον ναυμαχία ἦτο ἡ μεγίστη κατὰ θάλασσαν καταστροφὴ τοῦ τουρκικοῦ στόλου μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Ναυπάκτου (1571).

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία ἐσήμαινε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' οἱ Τούρκοι ἐδέχθησαν τὴν καταστροφὴν μετὰ καρτερικῆς ἡρεμίας, ὃ δὲ σουλτάνος παρεσκεύαζε νέαν ἐκστρατείαν. Οἱ πρέσβεις τῶν Δυνάμεων τότε ἐγκατέλειψαν τὴν Κων(πο)λιν καὶ τὴν 7 Μαΐου 1828 ἐξεροράγη ὁ ἀπὸ μακροῦ ἀπειλούμενος ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος.

Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε κατέλθει εἰς τὴν Ἑλλάδα (6 Ἰανουαρίου 1828) ὁ Καποδίστριας ἐπὶ ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ καὶ ἐπελήφθη τοῦ ἔργου τῆς ὀργανώσεως καὶ ἀνορθώσεως. Ὁ ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος διήρκεσε δύο περίπου ἔτη (1828—29), οἱ δὲ Ρῶσοι προήλασαν μέχρι Ἀδριανουπόλεως. Ἀφ' ἑτέρου ἡ Γαλλία ἔστειλεν εἰς Πελοπόννησον 14 χιλ. στρατοῦ καὶ 300 ἵππεις ὑπὸ τὸν Μαιζῶν (18 Αὐγούστου), ἵνα ἐκδιώξῃ τοὺς Αἰγυπτίους. Ἄλλ' ὁ Ἰβραῆμ ὑπέγραψεν ἐν τῷ μεταξὺ τῇ ἐνεργείᾳ τῆς Ἀγγλίας τὴν συνθήκην τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ μετ' ὀλίγον ἐξεκένωσε τὴν Πελοπόννησον.

Μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα ἡ ἐλευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἔργον εὐχερές. Τὰ φρούρια τῆς Πελοποννήσου παρεδόθησαν. Ὁ στρατηγὸς Τσῶρτς διαπεραιωθεὶς μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Δ. Ἑλλάδα ἀπήλλαξεν αὐτὴν τοῦ ἐχθροῦ. Εἰς δὲ τὴν Ἀν. Ἑλλάδα ὁ Δ. Ὑψηλάντης εὐχερῶς κατέβαλε τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐξασθενήσει, ἀφότου ὁ σουλτάνος ἀπέσυρε δυνάμεις διὰ τὸν ρωσικὸν πόλεμον. Παρὰ τὴν *Πέτραν* τῆς Βοιωτίας ἐδόθη ἡ **1829** τελευταία μάχη τοῦ ἀγῶνος (12 Σεπτεμβρίου 1829). Οὕτως ὁ Δ. Ὑψηλάντης ἔθεσε τέρμα εἰς τὸν πόλεμον, τὸν ὅποιον εἶχεν ἀρχίσει πρὸ ὀκτώ ἐτῶν ὁ ἀδελφός του Ἀλέξανδρος παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Προῦθου.

ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα ἡ διευθέτησις τῆς ἑλληνικῆς ὑποθέσεως ἦτο ἔργον τῆς διπλωματίας πλέον. Ἄλλ' αἱ τρεῖς Π ρ ο σ τ ἄ τ ι δ ε ς Δ υ ν ἄ μ ε ι ς, ὅπως ὠνόμασαν ἑαυτὰς ἡ Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσσία, μόλις μετὰ μακρὰς παρελκύσεις κατώρθωσαν νὰ καθορίσουν τὴν σχέσιν τοῦ νέου κράτους πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ τὰ σύνορά του.

Τὴν 10 Μαρτίου 1829 αἱ τρεῖς Δυνάμεις ὑπέγραψαν τὸ Πρωτόκολλον, διὰ τοῦ ὁποίου ἰδρύετο ἑλληνικὸν κράτος ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ περιλάβῃ τὰς πρὸς νότον τοῦ Παγασητικοῦ καὶ Ἀμβρακικοῦ κόλπου χώρας, τὴν Εὐβοίαν, τὰς Κυκλάδας καὶ τὰς παρακειμένας εἰς τὴν Πελοπόννησον νήσους.

Ἄλλ' ἢ ἐκ τῆς νίκης τῆς Ρωσσίας δημιουργηθεῖσα νέα κατάσταση εἰς τὴν Βαλκανικὴν μετέβαλε τὰς διαθέσεις τῶν ἄγγλων διπλωματῶν, οἱ ὁποῖοι ἔκλινον μᾶλλον εἰς τὴν δημιουργίαν μικροῦ ἀνεξαρτήτου ἑλληνικοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο τὸ Πρωτόκολλον τοῦ Λονδίνου τῆς 22 Ἰανουαρίου 1830 ἰδρυσεν ἀνεξάρτητον ἑλληνικὸν βασίλειον κυβερνώμενον ὑπὸ κληρονομικοῦ βασιλέως, ὃ ὁποῖος ἔμελλε νὰ ἐκλεγῇ ἐκτὸς τῶν βασιλευόντων οἴκων τῶν Προστατίδων Δυνάμεων. Ἄλλὰ τὸ οὕτως ἰδρυσόμενον ἀνεξάρτητον κράτος εἶχε στενώτατα ὄρια. Τὸ πρὸς βορρᾶν ὄριόν του ἔμελλε νὰ εἶναι ὁ Σπερχειός. Μετ' ὀλίγον ἐδολοφονήθη ὁ Καποδίστριας καὶ ἐπηκολούθησεν ἀναρχία ἐν Ἑλλάδι. Αἱ Δυνάμεις διὰ νὰ θέσουν τέλος εἰς τὰς ταραχάς, ἔδωκαν τὸ στέμμα τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Ὄθωνα, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας, καὶ ἐξέτειναν τὰ πρὸς βορρᾶν ὄρια μέχρι τοῦ Παγασητικοῦ καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ. Ἡ Κρήτη ὅμως καὶ ἡ Σάμος ἀπεκλείσθησαν. Ἐκ τούτων ἡ μὲν **1832** Κρήτη ἐδόθη εἰς τὸν Χεδίβην τῆς Αἰγύπτου, ἡ δὲ Σάμος ἔγινεν αὐτόνομος ὑπὸ χριστιανὸν ἡγεμόνα διοριζόμενον ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου. Ταῦτα ὥρισεν ἡ Σύμβασις τοῦ Λονδίνου τοῦ 1832.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις εἶναι γεγονός σημαντικώτατον, ἀπὸ ἀπόψεως μάλιστα ἐκπολιτιστικῆς καὶ ἀνθρωπιστικῆς τὸ σημαντικώτερον ἀπ' ὅσα ἔγιναν εἰς τὴν Βαλκανικὴν μετὰ τὴν ρωμαϊκὴν κατάκτησιν.

Ἡ ἐξέγερσις τῶν Ἑλλήνων ἔθεσε τέλος εἰς τὴν θλιβερὰν κατάστασιν, ἣ ὁποία εἶχεν ἐπιβληθῆ εἰς τὴν χερσόνησον ἀπὸ αἰῶνας. Ἡ χώρα, εἰς τὴν ὁποίαν ἤκμασεν ὁ λαμπρὸς ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, εἶχε γίνει ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἀγνώριστος. Παραδοθεῖσα εἰς τὸν βαρὺν δεσποτισμὸν, εἰς τὴν ἀναρχίαν καὶ

τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν κατὰ τόπους ἰσχυρῶν, εἶχεν ἀποχερσωθῆ εἰς μεγάλας ἐκτάσεις, εἶχε σκεπασθῆ ἀπὸ ἔλλη καὶ ἔμαστιζέτο ἀπὸ μολυσματικὰ νοσήματα. Δὲν εἶχε δρόμους οὔτε συγκοινωνίαν οὔτε ἀσφάλειαν. Εἶχε χάσει τὰς πηγὰς τοῦ πλοῦτου καὶ τὸν πληθυσμὸν τῆς καὶ εἶχε καταντήσει ἰδίως ἐπὶ τουρκοκρατίας μία ἀπὸ τὰς πτωχοτέρας, τὰς ἀραιότερον κατοικουμένας καὶ τὰς μᾶλλον καθυστερημένας γωνίας τῆς Εὐρώπης.

Ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, ἡ ὁποία ἔγινε μὲ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἰδεῶν τῆς γαλλικῆς, ἔφερε τὸ ἀνήσυχον στοιχεῖον εἰς τὴν χώραν, ἡ ὁποία παρέτεινε τὸν μεσαιωνικὸν λήθαργον μέχρι τοῦ 19^{ου} αἰῶνος. Ὁ ἀγὼν τοῦ εἰκοσιένα δὲν εἶναι ὑπόθεσις ἑλληνικὴ μόνον, ἀλλὰ κινήσις πλατυτέρας σημασίας, ἡ ὁποία μὲ δυνατὰ κτυπήματα εἰς τὸ νότιον ἄκρον τῆς χερσονήσου ἔδιδε τὸ σύνθημα τοῦ ἀφυπνισμοῦ εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ.

Ἡ Ἑλλάς ἐξῆλθε θλιβερῶς ἐξηντημένη ἀπὸ τὸν μακροχρόνιον ἀγῶνα καὶ ἡ ὀργάνωσίς της εἰς κράτος συνήντησε πολλὰς δυσκολίας.

Ὁ Καποδίστριας, ἡ βαυαρικὴ ἀντιβασιλεία καὶ ὁ Ὅθων ἐπεχείρησαν νὰ κυβερνήσουν ἀπολυταρχικῶς Ἄλλ' ἐδημιουργήθη ἰσχυρὰ ἀντίδρασις κατ' αὐτῶν.

Ἡ ἐπανάστασις τῆς 3 Σεπτεμβρίου 1843 ἐπεχρέωσε τὸν Ὅθωνα νὰ παραχωρήσῃ σύνταγμα καὶ δευτέρα ἐξέγερσις τὸν ἠνάγκασε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἑλλάδα.

Ὁμαλωτέρα ἦτο σχετικῶς ἡ βασιλεία Γεωργίου Α', ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνησε συνταγματικῶς.

Ι. ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΙ ἸΔΡΥΣΕΩΣ ΑΠΕΡΙΟΡΙΣΤΟΥ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ

ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ (1828-1831)

Ὁ Κυβερνήτης ἐκλεγείς ὑπὸ τῆς ἐν Τροιζῆνι Συνελεύσεως τὸν Μάρτιον τοῦ 1827 ἔφθασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1828. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἐπισκεφθῆ τὰς αὐτὰς τῆς Εὐρώπης, ἵνα βολιδοσκοπήσῃ τὰς διαθέσεις τῶν ἀνακτοβουλιῶν, ἐκυβέρνησε δὲ τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ 3 1/2 ἔτη.

Ὁ *Ἰωάννης Καποδίστριας* (1776-1831) ἐγεννήθη εἰς τὴν Κέρκυραν ἐξ ἐγκριτατῆς οἰκογενείας τῆς νήσου, ἡ ὁποία τὴν ἀρχὴν της εἶλκεν ἐκ τῆς δαλματικῆς πόλεως Καποδίστρια, τῆς ἀρχαίας Ἰουστινουπόλεως. Οἱ πρόγονοί του εἶχον λάβει τὸν τίτλον τοῦ κόμητος παρὰ τοῦ δουκὸς τῆς Σαβοΐας. Ἡ οἰκογένεια τῶν Καποδίστρια εἶχεν ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν Κέρκυραν τὸν 18' αἰῶνα. Ὁ μέλλων κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἀνὴρ μακρῶς πείρας. Συμπληρώσας τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν Εὐρώπην διωρίσθη γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας ταῦ Ἰονίου κράτους λαβὼν οὕτω τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὰ ἑλληνικὰ πράγματα. Καθ' ὄλην τὴν σταδιοδρομίαν του ἔμεινε πιστὸς εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ θιασώτης τῆς ρωσοφίλου πολιτικῆς. Ὄταν ὁ Ναπολέων διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Τίλσιτ ἔγινε κύριος τῶν Ἰονίων νήσων, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ρωσικὴν διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔμελλε νὰ διακριθῆ. Ὁ τσάρος ἐχρησιμοποίησεν αὐτὸν εἰς διαφόρους ἀποστολάς. Ἔστειλεν αὐτὸν ὡς μέλος

τῆς ρωσικῆς ἀντιπροσωπείας εἰς τὸ συνέδριον τῶν Παρισίων καὶ τῆς Βιέννης καὶ τέλος προσέλαβεν αὐτὸν ὡς ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ὁ Καποδίστριας εἶχε μέγα κῦρος, ὅταν κατήρχετο εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐπιστεύετο ὅτι διὰ τῆς παρουσίας του θὰ ἐξησφαλίζετο ἡ ὁμόνοια μεταξὺ τῶν κομμάτων. Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἀποκατέστησε τὴν εἰρήνην εἰς τὴν δεινῶς ταρασσομένην χώραν.

Τὸ ἔργον του ἦτο δυσχερὲς ἐν μέσῳ τῆς ἐρημώσεως καὶ τῆς ἀναρχίας, ἡ ὁποία ἐμάστιζε τὸν τόπον. Ἡ Ἑλλάς ἐξήρχετο ἐκ δεινοτάτου ἀγῶνος σχεδὸν ὀκτῶ ἐτῶν. Οἱ ἄνθρωποι εἶχον ὀλιγοστεύσει, τὰ κτήνη εἶχον καταστραφῆ, ἡ γῆ ἔμενεν ἀκαλλιέργητος καὶ ἡ ἐργαζομένη τάξις ἦτο ἐν ἀπογνώσει, ληστεία δὲ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ πειρατεία ἐπὶ τῆς θαλάσσης διεξήγοντο ἐν πλήρει ἀνέσει, τὰ δὲ ἦθη ἦσαν ἐξηγριωμένα καθ' ὅλην τὴν χώραν. Πλὴν τούτου εἶχε νὰ παλαίση πρὸς διπλωματικὰς δυσχερείας, διότι ἡ Ἀγγλία καὶ Γαλλία ὑπέβλεπον αὐτὸν, ἐπειδὴ τὸν ἐνόμιζον ρωσικὸν πράκτορα.

Ἀλλὰ καὶ ὁ φίλαυτος καὶ αὐταρχικὸς χαρακτῆρ τοῦ Κυβερνήτου ὡς καὶ αἱ περὶ κράτους πεποιθήσεις του ἔμελλον νὰ ἐξεγείρουν ἀντίστασιν καὶ νὰ δυσχεράνουν τὸ ἔργον του.

Ὁ Καποδίστριας ἦτο ὀπαδὸς τῆς πεφωτισμένης δεσποτείας. Ἐφρόνει ὅτι τὰ συντάγματα καὶ τὰ κοινοβουλευτικὰ σώματα εἶναι πρόωρα διὰ χώραν ἄρτι χειραφετηθεῖσαν ἐκ τοῦ ἀσιατικοῦ δεσποτισμοῦ καὶ διερχομένην περίοδον κλονισμοῦ. Ὅθεν ἐπεχείρησε νὰ διαπλάσῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς κράτος ἰσχυρῶς συγκεντρωμένον ἐνισχύων τὴν κεντρικὴν ἐξουσίαν.

Ἡ πρώτη πράξις του ἦτο νὰ διαλύσῃ τὴν ἐκλέξασαν αὐτὸν Συνέλευσιν, ἀντ' αὐτῆς δὲ ἐξέλεξε συμβούλιον ἐξ 27 ἀνδρῶν, τὸ ὁποῖον ὠνόμασε Πανελληνιον. Κυρίως ὁμως τὴν ἐξουσίαν εἶχεν ἡ Γραμματεία τοῦ Κυβερνήτου, ἡ Γενικὴ Γραμματεία λεγομένη, τῆς ὁποίας πρόεδρον διώρισε τὸν Σπυρίδωνα Τρικούπην, τὸν ἱστορικὸν τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἀλλὰ τὰ μέτρα ταῦτα δυσχερέστησαν ὄχι μόνον τοὺς πλουσίους γαιοκτῆμονας, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἐφοπλιστὰς καὶ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος. Ἠσχίσε δὲ νὰ διαλύεται ἡ περιβάλλουσα τὸ πρόσωπόν του αἴγλη καὶ ἐσχηματί-

στη ἰσχυρὰ ἀντιπολίτευσις. Ὡστε ἠναγκάσθη νὰ συγκαλέσῃ τὴν ἐθνοσυνέλευσιν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὑποσχεθῆ ἅμα τῇ ἀφίξει του. Ἄλλ' οὐδὲν μέσον εἶχε παραλείπει, ὅπως ἐπιτύχῃ τὴν ἐκλογὴν προσώπων ἀφωσιωμένων εἰς ἑαυτόν. Διὰ τοῦτο ἔγιναν ἀθροαὶ διαμαρτυρίαι τῆς ἀντιπολιτεύσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκον ἄνδρες ὡς ὁ Μιαούλης, Μαυροκορδάτος, Κουντουριώτης.

Ἄλλ' ὁ Κυβερνήτης εἰργάσθη ὅσον ὀλίγοι Ἕλληνες. Κατάρθωσε ν' ἀποφύγῃ τὴν γραφειοκρατίαν, ἐφρόντισεν ἰδίως νὰ διαρρυθμίσῃ τὰ οἰκονομικὰ καὶ προσεπάθησε διὰ παντὸς τρόπου ν' ἀναπτύξῃ τὰς πηγὰς τοῦ πλούτου. Ἐφρόντισε συγχρόνως νὰ δημιουργήσῃ τακτικὸν στρατὸν καὶ ἐμερίμνησε διὰ τὴν ἐκπαιδευσιν, ἰδίως τὴν λαϊκὴν. Ὁ Καποδίστριας ἦτο δεδηλωμένος ὑπὲρ τῆς πρακτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ μετ' ἰδιαζούσης εὐθυκρισίας διεῖδεν ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις ἔπρεπε νὰ ἀρχίσῃ ἐκ τοῦ λαοῦ. Ἀπεστρέφετο τὴν ξηρὰν γραμματικὴν μόρφωσιν τῶν ἐλλήνων λογίων τοῦ καιροῦ του καὶ διεκήρυττεν ὅτι, ἐφόσον ἔξαργαῖται ἔξ αὐτοῦ, δὲν θὰ ἠῤῥξανε τὸν ἀριθμὸν τῶν λεγομένων σ ο φ ο λ ο γ ι ω τ ᾶ τ ω ν.

Ἄλλ' ἡ κατ' αὐτοῦ ἀντιπολίτευσις ἔφθασεν εἰς ὀξεῖαν κρίσιν. Ἡ Μάνη ἔστασίασε καί, ὅταν ὁ κυβερνήτης θελήσας νὰ ἐπιβάλλῃ τὸ κράτος τοῦ νόμου συνέλαβε τοὺς Μαυρομιχαλαίους καὶ αὐτὸν τὸν Πετρόμπεη ἐνέκλεισεν εἰς τὸ Ἴτς-Καλὲ τοῦ Ναυπλίου, ἀφυπνίσθη τὸ στασιαστικὸν πνεῦμα. Ἡ Ὑδρα ἔστασίασεν ἀναφανδὸν δῆθεν ὑπὲρ τῆς συνταγματικῆς ἐλευθερίας. Οἱ δυσηρεστημένοι συνέστησαν ἰδίαν κυβέρνησιν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν Σ υ ν τ α γ μ α τ ι κ ῆ ν Ἐ π ι τ ρ ο π ε ῖ α ν. Ὁ Μιαούλης καὶ Μαυροκορδάτος κατὰ διαταγὴν τῆς Συνταγματικῆς Ἐπιτροπείας κατέλαβον τὸν ἐν τῷ ναυστάθμῳ τοῦ Πόρου στόλον. Ὁ Καποδίστριας παρεκάλεσε τότε τὸν ῥῶσσον ναύαρχον Ρ ι κ ὸ ρ νὰ πλῆξῃ τοὺς ἐπαναστάτας. Ὅτε δὲ ἐκεῖνος ἔλαβε θέσιν ὅπως βομβαρδίσῃ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, ὁ Μιαούλης ἀνετίναξεν αὐτὰ καὶ ἔθεσεν πῦρ εἰς τὸν ναύσταθμον τοῦ Πόρου. Ἡ φρεγάτα Ἑλλάς καὶ μία κορβέττα κατεστράφησαν καὶ μόλις ἐσώθησαν τὰ ἄλλα πλοῖα καὶ ὁ ναύσταθμος.

Μετ' ὀλίγον ἐπῆλθε τὸ μοιραῖον. Τὴν 27 Σεπτεμβρίου ὁ υἱὸς τοῦ Πετρόμπεη Γεώργιος καὶ ὁ ἀδελφός του Κωνσταντῖνος, οἱ ὁποῖοι ἐκρατοῦντο ὑπὸ ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν εἰς τὸ

Ναύπλιον, παρεμόνευσαν τὸν Κυβερνήτην, ἐνῶ μετέβαινον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος διὰ τὴν πρωινήν λειτουργίαν, καὶ ἐδολοφόνησαν αὐτόν. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐφονεύθη ἐπὶ τόπου ὑπὸ τῶν ἀκολούθων τοῦ Κυβερνήτου καὶ τῶν πολιτῶν, ὁ δὲ Γεώργιος συλληφθεὶς κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ στρατοδικείου καὶ ἐτυφεκίσθη πρὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ πατρὸς του. Αὕτη εἶναι ἡ τραγωδία τοῦ Ναυπλίου. 1831

ΤΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΑΘΟΔΟΥ ΤΟΥ ΟΘΩΝΟΣ

Τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστριαίου ἠκολούθησε δεινὴ ἀναρχία καὶ σπαραγμὸς ἐμφύλιος. Κατ' ἀρχάς οἱ Καποδιστριακοὶ ἐξέλεξαν προσωρινὴν ἐπιτροπὴν, τὴν ὁποίαν ἀπετέλεσαν ὁ Ἀύγουστινος Καποδιστριας, ὁ Κολοκοτρῶνης καὶ ὁ Κωλέττης. Ἄλλ' ὁ πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς ἐφάνη ἀδιάλλακτος καὶ ἀπέκλεισε τοὺς ἀντιπροσώπους Ὑδρας καὶ Μάνης ἐκ τῆς Ἐ' Ἐθνοσυνελεύσεως, ἣ ὁποία ἐμελλε νὰ συνέλθῃ εἰς τὸ Ἄργος. Τότε ὁ Κωλέττης ἀπεσχίσθη καὶ ἐσχημάτισεν ἰσχυρὰν ἀντιπολίτευσιν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασε Συναγματικὴν, καὶ ἀποσυρθεὶς εἰς Περαχώραν πλησίον τῆς Κορίνθου, διώρισεν ἰδίαν ἐπιτροπὴν. Ἡ Ἑλλάς διηρέθη πάλιν εἰς δύο καὶ ἤρχισεν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος.

Τὸ ἄγγελμα τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ὀθωνος ἐξῆψεν ἔτι μᾶλλον τὰ πάθη, διότι οἱ περὶ τὸν Κωλέτην ἤθελον νὰ εὔρεθούν εἰς τὸ Ναύπλιον κατὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ βασιλέως, διὰ νὰ λάβουν μέρος εἰς τὰς τιμάς. Ὄθεν τὰ ρουμελιωτικὰ στρατεύματα ἐκίνησαν κατὰ τοῦ Ναυπλίου ὑπὸ τὸν Κωλέτην, ὁ ὁποῖος ἐπεκράτησε καὶ εἰσῆλθε θριαμβεύων εἰς τὸ Ναύπλιον, ἐνῶ ὁ Αὐγουστῖνος ἀνεχώρει μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς τὴν Κέρκυραν.

Ἄλλ' οἱ ρουμελιώται μισθοφόροι τῶν Συναγματικῶν, ἐπειδὴ μάλιστα δὲν ἐπληρώνοντο ἕνεκα ἐλλείψεως χρημάτων, ἐδῆωσαν τὴν Πελοπόννησον ὡς χώραν ἐχθρικὴν καὶ ἐπὶ μακρὸν αἰ πελοποννήσiai μητέρες ἐφόβιζον τὰ τέκνα των λέγουσαι «ἔρχεται τὸ σύνταγμα». Διὰ τοῦτο ὁ Κολοκοτρῶνης ἠναγκάσθη νὰ λάβῃ κατ' αὐτῶν τὰ ὄπλα. Θλιβεραὶ συγκρούσεις συνέβησαν μεταξὺ τῶν Πελοποννησίων καὶ τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Τέλος συνῆλθεν εἰς τὴν Πρόνοιαν (πλησίον τοῦ Ναυπλίου) τὴν 14 Ἰουλίου 1832 ἡ Ἐ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις, ἣ

ὅποια ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ὀθωνος. Εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην ἔθεσε τέρμα ἢ κἀθόδος τοῦ Ὀθωνος εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Η ΑΝΤΙΒΑΣΙΛΕΙΑ

Ὅταν τὴν 25 Ἰανουαρίου 1833 ὁ Ὀθων ἀπεβιβάσθη εἰς Ναύπλιον, ἦτο γενικὸν τὸ αἴσθημα τῆς ἀνακουφίσεως. Ὅλοι ἤλπιζον ὅτι θὰ ἐτίθετο τέρμα εἰς τὴν ἀναρχίαν καὶ ἡ δεινῶς δοκιμασθεῖσα χώρα θὰ εἰσῆρχετο εἰς τὴν ὁδὸν τῆς τάξεως καὶ τῆς εὐημερίας. Εὐοίωνον ἦτο, ὅτι ὁ νεαρὸς ἡγεμὼν δὲν εἶχε σὺνδεσμον πρὸς τὰς φατρίας καὶ τοὺς πολιτικούς ἢ στρατιωτικούς ἀρχηγούς, δὲν ἔστρεφετο δὲ προσόντων, ὅπως ὀργανώσῃ καὶ διοικήσῃ τὴν χώραν. Αὐτὸς καὶ οἱ Βαυαροὶ τοῦ κατήρχοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐμπορούμενοι ὑπὸ τῶν ἀγαθωτάτων προθέσεων.

Ἄλλ' ἦτο ἔργον δυσχερὲς ἡ συγκρότησις τῆς Ἑλλάδος εἰς κράτος ὀργανωμένον καὶ εὐνομούμενον, ὅπως ἦσαν τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, τὰ ὅποια εἶχον ὡς πρότυπον οἱ Βαυαροὶ. Μακρὸς βίος ὑπὸ τὴν ἀσιατικὴν δεσποτείαν εἶχεν ἀφήσει βαθεῖας ρίζας εἰς τὴν χώραν, μακροχρόνιος δὲ πόλεμος καὶ ἀναρχία εἶχον δημιουργήσει τάσεις ἀντιπειθαρχικάς. Ὁ λαὸς κατὰ τὸ πλεῖστον ἦτο πτωχὸς καὶ ἀμαθὴς ἀριθμῶν ὑπὲρ τὰ 90 000 ἀναλφαβήτους. Δὲν ἐγνώριζε νὰ ἐργάζεται ὅπως οἱ εὐρωπαῖοι τεχνῖται, δὲν εἶχεν ἐπιστήμην, δὲν ἤξευρε νὰ ἐκμεταλλεῖται τὰς πηγὰς τοῦ πλούτου. Χρῆμα δὲν ὑπῆρχε διὰ μεγάλας συνεταιρικός ἐπιχειρήσεις. Δὲν ὑπῆρχον ὁδοὶ οὔτε μέσα συγκοινωνίας οὔτε πόλεις ἢ ἀξιόλογος ἀνθρωπίνη ἐργασία κληρονομηθεῖσα ἐκ προγενεστέρων γενεῶν. Τὰ πάντα ἔπρεπε νὰ γεννηθῶν ἐκ τῆς τέφρας.

Ἐν τούτοις οἱ Βαυαροὶ ἤρχισαν τὸ ἔργον μετὰ προθυμίας καὶ αἰσιοδοξίας. Ἀλλὰ συνήντησαν πολλὰ προσκόμματα καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Ὀθωνος ἦτο πλήρης περιπετειῶν. Οἱ τρεῖς ἀντιβασιλεῖς, οἱ διορισθέντες ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου, ὁ κόμης Ἄρμανσμπεργ (Armanberg), πρῶν βαυαρὸς ὑπουργός, ὁ διδάκτωρ Μάουρερ (Maurer), καθηγητὴς τῆς νομικῆς, καὶ ὁ στρατηγὸς Ἐϋδεκ (Eydek), ὁ ὅποιος εἶχεν ἤδη ὑπηρετήσει τὴν ἐπανάστασιν, ἔθεσαν τὰς βάσεις τοῦ κρατικοῦ

οικοδομήματος τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν ν' ἀποφύγουν τὰς προστριβὰς πρὸς τὸν δυνήμιον λαόν, τὸν ὁποῖον εἶχον ἔλθει νὰ κυβερνήσουν. Ἀλλὰ καὶ ἡ αὐταρχικὴ κυβέρνησις των καὶ ἡ ἄγνοια τοῦ λαοῦ κατέστησαν αὐτοὺς ταχέως ἀντιδημοτικούς. Ἡ ἀντιβασιλεία προσέκρουσε κυρίως εἰς τὸν σκόπελον τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ἀτάκτων στρατιωτῶν, οἱ ὁποῖοι μὴ ἱκανοποιούμενοι ἐτρέποντο εἰς ληστείας. Ἐπίσης μεγάλας δυσχερείας ἐγέννησε τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα, διότι ἡ ἀντιβασιλεία ἐδημιούργησεν αὐτοκέφαλον Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ὁποίαν δὲν ἀνεγνώρισεν ὁ Πατριάρχης. Οἱ Βαυαροὶ ἐπάταξαν δραστηριῶς τὴν ἀντίδρασιν. Κατεδίκασαν μάλιστα εἰς θάνατον τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τὸν Πλαπούταν, ὡς ἐνεχομένους εἰς συνωμοσίαν κατ' αὐτῶν. Ἀλλὰ οἱ ξένοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐκτελέσουν τὴν καταδίκην κατὰ τοῦ γηραιοῦ πολεμιστοῦ τῆς ἐλευθερίας. Εἰς τὴν ἔκρουθμον κατάστασιν ἐφάνη πρὸς στιγμὴν ὅτι θὰ ἔθετε τέλος ἡ ἐνηλικίωσις τοῦ Ὄθωνος.

ΟΘΩΝ—ΑΥΤΑΡΧΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1843

Οἱ ἀντιβασιλεῖς ἐκυβέρνησαν τὴν Ἑλλάδα ἄνευ βουλῆς καὶ συντάγματος ἀκολουθοῦντες τὰ ἴχνη τοῦ Κυβερνήτου. Τὴν αὐταρχικὴν ταύτην κυβέρνησιν ἐξηκολούθησεν ὁ Ὄθων. Δὲν συνεκάλεσεν ἐθνικὴν συνέλευσιν οὔτε βουλήν. Ἐλαβεν ἕλληνας ὑπουργούς, ἀλλὰ διετήρησε καὶ τὸν ἀντιδημοτικὸν Ἀρμυνο-μπεργὸς ὡς ἀρχιγραμματέα καὶ προήδρευεν ὁ ἴδιος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ὥστε ἡ διοίκησις του ἦτο προσωπικὴ κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων. Οἱ δὲ Βαυαροὶ ἐξηκολούθουν νὰ κατέχουν τὰς ἀνωτέρας θέσεις ἐργαζόμενοι πάντως ὠφελιμώτερον διὰ τὸν τόπον ἕνεκα τῆς ἀνωτέρας μορφώσεως, ἢ ὅσον ἠδύναντο οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀνεγνωρίζετο καὶ ἡ κατ' αὐτῶν δυσαρέσκεια ἐστρέφετο κατὰ τοῦ Ὄθωνος, ὥστε ἐπανειλημμένα στασιαστικὰ κινήματα ἐτάραξαν τὴν χώραν.

Μεγάλας δυσχερείας ἐδημιούργησεν εἰς τὸν Ὄθωνα ἡ μεγαλοϊδεατικὴ ἑξωτερικὴ πολιτικὴ του, διότι ὁ Ὄθων, καθὼς βραδύτερον καὶ ἡ σύζυγός του Ἀμαλία, κατῆλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐμφορούμενοι δυσπραγατοποιήτων ἰδανικῶν. Ἦσαν δη-

λαδὴ μεγαλοῖδεᾶται, ὅπως ἔλεγον τότε, διότι ἐπί-
στευον ὅτι ἦτο δυνατόν ταχέως νὰ διαλύσουν τὴν τουρκικὴν
αὐτοκρατορίαν καὶ νὰ περιβληθοῦν τὸ στέμμα τῶν Βυζαντι-
νῶν αὐτοκρατόρων. Τοῦτο ὅμως εἶχε σοβαρὸς συνεπείας διὰ
τὴν βασιλείαν τοῦ Ὁθωνος. Ἄφ' ἑνὸς ἔφερεν αὐτὸν εἰς προ-
τριβὰς πρὸς τὴν Τουρκίαν, ἀφ' ἑτέρου διέθεσε κατ' αὐτοῦ τὰς
Δυτικὰς Δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἦσαν κηρυγμέναι ὑπὲρ τῆς ἀκε-
ραιότητος τῆς Τουρκίας. Τέλος ἐδημιούργησε σοβαρὰς παρε-
ξηγήσεις μεταξὺ ἡγεμόνος καὶ πολιτευομένων. Διότι βλέπων
τοὺς πολιτικούς περὶ μικρὰ τυρβάζοντας ἐγένετο ἡμέρα τῇ
ἡμέρᾳ ἐγωπαθέστερός καὶ αὐταρχικώτερος πιστεύων ὅτι μόνον
αὐτὸς μετὰ τῆς Ἀμαλίας εἰργάζοντο διὰ τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἑλ-
λάδος. Τέλος ἀπεμάκρυνε τοὺς Βαυαροὺς πρὸ τῆς γενικῆς δυ-
σαρσεκείας καὶ τῇ προτροπῇ τῶν Δυνάμεων, ἀλλὰ δὲν ἤθελε
νὰ συγκαλέσῃ τὴν βουλὴν.

Ἐν τῷ μεταξὺ συνετελεῖτο βραδεῖα ἀλλ' αἰσθητὴ πρόοδος.
Ἦδη πρὸ τῆς ἐνθλικίωσης τοῦ Ὁθωνος τὴν 1 Δεκεμβρίου
1834 ἡ ἔδρα τῆς Κυβερνήσεως μετετέθη εἰς τὰς Ἀθήνας, τῶν
ὁποίων τὸ ἔνδοξον παρελθὸν ἦτο ὁ μοναδικὸς λόγος τῆς προ-
τιμῆσεως ἄλλων ἐπικαιροτέρων σημείων. Περὶ τὸ τέλος τοῦ
1835 ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας ὁ πατὴρ τοῦ Ὁθωνος Λουδο-
βίκος καὶ εὔρε τὴν χώραν εἰσερχομένην εἰς τὴν ὁδὸν τῆς τά-
ξεως. Παρέστη εἰς τὴν κατάθεισιν τοῦ θεμελίου λίθου τῶν ἀνα-
κτόρων τοῦ υἱοῦ του, τὰ ὁποῖα συντελεσθέντα ἔμελλον νὰ ἀπο-
βοῦν τὰ ἀπέριττα ἀνάκτορα, τὰ σήμερον Παλατὰ Ἀνά-
κτορα καλούμενα. Ἀλλὰ συγχρόνως εἶχον ἀρχίσει αἱ ξέναι
Δυνάμεις νὰ ἐπιδιώκουν πολιτικὴν ἐπιρροὴν καὶ αἱ Ἀθηναί-
οι εἶχον ἀποβῆ θέατρον ραδιοουργιῶν τῶν ξένων πρακτόρων. Ἐ-
κάστη Δύναμις ἐζήτει νὰ προσεταιρισθῇ ἐν ἀπὸ τὰ ισχύοντα
κόμματα. Μετ' ὀλίγον ὁ Ὁθων μετέβη εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ
συνεξεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ δουκὸς τοῦ Ὀλδεμβούργου, ἡ
ὁποῖα ἔμελλε ν' ἀποβῆ ἡ δραστηρία βασιλισσα Ἀμαλία.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ Γ' ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ

Τὴν ἐπανάστασιν παρεσκευάσαν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν δύο φα-
τριῶν, τῆς ἀγγλικῆς καὶ γαλλικῆς, ἐξετέλεσαν δὲ δύο συνταγμα-

τάρχαι, ὁ Δημήτριος Καλλέργης καὶ ὁ Ἰωάννης Μακρυγιάννης. Οὗτοι προσεταιρισθέντες τὸν στρατὸν κατώρθωσαν δι' ἀναιμάκτου σχεδὸν ἐξόδου εἰς τὴν πρὸ τῶν ἀνακτόρων πλατεῖαν τὴν νύκτα τῆς 2—3 Σεπτεμβρίου 1843 νὰ ξαναγκάσουν τὸν Ὀθωνα νὰ υπογράψῃ διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου παρεχώρησε σύνταγμα καὶ ὑπέσχετο ν' ἀπομακρύνῃ τοὺς ξένους. Ἐκτοτε ἢ πρὸ τῶν ἀνακτόρων πλατεῖα ὀνομάζεται Πλατεῖα τοῦ Συντάγματος καὶ μία τῶν ὁδῶν τῆς πρωτευούσης φέρει τὸ ὄνομα 3 Σεπτεμβρίου, ἢ ὁποία θεωρεῖται ἡ γενέθλιος ἡμέρα τοῦ ἑλληνικοῦ συντάγματος.

Τὸ **Σύνταγμα τοῦ 1843** ἐδημιούργησε δύο κοινοβουλευτικὰ σώματα, τὴν Γερουσίαν ἐξ 27 μελῶν ἡλικίας ὑπὲρ τὰ τεσσαράκοντα ἔτη καὶ διοριζομένων ὑπὸ τοῦ βασιλέως, καὶ τὴν Βουλὴν, τὴν ὁποίαν ἀποτελοῦν 80 μέλη ἡλικίας τουλάχιστον 30 ἐτῶν. Τὰ δύο σώματα ἔχουν τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ διοριζομένου ὑπουργείου ἐξήσκει τὴν ἐκτελεστικὴν.

Ἀπὸ τοῦ 1843 ὁ Ὀθων ἐκυβέρνησεν ὡς συνταγματικὸς μονάρχης, ἀλλ' ἐξ ἰδιοσυγκρασίας καὶ ἀνατροφῆς δὲν συνεπάθει τὰ κοινοβουλευτικὰ ἔθιμα. Διὰ παντοίων μέσων ἐπεδίωξε τὴν ἐκλογὴν αὐλοφίλου βουλῆς καὶ τὴν ἐπικράτησιν φιλοβασιλικῆς κυβερνήσεως. Δύο πολιτευόμενοι ὑπερεῖχον τῶν ἄλλων, ὁ ἠγέτης τῆς ἀγγλικῆς φατρίας Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Κωλέττης, ἠγέτης τῆς γαλλικῆς. Καίτοι δὲ τὰ κόμματα ἦσαν προσωπικά, διεκρίνοντο δύο ἀντίθετα πολιτικὰ προγράμματα καὶ δύο ἀντίθετοι τάσεις. Ὁ Μαυροκορδάτος ἐφρόνει ὅτι οἱ Ἕλληνες πρέπει νὰ καταστήσουν τὸ βασιλεῖον πρότυπον ἀγαθῆς διοικήσεως, ἐὰν δὲ ἐπετυγχάνετο τοῦτο, φυσικῶς θὰ ἐπηκολούθει ἡ προσάρτησις τῆς Κρήτης, Ἡπείρου, Μακεδονίας. Ὁ Κωλέττης ἀντιθέτως ἦτο τῆς γνώμης, ὅτι ἡ Ἑλλὰς πάση θυσίᾳ ἔπρεπε νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ βασιλείου καὶ ὅτι διὰ τῆς ἐπεκτάσεως θὰ ἀπέκτα τὰ μέσα τῆς ἐσωτερικῆς ἀναπτύξεως.

ΕΞΩΣΙΣ ΤΟΥ ΟΘΩΝΟΣ

Ὁ Ὀθων ἐκυβέρνησεν ἐν μέσῳ δυσχερειῶν. Τὸ 1853 κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, ἐπειδὴ ἡ Ἑλλὰς ἐκινήθη

πρὸς κατάληψιν τῆς Θεσσαλίας, ἀγγλογαλλικὸς στρατὸς κατέλαβε τὸν Πειραιᾶ καὶ μεγάλη ταραχὴ ἐπεκράτησεν εἰς τὰ ἀνάκτορα, διότι ὁ Καλλέργης διορισθεὶς ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν τοῦ ὑπουργείου Μαυροκορδάτου, τοῦ ὀνομασθέντος χλευαστικῶς ὑπουργείου τῆς κατοχῆς, ἐσκευάζει μετὰ τῶν ξένων τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ βασιλέως. Ἄλλ' ἢ κατοχὴ κατέστησε δημοφιλῆ τὸν Ὅθωνα.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ξένων τὸ ὑπουργεῖον τῆς κατοχῆς ἀνετράπη, ἀνέλαβε δὲ τὴν ἀρχὴν ὁ **Δημ. Βούλγαρης**. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἶχεν ἀναπτυχθῆ νέα γενεὰ πολιτευομένων, οἱ ὅποιοι ἦσαν θαρραλεώτεροι καὶ διεξήγον ζωηρὰν ἀντιπολίτευσιν, διότι παρηγκωνίζοντο ὑπὸ τῶν αὐλοφίλων πολιτικῶν. Εἰς ἓκ τῶν νεωτέρων τούτων πολιτικῶν, ὁ **Ἐπαμεινώνδας Δεληγεώργης**, ἀπέβη τὸ εἶδωλον τῆς ἑλληνικῆς νεότητος. Ὁ ἐγκέφαλος τῶν τότε φοιτητῶν ἦτο μεστὸς ἐπαναστατικῶν θεωριῶν, ὁ βίος τῶν θορυβώδης, καθόσον ἐτύρβαζον μᾶλλον περὶ τὴν μικροπολιτικὴν ἢ περὶ τὴν ἐπιστήμην.

Εἰς τὰς ἐκλογὰς ἐκέρδισαν οἱ φίλοι τοῦ στέμματος, ἀλλ' ἢ κοινὴ γνώμη ἤρχισε νὰ στρέφεται κατὰ τοῦ Ὅθωνος, ὁ ὁποῖος ἀντιμετώπισε τὴν κατακραυγὴν ἀντικαθιστῶν τὸν ἕνα αὐλόφιλον πρωθυπουργὸν Ἀθαν. Μιαούλην δι' ἄλλου, τοῦ Γενναίου Κολοκοτρώνη. Ἡ ἀντιπολίτευσις τότε ἤγειρε στάσεις εἰς διάφορα μέρη, αἱ ὁποῖα κατεστάλησαν εὐχερῶς. Ἄλλὰ τὸ Ναύπλιον κατελήφθη κατόπιν αἰματοχυσίας. Ὁ Ὅθων ἀπεφάσισε τότε νὰ περιοδεύσῃ τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ, διότι διετήρει τὴν ἀνάμνησιν τῶν ζωηρῶν ἐκδηλώσεων κατὰ τὰς προγενεστέρας περιουσίας του. Τὴν 1 Ὀκτωβρίου 1862 ἀνεχώρησεν ἐκ Πειραιῶς ἐπὶ τῆς θαλαμηγοῦ του μετὰ τῆς βασιλίσσης. Ἄλλὰ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ὁ Θεόδωρος Γρίβας τῇ ὑποκινήσει τοῦ Δημητρ. Βούλγαρη ἐπανεστάτησε τὸ φρούριον τῆς Βονίτσης, τὸ δὲ Μεσολόγγιον καὶ αἱ Πάτραι ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμά του. Ὅταν ὁ Ὅθων ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀθήνας, ἐπανεστάτησαν καὶ αὗται. Ὁ Δεληγεώργης ἐδημοσίευσεν προκήρυξιν, διὰ τῆς ὁποίας ἀνήγγειλε τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας τοῦ Ὅθωνος καὶ τὴν σύγκλησιν ἐθνοσυνελεύσεως. Ἐσχηματίσθη δὲ προσωρινὴ κυβέρνησις ἀποτελεσθεῖσα ἐκ τοῦ Βούλγαρη, Κα-

νάρη καὶ Ρούφου (10 8)βρίου 1862). Ὁ λαὸς τῶν Ἀθηναίων ἐώρτασε τὴν νίκην διὰ φωνῶν, διαδηλώσεων καὶ πυροβολισμῶν. Ὅταν δὲ ἡ βασιλικὴ θαλαμηγὸς ἔφθασεν εἰς τὸν Πειραιᾶ, πλῆθος μαινόμενον ἐδέχθη αὐτὴν διὰ φωνῶν καὶ ἀπειλῶν. Ὁ Ὅθων ἐσκέφθη δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἐπὶ τοῦ πλοίου καὶ τὴν ἐπιούσαν ἀνεχώρησεν ἐπὶ ἀγγλικοῦ πλοίου εἰς Βενετίαν. Ἀλλ' ἐκ τῆς κατασχεθείσης ἀλληλογραφίας τοῦ διέλαμψεν ἡ ἀγάπη, τὴν ὁποίαν ἔτρεφε πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἐ- 1862
ζησε πέντε ἔτη εἰς τὴν ἔξορίαν φέρων τὴν ἑλληνικὴν στολὴν καὶ ἀναπολῶν τὴν Ἑλλάδα. Ὁ τάφος τοῦ εὑρίσκεται εἰς τινὰ ναὸν τοῦ Μονάχου.

Τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὁθωνος ἐπηκολούθησε τελεία ἀναρχία, διότι αἱ δύο φατρίαι, αἱ ὁποῖαι κατ' ἀπομίμησιν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐκάλουν ἑαυτὰς Ὁ ρ ε ι ν ο ὗ ς καὶ Π ε δ ι ν ο ὗ ς, ἐπάλαισαν εἰς τὴν πρωτεύουσαν περὶ ἐπικρατήσεως μέχρι τῆς καθόδου τοῦ νέου βασιλέως. Ἐχύθη δὲ ἀρκετὸν αἷμα καὶ διεπράχθησαν πολλὰ ἄσχημια.

II. ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΜΟΝΑΡΧΙΑ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α΄

Τὴν 10 Δεκεμβρίου συνῆλθεν ἐν Ἀθήναις ἡ δευτέρα Ἐθνοσυνέλευσις, διὰ νὰ ἀναθεωρήσῃ τὸ σύνταγμα καὶ ἀποφασίσῃ περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ βασιλέως. Μετὰ τρεῖς μῆνας αἱ Δυνάμεις ἐπρότειναν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς βασιλέα τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ μετὰ ταῦτα βασιλέως τῆς Δανίας Γεώργιον, ἡ δὲ Ἐθνοσυνέλευσις ἐξέλεξεν αὐτὸν ὁμοφώνως.

Ὁ νέος βασιλεὺς ἦτο νεανίας 17 ἐτῶν. Ἀλλὰ τὴν φορὰν αὐτὴν τὸ πείραμα ἐκλογῆς νεανίου ἔμελλε νὰ ἐπιτύχῃ περισσότερον. Ἀστρον εὐτυχέστερον συνώδευσε τὸν βόρειον πρίγκιπα εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Γεώργιος ἦτο κατ' ἐξοχὴν φιλερηνικὸς βασιλεὺς καὶ μέχρι τέλους διέμεινε νηφάλιος καὶ ψυχραίμος βόρειος ἐν μέσῳ τοῦ πολυταράχου καὶ εὐεξάπτου λαοῦ του. Μὲ ἀξιοσημείωτον νοημοσύνην κατενόησε τὸν χαρακτῆρα τῶν ὑποκόων του, τοὺς ὁποίους ἐκυβέρνησεν ἀριστοτεχνικῶς.

Τὸ πρῶτον δῶρον, τὸ ὁποῖον ἐκόμισεν ὁ νεαρὸς βασιλεὺς εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἦσαν αἱ Ἰόνιοι νῆσοι, διότι ἡ Ἀγγλία μετὰ

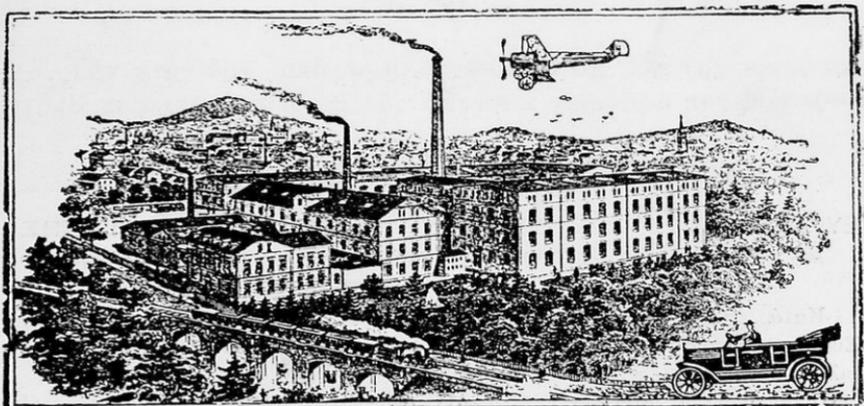
διοίκησιν πενήκοντα ἐτῶν εἶχε πεισθῆ ὅτι ἦτο προτιμότερον ν' ἀποχωρισθῆ τὰς κτήσεις ἐκείνας. Μετὰ τὴν περιφνημον περιοδεΐαν, τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησεν ὁ ἐπιφανέστατος τῶν φιλελλήνων **Γλάδστων**, αἱ νῆσοι παρεχωρήθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἐπεσκέφθη αὐτὰς καὶ μετ' ὀλίγον 84 ἑπτανήσιοι πληρεξούσιοι εἰσῆλθον εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις ἐθνικὴν συνέλευσιν. Μεταξὺ τούτων ἦτο ὁ φλογερὸς ἐθνικὸς ποιητὴς Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, ὁ ὁποῖος ὑπὲρ πάντα ἄλλον εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως.

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΟΥ 1864

Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε κορυφωθῆ τὸ φατριαστικὸν πνεῦμα εἰς τὴν συνέλευσιν, τρία δὲ ὑπουργεῖα ἀνετροπήσαν κατὰ τὸ διάστημα ἑννέα μηνῶν, ἐνῶ βραδέως ἐπροχώρει ἡ ψήφισις τοῦ συντάγματος. Ὁ βασιλεὺς διὰ διαγγέλματος ἀπήτησε τότε τὴν 1864 ἐντὸς 10 ἡμερῶν ψήφισιν τῶν ὑπολειπομένων ἄρθρων ἀπειλῶν ὅτι θὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν χώραν. Οὕτω προῆλθε τὸ ἕκτον ἀπὸ τοῦ 1821 ἑλληνικὸν σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ ἔχη μακρότερον βίον.

Τὸ σύνταγμα τοῦ 1864 εἰσήγαγε τὸ σύστημα τῆς μιᾶς βουλῆς ἐκλεγομένης διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας, κατήργησε τὴν Γερουσίαν καὶ καθίδρυσεν τὸν κοινοβουλευτισμὸν εἰς ὅλην τὴν εὐρύτητα. Ἄλλ' ἦτο ἀτυχῆς ἡ διάταξις ἡ ὀρίζουσα τὴν ἀπαρτίαν εἰς τὸ ἡμισυ πλέον τοῦ ἑνὸς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν, διότι παρέσχεν εὐκαιρίαν εἰς κωλυσιεργίαν, τῆς ὁποίας ἔγινε μεγάλης κατάχρησις, παρεμβάλλουσα σοβαρὰ προσκόμματα εἰς τὸν πολιτικὸν βίον τῆς χώρας (1).

1) Τὰ γεγονότα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν 1864 καὶ Κ' αἰῶνα ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ βασιλέως Γεωργίου Α' καὶ βραδύτερον θὰ διαλάβωμεν εἰς τὸ κεφάλαιον Ἀνατολικὸν ζήτημα, διότι εἶναι συναφασμένα μετὰ τὰ γεγονότα τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῆς ἀνατολικῆς πολιτικῆς τῶν Μεγ. Δυνάμεων.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΟΙ ΝΕΩΤΑΤΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Τὴν περίοδον τῆς ἱστορίας ἀπὸ τοῦ συνεδρίου τῆς Βιέννης μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ὀνομάζομεν Νεωτάτην ἢ Σύγχρονον ἱστορίαν.

Σημαντικοὶ σταθμοὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἶναι ὁ Γαλλογερμανικὸς πόλεμος τοῦ 1870 καὶ ὁ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος τοῦ 1914. Διὰ τοῦτο τὴν εὐρωπαϊκὴν ἱστορίαν τῶν ἑκατὸν τούτων ἐτῶν διαιροῦμεν εἰς δύο μέρη.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὰ γεγονότα καὶ τὰ προβλήματα τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας προσελκύουν ζωηρότερον τὴν προσοχὴν. Ἡ παρακμὴ καὶ ἡ διάλυσις τοῦ κράτους τοῦ σουλτάνου προχωρεῖ ταχύτερον, τὰ χριστιανικὰ ἔθνη ἀποκοτῶν τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο τὴν ἀνεξαρτησίαν των καὶ ζητοῦν ἀνυπομόνω ἐπέκτασιν καὶ ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν. Τὰ γεγονότα τῆς Βαλκανικῆς κατὰ τὸν 10' αἰῶνα θὰ ἐξετάσωμεν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Ἐνατολικὸν ζήτημα.

Ἐπομένως τὴν νεωτάτην ἱστορίαν θὰ μελετήσωμεν κατὰ τὴν ἐξῆς σειρᾶν :

1. Εὐρωπαϊκὴ ἱστορία ἀπὸ τοῦ 1815—1870.
2. Ἐνατολικὸν ζήτημα 1815—1914.
3. Εὐρωπαϊκὴ ἱστορία ἀπὸ τοῦ 1870—1914.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ΄

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΓΑΛΛΟΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (1815—1870)

Κατὰ τὰς πρώτας δεκαετίας τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ συντηρητικὴ ἀντίδρασις, ἡ ὁποία ἐπεχείρησε νὰ καταπνίξῃ τὸ φιλελεύθερον κίνημα.

Ἄλλ' οἱ λαοὶ συνελθόντες ἀπῆντησαν διὰ νέων ἐπαναστάσεων, αἱ ὁποῖαι ἀνέτρεψαν τὴν ἀπολυταρχίαν. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τὰς ταραχὰς προῆλθε νέα καισαρική ἀρχή, ἡ αὐτοκρατορία Ναπολέοντος Γ'.

Εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Γερμανίαν ὁ ἀγὼν διὰ τὸ φιλελεύθερον πολίτευμα συνδυάζεται μὲ τὴν προσπάθειαν διὰ τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα. Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἡ ἔνωσις ἐπιτυγχάνεται διὰ συναινέσεως τοῦ λαοῦ καὶ δημοψηφίσματος, ἐνῶ εἰς τὴν Γερμανίαν ἐπιβάλλεται ἐκ τῶν ἄνω διὰ τῆς διπλωματίας τοῦ Βίσμαρκ καὶ τῆς πρωσσοικῆς σπάθης.

Ι. ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΣΥΝΤΗΡΗΤΙΚΗΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΩΣ

Η ΣΥΝΤΗΡΗΤΙΚΗ ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ

Ὡς ἦτο ἐπόμενονον, μετὰ τὰς μακροχρονίους ἀναστατώσεις οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἐπόθησαν τὴν ἡσυχίαν. Ἡ κολοσσιαία προσπάθεια, τὴν ὁποίαν κατέβαλεν ἡ προγενεστέρα γενεά, διὰ νὰ ρυθμίσῃ τὴν πολιτείαν κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ ὁ ρ θ ο ὕ λ ό γ ο υ, ἐφάνη ὅτι ἀπέτυχε μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ναπολέοντος καὶ τὴν ἐπικράτησιν τῶν συμμάχων. Ἡ δὲ νέα γενεὰ ἠγάπησε τὸ παρελθὸν καὶ τὸ ἱστορικῶς καθιερωμένον, δηλαδὴ τὸ παλαιὸν καθεστῶς, τὴν πρὸ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως διάταξιν τῶν πραγμάτων.

Τὴν τάσιν ταύτην, ἡ ὁποία εἰκονίζεται ζωηρῶς εἰς τὴν λογοτεχνίαν τῶν χρόνων τούτων, ὠνόμασαν ρωμαντισμόν. Οἱ ἄνθρωποι δηλονότι ἐπανῆλθον μετὰ νοσταλγίας εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ ἐπί τινα χρόνον ἐφάνη ὅτι ἐπεκράτησεν ὁ κληρὸς καὶ ἡ παλαιὰ βασιλεία. Ἐκ ρωμαντικῆς διαθέσεως ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος συνέλαβε τὸ σχέδιον τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, τὴν ὁποίαν ὁ Μέττεχνιχ μετεχειρίσθη, ὅπως καταπνίξῃ τὸ φιλελεύθερον κίνημα καὶ πᾶσαν νεωτεριστικὴν τάσιν.

Τὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ συνεδρίου τῆς Βιέννης μέχρι τοῦ 1848 χαρακτηρίζει ἡ ἐπὶ τῆς Εὐρώπης κυριαρχία τοῦ Μέττερνιχ

Κλεμάν Μέττερνιχ

Ὁ *Κλεμάν Μέττερνιχ* (Metternich, 1773—1859) ἦτο γερμανὸς ἐκ Ρήνου, ὁ ὁποῖος εἰσελθὼν εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν ὑπηρεσίαν διεκρίθη καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα. Ὑπὲρ τὸ μέτρον ἀλαζῶν περιεφρόνει τοὺς συγχρόνους διπλωμάτας, τοὺς ὁποίους ὠνόμαζε μωροὺς, πτωχοὺς ὄνειροπόλους καὶ ἀκροβάτας. Ἐμίσει τὴν ἐπανάστασιν, ἡ ὁποία κατ' αὐτὸν ἦτο «ῥύδρα, ἡ ὁποία εἶχεν ἀνοικτὸν τὸν φάρυγγα, ἵνα καταπίη τὴν κοινωνικὴν τάξιν». Ὁ Μέττερνιχ ὑπῆρξεν ὁ στυλοβάτης τῆς ἀντιδράσεως καὶ κατώρθωσε νὰ καταπνίξῃ τὸ φιλελεύθερον ρεῦμα ἀπὸ τοῦ 1815—1848. Καθιέρωσε τὸ ἀστυνομικὸν σύστημα, διὰ τοῦ ὁποίου κατεδίωξε τοὺς ὁπαδοὺς τῶν φιλελευθέρων ἀρχῶν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπεμβάσεως εἰς τὰ ξένα κράτη πρὸς καταστολὴν τῶν ἐπαναστάσεων. Τοῦτο ὠνομάσθη Σύστημα Μέττερνιχ. Οὕτω κατεστάλησαν ἡ ἐπανάστασις τῆς Νεαπόλεως ὑπὸ τοῦ αὐστριακοῦ στρατοῦ καὶ ἡ ἰσπανικὴ ἐπανάστασις ὑπὸ τοῦ γαλλικοῦ (1820). Ὅτε δὲ ἐξεργάγη μετ' ὀλίγον ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, ὁ Μέττερνιχ καὶ οἱ διπλωμάται τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας κατεπολέμησαν αὐτὴν ἀμειλίκτως.

ΟΙ ΒΟΥΡΒΟΝΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΑΛΛΙΑΝ—ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΙΟΥΛΙΟΥ

Ἡ ἀντίδρασις ἐπεκράτησε καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν. Οἱ Βουρβόνοι καὶ οἱ εὐγενεῖς μετανάστει, τοὺς ὁποίους ἐπαλινόρθωσαν οἱ σύμμαχοι, οὐδὲν εἶχον διδαχθῆναι, οὐδὲν εἶχον λησμονήσει εἰς τὴν ἔξοριαν. Ἐνόμιζον ὅτι ἦτο δυνατόν ν' ἀναστήσουν τὴν πρὸ τοῦ 1789 Γαλλίαν. Ἐν τούτοις ὁ Λουδοβίκος ΙΗ' ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ σύνταγμα, **Χάρτην** ὀνομασθέν, διότι οἱ εὐγενεῖς ἤθελον ν' ἀποφύγουν ἐκφράσεις τῶν ἐπαναστατικῶν χρόνων. Ἐνῶ δὲ ὁ βασιλεὺς ἤθελε νὰ σεβασθῇ τὸ σύνταγμα καὶ μόνον τοὺς τύπους τῆς παλαιᾶς βασιλείας νὰ τηρήσῃ, ὑπῆρχε μερὶς ἀδιαλλάκτων, τῶν καλουμένων ultras, ἡ ὁποία ἔχουσα ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως ἤθελε νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν ζωὴν τοὺς χρόνους τῆς ἀπολύτου μοναρχίας. Περὶ τούτων ἔλεγον ὅτι εἶναι βασιλικώτεροι τοῦ βασιλέως (plus royalistes que le roi).

Ἡ ἀντίδρασις κατὰ τῶν Βουρβόνων καὶ τῶν εὐγενῶν ἔφθασεν εἰς μεγάλην ἔντασιν, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ ἀδελφὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ' **Κάρολος Ι'**. Τότε ἡ κυβέρνησις νομίζουσα ὅτι πολεμικαὶ ἐπιτυχίαι ἤθελον διαθέσει εὐνοϊκῶς τὴν κοινὴν γνώμην ἀνέλαβε τὴν κατάκτησιν τοῦ Ἀλγερίου. Γαλλικὸς στρατὸς ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ κατέλαβε τὴν χώραν (1830). Αἱ ἐκλογαὶ ὅμως ἀπέβησαν δυσμενεῖς διὰ τὴν κυβέρνησιν. Τότε ὁ βασιλεὺς διὰ τριῶν διατάξεων κατήργησε τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου, διέλυσε τὴν νέαν βουλὴν καὶ περιώρισε τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἐκλογῶν.

Αἱ αὐθαιρέσιαι αὗται προεκάλεσαν ἐξέγερσιν εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Ὁ βασιλικὸς στρατὸς ἠττήθη μετὰ τριήμερον μάχην, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐθνοφρουρᾶς ἐνεφανίσθη πάλιν ὁ Λαφαγιέτ. Ὁ **1830** Κάρολος ἐδρουπέτευσεν εἰς τὸ Λονδίνον καὶ αἱ δύο βουλαι ἔδωκαν τὸ στέμμα εἰς τὸν Λουδοβίκον Φίλιππον, υἱὸν τοῦ ὀνομαστοῦ ἐκ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως δουκὸς τῆς Ὁρλεάνης (Philippe l' Egalité).

Αὕτη εἶναι ἡ Ἐπαναστάσις τοῦ Ἰουλίου 1830, ἡ ὁποία ἔδωκε τὸ σύνθημα εἰς σειρὰν ἐξεγέρσεων εἰς τὴν Εὐρώπην. Τὸ Βέλγιον ἀπεσπάσθη ἐκ τῆς Ὀλλανδίας καὶ ἀπετέλεσεν ἴδιον βασίλειον, ἡ Πολωνία ἐξηγέρθη κατὰ τοῦ

τσάρου. Ἄλλα μετὰ τὰς πρώτας ἐπιτυχίας ὑπέκνησαν οἱ Πολωνοί, ἡ δὲ χώρα κατέστη ἐπαρχία ρωσσική. Τὴν ἐξέγερσιν τῆς Ἰταλίας εὐχερῶς κατέστειλεν ὁ αὐστριακὸς στρατός.

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ

Τὸ πολίτευμα τῆς Ἀγγλίας ἐφαίνετο πεπαλαιωμένον πρὸ τῶν νέων ἀπαιτήσεων καὶ τῶν νέων ἀναγκῶν, τὰς ὁποίας ἐγέννησαν ὁ ΙΗ' αἰὼν καὶ ἡ Γαλλικὴ ἐπαιάσασις. Ἡ Ἀγγλία μετὰ πείσματος κατεπολέμησε τὴν Γαλλίαν, διότι ἡ ἐπανάστασις κατετάραξε τοὺς προνομιοῦχους εὐγενεῖς. Ἄλλ' ἀφοῦ ἐξέλιπεν ὁ φόβος τῆς κυριαρχίας τῆς Γαλλίας ἐπὶ τῆς Εὐρώπης, οἱ Ἀγγλοὶ προέβησαν μὲ ἀποφασιστικότητα εἰς μεταρρυθμίσεις καὶ κατώρθωσαν ἄνευ βιαίων κρίσεων, ἐξελικτικῶς, ἀνακαινίσουν τὴν κρατικὴν μηχανήν, ἡ ὁποία εἰργάσθη ἀμέμπτως μέχρι σήμερον.

Ἡ πρώτη μεταρρύθμισις ἦτο ἡ λεγομένη *Χειραφέτησις τῶν καθολικῶν*. Οἱ καθολικοὶ ἔχοντες ἠγάτην τὸν περίφημον *Ὁ Κόννολ* (Ο' Cannel) ἐπέτυχον νὰ καταργηθοῦν πάντα τὰ κατὰ τῆς τάξεώς των μέτρα καὶ ἀπέκτησαν τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγουν καὶ νὰ ἐκλέγονται καὶ νὰ διορίζωνται εἰς δημοσίας θέσεις. Μετὰ τοῦτο οἱ ἄγγλοι φιλελεύθεροὶ ἐπέτυχον τὴν *Ἐκλογικὴν μεταρρύθμισιν*. Μέχρι τοῦ 1832 τὸ ἐκλογικὸν σύστημα τῆς Ἀγγλίας ἦτο πολὺ ἀριστοκρατικὸν καὶ μέγα μέρος τοῦ λαοῦ ἀπεκλείετο τοῦ δικαιώματος τῆς ψήφου. Ἡ ἐκλογικὴ μεταρρύθμισις κατώρθωθη μετὰ σφοδρὸν ἀγῶνα ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ λόρδου *Γκρέϋ* (Grey). Εἰς τρεῖς περιόδους, τὸ 1832, τὸ 1867 καὶ τὸ 1885 τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου ἐπεξετάθη καὶ ἠὺξήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκλογέων. Δὲν ἔγινεν ὅμως καθολικὸν καὶ μόλις κατὰ τὸν τελευταῖον εὐρωπαϊκὸν πόλεμον οἱ Ἀγγλοὶ ἐκτιμήσαντες τὴν νέαν κατάστασιν ἐδέχθησαν τὴν καθολικὴν ψηφοφορίαν χορηγήσαντες δικαίωμα ψήφου καὶ εἰς τὰς γυναῖκας. Τρίτη μεταρρύθμισις εἶναι ἡ *Οἰκονομικὴ*. Οἱ Ἀγγλοὶ βιομήχανοι μετὰ σφοδρὸν ἐπίσης ἀγῶνα ἐπέτυχον τὴν *Ἐλευθέραν Συναλλαγὴν* (Free Trade). Τὸ 1846 κατηργήθη ὁ ἐπιτιμωτικὸς νόμος, ὁ ὁποῖος ἀπηγόρευε τὴν ἐξωθεν εἰσαγωγὴν σίτου καὶ ἐπροξένει μεγάλην ὑπερτίμησιν τοῦ ἄρτου, ἰδίως κατὰ τοὺς μεταπολεμικοὺς χρόνους. Ἐκ τούτου ἐπιέζετο δεινῶς ἡ ἐργατικὴ τά-

Ξις, ἐνῶ οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἐλευθέρως συναλλαγῆς, οἱ ἐπονομασθέντες **Σχολὴ τοῦ Μάντσεστερ**, ἐφρόνουν ὅτι διὰ τῆς ἔξωθεν εἰσαγωγῆς σίτου θὰ ἐβελτιοῦτο ἡ θέσις τοῦ ἐργάτου καὶ θ' ἀνεπτύσσετο ἡ βιομηχανία. Μετ' ὀλίγον ἐθριάμβευσεν ὀλοκληρωτικῶς ἡ ἀρχὴ τῆς ἐλευθέρως συναλλαγῆς ἐν Ἀγγλίᾳ, τὸ δὲ παράδειγμά της ἐμιμήθησαν ἡ Γαλλία καὶ ἄλλαι Δυνάμεις. Οὕτω τὸ σύστημα τοῦ μεροκαντισμοῦ κατέπεσε κατὰ τὰ μέσα τοῦ 10^{ου} αἰῶνος. Κατὰ τὰς ἐπομένας δεκαετηρίδας ἡ βιομηχανία ἀνεπτύχθη κολοσσιαίως εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἡ ἔξαγωγή ἐπολλαπλασιάσθη, ἠϋξήθη ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος ὁ ἐμπορικὸς στόλος καὶ αἱ ἀποικιακαὶ κτήσεις ἐπεξετάθησαν ἐπὶ τῶν τριῶν ἡπείρων. Ταῦτα συνέβησαν ἐπὶ τῆς εὐτυχοῦς βασιλείας τῆς βασιίσσης Βικτωρίας.

Ἡ **Βικτωρία** ἐβασίλευσεν ἀπὸ τοῦ 1837 — 1902. Ἡ μακρὰ βασιλεία της, ἡ ὁποία ἐπλήρωσε σχεδὸν ὅλον τὸν 10^{ον} αἰῶνα εἶναι μία τῶν λαμπροτέρων περιόδων τῆς ἀγγλικῆς ἱστορίας. Ἡ Βικτωρία ἦτο ἀπλῆ, σοβαρὰ, εὐσυνείδητος καὶ τακτικὴ, ἔχουσα βαθεῖαν συναίσθησιν τῆς ἀποστολῆς της. Ἐμεινε πάντοτε πιστὴ εἰς τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα καὶ διὰ τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ κατ' ἔξοχὴν βασίλισσα τῶν Οὐτίξ.

Η ΓΕΡΜΑΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟΥ 1815 - 1848

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ναπολεοντείων πολέμων εἶχε γεννηθῆ εἰς τὴν Γερμανίαν ἰσχυρὸν ρεῦμα πρὸς ἔνωσιν εἰς ἓν κράτος. Μετὰ τὴν νίκην ὅμως ἐξηκολούθησεν ἡ διαίρεσις, διότι οἱ ἡγεμόνες ἐπέμενον μετὰ ζηλοτυπίας νὰ διατηρήσουν τὴν αὐτοτέλειάν των. Ἐξηκολούθησεν ἡ λεγομένη γερμανικὴ δυαρχία, τουτέστιν ἡ ἐπικράτησις δύο ἰσχυρῶν κρατῶν, τῆς Αὐστρίας δηλαδὴ καὶ τῆς Πρωσίας. Ἀντὶ τῆς παλαιᾶς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἡ ὁποία κατέρρευσεν, ἐδημιουργήθη ἡ Ὁμοσπονδία τῶν Γερμανικῶν κρατῶν. Ἀλλ' ἡ ὁμοσπονδία ἦτο μᾶλλον ἡ ἔκφρασις τῆς ἀδυναμίας τῆς Γερμανίας, διότι, ὅπως ἦτο συγκεκοτημένη, δὲν ἠδύνατο νὰ συγκεντρώσῃ τὰς ἔθνικὰς δυνάμεις. Ἡ πλειονότης τοῦ λαοῦ ἦτο ἀδιάφορος, καὶ καθὼς εἶναι συντηρητικὸς ὁ γερμανικὸς λαός, ἐθεώρει μᾶλλον ὡς φαντασιοπληξίαν τὴν ἐνιαίαν Γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν. Μόνον μικρὸν μέρος τῆς ἀνεπτυγμένης τάξεως, οἱ φοιτηταὶ

τῶν πανεπιστημίων καὶ ἡ νεολαία τῶν γυμναστηρίων, τὰ ὁποῖα ἰδρύνοντο τότε εἰς πολλὰ μέρη τῆς Γερμανίας ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ὀνομαστοῦ Γ ι ἄ ν (Jahn), τοῦ πατρὸς τῆς γερμανικῆς γυμναστικῆς, εἶχον ζωηρὸν τὸ αἶσθημα. Ἄλλ' αἱ κυβερνήσεις τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσσίας ἐπάταξαν πᾶσαν ἐκδήλωσιν. Ὁ Μέττερνιχ λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τινων ἐπεισοδίων ἐπέβαλε τὴν ἰδίαν κυβερνητικὴν μέθοδον εἰς ὅλα τὰ κράτη τῆς ὀμοσπονδίας, ἀπηγορεύθησαν αἱ ἐνώσεις τῶν φοιτητῶν, ἐκλείσθησαν τὰ γυμναστήρια, καθηρίσθη δὲ μεγάλη ἐπιτροπὴ πρὸς καταδίωξιν τῶν δ η μ α γ ω γ ῶ ν. Οὕτω ἡ Αὐστρία ἔμεινεν ἀπολυταρχικὴ καὶ ἡ Γερμανία δὲν ἐτήρησε τὴν ὑπόσχεσιν, τὴν ὁποίαν εἶχε δώσει κατὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸν πόλεμον. Ὁ δὲ γερμανικὸς λαὸς ἐφαίνετο ἀπαθὴς καὶ ἀδιάφορος καὶ μᾶλλον ἐπεδοκίμαζε τὰς μεθόδους τῶν ἀνακτοβουλίων. Ἄλλ' εἰς τὴν ψυχὴν πολλῶν διετηρήθη ἡ πικρία, ὥστε εὗρισκον γόνιμον ἔδαφος αἱ ἀνατρεπτικαὶ ἰδέαι, τὰς ὁποίας διέσπειρον οἱ συγγραφεῖς οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ὀμάδα τῆς Ν έ α ς Γ ε ρ μ α ν ί α ς (Junges Deutschland), τῆς ὁποίας ἡγέτης ἦτο ὁ διάσημος Ἐ ρ ο ῖ κ ο ς Χ ἄ ῖ ν ε (Heine).

Ἐν τούτοις συνετελέσθη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους γεγονὸς μεγάλης πολιτικῆς σημασίας, ἡ Τ ε λ ω ν ε ι α κ ῆ Ἐ ν ω σ ι ς τῶν γερμανικῶν κρατῶν, ἡ ὁποία ἦτο σημαντικὸν βῆμα πρὸς τὴν πολιτικὴν ἔνωσιν. Ἀπὸ τοῦ 1828 ἤρχισαν νὰ συνδέωνται πολλὰ κράτη τοῦ βορρᾶ καὶ τοῦ νότου διὰ τῆς τελωνειακῆς συμβάσεως καὶ τὴν νύκτα τῆς πρώτης τοῦ ἔτους 1833—34 ἤρθησαν τὰ τελωνειακὰ σύνορα τῶν πλείστων γερμανικῶν κρατῶν καὶ ἡ Γερμανία ἠνώθη εἰς μίαν ἀγορὰν ἀπὸ Ἀλπεων μέχρι τῆς Βαλτικῆς.

II. ΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΤΟΥ 19' ΑΙΩΝΟΣ

Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ (1848)

Ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος ἐβασίλευσεν εἰρηνικῶς στηριζόμενος ἐπὶ τῆς μεσαιᾶς ἀστικῆς τάξεως. Διὰ τοῦτο ὠνόμασαν αὐτὸν Ἀ σ τ ὶ ο ν Β α σ ι λ έ α. Εἶχεν ὅμως ἰσχυρὰν ἀντίδρασιν ἀφ' ἐνὸς τῶν Ν ο μ ι μ ο φ ρ ὶ ο ν ω ν (legitimistes), τῶν ὀπαδῶν δηλ. τῶν Βουρβόνων, ἀφ' ἐτέρου τῶν Β ο ν α π α ρ τ ι σ τ ῶ ν καὶ τῶν Δ η μ ο κ ρ α τ ι κ ῶ ν. Ὅταν ὁ

βασιλεὺς ἐκμεταλλεόμενος ἀποπείρας τινὰς γενομένας κατὰ τῆς ζωῆς του ἐπεχείρησε νὰ περιορίσῃ τὰς ἐλευθερίας, ἀπεξένωσε τὴν μέσσην ἀστικὴν τάξιν, ἣ ὁποία ἤθελεν, ὅπως εἶχε διατυπώσει ὁ Thiers ἐν τῇ Βουλῇ, ὁ βασιλεὺς νὰ βασιλεύῃ καὶ νὰ μὴ κυβεργῶ. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1848 μετὰ αἱματηρὰν σύρραξιν εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Παρισίων ἠνάγκασε τὸν βασιλέα νὰ φύγῃ εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις ἐκήρυξε τὴν δημοκρατίαν.

ΑΙ ΤΑΡΑΧΑΙ ΤΩΝ ΠΑΡΙΣΙΩΝ

Τὴν φρουρὰν τοῦ βασιλέως εἶχε καταβάλει ἡ ἐργατικὴ τάξις, ἣ ὁποία ἔμεινε κυρία τῆς καταστάσεως μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου. Μετ' ὀλίγον τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν ἔλαβον οἱ ἡγέται τῶν ἐργατῶν, ὁ **Λουὶ Μπλὰν** (Louis Blanc), ὁ ὀνομαστὸς συγγραφεὺς τῆς Organisation du travail, καὶ ὁ μηχανικὸς **Ἄλμπερ** (Albert). Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους εὐρύτατα εἶχον διαδοθῆ αἱ ἰδέαι περὶ κοινοκτημοσύνης καὶ περὶ ἴσης καὶ ἀδελφικῆς διανομῆς τῶν ἀγαθῶν τῆς γῆς. Πολλοὺς ὁπαδοὺς εἶχεν ὁ περίφημος κοινωνιστὴς **Σαιν Σιμόν** (Saint Simon), ὁ ὁποῖος εἶχε διδάξει ὅτι μόνον διὰ τῆς δικαίας διανομῆς τῶν ἀγαθῶν εἶναι δυνατὸν νὰ βασιλεύσῃ ἡ χριστιανικὴ ἀγαθότης ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ δὲ **Προυδὸν** (Proudhon) ἐκήρυττεν ὅτι ἡ ἰδιοκτησία εἶναι κλοπὴ ἐκ τοῦ κοινοῦ πλοῦτου καὶ ἀπῆτει τὴν κατάργησιν αὐτῆς, ἐνῶ ὁ Λουὶ Μπλὰν ἐθεώρει ὡς πρῶτιστον καθῆκον τοῦ κράτους νὰ ἰδρῦσῃ ἐργοστάσια, τῶν ὁποίων τὰ ὠφελήματα νὰ ἔχουν οἱ ἐργάται.

Ὁ Λουὶ Μπλὰν καὶ οἱ ὁπαδοὶ του ἐπεχείρησαν νὰ ἐφαρμόσουν τὰς θεωρίας του. Περιώρισαν τὰς ἐργασίμους ὥρας εἰς 10 καὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἰδρῦσουν κρατικὰ ἐργαστήρια. Ἄλλ' εὐρέθησαν πρὸ ἀδιεξόδου μὴ δυνάμενοι νὰ δώσουν οὔτε χρήματα οὔτε ἐργασίαν εἰς τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἐργατῶν. Ὅταν δὲ ἡ εὐποροῦσα τάξις ἐπέτυχε νὰ ἐκλεγοῦν διὰ τὴν ἐθνοσυνέλευσιν οἱ ἐχθροὶ τῶν σοσιαλιστῶν, ἡ ἐργατικὴ τάξις ἐξηγέρθη καὶ ἠθέλησε νὰ κηρύξῃ τὴν ἐρυθρὰν δημοκρατίαν. Ἄλλ' ὁ στρατηγὸς Καβαϊνιακ (Cavaignac) συνέτριψε τοὺς ἐπαναστάτας εἰς τριήμερον αἱματηρὰν μάχην.

Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ · ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΝ ΦΡΑΓΚΦΟΥΡΤΗΣ

Ἡ παρισινὴ ἐπανάστασις τοῦ Φεβρουαρίου ἔσχε βαθυτάτην ἐπίδρασιν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ Αὐστροίαν καὶ τὸ πρῶτον ἤδη αἱ δύο χῶραι ἐταράχθησαν ὑπὸ σοβαρῶν ἐξεγέρσεων. Εἰς τὸ Βερολίνον ὁ λαὸς ἔστησεν ὁδοφράγματα καὶ ὑπεχρέωσε τὸν βασιλέα ν' ἀποπέμψῃ τὴν φρουρὰν καὶ νὰ ὑποσχεθῆ ὅτι θὰ τεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐθνικῆς κινήσεως. Αὕτη εἶναι ἡ Ἐπανάστασις τοῦ Μαρτίου. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ βασιλεὺς ἔγινε κύριος τῆς καταστάσεως καὶ παρεχώρησε σύνταγμα, προερχόμενον ἐξ οἰκείας προαιρέσεως.

Τὸν 28 Μαΐου 1848 συνῆλθον οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Παύλου ἐν Φραγκφούρτῃ εἰς Συντακτικὴν Συνέλευσιν. Οἱ ἐξοχώτατοι τῶν συγχρόνων γερμανῶν, δημοσιογράφοι, καθηγηταὶ Πανεπιστημίων, ἦσαν μέλη τῆς συνελεύσεως, ἡ ὁποία σκοπὸν εἶχε νὰ δώσῃ σύνταγμα εἰς τὴν Γερμανίαν μὴ λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τοὺς ἡγεμόνας. Μετὰ μακρὰς συζητήσεις περὶ τῶν «Θεμελιωδῶν δικαιωμάτων τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ» ἐπεκράτησεν ἡ μικρογερμανικὴ μερίς, ἡ ὁποία ἤθελε γερμανικὴν δημοσπονδίαν ἄνευ τῆς Αὐστρίας. Διὰ μικρᾶς πλειοψηφίας ἐξελέγη ὁ Βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ὡς διαδοχικὸς Αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας. Ἄλλ' ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος δὲν ἐδέχθη τὸ στέμμα, τὸ ὁποῖον προσέφερον οἱ λαϊκοὶ ἀντιπρόσωποι. Τὸ ὑπολειφθὲν κολοβὸν κοινοβούλιον μετέθεσε τὴν ἔδραν του εἰς Στουτγάρδην, ὅπου διέλυσεν αὐτὸ στρατὸς βυρτεμβεργικὸς. Πολλοὶ δὲ τῶν δημοκρατικῶν ἀντιπροσώπων συνελήφθησαν καὶ ἐτουφεκίσθησαν ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων.

Η ΠΡΩΣΣΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ—OLMÜTZ

Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἀποκρούσας τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα ἐσχημάτισε μετὰ τῶν βασιλέων τοῦ Ἄννοβέρου καὶ τῆς Σαξονίας τὴν λεγομένην Πρωσσιακὴν Ἐνωσιν. Ἄλλ' ἡ Αὐστρία ἔλαβεν ἀπειλητικὴν στάσιν κατὰ τῆς Πρωσσίας ὑποστηριζομένη ὑπὸ τοῦ τσάρου Νικολάου. Διὰ τοῦτο ἡ Πρωσσία ἐταπεινώθη κατὰ τὴν Συνάντησιν τοῦ Ὀλμουτς (Olmütz), ὁ πρῶστος πρῶθυπουργὸς ἐδέχθη τὴν διά-

λυσιν τῆς Ἐνώσεως καὶ τὴν ἀνασύστασιν τῆς Ὅμοσπονδίας. Οὕτω ἢ πρὸς ἔνωσιν προσπάθεια ἀπέτυχε πάλιν (1850).

III. ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ Β' ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ (1852-1870)

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ Γ'

Ἡ δευτέρα γαλλικὴ δημοκρατία εἶχε βραχύτατον βίον. Πρόεδρος αὐτῆς ἐξελέγη ὁ **Λουδοβίκος Ναπολέων**, υἱὸς τοῦ

Ναπολέων Γ'

Ὁ Ναπολέων Γ' ἦτο χαρακτήρ ἀνώμαλος συνενῶν ἀντιθέτους διαθέσεις καὶ ιδέας ἀντιφατικός. Κατὰ βάθος ἦτο φιλειρηνικός, ἀλλ' ὄνειρεύετο καὶ τὴν στρατιωτικὴν δόξαν καὶ φήμην τοῦ περιβοήτου θείου του. Συγχρόνως ἔβλεπε μετὰ συμπαιθείας τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας καὶ ἐνώσεως ἀγῶνα τῶν Ἰταλῶν καὶ Γερμανῶν, ἢ ὅποια ἐγίνεν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του, ἢ δευτέρα μάλιστα διὰ τῆς τραγικῆς καταστροφῆς του.

ἀδελφοῦ τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος Λουδοβίκου (1848). Ὁ νέος Ναπολέων διὰ πραξικοπήματος ἔγινε κύριος τῆς καταστάσεως, ἀνεκάλεσεν εἰς τὴν ζωὴν τὸ σύνταγμα τοῦ 1799 καὶ δι' ἀποφάσεως τῆς Γερουσίας ἀνεκηρύχθη διαδοχικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων. Ὁ δὲ λαὸς δι' 1852 9 ἑκατομμυρίων ψήφων ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν καὶ οὕτω τὸ δεύτερον ἐκ τῆς δημοκρατίας προῆλθεν ἡ καισαυρική ἀρχὴ (1852).

Ὁ γαλλικὸς λαὸς ἤλπισεν ὅτι διὰ τοῦ νέου Ναπολέοντος θὰ ἔζη ἡμέρας παλαιᾶς αἴγλης καὶ ἦλθον στιγμαί, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ νέα αὐτοκρατορία ἐφάνη ἐξωτερικῶς ὡς κυριαρχοῦσα εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ Ναπολέων Γ' ἠθέλησε νὰ στηρίξη τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τοῦ στρατοῦ. Εἰργάσθη νὰ δημιουργήσῃ νέον αὐτοκρατορικὸν στρατόν, ἀλλ' ἦτο μέτριος στρατηγός.

Ὁ Ναπολέων ἀνερχόμενος τὸν θρόνον εἶχε διακηρύξει ὅτι ἡ αὐτοκρατορία σημαίνει εἰρήνην (l' empire c' est la paix).

Ἄλλὰ περιεπλάκη εἰς πολλοὺς πολέμους καὶ τότε παρφδοῦντες εἶπον *l'empire c'est l'épée*. Ἐφάνη ὅτι ἀλληλοδιαδόχως ἔταπείνωσε τοὺς ἡγεμόνας, οἱ ὅποιοι εἶχον νικήσει τὸν Ναπολέοντα Α΄. Εἰς τὴν Σεβαστούπολιν ἐνίκησε τὸν τσάρον Νικόλαον, εἰς τὸ Σολφερίνο τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας (1859). Συνετρίβη ὅμως προσβαλὼν τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας.

Η ΕΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Ἀφ' οὗτου ἐπεκράτησεν ἡ Αὐστρία, ἡ ἰταλικὴ ἀνεξαρτησία ἔπρεπε νὰ ἐξαγορασθῇ δι' ἀγώνων καὶ αἱμάτων. Οἱ Ἴταλοὶ ἠγωνίσθησαν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως διὰ τοπικῶν ἐξεγέρσεων, δι' ἰδρύσεως μυστικῶν ἐπαναστατικῶν σωματείων, τῶν ὁποίων τὸ περιφημότερον ἦτο τὸ λεγόμενον *Carbonari*, καὶ δι' εὐρείας πατριωτικῆς προπαγάνδας.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἡ προσοχὴ τῶν ἰταλῶν πατριωτῶν ἐστρέφετο πρὸς τὸ κράτος τῆς Σαρδηνίας, τὸ μόνον τὸ ὅποιον εἶχεν ἐθνικὴν δυναστείαν καὶ εἶχεν εἰσαγάγει συνταγματικὸν πολίτευμα. Ὁ βασιλεὺς αὐτοῦ **Βίκτωρ**

Ἐμμανουήλ (1810—1861) προσέλαβεν ὡς ὑπουργὸν τὸν διάσημον **Καβούρ** (*Cavour*), ἐνθερμον ὁπαδὸν τῆς ἐνώσεως. Ὁ Καβούρ ἐζήτησε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἔνωσιν τῆς Ἰταλίας διὰ τῆς συνδρομῆς τῆς Γαλλίας καί, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ Ναπολέοντος, ἔλαβε μέρος εἰς τὴν κατὰ τῆς Σεβαστουπόλεως ἐκστρατείαν καὶ συνῆψε μετ' αὐτοῦ μυστικὴν συμφωνίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Σαρδηνία θὰ ἐλάμβανε τὴν Λομβαρδίαν καὶ τὴν Βενετίαν ἀπὸ τὴν Αὐστρίαν, παραχωροῦσα ὡς ἀντάλλαγμα τὴν Σαβοΐαν καὶ τὴν Νίκαιαν εἰς τὴν Γαλίαν. Ἡ Αὐστρία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σαρδηνίας καὶ ὁ αὐστριακὸς στρατὸς διέβη τὸν Τίκινον (1859). Τότε ἐνεφανίσθη ὁ Θεοδωρίδου—Λαζάρου, *Ἱστορία τῶν Νέων Χρόνων* Ἔκδ. 1Β' 1939

Καβούρ

τῶν στρατευμάτων. Κατὰ τὴν συνάντησιν τῆς Βιλλαφράγκας (παρὰ τὴν Βερόναν, Ἰούλιος 1859) ἡ Αὐστρία παρεχώρησε τὴν Λομβαρδίαν εἰς τὸν Ναπολέοντα, ὁ ὁποῖος ἔδωκεν αὐτὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν λαβὼν τὴν Σαβοΐαν καὶ τὴν Νίκαιαν.

Εὐθύς μετὰ τὸν πόλεμον ἤρχισεν ἡ ἐνωτικὴ κίνησις ἐν Ἰταλίᾳ. Εἰς τὰ κράτη τῆς Κεντρικῆς Ἰταλίας ἐξεδιώχθησαν οἱ ἡγεμόνες, ὁ δὲ λαὸς διὰ δημοψηφίσματος ἐκήρυξε τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς Σαορηνίας. Ὁ τολμηρὸς ἀρχηγὸς ἐθελοντῶν **Γαριβάλδης** (Giuseppi Garibaldi, 1807—1882) ἀπεβιβάσθη μὲ 1000 ἐθελοντὰς εἰς τὴν Σικελίαν καὶ κατέλαβε τὸ Παλέρμον γενόμενος δεκτὸς ὑπὸ τοῦ λαοῦ μετ' ἐνθουσιασμοῦ. Ἐκεῖθεν διαβὰς εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν ἐπανεστάτησεν αὐτὴν καὶ ἠνάγκασε τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ρώμην, τὴν ὁποίαν ὑπερῆσπιζε γαλλικὴ φρουρά.

Οὕτω ἠνώθη πᾶσα ἡ Ἰταλία πλὴν τῆς Ρώμης καὶ τῆς Βενετικῆς χώρας ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ Α', ὁ ὁποῖος ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως τῆς Ἰταλίας καὶ κατέστησε πρωτεύουσαν τὴν Φλωρεντίαν. Τὸ 1866 οἱ Ἰταλοὶ συνεμάχησαν μετὰ τῆς Πρωσσίας κατὰ τῶν Αὐστριακῶν καὶ κατὰ τὸ σῦνθηδες ἠττήθησαν. Ἄλλ' ἡ ὀριστικὴ νίκη τῆς Πρωσσίας ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν Βενετίαν. Ὅταν δὲ τὸ 1870 συνετρίβη ὁ Ναπολέων ὑπὸ τῶν Γερμανῶν, οἱ Ἰταλοὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν Ρώμην. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας μετέθεσε τὴν πρωτεύουσάν του εἰς τὴν αἰωνίαν πόλιν, ἀλλ' ὁ Πάπας διεμαρτυρήθη καὶ κατεδίκασεν ἑαυτὸν εἰς ἐκούσιον περιορισμὸν εἰς τὸ Βατικανόν.

Ἄλλ' ἔμενον εἰσέτι ἰταλικάι χῶραι ὑπὸ ξένην κατοχὴν, ἰδίως ἡ Τεργέστη μετὰ τῆς περὶ αὐτὴν χώρας, ἡ Σαβοΐα καὶ ἡ Νίκαια ὑπὸ τὴν Γαλλίαν. Αὕτη εἶναι ἡ ἰταλικὴ *irredenda* (ὑπόδουλος), ἡ ὁποία ἀπέβη ἀντικείμενον θορυβώδους πατριωτισμοῦ τῶν Ἰταλῶν κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη.

Η ΕΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

Περὶ τὰ 1850 ἡ ἰδέα τῆς ἐνώσεως τῆς Γερμανίας ἐφαίνετο ὑπὲρ ποτε ἀπραγματοποίητος, διότι ἡ ἀντίδρασις εἶχεν ὑπερῆσχυσει πανταχοῦ καὶ ἡ πλειονότης τοῦ φύσει συντηρητικοῦ

γερομανικοῦ λαοῦ δὲν ἤσθάνετο τὴν ἀνάγκην λαϊκωτέρου πολιτεύματος. Πλὴν τούτου ξέναί μεγάλαι δυνάμεις, ἰδίως ἡ Γαλλία, εἰργάζοντο κατὰ τῆς ἐνώσεως τῆς Γερμανίας. Ἄλλὰ τὴν Γερμανίαν ἤνωσεν ἡ πρωσικὴ σπάθη καὶ ἡ διπλωματία τοῦ Βίσμαρκ.

ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ Α΄. — ΒΙΣΜΑΡΚ

Ἡ πεῖρα τῶν Ναπολεοντείων πολέμων εἶχε διδάξει τοὺς Γερμανοὺς ὅτι ἔπρεπε ν' ἀποφεύγουν πάσῃ θυσίᾳ τὸν ἐμφύ-

Ἦθων Βίσμαρκ

λιον σπαραγμόν. Διὰ τοῦτο ἡ Πρωσσία ἐφάνη διαρκῶς ὑποχωρητικὴ πρὸ τῆς Αὐστρίας. Ἄλλὰ μετὰ τὸ Ὁλμουτς, τὸ ὁποῖον πολλοὶ ἐθεώρησαν ὡς δευτέραν Ἰέναν, ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη

ἔτι ἡ Πρωσσία ἦτο ἀνάγκη νὰ μετρηθῆ μίαν φορὰν διὰ τῶν ὄπλων πρὸς τὴν Αὐστρίαν. Ὁ **Γουλιέλμος Α'** (1861 — 1888) ἐφρόντισε νὰ ἐνισχύσῃ τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν τῆς Πρωσσίας. Λαβὼν δὲ ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν τὸν **Φὸν Ρόον** (Von Roon) ὑπέβαλεν εἰς τὴν βουλὴν νομοσχέδιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐισηγήτο ἡ γενικὴ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία. Ἄλλ' ἡ πρότασις συνήντησεν ἰσχυρὰν ἀντίδρασιν εἰς τὴν βουλὴν. Διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς ἐσκέφθη νὰ παραιτηθῆ, ἀλλ' ἐνθαρρυνόμενος ὑπὸ τοῦ Von Roon ἐκάλεσεν εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν περίφημον πολιτικὸν Βίσμαρκ.

Ὁ **Βίσμαρκ** (Otto Bismarck, 1815 — 1908) εἶχε τὴν ἰδεολογίαν τῶν πρώσων μεγαλοκτηματιῶν. Λαϊκὰ δικαιώματα καὶ συνταγματικαὶ ἐλευθερίαι ἦσαν δι' αὐτὸν ἐλαφρότητες κοινοτέρων ἀνθρώπων, ἡ δὲ ἐνωσις τῆς Γερμανίας οὐτοπία. Πρὸ παντὸς ἦτο κατὰ τῆς ἐνώσεως διὰ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ κοινοβουλίου τῆς Φραγκφούρτης. Διατελέσας ἀντιπρόσωπος τῆς Πρωσσίας εἰς τὴν Ὁμοσπονδιακὴν Βουλὴν, ἐσχημάτισε τὴν πεποιθήσιν, ὅτι αἱ μεταξὺ τῆς Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας ἀντιθέσεις ἔπρεπε νὰ κριθοῦν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Ὁ Βίσμαρκ εἶχε σπανίαν ὀξύτητα ἀντιλήψεως καὶ ἀντοχὴν εἰς τὴν ἐργασίαν ἐφάμιλλον τοῦ Ναπολέοντος. Εἶχεν ἰσχυροτάτην βούλησιν, αἰσιοδοξίαν, αὐτοπεποίθησιν καὶ ἐπιβάλλον εἰς βαθμόν, ὥστε νὰ ἐκμηδενίζωνται πρὸ αὐτοῦ αἱ κοιναὶ προσοπικότητες. Οἱ φιλελεύθεροι εἶδον μετὰ δυσπιστίας τὸν εὐπατρίδην τοῦτον, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀντιπαθείας καὶ παρὰ τῇ βασιλικῇ οἰκογενείᾳ. Ἀλλὰ βαθμηδὸν ἐφάνησαν τὰ σπάνια προσόντα του καὶ μετὰξὺ βασιλέως καὶ πρωθυπουργοῦ, δύο διαφορωτάτων τὴν φύσιν ἀνθρώπων, ἐπῆλθε στενωτάτη συνεννόησις.

Ο ΔΑΝΙΚΟΣ ΚΑΙ ΑΥΣΤΡΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1864 & 1865)

Ἐξ ἀφορμῆς προστριβῶν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Δανίας Χριστιανὸν Θ' αὐστροπρωσσοικαὶ δυνάμεις κατέλαβον τὰ διαμφισβητούμενα δουκάτα Σλέσβικ καὶ Χολστάϊν (Schleswig καὶ Holstein). Ἄλλ' ἔξ ἀφορμῆς ἀκριβῶς τῶν δουκᾶτων ἐξερράγη ὁ ἀναπόφευκτος μετὰξὺ τῆς Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας πόλεμος. Εἰς τὴν Γερμανίαν αἱ συμπάθειαι ἐστρέφοντο πρὸς τὴν Αὐστρίαν καὶ τὰ κυριώτερα γερμανικὰ κράτη ἐτάχθησαν μετ' αὐτῆς, ἀλλ' ἐξουδερωθῆσαν διὰ ταχυτάτης εἰσβολῆς τῶν Πρώσων.

Ὁ ἀγὼν ἐκρίθη ἐντὸς ἑπτὰ ἡμερῶν, διότι ὁ πρωσσοικὸς στρατὸς ἦτο ἀσυγκρίτως ἀρτιώτερον κατηρτισμένος τοῦ αὐστριακοῦ. Εἶχεν ὄπλισμὸν πολὺ ἀνώτερον τῶν αὐστριακῶν καὶ ὠδηγεῖτο

ὑπὸ ἐξόχου στρατιωτικοῦ ἀνδρός, τοῦ διασήμου **Μόλτκε** (Helmut Moltke). Ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη ἐδόθη τὴν 3 Ἰουλίου 1866 εἰς τὴν Βοημίαν παρὰ τὸ Coenigsgrätz, ἡ μεγίστη μάχη τοῦ αἰῶνος, διότι ἐντὸς ὥρων συνεπλάκησαν 430 χιλ. ἄνδρες ἑκατέρωθεν. Ὁ αὐστριακὸς στρατὸς ἐνικήθη τελειωτικῶς. Ἡ μάχη τοῦ Coenigsgrätz ἢ τῆς **Σαβόδας**, ὅπως ὀνομάζουν αὐτὴν συνήθως, ἔκρινε τὴν τύχην τοῦ πολέμου. Τὸ ἑσπέρας τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὁ Βίσμαρκ εἶπεν: «Ἡ ἔρις ἐκρίθη. Τώρα πρέπει ν' ἀνακτήσωμεν τὴν παλαιὰν πρὸς τὴν Αὐστρίαν φιλίαν». Διότι ἡ ταχεῖα νίκη τῶν Πρώσων εἶχε παραγάγει ἐκπληξιν ἐν Εὐρώπῃ καὶ ὁ Βίσμαρκ ἐφοβεῖτο περιπλοκάς. Ἄλλως τε ἀποβλέπων εἰς ἀπωτέρους σκοποὺς δὲν ἤθελε νὰ ταπεινώσῃ ὑπὲρ τὸ δέον τὴν Αὐστρίαν. Ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος Ἰωσήφ ἐξήτησε τὴν μεσολάβησιν τοῦ Ναπολέοντος παραχωρήσας τὴν Βενετίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Γαλλία δὲν ἦτο ἐτοιμοπόλεμος, ὁ Ναπολέον ἠναγκάσθη ν' ἀρκεσθῆ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ εἰρηνοποιῦ. Διὰ τῆς **Εἰρήνης τῆς Πράγας** (23 Αὐγούστου 1866) ἡ Αὐστρία ἐδέχθη τὴν διάλυσιν τῆς Γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας καὶ ἡ γερμανικὴ δυναστεία ἔληξε διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς Πρωσσίας.

Οἱ Ἴταλοι ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον μετὰ τῶν Πρώσων κατὰ τῆς Αὐστρίας. Μολοντί δὲ ὁ ἰταλικὸς στρατὸς καὶ στόλος ἦσαν ἀνώτεροι τοῦ αὐστριακοῦ, διότι οἱ αὐστριακοὶ μικρὸν μέρος τοῦ στρατοῦ των διέθεσαν κατὰ τῶν Ἰταλῶν, οἱ Ἴταλοι ἐνικήθησαν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἰδίως ἡ παρὰ τὴν νῆσον **Λίσσαν** νίκη τοῦ ναυάρχου Τέγκετχοφ (Tegetthof) ἐθεωρήθη σημαντικώτατον κατόρθωμα. Ἀλλὰ διὰ τῆς εἰρήνης ἡ Ἰταλία ἀπέκτησε τὴν Βενετίαν.

IV. ΓΑΛΛΟΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1870-1871)

ΑΙΤΙΑ

Ἡ ἔνωσις τῆς Ἰταλίας καὶ ἰδίως ἡ ἐπικινδύνως αὐξηθεῖσα δύναμις τῆς Πρωσσίας ἦσαν βαρεῖαι ἀποτυχίαι τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Ναπολέοντος. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἠσθάνθησαν τὴν ἥτταν τῆς Σαβόδας ὡς ἰδίαν ἥτταν καὶ ὠμίλησαν περὶ ἐκδικήσεως τῆς Σαβόδας. Ὁ Ναπολέον ἐξήτησε νὰ μετριάσῃ τὴν ἐντύπωσιν τῶν πρωσσικῶν ἐπιτυχιῶν δι' ἀνταλ-

λαγμάτων. Ἐπολιτεύθη ὁμως ἀδεξίως καὶ ὁ Βίσαρκ ἐξεμεταλλεύθη ἐπιτηδεῖως τὴν ἀμηχανίαν τοῦ αὐτοκράτορος διαδίδων ὅτι ἐσκόπει νὰ σφετερισθῇ γερμανικὸν ἔδαφος. Αἱ διαδόσεις αὗται ἐξήγειραν ἰσχυρὸν ἐρεθισμὸν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ προσήγγισαν στενώτερον τὰ νότια κράτη πρὸς τὴν Πρωσσίαν. Ὁ Βίσαρκ ἐθεώρει τὸν γαλλικὸν πόλεμον ὡς τὸ ἀσφαλέστερον μέσον πρὸς ἔνωσιν τῆς Γερμανίας.

Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου ἔδωκεν ἡ διαδοχὴ τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου. Οἱ Ἴσπανοὶ δηλαδὴ ἐκάλεσαν εἰς τὸν θρόνον τὸν πρίγκιπα Λεοπόλδον ἐκ τοῦ καθολικοῦ κλάδου Χοεντζόλλερν. Ἄλλὰ τοῦτο ἤγειρε θύελλαν ἀγανακτήσεως ἐν Γαλλίᾳ. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἠναγκάσθη νὰ συστήσῃ εἰς τὸν πρίγκιπα νὰ παραιτηθῇ τῆς ὑποψηφιότητος. Ἄλλ' ἡ Γαλλία μὴ ἀρκεσθεῖσα εἰς τοῦτο ἀπήτησεν, ὅπως ὁ Γουλιέλμος προβῇ εἰς δῆλωσιν, ὅτι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐπὶ τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου ὑποψηφιότητα τοῦ Λεοπόλδου. Ἡ Γερμανία ἠρνήθη καὶ ἡ Γαλλία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

Ἡ Γαλλία δὲν ἦτο ἐτοίμη πρὸς πόλεμον, τοῦ ὁποίου δὲν ἔξετίμα καλῶς τὸ μέγεθος. Διότι αἱ στρατιωτικαὶ δυνάμεις καὶ ὁ ὄπλισμός της ἦσαν ἀνεπαρκέστατα, εἶχε δὲ νὰ παλαίσῃ κατὰ τῆς ἠνωμένης Γερμανίας, ἡ ὁποία κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἶχεν αὐξηθῆ εἰς πληθυσμὸν καὶ πλοῦτον καὶ εἶχεν ἀναπτύξει μεγάλως τὴν βιομηχανίαν. Ὁ γερμανικὸς στρατὸς ἦτο μέγας νεώτερος στρατός, ἐνῶ ὁ γαλλικὸς μικρὸς καὶ κατὰ τὸ παλαιὸν σύστημα ὀργανωμένος. Τὴν γενικὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ εἶχεν ὁ Μόλτκε, τοῦ γαλλικοῦ ὁ Ναπολέων.

Οἱ Γερμανοὶ κινηθέντες μετὰ τῆς συνήθους ταχύτητος εἰσέβαλον τὴν 4 Αὐγούστου εἰς τὴν Ἀλσατίαν. Ὁ στρατηγὸς *Μὰκ Μαδὸν* ἐνίκηθη παρὰ τὸ Worth καὶ ἀπεσύρθη πέραν τῶν Βοσγίων εἰς Chalons, ὅπου προσεπάθει ν' ἀναδιοργανώσῃ τὸν στρατόν του. Ἡ ἦττα αὕτη ἐσήμαινεν, ὅπως λέγομεν σήμερον, τὴν διάσπασιν τοῦ γαλλικοῦ μετώπου. Ὁ μέγας ὄγκος τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, ὁ εὐρισκόμενος ἐν *Μετς* (Metz) ὑπὸ τὸν στρατηγὸν *Μπαζαῖν* (Bazain), ἐκινδύνευσε νὰ κυκλωθῇ. Ἄλλ' ὁ Μπαζαῖν δὲν ἐκινήθη ἐγκαίρως. Διὰ τῆς μάχης τῆς Γκραβε-

λὸτ (Gravelotte, 18 Αὐγούστου) ἐρριφθῆ εἰς τὰ ἰσχυρὰ ὑψώματα τοῦ Μὲτς καὶ ἐπολιορκήθη.

Ἦδη δύο γερμανικαὶ στρατιαὶ ἐβάδιζον κατὰ τῶν Παρισίων. Ὁ Μὰκ Μαδὸν σχηματίσας νέον στρατὸν ἐσχέδιαζε νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς ἄμυναν τῆς πρωτευούσης. Ἄλλ' ἡ νέα γαλλικὴ κυβέρνησις διέταξεν αὐτὸν ν' ἀπαλλάξῃ πάσῃ θυσίᾳ τὸν Μπαζαίν. Ὁ Μὰκ Μαδὸν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἐπεχείρησε νὰ φθάσῃ εἰς τὸ Μὲτς βαδίζων ἐκ τῶν βελγικῶν συνόρων. Ἄλλ' ὁ γερμανικὸς στρατὸς παρηκολούθησε καὶ ἔρριψεν αὐτὸν εἰς τὸ μικρὸν φρούριον **Σεδὰν** (Sedan), κείμενον ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Meuse πλησίον τῶν βελγικῶν συνόρων. Μετὰ αἵματηρότατον ἀγῶνα παρὰ τὸ Σεδὰν ὁ Ναπολέων Γ' παρεδόθη εἰς τοὺς Γερμανοὺς μετὰ 83 χιλ. στρατοῦ (2 Σεπτεμβρ.). Οὕτω ἐντὸς ἐνὸς μηνὸς οἱ Γερμανοὶ κατέστρεψαν τὸν αὐτοκρατορικὸν στρατόν.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ αὐτοκράτορος ἐκηρύχθη ἐν Παρισίοις ἡ δημοκρατία. Ἡ κυβέρνησις τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης, τῆς ὁποίας μέλη ἦσαν ὁ **Γαμβέττας** (Gambetta) καὶ ὁ **Ίούλιος Φάβρ** (Favre) ἀπεφάσισε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον. Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Σεδὰν αἱ δύο γερμανικαὶ στρατιαὶ περιέκλεισαν τοὺς Παρισίους. Ἄλλ' ὁ Γαμβέττας διαφυγὼν δι' ἀεροστάτου ἐκ τῆς πρωτευούσης ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Τουρ καὶ βραδύτερον εἰς Μπορντώ καὶ διωργάνωσε τὴν ἐθνικὴν ἄμυναν κατορθώσας νὰ θέσῃ εἰς κίνησιν μεγάλας μάζας ἀνθρώπων. Ἄλλ' ἀπεδείχθη ἄλιν ὅτι τὸ ὄπλον καὶ ἡ ἐνδυμασία δὲν δημιουργοῦν τὸν στρατιώτην. Αἱ μετὰ σπουδῆς ὀργανωθεῖσαι στρατιαὶ δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ μετρηθοῦν πρὸς τοὺς Γερμανοὺς. Ἐγίναν πολλαὶ ἀπόπειραι πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῶν Παρισίων εἴτε δι' ἐξωτερικῆς ἐπικουρίας εἴτε δι' ἐξόδων, ἀλλ' ἀπέτυχον. Τὸ Μὲτς ἔπεσε τὴν 27 Ὀκτωβρίου καὶ 180 χιλ. στρατιῶται μὲ 5 χιλ. ἀξιωματικοὺς παρεδόθησαν εἰς τοὺς Γερμανοὺς. Ὁ βαρὺς χειμὼν ἦτο καταστρεπτικώτατος διὰ τοὺς Γάλλους, ἡ δὲ γαλλικὴ κυβέρνησις βλέπουσα τὸ ἄσκοπον τῆς ἀντιστάσεως ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ (28 Ἰανουαρίου 1871).

Ἡ προκαταρκτικὴ εἰρήνη ὑπεγράφη εἰς τὰς Βερσαλλίας.

Ἡ Γαλλία ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ τὴν Ἀλσατίαν καὶ τὴν Λωρραίνην μετὰ τοῦ Μὲτς καὶ νὰ πληρώσῃ 5 δισεκατομμύρια φράγκα ὡς ἀποζημιώσιν. Ἡ ἐθνοσυνέλευσις συνελθοῦσα εἰς τὸ Μπορντώ ἐπεκύρωσεν αὐτὴν καὶ ἀνέθεσε τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν **Θιέρς** (Thiers). Τὴν 1 Μαρτίου 1871 τριάκοντα χιλ. Γερμανοὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ παρήλασαν διὰ τῶν ξηρωθεισῶν ὁδῶν. Ἡ ὀριστικὴ εἰρήνη ὑπεγράφη εἰς τὴν Φραγκφούρτην τὴν 10 Μαρτίου 1871.

ΠΑΡΙΣΙΝΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Ἡ ἐργατικὴ ἐπανάστασις, τὴν ὁποίαν πρὸ 20 ἐτῶν εἶχε καταπνίξει ὁ Cavaignac, ἀνεφλέγη πάλιν ἐν μέσῳ τῶν κλονισμῶν τοῦ πολέμου, διότι ἡ ἐθνοφρουρὰ ἐπωφελομένη ἐκ τῶν δυσχερειῶν, πρὸς τὰς ὁποίας εἶχε νὰ παλαίσῃ ἢ κυβέρονησις, ἐξηγέρθη καὶ ὀδηγούμενη ὑπὸ κομμουνιστῶν ἀρχηγῶν ἐπεχείρησε νὰ ἰδρῦσῃ κράτος κομμουνιστικόν. Ἡ κυβέρονησις τοῦ Θιέρς κατέφυγεν εἰς τὰς Βερσαλλίας, ἀλλ' ἡ προσπάθεια τῶν ἐργατῶν νὰ προσεταιρισθοῦν τὸν γερμανικὸν στρατὸν ἐφάνη ὡς παιδαριώδης φαντασιοκοπία. Ὄταν δὲ ὁ Θιέρς συνήθροισεν ἐπαρκεῖς δυνάμεις, προσέβαλε τοὺς στασιαστὰς καὶ μετὰ ζωηρὰν μάχην κατέλαβε τὴν πρωτεύουσαν.

Ἡ ΝΕΑ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Τὰ καταπληκτικὰ γεγονότα παρήγαγον βαθεῖαν συγκίνησιν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ ὅλοι ἤρχισαν γενικῶς νὰ αἰσθάνωνται ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς ἐνώσεως τοῦ ἔθνους. Εἰς ὅλα τὰ μέρη ἐπεκράτησαν οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἐνώσεως ὑπὸ τὴν Πρωσσίαν, οἱ ὁποῖοι πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν ἀπετέλουν μικρὰν μειοψηφίαν.

Ἐνῶ λοιπὸν τὰ γερμανικὰ στρατεύματα περιέκλειον τοὺς Παρισίους, ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας Γουλιέλμος Α' μετὰ τοῦ Βίσμαρκ καὶ τῆς ἄλλης συνοδείας ἐγκαθίστατο εἰς τὰς Βερσαλλίας. Ἐκεῖ διεξήχθησαν αἱ διαπραγματεύσεις πρὸς ἰδρῦσιν τῆς Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Τὴν 11 Ἰανουαρίου 1871 εἰς τὴν Αἴθουσαν τῶν Κατόπτρων ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἀνηγορεύθη *Ἀυτοκράτωρ τῆς Γερμανίας*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ΄

ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐφάνη ὅτι ὁ σουλτάνος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συγκατήσῃ τὰς ἐκτεταμένους κτήσεις του καὶ ἡ κληρονομία τοῦ ἐτοιμοθανάτου ἑσθenoῦς ἔγινεν ἀντικείμενον τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν Μ. Δυνάμεων.

Ἀφ' ἐτέρου τὰ χριστιανικὰ κράτη τῆς Βαλκανικῆς ἐζήτουν διαρκῶς μεγαλυτέραν ἐπέκτασιν, ἐνῶ αἱ Δυνάμεις δὲν ἦσαν σύμφωνοι διὰ τὸν διαμελισμὸν τῆς Τουρκίας, διότι εἶχον δημιουργήσει ὀικονομικὰ συμφέροντα εἰς τὴν τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν.

Ἡ ἀντιζηλία τῶν δυνάμεων καὶ ἡ προσπάθεια τῶν μικρῶν κρατῶν ἀπετέλεσαν τὸ πολύπλοκον καὶ δύσλυτον ἀνατολικὸν πρόβλημα, τὸ ὅποιον ἀπασχόλησε τὴν εὐρωπαϊκὴν διπλωματίαν καθ' ὅλον τὸν ΙΘ' αἰῶνα.

Ι. ΤΟ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΡΩΣΣΟ- ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ - ΔΟΓΜΑ ΑΚΕΡΑΙΟΤΗΤΟΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἔγιναν πολλαὶ ἀπόπειραι πρὸς εἰσαγωγὴν μεταρρυθμίσεων εἰς τὴν Τουρκίαν. Αἱ μεταρρυθμίσεις ἐπεβλήθησαν συνήθως ὑπὸ τῶν Δυνάμεων, διὰ νὰ προλάβουν ἐπέμβασιν τῆς Ρωσσίας, ἡ ὁποία ἐζήτηε εὐκαιρίαν νὰ προσβάλλῃ τὴν Τουρκίαν προφασίζομένη τὴν κακὴν κατάστασιν τῶν χριστιανῶν. Ἄλλοτε πάλιν ἐσκηνοθετήθησαν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου, διὰ νὰ προλάβουν ἀποφασιστικὴν ἐνέργειαν τῶν Δυνάμεων. Ἀλλὰ δὲν ἔλλειψαν καὶ φωτεινοὶ ἄνδρες, οἱ ὅποιοι ἐπόθησαν εἰλικρινῶς τὴν μεταρρυθμίσειν, διὰ νὰ προλάβουν τὴν τελειωτικὴν κατάρρευσιν τοῦ κράτους. Ἄλλ' ὁ τουρκοανατολικὸς φανατισμὸς ἐστάθη ἐπὶ μακρὸν ἰσχυρότερος ἀπὸ τὰς ἀσθενεῖς μεταρρυθμιστικὰς προσπάθειάς.

Ὁ Σελὶμ ὁ Γ' (1788—1807), ὁ σύγχρονος τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως σουλτάνος, ἐφαντάσθη ριζικὴν μετατροπὴν τοῦ κράτους, ἀλλ' ἔπεσε θῦμα τῆς προσπάθειάς του. Μόλις ὁ διάδοχός του Μαχμοῦτ Β' (1809—1839) κατώρθωσε νὰ

συντρίψη τὸ ἀντιδραστικὸν καὶ ἀπειθάρχητον σῶμα τῶν Γενιτσαρῶν καὶ προσέβη εἰς τὴν συγκρότησιν νεωτέρου στρατοῦ. Τοῦτο ἦτο τὸ πρῶτον μεταρρυθμιστικὸν βῆμα τῆς Τουρκίας. Πρώτη μεγάλη κρίσις ἐδημιουργήθη εἰς τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα ἐκ τοῦ πολέμου τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου κατὰ τοῦ Μαχμούτ. Ὁ αἰγυπτιακὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν Ἰβραήμ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Μ. Ἀσίας. Ὁ Σουλτάνος ἐζήτησε τὴν ὑποστήριξιν τοῦ τσάρου, ὃ ὁποῖος ὡς ἀμοιβὴν τῆς βοήθειας του ἐπέτυχε τὴν *Σ υ ν θ ή κ η ν τ ο ὗ Χ ο υ ν κ ι ἄ ρ Σ κ ε λ ε σ ἰ* (Ἰούλιος 1833), διὰ τῆς ὁποίας ὁ σουλτάνος ἀντὶ ρωσικῆς προστασίας ἐλάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ κλείσῃ τὰ στενὰ εἰς τὰ πολεμικὰ τῶν ἄλλων δυνάμεων.

Τοῦτο ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίαν τὰς ἄλλας δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ὑπεχρέωσαν τὸν Μεχμέτ Ἀλῆ νὰ παύσῃ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Σουλτάνου καὶ ὑπέγραψαν τὴν *Σ ύ μ β α σ ι ν τ ῶ ν Σ τ ε ν ῶ ν* (Ἰούλιος 1841), διὰ τῆς ὁποίας τὰ στενὰ ἐκλείοντο εἰς τὰ πολεμικὰ ὄλων τῶν κρατῶν. Ὁ νέος σουλτάνος 1841 Ἀβδὸ ὐ λ Μ ε τ ζ ἰ τ (1839—1861), ὑπεσχέθη εὐρείας μεταρρυθμίσεις καὶ αἱ Δυνάμεις καθιέρωσαν τὸ δόγμα τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας.

ΚΡΙΜΑΪΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Ὁ τσάρος Νικόλαος μετὰ τὰς σημαντικὰς ἐπιτυχίας, τὰς ὁποίας εἶχεν ἢ ρωσικὴ πολιτικὴ εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐθεώρησεν ἑαυτὸν ἀρκετὰ ἰσχυρὸν νὰ κληρονομήσῃ τὸν ἀσθενῆ ἀνθρῶπον, ὅπως ὠνόμαζε τὸν Σουλτάνον. Ἦ πολύκροτος ἀποστολὴ τοῦ *Μεντζικῶφ* (Ἰανουάριος 1853) εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπέλυσε τὸν πόλεμον. Ὁ τσάρος δηλαδὴ ἔστειλεν ἑκτακτον ἀπεσταλμένον εἰς τὸν Σουλτάνον τὸν στρατηγὸν Μεντζικῶφ καὶ ἐζήτησε μεταξὺ ἄλλων νὰ ἀναγνωρίσῃ εἰς τὴν Ρωσίαν τὸ δικαίωμα τῆς προστασίας τῶν χριστιανῶν τῆς Ὀθωμανικῆς αυτοκρατορίας. Ὁ Σουλτάνος ἠρνήθη κατὰ σύστασιν τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας καὶ ἤρχισεν ὁ πόλεμος.

Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἔκλεισαν συμμαχίαν μετὰ τῆς Τουρκίας, εἰς τὴν ὁποίαν προσεχώρησε καὶ τὸ Πεδεμόντιον

(12 Μαρτίου 1854). Τοιουτοτρόπως ἤρχισεν ὁ λεγόμενος Κ ρ ι-
 μα ἰ κ ὸ ς π ὅ λ ε μ ο ς, διότι αἱ κυριώτεραι στρατιωτικαὶ
 ἐπιχειρήσεις διεξήχθησαν εἰς τὴν Κριμαϊκὴν χερσόνησον. Ἡ
 Σεβαστούπολις, τὴν ὁποίαν μετὰ πείσματος ὑπερήσπισαν οἱ
 Ρῶσοι, κατελήφθη μετὰ μακρὰν καὶ αἱματηρὰν πολιορκίαν
 (Ὀκτώβριος 1854—Σεπτέμβριος 1855) καὶ ἡ Ρωσσία ἠναγκά-
 σθη νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ἡ μεγάλη συνδιάσκεψις, ἡ ὁποία συνῆλθεν εἰς Παρισίους
 διὰ τὸ Ἀνατολικόν, κατήρτισε τὴν Εἰ ρ ῆ ν η ν τ ὶ ν Πα-
 ρ ι σ ῖ ο ν (1856).

1856 Ὁ Εὐξείνιος Πόντος ἐκηρύχθη οὐδέτερος, ὁ πλοῦς
 αὐτοῦ καὶ τοῦ Δουνάβεως ἐλεύθερος διὰ τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα
 ὄλων τῶν κρατῶν, ἡ Ρωσσία ὑπεχρεώθη νὰ διατηρῇ ἐλάχιστον
 ἀριθμὸν πολεμικῶν εἰς τὸν Εὐξείνιον, αἱ παραδουνάβειοι ἡγε-
 μονίαι ἐτίθεντο ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Δυνάμεων καὶ ἠνώ-
 θησαν μετ' ὀλίγον εἰς μίαν ἡγεμονίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ρουμανία*.
 Ἄλλ' ὁ οὐσιωδέστερος ὅρος τῆς συνθήκης ἦτο, ὅτι αἱ Δυνάμεις
 ἠγγυῶντο τὴν ἀκεραιότητα τῆς Τουρκίας, διότι «πᾶσα πράξις
 προσβάλλουσα αὐτὴν θὰ ἐθεωρεῖτο ὡς ζήτημα εὐρωπαϊκοῦ
 ἐνδιαφέροντος».

Ὁ Ἀβδοῦλ Μετζιτ τότε διὰ πανηγυρικοῦ χάρτου *Χάτι-
 Χουμαγιὸν* (Λαμπρᾶς Γραφῆς, 6 Φεβρ. 1856) ὀνομασθέντος,
 ἐπεκύρωσε τὰς ἐπαγγελίας του. Τὰ ἐκκλησιαστικὰ δίκαια καὶ
 προνόμια τῶν χριστιανῶν ἀνεγνωρίζοντο ὡς ἔγκυρα, αἱ ὑβρι-
 στικαὶ ἐκφράσεις αἱ θίγουσαι τὰς φυλὰς ἢ θρησκείας ἔμελλε
 νὰ τιμωροῦνται αὐστηρῶς καὶ γενικῶς παρείχετο ἰσότης δικαιο-
 μάτων εἰς τοὺς χριστιανούς καὶ ὁ ἄσιατικὸς δεσποτισμὸς ἔμελλε
 νὰ μεταμορφωθῇ εἰς εὐρωπαϊκὴν εὐνομίαν. Αἱ Δυνάμεις ἐπί-
 στευσαν πραγματικῶς εἰς τὸ θαῦμα καὶ διεκήρυσαν ὅτι δὲν
 ἐδικαιοῦντο πλέον νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Τουρ-
 κίας. Ἄλλ' ἡ ἱστορία τῶν ἐπομένων ἐτῶν ἔδειξε τι ἀξίαν εἶχον
 αἱ ἐπαγγελίαι ἐκεῖναι αἱ διδόμεναι ἐπὶ τοῦ χάρτου.

Η ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1866

Ἡ Κρήτη ἀπὸ τοῦ 1840 ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ
 Σουλτάνου. Ἄλλ' οἱ Κρήτες δὲν ἔπαυσαν νὰ ζητοῦν τὴν ἔνω-
 σιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἐθνικὸν κίνημα κέντρον εἶχε τὴν

περιοχὴν τῶν Σφακίων, διότι τὸ νοτιοδυτικὸν τοῦτο ἄκρον τῆς νήσου κείμενον μακρὰν τῆς πρωτευούσης ἦτο καταλληλότερον πρὸς ἄμυναν. Ἡ Πύλη παρεχώρησε τότε τὴν νῆσον εἰς τὸν Χεδίβην Ἰσμαήλ καὶ αἰγυπτιακὰ στρατεύματα ἄπεβιάσθησαν εἰς τὴν Κρήτην καὶ ἔγιναν πολλαὶ ὑποσχέσεις, διὰ νὰ προσελκυσθοῦν οἱ κάτοικοι. Ἄλλ' οἱ Κρήτες ἐψήφισαν ἐν γενικῇ συνελύσει τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἐπανάστασις τῆς Μεγαλονήσου διήγειρε θερμοτάτας συμπαθείας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ ἐπίσημον κράτος δὲν ἐτόλμησεν ἀναφανδὸν νὰ συνδράμῃ τοὺς ἐπαναστάτας. Ἄλλως τε ὁ πολιτικὸς βίος ἦτο ἀνώμαλος εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ πέντε ὑπουργεῖα διεδέχθησαν ἄλληλα σχεδὸν ἐντὸς πέντε ἐβδομάδων. Ἀλλὰ τολμηροὶ ἀξιωματικοί, ὡς ὁ **Ζυμβρακάκης**, ὁ **Κορωναῖος** κ. ἄ. ἔσπευσαν νὰ ἐνισχύσουν τὸν ἀγῶνα, ἡ δὲ Μονη τοῦ Ἀρκαδίου μετὰ τοῦ ἀτρομήτου ἡγουμένου **Γαβριήλ** ἀνέστησε τὰς ἡμέρας τοῦ Σουλίου, ἐνῶ τὰ ἑλληνικὰ ἔμπορικά, τὸ περίφημον Ἀρκάδιον καὶ ἡ Ἐνωσις, ἀνενέωσαν τὰ κατορθώματα τοῦ ὕδραϊκοῦ ναυτικοῦ, διότι μετὰ θάρρους διέσπων τὸν τουρκικὸν ἀποκλεισμόν. Ἄλλ' οἱ Κρήτες δὲν ἐπέτυχον τὴν ἔνωσιν.

Η ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΕΞΑΡΧΙΑ

Ἀπὸ ὅλους τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς οἱ Βούλγαροι ἀφυπνίσθησαν τελευταῖοι. Ἀκόμη καὶ ἡ ὕπαρξις τῶν Βουλγάρων ἠγνοεῖτο ἐπὶ μακρόν, διότι οἱ Εὐρωπαῖοι δὲν ἔκαμνον διάκρισιν αὐτῶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους χριστιανούς. Οἱ Ρῶσσοι πρῶτοι ἀνεκάλυψαν αὐτούς, ὅταν κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1828-2829 διῆλθον διὰ τῆς χώρας των. Ἐκτοτε ἤρχισαν οἱ Βούλγαροι κινούμενοι ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τῶν Ρώσων. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶχον ἐγγχωρίους ἀρχηγούς, καθόσον καὶ αὐτοὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἀρχηγοὶ των ἦσαν Ἕλληνες, ἡ πρώτη ἐκδήλωσις τῆς ἐθνικῆς ἀφυπνίσεως παρουσιάσθη ὡς προσπάθεια ν' ἀπαλλαγῶν ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου. Διὰ τοῦτο ἦλθον εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸ Ὁρθόδοξον Πατριαρχεῖον τῆς Κων)πόλεως, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ὁποίου ὑπήγετο ἐκκλησιαστικῶς ἡ Βουλγαρία.

Οἱ Βούλγαροι ἀπήτησαν τὸν διορισμὸν βουλγάρων ἐπισκό-

πων, πρώτη δὲ ἐπιτυχία τῆς προσαθείας τῶν ἦτο ἢ οἰκοδομῇ βουλγαρικῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν Κων)πολιν (1848). Συγχρόνως ἔπαυσαν νὰ μνημονεύουν τὸ ὄνομα τοῦ Πατριάρχου εἰς τὰς ἐκκλησίας. Ἡ Πύλη ἐκθύμως ὑπεστήριξε τὸν ἀποχωρισμὸν τῶν Βουλγάρων ἐκ τοῦ Πατριαρχείου, διότι ἡ παλαιὰ ἔχθρα τῶν Τούρκων καὶ Ἑλλήνων εἶχεν ἐνταθῆ ἕνεκα τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Κρητῶν. Ἠκολούθησε λοιπὸν τὴν συμβουλήν τοῦ ὀνομαστοῦ τότε βεζύρου Φ ο υ ἄ τ π α σ ᾱ, ὅστις εἶχε συστήσει τὴν ἀπομόνωσιν τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῶν ἄλλων χριστιανῶν καὶ τὸν χωρισμὸν τῆς Βουλγαρίας ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, καὶ ὁ ἐν Κων)πόλει τότε πρεσβευτὴς τῆς Ρωσσίας **Ἰγνάτιεφ** συνηγόρησε ὑπὲρ τῆς ἰδρύσεως ἰδίας βουλγαρικῆς ἐκκλησίας.

Τὴν 27 Φεβρουαρίου 1870 διὰ φιρμανίου ἰδρύθη **Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία** περιλαμβάνουσα ὅλον τὸ βιλαέτιον τοῦ Δουνάβεως. Καὶ ἄλλαι δὲ πόλεις ἐδικαιοῦντο νὰ ταχθοῦν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἐξάρχου, ἂν ἤθελον τοῦτο τὰ δύο τρίτα τῶν κατοίκων. Ὁ Πατριάρχης βλέπων ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ παρακολύση τὴν ἰδρυσιν τῆς Ἐξαρχίας ἀφώρισε τοὺς Βουλγάρους καὶ τὸν κληρονόμους τῶν ὡς σχισματικούς. Ἀπ' ἐκείνης τῆς ὥρας ἐκηρύχθη **1870** ἀμείλικτος πόλεμος μεταξὺ πατριαρχικῶν καὶ εξαρχικῶν. Ὁ Ἐξαρχος ἤδρευεν ἐπιδεικτικῶς εἰς τὴν Κων)πολιν θέλων οὕτω νὰ δείξῃ ὅτι ἔχει τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν τῶν ἀλυτρώτων Βουλγάρων. Ἀλλὰ καὶ οἱ Τούρκοι κατενόησαν ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ χειραφέτησις τῶν Βουλγάρων ἦτο τὸ προοίμιον τῆς πολιτικῆς τῶν ἀνεξαρτησίας.

Η ΡΟΥΜΑΝΙΑ ΚΑΙ Η ΣΕΡΒΙΑ ΗΓΕΜΟΝΙΑΙ

Ἡ συνθήκη τῶν Παρισίων ἔθετε τὰς δύο παραδουναβείους ἡγεμονίας ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Δυνάμεων καὶ ὑπεχρέωνεν αὐτὰς νὰ εἰσαγάγουν τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα. Ἄλλ' οἱ κάτοικοι αὐτῶν ἤθελον νὰ ἐνωθοῦν εἰς ἓν κράτος, διότι ἀνῆκον εἰς μίαν φυλὴν καὶ ὠμίλουν τὴν αὐτὴν γλῶσσαν. Προσέκρουσαν ὁμως εἰς τὴν ἰσχυρὰν ἀντίδρασιν τῆς Αὐστρίας, ἡ ὁποία ἔχουσα ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ τῆς ρουμανικοῦς πληθυσμοὺς δὲν ἤθελε τὸν σχηματισμὸν ἐνιαίου ρουμανικοῦ κράτους. Τὸ 1859 οἱ Μολδοβλάχοι ἐξέλεξαν κοινὸν ὀσποδᾶρον τὸν **Κούζα**

καὶ μετὰ δύο ἔτη προσεκάλεσαν ὡς διαδοχικὸν ἡγεμόνα τὸν πρίγκιπα **Κάρολον Χοεντζόλλερν**. Ἐκτοτε αἱ δύο ἡγεμονίαι ἠνώθησαν καὶ μόνον ἔλαφρὸς φόρος 900 χιλ. φρ. ἔμμενεν ὡς σημεῖον ἑξαρτήσεως ἀπὸ τοῦ Σουλτάνου.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀνεγνωρίσθη καὶ ἡ Σερβία ὡς ἡγεμονία. Εἰς αὐτὴν ἐπάλαιον αἱ δύο ἐγγχώριοι δυναστεῖαι τῶν **Ὀβρένοβιτς** καὶ **Καραγεώργεβιτς** καὶ εἰς διάστημα μικρότερον τῶν 20 ἔτῶν ἥλλαξαν τρεῖς φορὰς αἱ δυναστεῖαι. Ὁ Μίλος Ὀβρένοβιτς ἀνακληθεὶς εἰς τὸν θρόνον (1858) ἀνεδείχθη εἰς τῶν διπλωματικωτάτων ἀνδρῶν τῆς Βαλκανικῆς καὶ ἔλαβε τὸ στέμμα τοῦ ἡγεμόνος παρὰ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως. Ὀλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα ὁ τουρκικὸς στρατὸς τῶν φρουρῶν ἠναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Σερβίαν. Τὰς δύο ἡγεμονίας ὑπεστήριξεν ὁ Ναπολέων Γ', ὁ ὁποῖος ἦτο πιστὸς εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν ἐθνοτήτων καὶ εἶχε μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν Βαλκανικὴν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους.

Ο ΡΩΣΣΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ 1877-1878

Ἐφορμὴν εἰς νέον ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον καὶ εἰς νέαν μεγάλην κρίσιν τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος ἔδωσαν αἱ ταραχαὶ εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας τῆς Τουρκίας.

Τὸ 1874 αἱ δύο δυτικώταται ἐπαρχίαι τοῦ Σουλτάνου, ἡ Βοσνία καὶ ἡ Ἐρζεγοβίνη, πιεζόμεναι ἀπὸ μακροῦ ὑπὸ τῶν μωαμεθανῶν μπέηδων, ἐπανεστάτησαν καὶ ἐκήρυσαν τὴν ἑνωσιν μετὰ τῆς Σερβίας. Ὅταν δὲ ἡ ἐπανάστασις μετεδόθη εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ὁ Σουλτάνος ἔδοκίμασε νὰ καταστείλῃ τὸ κίνημα δι' ἀγρίων σφαγῶν καὶ ἐρημώσεων. Ἀπέλυσε κατὰ τῶν βουλγάρων χωρικῶν στίφη βασιβουζούκων, τὰ ὁποῖα ἐντὸς μηνὸς κατεκρουήθησαν 12 χιλ. χριστιανούς. Αἰσθησὶν ἐπροξένησαν ἰδίως αἱ σφαγαὶ τοῦ Βατάκ, βουλγαρικοῦ χωρίου εἰς τὰς βορείας ὑπωρείας τῆς Ροδόπης. Αἱ βουλγαρικαὶ ὠμότητες, ὅπως ὠνομάσθησαν αἱ φρικαλεότητες ἐκεῖναι, ἐξήγειραν μεγάλην ἀγανάκτησιν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐν τῷ μεταξὺ αἱ ταραχαὶ παρέσυραν εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας τὰς δύο χριστιανικὰς ἡγεμονίας, τὴν Σερβίαν καὶ τὸ Μαυροβούνιον.

Εἰς τὴν Κων)πολιν ἐξεθρονίσθη ὁ Σουλτάνος **Ἀβδὺλ** (1861—

1876) καὶ μετ' ὀλίγον ἀνῆλθε τὸν θρόνον ὁ **Χαμίτ Β'** (1876—1908). Οἱ Τοῦρκοι τότε διὰ νὰ προλάβουν τὴν εὐρωπαϊκὴν ἐπέμβασιν, ἐσκηνοθέτησαν τὸ **Σύνταγμα** τοῦ 1876, τὸ ὁποῖον καθίστα περιττὰς τὰς μεταρρυθμίσεις, διότι ἐχάριζεν εἰς ὅλους γενικῶς τοὺς κατοίκους ἐλευθερίαν, ἀσφάλειαν καὶ ὅλα τὰ ἀγαθὰ τῆς εὐνομίας. Ὁ Σουλτάνος διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου τούτου εἶχε χρησιμοποίησει τὸν περίφημον **Μιδάτ πασᾶν**, ἓνα τῶν ἐξοχωτέρων ἀνδρῶν τῆς Τουρκίας, ἡγέτην τῶν ὀλίγων Τούρκων φιλελευθέρων καὶ μεταρρυθμιστῶν, εἰς τὸν ὁποῖον οἱ Νεότουρκοι ἀνάγουν τὴν ἀρχὴν των. Κατόπιν, ἐννοεῖται, ὁ σουλτάνος διέλυσε τὴν βουλὴν καὶ κατεδίωξε τὸν Μιδάτ.

Ἐπειδὴ εἰς τὸ μετὰξὺ ἐκινήθησαν οἱ Σέρβοι, ἡ Ρωσσία 1877 ἀπεφάσισε νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας (Ἰανουάριος 1877). Ὁ ρωστικὸς στρατὸς βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ ρουμανικοῦ ἐνίκησε τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Εὐρώπην παρὰ τὸν σοβαρὸν περισπασμόν, τὸν ὁποῖον ἐδημιούργησεν ὁ τοῦρκος στρατηγὸς Ὁσμᾶν πασᾶς εἰς τὴν Πλεύναν. Ἡ Βουλγαρία κατελήφθη καὶ ὁ ρωστικὸς στρατὸς διελθὼν τὸν Αἴμον ἐκυρίευσεν τὴν Ἀδριανούπολιν. Τότε ἐφάνη ὅτι ἡ Τουρκία ἐπιπτεν ἀβοήθητος. Ἦδη αἱ φάλαγγες τῶν Ρώσσων ἐβάδιζον κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὁ στρατηγὸς τῶν Μέγας δούξ Νικόλαος ἔστησε τὸ στρατηγεῖον του εἰς τὸ προάστειον τῆς τουρκικῆς πρωτεύουσος Ἁγίον Στέφανον. Ἄλλ' ἀμέσως ὁ ἀγγλικὸς στόλος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Προποντίδα καὶ ἐστάθμευσεν πρὸ τῆς Πριγκήπου, ἐνῶ αἱ ἀγορεύσεις τοῦ Σώλσβαρου εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων ἐδείκνυον ὡς ἐπικείμενον τὸν ἀγγλορωστικὸν πόλεμον.

Ἡ μεγάλη κρίσις κατέλαβεν ἀπροετοιμαστον τὴν Ἑλλάδα καὶ κατατριβομένην εἰς τὰ μικροκομματικά. Ἡ κυβέρνησις προσεποιήθη ὅτι πειδομένη εἰς τὰς ἀγγλικὰς συμβουλὰς ἔμεινεν οὐδετέρα. Ἄλλ' ἡ ἐθνικὴ φιλοτιμία ἐτρώθη, διότι οἱ Σλαῦοι ἔλυον ὀριστικῶς τὸ ἀνατολικὸν πρόβλημα χωρὶς νὰ λάβουν ὑπ' ὄψιν τὸν ἑλληνικὸν παράγοντα. Πρὸς στιγμὴν ἐφάνη ὅτι ἐσίγησαν τὰ κομματικά πάθη καὶ ἐσχηματίσθη Ὀικουμενικὴ Κυβέρνησις ὑπὸ τὸν γηραιὸν Κανάρη καὶ τὸν Τρικυύπην ὡς ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν. Ἄλλ'

ἡ Οἰκουμένη ἀπέτυχεν οἰκτρῶς καὶ ἡ κομματικὴ κυβέρνησις, ἡ ὁποία ἐσηματίσθη ὑπὸ τὸν Κουμουνδοῦρον προσεπάθησε νὰ κινήσῃ ἐπαναστάσεις εἰς τὴν Θεσσαλίαν, Ἡπειρον καὶ Κρήτην καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν Θεόδωρος Δεληγιάννης ἐδήλωσεν ὅτι ἡ κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ καταλάβῃ διὰ στρατοῦ τὰς ἑλληνικὰς ἐπαρχίας τῆς Τουρκίας. Ἄλλ' ἐπῆλθεν ἡ

ἀνακωχὴ Ρώσων καὶ Τούρκων, ἡ ὁποία ἐματαίωσε τὴν ἑλληνικὴν εἰσβολήν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἑλλὰς ἔμεινεν οὐδετέρα μέχρι τέλους καὶ ἡ κυβέρνησις ἐθεώρησεν ἐπιτυχίαν, διότι ἔλαβεν ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν τὴν ἀόριστον ὑπόσχεσιν, ὅτι δὲν θὰ παραγνωρισθοῦν τὰ δίκαιά της.

ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ

Οἱ νικηταὶ Ρῶσοι ἐπέβαλον τοὺς ὅρους των. Ἡ Συμβαθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, τὴν ὁποίαν ὑπεγόρευσε Θεόδωριδου—Λαζάρου, Ἱστορία τῶν Νέων Χρόνων, Ἔκδ. 1Β' 1939

ρευσαν εἰς τὸν Σουλτάνον, ἔλυε τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα ὑπὲρ τῶν Σλαύων. Τὸ σημαντικώτερον ἦτο, ὅτι δι' αὐτῆς ἐδημιουργεῖτο Μεγάλη Βουλγαρία μὲ διέξοδον εἰς τὸν Εὐξείνιον καὶ εἰς τὸ Αἰγαῖον.

Ἄλλ' ἢ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἐθεωρήθη ὡς ἔργον βίας. Ἰδίως ἡ Ἀγγλία δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνεχθῆ τὴν ρωσικὴν λύσιν τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος. Ἐπίσης καὶ ἡ Αὐστρία εἶδεν αὐτὴν μὲ δυσφορίαν, ἐκινήτοποίησε τὰς δυνάμεις τῆς καὶ ἐφάνη πρὸς στιγμὴν ὅτι ἐπίκειται σύγκρουσις Ρωσσίας καὶ Ἀγγλίας ὑποστηριζομένης ὑπὸ τῆς Αὐστρίας. Ἐμεσολάβησεν ὁμως ἡ Γερμανία καὶ αἱ ἀντίπαλοι δυνάμεις ἐδέχθησαν νὰ λύσουν τὴν διαφορὰν τῶν εἰρηνικῶς.

Τὴν 13 Ἰουνίου 1878 συνῆλθεν ἡ σπουδαιοτάτη διὰ τὰ ἀνατολικά ζητήματα *Συνδιάσκεψις τοῦ Βερολίνου*. Τὸ 1878 συνέδριον ἐχάραξε τὸν νέον χάρτην τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ὃ ὁποῖος κατὰ τύπους τουλάχιστον διετερήθη ἐπὶ τριάντα τέσσαρα ἔτη. Ἀντὶ «Μεγάλης Βουλγαρίας» ἰδρύθη μικρὰ «αὐτόνομος καὶ φόρου ὑποτελῆς ἡγεμονία ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου», ἡ ὁποία εἶχε σύνορα τὸν Δούναβιν, τὸν Αἴμον, τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ τὴν Σερβίαν. Νοτίως τοῦ Αἴμου ἰδρύθη δευτέρον βουλγαρικὸν κράτος, ἡ αὐτόνομος ἐπαρχία Ἀνατολικῆ Ρωμυλία, ὑπὸ τὴν ἄμεσον πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἀρχὴν τοῦ Σουλτάνου, ἀλλὰ διοικουμένη ὑπὸ χριστιανοῦ διοικητοῦ. Ἡ Βοσνία καὶ ἡ Ἑρζεγοβίνη παρεχωρήθησαν εἰς τὴν Αὐστρίαν ὑπὸ τύπον προσωρινῆς κατοχῆς καὶ χωρὶς ν' ἀφαιρεθοῦν τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τοῦ Σουλτάνου. Εἰς τὴν Ρωσσίαν ἐδόθη ὁ λιμὴν τοῦ Βατούμ, τὸ φρούριον τοῦ Κάρος καὶ ἐδάφη τινὰ τῆς τουρκικῆς Ἀρμενίας. Εἰς τὴν Ρουμανίαν ἔγινε τὸ ἀδίκημα, ὅτι παρεχωρήθη εἰς τὴν Ρωσσίαν ἡ Νότιος Βεσσαραβία, ἡ ὁποία εἶναι ἱστορικῶς καὶ ἐθνολογικῶς ρουμανικὴ. Ἐπίσης καὶ ἡ Σερβία δὲν ἦτο ἱκανοποιημένη ἐκ τῶν ἀποφάσεων τοῦ συνεδρίου. Ἄλλὰ ἡ Ρουμανία καὶ ἡ Σερβία ἀνεγνωρίσθησαν ὡς ἀνεξάρτητα βασίλεια. Τὸ συνέδριον διὰ θερμοῆς συνηγορίας τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας ἐπεδίκασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἡπειρον. Διαρκοῦντος δὲ τοῦ συνεδρίου ἐδημοσιεύθη σύμβασις μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Τουρκίας, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Σουλτάνος

παρέδιδεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὡς «στρατιωτικὸν σταθμὸν καὶ ἐπὶ πληρωμῇ ἔτησίου φόρου» τὴν νῆσον Κύπρον, ἡ δὲ Ἀγγλία ἀνελάμβανε νὰ προστατεύσῃ τὰς ἀσιατικὰς κτήσεις τῆς Τουρκίας ἀπέναντι τῆς Ρωσσίας.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ

Ἡ συνθήκη τοῦ Βερολίνου ἐθεωρήθη ὡς μεγάλη ἐπιτυχία τῆς ἀγγλικῆς διπλωματίας, ὃ Δισραέλι ἐπέστρεψε θριαμβεύων ἐκ Βερολίνου, ἡ βουλή ἐπευφήμησεν αὐτὸν καὶ ἡ βασίλισσα Βικτωρία ἀπένειμεν εἰς αὐτὸν τὸ ἀξίωμα τοῦ κόμητος Μπήκονσφιλδ (Beaconsfield). Οἱ δὲ Ἕλληνες ηὐλόγησαν τὸ ὄνομα τοῦ Σώλσβαρν, διότι εἶχε καταλύσει τὴν συνθήκην τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, καὶ μεγάλη ἦτο ἡ ἀνακούφισις εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι ἡ Μακεδονία διέφυγε τὴν βουλγαρικὴν κυριαρχίαν. Ἡ αὐστριακὴ διοίκησις ἐν Βοσνίᾳ καὶ Ἑρζεγοβίνῃ μετέβαλε τὰς δύο ταύτας ἀγρίας ἐπαρχίας εἰς χώραν πολιτισμένην, μολονότι οἱ ὑπήκοοι δὲν ἠγάπησαν τοὺς ἐκπολιτιστάς. Οἱ δὲ Σέρβοι μεγαλοῦδεᾶται ἐθεώρησαν ὡς ἀνοσιούργημα τὴν ἀπόσπασιν τῶν σερβικῶν ἐκείνων ἐδαφῶν ὑπὸ τῆς Αὐστρίας. Πλὴν τούτων μέγα μέρος χριστιανῶν παρέμεινεν ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν, οὐδεὶς δὲ ἐκ τῶν χριστιανικῶν λαῶν εἶχε συμπληρώσει τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα. Μέγιστον ἐλάττωμα τῆς συνθήκης ἦτο ἡ παραχώρησις τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης εἰς τὴν Αὐστρίαν, διὰ τῆς ὁποίας αὕτη καθίστατο Βαλκανικὴ δύναμις καὶ ἔστρεφε τὸ βλέμμα πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην.

Διὰ ταῦτα ἡ συνθήκη τοῦ Βερολίνου ἐθεωρήθη ὡς προσωρινὸν καθεστῶς. Αὐταὶ δὲ αἱ ὑπογράψασαι αὐτὴν Δυνάμεις παρέβησαν αὐτὴν, ὁσάκις ἐδόθη εὐκαιρία. Πρώτη ἡ Τουρκία ἐδυστρόπησε νὰ παραχωρήσῃ τὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπιδικασθέντα ἑδάφη. Ἄλλ' ὅμως ἐσήμαινε σημαντικὴν πρόοδον τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος, διότι καθιέρου τὸ δόγμα ἡ Β α λ κ α ν ι κ ῆ δ ι α τ ο ὺ ς Β α λ κ α ν ί ο υ ς.

II. ΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ ΑΠΟ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΠΡΟΣΑΡΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΡΩΜΥΛΙΑΣ

Μετὰ πολλὰς προστριβὰς παρεχωρήθη ἡ Θεσσαλία καὶ ὃ

νομὸς Ἄρτης εἰς τὴν Ἑλλάδα (1882). Μετὰ τρία ἔτη, μόλις δηλαδὴ εἶχον περάσει ἐπτὰ ἔτη ἀπὸ τῆς Βερολινείου συνθήκης, ἡ Βουλγαρία προσήρτησε τὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν. Κατὰ 1882 τὸ διάστημα τοῦτο ἡ νέα ἡγεμονία εἶχε δεῖξει σημεῖα ζωῆς καὶ προόδου. Συγχρόνως ἔγινε σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν πολιτικὴν της, διότι ἐσχηματίσθη ἀντιρωσικὸν ρεῦμα. Ὁ πρῶτος ἡγεμὼν τῆς Βουλγαρίας **Ἀλέξανδρος Βάττενμπεργ** (Battenmberg), υἱὸς τοῦ πρίγκιπος τῆς Ἑσσης καὶ ἀνεψιὸς τοῦ τσάρου, ἠκολούθησε τὸ ρεῦμα τοῦτο καὶ ἐξωθούμενος ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς Σοβριάνε (βουλῆς) **Σταμπούλωφ** εἰσηλθεν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ του εἰς τὴν Φιλιππούπολιν. Ὁ τσάρος κατελήφθη ὑπὸ τοιαύτης ἀγανακτήσεως, ὥστε διέγραψε τὸν ἀνεψιὸν του ἐκ τοῦ καταλόγου τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ καὶ ἀνεκάλεσεν ἐκ Βουλγαρίας τοὺς ρώσους ἀξιωματικούς. Ἀλλὰ τὸ βουλγαρικὸν κίνημα ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ ἰδίως ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας, διότι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε μεταστραφῆ σημαντικῶς ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ. Οἱ ἄγγλοι διπλωμάται δηλαδὴ παρετήρησαν ὅτι ἡ Βουλγαρία δὲν εἶχε διάθεσιν νὰ γίνῃ ἐπαρχία ἢ ὀρμητήριον τῆς Ρωσσίας καὶ ὅτι τὸ ἀσφαλέστερον μέσον νὰ ἀποκλείσουν τὴν Ρωσσίαν ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου ἦτο νὰ σχηματίσουν ἰσχυρὰν Βουλγαρίαν. Διὰ τοῦτο ὁ Σουλτάνος κατὰ συμβουλήν τῆς Ἀγγλίας περιορίσθη εἰς διαμαρτυρίαν μόνον χωρὶς νὰ καταφύγῃ εἰς τὰ ὄπλα.

Βιαιότερον ἐξηγέρθησαν οἱ δύο ἀντίπαλοι τῆς Βουλγαρίας, ἡ Σερβία καὶ ἡ Ἑλλάς. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σερβίας Μιλάνος ἐδήλωσεν ὅτι θὰ ἐβράδιζε κατὰ τῆς Σόφιας καὶ τὴν 2 Νοεμβρίου 1885 ἤρχισαν αἱ συγκρούσεις. Κατ' ἀρχάς οἱ ἀπειροπόλεμοι Βούλγαροι ἐθορυβήθησαν, ἀλλ' ὁ Βάττενμπεργ ἐνίκησε τοὺς Σέρβους παρὰ τὴν **Σλίβνιτσαν** μετὰ τριήμερον μάχην. Ὁ πόλεμος ἐπερατώθη μετὰ 14 ἡμέρας τῇ ἐπεμβάσει τῆς Αὐστρίας καὶ τὸ πρῶν καθεστῶς ἐπανῆλθεν, ἀλλ' ἡ νέα ἡγεμονία ἀπέκτησεν αἴγλην. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ πρωθυπουργὸς **Θεόδωρος Δηληγιάννης** ἐξέδωκε πατριωτικὸν δάνειον ἐκ 300 ἑκατομμυρίων δραχμῶν, ἐκάλεσε δύο ἡλικίας καὶ παρεκίνησε τὸν λαὸν εἰς διαδηλώσεις ζητῶν τὴν Βερολινεῖον γραμμὴν χάριν ἀποκαταστάσεως τῆς ἰσορροπίας μεταξὺ τῶν διαφόρων φυλῶν τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Ἀλλ' αἱ Δυνάμεις

πλὴν τῆς Γαλλίας ἀπέκλεισαν τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰ παράλια τῆς Ἑλλάδος (26 Ἀπριλίου), ὁ Δεληγιάννης ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῆ καὶ ὁ Τρικούπης ἔλθων εἰς τὴν ἀρχὴν διέταξε τὴν ἀποστράτευσιν. Ἡ βραχεῖα αὕτη κρίσις ἐβάρυνε τὴν Ἑλλάδα δι' 95 ἑκατομ. δραχμῶν.

Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΤΡΙΚΟΥΠΗ

Τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἔτους 1886 ἐπηκολούθησε σχετικῶς μακρὰ περίοδος ἡσυχίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Κατὰ τὰ τέσσαρα

Χαρίλαος Τρικούπης

ἐπόμενα ἔτη ἐκυβέρνησεν ὁ Χαρίλαος Τρικούπης, ὁ ὁποῖος ἔστρεψε τὴν προσοχὴν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν καὶ εἰς

τὴν ἐπέλεσιν εἰρηνικῶν ἔργων. Ἀνεδείχθη ὁ πρῶτος ἄξιος λόγου πολιτευτῆς τῆς Ἑλλάδος ἐπιβαλλόμενος διὰ τοῦ ἥθους καὶ τοῦ λόγου. Ἀποβλέπων εἰς ἀπωτέρους σκοποὺς ἐπεχείρησε νὰ διοργανώσῃ τὴν Ἑλλάδα οικονομικῶς καὶ νὰ εἰσαγάγῃ τὸν τεχνικὸν πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης.

Ὁ *Χαρίλαος Τρικούπης* (1832 - 1896) ἐγεννήθη εἰς τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἦτο υἱὸς τοῦ ἱστοριογράφου τῆς ἐπαναστάσεως Σπυρ. Τρικούπη. Ἐτυχεν ἐπιμελεστάτης ἀνατροφῆς καὶ παιδείας σπουδάσας νομικὰ εἰς Παρισίους. Βραδύτερον ἐργάσθη ὡς ἀκόλουθος καὶ γραμματεὺς τῆς ἐν Λονδίῳ ἑλληνικῆς πρεσβείας, τὴν ὁποίαν διηύθυνε τότε ὁ πατήρ του. Ὁ Τρικούπης προσεπάθησε νὰ μεταρρυθμίσῃ τὴν παρ' ἡμῖν κοινουβουλευτικὴν πολιτικὴν καὶ νὰ ἐξυψώσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐκ τῆς πρωτογόνου καταστάσεως εἰς χώραν εὐρωπαϊκὴν. Εἶναι ὁ πρῶτος ἡγέτης τῆς προοδευτικῆς τάσεως ἐν Ἑλλάδι. Ἄλλ' οὐδέποτε ἀπέκτησε δημοτικότητα, ἐνῶ ὁ πολιτικός του ἀντίπαλος Θεόδωρος Δεληγιάννης, ἡγέτης τῆς συντηρητικῆς τάσεως, ἦτο δημοφιλής, διότι ἐκολάκευε τὰς ἀδυναμίας καὶ τὰ πάθη τοῦ ὄχλου. Διὰ τοῦτο συνήθως ἐπετύγγανε κατὰ τὰς ἐκλογάς, ἐνῶ ὁ Τρικούπης ἐκαλεῖτο σχεδὸν πάντοτε, διὰ νὰ περιορίσῃ τὴν κατάστασιν, ὅταν ἐκεῖνος ἐξώθει τὰ πράγματα εἰς τὸ ἀπροχώρητον. Κατὰ τὰς ἐκλογάς τοῦ 1895 ὑπέστη πολιτικὴν ἤτταν μὴ ἐκλεχθεὶς οὔτε βουλευτής. Διὰ τοῦτο ἀπεσύρθη ὀριστικῶς τῆς πολιτικῆς καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν εἰς τὰς Κάννας τῆς Γαλλίας. Ὁ Τρικούπης εἶχεν ἰσχυρὰν θέλησιν, διάνοιαν φωτεινὴν, γνώσεις εὐρυτάτας καὶ εἶναι ἀναμφιβόλως μία ἐκ τῶν ἐπιβλητικωτάτων προσωπικοτήτων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος.

Ὁ Τρικούπης ἐπεξέτεινε τὸ δίκτυον τῶν σιδηροδρόμων, ἐνίσχυσε τὸ ναυτικὸν καὶ ἐδαπάνησεν ἀφθόνως ὑπὲρ δημοσίων ἔργων. Αἱ νεώτεροι γενεαὶ διετήρησαν ζωηρὰν τὴν ἀνάμνησίν του ὡς μεγάλου πολιτικοῦ.

Ο ΦΕΡΔΙΝΑΝΔΟΣ ΗΓΕΜΩΝ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

Ὁ Βάτιενμπεργ ἐπεσε θῦμα τῆς ρωσικῆς δυσμενείας καὶ ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ. Ὁ νέος ἡγεμὸν τῆς Βουλγαρίας *Φερδινάνδος* ἀνῆλθε τὸν θρόνον «τῶν ἐνδόξων Βουλγάρων βασιλέων» κατεχόμενος ὑπὸ μεγαλοβουλγαρικῶν σχεδίων. Κατὰ τὰ ἐπτά πρῶτα ἔτη τῆς ἡγεμονίας του ἐκυβέρνησε τὴν Βουλγαρίαν ὡς ἀπόλυτος κύριος ὁ *Σταμπούλωφ*, ὁ ἡγέτης τῆς ἀντιρωσικῆς μερίδος, ὁ ὁποῖος προσεπάθησε διὰ παντός

μέσου να ἀπαλλάξη τὴν Βουλγαρίαν ἐκ τῆς ρωσικῆς κηδεμονίας. Ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἦτο ὁ ἰσχυρὸς ἀνὴρ, ὁ ὁποῖος ἐπάταξε τοὺς ἐσωτερικοὺς ἀντιπάλους καὶ ἐχάραξε τὰς γενικὰς γραμμὰς τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Βουλγαρίας, ἡ ὁποία συνίστατο εἰς τὴν προσέγγισιν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν καὶ εἰς τὸν ἀμείλικτον πόλεμον κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Σέρβων. Περιποιηθεὶς τὸν Σουλτάνον ἐπέτυχε πολλὰς παραχωρήσεις, ἐδημιούργησε σχολὰς καὶ ἐπισκοπὰς εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ ἤρχισε προσηλυτιστικὴν ἐργασίαν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Καὶ ὅταν ὁ Τρικούπης ἐπρότεινε εἰς αὐτὸν βαλκανικὴν συμμαχίαν, κατήγγειλε τὰ σχέδια εἰς τὸν Σουλτάνον. Ἀλλὰ τέλος ὁ Φερδινάνδος ἀπεμάκρυνεν ἐκ τῆς ἀρχῆς τὸν Σιαμπούλωφ, ὁ ὁποῖος ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων του.

Ο ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ 1897

Ἡ Κρήτη ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ τοῦ 1878 συμφώνως πρὸς τὴν σύμβασιν τῆς Χαλέπας, τὸν συνταγματικὸν δηλαδὴ χάρτην, τὸν ὁποῖον εἶχον συντάξει οἱ ἐν Κρήτῃ πρόξενοι τῶν Δυνάμεων συνελθόντες εἰς τὸ προάστειον τῶν Χανίων Χαλέπαν. Ἀλλ' οἱ χριστιανοὶ δὲν ἦσαν εὐχαριστημένοι ἐκ τῆς διοικήσεως, διότι οἱ Τούρκοι παρεβίαζον διαρκῶς τὴν σύμβασιν. Διὰ τοῦτο ἡ μεγαλόνησος ἐταράσσετο ἀπὸ τοῦ 1889. Οἱ μωαμεθανοὶ τῆς νήσου ἐνθαρρυνόμενοι ἐκ τοῦ Γιλδίτζ προεκάλεσαν ταραχὰς, ὥστε ὁ Σουλτάνος διώρισεν ὀθωμανὸν διοικητὴν. Τέλος μετὰ ἔκρυθμον κατάστασιν ἕξ ἐτῶν, τὴν 12 Μαΐου 1896, ἐξεροράγη ἡ τελευταία κρητικὴ ἐπανάστασις δι' αἱματηρᾶς συγκρούσεως εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Χανίων καὶ οἱ Κρητῆς ἐκήρυξαν τὴν ἔνωσιν μετὰ τὴν Ἑλλάδα.

Τὸ ἄγγελμα τῆς σφαγῆς χριστιανῶν ἐν Χανίοις παρήγαγε παμμέγιστον ἔρεθισμὸν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ οἱ ἐκ Κρήτης πρόσφυγες ἀπῆλθον τεραστίας δαπάνας, ἐνῶ οἱ ἐν Ἀθήνας ἐγκατεστημένοι Κρητῆς ἐκίνουν τὰ πάντα ὑπὲρ τῆς ἐπεμβάσεως.

Τότε ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως πρίγκιψ Γεώργιος ἀπέπλευσεν ἐκ Πειραιῶς μετὰ στολίσκου τορπιλικῶν, ὅπως παρεμποδίσῃ τὴν ἀπόβασιν τουρκικῶν ἐνισχύσεων εἰς τὴν Κρήτην, καὶ τὴν 3 Φεβρουαρίου 1897 ἑλληνικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην **Τιμολέοντα Βάσσον** ἀναχωρήσας ἕξ Ἀθηνῶν ἐν

μέσω ἀπεριγράπτου ἐνθουσιασμοῦ ἀπεβιβάσθη πρὸς δυσμὰς τῶν Χανίων καὶ κατέλαβε τὴν νῆσον ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ φιλοπόλεμος ἔρεθισμὸς ἠϋξάνεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηναίων ἐκυριάρχουν οἱ Ζητωπόλεμοι. Ἡ **Ἑθνικὴ Ἐταιρεία** διωργάνωσεν εἰσβολὴν ἀτάκτων εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος καὶ ὁ βασιλεὺς προσφωνῶν τὸν λαὸν εἶπεν ὅτι θὰ ἐτίθετο ἐπὶ κεφαλῆς ἑκατὸν χιλιάδων στρατοῦ, ἐλπίζων κατὰ βάθος ὅτι αἱ Δυνάμεις δὲν θὰ ἐπέτρεπον τὴν σύρραξιν. Καθ' ὅλον τὸν ἑλληνισμὸν ἐπεκράτει ἀκραιφνῆς ἐνθουσιασμὸς καὶ πατριωτικὴ ἐξέγερσις, ἀφθονοὶ δὲ συνδρομαὶ συνέρρεον ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον. Ἄλλ' ἢ Ἑλλάς δὲν ἦτο ὠργανωμένη στρατιωτικῶς, ἐπεκράτει δὲ μεγίστη ἀταξία εἰς ὅλας τὰς ὑπηρεσίας, ἐνῶ ὁ τουρκικὸς στρατὸς δὲν εἶχε μὲν τὰς ἀρετάς, τὰς ὁποίας διεφήμιζον οἱ ὀργανωταὶ αὐτοῦ Γερμανοί, ἦτο ὅμως πολυαριθμότερος καὶ ἀσυγκρίτως πλουσιώτερον ἐφωδιασμένος.

Διὰ τοῦτο ὁ Σουλτάνος ἐνθαρουνόμενος ὑπὸ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Αὐστρίας ἐκήρυξε τὴν 5 Ἀπριλίου τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀφοῦ εἶχεν ἐξασφαλίσαι τὴν οὐδετερότητα τῆς Βουλγαρίας καὶ Σερβίας διὰ παραχωρήσεως ἐπισκοπῶν, ἐμπορικῶν πρᾶκτορείων καὶ σχολῶν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν ὁ Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897.

Ὁ πόλεμος διαρκέσας τριάκοντα ἡμέρας (8 Ἀπρ - 8 Μαΐου) ὑπῆρξεν ἀτελεύτητος σειρὰ ἑλληνικῶν ἠττῶν κατὰ ξηρὰν, ἐνῶ ὁ ὑπέρτερος ἑλληνικὸς στόλος διὰ τῆς ἐπιβολῆς τῶν Δυνάμεων ἔμενεν ἀπρακτος. Κατ' οὐσίαν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἀπετελεῖτο ἐκ δύο μεραρχιῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἢ μία ἔδρα εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἢ ἄλλη εἰς τὴν Ἠπειρον. Τὴν γενικὴν ἀρχιστρατηγίαν εἶχεν ὁ διάδοχος **Κωνσταντῖνος**. Εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὁ τοῦρκος στρατηγὸς **Ἐτὲμ Πασᾶς** μετὰ πεισματῶδη σύγκρουσιν εἰς τὰ στενὰ τῆς Μελούνας καὶ τὴν μάχην εἰς Ρεβένι κατέλαβε τὴν Λάρισαν, τὴν ὁποίαν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐξεκένωσεν, ἐνῶ ὁ Κομμουνιστοὺς δὲν κατώρθωσε διὰ τῆς μάχης τῶν Πέντε Πηγαδίων ν' ἀνοίξῃ τὴν ὁδὸν πρὸς τὰ Ἰωάννινα.

Ὁ Δεληγιάννης ἀνετρόπη καὶ τὴν ἀρχὴν ἀνέλαβεν ὁ **Δημήτριος Πάλλης**, ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπολιτεύσεως (17 Ἀπριλίου). Τὴν ἐπομένην ὁ συνταγματάρχης Σμολένσκης ἀπέκρουσεν ἰσχυρὰν ἐπίθεσιν τῶν Τούρκων παρὰ τὸ Β ε λ ε σ τ ῖ ν ο ν. Ἄλλ' ὁ πόλεμος ἦτο χαμένος διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν 5 Μαΐου ἡ ἦττα παρὰ τὸν Δομοκὸν ἦνοιξε τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Λαμίαν. Αἱ Ἀθῆναι κατελήφθησαν ἀπὸ πανικόν.

Αἱ Δυνάμεις ἐπενέβησαν τότε καὶ τὴν 7 Μαΐου ὑπεγράφη ἡ ἀναχωρή, ἀφοῦ πρότερον ὁ στρατὸς τοῦ Βάσσου εἶχεν ἀναχωρήσει ἐκ Κρήτης. Διὰ τῆς εἰρήνης, ἡ ὁποία ὑπεγράφη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν 22 Νοεμβρίου, ὁ Σουλτάνος ὑπεχρεώθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Θεσσαλίαν ἔξαιρέσει δύο χωρίων καὶ τινων στρατηγικῶν θέσεων παρὰ τὰ σύνορα. Ἡ Ἑλλάς ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ ἀποζημίωσιν ἕξ 100 ἑκατομμυρίων καὶ νὰ δεχθῆ συγχρόνως τὸν ξένον διεθνῆ οἰκονομικὸν ἔλεγχον. Τὸ δὲ κρητικὸν πρόβλημα μετὰ μακρὰν παρέκκλισιν ἔλαβε προσωρινὴν λύσιν. Τὴν 14 Νοεμβρίου 1898 αἱ Δυνάμεις πλὴν τῆς Γερμανίας καὶ Αὐστρίας διώρισαν τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Ἑλλάδος **Πρίγκιπα Γεώργιον** ἀρμοστήν τῆς Κρήτης.

Ο ΕΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἡ Μακεδονία ἀπέβαινε θέατρον ἀγριωτάτου ἀνταγωνισμοῦ, διότι Ἕλληνες, Βούλγαροι καὶ Σέρβοι προσέβλεπον εἰς αὐτὴν ὡς εἰς τὸ στάδιον ἐδαφικῆς ἐπεκτάσεως. Τὸ ἀνθηρότερον καὶ σημαντικώτερον μέρος τῶν κατοίκων αὐτῆς ἦσαν Ἕλληνες. Ἀλλὰ ὑπῆρχον καὶ βουλγαρόφωνοι χωρικοὶ εἰς τὰ βόρεια τῆς χώρας, ὀλιγώτεροι Σέρβοι εἰς τὰ βορειοδυτικὰ καὶ ὀλίγοι Κουτσόβλαχοι διεσπαρμένοι εἰς τὰ ὄρεινὰ ἰδίως διαμερίσματα. Ὅλοι αὐτοὶ ἦσαν χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι, ἀνεγνώριζον μέχρι πρὸ μικροῦ ὡς ἀρχὴν τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην καὶ δὲν εἶχον συνείδησιν, ὅτι διέφερον ἐθνικῶς ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Ἄλλ' ὁ ἔξωθεν προσηλυτισμὸς δὲν ἤργησε ν' ἀνάψῃ τὸ μῖσος μεταξὺ τῶν φυλῶν τῆς Μακεδονίας καὶ νὰ φέρῃ μάχαιραν μεταξὺ αὐτῶν.

Οἱ Βούλγαροι διὰ παντὸς μέσου ἐπεδίωκον νὰ ἐξεγείρουν τοὺς βουλγαροφώνους χωρικοὺς τῆς Μακεδονίας κατὰ τοῦ Πατριαρχείου. Κατ' ἀρχὰς διεξῆγον εἰρηνικώτερον τὸν ἀγῶνα

προσηλυτίζοντες τούς χωρικούς εις την Ἐξαρχίαν καὶ ιδρύοντες σχολεῖα. Ἐθρασύνθησαν ὅμως ἰδίως ἀπὸ τοῦ ἀτυχοῦς Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1897. Κατὰ τούς χρόνους ἐκείνους ἡ γερμανοαυστριακὴ διπλωματία διὰ ν' ἀπομακρύνῃ τούς Βουλγάρους ἀπὸ τὴν Ρωσσίαν καὶ ἀπὸ τὰς Δυτικὰς δυνάμεις, ἐκολάκευεν αὐτοὺς ὑποβάλλουσα παραλογωτάτας ἰδέας. Οἱ Βούλγαροι ἤρχισαν νὰ κηρύττουν ὅτι εἶναι οἱ Π ρ ῶ σ σ ο ι τ ῆ ς Ἀ ν α τ ο λ ῆ ς, ἡ νέα καὶ ἰσχυρὰ φυλὴ τῆς Βαλκανικῆς, ἡ προωρισμένη νὰ κυριαρχήσῃ τῆς χερσονήσου καὶ νὰ ἐξαφανίσῃ ἢ ν' ἀπορροφήσῃ τὰς λοιπὰς φυλάς. Ἰδίως ἐξεφράζοντο μὲ περιφρόνησιν διὰ τούς Ἑλληνας, τούς ὁποίους ἐθεώρουν, ὅπως οἱ Γερμανοὶ τούς Γάλλους, ὡς γηρασμένην καὶ παρακμάζουσαν φυλὴν, ἡ ὁποία ἐμελλε καὶ ἔπρεπε νὰ ἐξαφανισθῇ. Μετ' ὀλίγον εἰσῆλθασαν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἄγριοι κομιτατζῆδες, οἱ ὅποιοι ἐπωφελοῦμενοι ἐκ τῆς παραλύσεως τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς ἐλήστευον καὶ ἐδολοφόνουν δι' ὄλων τῶν εἰδῶν τῶν ὄπλων. Προπάντων κατεδίωκον τούς διδασκάλους, ἱερεῖς καὶ ἰατροὺς, κατέστρεφον τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ ἐφόνευον τούς Ἕλληνας προκρίτους.

Ἄλλὰ δὲν ἦσαν μόνον οἱ Βούλγαροι οἱ διεκδικοῦντες τὴν Μακεδονίαν. Οἱ Σέρβοι ἐπίσης εἰργάζοντο διὰ τὴν παλινόρθωσιν τοῦ σερβικοῦ πατριαρχείου τοῦ Ἰπεκίου.

Αἱ περιστάσεις ἠνθόνησαν τούς ἐχθρούς τοῦ ἑλληνισμοῦ, διότι οἱ Βούλγαροι ἐπανειλημμένως ἐπέτυχον παραχωρήσεις ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας. Αἱ μεταρρυθμιστικαὶ προσπάθειαι τῶν Δυνάμεων βραδέως γινόμεναι καὶ κακῶς ἐφαρμοζόμεναι ὡς ἐκ τῆς διαφωνίας αὐτῶν ἐπέτεινον τὴν ἀναρχίαν. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις ταύτας κατενοήθη εἰς τὰς Ἀθήνας ὅτι ἐχρειάζετο βία κατὰ τῆς βίας καὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1904 εἰσῆλθον τὰ ἑλληνικὰ ἀνταρτικὰ σώματα εἰς τὴν Μακεδονίαν, κρηττες δὲ πολεμισταὶ ἐνίσχυσαν τὸν ἀγῶνα. Ὁ **Παῦλος Μελάς**, ἀξιωματικὸς τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐξ ἐπιφανεστάτης οἰκογενείας τῶν Ἀθηναίων, πεσὼν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος, ἀπέβη ἐθνικὸς ἥρωσ. Πολλοὶ ἀνώτεροι καὶ κατώτεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ παρητήθησαν τῆς θέσεώς των, ἐτέθησαν ἐπὶ κεφαλῆς ἐνόπλων ὁμάδων καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ὁ ἀγὼν ἦτο τραχὺς. Τὰ ἀνταρτικὰ σώματα εἶχον νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸν

τουρκικὸν στρατὸν καὶ τοὺς βουλγάρους κομιτατζήδες. Ἐπεδείχθη ὅμως διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν τί δύναται νὰ κατορθώσῃ ὁ πατριωτικὸς ἐνθουσιασμός. Οἱ Ἕλληνες ἀντάρται ἠγωνίσθησαν μὲ αὐταπάρησιν καὶ ἥρωισμόν, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι κατώτερος ἄλλων ἱστορικῶν περιόδων τοῦ ἔθνους μας. Τὸ μακεδονικὸν ἔδαφος ποτισθὲν ἀπὸ ποταμοὺς ἑλληνικοῦ αἵματος κρύπτει εἰς τὰ βάθη του ὅσα ἄληθινῶν ἀλλ' ἀφανῶν ἡρώων. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς Μακεδονίας ἐβοήθησε τὸν ἀγῶνα. Τὰ σχολεῖα καὶ τὰ μοναστήρια ἦσαν αἱ μυστικαὶ βάσεις τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων.

Οἱ Βούλγαροι ἐταράχθησαν εἰς τὰς ἀρχάς. Συνελθόντες ὅμως ἀπὸ τὴν πρώτην κατάπληξιν ἔδωκαν νέαν μορφήν εἰς τὴν δρᾶσιν των. Ἐπέτυχον νὰ ὀργανώσουν ἐσωτερικῶς τὰ βουλγαρίζοντα διαμερίσματα καὶ ὥπλισαν τοὺς ἐγγχωρίους βουλγαροφώνους. Τοιοῦτοτρόπως οἱ χωρικοὶ τὴν νύκτα ἔκαμνον ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν ἑλληνικῶν χωρίων καὶ τὴν ἡμέραν ἦσαν εἰρηνικοὶ γεωργοί. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἐβράδυναν νὰ ἀντιληφθοῦν τὴν μεταβολὴν καὶ ἔθεσαν καὶ αὐτοὶ εἰς ἐφαρμογὴν τὴν λεγομένην ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν. Τοιοῦτοτρόπως δὲν ἐφαίνεται τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνος, ἀλλ' οἱ Βούλγαροι ἐδιδάχθησαν ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ περιτρέχουν καὶ νὰ τρομοκρατοῦν τὴν Μακεδονίαν ἀτιμωρητεῖ, καὶ ἡ ἀτυχῆς χώρα ἀπηλλάγη κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τὴν τρομοκρατικὴν δρᾶσιν τῶν ἀγρίων κομιτατζήδων.

Η ΝΕΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Ὁ Σουλτάνος Ἀβδουλ Χαμίτ (1876-1909) κατέστη ὀλίγον κατ' ὀλίγον τέλειος ἀπολυταρχικὸς μονάρχης. Κατήργησε τὸ ὑπὸ τοῦ Μιδὰτ εἰσαχθὲν σύνταγμα καὶ συνεκέντρωσε πᾶσαν ἐξουσίαν εἰς χεῖρας του. Πᾶσαι αἱ φυλαὶ ὑπέστησαν τὴν πίεσίν του, ἀλλ' ἰδίως κατεδίωξε τοὺς ὀπαδοὺς τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν, τῶν ὁποίων ἄλλοι εὔρον τὸν θάνατον εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Βοσπόρου, ἄλλοι ἔμειναν ἐξόριστοι ἐπὶ μακρὰ ἔτη εἰς τὰς ἐπαρχίας. Οἱ παλαιοὶ συνεργάται τοῦ Μιδὰτ καὶ οἱ ὀπωσδήποτε ὑποπτοὶ καὶ οἱ μὴ ἀνεχόμενοι τὸν χαμιτικὸν ζυγὸν ἔφευγον εἰς τὴν Εὐρώπην. Οὗτοι ὀνομασθέντες **Νεότουρκοι** εἰργάζοντο διὰ τὴν κατάλυσιν τῆς χαμιτικῆς αὐταρχίας.

Οἱ Νεότουρκοι ἐπὶ μακρὸν ἐθεωροῦντο ὑπὸ τῆς εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας ὡς φαντασιοκόποι, ἐφόσον μένοντες εἰς τὴν Εὐρώπην ἐζήτουν διὰ δημοσιευμάτων ν' ἀνατρέψουν τὸν Χαμίτ. Ἀπὸ τινος ὁμως εἶχον εὐρὴ πρακτικώτερον μέσον τὸν προσηλυτισμὸν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Τότε συνεστήθη ὑπὸ ἀξιωματικῶν τὸ κομιτᾶτον **Ἔνωσις** καὶ **Πρόοδος**, τὸ ὁποῖον προεκάλεσε καταπληκτικὰ γεγονότα εἰς τὴν Βαλκανικὴν.

Τὴν κήρυξιν τῆς Νεοτουρκικῆς ἐπαναστάσεως ἐπέσπευσεν ὁ φόβος ἐξωτερικῆς ἐπεμβάσεως, διότι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους συνητήθη ἐν **Ρεβάλ**, πλησίον τῆς Πετρουπόλεως, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ἐδουάρδος Ζ' μετὰ τοῦ τσάρου. **1908** Διεδίδετο ὅτι οἱ δύο ἡγεμόνες εἶχον ἀποφασίσει τὸν διαμελισμὸν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας. Τὸ κίνημα ἤρχισεν ἐκ διαφόρων σημείων ὑπὸ τοὺς τολμηροὺς ἀξιωματικοὺς **Νιαζί** καὶ **Ἐμβέρ**. Ὁ σουλτάνος ἔντρομος ἀνήγγειλε τὴν 11 Ἰουλίου διὰ φερμανίου τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ συντάγματος, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀνασταλῆ τὸ 1875.

Τὸ ἄγγελμα διήγειρε κολοσσιαίαν χαρὰν, ὅσῃν σπανίως εἶχον αἰσθανθῆ οἱ λαοὶ τῆς Τουρκίας. Ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐνόμιζον ὅτι ἡ Τουρκία μετεβλήθη αἴφνης εἰς παραδείσον. Μίσση καὶ δυστυχίαι αἰῶνων ἐλησμονήθησαν, τὰ ἑλληνικὰ καὶ βουλγαρικὰ σώματα τῆς Μακεδονίας συνηδελφώθησαν καὶ ἐπανηγύρισαν μετὰ τῶν Τούρκων. Ἡ μαγικὴ λέξις **Σύνταγμα** ἐγοήτευσεν καὶ τοὺς Εὐρωπαίους. Αὐτοὶ δὲ οἱ ψυχραῖμοι καὶ διορατικοὶ ἄγγλοι διπλωμάται ἠπατήθησαν καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Ἐδουαρδ Γρεῦ ἐδήλωσεν ὅτι «τὸ μακεδονικὸν ζήτημα καὶ ἄλλα ὁμοίου χαρακτῆρος μέλλουν νὰ ἐκλείψουν τελείως».

Διστακτικώτεροι πάντων ἦσαν οἱ Ἕλληνες καὶ ὁ Πατριάρχης Ἰωακεῖμ διείδεν ὅτι ἡ θέσις τῶν χριστιανῶν τῆς Τουρκίας θ' ἀπέβαινε χειροτέρα ὑπὸ τὸ νέον καθεστῶς. Οἱ Νεότουρκοι ἐδικαίωσαν αὐτοὺς κατορθώσαντες ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου νὰ ἐξαντλήσουν τὴν κολοσσιαίαν ἐμπιστοσύνην, τὴν ὁποίαν εἶχον ἀποκτήσει εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην, διότι ἀπεδείχθησαν παλαιότουρκοι εἰς τὴν ψυχὴν καὶ τὰ ἔνστικτα μετὰ σιλβώματος μόνον παρισινής ἡμερώσεως. Εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν ἐκήρυξαν ὅτι θὰ ἐκτουρκίσουν

τὰς ἐθνότητας τῆς Τουρκίας, διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους, τὴν ὁποίαν οἱ κατακτηταὶ Σουλτάνοι δὲν εἶχον κατορθώσει ἐκ νωθρότητος ἢ ἐλλείψεως πολιτικοῦ νοῦ. Διὰ τοῦτο ἐστρέφοντο κατὰ τοῦ Πατριαρχείου καὶ δὲν ἐλάμβανον ὑπ' ὄψει τὰ προνόμια.

Ὁ Χαμίτ ἐνόμισεν ὅτι ἦτο δυνατόν ν' ἀνατρέψῃ τὸ κομιτᾶ-τον καὶ τὴν 31 Μαρτίου 1909 ὑπεκίνησεν ἀντεπανάστασιν εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ συγχρόνως φοβερὰν σφαγὴν Ἀρμενίων εἰς τὰ Ἄδανα. Ἄλλ' ὁ μακεδονικὸς στρατὸς ἐπελθὼν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνέτρεψε τὸν Χαμίτ καὶ οἱ Νεότουρκοι ἐκυρίαρχησαν.

Η ΑΨΟΓΟΣ ΣΤΑΣΙΣ

Ἐπωφελούμενοι ἐκ τῆς ἐν Τουρκίᾳ ἀναστατώσεως συνεννοήθησαν ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας καὶ ὁ Φερδινάνδος τῆς Βουλγαρίας καὶ συγχρόνως ἐκήρυξαν ὁ μὲν τὴν ὀριστικὴν προσάρτησιν τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης, ὁ δὲ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Βουλγαρίας. Ἡ Τουρκία ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἀντὶ χρηματικῆς ἀποζημιώσεως ἀνεγνώρισε τὸ τετελεσμένον γεγονός.

Ἡ Κρήτη ἀκολουθοῦσα τὸ παράδειγμα αὐτῶν ἐκήρυξε συγχρόνως τὴν ἐνωσὶν τῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Πενταμελὴς ἐπιτροπή, τῆς ὁποίας μέλος ἦτο ὁ Βενιζέλος, ἐκυβέρνα τὴν χώραν ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως Γεωργίου καὶ ἔγινε δεκτὸν τὸ ἐλληνικὸν σύνταγμα. Ἄλλ' ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις, τῆς ὁποίας πρόεδρος ἦτο ὁ **Γεώργιος Θεοτόκης**, ἐδήλωσεν ὅτι εἶναι ξένη πρὸς τὰ ἐν Κρήτῃ συμβάντα. Ἀφοῦ δὲ οἱ νεότουρκοι ἀπηλλάγησαν τῶν ἄλλων ἐξωτερικῶν δυσχερειῶν καὶ κατέστειλαν τὴν ἀντεπανάστασιν, ἀνύψωσαν τὸ κρητικὸν ζήτημα εἰς περιωπὴν. Ἡ στρατιωτικὴ φατρία ἐπεκράτησε καὶ ὑπεδαύλιζε τὸν φανατισμὸν τῶν Τούρκων κατὰ τῶν Ἑλλήνων, διότι ἐγνώριζον ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἦτο παρεσκευασμένη διὰ πόλεμον καὶ ὅτι διπλωματικῶς ἦτο ἀπομεμονωμένη.

Ἐπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς οἱ Τοῦρκοι ἔγιναν ἀπαιτητικότεροι, ἢ δὲ Ἑλλὰς ἐνδοτικωτέρα. Ὁ **Μαχμούτ Σεφκὲτ** πασᾶς, ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν τῆς Τουρκίας, ἠπεῖλει νὰ ἐπι-

χειρήση στρατιωτικὸν περίπατον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ὁ ἀρχια-
 χθοφόρος τῆς Θεσσαλονίκης **Κερίμ Ἀγάς** ἐκώλυε τὴν ἐκφόρ-
 τωσιν τῶν ἑλληνικῶν ἀτμοπλοίων δίδων οὕτω τὸ σύνθημα γενι-
 κοῦ μ π ο ἰ κ ο τ ᾶ ζ κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἀντιθέτως ἡ ἑλληνικὴ
 κυβέρνησις ἀπέφευγε πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ ἐξερεθίσῃ τοὺς Τούρ-
 κους. Τὴν πολιτικὴν αὐτὴν ὠνόμασαν χλευαστικῶς Ἄ ψ ο γ ο ν
 Σ τ ᾶ σ ι ν. Τὴν 4 Ἰουλίου 1909 ὁ Θεοτόκης παρητήθη, ὁ δὲ
 διαδεχθεὶς αὐτὸν Δ. Ράλλης ὡς μόνον μέσον ἀποφυγῆς τοῦ
 τουρκικοῦ πολέμου εὔρε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν στάσιν τοῦ προ-
 κατόχου του.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας αἱ Δυνάμεις ἀπέσυραν τὰ ἀγῆματά των
 ἐκ Κρήτης καὶ οἱ Κρηῖτες ὑψωσαν τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν ἐπὶ
 τοῦ φρουρίου Φιρκά. Τοῦτο ἐκίνησε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Τούρ-
 κων, ἔγιναν διαδηλώσεις εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ὁ τουρ-
 κικὸς στόλος ἠτοιμάζετο νὰ ἐξέλθῃ. Ἡ Πύλη δι' ἐπανειλημμέ-
 νων διακοινώσεων ἠπειλήσε τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, ἡ ὁποία
 ὑπέβαλε ἔκκλησιν εἰς τὰς Δυνάμεις πρὸς ἀποφυγὴν πολέμου.
 Ἐπειδὴ δὲν εὐρέθη Κρῆς χριστιανὸς νὰ καταβιβάσῃ τὴν ἐπὶ
 τοῦ Φιρκά σημαίαν, τὴν ὁποίαν ἐθεώρει ἀφορμὴν πολέμου ἢ
 Τουρκία, αἱ Δυνάμεις ἀπεβίβασαν ἀγῆματα, τὰ ὁποία ἀπέκοψαν
 τὸν ἴσθμὸν τῆς σημαίας.

ΤΟ ΓΟΥΔΙ

Αἱ ταπεινώσεις, τὰς ὁποίας εἶχεν ὑποστῆ ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ
 τοῦ 1897, ἐπλήρωσαν τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν. Ἐσχηματίσθη
 ἡ γνώμη, ὅτι αἰτία τῆς καταστάσεως ἦτο ἡ περὶ τὰ μικρὰ
 κατατριβομένη ἐσωτερικὴ πολιτικὴ τῆς χώρας. Διὰ τοῦτο ὡς
 μόνη σωτηρία ἐκρίνετο ἡ ἐπικράτησις ὑγιεστεροῦ πολιτικοῦ
 βίου καὶ ἡ κατάπαυσις τῆς συναλλαγῆς. Ἰδίως ἐξωγκώθη τὸ
 ὑπὲρ ἄ ν ο ρ θ ῶ σ ε ω ς ρεῦμα μετὰ τὴν φαινομενικὴν ἀναγέν-
 νησιν τῆς Τουρκίας καὶ τὴν πρόοδον τῆς Βουλγαρίας, ἡ ὁποία
 ἐφαίνετο ὅτι ἐξετόπιζε καθημερινῶς τὴν ἑλληνικὴν ἐπιρροὴν
 εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τὸν Μάϊον τοῦ 1909 ἤρχισε νὰ γίνεταί λό-
 γος περὶ Στρατιωτικοῦ συνδέσμου, ὁ ὁποῖος ἦτο ἔτοιμος
 1909 ν' ἀναλάβῃ τὸ ἔργον τῆς ἀνορθώσεως, καὶ τὴν νύκτα τῆς
 14—15 Αὐγούστου 1909 ὑπὲρ τοὺς πεντακοσίους ἀξιωματικοὺς
 ἐξῆλθον ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὸ **Γουδί**.

ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ συνταγματάρχου **Νικολάου Ζορμπᾶ**. Ὁ Ράλλης μετὰ τινὰς προστριβὰς πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῆ, ἀνέλαβε δὲ τὴν πρωθυπουργίαν ὁ Κ υ ρ ι α κ ο Ὑ λ η ς Μ α υ ρ ο μ ι χ ᾶ λ η ς ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου. Οἱ ἀξιωματικοὶ ἐπανῆλθον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐξέδωκαν προκήρυξιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐζήτησαν ριζικὰς μεταρρυθμίσεις καὶ συγκεκριμένως τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Ὡς ὄρον ἔθετον τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ διαδόχου Κωνσταντίνου ἐκ τῆς Γενικῆς Διοικήσεως τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἄλλων πριγκίπων ἐκ τῶν στρατιωτικῶν θέσεων. Ὁ δὲ λαὸς τῆς πρωτεύουσας καὶ τῶν ἐπαρχιῶν διὰ πολυπληθῶν συλλαλητηρίων ὑπεστήριξε τὸ πρόγραμμα τοῦ συνδέσμου. Ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις κατετίβητο εἰς λόγους μᾶλλον, ἐγένετο πολὺς θόρυβος καὶ κολοσσιαῖαι διαδηλώσεις ὑπὲρ τῆς ἀνορθώσεως, ἀλλ' ὀλίγη ὀργανωτικὴ ἐργασία.

Τέλος ὁ σύνδεσμος ἐκάλεσεν ὡς σύμβουλον τὸν κοῖτα πολιτευόμενον **Ἐλευθέριον Βενιζέλον**, τὸν ὁποῖον εἶχον γνωρίσει πολλοὶ ἀξιωματικοὶ εἰς τὴν Κρήτην. Ἐκεῖνος ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας ἐπρότεινε τὴν ἄμεσον σύγκλησιν ἐθνοσυνελεύσεως, ὅπως τεθῆ τέρμα εἰς τὴν ἔκρυθμον κατάστασιν. Ὁ βασιλεὺς ἀνέθεσεν εἰς τὸν γηραιὸν πολιτευτὴν **Στέφανον Δραγοῦμην** τὴν σύγκλησιν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως.

Ὁ σύνδεσμος τότε διὰ διαγγέλματος ἐδήλωσεν ὅτι ἔληξεν ἡ ἀνάμειξις τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἀνήγγειλε τὴν διάλυσίν του.

Η ΔΕΥΤΕΡΑ ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΤΟΥ 1911

Ἐπειδὴ ἡ «Δευτέρα Ἀναθεωρητικὴ Συνέλευσις» συνελθοῦσα τὴν 8 Ἰανουαρίου 1911 συνεκέντησε μεγάλην βενιζελικὴν πλειοψηφίαν, ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἐκάλεσεν εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν Βενιζέλον. Ἡ συνέλευσις ἐψήφισε τὸ ἀναθεωρηθὲν σύνταγμα τῆς 29 Μαΐου τοῦ 1911. Μεγάλην ἀνακούφισιν ἐπροξένησε τὸ ἄρθρον, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐξησφαλίζετο ἡ μ ο ν ι μ ό τ η ς τ ῶ ν δ η μ ο σ ί ω ν ὑ π α λ λ ῆ λ ω ν, διότι ἡ ἀναστάτῳσις τοῦ ὑπαλληλικοῦ κόσμου κατὰ τὴν ἄνοδον εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐκάστου κόμματος ἦτο μία τῶν μεγάλων πληγῶν τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου. Διὰ νόμου καὶ κατ' ἀπαίτησιν τοῦ Βενιζέλου ἡ Βουλὴ ἴδρυσεν θέσιν Γε-

νικοῦ Διοικητοῦ εἰς τὸν στρατὸν διὰ τὸν διάδοχον τοῦ θρόνου. Ἡ συνέλευσις περατώσασα τὸ ἔργον τῆς διελύθη. Αἱ δὲ ἐκλογαὶ τοῦ 1912 ἔφεραν πάλιν μεγάλην βενιζελικὴν πλειοψηφίαν.

III. ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

ΠΑΡΑΜΟΝΑΙ ΤΟΥ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1912 ἤρχισε νὰ γίνεται λόγος περὶ συνεννοήσεως τῶν χριστιανικῶν κρατῶν τῆς Βαλκανικῆς. Ἡ προσεγγίσασα τὰ χριστιανικὰ ἔθνη ἀφορμὴ ἦτο κυρίως ἡ ἔξωφρενικὴ πολιτικὴ τῆς τ ο υ ρ κ ο π ο ι ἡ σ ε ω ς, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησε τὸ Νεοτουρκικὸν Κομιτᾶτον. Οἱ βραδεῖς ἐκεῖνοι ἀσιᾶται εἶχον κατορθώσει ν' ἀντιληφθοῦν ὅτι ἡ δύναμις τῶν μεγάλων κρατῶν τῆς Εὐρώπης προέρχεται ἐκ τοῦ ἐνιαίου τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν. Ἐπεχείρησαν λοιπὸν νὰ δημιουργήσουν διὰ βιαίων μέτρων τὴν ἐνότητα ταύτην εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ Σουλτάνου. Ἄλλ' ἡ ἀπόπειρα τοῦ ἐκτουρκισμοῦ ἀπέλυσε θύελλαν, ἡ ὁποία ἔμελλε ν' ἀνατρέψῃ αὐτὸ τὸ ἐν Εὐρώπῃ κράτος τῶν Ὀσμανλήδων. Ἡ Βουλγαρία διεμαρτυρήθη, τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐκήρυξε τὴν ἐκκλησίαν ἐν διωγμῶ καὶ ἡ Ἄλβανία ἐπανεστάτησεν. Ἐκ τῆς συγχύσεως ταύτης ἐπωφελουμένη ἡ Ἰταλία κατέλαβε τὰς τελευταίας ἀμέσους κτήσεις τοῦ Σουλτάνου εἰς τὴν Ἀφρικήν, τὴν Τ ρ ῖ π ο λ ι ν καὶ τὴν Κ υ ρ η ν α ῖ κ ῆ ν, καὶ διὰ νὰ ἀναγκάσῃ τὴν Τουρκίαν εἰς εἰρήνην, κατέλαβε τὰ Δ ω δ ε κ ἄ ν η σ α, τὰ ὁποῖα κρατεῖ μέχρι σήμερον.

Ο ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1912 ἐταράχθη ἡ Βαλκανικὴ. Τὸ ὄνειρον τοῦ Ρήγα ἐπληροῦτο τέλος καὶ συνέβη ὅ,τι δὲν ἦτο δυνατόν **1912** νὰ πιστεύσῃ ὁ Χαμίτ. Τὰ τέσσαρα δηλαδὴ χριστιανικὰ κράτη, Ἑλλάς, Βουλγαρία, Σερβία καὶ Μαυροβούνιον, συνησπίσθησαν διὰ νὰ προσβάλουν τὴν Τουρκίαν.

Ὁ βασιλεὺς τοῦ Μαυροβουνίου Νικήτας ἐκήρυξε τὸν πόλεμον τὴν 25 Σεπτεμβρίου καὶ τὴν 30 Σεπτεμβρίου τὰ λοιπὰ τρία κράτη ἔστειλαν ταυτοσήμους διακοινώσεις εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ ἐζήτησαν αὐτονόμησιν τῶν ἐν Εὐρώπῃ κτήσεων τοῦ

σουλτάνου. Τότε ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις, ἡ ὁποία ὠμίλει μετὰ περιφρονησεως περὶ τῶν χριστιανικῶν λαῶν, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Σερβίας (4 Ὀκτωβρίου). Τὴν ἐπομένην ἡ Ἑλλάς ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, ἀφοῦ ἀπὸ τῆς πρώτης εἶχον γίνεαι δεκτοὶ οἱ Κρητες βουλευταὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν βουλήν.

Οἱ εὐρωπαῖοι διπλωμάται καὶ στρατιωτικοὶ δὲν εἶχον καθαρὰν ἔννοιαν περὶ τῆς προόδου τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν, ἰδίως τῆς Σερβίας καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλὰ δὲν ἐχρειάσθη μακρὸς χρόνος, διὰ νὰ μεταπεισθῶν. Οἱ Βούλγαροι ἐκυρίευσαν τὸ Μ ο υ σ τ α φ ᾶ π α σ ᾶ καὶ τὴν 11 Ὀκτωβρίου ἐξεπόρθησαν τὰς Σ α ρ ᾶ ν τ α ἐ κ κ λ η σ ί α ς.

Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ διαδόχου **Κωνσταντίνου** κατέλαβε τὴν Ἐλασσῶνα καὶ μετὰ τὴν νίκην ἐν Σαρανταπόρῳ τὴν 9 Ὀκτωβρίου εἰσῆλθεν εἰς Σέρβια, Κοζάνην, Γρεβενά, ἐνῶ συγχρόνως κατελαμβάνετο ἡ Νότιος Ἡπειρος μέχρι τῆς Χειμάρρας. Ὁ δὲ στόλος ὑπὸ ναύαρχον τὸν ὕδραϊον **Παῦλον Κουντουριώτην** κατέλαβεν ἐννέα νήσους, Χίον, Λέσβον κτλ., ἡ δὲ Σάμος ἐκήρυξε τὴν ἔνωσιν. Ἐπίσης ὁ στόλος ἔστησε τὴν σημαίαν ἐπὶ τῆς χερσονήσου τοῦ Ἄθω. Μείστης σημασίας ἦτο ἡ ὑπηρεσία, τὴν ὁποίαν προσέφερον εἰς τοὺς συμμάχους, ἀποκλείσας τὰ στενά τῶν Δαρδανελλίων καὶ παρακωλύσας τὴν μεταφορὰν τουρκικοῦ στρατοῦ ἐκ τῆς Ἀσίας.

Οἱ Σέρβοι μετὰ τριήμερον μάχην παρὰ τὸ Κουμάνοβον ἤνοιξαν τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν παλαιὰν Σερβίαν καὶ τὴν 13 Ὀκτωβρίου ὁ σέρβος διάδοχος εἰσῆλθεν εἰς τὰ Σκόπια, τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Στεφάνου Ντουσάν.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Βούλγαροι ἠγωνίζοντο ἐν Λουλὲ Μπουργάζ πρὸς τὴν μεγάλην μᾶζαν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος κακῶς ἐφωδιασμένος, ἀσύντακτος, σχεδὸν λιμοκτονῶν, συνεκράτησεν αὐτοὺς μᾶλλον διὰ τοῦ ὄγκου του ἐπὶ πενθήμερον, ἔπειτα ὑπεχώρησεν εἰς Τσατάλτζαν (Μέτρας), ὅπου ἡ τουρκικὴ ἀντίστασις καὶ ἡ χολέρα ἔφραξαν τὴν προέλασιν τῶν Βουλγάρων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Μετὰ διήμερον μάχην εἰς **Γιανισὰ** παρὰ τὸν Ἄξιόν (19 καὶ 20 Ὀκτωβρίου) ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ὤδευσε κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ ὁποία παρεδόθη Θεοδωρίδου—Λαζάρου, *Ἱστορία τῶν Νέων Χρόνων, Ἔκδ. 1Β' 1939*

θη διὰ συνθήκης εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν τὴν 26 Ὀκτωβρίου 1912, ἑορτὴν τοῦ μεγαλομάρτυρος Ἀγ. Δημητρίου, τοῦ προστάτου τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἔσπευσε νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς αὐτήν, καθ' ὅσον εἶχον ἐκδηλωθῆ αἱ πρῶται δυσπιστίαι τῶν συμμάχων. Στρατὸς βουλγαρικὸς ἐκτραπεί τῆς διώξεως τῶν Τούρκων εἶχεν ὀδεύσει δρομαίως, διὰ νὰ καταλάβῃ τὴν Θεσσαλονίκην, ἀλλ' εὔρε τὴν πόλιν κατειλημμένην καὶ δύο μεραρχίαι βουλγαρικαὶ ἐστρατιωνίσθησαν ἐντὸς τῆς Θεσσαλονίκης.

Οὕτως ἐντὸς σχεδὸν εἴκοσι ἡμερῶν οὐδὲν εἶχεν ἀπομείνει ἐκ τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ μόνον ὡς νῆσοι ἔξειχον τὰ ὄχυρά τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Σκόδρας καὶ τῆς Ἀδριανουπόλεως, πολιορκούμενα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, Μαυροβουνίων καὶ Βουγάρων, καθὼς καὶ ἡ ἐκεῖθεν τῆς Τσατάλτζας περιοχῆ.

Ἡ νίκη τῶν ἠνωμένων βαλκανικῶν κρατῶν ἐπροξένησε μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐνῶ δὲ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν ἐχθροπραξιῶν αἱ ἐντολοδόχοι τῶν ἄλλων Δυνάμεων, ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ρωσσία, εἶχον δηλώσει, ὅτι μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἀγῶνος δὲν ἤθελον ἐπιτρέψει τροποποιήσιν τοῦ ἐδαφικοῦ καθεστῶτος, ἤδη οἱ διπλωμάται τῆς Ἀντάντ ἐδήλωσαν ὅτι τὸ καθεστῶς (Status quo) δὲν ὑφίστατο πλέον, ἀφοῦ ἡ Τουρκία εἶχεν ἀποβάλλει τὸ μόνον δικαίωμα, τὸ ὁποῖον εἶχε, τὸ δικαίωμα δηλ. τῆς ἰσχύος, ὅπως ἐπιβάλλῃ εἰς τὰς χώρας ταύτας τὴν κακοδιοίκησιν της. Ὁ δὲ πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας **Ἄσκουϊθ** ἐδήλωσεν ὅτι ὁ χάριτης τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης μέλλει νὰ μεταβληθῇ καὶ . . . «οἱ νικηταὶ δὲν πρέπει νὰ στερηθοῦν τῶν καρπῶν, τοὺς ὁποίους ἐκέρδισαν διὰ πολλῶν θυσιῶν».

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Σέρβοι δι' ἰσχυρᾶς ὀρμῆς κατῆλθον εἰς Δυρράχιον, ἡ δὲ διὰ τῶν ὀρέων πορεία των ἐθεωρήθη ἐκ τῶν ἀξιοσημειώτων κατορθωμάτων τοῦ πολέμου. Ἄλλ' ἡ αὐστριακὴ διπλωματία ἠσθάνθη ὡς ἰδίαν ἤτταν τὰ γεγονότα τῆς Βαλκανικῆς, διότι ἔβλεπεν ἀποκλειομένην τὴν κάθοδον πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, καὶ ἐξήτει ἀφορμὴν ἐπεμβάσεως, ἀλλ' ἐκωλύθη ὑπὸ τῆς Ρωσσίας.

ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΟΥ ΛΟΝΔΙΝΟΥ

Τὴν 20 Νοεμβρίου ὑπεγράφη εἰς τὴν Τσατάλιζαν ἀνακωχὴ μεταξὺ τῆς Τουρκίας καὶ τῶν τριῶν ἐκ τῶν συμμάχων, ἐνῶ ἡ Ἑλλάς ἐξηκολούθει τὰς ἐχθροπραξίας. Τὴν 3 Δεκεμβρίου συνῆλθον οἱ ἐμπόλεμοι εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Ἀγίου Ἰακώβου εἰς τὸ Λονδίνον καὶ συγχρόνως οἱ πρεσβευταὶ τῶν Δυνάμεων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ σίρ Ἐδουαρδ Γκρέϋ. Τὸ Μέγα Συμβούλιον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν εἶχεν ἀποφανθῆ ὑπὲρ συνομολογήσεως εἰρήνης καὶ ἐφάνη ποόθυμον νὰ δεχθῆ τοὺς ὄρους τῶν συμμάχων. Ἄλλ' οἱ Νεότουρκοι παρεσκεύασαν κίνημα ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Ἐμβέρ, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐπιστρέψει ἐκ τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Ἰταλῶν. Τὴν 10 Ἰανουαρίου διὰ στάσεως ἀνετράπη τὸ ὑπουργεῖον Κιαμὴλ πασᾶ, ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν Ναζὶμ ἐδολοφονήθη, αἱ διαπραγματεύσεις τοῦ Λονδίνου ἐματαιώθησαν καὶ ὁ πόλεμος ἐπανήρχισεν.

ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΝΑΥΜΑΧΙΑ - ΠΤΩΣΙΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἐνῶ διήρκουν αἱ διαπραγματεύσεις, ὁ τουρκικὸς στόλος ἐξηλθεν ἀπὸ τὰ στενά, διὰ νὰ προσβάλλῃ τὸν ἐν τῷ λιμένι Μοῦδρου (Λήμνου) ναυλοχοῦντα ἑλληνικὸν στόλον. Κατ' οὐσίαν ὁ τουρκικὸς στόλος ἦτο ἰσχυρότερος τοῦ ἑλληνικοῦ, διότι διέθετε περισσότερα τηλεβόλα, πολλῶν δὲ μονάδων τοῦ ὁ θώραξ ἦτο ἰσχυρότερος τῶν ἑλληνικῶν πολεμικῶν. Ἀλλὰ τὸ νέον ἑλληνικὸν καταδρομικὸν **Ἀβέρωφ**, φέρον τὸ ὄνομα τοῦ ἔθνικοῦ εὐεργέτου Γεωργίου Ἀβέρωφ, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς ναυαρχίς, καθὼς καὶ ἡ ἰκανότης τῶν ἑλληνικῶν πληρωμάτων, ἔδιδον εἰς τὸν ἑλληνικὸν στόλον τὴν ὑπεροχὴν, ὡς ἐφάνη τοῦτο κατὰ τὴν συμπλοκὴν τῆς 3ης Δεκεμβρίου. Οἱ Τοῦρκοι ἀκολουθοῦντες τὴν ὁδηγίαν γερμανῶν ἀξιωματικῶν προαπέστειλαν τὸ Χαμιδιὲ μετὰ τοῦ Ρεοῦφ ἐλπίζοντες ὅτι ὁ Ἀβέρωφ θὰ ἔσπευδε πρὸς καταδίωξίν του. Ὁ Ρεοῦφ κατώρθωσε τὴν νύκτα τῆς πρωτοχρονιάς νὰ διασπάσῃ τὸν ἑλληνικὸν ἀποκλεισμόν καὶ τὴν ἐπομένην τὸ Χαμιδιὲ ἐβομβάρδισε τὸν λιμένα τῆς Σύρου. Τὸ γεγονός παρήγαγε μεγάλην αἴσθησιν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἄλλ' ὁ Ἀβέρωφ δὲν ἐγκατέλειψε τὸν Μοῦδρον, ὥστε οἱ Τοῦρκοι εὐρέ-

θησαν πρὸ τοῦ ἠνωμένου στόλου, ὅταν ἐξῆλθον ἀπὸ τὸν Ἑλλησποντον, καὶ μετὰ βραχεῖαν ναυμαχίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ πλοῖα τῶν ἔπαθον σοβαρὰς ζημίας, ἐπέστρεψαν εἰς τὰ στενὰ (5 Ἰανουαρίου 1913).

Τὴν 21 Φεβρουαρίου 1913 μετὰ μακρὰν πολιορκίαν καὶ πολλὰς θυσίας τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὸ **Μπιζάνι** τὰ Ἰωάννινα παρεδόθησαν εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατόν, τοῦ ὁποίου τὴν ἀρχηγίαν πρὸ τινος εἶχεν ἀναλάβει ὁ διάδοχος Κωνσταντῖνος, καὶ τὸ γεγονός τοῦτο ἐφάνη ὡς ἐπισφράγισμα τῶν ἑλληνικῶν ἀγώνων.

ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ - Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ

Ἄλλ' ἐν μέσῳ τοῦ θριάμβου θλιβερὰ τραγωδία κατέθλιψε τοὺς Ἕλληνας. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος παρέμενε ὡς φρουρὸς ἐν Θεσσαλονίκῃ. Τὴν 5 Μαρτίου ἐνῶ κατὰ τὴν συνήθειάν του ἐξῆλθεν εἰς περίπατον ἀκολουθούμενος ὑπὸ ἐνὸς ὑπασπιστοῦ, ἕλληνας ἀνισόρροπος ἐφόνευσεν αὐτὸν πυροβολήσας ἐκ τοῦ πλησίον.

Τὴν μεγάλην ἐθνικὴν συμφορὰν, τὸν θάνατον τοῦ λαοφιλοῦς βασιλέως Γεωργίου, ἐμετρίασεν ἡ ἄνοδος εἰς τὸν θρόνον τοῦ διαδόχου Κωνσταντίνου. Ὁ βασιλόπαις πρῆγικισ Νικόλαος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ πατρὸς του εὗρίσκετο ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐν μέσῳ θρησκευτικῆς συγκινήσεως ἀνήγγειλεν εἰς τὸν συναθροισθέντα πρὸ τοῦ νοσοκομείου λαόν, ὅπου εἶχε μεταφερθῆ διὰ τὰς πρώτας βοηθείας ὁ Γεώργιος, τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως καὶ τὴν ἄνοδον εἰς τὸν θρόνον τοῦ διαδόχου Κωνσταντίνου.

Τὸ προσφιλὲς ὄνομα τῶν Ἑλλήνων, τὸ ὁποῖον ὑπενθύμιζε τὸν ἀρρηκτον δεσμόν τοῦ ἔθνους μὲ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν καὶ τὴν τραγικὴν πτώσιν τῆς Κων]πόλεως, ἐφάνη ὅτι ἔδιδε σάρκα καὶ ὀσά εἰς τὰ ὄνειρα τοῦ ἑλληνισμοῦ, τὰ ὁποῖα ἐν τῷ μέσῳ τῶν θριάμβων τοῦ πρώτου βαλκανικοῦ πολέμου ἐφαίνοντο ὅτι ἤρχισαν νὰ πραγματοποιοῦνται. Ὁ βασιλεὺς, τὸν ὁποῖον πολλὰ γενεαὶ ἐπόθησαν ὡς μέλλοντα νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ ὄνειρα τοῦ ἔθνους καὶ νὰ συνεχίσῃ τὴν ἀποτόμως διακοπεῖσαν βασιλείαν τῶν Παλαιολόγων, ἀνῆρχετο εἰς τὸν θρόνον ὑπὸ τοὺς αἰσιωτέρους οἰωνοὺς καὶ ὑπὸ τὰς εὐχὰς καὶ ἐλπίδας τοῦ πολεμοῦντος λαοῦ.

Ἡ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΛΟΝΔΙΝΟΥ

Ἐν τῷ μεταξύ ἔπεσεν ἡ Ἀδριανούπολις καὶ οἱ Τοῦρκοι βλέποντες τὸ ἄσκοπον τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ ἀγῶνος ὑπέγραψαν ἀνακωχὴν ἐν Πλαγιαρίῳ καὶ τὴν 17 Μαΐου τέλος ὑπεγράφη ἡ συνθήκη τῶν συμμάχων καὶ τῆς Τουρκίας ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου ἐν Λονδίῳ. Δι' αὐτῆς ὁ σουλτάνος παρεχώρει ἅπαντα τὰ ἐδάφη τῆς Αὐτοκρατορίας εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἡπειρον τὰ κείμενα πρὸς δυσμὰς γραμμῆς διοικούσης ἀπὸ τῆς Αἴνου κατὰ τὸ Αἶγαῖον εἰς τὴν Μήδειαν κατὰ τὸν Εὐξείνιον Πόντον, ἐξαιρουμένης τῆς Ἀλβανίας. Ἐπίσης παρεχώρει τὴν Κρήτην, ἐνῶ περὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ τῶν ἀλβανικῶν συνόρων θ' ἀπεφάσιζον αἱ Δυνάμεις.

Ο ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (17 Ἰουνίου 1913)

Οἱ μῆνες τῆς ἀγάπης τῶν Βαλκανικῶν λαῶν δὲν ἦσαν μακροί, διότι οἱ σύμμαχοι ἐφιλονίκησαν, ὅταν ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς διανομῆς τῶν λαφύρων. Οἱ Βούλγαροι δὲν εἶχον λησμονήσει ὅτι εἶναι ἡ ἰσχυρὰ φυλὴ, ἡ προωρισμένη νὰ κυριαρχήσῃ τῆς Βαλκανικῆς! Ὅθεν διέδιδον ὅτι μόνον αὐτοὶ εἶχον σηκώσει τὸ βᾶρος τοῦ πολέμου. Ἡ δὲ γερμανοαυστριακὴ διπλωματία μὴ κατορθώσασα νὰ προλάβῃ τὴν καταστροφὴν τῆς Τουρκίας κατέβαλε προσπαθείας, ὅπως διασπάσῃ τοὺς συμμάχους ὑποθάλπουσα τὴν μεγαλομανίαν τῶν Βουλγάρων.

Διὰ τοῦτο οἱ Βούλγαροι ἦσαν ἄμετροι εἰς τὰς ἀπαιτήσεις καὶ αὐθάδεις εἰς τοὺς τρόπους. Ἦδη κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐπιχειρήσεων εἶχον ἐκμανῆ διὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης. Πρὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου συνέβησαν ἔνοπλοι συγκρούσεις μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων. Ἐπίσης πρὸς τοὺς Σέρβους εἶχον διαφοράς, αἱ ὁποῖαι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξομαλυνθοῦν. Διὰ τοῦτο τὰ πράγματα μοιραίως ἔβαινον εἰς συμμαχικὸν πόλεμον. Ἡ Ἑλλὰς συνῆψε τότε συμμαχίαν μετὰ τῆς Σερβίας καὶ τὴν 17 Ἰουνίου ἤρχισαν αἱ ἐχθροπραξίαι. Οἱ Βούλγαροι προσέβαλον τοὺς Σέρβους εἰς τὴν Γευγελήν, σημεῖον ἐπαφῆς

τῶν ἑλληνικῶν καὶ σερβικῶν δυνάμεων, ὅπως διασπᾶσούν αὐτάς.

ΚΙΛΙΚΙΣ (21 Ἰουνίου)

Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ σχεδὸν διπλασιασθῆ διὰ τῆς προσελεύσεως τῶν στρατευσίμων τοῦ ἑξωτερικοῦ καὶ τῶν ἐθελοντῶν, οἱ ὅποιοι συνέρρουον ἐκ τοῦ ἔξω ἑλληνισμοῦ. Τὸ ἐπιτελεῖον διέταξεν ἀμέσως τὴν σύλληψιν τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐστρατωνισμένου βουλγαρικοῦ στρατοῦ καὶ τὸ πυροβολικὸν ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ παραδοθῆ. Ἐνῶ δὲ τὸ ἀριστερὸν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ᾤδευε πρὸς τὴν Γευγελήν, τὸ κύριον σῶμα ἐπροχώρησε πρὸς τὸ **Κιλίκις**, ὀχυρωτάτην θέσιν παρὰ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν, τὴν φέρουσαν ἀπὸ Θεσσαλονίκης εἰς Σέρρας, τὴν ὅποιαν εἶχον καταστρέψει οἱ Βούλγαροι. Τὰς τάξεις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐκίνει ἀκατάσχετον πολεμικὸν μένος, τὸ ὅποιον ἀνερρίπιζε τὸ κατὰ τῶν Βουλγάρων μῖσος, ὥστε ἡ κατὰ τοῦ Κιλίκις ἐπίθεσις ἔλαβε μορφὴν ἐξάλλου παραφορᾶς. Οἱ Ἕλληνες μετὰ τριήμερον ὀρητικωτάτην ἐπίθεσιν ἀνέτρεψαν τοὺς Βουλγάρους ἐκ τῶν ὀχυρῶν θέσεων (21—23 Ἰουνίου). Μετὰ διήμερον δὲ μάχην εἰς τὸν Λαχανᾶν ἐξεδιώχθησαν οἱ Βούλγαροι, ἡ δὲ Γευγελὴ καὶ Νιγρίτα ἀνεκτήθησαν. Ἐπίσης οἱ Σέρβοι μετὰ μακρὰν πάλην ἐνίκησαν τοὺς Βουλγάρους, οἱ ὅποιοι καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν συμμαχῶν ὑπεχώρησαν πρὸς τὰ παλαιὰ σύνορα.

Τὴν 28 Ἰουνίου εἰσῆλθεν εἰς τὸν κατὰ τῆς Βουλγαρίας ἀγῶνα ἡ Ρουμανία, ἀφοῦ εἶχε δηλώσει ὅτι δὲν εἶχε σκοπὸν κατακτητικόν, ἀλλ' ἀπλῶς ἤθελε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν βουλγαρικὴν ἡγεμονίαν εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Ὁ ρουμανικὸς στρατὸς ἀμαχητὶ προήλασε μέχρις ἀποστάσεως ὀλίγων χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς Σόφιας. Ἀλλὰ καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐπαφελήθησαν τῆς ἔριδος τῶν συμμαχῶν καὶ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Ἐμβέρο ἀνέκτησαν τὴν Ἀδριανούπολιν. Ἡδὴ ἠπειλοῦντο τὰ ἐδάφη τῆς παλαιᾶς Βουλγαρίας. Διὰ τοῦτο ὁ διαδεχθεὶς τὸν Δάνεφ Ραδοσλαύωφ ἔστρεψε τὴν εἰρήνην.

Η ΕΙΡΗΝΗ ΤΟΥ ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ (28 Ἰουλίου).

Τὴν 17 Ἰουλίου συνῆλθεν ἡ συνδιάσκεψις τοῦ Βουκουρεστίου. Δυσκολίαν παρέσχεν ἰδίως ἡ πρὸς τὸ Αἰγαῖον ἔξοδος

τῶν Βουλγάρων, διότι οἱ Ἕλληνες ἐπέμενον εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ λιμένος τῆς Καβάλλας. Ἐπειδὴ ἐδυστρόπουν οἱ Βούλγαροι, ἡ Ρουμανία ἠπειλήσεν ὅτι θὰ κατελάμβανε τὴν Σόφιαν καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Βουλγαρίας ἐδέχθησαν τὴν συνθήκην μεστοὶ πικρίας. Αὐτὸς δὲ ὁ γερμανὸς αὐτοκράτωρ ὑπεστήριξε τὴν ἑλληνικὴν ἀποψιν μεταβληθεὶς ἀπροόπτως εἰς ἐνθουσιώδη θαυμαστὴν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Ἐκ τῶν διαπληκτισμῶν τῶν συμμαχῶν ὠφελήθη οὐκ ὀλίγον ἡ Τουρκία, διότι διὰ τουρκοβουλγαρικῆς συνθήκης ὑπογραφείσης τὴν 15 Σεπτεμβρίου 1913, ἡ Τουρκία ἐκράτησε τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας καὶ τὴν Ἀδριανούπολιν, τὰ σύνορα τῆς Τουρκίας εἰς τὴν Εὐρώπην ἤρχιζον ὀλίγον δυτικώτερον τῆς Αἴνου καὶ κατέληγον εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον παρὰ τὸ ἀκρωτήριο Ἰνιάδα. Τέλος τὴν 1 Νοεμβρίου ὑπεγράφη εἰρήνη μετὰ τὴν Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ ζήτημα τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ τῶν ἀλβανικῶν συνόρων ἀφήνοντο εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων. Αἱ δὲ Δυνάμεις διὰ διακοινώσεως (31 Ἰανουαρίου 1914) ἀνεγνώρισαν τὴν ἑλληνικὴν κατοχὴν τῶν νήσων.

ΤΑ ΕΤΗ 1913 ΚΑΙ 1914

Μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Βουκουρεστίου ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἔχων ἐπὶ κεφαλῆς τὸν δαφνοστεφεῆ βασιλέα του Κωνσταντίνου ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας ἐν θριάμβῳ, ὅπου ὁ λαὸς ἐπεφύλασεν εἰς τοὺς νικητὰς ἀποθεωτικὴν ὑποδοχὴν. Ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος διὰ διαγγέλματός του ἐξέφρασε τὸν ἐνθουσιασμόν του διὰ τὰς ἀρετὰς τοῦ ἑλληνικοῦ στρατιώτου καὶ εἰς αὐτὸν ἀπέδιδε τὸν διπλασιασμόν τοῦ κράτους. «Ἡ Ἑλλάς, ἔλεγεν, ἔγινε σεβαστὴ εἰς τοὺς φίλους καὶ φοβερὰ εἰς τοὺς ἐχθρούς».

Τὰ ἔτη 1913 καὶ 1914 ἦσαν οἱ χρόνοι τῆς ἑλληνικῆς ἀνθήσεως, διότι τὸ ἔθνος ἠσθάνετο μεγίστην αὐτοπεποίθησιν καὶ ἐνεπνέετο ὑπὸ μεγάλου πόθου πρὸς δρᾶσιν καὶ δημιουργίαν. Ὁ λαὸς ἐπίστευσεν ὅτι τὰ κατορθώματα ἐκεῖνα ἦσαν ἀποτέλεσμα τῆς ἐσωτερικῆς ἀνορθώσεως, τὴν ὁποίαν αὐτὸς εἶχεν ἐπιτελέσει ἀπὸ τοῦ 1909, καὶ συγχρόνως ἔτρεφε μεγίστην ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς ἀρχηγούς του.

Ἄλλ' ἤδη ἀπὸ τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1914 ἤρχισαν νὰ ὑψοῦν-

ται νέφη εις τὸν ὄριζοντα. Οἱ Τοῦρκοι διὰ νὰ ἐγκαταστήσουν τοὺς ἐκ Μακεδονίας μετανάστας, συγχρόνως ἀκολουθοῦντες τὸ ἐκτουρκιστικὸν πρόγραμμα, ἤρχισαν νὰ ἐκδιώκουν ἐκ τῶν ἐστιῶν των τοὺς Ἑλληνας τῆς Θράκης καὶ τῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας. Ἡ Ἑλλάς διεμαρτυρήθη, ἀλλ' οἱ Νεότουρκοι ἦσαν ἀνένδοτοι, ὀλίγον δὲ ἔλειψε νὰ προκληθῇ νέα σύρραξις Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Ἐπίσης καὶ οἱ Βούλγαροι ἔπνεον μένεα κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Σέρβων. Ἀλλ' ἀπειλητικωτέρα ἦτο ἡ ὑπολανθάνουσα εἰς τὸ ἐσωτερικὸν κρίσις, διότι ἤδη ἐξεδηλοῦντο τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς διαίρέσεως, ἣ ὁποία ἐμελλε νὰ ὀδηγήσῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς καταστροφάς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'

ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟΥ 1870 ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ἀπὸ τοῦ 1870 μέχρι τοῦ 1914 τὴν πολιτικὴν τῶν λαῶν κανονίζουν αἱ ἕξ Μεγάλαι Δυνάμεις, Ἀγγλία, Γαλλία, Γερμανία, Ρωσσία, Αὐστρία, Ἰταλία.

Κατὰ τὸ διάστημα τῶν 44 τούτων ἐτῶν ἡ πολιτικὴ τῶν Δυνάμεων παρουσιάζει δύο φάσεις. Κατ' ἀρχὰς τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῶν εἶναι στενῶς εὐρωπαϊκὸν καὶ ζητοῦν διὰ μυστικῶν συνεννοήσεων ἢ διὰ φανερῶν συμμαχιῶν νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἰσόρροπίαν εἰς τὴν Εὐρώπην.

Βραδύτερον ἀφοῦ ηὐξήθησαν εἰς πληθυσμὸν καὶ ἀνέπτυξαν μεγάλην βιομηχανίαν, δημιουργοῦν συμφέροντα ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης καὶ ζητοῦν διέξοδον καὶ ἀποικιακὴν ἐπέκτασιν. Συγχρόνως παρουσιάζονται δύο μεγάλαι δυνάμεις ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης, αἱ Ἡνωμένοι Πολιτεῖαι καὶ ἡ Ἰαπωνία. Τοιοῦτοτρόπως ἡ πολιτικὴ τῶν Δυνάμεων ἐξέρεχεται ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς Εὐρώπης καὶ γίνεται παγκόσμιος ἢ διεθνὴς πολιτικὴ.

1. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΙΣΟΡΡΟΤΙΑΣ (1870-1895)

Η ΓΑΛΛΙΑ

Ἡ τρίτη γαλλικὴ δημοκρατία εἶχε μακρότερον βίον τῶν δύο πρώτων. Τὸ νέον γαλλικὸν σύνταγμα ἐδημιούργησε δύο νομοθετικὰ σώματα, τὴν Βουλὴν καὶ τὴν Γερουσίαν. Ὁ πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἐκλέγεται ὑπὸ τῆς βουλῆς δι' ἐπτά ἔτη. Πρῶτος πρόεδρος ἐξελέγη ὁ Τιέρ, ἐπὶ τῆς συντηρητικῆς κυβερνήσεως τοῦ ὁποίου ἡ Γαλλία ἀνέλαβε ταχέως ἐκ τῶν πληγῶν τῆς μεγάλης ἀποτυχίας. Ἐντὸς βραχείου χρονικοῦ διαστήματος διὰ λαϊκῶν συνεισφορῶν κατέβαλε τὴν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν, ἐνῶ κυβέρνησις καὶ ἔθνοςυνέλευσις ἔθεσαν τὴν βάσιν τῆς πολιτικῆς τῆς ἐκδικήσεως (Renvanche) διὰ τῆς ἀναδημιουργίας τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Εἰσῆχθη δὲ ἡ γενικὴ στρατιωτικὴ θητεία καὶ ἐτέθησαν αἱ βάσεις μεγάλου νεωτέρου στρατοῦ. Ἄλλ' ἡ δημοκρατία διῆλθε κρίσιν ἕνεκα τῆς ἀντιδράσεως τῶν βασιλοφρόνων, τέλος ὅμως ἐπαγιάθη διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ Γαμβέτα.

Η ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Ἡ προκύψασα ἐκ τῆς νίκης Γερμανικὴ Αὐτοκρατορία ἦτο κατὰ τύπους **Συνταγματικὴ Ὁμοσπονδία**, τὴν ὁποίαν ἀπετέλουν 25 κράτη. Πρόεδρος τῆς ὁμοσπονδίας ἦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας φέρων τὸν τίτλον τοῦ Γερμανοῦ Αὐτοκράτορος (Kaiser) καὶ ἔχων τὸ δικαίωμα πολέμου καὶ εἰρήνης ὡς ἀνώτατος ἀρχηγὸς τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ στρατοῦ καὶ στόλου. Αὐτὸς διώριζε τοὺς ὑπαλλήλους, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν Ἀρχικαγκελλάριον τῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ ὁμοσπονδία ἔχει δύο νομοθετικὰ σώματα, τὸ **Ὁμοσπονδιακὸν Συμβούλιον**, τὸ ὁποῖον ἀπήρτιζον οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν κρατῶν, καὶ τὴν **Βουλὴν τῆς Αὐτοκρατορίας** (Reichstag), τὴν ὁποίαν ἀπέτελουν 397 πληρεξούσιοι τοῦ λαοῦ ἐκλεγόμενοι διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας.

Ἄλλ' ἢ αὐτοκρατορία, τὴν ὁποίαν συνέστησεν ὁ Βίσμαρκ, δὲν ἦτο ὁμοία πρὸς ἐκείνην, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπιχειρήσει νὰ ἰδρῦσῃ τὸ Γερμανικὸν Κοινοβούλιον τῆς Φραγκφούρτης τὸ 1848; καθ' ὅσον δὲν ἦτο ἐκδήλωσις ἀπ' εὐθείας τῆς λαϊκῆς βουλῆσεως, ἀλλ' ἔργον τῶν ἡγεμόνων καὶ ἀποτέλεσμα τῆς νίκης. Ἡ γερμανικὴ ἔνωσις δὲν ὁμοίαζε τὴν ἰταλικήν, διότι δὲν περιέλαβε λαούς, οἱ ὁποῖοι ἐζήτησαν διὰ δημοψηφίσματος τὴν ἔνωσιν. Εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας ἔζων πολυάριθμοι Πολωνοί, εἰς τὸ Σλέσβικ Χολστάϊν Δανοί, οἱ ὁποῖοι δὲν ἤθελον τὴν ἔνωσιν. Ἡ δὲ Ἀλσατία καὶ Λωρραίνη προσηρτήθησαν κατακτητικῶς δικαίωματι. Διὰ τοῦτο τὸ 1]10 τοῦ πληθυσμοῦ μετηνάστευσεν εἰς τὴν Γαλλίαν εὐθὺς μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Φραγκφούρτης.

Πρὸς τούτοις αἱ αἰφνιδιαστικαὶ νῆκαι τῶν Γερμανῶν καὶ ἡ καταπληκτικὴ αὔξησις τῆς δυνάμεως αὐτῶν ἐξέπληξε τὸν κόσμον καὶ ὁ πρωσικὸς τρόπος τῆς διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου ἐξηρέθισε τοὺς ἄλλους λαούς. Τὴν δὲ ἀνακέρυξιν τῆς αὐτοκρατορίας ἐντὸς τῶν Βερσαλλιῶν ἠσθάνθησαν ὡς πρόκλησιν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Γαλλίας. Ὡστε ἡ γαλλικὴ ἐπιθυμία τῆς ἐκδικήσεως εὗρισκε συμπαθείας ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ. Πλὴν τούτου ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ἐθεώρει ἑαυτὸν **Θεὶ φ** **δικαίωματι** ἄρχοντα καὶ δὲν ἀνεγνώριζε τὸ νεώτερον

δόγμα τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ. Ἡ γερμανικὴ βουλὴ δὲν ἦτο κυρίαρχον σῶμα, διότι ὑπουργοὶ καὶ ἀρχικαγκελλάριος δὲν ἐλαμβάνοντο ἐκ τῆς πλειοψηφίας τῆς βουλῆς, ἀλλὰ διωρίζοντο ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Βίσμαρκ ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, τὴν ὁποίαν ἤθελε νὰ ὑποτάξῃ εἰς τὸ κράτος. Τὸν δὲ ζωηρὸν ἀγῶνα, τὸν ὁποῖον διεξήγαγε κατ' αὐτῆς, ὠνόμασαν ἐκπολιτιστικὸν ἀγῶνα (Kulturkampf). Ἄλλ' ὅταν βραδύτερον ἠγέρθη ἀπειλητικὸν τὸ ἐργατικὸν κόμμα, ἐζήτησε νὰ προσεταιρισθῇ τοὺς ἐν τῇ βουλῇ καθολικούς, τὸ Κέντρον, ὡς ὀνομάζονται οὗτοι. Ἐν τούτοις ὁ Βίσμαρκ ἦτο πανίσχυρος ἀπολαύων ἀκλονήτου ἐμπιστοσύνης εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐμπνέων σέβας καὶ φόβον εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἄλλ' ὅταν ἀνῆλθε τὸν θρόνον ὁ **Γουλιέλμος Β'**, ἐφάνη ὅτι ὁ νέος αὐτοκράτωρ δὲν ἠνείχετο τὴν σιδηρᾶν δικτατορίαν τοῦ καγκελλαρίου. Τὸ 1892 ὁ Βίσμαρκ ἀπεχώρησε τῆς ἀρχῆς διαφωνήσας πρὸς τοὺς σοσιαλιστάς. Ὁ λαὸς ὅμως ἐγνώριζεν ὅτι εἶναι βαθυτέροι οἱ λόγοι τῆς ἀποχωρήσεως καὶ ἐπευφήμησε τὸν ἀρχικαγκελλάριον, ὅταν ἐγκατέλειπε τὸ Βερολῖνον, διὰ νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν ἐξοχικὴν ἔπαυλίν του, ὅπου συνέταξε τὰς περιφημούς **Σκέψεις καὶ ἀναμνήσεις** του.

Ἡ ΑΥΣΤΡΙΑ

Τὴν ἐπαύριον τῆς ἐν Σαβόδα μάχης ὁ Φραγκῖσκος Ἰωσήφ παρεχώρησεν αὐτοδιοίκησιν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, ἡ ὁποία ἀπέκτησεν ἰδίαν βουλήν, ἰδίους ὑπουργούς, ἰδίαν διοίκησιν. Οὕτω τὸ κράτος τῶν Ἀψβούργων διηρέθη εἰς δύο κράτη, τὰ ὁποῖα ἀπετέλεσαν τὴν **Δυαδικὴν Μοναρχίαν**, ἠνωμένα ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ αὐτοῦ ἡγεμόνος, ὁ ὁποῖος ἦτο αὐτοκράτωρ μὲν ἐν Αὐστρίᾳ, βασιλεὺς δὲ ἐν Οὐγγαρίᾳ. Ἡ ἔνωσις ἐφαίνετο ἀρκετὰ στερεά, διότι οἱ Οὐγγροὶ ἦσαν εὐχαριστημένοι, ἐπειδὴ ἐλάμβανον σημαντικὸν μέρος εἰς τὴν πολιτικὴν Μεγάλῃς δυνάμεως καὶ ἐκράτουν εἰς ὑποτέλειαν πολυαρίθμους λαούς, τοὺς Ρουμάνους τῆς Τρανσυλβανίας, τοὺς Κροάτας, Σλοβάκους καὶ Σλοβένους, 10 ἑκατομμύρια ἐν ὅλῳ, ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἦσαν 7 ἑκατομμύρια.

Εἰς τὴν κυρίως Αὐστρίαν ὑπερτεροῦν οἱ Γερμανοί, ἀλλὰ βορειότερον ἢ Βοημία κατοικεῖται ἀπὸ 7 ἑκατομ. Τσέχους, ἡ δὲ Γαλικία ἦτο κατὰ τὸ πλεῖστον πολωνική. Οἱ Τσέχοι προπάντων ἦσαν θορυβώδεις ἀπαιτηταί τῆς αὐτοτελείας, ἀλλὰ καὶ αἱ μικρότεραι φυλαὶ ἀπῆτουν αὐτοδιοίκησιν, αἱ δὲ συμπάθειαι τῶν Βοσνίων καὶ Κροατῶν ἐστρέφοντο πρὸς τὴν Σερβίαν. Διὰ τοῦτο ὑπῆρχε ζωηρὰ ζύμωσις ἐντὸς τοῦ κράτους τοῦ Φραγκίσκου Ἰωσήφ, ἐπεκράτησαν δὲ ἐπαναστατικὰ ἀποχωριστικὰ ρεύματα, ὥστε περὶ τὸ τέρμα τοῦ αἰῶνος ἐφαίνετο ἡ αὐτοκρατορία φερομένη πρὸς τὸ δημοσπονδιακὸν σύστημα ἢ πρὸς διάλυσιν.

Ἡ κατάστασις αὕτη ἐπροξένησε τὴν ἀδυναμίαν τῆς Αὐστρίας, ἡ ὁποία ἠναγκάσθη νὰ στηριχθῆ ἐπὶ τοῦ Βερολίνου, ὅπως συγκρατήσῃ τοὺς λαοὺς τῆς καὶ φρουρήσῃ τὰ ἐπὶ τῆς Βαλκανικῆς συμφέροντα αὐτῆς κατὰ τῆς Ρωσσίας.

ΙΤΑΛΙΑ

Τὴν Ἰταλίαν ἀπησχόλησε κατ' ἀρχὰς τὸ ρωμαϊκὸν ζήτημα, αἱ σχέσεις δηλαδὴ πρὸς τὸν Πάπαν. Ὁ Καβούρ ἐδωκεν εὐρυτάτην αὐτονομίαν εἰς τὸν Πάπαν καὶ 3 ἑκατ. ἐπίδομα, ὡς ἀρχὴν δὲ ἐκήρυττεν ἔλευθέρω ἐκκλησίᾳ ἐνελευθέρω κράτει. Τοῦτο ἐσήμαινε σχεδὸν χωρισμὸν ἐκκλησίας καὶ κράτους. Ἄλλ' ὁ Πάπας δὲν ἐδέχθη συμβιβασμὸν ἐλπίζων εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ὑποστήριξιν, ἰδίως τῆς Γαλλίας, ὅπου ἐφαίνετο ὅτι θὰ ὑπερίσχυον οἱ βασιλικοί, καὶ δὲν ἦτο ἀπίθανος γαλλικὴ ἐκστρατεία πρὸς παλινόρθωσιν τοῦ Πάπα. Τὸ 1877 ὁ κίνδυνος ἀπεσοβήθη διὰ τῆς νίκης τοῦ Γαμβέτα καὶ τῶν δημοκρατικῶν, ἀλλ' ἡ κατάληψις τῆς Τύνιδος ὑπὸ τῶν Γάλλων ἐξηρέθισε τὴν εὐαισθησίαν τῶν Ἰταλῶν, διότι ἡ Τύνις ὑπενθυμίζει τὴν Καρχηδόνα. Ἡ δὲ Ἰταλία ὠνειρεύετο μέγα ἰmperium καὶ μετὰ τὴν συντριβὴν τῆς Γαλλίας τὸ 1870 ἐφαντάσθη ὅτι ἦτο δυνατὸν ν' ἀντικαταστήσῃ αὐτὴν ἐν τῇ Μεσογείῳ.

ΑΙ ΣΥΜΜΑΧΙΑΙ

Τὸ πρῶτον μέλημα τοῦ Βίσμαρκ ἦτο νὰ διατηρήσῃ τὰ διὰ τοῦ πολέμου κατακτηθέντα. Διαρκῶς δὲ ἔζησεν ὑπὸ τὸν ἐφιάλ-

την συνασπισμοῦ κατὰ τῆς Γερμανίας. Κατ' ἀρχὰς κατώρθωσε νὰ ἐνώσῃ τοὺς αὐτοκράτορας Γερμανίας, Αὐστρίας καὶ Ρωσσίας εἰς τὴν λεγομένην **Συμμαχίαν τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων**. Ἄλλ' ἡ ἐνωσις Ρωσσίας καὶ Αὐστρίας ἤτο ἐφήμερος καὶ μετὰ τὸν ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1876—78 αἱ σχέσεις αὐτῶν ὤξυνθησαν. Τότε ὁ Βίσμαρκ ἐγκατέλειπεν ὀριστικῶς τὴν Ρωσσίαν καὶ τὸ 1878 συνῆψε συμμαχίαν μετὰ τῆς Αὐστρίας, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ 1883 προσεχώρησε καὶ ἡ Ἰταλία. Οὕτως ἐδημιουργήθη ἡ **Τριπλῆ Συμμαχία**.

Οἱ γάλλοι διπλωμάται ἠσθάνθησαν τότε τὴν ἀνάγκην νὰ προσεγγίσουν τὴν Ρωσσίαν. Ἄλλ' ὑπῆρχον πολλὰ τὰ χωρίζοντα τὴν δημοκρατικὴν Γαλλίαν ἀπὸ τῆς τσαρικῆς Ρωσσίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ μὲν Γαλλία εἶχεν ἀνάγκην ἐκδικήσεως, ἡ δὲ Ρωσσία πιστώσεων, ἡ οἰκονομικὴ σύμβασις παρεσκεύασε τὴν στρατιωτικὴν συμμαχίαν. Τὸ θέρος τοῦ 1891 ὁ γαλλικὸς στόλος ἐπλευσεν εἰς τὴν Κρονστάδην καὶ κατὰ τὴν ἐπὶ τούτῳ δοθεῖσαν ἐορτὴν ὁ τσάρος ἤκουσεν ὄρθιος τὴν Μασσαλιώτιδα.

II. ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ο ΝΕΟΣ ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΜΟΣ

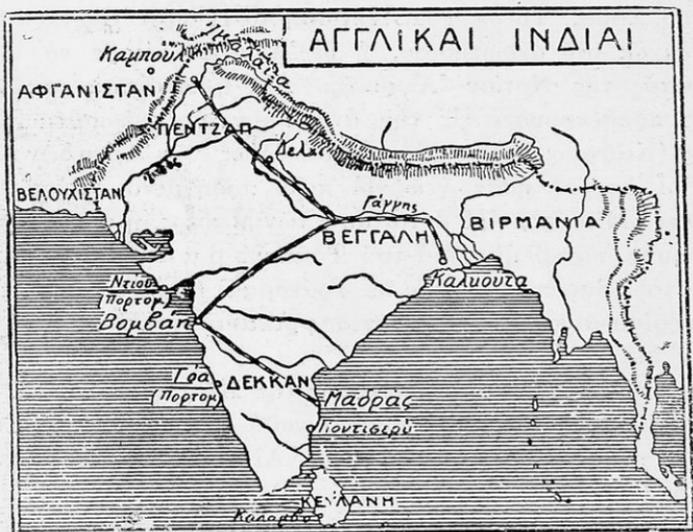
Ἀπὸ τοῦ 1898 περίπου τὰ μεγάλα ἔθνη ἀποκτοῦν σπουδαιότατα συμφέροντα ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης καὶ ἡ ἀποικιακὴ πολιτικὴ λαμβάνει σὺν τῷ χρόνῳ μεγάλην σπουδαιότητα. Ἐπειδὴ τὰ κράτη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐπανῆλθον εἰς τὸ π ρ ο σ τ α τ ε υ τ ι κ ὸ ν ἔ μ π ὄ ρ ι ο ν καὶ αἱ ἀγοραὶ τῆς Εὐρώπης ἐκλείσθησαν εἰς τὴν ξένην βιομηχανίαν, τὰ βιομηχανικὰ ἔθνη ἐζήτησαν διέξοδον εἰς τὰς ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένας χώρας καὶ ἡ κατοχὴ χώρας ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης παρουσιάσθη ὡς ἀνάγκη βιοτικὴ διὰ τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Διὰ τοῦτο αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις προσεπάθησαν ν' ἀποκτήσουν ἀποικιακὸν κράτος, ὅσον τὸ δυνατόν ἐκτενὲς imperium, εἰς τὴν Ἀσίαν, Ἀφρικὴν καὶ Ὠκεανίαν, ἀφ' ὅτου μάλιστα ἡ Ἀμερικὴ ἀπεκλείσθη εἰς τοὺς Εὐρωπαίους. Τὴν προσπάθειαν ταύτην ὠνό-

ἐπανάστασιν τοῦ 1857, ἐστερέωσαν τὴν κατοχὴν τῶν ἐπεκτείναντες αὐτὴν πέραν τῆς κοιλάδος τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Πεντζάπ καὶ προσαρτήσαντες πᾶσαν τὴν Βιρμανίαν. Τότε ἐφάνησαν ἐξουσιάζοντες ἐκ τοῦ ὕψους τῶν Ἰμαλαίων τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν, τοῦ ὁποίου κατεῖχον πάσας τὰς διόδους. Τὸ 1876 ἡ βασίλισσα Βικτωρία ἔλαβε τὸν τίτλον τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Ἰνδιῶν, αἱ ὁποῖαι κυβερνῶνται ὑπὸ ἰδιαιτέρου ὑπουργοῦ, τοῦ **Ἵπουργοῦ τῶν Ἰνδιῶν**, καὶ **Ἀντιβασιλέως**, ὁ ὁποῖος ἐδρεύει ἐν Καλκούτῃ.

Εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἡ Ἀγγλία εἶχεν ἐξασφαλίσαι τὴν κατοχὴν τοῦ ἄκρωτηρίου τῆς Κ α λ ῆ ς Ἐ λ π ῖ δ ο ς, ὅθεν διήρχετο ἡ πρὸς τὰς Ἰνδίας ὁδὸς πρὸ τῆς κατασκευῆς τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ. Τὸ δὲ 1820 ἐκτίσθη τὸ Π ὀ ρ τ Ἐ λ ῖ σ ἶ ἄ β ε τ, ἀνατολικῶς τοῦ ἄκρωτηρίου, ἡ δὲ Ἀγγλία ἀνέλαβε νὰ ἰδρῦσῃ τὸ κράτος τῆς Νοτίου Ἀφρικῆς. Ἄλλ' ἡ κατάληψις τῆς ἐνδοχώρας προσέκρουσεν εἰς τὴν ἀντίστασιν τῶν φιλοπολέμων ἰθαγενῶν (Κάφρων, Ὀτιεντότων) καὶ ἰδίως τῶν ὀλλανδῶν ἀποίκων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν γεωργοὶ πολὺ προσηγμένοι ὀνομαζόμενοι **Μπόερς** (Μπούρς). Ἡ ἀντίστασις τῶν Μπόερς, ἡ ὁποία κατέστη περίφημος, κατεβλήθη διὰ τοῦ Τ ρ α ν σ β α α λ ῖ κ ο ὕ π ο λ ῆ μ ο υ τὸ 1899—1902, τὸ δὲ Τρανσβααλ μετὰ τῆς χώρας τοῦ ἄκρωτηρίου ἀπετέλεσε τὴν **Νοτιοαφρικανικὴν Ἐνωσιν**, ἐπεκταθεῖσαν διὰ νέων κτήσεων.

Τὸ 1882 οἱ Ἀγγλοὶ κατέλαβον τὴν **Αἴγυπτον** ὑπὸ τὰ ἐξῆς περιστατικά. Τὸ 1869 εἶχε συμπληρωθῆ ἡ διώρυξις τοῦ Σουέζ, ἡ ὁποία ηὔξησε τὴν σημασίαν τῆς Αἰγύπτου, διότι ἐδέσποζεν ἤδη τῆς πρὸς τὰς Ἰνδίας ὁδοῦ. Ὁ Χεβίδης Ἰσμαὴλ πασᾶς θαμβωθεὶς ἐκ τῆς νέας αἴγλης, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς τὴν Αἴγυπτον ἡ διώρυξις, ἐδαπάνησεν ἀφειδῶς εἰς δημόσια ἔργα, κατασκευὴν σιδηροδρόμων καὶ καλλωπισμὸν τῆς πρωτευούσης, ὅσον καὶ εἰς διασκεδάσεις καὶ γενναιοδωρίας. Διὰ τοῦτο περιῆλθεν εἰς οἰκονομικὴν δυσχέρειαν καὶ ἐπώλησεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὰς 176 χιλ. μετοχὰς τῆς διώρυγος, τὰς ὁποίας κατεῖχε. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Ἀγγλία, ἡ ὁποία μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης δὲν εἶχε δεῖξει ἐνδιαφέρον διὰ τὴν Αἴγυπτον, ἀπέκτησεν ἐπὶ τῆς διώρυγος καὶ τῆς Αἰγύπτου ἴσα δικαιώματα πρὸς τὴν Γαλίαν, ἡ ὁποία κατεῖχε τὰς λοιπὰς 220 χιλ. μετοχὰς. Τὸ 1882

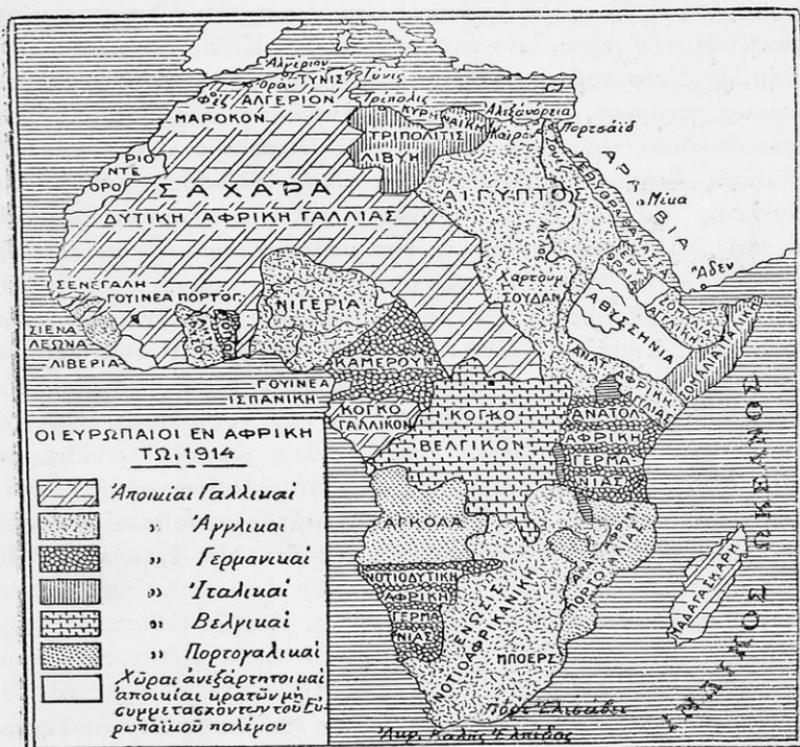
ἔξεροράγησαν ταραχαὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον. Οἱ ἰθαγενεῖς ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Ἄραμπῆ πασᾶν ἐξηγέρθησαν κατὰ τῶν Εὐρωπαϊῶν καὶ σίφιη ἀτάκτων διέτρεξαν τὰς ὁδοὺς τῆς Ἀλεξανδρείας ἀρπάζοντες καὶ καίοντες. Τότε ὁ ἀγγλικὸς στόλος ἐβομβάρδισε τὴν πόλιν, ἀπεβίβασε στρατόν, ὁ ὁποῖος εὐκόλως κατέβαλε τὴν ἀντίστασιν τοῦ Ἄραμπῆ καὶ κατέλαβε τὴν χώραν, ἐνῶ ὁ γάλλος ναύαρχος μὴ ἔχων διαταγὴν τῆς κυβερνήσεώς του ἔμεινεν ἄπρακτος. Οἱ Ἄγγλοι ἐπεξέτειναν τὴν κυριαρχίαν των πρὸς τὸν Ἄνω Νεῖλον, τοῦ ὁποῖου τὰς πηγὰς εἶχον ἀνακαλύψει ἄγγλοι ἐρευνηταί, καὶ εἰς τὴν Νουβίαν (Σουδάν), ὅπου πρὸ τινων δεκαετηρίδων εἶχεν ἰδρυθῆ ἡ πόλις Χ α ρ -

τ ο ύ μ. Ἄλλ' ἡ κυριαρχία αὐτῶν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα δὲν ἐπαγιάθη εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, διότι οἱ ἄραβες σωματέμποροι καὶ τὰ μωαμεθανικὰ τάγματα ἐξήγειραν τοὺς κατοίκους, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ περιφήμου **Μααντῆ** (προφήτου) κατέστρεψαν τὸ ἀγγλικὸν ἐκστρατευτικὸν σῶμα. Μόλις δὲ βραδύτερον ὁ περιφήμος λόρδος **Κίτσενερ** (Kitchener, 1850—1916) παρεσκεύασε συστηματικῶς τὴν καταστροφὴν τοῦ κράτους τοῦ Μααντῆ. Ἐχοντες βάσιν τὴν Αἴγυπτον καὶ τὸ ἀκρωτήριον τῆς

Καλῆς Ἑλπίδος οἱ Ἄγγλοι συνέλαβον τὸ σχέδιον νὰ ἐνώσουν τὰς δύο κτήσεις των διὰ κολοσιαιᾶς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον.

Συνέπεια τοῦ γεγονότος τούτου διὰ τὴν ἀνατολικὴν πολιτικὴν ἦτο ὅτι, ἀφότου ἡ Ἄγγλία ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Σουέζ, τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου ἔπαυσαν νὰ ἔχουν δι' αὐτὴν μεγάλην σημασίαν.

Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἶχον ἀρχίσει οἱ Ἄγγλοι ν' ἀποικίζουν τὴν *Αὐστραλίαν* ἰδρύσαντες τὴν πόλιν *Σίδνεϋ* (Sidney), ἡ ὁποία ἀνεπτύχθη σχεδὸν εἰς μεγαλούπολιν, καθὼς καὶ ἄλλας ἀξίας λόγου ἀποικίας. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1797 εἰσήγαγον ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος εἶδος προβάτων (Μερινός), τὰ ὁποῖα ἠυδοκίμησαν πολὺ, γίνεται δὲ σήμερον μεγίστη ἐξαγωγή βουτύρου, κρέατος καὶ δερμάτων. Αἱ ἀποικίαι τῆς Αὐστραλίας

ήνώθησαν ἀπὸ τοῦ 1902 εἰς ὁμοσπονδίαν, ἣ ὁποία αὐτοδιοικεῖται ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Ἀγγλίας.

Οὐδὲν ἔθνος ἐπεξετάθη κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα ὅσον τὸ ἀγγλικόν. Ἡ δύναμις του εἶναι μεγίστη, εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ ὀνειρευέται κοσμοκρατορίαν. Ἡ Ἀγγλία ἐξουσιάζει ἀσφαλῶς τὴν θαλασσίαν ὁδὸν πρὸς τὰς Ἰνδίας κατέχουσα τὸ Γιβραλτάρ, τὴν Μάλταν, τὴν Κύπρον, τὸ Σουέζ, τὸ Ἄδεν καὶ τὴν Βομβάην, ἀπὸ δὲ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολέμου τὴν Μεσοποταμίαν. Ἐπεκτείνει τὴν ἐξουσίαν της μέχρι τῆς Κίνας κατέχουσα τὸ Κολόμβο, Σιγκαπούρην, Χόγκ Κόγκ, ἀφοῦ ἀπεμάκρυνε τὸν ρωσικὸν κίνδυνον, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀπειλήσει τὰς Ἰνδίας. Ἀφ' ἑτέρου διεκδικεῖ τὴν κατοχὴν ὅλης τῆς Ἀφρικῆς. Εἰς τὰς μεγάλας αὐτὰς ἐκτάσεις ὁμιλεῖται ἡ ἀγγλικὴ γλῶσσα, μεταδίδεται ὁ ἀγγλικὸς πολιτισμὸς, οἱ ἄποικοι μετὰ τῆς γλώσσης μανθάνουν τὰς πολιτικὰς ἐλευθερίας τῆς μητροπόλεως, εἶναι ὑπερήφανοι διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν των, ὁ δὲ τελευταῖος μέγας πόλεμος ἔδειξε τὴν ἀφοσίωσιν αὐτῶν πρὸς τὴν μητρόπολιν. Σήμερον «ἐκτελεῖ τις τὴν περιοδείαν τοῦ κόσμου ἐπὶ ἀγγλικῶν κήσεων, ὁ ἥλιος δὲν δύει ἐπὶ τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας κυβερνᾷ ἡ Ἀγγλία. Ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκειται, φωτίζει πάντοτε τὴν δραστηριότητα τῆς ἀγγλοσαξονικῆς φυλῆς, ἣ ὁποία ἀνασκαλεῖ τὴν γῆν, ἀποσπᾷ τὰ πλούτη αὐτῆς, ἀναζητεῖ νέους θησαυρούς». Ἡ ἀγγλικὴ αὐτοκρατορία εἶναι φοβερὸς κολοσσὸς καὶ ὁ πόλεμος ἔδειξεν ὅτι δὲν ἔχει πόδας ἐξ ἀργίλου.

ΤΟ ΑΠΟΙΚΙΑΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ

Ἡ Γαλλία μετὰ τοὺς ναπολεοντεῖους πολέμους εἶχε διατηρήσει ἐλάχιστα ἐκ τοῦ παλαιοῦ ἀποικιακοῦ κράτους της. Ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ἰδίως μετὰ τὸν γαλλογερμανικὸν πόλεμον, ἐδημιούργησεν ἐκτεταμένον ἀποικιακὸν κράτος. Ἐπὶ τῆς βασιλείας Καρόλου Ι' κατελήφθη ἡ *Σενεγάλη* ἐν τῇ Δυτικῇ Ἀφρικῇ καὶ ἐγένοντο αἱ πρῶται ἐγκαταστάσεις τῶν Γάλλων ἐν *Ἰνδοκίνα* (1858—1867), γάλλοι δὲ ἐρευνηταὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας.

Μετὰ τὸ 1870 ἤρχισε δραστηρία ἐπέκτασις τοῦ ἀποικιακοῦ

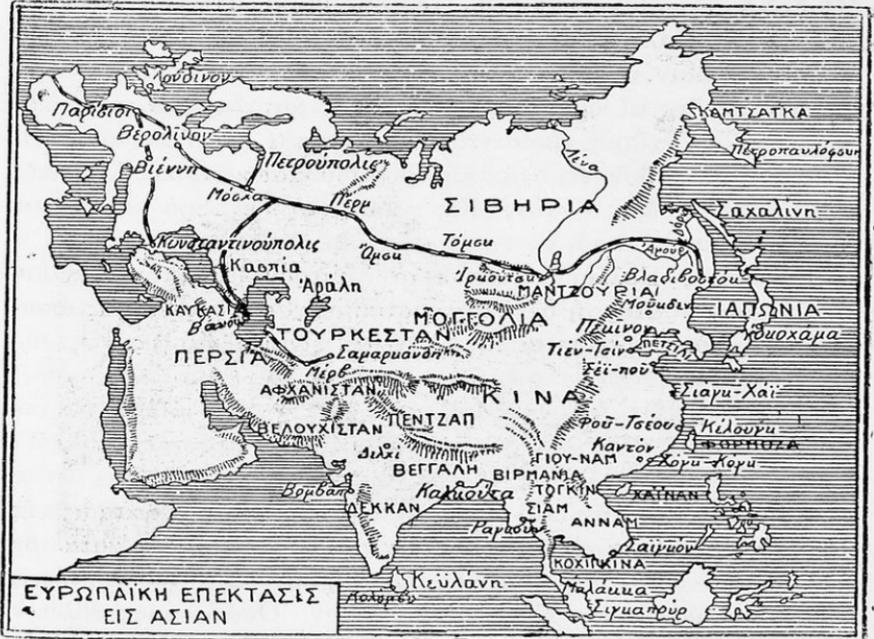
κράτους τῆς Γαλλίας, τὴν δὲ ὤθησιν ἔδωκεν ἰδίως ὁ ὑπουργὸς **Ἰούλιος Φερρὺ** (Jules Ferry, 1832 — 1893), διότι ἡ Γαλλία, διὰ τὰ συνέλθη ἐκ τῶν ἀτυχημάτων τοῦ πολέμου καὶ διὰ τὰ στηρίξη τὴν βιομηχανίαν της, εἶχεν ἀνάγκην πελατῶν, καὶ αὐτὸς ὁ Βίσμαρκ ὑπεστήριξε τὴν ἀποικιακὴν πολιτικὴν τῆς Γαλλίας, ἵνα ἀποτρέψῃ αὐτὴν ἀπὸ τῆς πολιτικῆς τῆς ἐκδικήσεως ἐν Εὐρώπῃ. Ἡ διετὴς πρωθυπουργία τοῦ Ἰουλίου Φερρὺ (1883 — 85) ἔδωκεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὸ κράτος τῆς Ἰνδοκίνας παρὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἀντίδρασιν, ἣ ὁποία ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Κλεμανσὼ κατεκράυγαζεν ὅτι αἱ δυνάμεις τῆς Γαλλίας καταδαπανῶνται ἀσκόπως, ἐνῶ ὁ ἐχθρὸς εὐρίσκεται ἐν Ἀλσατία καὶ Λωρραίνῃ. Οἱ Γάλλοι κατέλαβον τεμάχια τῆς βορείου καὶ κεντρικῆς Ἀφρικῆς (Σ α χ ά ρ α, Σ ο υ δ ά ν, Κ ο γ κ ό), τὸ δὲ 1896 τὴν νῆσον **Μ α δ α γ α σ κ ά ρ η ν**.

Οὕτως ἡ Γαλλία ἀπέκτησε τὸ δεύτερον μετὰ τὴν Ἀγγλίαν ἀποικιακὸν κράτος, ἣ δὲ ἐκπολιτιστικὴ ἐργασία της ἐν ταῖς ἀποικίαις, ἂν καὶ ὑπολείπεται τῆς Ἀγγλίας, εἶναι ἀξιόλογος.

ΕΠΕΚΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ ΕΝ ΑΣΙΑΙ

Σημαντικωτάτη ἀπὸ πάσης ἀπόψεως εἶναι ἡ ἐπέκτασις τῆς Ρωσσίας ἐν Ἀσίᾳ. Ἡ Ρωσσία ἔσχε διπλὴν πολιτικὴν κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα. Ἄλλοτε ἐζήτει νὰ ἐπεκταθῇ καταλαμβάνουσα κτήσεις τῆς Τουρκίας εἰς τὴν Εὐρώπῃν ἢ Ἀσίαν. Ὅσακις ὁμως ἔβλεπεν ἑαυτὴν ἀποκλειομένην ἐκ τῆς ἐγγὺς ἀνατολῆς, ἐστρέφετο μετ' ἀποφασιστικότητος κατὰ τῶν ἀσιατικῶν λαῶν, οἱ ὅποιοι κατοικοῦν εἰς τὰς ἀχανεῖς ἐκτάσεις τῆς βορείου καὶ κεντρικῆς Ἀσίας. Τοῦτο συνέβη μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον ὡς καὶ μετὰ τὸν Ρωσσοτουρκικὸν τοῦ 1876 — 78. Μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον οἱ Ρῶσοι ἐπεξετάθησαν ἀκατασχέτως πρὸς τὸν **Καύκασον** καὶ πρὸς τὰς χώρας τῆς **Κασπίας** καὶ τοῦ **Τουρκεστάν**. Ἄλλ' ἡ προσπάθειά των νὰ κυριαρχήσουν ἐπὶ τῆς Περσίας καὶ τοῦ Ἀφχανιστάν ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίαν τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ ἤρχισεν ἀπὸ τότε ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ρωσσίας, ἣ ὁποία διήρκεσε σχεδὸν καθ' ὅλον τὸν ΙΘ' αἰῶνα. Εἰς τὴν Ἀπωτέραν Ἀνατολὴν οἱ Ρῶσοι κατέλαβον τὴν κοιλάδα τοῦ **Ἀμοῦρ Ντάρια**, ἣ ὁποία

ἀπετέλεσε τὴν **Ρωσικὴν Μαντζουρίαν**. Ἐνῶ δὲ αἱ Δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀναπτύξει σπουδαῖα συμφέροντα περὶ τὴν Κίνα, ἐξησφάλιζον στερεὰς βάσεις δράσεως ἐπὶ τῆς παραλίας, οἱ Ρῶσοι ἐξεμεταλλεύοντο τὰ πλούτη τῆς περιοχῆς τοῦ Ἄμουρ (ᾠξος) καὶ ἤρχισαν τὴν κατασκευὴν τοῦ ὑπερσιβηρικοῦ σιδηροδρόμου ἀπὸ Μόσχας μέχρι Βλαδιβοστόκ Ὁ τσάρος Νι-

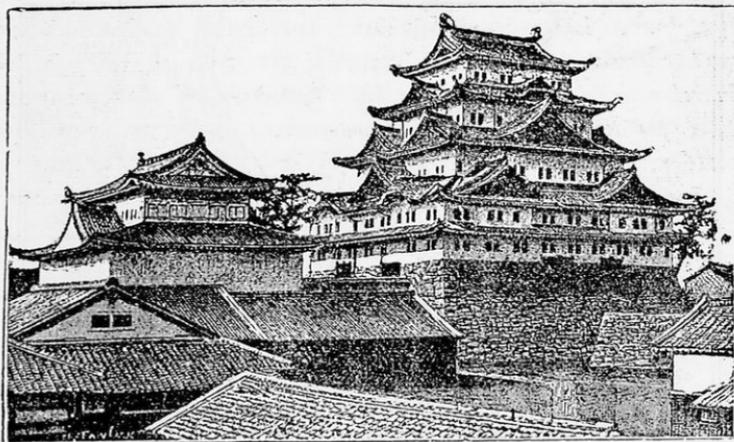

κόλαος Β' (1894 — 1918) κατέβαλεν ἰδιαίτερας προσπάθειας διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς γραμμῆς, ἡ ὁποία ἔμελλε ν' ἀποβῆ ἰσχυρὸν ὄργανον δράσεως κατὰ τῆς Κίνας, διότι θὰ ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς Ρῶσους νὰ μετακομίζουσαν μεγάλας μάζας ἀνθρώπων εἰς τὴν Μαντζουρίαν.

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΙΑΠΩΝΙΑΣ - ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΚΙΝΑΝ

Τὸ 1894 ὁ Σινοῖαπωνικὸς πόλεμος ἔδειξε τὴν μεγάλην σοβαρότητα τοῦ κινεζικοῦ ζητήματος, διότι ἀπέκλυψε τὴν φοβερὰν δύναμιν τῆς Ἰαπωνίας καὶ τὴν ἄκραν ἀδυναμίαν τῆς Κίνας. Οἱ Ἰάπωνες μόνον ἐκ τῆς κίτρινης φυλῆς ἐφάνησαν ἐπιδεικτικοὶ ἀναπτύξεως, κατορθώσαντες ἐντὸς τριά-

κοντα μόνον ἐτῶν ν' ἀφομοιώσουν τὰ πολιτικά καὶ πολεμικά συστήματα τῶν Εὐρωπαϊῶν. Τὸ 1868 ὁ μικάδος (αὐτο- 1868 κράτωρ) **Μούτσου Χίτο** συνεκέντρωσε δι' ἐπαναστάσεως τὴν δύναμιν εἰς τὰς χεῖρας του, ἐγκατασταθεὶς δὲ εἰς τὸ **Τόκιο**, ἤρχισε τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἰαπωνίας, τὸν αἰῶνα τοῦ φωτός, ὅπως λέγουν οἱ Ἰάπωνες. Ἀμέσως ἐστάλησαν πολυάριθμοι νέοι εἰς τὴν Εὐρώπην, διὰ νὰ μάθουν τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας τῆς Δύσεως, ἐστρώθησαν σιδηραὶ γραμμαί, κατεσκευάσθησαν τηλεγραφεῖα, ἰδρύθησαν σχολεῖα, ἐδημιουργήθησαν

Φεουδαρχικὸν μέγαρον ἐν Nagoya (Ἰαπωνία)

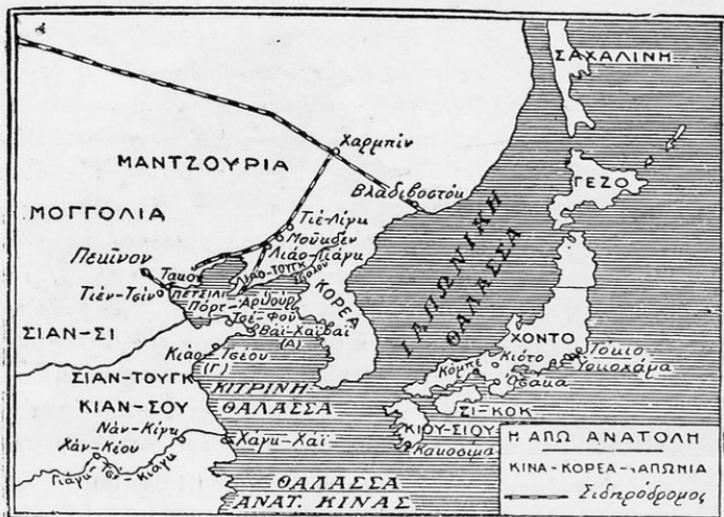
Οἱ ἐν σχήματι πυραμίδος ὑψούμενοι ὄροφοι εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς Ἰαπωνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς προελθούσης ἐκ τῆς κινεζικῆς.

γῆθη στρατὸς κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν σύστημα καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν κατεσκευάσθη σημαντικὸς στόλος. Ἦδη δὲ τὸ 1875 οἱ Ἰάπωνες μηχανικοὶ κατεσκευάζον πολεμικὰ πλοῖα εἰς τὰ ἐργοστάσια τῆς πατρίδος των.

Τὸ δὲ 1894 ἐξ ἀφορμῆς ταραχῶν τῆς Κορέας ἡ Ἰαπωνία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Κίνας, ἡ ὁποία ὑπέστη πανωλεθρίαν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ὁ ναύαρχος **Ἴτο** κατέστρεψεν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ **Γιαλοῦ** τὸν σινικὸν στόλον, τρία δὲ ἀποβατικὰ στρατεύματα ἠπέιλησαν τὸ Πεκίνον. Διὰ τῆς **Συνθήκης τῆς Σιμονοσάκι** (1895) ἡ Κίνα ὑπεχρεώθη νὰ

παραχώρηση πλὴν τῆς Φορμόζας καὶ ἄλλων νήσων τὴν χερσονήσον **Λιάο Τούγγ** μετὰ τοῦ **Πόρτ Ἀρθούρ**.

Ἄλλ' αἱ εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις δὲν ἐδέχθησαν τοὺς ὅρους τούτους φοβούμεναι τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Ἰαπώνων εἰς τὸ Πόρτ-Ἀρθούρ, ἀπέναντι τοῦ Τιέν Τσίν καὶ τοῦ Πεκίνου, διότι θὰ εἶχον ὑπὸ τὴν δεσποτείαν των τὴν Κίναν, τὴν ὁποίαν ἠδύναντο νὰ ὀργανώσουν καὶ νὰ ὀπλίσουν κατ' αὐτῶν. Ὄθεν τῇ ἐπεμβάσει αὐτῶν ὁ Μικάδο παρητήθη τῆς χερσονήσου Λιάο Τούγγ καὶ τοῦ Πόρτ Ἀρθούρ. Τότε ἐπωφελήθησαν τῆς εὐκαι-

ρίας πρὸς ἴδιον συμφέρον αἱ Δυνάμεις. Ἡ Ρωσσία ἠνάγκασε τὴν Κίναν νὰ παραχώρησιν εἰς αὐτὴν «ἐπὶ ἔνοικίῳ» τὸ Πόρτ-Ἀρθούρ καὶ τὸ Τάλιεν-Βάν, ἔλαβε δὲ τὸ προνόμιον νὰ κατασκευάσῃ διακλάδωσιν τοῦ ὑπερσιβηρικουῦ σιδηροδρόμου διὰ τῆς Μαντζουρίας μέχρι Πόρτ-Ἀρθούρ. Ἡ Γαλλία ἐπέτυχεν παραχωρήσεις εἰς τὸ **Γιούναμ** καὶ κατέλαβε τὴν νῆσον **Χαϊνὰν** καὶ ἄλλα. Ἡ δὲ Γερμανία ἐξ ἀφορμῆς τῆς δολοφονίας δύο γερμανῶν ἱεραποστόλων κατέλαβε τὸ 1897 τὸ **Κιάο Τσέου** εἰς τὴν μεσημβρινὴν βάσιν τῆς χερσονήσου Σάν-Τούγγ. Ἡ Ἀγγλία χάριν «τῆς ἰσορροπίας» κατέλαβε τὸ **Βαί Χαί Βαί**, πρὸς βορρᾶν τῆς Σάν-Τούγγ εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου Πε-

τζιλί ἀπέναντι τοῦ Πόρτ - Ἀρθούρ, ἐνῶ τὸ Ἰταλικὸν Ὑπουργεῖον ἀνετράπη, ἐπειδὴ δὲν ἐπέτυχε νὰ λάβῃ τὸ Σὰν Μούν.

Οἱ εὐρωπαῖοι μηχανικοὶ εἰσῆλθον τότε ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα εἰς Κίναν, ἤρχισαν νὰ στρώνονται σιδηραῖ γραμμαῖ, ἐσχεδιάζοντο δὲ μεγαλύτεραι ἐπιχειρήσεις. Ἄλλ' ἡ διείσδυσις αὕτη τῶν Εὐρωπαϊῶν ἐξηρέθισε τοὺς συντηρητικοὺς Σίνας καὶ μετὰ ὑπόκωφον ἀναβρασμὸν ἐξεργάγη τὸ 1900 τρομερὰ ἐθνικὴ ἐξέγερσις στρεφομένη κατὰ τῶν Εὐρωπαϊῶν καὶ ἐσφάγησαν ἱεραπόστολοι καὶ ἔμποροι. Τότε ἔγινε γενικὴ ἔξοδος τῶν Εὐρωπαϊῶν πρὸς τὰ παράλια, διεκόπη ἡ συγκοινωνία μετὰ τοῦ Πεκίνου, ὅπου αἱ πρεσβεῖαι ἐπολιορκήθησαν ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ὁ πρόξενος τῆς Γερμανίας ἐφονεύθη. Ἡ δὲ αὐτοκρατορικὴ Σινικὴ κυβέρνησις ἐδήλωσεν ὅτι εἶναι ἀνίκανος νὰ περιστείλῃ τοὺς ἐπαναστάτας. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη **Ἐξέγερσις τῶν Μποξέρ**. Τότε 15000 διεθνῆς στρατὸς ἀποβιβάσθεις πλησίον τοῦ Τακὸν κατέλαβε τὸ Τιέν - Σίν, ἐπροχώρησε κατὰ τοῦ Πεκίνου καὶ ἠλευθέρωσε τὰς πρεσβεῖας, αἱ 1900 ὅποια εἶχον ἀντισταθῆ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης. Ἡ Σινικὴ κυβέρνησις ὑπεχώρησεν, ἀπεζημίωσε τοὺς Εὐρωπαίους καὶ ἀνενέωσε τὰς παραχωρήσεις. Ἦρχισε δὲ πάλιν ἡ διείσδυσις τῶν Εὐρωπαϊῶν, οἱ ὅποιοι ἔσπευδον νὰ ἐξασφαλίσουν ὠφελήματα, πρὶν ἢ ἐνισχυθῆ ἡ Ἰαπωνία, διότι εἶχον ἀντιληφθῆ τὴν μεγάλην δυνάμιν τῆς. Ἡ Ρωσσία προπάντων ἀνέπτυξε μεγάλην δραστηριότητα. Κατέβη μετ' ἀποφασιστικότητος εἰς τὸν Εἰρηνικὸν καὶ ὠχύρωσε τὸ Πόρτ - Ἀρθούρ, τὸ ὅποιον ἐσχεδίαζε νὰ κάμῃ εἶδος Γιβραλτὰρ τῆς Ἀπωτάτης Ἀνατολῆς. Ἀφοῦ δὲ συνεκέντρωσε στρατὸν εἰς τὴν Μαντζουρίαν, ἠπεῖλει αὐτὴν τὴν ὑπαρξιν τῆς Ἰαπωνίας, τὴν ὁποίαν ἀπέκλειεν ἐκ τῆς Κίνας καὶ Κορέας.

Ο ΡΩΣΣΟΪΑΠΩΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1904 - 1905)

Ὅταν οἱ Ἰάπωνες ἐθεώρησαν ἑαυτοὺς ἐτοιμοὺς διὰ τὸν πόλεμον, ἐνήργησαν μετ' ἀποφασιστικότητος καὶ ψυχραιμίας. Ἀφοῦ συνῆψαν συμμαχίαν μετὰ τῆς Ἀγγλίας τὸ 1902, ἀπήτησαν παρὰ τῆς ρωσσικῆς κυβερνήσεως νὰ παύσῃ τὴν διείσδυσιν εἰς τὴν Κορέαν καὶ ν' ἀποδώσῃ τὴν Μαντζουρίαν εἰς τὴν Κίναν. Μὴ ἱκανοποιηθέντες ἐκ τῶν ἀπαντήσεων τῆς Πετροῦ-

πόλεως ἤρχισαν τὰς ἐχθροπραξίας ἀνατινάξαντες ἄνευ κηρύξεως πολέμου τὰ ἄριστα πολεμικά σκάφη τῶν Ρώσων ἐν τῷ λιμένι τοῦ Πόρτ - Ἀρθούρ (9 Φεβρουαρίου 1904). Ὁ Ρωσσοϊαπωνικὸς πόλεμος, ὁ ὁποῖος ἤρχισε τότε, ὑπῆρξε σειρὰ ἀποτυχιῶν τῶν Ρώσων. Ὁ ρωσσικὸς στόλος τοῦ Εἰρηνικοῦ ἐξεμηδενίσθη, εἰς μυριονέκρους δὲ μάχας οἱ Ρῶσοι ἀπεκρούσθησαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μαντζουρίας, ἐνῶ τὸ Πόρτ - Ἀρθούρ ἔπεσε μετὰ μακρὰν πολιορκίαν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ναύαρχος **Τόγκο** κατέστρεψεν εἰς τὰ στενὰ τῆς Τ σ ο ὺ Σ ί μ α ς, μεταξὺ Κορέας καὶ Ἰαπωνίας, τὸν ρωσσικὸν στόλον τῆς Βαλτικῆς, τὸν ὁποῖον εἶχεν ὀδηγήσει ὁ ναύαρχος Ροτζσεβένσκυ εἰς τὸν Εἰρηνικὸν (27 Μαΐου 1905).

Διὰ τῆς εἰρήνης ἡ Ρωσσία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἰαπωνίαν τὴν προστασίαν τῆς Κορέας, τὸ Πόρτ - Ἀρθούρ καὶ τὸ ἡμῖς τῆς νήσου Σαχαλίνης, ὑπεχρεώθη δὲ νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Μαντζουρίαν. Ἡ νίκη τῆς Ἰαπωνίας ἐσήμαινε τὴν ἀναστολὴν τῆς ρωσσικῆς ἐξαπλώσεως, διότι οἱ κίτρινοι εἶναι πολυπληθεῖς καὶ ἄρκετὰ εὐφυεῖς, ὥστε νὰ ὀργανωθοῦν καὶ ν' ἀποκρούσουν τὴν ξένην δεσποτείαν. Τινὲς μάλιστα προεῖδον κίνδυνον τῆς λευκῆς φυλῆς ἐκ τῆς ἀφυπνίσεως τῶν κιτρίνων, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ὠμίλησε μετὰ τινος ρητορισμοῦ περὶ κ ι τ ρ ί ν ο υ κ ι ν δ ὺ ν ο υ.

Ἡ ἤττα ἔσχεν ἀντίκτυπον ἐν Ρωσσίᾳ, διότι ἡ δυσαρέσκεια τοῦ λαοῦ κατὰ τῆς ἀπολυταρχικῆς κυβερνήσεως, ἡ ὁποία εἶχε στείλει χωρὶς νὰ ἐρωτήσῃ τὸν λαὸν εἰς τοὺς μακρινοὺς ἐκείνους πολέμους χιλιάδας ἀνθρώπων, ἐξέσπασεν εἰς ἐξέγερσιν, ἡ ὁποία κατεστάλη μετὰ δυσκολίας. Ὁ τσάρος ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ σύνταγμα καὶ βουλὴν (**Δούμαν**). Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ταραχῶν ἡ προσοχὴ τῶν Εὐρωπαϊῶν ἐστράφη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ρωσσίας. Τότε παραετήρησαν καλῶς τὴν κολοσσιαίαν πρόοδον, ἡ ὁποία εἶχε γίνῃ εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ τσάρου, τὴν μεγάλην διανοητικὴν ἀνάπτυξιν, τὴν διάδοσιν τῆς τέχνης καὶ τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν λέπτυνσιν τῶν ἠθῶν. Πράγματι ρεῦμα ἐκπολιτιστικὸν εἶχε κυκλοφορήσει εἰς τὰς ἀχανεῖς ἐκτάσεις τῆς αὐτοκρατορίας κατελθὼν κατὰ μῆκος τῶν μεγάλων σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, αὐτὸς δὲ ὁ Καύκασος, ἡ μέχρι πρὸ μικροῦ βάρβαρος θεωρουμένη χώρα,

εἶχεν ἀποκτήσει πανεπιστήμια καὶ ἀνάπτυξιν πνευματικὴν καὶ τεχνικὴν μεγαλυτέραν τῆς Βαλκανικῆς.

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ

Αἱ δεκατρεῖς ἀγγλικαὶ ἀποικίαι, αἱ ὁποῖαι ἐκηρύχθησαν τὸ 1776 ἀνεξάρτητοι, ἀπέβησαν ἐντὸς ἡμίσεος αἰῶνος μία τῶν μεγίστων δυνάμεων τῆς γῆς. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῶν ναπολεοντείων πολέμων, ὁπότε αἱ Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης κατειρίβοντο εἰς ἀτελευτήτους πολέμους, αἱ Ἑνωμέναι Πολιτεῖαι ἀνεπτύσσοντο καὶ ἐξηπλοῦντο. Τὸ 1803 ἠγόρασαν παρὰ τοῦ Ναπολέοντος τὴν Λ ο υ ῖ σ ι ά ν α ν, διὰ τῆς ὁποίας ἀπέκτησαν ἔξοδον εἰς τὸν κόλπον τοῦ Μεξικοῦ. Ἀλλὰ τὸ 1812 ἐπολέμησαν ἅπαξ ἔτι διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν των κατὰ τῆς Ἀγγλίας, διότι εἶχον ἐμπορευθῆ μετὰ τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν ἠπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν. Οἱ δὲ Ἀγγλοὶ κατέλαβον τὴν πρωτεύουσαν τῶν Πολιτειῶν Βασιγκτῶνα. Τέλος ὑπερίσχυσαν πάλιν οἱ ἀποικοί.

Κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν αἱ Ἰσπανικαὶ ἀποικίαι τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς ἀπεσπίασθησαν ἐκ τῆς μητροπόλεως καὶ ὀργανώθησαν εἰς δημοκρατίας. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς δὲ χρόνους αἱ Ἑνωμέναι Πολιτεῖαι ἔγιναν κύριαι τῆς Φ λ ω ρ ῖ δ ο ς. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν γεγονότων τούτων ἐθέσπισαν τὸ περίφημον *Δόγμα τοῦ Μονρόε* (1823), διὰ τοῦ ὁποίου ἐκήρυξαν ὅτι ἡ Ἀμερικὴ δὲν εἶναι πλέον τόπος ἀποικίσεως καὶ ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι δὲν ἔχουν δικαίωμα ν' ἀναμιγνύωνται εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἀμερικῆς, ὅπως καὶ οἱ Ἀμερικανοὶ δὲν θὰ ἀναμιγνύοντο εἰς τὰς πολιτικὰς περιπετείας τῆς Εὐρώπης.

Τὸ 1845 ἡ Μεξικανικὴ ἐπαρχία *Τεξὰς* ἀπεσπίασθη ἐκ τῆς Μεξικανικῆς δημοκρατίας, ἣ ὁποία ἐταράσσετο ὑπὸ ἀναρχίας, καὶ ἠνώθη μετὰ τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν. Τὸ Μεξικὸν δὲν ἀνεγνώρισε τὴν ἔνωσιν, ἀλλ' εἰς τὸν ἐπακολουθήσαντα πόλεμον ἠττήθη καὶ ὑπεχώρησε (1848). Ἐπὶ δὲ τοῦ παραχωρηθέντος ἐδάφους ἐδημιουργήθη ὁ μέγιστος ἐν τῷ Εἰρηνηκῷ λιμῆν τοῦ Ἀ γ ῖ ο υ Φ ρ α γ κ ῖ σ κ ο υ.

Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη αἱ Πολιτεῖαι διήλθον σοβαρὰν ἔσω-

πεικίην κρίσιν, διότι ὑπῆρχον μεγάλαι ἀντιθέσεις μεταξὺ τῶν βορείων καὶ τῶν νοτίων ἀποικιῶν, αἱ ὁποῖαι ὤξυνθησαν ἰδίως ἐξ ἀφορμῆς τῶν δούλων. Οἱ βόρειοι, ἀγγλοσάξονες κυρίως, διαμαρτυρόμενοι καὶ φιλελεύθεροι, ἤθελον τὴν κατάργησιν τῆς δουλείας, ἐνῶ οἱ νότιοι, κατὰ τὸ πλεῖστον λατῖνοι, εἶχον συμφέρον νὰ διατηρήσουν τοὺς μαύρους ἐν τῇ δουλείᾳ, διότι κατεγίνοντο πρὸ παντὸς εἰς τὴν φυτεῖαν. Τὸ 1860 λοιπὸν ἔνδεκα ἐπαρχίαι τοῦ νότου ἀπεσχίσθησαν καὶ ἴδρυσαν ὁμοσπονδίαν. Ἄλλὰ μετὰ μακρὰς ἐχθροπραξίας ἐπεκράτησαν οἱ βόρειοι, τῶν ὁποίων ὁ πρόεδρος **Ἀβραὰμ Λίνκολν** (Abraham Lincoln, 1809—1865) εἶχε διοργανώσει τὸν πόλεμον. Ἡ δουλεία κατηργήθη καὶ ὁ πόλεμος ἦν ὡς στενώτερον τὰς Πολιτείας, διότι ἔδειξεν ὅτι τὰ κοινὰ συμφέροντα ἦσαν ἀσυγκρίτως ὑπέρτερα τῶν διαφορῶν.

Μετὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἡ εὐδαιμονία τῶν Ἡν. Πολιτειῶν ηὔξηθη ὅσον οὐδεμιᾶς ἄλλης Δυνάμεως, διότι οἱ Ἀμερικανοὶ εἶχον προχείρους καὶ ἀφθόλους τὰς πρώτας ὕλας, τὰς ὁποίας οἱ Εὐρωπαῖοι μετεκόμιζον ἐκ μακρινῶν ἀποστάσεων. Θησαυροὶ ἀνέκυσαν ἐκ τοῦ ἐδάφους, ἀνεκαλύφθησαν μεταλλεῖα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ πρώται ὕλαι καὶ σίδηρος εὐρέθησαν ἐν ἀφθονίᾳ. Οἱ Ἀμερικανοὶ ἀνεδείχθησαν μεγάλοι μηχανικοὶ, αἱ πόλεις ἐγιναν τῶν ἡμετέρων, αἱ ἀπέραντοι ἐκτάσεις ἐσυντομεύθησαν διὰ σιδηρῶν γραμμῶν. Πρὸ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολέμου αἱ Ἡν. Πολιτεῖαι εἶχον 100 ἐκ. κατοίκους διηρημένους εἰς 49 Πολιτείας. Ὅλοι αὐτοὶ δὲν εἶναι ἀμερικανοί, ἀλλ' οἱ μετανάσται ἀποκοτῶν ταχέως τὴν ἀμερικανικὴν συνείδησιν.

Δύο κόμματα διεκδικοῦν τὴν ἀρχὴν εἰς τὰς Ἡν. Πολιτείας τὸ Ρεπουμπλικανικόν, τὸ ὁποῖον ἀποτελοῦν οἱ πλούσιοι κεφαλαιοῦχοι καὶ ἐργοστασιάρχαι, οἱ ὁποῖοι θέλουν τὴν συγκέντρωσιν, καὶ τὸ Δημοκρατικόν, τὸ ὁποῖον θέλει νὰ δώσῃ εἰς τὰς Πολιτείας αὐτοδιοίκησιν, πρεσβεύει φιλελευθέρως ἀρχὰς καὶ κλίνει πρὸς τὸν σοσιαλισμόν.

Κολοσσιαία δημιουργικὴ ἐνέργεια ζωογονεῖ τὴν μεγάλην δημοκρατίαν, ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι ἐπιφυλάσσει ἐκπλήξεις μεγαλυτέρας διὰ τὸ μέλλον. Ὅλα εἶναι κινήσεις, ζωὴ καὶ δημιουργία ἐκεῖθεν τοῦ Ἀτλαντικοῦ. Οἱ Ἀμερικανοὶ εἶναι ὑπερήφανοι, διότι ζοῦν ἐπὶ νέας γῆς μακρὰν τοῦ ἄγους καὶ τῶν διενέξεων καὶ

τῆς ἀδελφοκτονίας τῆς γηραιᾶς Εὐρώπης. Ἔχουν δὲ ἴδιον πατριωτισμόν, ὃ ὁποῖος στηρίζεται ἐπὶ τῆς πίστεως, ὅτι εἶναι νέα φυλή, ἢ μέλλουσα νὰ ἐξυγιάνῃ καὶ ἐξαγνίσῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ τοῦτο δίδει εἰς αὐτοὺς ἠθικὸν ὕψος, τὸ ὁποῖον δὲν δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν ἡμεῖς, οἱ ὁποῖοι συνηθίσαμεν νὰ θεωρῶμεν τὴν Ἀμερικὴν ὡς τὴν χώραν τῶν δολλαρίων καὶ τῆς βιομηχανικῆς ἰσχύος. Ὑπὸ τοῦ πνεύματος τούτου κινούμενος ὁ πρόεδρος **Οὐίλσον** ἐπενέβη εἰς τὴν μεγάλην σύρραξιν τῆς Εὐρώπης.

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

Ἀπὸ τοῦ 1900 ἰδίως ἀρχίζει ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τῆς Γερμανίας. Ὁ πληθυσμὸς της περὶ τὰ ἔτη ταῦτα ἠϋξάνετο καταπληκτικῶς (περίπου 750 χιλ. κατ' ἔτος), ἡ δὲ βιομηχανία της ὑπερνήκασα τὰς κρίσεις τῶν ἐτῶν 1870—1890 εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὁδὸν ὀμαλῆς ἀναπτύξεως καὶ μετ' ὀλίγον σχεδὸν ἀπέβη ἀκαταγώνιστος. Ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος ἠϋξάνετο ἡ ἐξαγωγή, πρὸς ὑποστήριξιν δὲ αὐτῆς ἡ Γερμανία κατεσκεύασε σημαντικώτατον ἐμπορικὸν στόλον καὶ ἐζήτησεν ἀποικίας. Ἴδου ὀλίγοι ἀριθμοί, οἱ ὁποῖοι δεικνύουν τὴν κολοσσιαίαν ταύτην ἀνάπτυξιν. Τὸ 1872 ὄλον τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον τῆς Γερμανίας, εἰσαγωγή καὶ ἐξαγωγή, ἀνήρχετο εἰς 6 περίπου δισεκατομμύρια, τὸ δὲ 1913 ἀνῆλθεν εἰς 22 1)2, ἐξ ὧν 15 ἐξαγωγή. Τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν ἀπὸ 2 1)2 ἑκατομ. τόννων ἀνῆλθεν ἀπὸ τὸ 1900—1913 εἰς 5 1)2 ἑκατομ. Ἡ πρόοδος αὕτη ἔβαινε μὲ τάσεις διαρκοῦς ἀυξήσεως. Τὸ μέγιστον τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου ἦτο ἐξαγωγή βιομηχανικῶν προϊόντων, διὰ τῆς ὁποίας εἰσέρρουσεν ἀφθονον χρῆμα εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἡ χώρα ἐπλούτησε ταχέως, ἡ Γερμανία ἐκτίσθη νέα ἐκ θεμελίων, ἀγάπη δὲ ἐργασίας καὶ δημιουργίας διῆλθε τὴν χώραν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον. Ὁ βίος ἀνυψώθη, τὰ ἥθη ἐλεπτύνθησαν, ἡ δὲ θέσις τοῦ ἐργατικοῦ κόσμου ἐβελτιώθη δι' εἰδικῶν νομοθετημάτων.

Κατὰ τὴν πρώτην δεκαετίαν τοῦ νέου αἰῶνος ἡ ἀκμὴ τῆς Γερμανίας ἦτο τοιαύτη, ὥστε νὰ προκαλέσῃ τὸν φθόνον καὶ τὴν ἀνησυχίαν τῶν ἄλλων Δυνάμεων. Ὁ αὐτοκράτωρ

Γουλιέλμος Β΄ ἔστρεψε τότε τὴν προσοχὴν τοῦ ἔθνους εἰς ὑπερποντίους ἐπιχειρήσεις καὶ ἡ Γερμανία ἀπέκτησεν ἀποικίας εἰς Ἀφρικὴν, ἐδημιούργησε συμφέροντα εἰς τὴν Κίνα καὶ μετὰ ζωνρότητος ἐπεχείρησε νὰ διεισδύσῃ εἰς τὴν Τουρκίαν, ὅπου ἤρchiσε νὰ κατασκευάζῃ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν *Χ α ἰ δ ἄ ρ πα σ ᾶ - Ἀ γ κ ῦ ρ α ς*. Ἐπειδὴ προσέκρουσεν εἰς διαμαρτυρίας τῆς Ρωσσίας, ἐπεξέτεινεν αὐτὴν πρὸς τὸ Ἰκόνιον, τὴν Συρίαν καὶ ἐκεῖθεν μέχρι τῆς *Β α γ δ ἄ τ η ς*. Οὕτω ἐφάνη ἀπειλοῦσα τὴν Ἀγγλίαν ἐν Ἰνδίας καὶ Αἰγύπτῳ καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἐκριζώσῃ τὴν παλαιὰν ἐπιρροὴν τῆς Γαλλίας ἐν τῇ Ἐγγύς Ἀνατολῇ.

Ἀπὸ τοῦ 1900 ἤρchiσε νὰ κατασκευάζεται ὁ πολεμικὸς στόλος τῆς Γερμανίας, τοῦ ὁποῦοι δημιουργοὶ ὑπῆρξαν ὁ αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν ναυτικῶν *Τίρπιτς* (Tirpitz), καὶ μετ' ὀλίγον κατέστη ὁ δεῦτερος στόλος τοῦ κόσμου ἔχων διαθέσεις διαρκοῦς αὐξήσεως.

Ἡ ΕΓΚΑΡΔΙΟΣ ΣΥΝΕΝΝΟΗΣΙΣ

Ὁ γερμανικὸς στόλος ἐφαίνετο στρεφόμενος κατὰ τῆς Ἀγγλίας, ἡ ὁποία τόσον ἀνησύχησεν ἐκ τῆς διηνεκοῦς αὐξήσεως τῆς δυνάμεως τῆς Γερμανίας, ὥστε πρὸς στιγμὴν παρεῖδε τὰς ἀντιθέσεις πρὸς τὴν Ρωσσίαν. Τὸ 1901 διεδέχθη τὴν βασίλισσαν Βικτωρίαν ὁ υἱὸς τῆς *Ἐδουάρδος Ζ'*, ὁ ὁποῖος ἠκολούθησεν ἀποφασιστικὴν πολιτικὴν κατὰ τῆς Γερμανίας ἐπιδιώξας διὰ συμμαχιῶν νὰ περικλείσῃ καὶ ἀπομονώσῃ αὐτήν. Τὸ δὲ 1904 συνήφθη μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας σύμβασις ὀνομασθεῖσα *Ἐγκάρδιος συνεννόησις* (Entente cordiale). Ἡ Γαλλία ἀνεγνώρισε τὴν ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου κατοχὴν τῆς Ἀγγλίας, ἡ δὲ Ἀγγλία ὑπεσχέθη τὴν ὑποστήριξίν της εἰς τὰ ζητήματα τοῦ Μαρόκκου. Ὁ ἀγγλικὸς στόλος ἔπλευσεν εἰς Τουλόν, ἐτελέσθησαν δὲ μεγαλοπρεπεῖς ἑορταί. Τὸ δὲ 1907 ἡ Ἀγγλία προσήγγισε πρὸς τὴν Ρωσσίαν, συνήφθη ἡ συμφωνία περὶ Περσίας, ἐπηκολούθησε δὲ *Συνάντησις ἐν Ρεβάλ* τοῦ Ἐδουάρδου καὶ τοῦ τσάρου Νικολάου, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπεφασίσθη ἡ αὐτονομία τῆς Μακεδονίας. Οὕτω ἐδημιουργήθη ἡ *Τριπλῆ*

Συνεννόησις (Triple Entente), ἡ ὁποία κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ καὶ τὴν Ἰταλίαν διὰ τῆς παραχωρήσεως τῆς Τριπολίτιδος.

ΕΝΟΠΛΟΣ ΕΙΡΗΝΗ

Ἐκ τῆς ἀπορίας τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου τοῦ 1870 μέχρι τοῦ μεγάλου εὐρωπαϊκοῦ πολέμου τοῦ 1914 οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἔζησαν ἐν εἰρήνῃ. Αὕτη εἶναι ἡ μακροτέρα περίοδος εἰρήνης, τὴν ὁποίαν ἐγνώρισεν ἡ Εὐρώπη. Ἄλλ' ἡ εἰρήνη αὕτη ἦτο περιέργος καὶ δὲν ὠμοίαζε τὴν εἰρήνην παλαιότερων χρόνων, διότι κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τὰ κράτη διετήρουν διαρκῶς ὑπὸ τὰ ὄπλα σημαντικὰ στρατιωτικὰ δυνάμεις, οἱ ἐξοπλισμοὶ δὲ καὶ ἡ συντήρησις τῶν στρατιωτῶν, ἀπῆλθον δαπάνας βαρύτερας ἢ ἄλλοτε αἱ δαπάναι τοῦ πολέμου. Τὴν κατάστασιν ταύτην ὠνόμασαν *ἐνοπλον εἰρήνην*.

Ἀφότου ἡ Πρωσσία εἰσήγαγε τὴν γενικὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἀπέκτησεν αἴγλην διὰ τῶν στρατιωτικῶν ἐπιτυχῶν, πάντα τὰ κράτη ἐδέχθησαν τὸ σύστημα τοῦτο καὶ ὑπεχρέωσαν τοὺς νέους νὰ διέλθουν διὰ τοῦ στρατοῦ. Ἡ ἐνοπλος εἰρήνη ἦτο πλὴν τούτου συνέπεια τῆς συνθήκης τῆς Φραγκφούρτης, διότι ἡ Γερμανία μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Ἀλσατίας καὶ Λωρραίνης φοβουμένη τὴν ἐκδίκησιν ἐθεώρησεν ἀνάγκη νὰ διατηρῇ ἰσχυρὸν στρατόν. Ἄφ' ἑτέρου ἡ Γαλλία προέβη εἰς ἀνάλογον προετοιμασίαν, διὰ νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν γερμανικὴν ἐπίθεσιν. Τὸ παράδειγμα αὐτῶν ἠκολούθησαν τὰ ἄλλα κράτη, ἡ Ρωσσία, διότι εἶχε κατακτητικὰ σκοποὺς εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ εἰς τὴν κεντρικὴν Ἀσίαν, ἡ Αὐστρία, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ στρατὸς ἦτο ζήτημα ὑπάρξεως, ἡ Ἰταλία, διότι εἶχε βλέψεις ἐπὶ τῆς «ἀλυτρώτου». Ὅμοίως τὰ Βαλκανικὰ κράτη, τὰ ὁποῖα εἶχον νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς ὑπὸ τὴν Τουρκίαν «ὑποδούλους ἀδελφούς», ὑπεβλήθησαν εἰς δαπάνας ἀνωτέρας συνήθως τῶν δυνάμεων των. Οὕτως ἐδημιουργήθη μία κατάστασις σκοτεινῆ ἐγκυμονοῦσα διαρκεῖς κινδύνους καὶ ἡ δραστηριότης τῆς μυστικῆς διπλωματίας ἐνέτεινε τὴν νευρικότητα τοῦ κόσμου.

Αἱ στρατιωτικαὶ δαπάναι ἠὔξανον μετὰ μεγάλης ταχύτητος, διότι ἡ ταχεῖα πρόοδος τῆς ἐπιστήμης ἠνάγκασε τὰ κράτη ν' ἀνακαινίζουσαν διαρκῶς τὸ ὑλικὸν τοῦ πολέμου. Διὰ δὲ τῆς ἀναπτύξεως τῶν σιδηροδρόμων ἐπεταχύνετο τόσον πολὺ ἡ κινητοποίησις τῶν στρατευμάτων, ὥστε ἕκαστον κράτος ἔπρεπε νὰ εἶναι παρεσκευασμένον δι' αἰφνιδίαν ἐπιθέσιν. Αἱ πέντε ἡπειρωτικαὶ Δυνάμεις διετήρουν ἐν εἰρήνῃ περὶ τὰ 4 ἑκατομμύρια στρατοῦ (600 χιλ. ἡ Γερμανία, 360 χιλ. ἡ Αὐστρία, 260 χιλ. ἡ Ἰταλία, 545 χιλ. ἡ Γαλλία καὶ 940 χιλ. ἡ Ρωσία) καὶ μόνον ἡ Ἀγγλία μεταξὺ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων δὲν εἰσήγαγε τὴν ὑποχρεωτικὴν θητείαν ἀρκουμένη εἰς τὸν ἔθελοντικὸν στρατόν. Ὑπελόγιζον δὲ πρὸ τοῦ μεγάλου πολέμου ὅτι αἱ ἕξ Δυνάμεις ὁμοῦ ἠδύναντο νὰ κινητοποιήσουσαν περὶ τὰ 13 ἑκατομμύρια στρατοῦ. Πράγματι ὅμως ἐκινήτουσαν πολὺ μεγαλυτέρας μάζας ἀνθρώπων κατὰ τὸν πόλεμον.

Ἡ προπαρασκευὴ αὕτη ἀπῆτει σοβαρὰς θυσίας παρὰ τοῦ πολίτου, διότι ἕκαστον ἄτομον ὀφείλει νὰ δώσῃ δύο ἢ τρία ἔτη τῆς ζωῆς του εἰς τὸν στρατόν καὶ νὰ ὑποβάλλεται εἰς βαρεῖαν φορολογίαν. Ἡ Γερμανία περὶ τὸ 1913 δαπανᾷ 1 1/2 μέχρι 2 1/2 δισεκατομμύρια ἑτησίως διὰ τὸν στρατόν καὶ 600 ἑκατομμύρια διὰ τὸν στόλον. Ἡ Γαλλία χρειάζεται διὰ τὸν στρατόν της 1 δισεκατομμύριον καὶ 425 ἑκατομμύρια διὰ τὸν στόλον, ἡ Ἀγγλία 1 δισεκατομμύριον διὰ τὸν στόλον της. Κατὰ τὸ 1913 τὰ πολεμικὰ ἔξοδα τῶν ἕξ Μεγάλων Δυνάμεων ὁμοῦ ὑπερέβησαν τὰ 9 δισεκατομμύρια.

Ἡ κατάστασις αὕτη εἶχε σοβαρὰς συνεπείας. Πρῶτον ἠθικὰς, διότι καθιερώνει τὴν κυριαρχίαν τῆς ὀμῆς ἰσχύος. Ἡ ἀξία τῶν ἐθνῶν κρίνεται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μεραρχιῶν καὶ τῶν πυροβολαρχιῶν, τὰς ὁποίας δύνανται νὰ παρατάξουσιν. Ἀφ' ἐτέρου ἡ προϊοῦσα αὔξησις τῶν ἐξοπλισμῶν ἐπροξένει ἔντασιν εἰς τὰς μεταξὺ τῶν λαῶν σχέσεις καὶ ἡ διαρκῆς παρουσία ἐνόπλων δυνάμεων ἐδημιούργει ψυχικὴν διάθεσιν, ἡ ὁποία μόνη ἠδύνατο ν' ἀπολύσῃ τὸν πόλεμον.

Τὴν τάσιν ταύτην τῶν κρατῶν, ὅπως αὐξήσουσαν τὰς στρατιωτικὰς τῶν δυνάμεις καὶ ὅπως ἐπιβληθοῦν διὰ τῆς ἰσχύος τῶν ὅπλων, ὠνόμασαν Μιλιταρισμόν, τὴν δὲ προσπάθειαν

πρὸς ἔδαφικὴν ἐπέκτασιν καὶ αὐξήσιν τῆς οἰκονομικῆς ἐπιρροῆς
Ἰ μ π ε ρ ι α λ ι σ μ ό ν .

ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΙ - ΠΡΟΣΤΡΙΒΑΙ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

Οὕτω κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Κ' αἰῶνος οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἕσταντο ἀπέναντι ἀλλήλων πάνοπλοι, ἕκαστον δὲ κράτος ἐνόμιζεν ὅτι θὰ ὑπηρετήσῃ καλύτερον τὰ συμφέροντά του συνεννοούμενον μετ' ἄλλων κρατῶν. Οὕτως ἐδημιουργήθησαν οἱ δύο συνδυασμοί, ἡ Τριπλῆ Συμμαχία (Triple Alliance) καὶ ἡ Τριπλῆ Συνεννόησις (Triple Entente), τὰ δὲ μικρότερα κράτη ἐτάχθησαν πρὸς τὸ μέρος τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης ομάδος. Πλὴν τούτου κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας ὁ οἰκονομικὸς ἀνταγωνισμὸς παρουσιάσθη ὡς φυλετικὸς ἀγών. Οὕτω δὲ ἐδημιουργήθη κίνησις Π α γ γ ε ρ μ α ν ι κ ῆ, Π α ν σ λ α υ ἰ κ ῆ καὶ πρὸς συμπλήρωσιν αὐτῶν ἦλθεν ἡ Π α ν τ ο υ ρ κ ι κ ῆ καὶ Π α ν ι σ λ α μ ι κ ῆ.

Οἱ συνασπισμοὶ σκοποῦν εἶχον φαινομενικῶς μὲν τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ καθεστώτος (status quo), κατὰ βάθος ὅμως ἔτρεφον διαθέσεις ἐπιθετικὰς καὶ κατακτητικὰς. Τοιοῦτοτρόπως οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἐπὶ δεκαετίαν ἔζησαν ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν φοβεροῦ πολέμου, ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ εἶναι καταστρεπικώτατος ἐκ τῶν μεγάλων στρατιωτικῶν παρασκευῶν καὶ τῆς τελειοποιήσεως τῶν πολεμικῶν μέσων. Ὑπῆρχον δὲ βαθύταται διαφοραὶ μεταξὺ τῶν κρατῶν, ἔθνικαὶ καὶ οἰκονομικαί, αἱ ὁποῖαι ὠδήγουν μοιραίως εἰς τὸν πόλεμον.

Ἐπίσης ἐδόθησαν πολλαὶ ἀφορμαί, αἱ ὁποῖαι διεκύβευσαν τὴν εἰρήνην τῆς Εὐρώπης, ὅπως λ. χ. ἡ ὑ π ό θ ε σ ι ς τ ο ῦ Μ α ρ ό κ κ ο υ, ἡ ὁποῖα ἐδημιούργησε σοβαρὰς προστριβὰς μεταξὺ Γαλλίας καὶ Γερμανίας. Σοβαρωτάτη ἀφορμὴ ῥήξεως ἦσαν ἰδίως τὰ μεγάλα γεγονότα τῆς Βαλκανικῆς, τὰ ὁποῖα ἀπέλυσαν τὸν εὐρωπαϊκὸν πόλεμον.

Η ΦΙΛΕΙΡΗΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ - ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΗΣ ΧΑΓΗΣ

Τὰ βάρη καὶ οἱ κίνδυνοι τῶν πολεμικῶν ἐξοπλισμῶν ἐγέννησαν ἀντίδρασιν εἰς τοὺς φιλελευθέρους λαοὺς, ἡ ὁποῖα ἐξε-

δηλώθη ἡρεμώτερον μὲν ὡς φιλειρηνικὴ κίνησις (pacifismus), βιαιότερον δὲ ὡς ἐξέγερσις κατὰ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, ὡς ἀντιμιλιταρισμός.

Οἱ εἰρηνοφίλοι ἐζήτησαν νὰ ἀσφαλίσουν τὴν εἰρήνην τοῦ κόσμου δι' ἀμοιβαίου σεβασμοῦ τῶν λαῶν. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν δοξασιῶν τούτων, ὡς ὁ **Λέων Μπουρξοά** (Leon Bourgeois) εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ὁ πρόεδρος **Οὐίλσον** (Wilson) εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ἐφαντάσθησαν ὅτι αἱ διαφοραὶ τῶν κρατῶν ἦτο δυνατόν νὰ κανονισθοῦν ὡς αἱ διαφοραὶ μεταξὺ τῶν ἀτόμων διὰ διαιτησίας καὶ νόμων, τοὺς ὁποίους ἔμελλον νὰ ὀρίσουν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν κρατῶν συνερχόμενοι εἰς συνδιάσκεψιν. Αὕτη εἶναι ἡ ἔννοια τῆς **Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν** (Société des nations) καὶ τῆς **Διεθνoῦς διαιτησίας** (Arbitrage). Πράγματι κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος πολλαὶ διαφοραὶ δευτερευούσης σημασίας μεταξὺ τῶν κρατῶν ἐκανονίσθησαν διὰ διαιτησίας.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἡ φιλειρηνικὴ κίνησις ἔλαβε συγκεκριμένην μορφήν. Τὸ 1898 ὁ τσάρος Νικόλαος Β' προσε-
1898 κάλεσε τὰς κυβερνήσεις εἰς διειθνή συνδιάσκεψιν, ἡ ὁποία ἔμελλε νὰ ζητήσῃ τὰ μέσα πρὸς περιορισμὸν τῶν ἐξοπλισμῶν. Ἡ συνδιάσκεψις συνῆλθεν εἰς τὴν Χάγην τὸ 1899 ἀποτελεσθεῖσα ἐξ ἀντιπροσώπων 27 κυβερνήσεων, ἀλλὰ προσέκρουσεν εἰς ἀνυπερβλήτους δυσχερείας προκειμένου περὶ τοῦ περιορισμοῦ τῶν ἐξοπλισμῶν. Κατήρτισεν ὅμως τὸ Διεθνὲς Συνέδριον Διαιτησίας καὶ ἐψήφισε τὴν ἐξῆς δήλωσιν: «Αἱ Δυνάμεις θεωροῦν ὡς καθήκον, ὡσάκις ἀπειλεῖται ἡ ἔκρηξις ὀξείας ἔριδος μεταξὺ δύο ἐξ αὐτῶν, νὰ ἐνθυμίσουν εἰς αὐτὰς ὅτι τὸ διαρκὲς συνέδριον εἶναι εἰς τὴν διάθεσίν των».

Ἄλλ' εἰς ὠρισμένας περιστάσεις ἡ ἀγανάκτησις κατὰ τῆς πίσεως τοῦ ἀτόμου ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῆς ἐνόπλου εἰρήνης ἐξεδηλώθη βιαιότερον λαβοῦσα τὴν μορφήν τοῦ ἀντιμιλιταρισμοῦ. Οἱ ἀντιμιλιταρισταὶ ἐπικρίνουν ὅλον τὸ στρατιωτικὸν σύστημα, ἀρνοῦνται ὅτι ὑπάρχουν ὑποχρεώσεις πρὸς τὴν πατρίδα καὶ διδάσκουν τὴν ἀπεργίαν τῶν ἐπιστρατιῶν. Αἱ δοξασίαι αὗται εἶχον περιορισμένην διάδοσιν πρὸ τοῦ μεγάλου πολέμου καὶ μόνον εἰς τὴν Γαλλίαν, μάλιστα

μετὰ τὴν σκανδαλώδη δίκην τοῦ Δρεΰφους (Dreyfus) καὶ διὰ τῆς προπαγάνδας τοῦ **Γουσταύου Ἑρβέ** (Gustave Hervé), ἐξηπλώθησαν ὀλίγον. Ἐπίσης πολλοὺς ὁπαδοὺς ἀπέκτησαν εἰς τὴν Ρωσσίαν, ὅπου ὁ περίφημος συγγραφεὺς καὶ φιλόανθρωπος **Δέων Τολστόϊ** ζωηρότατα διευτύπωσε τὸ ἀντιστρατιωτικὸν καὶ ἀντιπολεμικὸν δόγμα, ἰδίως εἰς τὸ δρᾶμα **Καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ λάμψει**. Ἄλλ' ἦτο φυσικὸν αἱ ἰδέαι αὗται νὰ εὐρουν γονιμώτερον ἔδαφος μετὰ τὴν φορικτὴν καταστροφὴν τοῦ μεγάλου πολέμου.

ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

Ἄλλ' ἐνῶ οἱ διπλωμάται τὴν διαιτησίαν καὶ τὴν εἰρηνικὴν λύσιν τῶν διαφορῶν ἀνέμενον ἀπὸ τὴν καλὴν θέλησιν τῶν κυβερνήσεων, οἱ σοσιαλισταὶ καὶ μετ' αὐτῶν αἱ ὠργανωμέναι ἐργατικαὶ τάξεις ἐσκέφθησαν νὰ ἐπιβάλουν βιαίως τὴν εἰρήνην καὶ νὰ καταργήσουν τοὺς πολεμικοὺς ἐξοπλισμούς.

Σημαντικώτατον γεγονός τοῦ ἸΘ' αἰῶνος εἶναι ἡ ἀφύπνισις τῆς ἐργατικῆς τάξεως, ἡ διάκρισις εἰς ἰδιαιτέραν τάξιν τῶν ἀκτημόνων ἐργατῶν, τῶν προλεταρίων ὅπως λέγουν, ἡ δημιουργία δηλονότι **Τετάρτης τάξεως**. Κατὰ τὴν διάρκειαν δηλαδὴ τοῦ ἸΘ' αἰῶνος ἐγεννήθη νέα οἰκονομικὴ κατάστασις καὶ παρ' αὐτὴν νέα οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ δοξασῖαι, αἱ ὅποια σκοπὸν εἶχον νὰ καταργήσουν τὴν κοινωνικὴν ἀνισότητα. Ἡ ἐργατικὴ τάξις ὠργανώθη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἰδεῶν τούτων, τῶν ὁποίων τὸ σύνολον ὠνόμασαν **Σοσιαλισμόν**, καὶ τὴν κίνησιν, ἡ ὁποία προῆλθεν ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτῶν, **Σοσιαλιστικὴν κίνησιν**.

Μέχρι τῶν μέσων τοῦ ἸΘ' αἰῶνος πατρις τῶν σοσιαλιστικῶν θεωριῶν ἦτο κυρίως ἡ Γαλλία. Ἦδη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως ὑπῆρχον ἐκεῖ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι ἐζήτουν ἰσότητα οὐσιαστικωτέραν τῆς ἀπλῆς πρὸ τῶν νόμων ἰσότητος, τὴν ὁποίαν ἐπηγγέλλετο ἡ δημοκρατία. Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις προῆλθε κατὰ βάθος ἀπὸ τὸν πόθον μεγαλυτέρας εὐδαιμονίας καὶ ἀφθονωτέρας χαρᾶς ἐπὶ τῆς γῆς. Ἄλλ' εἰς τὴν κοινωνίαν, ἡ ὁποία ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν ἐπανάστασιν, τὴν θέσιν τῆς κληρονομικῆς ἀριστοκρατίας ἔλαβεν ἡ ἀριστοκρατία

τοῦ χρήματος, οἱ πλουτοκράται, τοὺς ὁποίους ἐδημιούργησεν ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμός, ἡ δὲ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας ἐδημιούργησε πλῆθος ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι δὲν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς. Τὴν οὕτω δημιουργηθεῖσαν κοινωνικὴν κατάστασιν ὠνόμασαν **Κεφαλαιοκρατικὸν καθεστῶς**.

Οἱ γάλλοι σοσιαλισταί, οἱ ὄπαδοι τοῦ Σαιν Σιμόν, τοῦ Προυτόν, τοῦ Φουριέ, ὠνειρεύθησαν τότε νὰ ὀργανώσουν ἁρμονικώτερον τὴν κοινωνίαν καὶ νὰ πραγματοποιήσουν τὴν συναδέλφωσιν τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν, ἐνῶ ὁ ἄγγλος ἐργοστασιάρχης καὶ φιλόανθρωπος **Ροβέρτος Ἔβιν** (1777—1868) ἐπρότεινε τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς κοινωνίας διὰ τῆς καταργήσεως τοῦ κεφαλαίου ἀποπειραθεὶς μάλιστα νὰ ἰδρῦσῃ πρότυπον ἐργοστάσιον, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ ἐργάται εἶχον ἀπολαβὴν ἀνάλογον τῆς ἐργασίας των.

Ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἀρχαιότεροι σοσιαλισταὶ ἐνεφεροῦντο ἀπὸ τὴν αἰσιόδοξον πίστιν εἰς τὴν ἀγαθότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἠλπίζον ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν ἁρμονίαν μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν τάξεων ἀφυπνίζοντες τὴν ἀγάπην καὶ τὸ συναίσθημα τῆς ἀλληλεγγύης μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν ὠνόμασαν **Ὀυτοπιστικὸν σοσιαλισμόν**.

Ἐναντιῶντες οἱ γερμανοὶ σοσιαλισταὶ **Καρλ Μάρξ** (1814—1883) καὶ **Φρεϊδριχ Ἐγγελς** (1820—1895) ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν τάξεων. Κατ' αὐτοὺς τὰ ἱστορικὰ φαινόμενα ἔχουν τὸν βαθύτερον λόγον εἰς τὴν οικονομικὴν ἀνάγκην καὶ ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ἡ ἱστορία τῆς πάλης τῶν τάξεων. Κοινωνικαὶ ὀργανώσεις, πολίτευμα, ἔθιμα, νομοθεσία, ἠθικὴ ἀντίληψις, τέχνη, ἔξαρτῶνται ἀπὸ τὴν μορφήν τῆς βιομηχανίας. Συνεπεῖα ἀδυσωπῆτων νόμων ἡ κοινωνία ἔλαβε τὴν σημερινὴν κεφαλαιοκρατικὴν μορφήν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ μοιραίως θὰ παραχωρήσῃ τὴν θέσιν της εἰς μορφήν νεωτέραν, τῆς κοινοκτημοσύνης ἢ τοῦ κομμουνισμοῦ (Communisme). Αὐτὴ εἶναι ἡ λεγομένη ὕλιστικὴ ἀντίληψις τῆς ἱστορίας.

Τὰς ἰδέας αὐτὰς ἐξέθεσαν ὁ Μάρξ καὶ ὁ Ἐγγελς εἰς τὸ περίφημον προσηλυτιστικὸν φυλλάδιον, τὸ Κομμουνιστικὸν Μα-

νιφέστον (1847) και βραδύτερον ὁ Μάρξ εἰς τὸ συστηματικὸν σύγγραμμά του, τὸ Κεφάλαιον (Capital), καὶ ὁ Ἑγγελς εἰς διαφόρους συγγραφάς. Οἱ ἴδιοι ἴδρυσαν τὴν Πρώτην Διεθνή (Internationale, 1864), ἔνωσιν δηλαδὴ τῶν σοσιαλιστῶν ὄλων τῶν ἐθνῶν, ἡ ὁποία ἔμελλε νὰ διαρρυθμίσῃ τὴν κοινωνίαν καὶ τὰς σχέσεις τῶν λαῶν μὴ λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τὰς κυβερνήσεις.

Ἄλλὰ μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1870 οἱ ἐργάται ὠργανώθησαν εἰς ἐθνικὰ σωματεῖα καὶ ἰδίως εἰς τὴν Γερμανίαν ἐδημιουργήθη ἰσχυρὸν ἐργατικὸν κόμμα. Ἄλλ' αἱ δοξασίαι τοῦ Μάρξ εἰσέδυσαν πανταχοῦ καὶ ἐδημιούργησαν ζωηρὰν κίνησιν. Πρὸς τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος τὰ σοσιαλιστικὰ κόμματα τῶν διαφόρων χωρῶν συνεδέθησαν εἰς κεντρικὴν ἔνωσιν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν Δευτέραν Διεθνή. Ἡ Δευτέρα Διεθνὴς κατεποντίσθη εἰς τὸν σάλον τοῦ μεγάλου πολέμου, ἀλλ' αἱ ἰδέαι τοῦ Μάρξ ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ μπολσεβικισμοῦ ἐξήγειραν μεγάλην ἐπανάστασιν εἰς τὴν Ρωσσίαν, ὅπου ὠργανώθη τὸ πρῶτον κομμουνιστικὸν κράτος.

Ἡ ἀπειλὴ τοῦ κομμουνισμοῦ ἐπροκάλεσε ζωηρὰν ἀντίδρασιν, ἰδεολογικὴν καὶ ὀργανωτικὴν. Αἱ ἰδέαι τοῦ Μάρξ, ὁ ἱστορικὸς ὕλισμός, ἐπολεμήθη ἀπὸ πολλὰς κατευθύνσεις. Σήμερον ἐπικρατοῦν ἐντελῶς διαφορετικαὶ ἀντιλήψεις. Κοινωνικαὶ τάξεις ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ μαρξισμοῦ, τὴν πάλιν δηλαδὴ αὐτῶν περὶ ἐπικρατήσεως, δὲν ὑπάρχουν. Ἡ κοινωνικὴ ἀνισότης, ἡ ὁποία φαινομενικῶς διαίρει τοὺς ἀνθρώπους εἰς τάξεις, εἶναι κατάστασις φυσικὴ, ἡ δὲ ἰδιοκτησία δὲν εἶναι κλοπὴ τοῦ κοινοῦ πλοῦτου, ἀλλὰ ἀποτέλεσμα ἐπιμελείας, ἐργατικότητος καὶ συνετῆς διαχειρίσεως τῶν ἀπολαυῶν. Ἡ οἰκονομικὴ ἀνισότης εἶναι στοιχεῖον προόδου, καθόσον κεντρίζει τὴν ἀμίλλαν, Ἐπίσης σήμερον πιστεύομεν ὅτι εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς κοινωνίας ἐκτὸς τοῦ οἰκονομικοῦ ὑπάρχουν παράγοντες πολὺ σημαντικότεροι καὶ ἐπικρατέστεροι. Αἱ ἰδέαι καὶ αἱ ἠθικαὶ ἀρχαί, τὰς ὁποίας τόσον ἐπολέμησεν ὁ κομμουνισμός, εἶναι τὰ ἀκλόνητα στηρίγματα τῆς οἰκογενείας, τῆς κοινωνίας, τῆς πολιτείας.

Ὁ κομμουνισμὸς εἶναι μέγας κίνδυνος κατὰ τῆς κρατούσης τάξεως, ἐπικίνδυνος ἐχθρὸς, ὁ ὁποῖος ὑποσκάπτει τὰ θεμέλια τῆς οἰκογενείας, τῆς θρησκείας, τῆς ἰδιοκτησίας, τῆς πατριδος.

Καταργεῖ τὴν Ἐθνικὴν Ἰδέαν καὶ ἐπιφέρει τὴν διάσπασιν τοῦ ἔθνους. Τοῦτο διὰ πάντα τὰ ἔθνη, ἀλλ' ἰδίως διὰ τὸ ἑλληνικόν, τὸ ὁποῖον ἔχει τόσον μακρὰν καὶ ἔνδοξον ἱστορίαν, εἶναι ὀλέθριον. Ἄφ' ἑτέρου ἢ συνδικαλιστικῆ πολιτικῆ τοῦ κομμουνισμοῦ σημαίνει πλήρη ἀποσύνθεσιν τῆς πολιτείας. Εἶναι οὐτοπία νὰ πιστεύωμεν ὅτι ὁ κομμουνισμὸς βοηθεῖ τὰς ἐργαζομένας τάξεις καὶ τοὺς ἀποκλήρους τῆς κοινωνίας. Τὰ ἀστικά κράτη τουναντίον ἔλαβον μέτρα συνειτώτερα καὶ ἀνθρωπιστικώτερα ἐφαρμόζοντα ἐργατικὴν πολιτικὴν εὐνοοῦσαν πραγματικῶς τοὺς ἐργάτας καὶ διὰ τῆς κοινωνικῆς ἀντιλήψεως καὶ προνοίας ἀνεκούφισαν τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην προστασίας καὶ βοηθείας.

Πρὸς ἀποτελεσματικὴν καταπολέμησιν τοῦ κομμουνισμοῦ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐλήφθησαν μέτρα δραστικώτερα. Εἰς ὅλας τὰς χώρας ἐδημιουργήθησαν ὀργανώσεις ἀντικομμουνιστικάι, αἱ ὁποῖαι ἐνισχυθεῖσαι εἰς πολλὰ κράτη τῆς Εὐρώπης ἔγιναν κύριοι τῆς ἐξουσίας καὶ ἐκήρυσαν πόλεμον κατὰ τοῦ κομμουνισμοῦ. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθησαν τὰ λεγόμενα Ἐθνικιστικὰ ἢ Φασιστικὰ ἢ Ὀλοκληρωτικά, ὅπως λέγουν, κράτη, ἰδίως εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Γερμανίαν.

Τὸ Ἐθνικιστικὸν ἢ ὀρθότερον Ἐθνικὸν κράτος θέτει τὸ δόγμα τῆς κυριαρχίας τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον θέλει ἰσχυρὸν καὶ στηριζόμενον ἐπὶ εὐθείας λαϊκῆς βάσεως. Ἐνισχύει τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Κατ' αὐτὸ αἱ οἰκονομικαὶ καὶ πνευματικαὶ δυνάμεις ἑνὸς ἔθνους πλαισιοῦνται ἐν τῷ κράτει καὶ συνδέονται διὰ μιᾶς ἀρχῆς «τὸ κρατικὸν συμφέρον, τὰ πάντα διὰ τὸ κράτος, τὰ πάντα ἐν τῷ κράτει, τίποτε κατὰ τοῦ κράτους». Τάσσεται κατὰ τοῦ ταξικοῦ συνδικαλισμοῦ, ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ εἰσάγει τὸ σύστημα τῶν σωματειακῶν ὀργανώσεων, εἰς τὸ ὁποῖον θέλει νὰ συμβιβάσῃ τὰ ἀντιτιθέμενα συμφέροντα καταλῶν τὰς κοινωνικὰς προστριβὰς ἐν τῇ ἐνότητι τοῦ κράτους καὶ ἐπιβάλλον δικαιοσύνην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ΄

ΓΡΑΜΜΑΤΑ — ΤΕΧΝΑΙ — ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ ΤΟΝ ΙΘ΄ ΑΙΩΝΑ

Τὸν ΙΘ΄ αἰῶνα προάγονται σημαντικῶς αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν πορισμάτων αὐτῶν, ἰδίως τοῦ ἀτμοῦ καὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, λαμβάνει κολοσσιαίαν ἀνάπτυξιν ἡ βιομηχανία καὶ μεταμορφώνεται ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Παραλλήλως διαδίδεται εὐρύτερον ἡ παιδεία καὶ αὐξάνεται ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐνδιαφερομένων διὰ τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὴν τέχνην. Τοιοῦτοτρόπως δημιουργοῦνται νέοι ὄροι διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν παραγωγὴν.

Εἰς τὴν λογοτεχνίαν, τὴν τέχνην καὶ γενικῶς εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος ἐπικρατεῖ κατ' ὄρχας ὁ ρωμαντισμὸς, δηλαδή ἡ ὁρμὴ πρὸς ἐλευθερίαν καὶ πρωτοτυπίαν καὶ ἡ κυριαρχία τοῦ συναισθηματικοῦ καὶ τῆς φαντασίας. Περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος γίνεται ἡ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ ρωμαντισμοῦ καὶ ἐπικρατοῦν τάσεις ρεαλιστικαί. Ἀντιθέτως κατὰ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος παρατηρεῖται ἀνάδοδος εἰς τὸ συναισθηματικὸν καὶ εἰς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ὁρμεμφύτου.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΩΝ ΟΡΩΝ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Κατὰ τὸν ΙΖ΄ καὶ ΙΗ΄ αἰῶνα, ὅπως καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, τὰ λογοτεχνικὰ ἔργα δὲν ἀποφέρουν κέρδος. Οἱ λογοτέχναι εἶναι συνήθως εὐκατάστατοι ἄστοι γράφοντες διὰ μικρὰν τάξιν ἀναγνωστῶν. Τὸν ΙΘ΄ αἰῶνα ὅμως γίνεται σημαντικὴ μεταβολή. Τὸ ἀναγνωστικὸν κοινὸν ἐπολλαπλασιάσθη καὶ ἡ καλυτέρα ὁργάνωσις τοῦ τύπου καὶ τοῦ βιβλεμπορίου ἐβοήθησε τὴν εὐρύτεραν διάδοσιν τῶν προϊόντων τῆς λογοτεχνίας. Συγχρόνως ἠϋξήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν συχναζόντων εἰς τὰ θέατρα. Ἐπειδὴ δὲ τὸ δημόσιον ἐζητεῖ διαρκῶς νέα ἔργα, ἐδημιουργήθη ἰδιαιτέρα τάξις θεατρικῶν συγγραφέων. Ἐθεσπίσθησαν δὲ νόμοι ἀσφαλίζοντες τὰ συγγραφικὰ δικαιώματα καὶ γενικῶς τὴν πνευματικὴν ἰδιοκτησίαν. Τοιοῦτοτρόπως τὸ συγγραφικὸν ἐπάγγελμα ἔγινε μέσον βιοπορισμοῦ καὶ πολλοὶ τῶν διακεκριμένων συγγραφέων ἐξησφάλισαν μεγάλα κέρδη. Τὸ ἴδιον ἔγινεν, εἰς μεγαλυ-

τέραν μάλιστα κλίμακα, διὰ τοὺς καλλιτέχνας, ζωγράφους, γλύπτας, μουσικοὺς κλπ. Τοῦτο ἐξησφάλισεν εἰς τοὺς συγγραφεῖς καὶ εἰς τοὺς καλλιτέχνας καλυτέρους ὄρους ἐργασίας καὶ παραγωγῆς, ἐξύψωσε τὴν κοινωνικὴν θέσιν των καὶ ἐπέτρεπε νὰ σκέπτονται καὶ νὰ ἐκφράζονται ἐλευθερώτερον.

Η ΡΩΜΑΝΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Αἱ ἀναστατώσεις τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῶν ναπολεοντείων πολέμων ἐνίσχυσαν τὴν λυρικὴν διάθεσιν τῶν ἀνθρώπων. Τὸ συναισθηματικὸν καὶ ἡ φαντασία ἐκυριόρχησαν ἐπὶ τοῦ λογικοῦ, ἀνεπτύχθη ὁ ἀτομισμὸς καὶ ἐπεκράτησεν ἡ ἀγάπη τοῦ σκοτεινοῦ καὶ μυστηριώδους, ἀντιθέτως πρὸς τὴν ὀρθολογιστικὴν τάσιν τοῦ 17^{ου} αἰῶνος. Οἱ συγγραφεῖς ἠσθάνθησαν τότε τὴν ἀνάγκην μεγαλυτέρας ἐλευθερίας καὶ πρωτοτυπίας, ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τοὺς κανόνας τῆς κλασσικῆς λεγομένης λογοτεχνίας καὶ ἐζήτησαν νέους τύπους τοῦ ὥραιο. Συγχρόνως τὸ ἀφυπνισθὲν ἔθνηκὸν αἶσθημα τῶν λαῶν ἔστρεψε τοὺς συγγραφεῖς εἰς τὸ παρελθὸν τοῦ ἰδίου ἔθνους. Διὰ τοῦτο ἔγινε ζωηρὰ ἀντίδρασις κατὰ τῆς κλασικιστοῦσης λογοτεχνίας τῆς Γαλλίας, οἱ ἀρχαῖοι ἔπαυσαν νὰ θεωροῦνται ἀλάνθαστα πρότυπα, ἡ προσοχὴ ἐστράφη εἰς τοὺς μέσους χρόνους, ἀπέκτησεν ἐκτίμησιν ὁ γοθτικὸς ρυθμὸς καὶ ἐκυριόρχησεν ὁ Σαίξπηρ, ὁ ὁποῖος ἔγινε τὸ ἰδανικὸν τῶν ποιητῶν διὰ τὴν φυσικὴν ὀρμητικότητα καὶ τὴν πρωτοτυπίαν τῆς ἐμπνεύσεως. Τὴν τάσιν αὐτὴν ὠνόμασαν ρωμαντισμὸν καὶ τὴν πλουσίαν λογοτεχνίαν, ἡ ὁποία ἐγεννήθη ἀπ' αὐτὴν, ρωμαντικὴν λογοτεχνίαν.

Ἡ ρωμαντικὴ διάθεσις ἐξεδηλώθη πρῶτον εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 17^{ου} αἰῶνος μεγάλην ἐκτίμησιν ἀπέκτησαν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην ποιήματα, τὰ ὁποῖα ἐκυκλοφόρησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὸ 1762 ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ σκώτου βάρδου ¹ "Οσσαν (Ossian) ὡς δημῶδη ἕσματα προερχόμενα

1) Βάρδοι εἶναι ποιηταὶ τῶν κελτικῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι ἔψαλλον εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἐορτὰς τὴν δόξαν τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων.

ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς χρόνους, ἐνῶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἦσαν στιχοῦργήματα τοῦ ἐκδότου Μάκφερσον (Mecfherson). Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ νέου αἰῶνος ἐφανερώθη ἡ ἀνήσυχος φύσις τοῦ λόρδου **Βύρωνος** (Lord Byron προφ. Μπαΐρον, 1788 — 1824), ὁ ὁποῖος εἰς τὰ φλογώδη καὶ πλήρη φαντασίας ποιήματα ἐξέχυσε τὸν πόνον τῆς ἀνικανοποιήτου ψυχῆς του. Τὰ ὀνομαστότερα ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ **Τ σ ἰ λ δ Χ ά ρ ο λ δ** (Child Harold), ὁ **Γ κ ι α β ο ῦ ρ**, ὁ **Μ ά ν φ ρ ε δ** καὶ τὸ εὐρὺ σατιρικὸν ποίημα **Δ ὸ ν Ζ ο υ ά ν** (Don Zouan). Φύσις ἐξαιρετικὴ ἦτο ἐπίσης ὁ σύγχρονός του **Σέλλεϋ** (Shelley, 1792 — 1822). Μολονότι ἀπέθανε 30 ἐτῶν, ἔδωκεν ὑπέροχα λυρικά τεμάχια. (Ἡ ἐξέγερσις τοῦ Ἰ σ λ ά μ, Π ρ ο μ η θ ε ὑ ς λ υ ὀ μ ε ν ο ς). Ὁ σκῶτος **Οὐάλτερ Σκὸτ** (Walrer Scott, 1771 — 1832) ἐξωγράφησε μὲ ζωηρὰ χρώματα τὴν φύσιν τῆς πατρίδος του εἰς τὰ ὀνομαστὰ ἱστορικὰ μυθιστορημάτα του, διὰ τῶν ὁποίων ἐζήτησε ν' ἀναπαραστήσῃ τοὺς μέσους χρόνους. Τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ **ΙΘ'** αἰῶνος εἶναι μία τῶν γονιμωτέρων καὶ ἐνδοξοτέρων λογοτεχνικῶν περιόδων τῆς Ἀγγλίας.

Ὁ ρωμαντισμὸς ἀνεγέννησε τὴν γαλλικὴν λογοτεχνίαν. Ὁ εἰσηγητὴς τῆς νέας τεχνοτροπίας ἔδωκε εἶναι ὁ **Σατομπριάν** (Chateaubriand, 1768 — 1848), ὁ ὁποῖος εἰς τὰ διηγήματά του Ἄ τ α λ ά καὶ Ρ ε ν έ περιέγραψε ψυχικὴν κατάστασιν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ Βέρθερ. Ἀλλὰ τὸ πραγματικὸν ἔργον τῆς νέας σχολῆς εἶναι τὸ **Π ν ε ῦ μ α τ ο ῦ Χ ρ ι σ τ ι α ν ι σ μ ο ῦ** (Genie du Ghristianisme, 1802), διὰ τοῦ ὁποίου διεκήρυξεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ ζητήσωμεν τὴν ποίησιν εἰς τὴν εἰδωλολατρικὴν ἀρχαιότητα, ἀλλὰ εἰς τὸν χριστιανικὸν μεσαίωνα, καθόσον αἱ διηγήσεις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας παρέχουν εἰς τὸν καλλιτέχνην ὑλικὸν ἀνώτερον τῆς ἀρχαίας μυθολογίας. Ὁ Σατομπριάν εἶναι ὑπέροχος πεζογράφος. Τὸ ὕφος του διακρίνεται διὰ τὸν πλούσιον χρωματισμὸν καὶ τὴν μουσικότητα. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἡ κυρία **Στάελ** (Staël, 1766 — 1817), κόρη τοῦ ὑπουργοῦ Νέκερ, ἐγνώρισεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν γερμανικὴν λογοτεχνίαν διὰ τοῦ ἔργου της **Π ε ρ ἰ τ ῆ ς Γ ε ρ μ α ν ί α ς** (De l'Allemange, 1810) καὶ συνέθεσε μερικὰ περίεργα καὶ ἐνδιαφέροντα μυθιστορήματα (Delphine, Corinne).

Τὸ 1820 ἐφάνη ἡ πρώτη ποιητικὴ συλλογὴ τῆς νέας σχο-

λῆς, Αἰ ποιετικαὶ μελέται (Meditation poétiques) τοῦ **Λαμαρτίν** (Lamartine, 1790—1869), αἱ ὁποῖαι ἀπεκάλυψαν νέαν ποίησιν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ἐδημιούργησαν νέον ποιητικὸν εἶδος, τὴν π ρ ο σ ω π ι κ ῆ ν π ο ί η σ ι ν. Ἡ συλλογὴ ἐκεῖνη κατέστησε ταχέως ἔνδοξον τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ, διότι διὰ πρώτην φορὰν ἠκούοντο εἰς τὴν Γαλλίαν τόνοι τόσον ἄρμονικοὶ καὶ συγκίνησις τόσον βαθεῖα καὶ εἰλικρινής. Ἐπὶ μετ' ὀλίγον τὰ σκῆπτρα τῆς ρωμαντικῆς ποιήσεως ἔλαβεν ὁ περίφημος **Βίκτωρ Οὐγκὼ** (Victor Hugo, 1802—1885), ὁ ὁποῖος μεταξὺ τῆς κολοσσιαίας παραγωγῆς τοῦ ἔδωκε τινὰ τῶν ἀρίστων ποιημάτων τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας. Δὲν εἶχε τὴν εὐαισθησίαν τοῦ Λαμαρτίν, ἀλλ' ἡ φαντασία του ἦτο μεγαλειώδης καὶ ἐδημιούργησεν ὕψος ἀτομικόν, πλήρες χρωμάτων καὶ εἰκόνων ἀνδροπρεποῦς μελωδίας. Τὰ νεανικά του ἔργα **Φύλλα τοῦ Φθινοπώρου** (Feuilles d' automne), **Ἄκτινες καὶ Σκιαὶ** (Rayons et ombres) κτλ. περιέχουν εἰλικρινῆ λυρικὴν συγκίνησιν. Βραδύτερον εἰς τὴν ὄριμότητά του ἔδωκε ποιήματα φιλοσοφικοῦ βάθους (Contemplations) καὶ ἱστορικὰς εἰκόνας καὶ ἰσχυρὰ τεμάχια ἐπικά εἰς τὰ περίφημα **Légendes des Siècles**, ἐνῶ τὸ μυθιστόρημά του **Παναγία τῶν Παρισίων** (Notre Dame de Paris) ζητεῖν ἀναπαραστήσῃ τοὺς μέσους χρόνους καὶ εἶναι ὕμνος εἰς τὸν γοτθικὸν ρυθμόν. Κολοσσιαίαν δὲ δημοτικότητα ἀπέκτησε τὸ μυθιστόρημα **Οἱ Ἄθλιοι** (Les Misérables), τὸ ὁποῖον ἐνεπνεύσθη ἐκ τῆς χριστιανικῆς συμπαθείας πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἀποκλήρους.

Ὁ ρωμαντισμὸς ἐνέπνευσε νέαν ζωὴν εἰς τὸ θέατρον καὶ περὶ τὴν τρίτην δεκαετίαν τοῦ αἰῶνος ἐδόθησαν θορυβώδεις μάχαι μεταξὺ κλασσικῶν καὶ ρωμαντικῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς (ἰδίως κατὰ τὴν παράστασιν τοῦ **Hernani** τοῦ V. Hugo, 1830). Οἱ ρωμαντικοὶ κατὰ προτίμησιν ἐκαλλιέργησαν νέον εἶδος θεατρικοῦ ἔργου, τὸ δράμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνεμίγνυον τὸ τραγικὸν μετὰ τοῦ κωμικοῦ κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ **Σαίξπηρ** καὶ τοῦ **Σίλλερ**.

Ἀπὸ τοῦ 1830 ἐμφανίζεται νέα γενεὰ ρωμαντικῶν, τῆς ὁποίας κυριώτατοι ἀντιπρόσωποι εἶναι ὁ **Ἄλφρεδ δὲ Μυσσέ** (Alfred de Musset, 1810—1857) καὶ ὁ **Θεόφιλος Γκωτιέ**:

(Théophile Gautier, 1811—1872). Ὁ Μυσσέ ἦτο λεπτὴ φύσις καὶ τὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς Poésies nouvelles περιέχουν μερικὰ ἀπὸ τὰ εὐγενέστερα λυρικά ποιήματα τῆς Γαλλίας. Ὁ δὲ Γκωτιέ ἦτο καλλιέχνης τῆς μορφῆς, ζωγράφος καὶ μουσικὸς τοῦ στίχου.

Συγχρόνως ἀνεπτύχθη ὁ πεζὸς λόγος καὶ ἐδημιουργήθη τὸ γαλλικὸν μυθιστόρημα. Ἡ **Γεωργία Σάνδη** (George Sand, 1804—1876) εἶναι ἡ ἀξιολογωτέρα ἀντιπρόσωπος τοῦ ρωμαντικοῦ μυθιστορήματος, ἐνῶ τὰ περιβόητα μυθιστορήματα τοῦ **Ἀλεξάνδρου Δουμᾶ** (Dumas) πατρός, δὲν ἔχουν βαθυτέραν ἀξίαν. Τουναντίον ὁ **Μπαλζάκ** (Honoré de Balzac, 1799—1850) διὰ τῆς κλίσεως του εἰς τὴν ψυχολογικὴν ἀνάλυσιν καὶ διὰ τῆς συλλήψεως τῆς Ἀ ν θ ρ ω π ί ν η ς Κ ω μ ω δ ί α ς ἤνοιγε νέας ὁδοὺς.

Ὁ ρωμαντισμὸς διὰ τῆς ἀγάπης, τὴν ὁποίαν εἶχε πρὸς τὸ παρελθόν, ὠφέλησε τὰς ἱστορικὰς μελέτας. Οἱ ρωμαντικοὶ ἱστορικοὶ ἠθέλον ν' ἀναπαραστήσουν τοὺς παλαιότερους χρόνους, ἰδίως τὰ γεγονότα τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας. Ἡ δὲ ἱστορία εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐγένεν ἔργον τέχνης, συγχρόνως ὁμως ἤρχισεν ἡ ἐπιμελὴς μελέτη τῶν πηγῶν. Ὁ **Αὐγουστίνος Τιερρὺ** (Augustin Thierry, 1797—1856), ἀναπαρέστησε διὰ τῆς ἐρεῦνης καὶ διὰ τῆς φαντασίας τοὺς Μεροβιγγεῖους χρόνους. Ἀνώτερος δὲ συγγραφεὺς καὶ ποιητικώτερος εἶναι ὁ **Ἰούλιος Μισελέ** (Michelet, 1798—1874), ὁ ὁποῖος διὰ φλογώδους φαντασίας καὶ ἀνησύχου εὐαισθησίας διηγήθη τὴν γαλλικὴν ἱστορίαν, ἐνῶ νηφαλιώτεροι ἦσαν οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες, συγγραφεῖς ἱστοριῶν, ὁ **Γκιζώ** (Guisot) καὶ ὁ **Τιερ** (Thiers).

Ἡ ρωμαντικὴ λογοτεχνία δὲν ἀνέδειξε μεγάλας κορυφὰς εἰς τὴν Γερμανίαν. Ὁ ἐμπνευσμένος μεταξὺ τῶν γερμανῶν ρωμαντικῶν **Νοβάλλις** (Novallis) ἀπέθανε πολὺ νέος (1801), ἀλλ' ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Σαίξπηρ ἐγέννησε τὰς ὀνομαστὰς μεταφράσεις τῶν δραμάτων του ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν **Σλέγκελ** (Schlegel) καὶ ἄλλων. Τουναντίον ὁ ἐκ τοῦ κύκλου τῶν λεγομένων ποιητῶν τῆς Νέας Γερμανίας **Ἑρρίκος Χάϊνε** (Henri Heine, 1799—1856) ἀνεδείχθη ἔξοχος λυρικός καὶ σατιρικός.

Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΑΠΟ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΤΟΥ 10' ΑΙΩΝΟΣ

Περὶ τὸ 1848 ἤρχισεν ἡ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ ρωμαντισμοῦ, διότι ἡ Εὐρώπη κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐταράσσετο ὑπὸ νέων ἐπαναστάσεων καὶ ἡ περίοδος τῆς παλινορθώσεως εἶχε παρέλθει. Τότε οἱ ποιηταὶ ἠθέλησαν ν' ἀπαλλαγοῦν ἐκ τῆς ὑπεραισθηματικῆς πολυλογίας καὶ ἤρχισαν νὰ φροντίζουσιν περισσότερον τὴν συμμετρίαν τοῦ ἔργου καὶ τὴν τελειότητα τῆς μορφῆς. Ὁ ἡγέτης τῆς νέας τάσεως **Λεκόντ ντὲ Λιλ** (Leconte de Lisle, 1820—1894), ἔραστής τῶν ἀρχαίων λογοτεχνιῶν, τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς Ἰνδικῆς ἀκόμη, ἔχων κλίσιν εἰς τὴν ἀπαισιοδοξίαν καὶ τὴν δίψαν τοῦ θανάτου, ἐπεβλήθη διὰ τῆς πλαστικῆς ἐπεξεργασίας τοῦ στίχου καὶ τοῦ ρυθμικοῦ μεγαλείου. Τὴν τάσιν ταύτην ὠνόμασαν **Παρνασσιακὴν Σχολήν**. Ἐκ τῶν ἀρίστων δημιουργημάτων αὐτῆς εἶναι τὰ «ἀπταιστα» λεγόμενα σονέττα τοῦ **Ἑρεδιὰ** (José Maria de Heredia, συλλογὴ Τροφῆες), τὰ ὁποῖα διακρίνει ἀπαράμιλλος λαμπρότης τῆς μορφῆς καὶ ἰσχυρὰ ὑποβλητικότης. Ὁ ὀλίγον πρεσβύτερος καὶ τῶν δύο **Σὰρλ Μπωδελαιῖ** (Charles Baudelaire, 1811—1867), ἰδιόρρυθμος καὶ παράδοξος, φθάνει ἐνίοτε εἰς μεγάλην ἐκφραστικότητα (κυρίᾳ συλλογὴ, *Fleurs du Mal*).

Ἀπὸ τοῦ 1850 ἰδίως ἀναπτύσσεται νέα γενεὰ συγγραφέων, ἡ ὁποία θέλει νὰ παρατηρήσῃ καὶ περιγράψῃ μὲ ἀκρίβειαν τὴν **σύγχρονον πραγματικότητα**. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ρωμαντικούς ἀποφεύγουν νὰ ἐκθέσουν τὰ ἴδια συναισθήματα καὶ τὰς ἰδίας σκέψεις καὶ διδάσκουν ὅτι «ἡ μεγάλη τέχνη εἶναι ἐπιστημονικὴ καὶ ἀπρόσωπος καὶ ὅτι ὁ καλλιτέχνης δὲν πρέπει νὰ ἐμφανίζεται εἰς τὰ ἔργα του ὅπως ὁ θεὸς εἰς τὴν φύσιν». Τὴν τάσιν ταύτην ὠνόμασαν **Ρεαλισμὸν** (ἐκ τοῦ λατινικοῦ *res*=πρᾶγμα). Ὁ κύριος ἀντιπρόσωπος **Φλωμπέρ** (Custave Flaubert, 1821—1880) εἶναι ἐκ τῶν μεγάλων πεζογράφων τῆς Γαλλίας. Εἰς τὸ ὄνομαστὸν μυθιστόρημά του **Κυρία Μποβαρὺ** (*Madame Bovary*) ἔδωκεν ἀντικειμενικὴν, ὀλίγον κακόβουλον περιγραφὴν καὶ ἀνάλυσιν τῶν ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν. Ἐκ τοῦ ρεαλισμοῦ τοῦ Φλωμπέρ ἐγεννήθη ὁ **Νατουραλισμὸς** τοῦ **Ζολᾶ** (Emile Zola, 1840—1902), ὁ ὁποῖος μετ' ἰδιαίτερας εὐχαριστήσεως περιγράφει τὴν ἀνθρωπίνην ἀσχημίαν καὶ τὰ τε-

ρατώδη ἦθη. Τὰ ἔργα του ἐκακίσθησαν ὡς ἀνήθικα καὶ μεστὰ ἀσχημίας, πολλὰ ἐξ αὐτῶν ὅμως εἶναι ἰσχυρὰ δημιουργήματα, ὅπως τὸ περίφημον *Germina*, εἰς τὸ ὁποῖον περιγράφει στάσιν ἐργατῶν ἀνθρακωρυχείων.

Περὶ τὸ 1848 ὁ ρωμαντισμὸς ἐξεβλήθη καὶ ἐκ τοῦ θεάτρου καὶ ἐπεκράτησαν ρεαλιστικαὶ καὶ νατουραλιστικαὶ τάσεις. Οὕτως ἐδημιουργήθη τὸ γαλλικὸν ἀστικὸν δράμα. Ἀντὶ τῶν ἀρχαίων δηλονότι ἡρώων ἢ τῶν μεσαιωνικῶν ἱπποτῶν ἀνεβίβασαν εἰς τὴν σκηνὴν τὸν σύγχρονον ἀνθρώπον καὶ τὴν σύγχρονον ἐνδυμασίαν. Δύο γόνιμοι συγγραφεῖς, ὁ *Ἀλέξανδρος Δουμάς*, υἱὸς, ὁ συγγραφεὺς τῆς *Κυρίας μετὰς Καμελίας*, καὶ ὁ *Ἐμιλ Ὄζιέ* (*Emile Augier*), ὁ συγγραφεὺς τοῦ *Γαμβροῦ τοῦ Κυρίου Ποαριέ*, εἶναι οἱ δημιουργοὶ τοῦ ἀστικοῦ θεάτρου. Βραδύτερον ἐπεκράτησαν αἱ ὑπερβολαὶ τοῦ νατουραλισμοῦ, διότι ἀνεβίβασον κατὰ προτίμησιν ἐλαττωματικὰ ἢ διεφθαρμένα πρόσωπα. Ἡ τάσις αὕτη ὠνομάσθη *ξηρὸν θέατρον* (*Théâtre sec*). Οἱ νεωτερισμοὶ τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου ἐπέδρασαν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ἐκ τῆς τάσεως αὐτῆς ἐγεννήθησαν εἰς τὴν Γερμανίαν δύο ἀξιόλογοι δραματικοί, ὁ *Γιέραρδ Χάουπμαν* (*Gerhard Hauptmann*) γεννηθεὶς τὸ 1862, (ἔργα: *Πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου*, *Ὑφανταί*, *Τὸ δέρομα τοῦ Κάστορος* κλπ.) καὶ ὁ *Σούδερμαν* (*Hermann Sudermann* γεν. τὸ 1857), τοῦ ὁποίου τὰ δράματα, ἢ *Τιμὴ* καὶ *Χάϊματα* (*Heimat* ἑλλ. μετάφρασις *Μάγδα*), εἶδον ἡμέρας δόξης.

Ἄλλ' ἡ μεγάλη δημιουργικὴ διάνοια τοῦ νεωτέρου θεάτρου εἶναι ὁ νορβηγὸς *Ἐρρῖκος Ίψεν* (*Ibsen*, 1825—1906), τοῦ ὁποίου τὰ λεπτοτάτης ψυχολογικῆς ἀναλύσεως δράματα ἀπέκτησαν παγκόσμιον φήμην (*Βρυκόλακες*, *Ἀγριόπαπια*, *Κουκλόσπιτο*, *Πέερε Γκύντ* κλπ.).

Ὅμοιαι τάσεις ἐπεκράτησαν, ὡς ἦτο ἐπόμενονον, εἰς τὴν ἱστοριογραφίαν καὶ τὴν κριτικὴν τῆς τέχνης. Οἱ συγγραφεῖς προσπαθοῦν ν' ἀναπαραστήσουν μὲ τὴν δυνατὴν ἀκρίβειαν τὸ παρελθόν. Τὸ κύριον στοιχεῖον τῶν δὲν εἶναι ἡ φαντασία, ἀλλ' ἡ μάθησις, ἢ γνῶσις τῶν πηγῶν. Δύο συγγραφέων τὰ ὀνόματα πληροῦν τὸ δεύτερον ἡμῖς τοῦ ἸΘ' αἰῶνος εἰς τὴν Γαλλίαν, τοῦ *Ἐρνέστ Ρενὰν* (*Ernest Renan*, 1823—1892) καὶ τοῦ *Ἰπ-*

πολύτ Ταϊν (Hippolyte Tain, 1828—1893). Ὁ Ρενὰν ἔγραψε τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ καὶ τὴν Προέλευσιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ὁ Ταϊν τὴν προέλευσιν τῆς συγχρόνου Γαλλίας καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης. εἰς τὴν ὁποίαν διευτύπωσε τὴν περίφημον περὶ τοῦ περιβάλλοντος θεωρίαν. Ἀμφότεροι εἶχον ἰσχυρὰν φιλοσοφικὴν διάνοιαν, ὁ δὲ Ρενὰν ἦτο ἔξοχος καλλιτέχνης τοῦ λόγου. Ἄλλ' ἡ χώρα, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνεπτύχθησαν θαυμασίως αἱ ἱστορικαὶ μελέται, εἶναι ἡ Γερμανία, ὅπου οἱ ἱστοριογράφοι ἐστάθησαν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς διανοητικῆς κινήσεως. Διὰ τοὺς Γερμανοὺς ἡ ἱστορία εἶναι πρωτίτως ἔργον πολυμαθείας καὶ ἐπισταμένης ἐρεῦνης τῶν πηγῶν. Πράγματι δὲ εἰς οὐδεμίαν χώραν αἱ πηγαὶ τῆς ἱστορίας ἐμελετήθησαν μὲ μεγαλυτέραν ἐμβρίθειαν καὶ ἡ ἐξειδίκευσις ἐπροχώρησε βαθύτερον. Ἄλλ' οἱ Γερμανοὶ εἶναι κυρίως ἱστοριοδίφαι καὶ ὄχι ἱστορικοί, διότι τὰ ἔργα των στεροῦνται γενικῶν ἰδεῶν καὶ πρωτοτύπου ἱστορικῆς σκέψεως. Ἡ κατευθύνουσα γραμμὴ εἶναι ἡ ἐθνικὴ ἀντίληψις καὶ κοινὴ τάσις ἡ ἐξύμνησις τοῦ πρωσσικοῦ συστήματος καὶ τὸ μῖσος τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐξεδηλώθη εἰς τὴν Γερμανίαν τὸ ὑπέροχον ἄλαντον τοῦ *Φρειδερίκου Νίτσε* (Nitzsche, 1844—1900). Εἶχε σπουδάσει κλασσικὴν φιλολογίαν εἰς τὴν Λειψίαν καὶ νεώτατος ἔγινε καθηγητὴς αὐτῆς εἰς Βασιλείαν τῆς Ἑλβετίας. Γοητευθεὶς ἐκ τῆς ἀρχαίας τραγωδίας περιέπεσεν εἰς εἶδος ἀποστασίας καὶ ἐδίδαξεν ὅτι ἡ ἔκφρασις τῆς ὑπερτάτης ἀληθείας εὐρίσκεται εἰς τὴν μουσικὴν τραγωδίαν τῶν Ἀθηναίων. Τοῦτο εἶναι τὸ περιεχόμενον τοῦ ὀνομαστοῦ νεανικοῦ του ἔργου, τὸ ὁποῖον ἐπιγράφεται ἡ *Γέννησις τῆς Τραγωδίας ἐκ τοῦ πνεύματος τῆς μουσικῆς*. Βραδύτερον ἐθεοποίησε τὴν ἐξελικτικὴν θεωρίαν διδάξας ἀριστοκρατικὴν ἠθικὴν, ὅτι δηλαδὴ τὸ ἀνθρώπινον γένος θὰ τελειοποιηθῆ, ἂν ἐπικρατήσουν τὰ ἰσχυρότερα ἄτομα. Ὁ ἰσχυρὸς ἄνθρωπος, ὁ εὐπατρίδης, ἔχει τὸ δικαίωμα καὶ τὸ καθήκον νὰ ὑπηρετῇ τὰς ὀρέξεις του συντρίβων τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἀνικάνους. Τοῦτο εἶναι τὸ νόημα τοῦ περιφήμου ἔπους *Ζαο-*

τοῦ στρα, τὸ ὁποῖον μιμεῖται τὸ ὕφος τῶν θρησκευτικῶν βιβλίων τῶν ἀνατολικῶν λαῶν.

Κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἔγινε νέα μετατροπὴ εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Ἡ ποίησις ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴν ἀκαμπτον τελειότητα τῆς μορφῆς, οἱ στίχοι ἔγιναν χαλαρότεροι, ἐπανῆλθεν ἡ ἀγάπη τοῦ συναισθηματικοῦ, ἐπεκράτησε εἶδος τι μυστικοπαθείας καὶ ἡ ποίησις προσεπάθησε νὰ δανεισθῇ τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα μεταχειρίζονται ἄλλαι τέχναι, ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ζωγραφικὴ. Τὴν νέαν ταύτην τάσιν ὠνόμασαν **Συμβολισμόν** ἢ **Νεορρωμαντισμόν**. Ἡ ὤθησις ἦλθεν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, ὅπου μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ποιητὰς τῆς σχολῆς αὐτῆς ἀνεδείχθησαν ἐξαιρετικοὶ λυρικοί. Ὁ ἐξοχώτατος ὄλων εἶναι ὁ **Πῶλ Βεργλαῖν** (Paul Verlain, 1864 — 1899). Περισσότερον τὴν μορφὴν ἐκαλλιέργησεν ὁ ἔλλην Ἰωάννης Παπαδιαμαντόπουλος, ὁ ὁποῖος ἔγινε διάσημος ὡς γάλλος ποιητῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα **Ζὰν Μωρεὰς** (Jean Moreas). Ἐκ παραλλήλου ἀνεπτύχθη τὸ μυθιστόρημα, τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἀπέβη τὸ κυριαρχοῦν λογοτεχνικὸν εἶδος. Ἡ Γαλλία κρατεῖ τὸ σκῆπτρον τοῦ μυθιστορήματος καὶ ὁ γαλλικὸς πεζὸς λόγος τῶν ἡμερῶν μας ἔφθασεν εἰς ἀπαράμιλλον τελειότητα. Ὁ βαθυνούστατος τῶν συγχρόνων μυθιστοριογράφων τῆς Γαλλίας **Ἀνατόλ Φράνς** (Anatole France) ἔλαβε τὸ βραβεῖον Νόμπελ. Ἐπίσης πλουσία καὶ πολύμορφος εἶναι καὶ ἡ θεατρικὴ παραγωγὴ.

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἀνεπτύχθη μεγάλως ἡ ρωσσικὴ λογοτεχνία καὶ πολλοὶ ρῶσσοι συγγραφεῖς ἀπέκτησαν πανευρωπαϊκὴν φήμην. Ὁ οὐκράνος **Γκόγκολ** ἔδωκεν ἀξιολόγα ἐπικὰ μυθιστορήματα ἢ ἐποποιίας ἐν πεζῷ, περιγράφας μὲ δύναμιν τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰς στέππας τῆς πατρίδος του. Ἐπίσης ἐξετιμήθη πολὺ διὰ τὴν λεπτότητα, τὴν εὐαισθησίαν καὶ τὴν ὄνειροπόλον μελαγχολίαν ὁ **Τουρκένεβ**. Ἄλλ' ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας μεγάλου θαυμασμοῦ ἀπολαύει διὰ τὴν βαθεῖαν ψυχολογικὴν ἀνάλυσιν ὁ **Δοστοϊέσκη** (1821 — 1881), ὁ περίφημος συγγραφεὺς τῶν Ἀδελφῶν Καραμαζώφ καὶ τῆς Ἀμαρτίας καὶ Τιμωρίας. Ὁ δὲ κόμης **Τολστόϊ** ἐπὶ μακρὸν ἦτο τὸ εὐαγγέλιον δι' ὠρισμένας κοινωνικὰς

τάξεις, επειδή έδίδαξε τήν φιλανθρωπίαν καί τήν χριστιανικήν άγάπην.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Τά σημαντικώτερα προϊόντα τής νεοελληνικής ποιήσεως μέχρι τής επαναστάσεως ήσαν τά δημώδη ζςματα τής ήπειρωτικής ιδίως Έλλάδος. Κατά τούς χρόνους τής Ένετοκρατίας (ΙΕ΄ καί ΙΣΤ΄ αίων) άξίαν λόγου λογοτεχνίαν ανέπτυξεν ή Κρήτη. Έκει έκαλλιεργήθη υπό τήν επίδρασιν τής δύσεως ή ίπποτική ποίησις. Έκ τής περιόδου εκείνης σφζζονται δράματα, τών όποίων τό γνωστότερον είναι ή Έρωφίλη του Χορτάση. Τό δέ μακρόν ίπποτικόν έπος του Βισέντζου Κορνάρου, ό Έρωτόκριτος, περιέχει πραγματικάς καλλονάς παρά τήν κουραστικήν άπεραντολογίαν τών διαλόγων. Άνωτέρα ήτο ή ανάπτυξις τής Έπτανήσου υπό τήν Ένετοκρατίαν, ή όποία έμεινεν άδιάσπαστος, ένώ ή Κρήτη υπετάγη εις τούς Τούρκους κατά τό δεύτερον ήμισυ του ΙΖ΄ αιώνας. Είς τήν Ζάκυνθον καί ιδίως εις τήν Κέρκυραν ανεπτύχθη τό έντεχνον ζςμα καί ή σάτιρα.

Δημώδης ποίησις, κρητική καί έπτανησιακή λογοτεχνία, όργανον ειχον τήν λαϊκήν γλώσαν. Άλλ΄ οι Έλληνες διετήρησαν ζωηράν τήν παράδοσιν τής λογίας, τήν όποίαν έθεράπευσεν ιδίως ή Έκκλησία. Οι λόγιοι του έθνους επί μακρόν έγραφον γλώσαν, ή όποία διετήρει τό τυπικόν καί τόν λεκτικόν πλοϋτον τής αρχαίας. Κατά τούς χρόνους τής δουλείας ό κληρος καί οι λόγιοι έγραφον όμιλίαις, ιστορικά έργα καί τά έπίσημα έγγραφα εις τήν λογίαν, ή όποία ήτο ή έπίσημος γραφομένη γλώσσα. Είς τούς κύκλους έπίσης τών λογίων έκαλλιεργήθη ποίησις εις αρχαίζουσαν γλώσαν, λυρικοϋ ή σατιρικοϋ περιεχομένου, τήν όποίαν ώνόμασαν *Φαναριωτικήν ποίησιν*, διότι έκαλλιεργήθη ιδίως εις τό Φανάριον καί τās αύλας τών Φαναριωτών ήγεμόνων τής Μολδοβλαχίας. Άλλ΄ ό καλαισθητικώτερος τών Φαναριωτών *Άθανάσιος Χριστόπουλος* (1772-1847) συνέθεσε τά όνομαστά Βακχικά του εις άπλήν γλώσαν, ένώ ό τελευταίος σημαντικός αντιπρόσωπος τής Φα-

ναριωτικῆς σχολῆς **Ἡλίας Τανταλίδης** μετεχειρίζετο μὲ δεξιότητα καὶ τὰς δύο γλώσσας. Οὕτως ἡ νεωτέρα Ἑλλάς εἶχε δύο λογοτεχνίας, τὴν λογίαν καὶ τὴν δημώδη.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως ὁ ζακύνθιος **Διονύσιος Σολωμὸς** (1798—1857) ἀνύψωσε τὴν ἐπτανησιακὴν τέχνην καὶ μετ' αὐτῆς τὴν λαϊκὴν ποίησιν. Μορφωθεὶς εἰς τὴν Ἰταλίαν μακρὰν τῆς λογίας παραδόσεως εἶχεν ἐπιχειρήσει νὰ γράψῃ ἰταλικά ποιήματα, τὰ ὁποῖα προσεῖλκυσαν τὴν προσοχὴν τῶν συγχρόνων ποιητῶν τῆς Ἰταλίας. Ἀλλὰ τὸ 1823 εὐρισκόμενος εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ συγκινηθεὶς ἀπὸ τὴν πρώτην ἐπαναστατικὴν ὁρμὴν συνέθεσεν ὑπὸ τὸν κρότον τῶν πυροβόλων τὸν περίφημον **Ὑμνον τῆς Ἑλευθερίας**. Οἱ βραχεῖς καὶ εὐκίνητοι στίχοι, αἱ ἐκλεκταὶ εἰκόνες καὶ ἡ λεπτότης τῶν συναισθημάτων κατέστησαν τὴν ᾠδὴν προσφιλεῖ εἰς τὸ πανελλήνιον. Ὁ Σολωμὸς εἰργάζετο βραδέως, ἔγραφεν ὀλίγα καὶ ἐπεξεργάζετο διαρκῶς τοὺς στίχους του. Διὰ τοῦτο παρήγαγεν ὀλίγα, ἀποσπάσματα μᾶλλον ἢ ἔργα ἄρτια (Λάμπρος, Κρητικός, Ἑλεύθεροι πολιορκημένοι). Ἀλλ' ἡ λεπτὴ τεχνοτροπία του καὶ ἡ ἀπαράμιλλος εὐρυθμία τῆς φράσεως κατέστησαν αὐτὸν ὑπόδειγμα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους.

Φύσις ὁρμητικώτερα ἦτο ὁ λευκάδιος **Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης** (1824—1879), δημιουργικώτερος, εὐφάνταστος, ἀλλὰ στερούμενος τῆς λεπτῆς καλαισθησίας τοῦ Σολωμοῦ. Σπουδάσας νομικὰ εἰς τὴν Γαλλίαν ἠγάπησε τὴν ρωμαντικὴν ποίησιν καὶ ἦτο θαυμαστὴς τοῦ Οὐγκώ. Ὅπως οἱ Εὐρωπαῖοι ρωμαντικοὶ ἐλάτρευαν τὸν μεσαίωνα καὶ τοὺς ἵπποτας, οὕτω καὶ ὁ Βαλαωρίτης ἐλάτρευσε τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα τῆς Ἑλλάδος, τὸν ἑλληνικὸν μεσαίωνα, ὅπως ἔλεγε, τοὺς ἀρματωλοὺς καὶ κλέφτας, τοὺς ἀγῶνας τοῦ Σουλίου κλπ. Ἐψαλε δὲ τὰ ἀνδραγαθήματα καὶ τὰ παθήματα τῶν θρυλικῶν ἐκείνων ἡρώων εἰς τὰ ἀξιόλογα ποιήματά του, εἰς τὰ ὁποῖα ἔδωκε τὸν εὐγλωττον τίτλον **Μνημόσυνα** (1857). Ὡριμωτέρας τεχνοτροπίας προϊόντα εἶναι ὁ **Ἀθανάσιος Διάκος**, ἡ **Κυρὰ Φροσύνη** καὶ ὁ **Φωτεινός**, ὁ ὁποῖος ἔμεινεν ἡμιτελής. Ἐνῶ ὁ Σολωμὸς καὶ ὁ Βαλαωρίτης ὄργανον εἶχον τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν, ἕτερος ζακύνθιος ποιητῆς, ὁ **Ἀνδρέας Κάλβος**

(1792—1861), ἔγραφεν εἰς ἀρχαΐζουσαν γλῶσσαν τὰ ἀξιόλογα λυρικά του.

Τὴν λογίαν φαναριωτικὴν παράδοσιν ἠκολούθησαν οἱ ἀδελφοὶ **Σοῦτσοι**, καταγόμενοι ἐξ ἀρχαίας φαναριωτικῆς οἰκογενείας, οἱ ὅποιοι ἦσαν οἱ γνωστότεροι ποιηταὶ τῆς ἐλευθερωθείσης Ἑλλάδος κατελθόντες εἰς Ἀθήνας ἐκ Παρισίων, ὅπου εἶχον σπουδάσει. Ὁ Ἀλέξανδρος (1803—1863) εἰς τὴν ἔξαψιν τοῦ πάθους κατὰ τῶν μελῶν τοῦ Νομοτελεστικοῦ καὶ βραδύτερον καὶ τοῦ Καποδιστρίου ἢ τοῦ Ὄθωνος εἶχε στιγμαστικῆς εὐγλωτίας. Ἀλλ' ὁ Περιπλανώμενός του, εἰς τὸν ὅποιον κακῶς ἀπομιμείται τὸν Βύρωνα, εἶναι πλήρης ρωμαντικοῦ στόμφου. Λυρικώτερος ἦτο ὁ Παναγιώτης (1806—1868). Ἀλλὰ τὸ νεανικόν του ἔργον, ὁ Ὀδοιπόρος, καθὼς καὶ τὰ δράματά του ἔχουν ἀφθονον αἰσθηματικὴν κοινωνολογίαν καὶ πολὺ ὀλιγωτέραν ποίησιν ἢ δραῖσιν. Κατὰ ταῦτα οἱ ἀδελφοὶ Σοῦτσοι εἶναι εἰσηγηταὶ τοῦ ρωμαντισμοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τὴν λογίαν γλῶσσαν ἔγραφεν ἐπίσης εἰς τὰ πρωτότυπα καὶ εἰς τὰς πολλὰς μεταφράσεις του ὁ **Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς** (1809—1892), ἀνὴρ μεγάλης μορφώσεως, γλωσσομαθῆς καὶ διπλωμάτης. Εὐθύς δὲ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἀνεξαρτησίας ἐφάνη ἐπικρατοῦσα ἡ λογία γλῶσσα καὶ εἰς τὴν ποίησιν. Πρὸς τοῦτο συνετέλεσεν ἡ ἴδρυσις τοῦ Πανεπιστημίου καὶ οἱ ποιητικοὶ διαγωνισμοί, οἱ ὅποιοι ὄρον ἔθετον τὰ ποιήματα νὰ γράφονται εἰς τὴν λογίαν. Ὁ καθηγητὴς τῆς Βοτανικῆς **Θεόδωρος Ὀρφανίδης** συνέθεσεν ἐπικά καὶ σατιρικά ποιήματα εἰς ἀρχαΐζουσαν καὶ εἰς ἥρωικὸν ἑξάμετρον, ὃ δὲ **Δημήτριος Βερναρδάκης** διεμόρφωσεν ἴδιον γλωσσικὸν τύπον συνθέτων τὰ ὀνομαστὰ δράματα (Μαρία Δοξαπατρή. Κυψελίδαί, Φαστὰ, Μερόπη).

Ἡ γλῶσσα τοῦ πεζοῦ λόγου ἀνέκαθεν ἦτο λογία. Ἀλλ' ἀπὸ τῶν πρώτων πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως χρόνων ὑπέστη σημαντικὴν μεταβολήν, διότι ἡ παλαιότερα ἀρχαΐζουσα ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα δὲν ἐξήρκει εἰς τὰς νέας ἀνάγκας, αἱ ὅποια ἐγεννῶντο εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν. Οἱ εὐφυέστεροι τῶν λογίων καὶ ἰδίως ὁ Κοραῆς ἠσθάνθησαν τότε τὴν

ανάγκην ν' ἀπλοποιήσουν τὴν γραφομένην γλῶσσαν, διὰ νὰ καταστήσουν αὐτὴν προσιωτέραν εἰς τὸν λαὸν καὶ ἱκανὴν νὰ ἐκφράξῃ τὰ νεώτερα νοήματα. Οὕτως ἐγεννήθη ἡ καθαρεύουσα νεοελληνική, ὁ γλωσσικὸς δηλονότι τύπος, τὸν ὁποῖον μεταχειρίζομεθα σήμερον. Ἔργα δὲ ὡς ἡ πολύτιμος ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους τοῦ καθηγητοῦ **Κωνσταντίνου Παπαρηγοπούλου** ἐγράφησαν εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦτο. Ἄλλ' ἡ προσπάθεια αὕτη προσέκρουσεν εἰς τὴν ἀδιαλλαξίαν τῶν ἀρχαϊζόντων.

Μετὰ τὴν μεταπολίτευσιν τοῦ 1862 ἔχομεν νέαν ἀναβίωσιν τῆς ρωμαντικῆς ποιήσεως. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐφάνη ἡ ἔμμετρος μετάφρασις τῶν Ποιητικῶν Μελετῶν τοῦ Λαμαρτίνου ὑπὸ τοῦ **Ἀγγέλου Βλάχου** καὶ ἡ μετάφρασις τῶν Ἀθλίων τοῦ Οὐγκῶ ὑπὸ τοῦ **Σκυλίτση** ἔγινε δημοφιλεστάτη. Δύο δὲ νέοι ἀποθανόντες ποιηταί, ὁ **Σπυρίδων Βασιλειάδης** (1845—1874), ὁ συγγραφεὺς τῶν Ἀττικῶν νυκτῶν καὶ τῆς Γαλατείας, καὶ **Δημήτριος Παπαρηγόπουλος** (1843—1873), υἱὸς τοῦ ἱστορικοῦ, ἀντιπροσωπεύουν τὴν νέαν ταύτην φάσιν τοῦ ρωμαντισμοῦ. Ὁ δὲ ὄψιμος ρωμαντικὸς **Ἀχιλλεὺς Παράσχος** (1838—1895) ἔγραφε σχεδὸν μέχρι τέλους τοῦ αἰῶνος μὲ περισσὴν αἰσθηματολογία ἀναμιγνύων τοὺς γλωσσικοὺς τύπους καὶ ὀλίγον περιποιούμενος τὴν μορφὴν.

Ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία ἦτο ἀκόμη ὀλίγον ἀνεπτυγμένη κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 19' αἰῶνος, ὁ διανοητικὸς τῆς κόσμος χαώδης καὶ ὁ συναισθηματικὸς τῆς βίος ἀκαθόριστος. Διὰ ταῦτα ἡ ποίησις καὶ ἡ λογοτεχνία τῶν χρόνων ἐκείνων ἦσαν ποίησις καὶ λογοτεχνία λέξεων ἄνευ βαθυτέρας συγκινήσεως. Κατὰ τὰς τελευταίας λοιπὸν δεκαετίας τοῦ αἰῶνος ἤρχισεν ἡ ἀντίδρασις κατὰ τῆς καταστάσεως, ἡ ὁποία εἰς τὴν ποίησιν ἐνεφανίσθη ὡς ἀντίδρασις κατὰ τοῦ ψευδορωμαντισμοῦ. Ὁ ἐξοχώτερος τῶν λογογράφων τῶν χρόνων τούτων **Ἐμμανουὴλ Ροῦδης** (1835—1904) ἐδημιούργησε σκάνδαλον διὰ τοῦ νεανικοῦ του ἔργου Πάπισσα Ἰωάννα (1860), ἡ ὁποία ἦτο κατὰ βάθος καυστικὴ σάτιρα τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς, καὶ βραδύτερον διὰ τῶν Μελετῶν του περὶ νεοελληνικῆς ποιήσεως διέσυρε τὴν κενότητα καὶ τὴν ἀσυναρ-
 Θεοδωρίδου—Λαζάρου, Ἱστορία τῶν Νέων Χρόνων, Ἐκδ. 1Β' 1939

τησίαν τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως. Ὁ δὲ συγγενὴς πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν ἰδεολογίαν **Βλάσιος Γαβριηλίδης** (1852—1920) ἐξύψωσεν εἰς μέγα λογοτεχνικὸν εἶδος τὴν δημοσιογραφίαν προσπαθήσας νὰ στρέψῃ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ πρὸς τὸν πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης. Οἱ 30 τόμοι τῆς Ἀκροπόλεως εἶναι ἀπὸ τὰ ὀλίγα μνημειώδη ἔργα τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος ὠξύνθη ἡ γλωσσικὴ ἔρις, διότι ἔγινε προσπάθεια νὰ εἰσαγάγουν τὴν δημοτικὴν εἰς τὸν πεζὸν λόγον. Ὁ Χῖος **Ἰωάννης Ψυχάρης**, γεννηθεὶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀνατραφεὶς εἰς τοὺς Παρισίους, καθηγητῆς τῆς νεοελληνικῆς εἰς τὴν Σορβόνην, ἔγραψε τὸ **Ταξιίδι** (1888) καὶ βραδύτερον σειρὰν ἔργων εἰς τὴν ἀπλῆν ὀμιλουμένην γλῶσσαν. Ἄλλ' ἢ πλειονότης τῶν λογίων τοῦ ἔθνους ἀπέκρουσε τὸν νεωτερισμὸν. Ἐν τούτοις ὁ Ψυχάρης ἀπέκτησε φανατικοὺς ὁπαδοὺς, οἱ ὅποιοι ἐκαλλιέργησαν τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν εἰς τὴν ποίησιν καὶ τὸν πεζὸν λόγον.

Ἐν τῷ μεταξὺ παρηγωνίσθη ὁ ρωμαντισμὸς καὶ οἱ ποιηταὶ ἤρχισαν νὰ ἐπιμελοῦνται περισσότερον τὴν μορφήν. Ὁ ἠπειρώτης **Κώστας Κρυσιάλλης**, ἀποθανὼν μόλις 26 ἐτῶν, ἀπεμιμήθη τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ἀπλῆν τεχνοτροπίαν τῶν δημοτικῶν ᾄσμάτων, ὁ δὲ **Ἰωάννης Γρυπάρης**, σίφνιος σπουδάσας εἰς τὴν Μεγάλην Σχολὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔγραψε τὰ ὀνομαστὰ σονέττα του ἀπομιμούμενος τὴν συντομίαν καὶ τὴν αὐστηρότητα τῆς μορφῆς, τὴν ὁποίαν ἐκαλλιέργησεν ἡ Παρνασσείος σχολὴ τῆς Γαλλίας. Οὕτως ἐπεκράτησεν ἡ δημώδης εἰς τὴν ποίησιν καὶ ἐδημιουργήθη ὁ νεώτερος ἑλληνικὸς στίχος ἐξελισσόμενος διαρκῶς. Δύο δὲ γόνιμοι ποιηταί, ὁ **Βιζυηνὸς** καὶ ὁ **Δροσίνης**, εἰργάσθησαν ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ στίχου καὶ τῆς ποιητικῆς γλώσσης. Ἐν μέσῳ τῆς διανοητικῆς κινήσεως, ἡ ὁποία ἔγινε ἀπὸ τοῦ πολέμου τοῦ 1897, ἀνεπτύχθη ἡ ποίησις τοῦ **Κωστή Παλαμᾶ**, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται σήμερον ὡς ὁ ἐξοχώτερος τῶν συγχρόνων ἑλλήνων ποιητῶν. Εἰς τὸν Παλαμᾶν ὑπάρχει πρῶτον λυρικὸς ποιητῆς γνήσιος καὶ βαθὺς εἰς τὴν συγκίνησιν καὶ ἐπιβαλλόμενος διὰ τῆς ἰσχυρᾶς καὶ πρωτοτύπου ἁρμονίας τῆς μορφῆς. Ἄλλ' ὑπὲρ τὸν λυρικὸν ἵσταται ὁ φιλόσοφος ποιητῆς, ὁ ὁποῖος

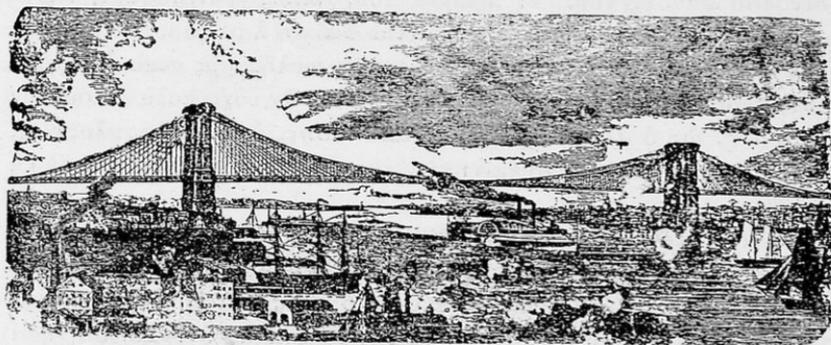
μετὰ θαυμαστικῆς εὐχερείας δέχεται τὴν εὐρωπαϊκὴν σκέψιν καὶ βλέπει ὑπὸ νέον φῶς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν σημερινὴν θέσιν τοῦ ἔθνους του. Ἡ ποίησίς του, ὅπως φανερῶνεται εἰς τὸ ὀριμώτερον ἔργον του, τὸν Δ ω δ ε κ α λ ο γ ο ν τ ο ῦ Γ Ὑ φ τ ο υ, θρηνεῖ τὰς ταπεινώσεις τῆς φυλῆς μας καὶ ὄνειρεύεται ἀνώτερον μέλλον. Σειρᾶ δὲ λεπτῶν, ἀν' ὅχι πολὺ πλουσιῶν λυρικῶν, ὡς ὁ **Πορφύρας**, ὁ **Μαλακάσης**, ὁ **Χατζόπουλος** κ.ἄ. ἔδειξαν τὴν λεπτὴν συγκίνησιν, τῆς ὁποίας εἶναι ἐπιδεκτικὴ ἡ νεοελληνικὴ φυλή.

Κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας ἀνεπτύχθη τὸ ἑλληνικὸν διήγημα. Ὁ **Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης** διεκρίθη ὡς ἔξοχος ἠθογράφος καὶ ὁ **Ἀνδρέας Καρναβίτσας** διὰ τὴν περιγραφὴν τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ βίου τῶν θαλασσινῶν. Τὸ διήγημα καλλιεργεῖται πολὺ εἰς τὰς ἡμέρας μας καὶ ἔχει ἀξιολόγους ἀντιπροσώπους. Εὐρύτητα γνωστὸς εἶναι σήμερον ὁ **Δημοσθένης Βουτυρᾶς**, ὁ ὁποῖος ἐπεβλήθη μὲ τὰ σύντομα καὶ ὑποβλητικὰ διηγήματά του. Μετ' ἰδιαζούσης ἀγάπης ἐκαλλιεργήθη καὶ ἔγινεν εἶδος λογοτεχνικὸν τὸ χ ρ ο ν ο γ ρ ᾶ φ η μ α, εἰς τὸ ὁποῖον διεκρίθησαν ἀπὸ τοὺς παλαιότερους ὁ **Κονδυλάκης**, ἀπὸ τοὺς συγχρόνους ὁ **Νιβάρνας**, **Παπαντωνίου** καὶ ὁ **Σπύρος Μελάς**. Ὁ Μελάς ἔγραψε δράματα πολύκροτα (ὁ Γιὸς τοῦ ἧσκιου, τὸ Χαλασμένο σπίτι, τὸ Ἄσπρο καὶ τὸ Μαῦρο). Ἐπίσης ὡς δραματικὸς διεκρίθη ὁ **Γρηγόριος Ξενόπουλος**, τοῦ ὁποῖου τὰ δράματα ἔχουν λεπτὴν σκηρικὴν τέχνην (Φωτεινὴ Σάντρα, Στέλλα Βιολάντη κλπ).

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

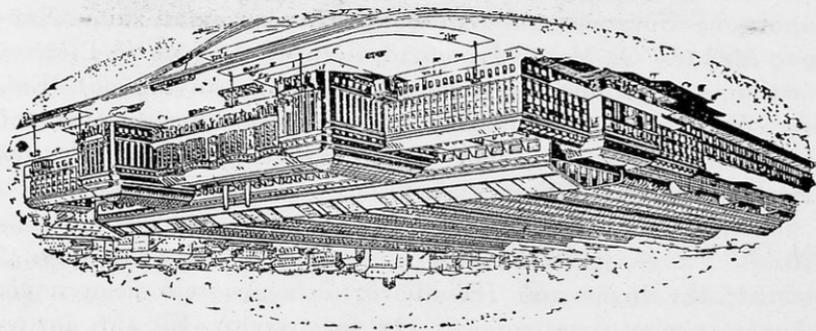
Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐπεκράτησεν ὁ ρωμαντισμὸς εἰς τὴν τέχνην ὅπως καὶ εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ὁ ρωμαντισμὸς δὲν δημιουργεῖ πρωτότυπα ἔργα, ἀλλὰ γεννᾷ τὴν ἀγάπην εἰς τὰ μεσαιωνικὰ μνημεῖα. Εἰς τὴν ζωγραφικὴν ὁμοῦ καὶ τὴν γλυπτικὴν εἶναι γονιμωτέρα ἡ ἐπίδρασις του. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς εἰς τὴν τέχνην εἶναι ὁ ζωγράφος **Εὐγένιος Δελακροά** (Eugène Delacroix, 1798—1863), ὁ φίλος τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ, ὁ ὁποῖος εἶχε μελετήσῃ τοὺς μεγάλους χρωματιστὰς (coloristes) τοῦ βορρᾶ, τὸν Ροῦμπενς καὶ τὸν Ρέμπραντ, καὶ ἤθελε νὰ παραστήσῃ πι-

στῶς τὴν φύσιν, τὸ ὄραϊον ὅσον καὶ τὸ ἄσχημον (ἔργα : ἡ λέμβος τοῦ Δάντη, σφαγὴ τῆς Χίου κλπ.).

Γέφυρα Μπρούκλιν

Ἡ ὄνομαστή γέφυρα, ἡ ὁποία συνδέει τὴν Νέαν Ὑόρκην μετὰ τὸ προάστειον Μπρούκλιν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ East-River. Ἔχει μῆκος 1880 μ. ὕψος 36 μ. Ἐπ' αὐτῆς διέρχονται δύο σιδηροδρομικαὶ γραμμαί, δύο ἀμαξιτοὶ καὶ ἓν πεζοδρόμιον. Κατεσκευάσθη τὸ 1883.

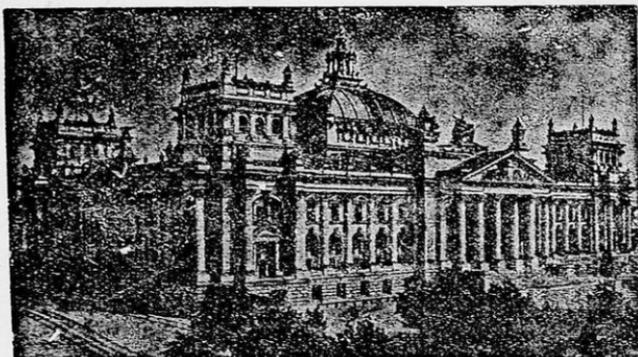

Σιδηροδρομικὸς Σταθμὸς Λειψίας (1912—1913)

Ὁ μέγιστος καὶ ὀραϊότερος σταθμὸς τῆς Εὐρώπης. Ἐστοίχισεν 135 ἑκατ. χρυσᾷ μάρκᾳ. Ἡ ἐμπροσθία στοὰ ἔχει μῆκος 300 μ. Τὸ δὲ ὑπόστεγον καλύπτεται ὑπὸ ἕξι κολοσσίων ἀψίδων ἐκ σιδήρου καὶ ὑάλου, αἱ ὁποῖαι στεγάζουσιν πλέον τῶν 30 ἀμαξοστοιχιῶν.

Ὅμοιως εἰς τὴν Γερμανίαν ἡ τέχνη, ἀφοῦ ἐπέρασε τὴν κλασσικὴν περιόδον τῆς, ἔγινε ρωμαντικὴ. Τὸ κέντρον ἐδῶ ἦτο

τὸ Μόναχον. Οἱ Γερμανοὶ ζωγράφοι ἐξήτησαν νὰ ἐπανεέλθουν εἰς τὴν ἀρχαίαν γερμανικὴν τέχνην καὶ συνήθροισαν πλουσίαν συλλογὴν ἔργων τῆς πρωίμου ἀναγεννήσεως, τῶν primitifs ὡς λέγουν, τὰ ὁποῖα ἀπετέλεσαν τὸν πολῦτιμον πυρῆνα τῆς Ἀρχαίας Πινακοθήκης τοῦ Μονάχου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκος συνέλαβε τὸ σχέδιον μεγάλων ἐργασιῶν. Ἄλλ' οἱ περὶ τὸν ζωγράφον **Κορνέλιους** (Cornelius, 1783—1867) καὶ τὸν μαθητὴν του **Κάουλμπαχ** (Kaulbach) καλλιτέχνηαι δὲν

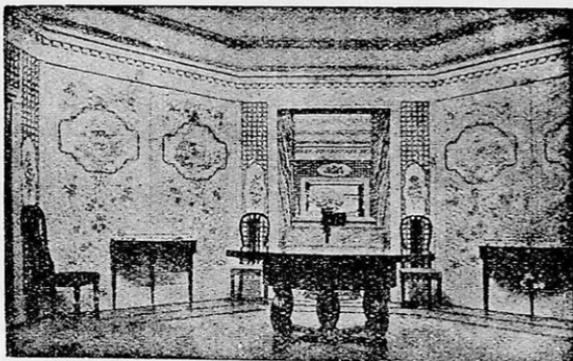
Τὸ μέγαρον τοῦ Κοινοβουλίου (Reichstag) ἐν Βερολίνῳ
Ἐκτίσθη τὸ 1883—1894. Τέχνη κλασσιζίζουσα.

εἶχον τὴν ἐκτελεστικὴν δύναμιν, τὴν ὁποῖαν ἀπαιτοῦν τὰ μεγάλα σχέδια.

Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος εἶναι πλουσία καὶ πολυμερεστάτη ἡ ἐκδήλωσις τῆς τέχνης. Οἱ νέοι ζητοῦν διαρκῶς ν' ἀναπτύξουν τὴν πρωτοτυπίαν των καὶ νὰ δημιουργήσουν ἔργον ἀτομικὸν ἀπαλλασσόμενοι τῆς ἐπιδράσεως παλαιότερων καλλιτεχνῶν. Ὁ καλλιτεχνικὸς βίος εἶναι πολὺ ζωηρότερος τώρα, διότι ἀσυγκρίτως πολυπληθέστερον δημόσιον ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν τέχνην. Ἡ μεγαλυτέρα κίνησις παρατηρεῖται εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ γίνονται εἰς αὐτὴν αἱ τολμηρότεραι καὶ περιοριστότεραι προσπάθειαι. Τὰ ἔργα τῶν ζωγράφων γίνονται γνωστὰ διὰ τῶν Ἐκθέσεων (salons), κριταὶ δὲ εἶναι οἱ ἀκαδημαϊκοὶ διδάσκαλοι ἢ ἐγνωσμένης φήμης καλλιτέχνηαι. Ἀλλὰ τοῦτο προκαλεῖ τὰ θορυβῶδη παράπονα τῶν νέων καὶ ἤδη ἀπὸ τοῦ 1863 ὁ

Ναπολέον ὁ Γ' ἱκανοποιεῖ τοὺς δυσηρεστημένους δημιουργῶν τὴν "Εκθεσιν τῶν ἀπορριφθέντων (Salon des refusés). Εἰς τὴν Γερμανίαν οἱ νέοι ἀποχωρίζονται καὶ ἐκθέτουν ἰδιαίτερος τὰ ἔργα των (Secession). Ἐπίσης ὁμοία τάσις δημιουργεῖ εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὴν ὁμάδα τῶν Π ρ ο ρ ρ α φ α η λ ι κ ῶ ν λεγομένων ζωγράφων.

Ἡ οἰκοδομικὴ ἔλαβε μεγάλην ἀνάπτυξιν κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ αἰῶνος καὶ ἠκολούθησε νέαν ὁδὸν ὑπὸ τὴν πίεσιν δύο αἰτῶν. Ἡ πρώτη ἦτο αἰτία αἰσθητικῆ, συνέλεια τῆς γενικῆς ρεα-

Rugno Paul.—Ἡ μικρὰ ἀργυρᾶ αἴθουσα

(Ἐκθεσις Βρυξελλῶν 1910, σύγχρονος τέχνη).

λιστικῆς τάσεως, ἡ δευτέρα τεχνικὴ, διότι τώρα χρησιμοποιοῦν νέον ὑλικόν, τὸν σίδηρον, καὶ κατορθώνουν οὕτω νὰ κτίζουν πολὺ εὐκολώτερον ὑπερμεγέθεις καὶ στερεὰς οἰκοδομάς. Οὕτω προῆλθεν οἰκοδομικὸς τρόπος, τὸν ὁποῖον δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν λογικόν, διότι οἱ ἀρχιτέκτονες ζητοῦν νὰ ὑποτάξουν τὸν ρυθμὸν εἰς τὴν σκοπιμότητα καὶ ἄνεσιν. Ἐπίσης χαρακτηριστικὸν τῆς συγχρόνου ἀρχιτεκτονικῆς εἶναι ἡ στενὴ σύνδεσις μετὰ τῆς γλυπτικῆς.

Οὕτω κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας ἐξετελέσθησαν κολοσσιαῖα δημόσια ἔργα, σχολεῖα, θεάτρα, σιδηροδρομικοὶ σταθμοί, γέφυραι, ἐργοστάσια, ἐμπορικὰ καταστήματα κτλ., ἰδίως

εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὴν Γερμανίαν, ἡ ὁποία ἐκτίσθη «νέα ἐκ βάρθρων» ἀπὸ τοῦ πολέμου τοῦ 1870. Μνημειώδη νεώτερα ἔργα εἶναι δύο ἢ τρεῖς σιδηροδρομικοὶ σταθμοὶ τῶν Παρισίων (Σταθμὸς τοῦ Σαιν Λαζάρ, τοῦ Καίντ' Ὀρσαί, τῆς Λυών), ἐπίσης ἀξιόλογα εἶναι τὰ μέγαρα τὰ κτισθέντα διὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ 1878 (Τροκαδερὸ) καὶ τοῦ 1900. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκθέσεως τοῦ 1889 ἐκτίσθη ὁ *Πύργος "Αἴφελ* ἐκ σιδήρου ἔχων ὕψος 300 μέτρων. Ἀξιόλογα ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα τῆς Γερμανίας εἶναι τὸ *Μέγαρον* τοῦ Ράιχσταγ (1884), ὁ *Καθεδρικὸς ναὸς* τοῦ Βερολίνου (Dom, 1905) καὶ ὁ ἀξιοθαύμαστος διὰ τὴν στερεότητα καὶ πρακτικότητα *Σταθμὸς τῆς Λειψίας*.

Διὰ τὴν γλυπτικὴν οἱ χρόνοι μετὰ τὸ 1850 εἶναι περίοδος μεγάλης ἀκμῆς. Ἡ Γαλλία ἰδίως καὶ μερικῶς ἡ Γερμανία εἶδον μέγαν ἀριθμὸν ἀξιολόγων καλλιτεχνῶν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Ἐπικρατοῦν δύο τάσεις, ἡ Ἀρχαϊζουσα ἀκαδημαϊκὴ, ἡ ὁποία ἀποιμῆται τὰ ἔργα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ τῆς φλωρεντινῆς πλαστικῆς, καὶ ἡ Νεωτεριστικὴ, ἡ ὁποία θέλει νὰ δώσῃ πλαστικὴν μορφήν εἰς τὰς νέας δομάς. Τὴν πειθαρχικὴν ἀκαδημαϊκὴν τάσιν ἀντιπροσωπεύει ὁ *Σαποὺ* (Charu, 1833—1891), τοῦ ὁποίου τὰ ἔργα ἔχουν κλασσικὴν ὁμαλότητα, ἀλλὰ στεροῦνται θέρης καὶ κινήσεως (ἔργα: *Ἐπιτύμβιον μνημεῖον Νεότης*, 1875, *Ἀγαλμα δουκίσσης τῆς Ὀρλεάν*, 1885). Ἄλλ' οἱ κυριώτεροι ἀντιπρόσωποι τῆς νεωτέρας γαλλικῆς πλαστικῆς εἶναι δύο ἀξιόλογοι διδάσκαλοι, ὁ *Καρπὼ* (Carpeaux, 1828—1875) καὶ ὁ *Ροδὲν* (Rodin, γεν. τὸ 1840), ὁ πρῶτος εὐκόλος, παραγωγικὸς καὶ δεξιὸς ἐκτελεστῆς (ἔργα: *Σύμπλεγμα χοροῦ ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ Νέου Μελοδράματος τῶν Παρισίων*, *Κρήνη τοῦ Ἀστεροσκοπείου*, *Ἀμυνα τῆς Βαλανσιέν*), ὁ δεύτερος πρωτότυπος καὶ ἰσχυρὸς ἔχων τάσεις ρεαλιστικὰς (ἔργα: *Ὁ διανοοῦμενος*, *Ἡ ἀνάστασις*). Πλῆθος νεωτέρων καλλιτεχνῶν συνεχίζει τὸ ἔργον τῶν διδασκάλων.

Ἄλλὰ πολύμορφος ἰδίως εἶναι, ὡς εἶπομεν, ἡ ζωγραφικὴ τῆς τελευταίας περιόδου. Παρὰ τὴν κλασσικὴν γεννᾶται ἡ

Ρεαλιστική, ἢ Ἐμπρεσσιονιστική, ἢ Ἰδεαλιστική καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἡ *Συμβολικὴ*. Ἡγέται τῆς κινήσεως εἶναι πάλιν οἱ Γάλλοι.

Ῥοδέν.— Ὁ διανοούμενος

Κατ' ἔξοχὴν δημιουργικὴ εἶναι ἡ Ρεαλιστικὴ ζωγραφικὴ, ἡ ὁποία εἰκονίζει τὴν σύγχρονον ζωὴν, τὰς ιδέας, τὰ ἥθη καὶ τὴν ἔνδυμασίαν τῶν συγχρόνων τοῦ ζωγράφου ἀνθρώπων. Οἱ δύο μεγάλοι διδάσκαλοι τῆς ρεαλιστικῆς ζωγραφικῆς εἶναι ὁ **Κουρμπέ** (Courbet, 1819—1871, ἔργα: Οἱ Λιθοθησαυσταί, Κηδεία κλπ.) καὶ ὁ **Μιλλέ** (Millet, 1814—1815,

ἔργα: Αἱ Σταχυοσυλλέκτριαι, ὁ ἔσπερινὸς κλπ.).

Ὁ Ἐμπρεσσιονισμὸς (ἐκ τοῦ impression=ἐντύπωσις) σημαίνει σημαντικὸν νεωτερισμὸν εἰς τὴν τέχνην.

Μανέ.—Ἐν τῷ κήπῳ

Οἱ ἔμπρεσσιονισταὶ ζητοῦν νὰ παραστήσουν τὰ πράγματα ὅπως ἐμφανίζονται εἰς τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ καλλιτέχνου εἰς ὀρισμένην στιγμήν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀτμοσφαιρας καὶ τοῦ φωτός. Τονίζουσι ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον ὀρισμένα χαρακτηριστικὰ τῶν πραγμάτων, ἰδίως τὴν φυσικὴν ζωηρότητα τοῦ φωτός καὶ τῶν χρωμάτων. Πολλοὶ τῶν εἰκόνων τούτων παράγουσι ἰσχυρὰν καὶ παράδοξον ἐντύπωσιν, ἰδίως ὅταν τὰς βλέπωμεν ἐξ ἀποστάσεως. Σήμερον λέγοντες ἔμπρεσσιονισμὸν ἐννοοῦμεν τὴν τεχνοτροπίαν, ἢ ὁποία ἐξαίρει μετ' ἰδιαζούσης ζωηρότητος ὀρισμένα σημεῖα τῆς πραγματικότητος καὶ ἀφήνει νὰ ἐνηνοθηθοῦν περισσότερο ἀπὸ ὅσα παριστάνει. Ὑπὸ τὴν ἐννοιαν ταύτην ὀμιλοῦμεν περὶ ἔμπρεσσιονισμοῦ ὄχι μόνον εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ εἰς τὴν γλυπτικὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν λογοτεχνίαν.

Οἱ Ἐμπρεσσιονισταὶ ἐμφανισθέντες τὸ πρῶτον εἰς τὴν Γαλλίαν περὶ τὸ τέλος τῆς δευτέρας αὐτοκρατορίας ἀπεδοκίμασθησαν ὑπὸ τοῦ κοινοῦ καὶ μέχρι σήμερον ἀποτελοῦν εὐάριθμον ὁμάδα, ἀλλὰ μένουں πιστοὶ εἰς τὴν ἀντίληψίν των καὶ ἔχουں φανατικοὺς θαυμαστάς. Ὁ ἀνεγνωρισμένος ἀρχηγὸς αὐτῶν εἶναι ὁ γάλλος **Μανὲ** (Manet, 1831—1883), ἀκαταπύνητος καὶ ἐνθουσιώδης τεχνίτης (ἔργα: Ὁ λ ὕ μ π ι α, Ὁ Κ α λ ὸ ς Μ π ὸ κ, Τ ὸ Π ρ ὀ γ ε υ μ α, Ὁ Π ἰ ῖ θ η κ ο ς κλπ.) καὶ μετ' αὐτὸν ὁ **Κλῶδ Μονὲ** (Claude Monet, γεν. 1846), ὁ ὁποῖος ἐφαρμόσας τὴν ἀρχὴν τῆς νέας σχολῆς εἰς τὴν ἀπεικόνισιν

Κάουλμπαχ.—Τελευταία ἀνάπαυσις τοῦ Κυρίου

νέων τοπίων ἐσημείωσεν ἀξιόλογον ἐπιτυχίαν (ἔργα: Ἄ γ ρ ο ἰ κατὰ τὴν ἄ ν ο ι ξ ι ν).

Ἐπίσης πολυπόικιλος καὶ παραγωγικὴ ἦτο ἡ ἐργασία τῶν γερμανῶν ζωγράφων κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίαι. Οἱ ἀξιολογώτεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὁ **Λένμπαχ** (Lenbach), ἐπιδέξιος προσωπογράφος, ὁ ὁποῖος ἐζωγράφησε προσωπογραφίας πολλῶν συγχρόνων του (ἀξιόλογος προπάντων ἡ προσωπογραφία τοῦ Βίσαρκ), καὶ ὁ **Μέντσελ** (Menzel, 1815—1905) διακρίθεις ὡς ζωγράφος ἱστορικῶν εἰκόνων. Εἰς τὸν ρεαλισμὸν ἀντέταξεν εἶδος τι νεορωμαντισμοῦ ἢ συμβολισμοῦ ὁ ἀξιόλογος ἑλβετὸς ζωγράφος καὶ γλύπτης **Ἀρνόλδ Μπέκλιν** (Boecklin, 1827—1901), πρωτότυπος καὶ ἰσχυρᾶς πολλάκις ἐμπνεύσεως καλλιτέχνης ἐργασθεὶς εἰς τὴν Γερμανίαν, ὁ ὁποῖος κατορθώ-

νει ομογενῆ τὴν πραγματικότητα διὰ τῆς πλουσίας φαν-
 τασίου καὶ περιβάλλει τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα διὰ
 τὴν μυστηρίου (ἔργα: ἡ ὄρασις Νῆσος τῶν νε-
 κῶν, Vita somnium τέρε, Ἄνοιξις, Σιγή εἰ
 Ληϊοκωίς
 ΤΣΙΚΗ

Μεγάλης σημασίας γεγονὸς εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῆς γερμανικῆς μουσικῆς. Ἡ εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ μέχρι τοῦ 10' αἰῶνος ἠκολούθησεν ὁμαλὴν ἐξέλιξιν. Ὁ 12' αἰὼν εἶδε τὴν γέννησιν τοῦ Ὁρατορίου καὶ τοῦ Μελοδράματος, ὁ 13' τῆς Συμφωνίας. Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἔζησαν οἱ διδάσκαλοι τῆς γερμανικῆς κλασικῆς μουσικῆς, ὁ **Μπάχ** (Bach, 1685—1750), ὁ ὁποῖος ἐτελειοποίησε τὴν προτεσταντικὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν συνθέσας περίφημα ἔσματα καὶ λειτουργίας, ὁ **Χένδελ** (Händel, 1685—1759), συνθέσας ἰδίως ὄρατορία, ὁ **Χάυδν** (Haydn, 1732—1809), συνθέτης ὀνομαστῶν συμφωνιῶν (Δημιουργία, Αἰῶραι τοῦ ἔτους κλπ.) καὶ ὁ **Μόζαρτ** (Mozart, 1759—1791), ὁ ὁποῖος ἔγραψε συμφωνίας καὶ μελοδράματα (Γάμος τοῦ Φιγκαρό, Δὸν Ζουὰν κλπ.). Ἐπίσης κατὰ τὸν 13' αἰῶνα ἔζησεν ὁ γερμανὸς μουσικὸς **Γκλόυκ** (Gluck, 1714—1787), ὁ ὁποῖος ἔδωκε νέαν μορφήν εἰς τὸ μελόδραμα. Τὸ μελόδραμα ἐγεννήθη, ὡς εἶδομεν, εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τῶν ἰταλῶν λογίων, ὅπως ἐπαναφέρουν εἰς τὴν ζωὴν τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν τραγωδίαν. Ἡ λεγομένη Φλωρεντινὴ σχολὴ ἔδωκε τὰ πρῶτα δείγματα τοῦ μουσικοῦ δράματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ μουσικὴ σκοποὺν εἶχε νὰ συνοδεύσῃ τὴν ὁμιλίαν καὶ ἐρμηνεύσῃ τὸ αἶσθημα τοῦ ποιητοῦ. Ἄλλ' ἐνῶ ἡ Φλωρεντινὴ σχολὴ ἦτο μᾶλλον ἀκαδημαϊκὴ καὶ περιορίσθη εἰς θεωρίας, ὁ **Κλαούδιο Μοντεβέρδε** (Claudio Monteverde, 1567—1643) ὑπῆρξε δυνατὸς ἐκτελεστῆς καὶ θεωρεῖται ὡς ὁ πρῶτος σημαντικὸς σταθμὸς εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ μελοδράματος. Συγχρόνως παρὰ τὸ σοβαρὸν μουσικὸν δράμα (opera seria) ἀνεπτύχθη τὸ κωμικὸν μελόδραμα τῶν Ἰταλῶν (opera buffa). Βραδύτερον τὸ μελόδραμα ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ἔλαβε τὴν γαλλικὴν του μορφήν. Ὁ

Γκλουκ ἔδωκε νέαν ὄθησιν εἰς αὐτὸ περὶ τὰ μέσα τινος. Ὁ Γκλουκ ἤθελε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν μουσικὴν ἡ ἴδιος, εἰς τὸν ἀληθῆ προορισμὸν τῆς, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ βοηθῆ τὴν ποίησιν, ὅπως ἐν τῇ τῆς τὴν ἔκφρασιν σι- των καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν περιπετειῶν, ἄλλως νὰ δια- δρᾶσιν ἢ νὰ παραμορφώσῃ αὐτὴν δι' ἀχρηστῶν. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο συνέθεσε τὸ μελόδραμα Ὁ ρ + Ε ὕ ρ υ δ ί κ η (1762), τὸ ὁποῖον ἔτυχεν ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς εἰς τὴν Βιέννην, καὶ βραδύτερον τὴν Ἰ φ ι γ ἔ ν ε ι α ν ἐ ν Α ὕ λ ί δ ι.

Διὰ τῶν μουσουργῶν τούτων ἐφαίνετο ὅτι ἡ μουσικὴ ἔφθασε τὰ δυνατὰ ὅριά τῆς. Ἄλλ' ὁ **Μπετόβεν** (Bethoven, 1770 — 1827) ἦνοιξε νέας πηγὰς ἐμπνεύσεως εἰς τὴν μουσικὴν προ- σπαθήσας νὰ ἐρμηνεύσῃ διὰ τῶν ἤχων τὰ διανοήματά τοῦ εἰσαγαγόν, ὡς λέγουν, τὴν κίνησιν τῶν ιδεῶν εἰς τὴν μουσι- κήν, ἢ ἐποία ἤρχισε νὰ ἐμπνέεται ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ποίησιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν. Ὁ Μπετόβεν ἐγεννήθη εἰς τὴν Βόννην, ἀλλὰ διέμενε καὶ εἰργάσθη εἰς τὴν Βιέννην. Τὰ ἀξιο- λογώτερα ἔργα του παρήγαγεν ἀπὸ τοῦ 1813 μέχρι τοῦ ἔτους τοῦ θανάτου του, τὰς περιφήμους **Σ υ μ φ ω ν ί α ς**, τὰς **Σ ο ν ά τ α ς** καὶ τὸ ὑπέροχον μελόδραμα **Φ ι δ ἔ λ ι ο**. Δύο ἔξο- χοι καλλιτέχναι διαφέροντες ἀλλήλων κατὰ τὴν ἔμπνευσιν, **Βέμ- περ** (Weber, 1786 — 1826, ἔργα Freischutz, Oberon, με- λωδράματα) καὶ **Σιούμπερτ** (Schubert, 1797 — 1828, κύριον ἔργον Ὁδαιί), ἠκολούθησαν τὰ ἴχνη του καὶ γενικῶς οἱ ἀρι- στοὶ τῶν μουσικῶν τοῦ 19' αἰῶνος ἐξῆλθον ἀπὸ τὸν Μπετόβεν.

Μετὰ τὸ 1830 ἐδοξάσθη νέα γενεὰ μουσικῶν, ὁ **Μένδελσον** Mendelshon, 1809 — 1847), ἐβραιογερμανός, συνθέσας ἰδίως Εἰσαγωγὰς (Ouvvertures) καὶ ὁ **Σιούμαν** (Schumann, 1810 — 1856), παραγωγικώτατος συνθέσας μέχρι τοῦ 27 ἔτους, ὅτε ἔπαθε τὰς φρένας, πλῆθος μουσικῶν ἔργων, συμφωνίας, συνθέσεις δρα- ματικὰς, ᾠδὰς κλπ.

Ἐπὶ μακρὸν χρόνον οἱ γερμανοὶ μουσικοὶ ἔμειναν ἀγνωστοὶ καὶ ἀκατάληπτοι εἰς τὸ ἔξωτερόν. Ὅταν δὲ τὸ 1830 ἐπεχεί- ρησαν νὰ παίξουν συμφωνίας τοῦ Μπετόβεν ἐν Παρισίοις, ὁ λαὸς δὲν κατώρθωσε νὰ ἐννοήσῃ. Μεγίστην δημοτικότητα

είχον εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 10' αἰῶνος οἱ ἰταλοὶ μουσικοί, οἱ ὁποῖοι συνέθετον κυρίως μελοδράματα (opera). Διασημότερος τῶν ἰταλῶν μουσικῶν τῆς περιόδου

Φόυερπαχ. — Ειδύλλιον ἐν Τρίβολι.

ταύτης ἦτο ὁ **Ροσσίνι** (Rossini, 1792—1868) διεληθὼν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς του εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ μουσουργήσας πολλὰ μελοδράματα ἐπὶ γαλλικῶν κειμένων (libretto). Ὁ Κουρεὺς τῆς Σεβίλλης καὶ ὁ Γουλιέλμος Τέλλος εἶναι τὰ ὀνομαστότερα τῶν ἔργων του. Μετ' αὐτὸν ἡ μεγαλυτέρα μουσικὴ δόξα τῆς Ἰταλίας εἶναι ὁ **Βέρδι** (Verdi, 1831—1901), ἀκένωτος πηγὴ ἀπαλῶν φθόγγων, ὁ καταθέλας τὸν 10' αἰῶνα διὰ τῶν μελοδραμάτων του, τῶν ὁποίων τὰ διασημότερα εἶναι ὁ Ριγολέττος (1851), ὁ Τροβα-

τόρρε καὶ ἡ Τραβιάτα (1853). Βραδύτερον ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τῆς γερμανικῆς μουσικῆς καὶ προϊόντα τῆς νέας φάσεως τῆς τέχνης του εἶναι ἡ Ἄϊντά, ὁ Ὅθελλος, ὁ Φάλσταφ. Οἱ νεώτεροι ἰταλοὶ μουσικοὶ (Λεονκαβάλλο κλπ.) εἶναι ἰδίως μαθηταὶ τοῦ Βέρδι.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὑπῆρξαν εἰς τὴν Γαλλίαν ἄξιοι μνηίας συνθέται, ὡς ὁ Χαλεβὺ (Halevy, ἔργα: Ἡ Ἑβραία) καὶ ὁ

Γκλουκ

Μπετόβεν

Μπερλιόζ (Berlioz). Εἰς τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ αἰῶνος ἀκήκουν ὁ **Γκουνώ** (Gounod, 1828—1893), ὁ συνθέτης τοῦ Φάουστ, καὶ ὁ νέος ἀποθανὼν **Μπιζέ** (Bizet, 1838—1875), ὁ συνθέτης τῆς περιφήμου Κάρμεν.

Ἄλλ' ὁ μέγιστος τῶν μουσουργῶν τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 19^{ου} αἰῶνος εἶναι ὁ γερμανὸς **Ριχάρδος Βάγνερ** (Richard Wagner, 1813—1883), ὁ ὁποῖος εἶχεν εὐρυτάτην ἀντίληψιν τῆς τέχνης καὶ ἀπετέλεσεν ἀληθῆ ἐπανάστασιν εἰς τὴν μουσικὴν. Ἡ κυρίαρχος ἰδέα τοῦ Βάγνερ εἶναι νὰ συγχωνεύσῃ εἰς μεγαλειώδη ἔνωσιν ποίησιν καὶ μουσικὴν καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὸ μουσικὸν δράμα τὴν θέσιν καὶ τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν

εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἢ τραγωδία, ἢ ὁποία ἦτο καὶ αὐτὴ συγχώ-
νευσις ποιήσεως καὶ μουσικῆς.

Ὁ Βάγνερ εἶχεν ὑπέροχα
προσόνα διὰ τὴν ἐκτέλεσιν
τοῦ μεγάλου τούτου ἔργου,
διότι ἦτο συγχρόνως πλού-
σιος καὶ τελετουργικὸς μου-
σικὸς καὶ τραγικὸς ποιητὴς
ἐμπνευσμένος. Ὁ ἴδιος συνέ-
θετε τὸ κείμενον (libretto)
καὶ τὴν μουσικὴν τῶν ἔργων
του. Ἡ μουσικὴ δὲν ἔχει σκο-
πόν, ὡς μέχρι τοῦδε, νὰ συ-
νοδεύσῃ τοὺς στίχους, ἀλλὰ
μουσικὴ καὶ ποίησις γενῶν-
ται συγχρόνως καὶ χρησι-
μεύουν νὰ ἐρμηνεύσουν τὰς
ιδέας καὶ τὰ συναισθήματα
τῶν προσώπων. Διὰ τοῦτο εἰς
τὸ μελόδραμα τοῦ Βάγνερ ἢ
ὀρχήστρα συμμετέχει οὖσιω-
δῶς καὶ ἀποβαίνει ὁ ἰσχυρὸς
παλμός, ὁ ἐρμηνεύων τὴν ψυ-
χὴν τῶν προσώπων. Οὕτως ἢ
μουσικὴ ἀποβαίνει πραγματι-
κῶς ἢ γλῶσσα τῆς ψυχῆς.

Ο Βάγνερ

Τὰς ὑποθέσεις τῶν ἔργων του ἔλαβεν ἐκ τῆς παλαιᾶς γε-
μανικῆς μυθολογίας καὶ ἔδωκε μουσικὴν ἐρμηνεῖαν εἰς τοὺς
ἑσάιωνικοὺς μύθους τῶν Νιμπελοῦγκεν. Ἦδη πρὸ τοῦ 1850
εἶχε συνθέσει τινὰ τῶν ἀρίστων ἔργων του, τὸν Ἰπτάμε-
νον Ὀλλανδόν, τὸν Τανχόυζερ καὶ τὸν Λό-
εγκριν. Ἀλλὰ τὸ κοινὸν δὲν ἀντελήφθη τὴν μετατροπὴν,
ἢ ὁποία εἶχε συντελεσθῆ, καὶ ὁ Βάγνερ εἶχε μακρὰν περίοδον
ἀπογοητεύσεως καὶ πικριῶν. Βραδύτερον ὑπὸ τὴν ὠριμωτέραν
ἤδη ἀντίληψιν τῆς τέχνης ἔγραψε τὸν Τριστάνον καὶ
Ἰζόλδην καὶ τοὺς Ἀρχιτραγουδιστὰς τῆς Νυ-
ρεμβέργης, ὡς καὶ τὰ δύο δράματα τῆς μεγάλης τετραλο-
γίας, τοῦ Δακτυλίου τῶν Νιμπελοῦγκεν (Ring
der Nibelungen).

Ἄλλὰ ἀκόμη τὸ 1861, ὅτε ἠθέλησε νὰ παίξῃ τὰ ἔργα τοῦ εἰς τοὺς Παρισίους, ἔγινε δεκτὸς διὰ σφυριγμάτων. Ἐκ τῆς ἀποθαρρύνσεως τῆς οἰκονομικῆς δυσχερείας ἔσωσε τὸν Βάγγερν ὁ βασιλεὺς Λουδοβίκος Β΄ τῆς Βαυαρίας, ὁ ὁποῖος ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὰ μέσα πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν σχεδίων του. Τότε ἔγραψε τὰ δύο τελευταῖα δράματα τῆς τετραλογίας του, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ περίφημον Πάρσιφαλ, καὶ τέλος ἔκτισεν ἐν Μπάϋροϊτ (Bayreuth) τῆς Βαυαρίας τὸ ὀνομαστὸν θέατρον, τὸ ὁποῖον μετ' ὀλίγον ἀπέβη τὸ προσκύνημα τῶν θαυμαστῶν του. Τὸ ἔργον τοῦ Βάγγερ ἐπεβλήθη μετὰ μακρὰς συζητήσεως καὶ σήμερον θεωρεῖται ἕκ τῶν σημαντικωτάτων γεγονότων εἰς τὴν τέχνην.

ΑΙ ΦΥΣΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

Ὁ 10' αἰὼν εἶναι κατ' ἐξοχὴν αἰὼν τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης. Δὲν εἶναι ἔδῳ ὁ τόπος νὰ περιγράψωμεν τὴν μεγαλειώδη ἀνάπτυξιν τῶν περὶ φύσεως γνώσεων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τῶν πορισμῶν της, ἡ ὁποία ἀνέπτυξε κολοσσιαίως τὴν βιομηχανίαν, ἐτελειοποίησε τὰ μέσα κοινωνίας, ἐδημιούργησε τὰς νεωτέρας μεγαλουπόλεις καὶ γενικῶς ἀνεκαίνισε τὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀπὸ τοῦ 1830 ἀνεπτύχθη ἰδίως ἡ Βιολογία. Ἐμελετήθη ἄφ' ἑνὸς ὁ κόσμος τῶν μικροσκοπικῶν ζῴων, ἀφ' ἑτέρου προήχθη ἡ Ἀνατομία καὶ ἡ Φυσιολογία. Οἱ Γερμανοὶ **Ἰωάννης Μύλλερ** (Müller, 1801 — 1858) καὶ **Χέλμχολτς** (Helmholtz, 1811 — 1894), οἱ Γάλλοι **Κλωδ Μπερνάρ** (Claude Bernard, 1813 — 1878) καὶ **Παστέρ** (Pasteur, 1822 — 1895) προήγαγον τὴν Φυσιολογίαν, ἐνῶ αἱ ἀνακαλύψεις τοῦ Γερμανοῦ **Λίμπιχ** (Liebig, 1806 — 1873) ἀνεκαίνισαν τὴν Χημίαν.

Σημαντικωτάτη ἦτο ἡ ἐπίδρασις τῆς Ἐξελικτικῆς θεωρίας, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἄγγλος φυσιοδίφης **Κάρολος Δάρβιν** (Darvin, 1809 — 1882) ἠθέλησε νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν πρόελευσιν τῶν ζωικῶν γενῶν. Ὁ Δάρβιν ἐδίδαξεν ὅτι τὰ σημερινὰ ζωικὰ γένη ἐσχηματίσθησαν διὰ βραδείας ἐξελίξεως

(*évolution*), ἡ ὁποία μετεμόρφωσεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰ ἀρχαῖα γένη. Τὰ ζῶα δηλονότι ἔνεκα διαφόρων ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων ὑφίστανται μακρὰς ἀλλοιώσεις, αἱ ὁποῖαι μεταδίδονται καὶ μονιμοποιοῦνται διὰ τῆς κληρονομίας. Ἡ κυριωτάτη ἐξωτερικὴ ἀνάγκη ἢ παραμορφοῦσα τὰ ζῶα εἶναι ἡ τροσομογῆ εἰς τὸ περιβάλλον. Διατηροῦνται δηλονότι εἰς τὴν ἑξουσίαν ὁμοφ. ζῶα εἶναι ἀρμώτερα εἰς τὰς συνθήκας τοῦ περιβάλλοντος. Φιλοσοφ. εἰς τὸ ὅποιον ζοῦν, ἐνῶ τὰ ἄλλα ἐξαφανίζονται. Ἡ συμβαίνει εἶδος μηχανικῆς ἐπιλογῆς, τὴν ὁποίαν ὁ Δάρβιν ὀνομάζει Φυσικὴν ἐπιλογὴν. Τὴν θεωρίαν ταύτην ἐξέθεσεν εἰς τὸ ὀνομαστὸν σύγγραμμά του ἡ Γέννησις τῶν εἰδῶν (1853).

Οὕτω διὰ τοῦ Δάρβιν εἰσῆχθη εἰς τὴν βιολογίαν ἡ μηχανικὴ ἀντίληψις, ἡ ὁποία εἶχεν ἐπικρατήσει εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Τὴν ἔννοιαν τῆς ἐξελίξεως ἐπλάτυνε καὶ ἐφήρμοσεν εἰς τὰ φαινόμενα τοῦ ἠθικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου, ὡς π.χ. εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἰδεῶν, τῶν λογοτεχνικῶν εἰδῶν κλπ. ὁ ἄγγλος φιλόσοφος Σπένσερ (*Spencer*, 1820—1904) καὶ ὑπεστήριξεν ὅτι αὕτη εἶναι νόμος διέπων τὸ σύμπαν. Ἡ ἔννοια τῆς ἐξελίξεως κατέστη μίση τῶν βασικωτέρων δοξασιῶν τῶν τελευταίων χρόνων.

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Ὅπως ἡ λογοτεχνία καὶ ἡ τέχνη οὕτω καὶ ἡ φιλοσοφία εἶχε τὴν ρωμαντικὴν περιόδόν της. Εἰς τὴν Γερμανίαν ἰδίως οἱ διάδοχοι τοῦ Κάντ ἀνέπτυξαν θεωρητικὴν φιλοσοφίαν, ἡ ὁποία ἐπροξένησεν ἐντύπωσιν. Ἰδίως μεγάλην ἐπίδρασιν εἶχεν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ αἰῶνος ὁ Χέγκελ, τοῦ ὁποίου ἡ φιλοσοφία ἐκυριαρχήσεν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς παλινορθώσεως καὶ τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας.

Κατὰ τὸν Χέγκελ ἡ βαθυτέρα οὐσία τοῦ κόσμου εἶναι πνευματικὴ. Τὸ Παγκόσμιον Πνεῦμα ἀντικειμενοποιεῖται, δηλαδὴ γίνεται φύσις καὶ ἀναβαίνει βαθμηδὸν ὅλην τὴν κλίμακα τῶν ὄντων ἀπὸ τοῦ κατωτάτου ὑλικοῦ ὄντος μέχρι τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὸν ὁποῖον λαμβάνει συνείδησιν ἑαυτοῦ. Ἰδίως μεγάλην φήμην ἀπέκτησεν ὁ Χέγκελ διὰ τῆς περὶ κράτους θεωρίας του. Τελειωτικὸς σκοπὸς τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι κατ' αὐτὸν ἡ δημιουργία τοῦ κρά-

τους, χάριν τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ θυσιασθοῦν. Ἐπίσης ἐκ
στον ἔθνος καὶ ἕκαστον κράτος εἶναι στοιχεῖα καὶ ὄργανα
τοῦ συνόλου τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν κρατῶν. Ἡ ὑπεροχὴ των φε-
νερόνεται διὰ τῆς ὑλικῆς ἰσχύος καὶ δίδει εἰς τὰ ἔθνη τὸ δῶ-
καίωμα τῆς ζωῆς. Τὰ ἀνίσχυρα, τὰ ἡττημένα ἔθνη πρέπει
ἐκλείψουν.

Ἡ ρωμαντικὴ φιλοσοφία εἶναι γέννημα ἐν
χρόνων τῆς συντηρητικῆς ἀντιδράσεως καὶ εἶχε σκοπὸν ἐπανίδρυσιν
καίολογῆσιν τὴν ἀπολυταρχίαν, τὴν ὅποιαν ἐπανίδρυσεν ἡ
νόρθωσις. Διὰ τοῦτο δὲν ἐπέζησε μετὰ τὴν κατάρρευσιν αὐτῆς
δηλαδή μετὰ τὰς ἀστικὰς ἐπαναστάσεις τοῦ 1830. Ἰδίως μετὰ
τὴν λαμπρὰν πρόοδον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐφάνη ὅτι ἡ
«μεθύουσα θεωρητικὴ φιλοσοφία» τῶν ρωμαντικῶν δὲν εἶχε
στερεὰς βάσεις. Διὰ τοῦτο κατέρρευσε καὶ ἐδυσφημίσθη καί
μετ' αὐτῆς ἀπώλεσε τὴν ἐκτίμησίν της ἡ φιλοσοφία γενικῶς. Ἐ-
κυριάρχησε δὲ ἡ γνώμη, ὅτι τὰ παλαιὰ προβλήματα τῆς μεταφυσικῆς
θα εὔρουν τὴν λύσιν των εἰς τὰς ἐπιστήμας.

Ἐνῶ οἱ ρωμαντικοί, ἐπειδὴ ἔζησαν εἰς χρόνους κινήσεως
καὶ δράσεως, ἠγάπησαν τὴν ἐνέργειαν καὶ ἦσαν αἰσιόδοξοι
κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῶν τοῦ 19^{ου} αἰῶνος ἐκυριάρχησεν ἀπογοή-
τευσις, ἰδίως ὅταν διεψεύσθησαν αἱ ἐλπίδες περὶ ἠνωμένης καὶ
ἐλευθέρου Γερμανίας. Τῆς διαθέσεως αὐτῆς ἀντιπρόσωπος
εἶναι ὁ περίφημος **Σοπενχάουερ** (Schopenhauer, 1788—1860).
Τὸ κύριον ἔργον του ὁ κόσμος ὡς βούλησις, ἐκδο-
θὲν κατὰ τὸ 1837, ἔμεινεν ἐπὶ μακρὸν ἀπαρατήρητον λόγῳ
τῆς ἐπικρατούσης ἀντιφιλοσοφικῆς τάσεως. Ὁ Σοπενχάουερ
ἐδίδαξεν ὅτι πᾶσα προσπάθεια εἶναι πόνος καὶ θλίψις. Ἄρα
καὶ ἡ ζωὴ, ἡ ὅποια εἶναι διαρκῆς προσπάθεια, εἶναι πόνος
καὶ θλίψις. Ἡ μόνη ἀπαλλαγὴ εἶναι νὰ νεκρώσωμεν τὴν ἐπι-
θυμίαν τῆς ζωῆς καὶ νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν ἰδανικὴν καταστά-
σιν τῆς Νιρβάνα (ἀνυπαξία), τὴν ὁποίαν εἶχεν ὀνειρευθῆ ὁ
Βούδδας.

Εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν καταδίκην τῆς φιλοσοφίας ἐξήγγειλεν
ὁ **Αὐγουστος Κόντ** (August Comte, 1798—1857), ὁ πρωτοτυ-
πώτερος τῶν Γάλλων φιλοσόφων μετὰ τὸν Καρτέσιον. Ὁ Κόντ
ἐδίδαξεν ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια διέρχεται τρεῖς καταστά-
σεις, τὴν θρησκευτικὴν, τὴν μεταφυσικὴν καὶ τὴν ἐπιστημονι-

κὴν ἢ θετικὴν. Ἡ ἀνθρωπότης ἐπέρασεν ἤδη τὰς δύο πρώ-
τας καταστάσεις καὶ εὐρίσκειται εἰς τὴν θετικὴν. Τὰ ζητήματα
περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς οὐσίας τῶν ὄντων προέρχονται ἀπὸ
χρόνους προεπιστημονικοὺς καὶ δὲν ἔχουν λόγον ὑπάρξεως
κατὰ τὸν αἰῶνα τῆς ἐπιστήμης, τῆς ὁποίας ἔργον εἶναι νὰ με-
λετήσῃ τὰ φαινόμενα, διὰ νὰ τὰ προβλέπῃ καὶ νὰ ἀποκτήσῃ
ἐξουσίαν ἐπ' αὐτῶν. Αὕτη εἶναι ἡ ἔννοια τῆς **Θετικῆς**
Φιλοσοφίας.

Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἰδεῶν τούτων καὶ ἰδίως μετὰ τὰς
ἀξιολόγους ἐπιτυχίας τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐπεκράτησεν ἡ
ἀντιφιλοσοφικὴ καὶ ἀντιμεταφυσικὴ τάσις καὶ ἀπὸ τῶν μέσων
τοῦ **ΙΘ'** αἰῶνος ἐκυρίαρχησεν ἐπὶ τινὰς δεκαετίας ἡ **Φυσιο-**
κρατικὴ (**naturalismus**) καὶ **Ὑλιστικὴ** (**materialismus**)
τάσις, ὅτι δηλαδὴ ὅλα εἰς τὸν κόσμον, ἄρα καὶ τὰ πνευματικὰ
φαινόμενα, ἔχουν φυσικὰς αἰτίας, ὅτι εἶναι προϊόντα τῆς κινήσεως
καὶ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν ὕλικῶν στοιχείων.

Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ 1870 ἀναγεννᾶται τὸ φιλοσοφικὸν ἐνδιαφέ-
ρον. Κατ' ἀρχὰς οἱ νέοι φιλόσοφοι περιορίζονται εἰς τὸ νὰ
ἐξετάζουσι τὴν μέθοδον τῶν ἐπιστημῶν καὶ τὴν ἀξίαν τῶν ἐπι-
στημονικῶν γνώσεων. Ἐπειτα προσπαθοῦσι νὰ ἐρμηνεύσουσι
τὸν κόσμον καὶ τὴν ζωὴν διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν πορισμά-
των τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Σημαντικωτάτη ἀπὸ τῆς ἀπό-
ψεως ταύτης ἦτο ἡ προσπάθεια τοῦ ἀγγλοῦ **Χέρμπερτ Σπένσερ**,
τοῦ ὁποίου τὸ σύστημα ἐξετιμήθη εἰς τὰς ἀγγλοσαξονικὰς χώ-
ρας καὶ εἶχε μεγάλην ἐπίδρασιν. Ποικιλόμορφος ἦτο ἡ φιλοσο-
φικὴ κίνησις κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας εἰς τὴν Γερμα-
νίαν. Ἄλλ' οἱ γερμανοὶ φιλόσοφοι τῆς περιόδου αὐτῆς δὲν διε-
κρίθησαν διὰ τὴν πρωτοτυπίαν καὶ οἱ ὀνομαστότεροι ἐξ αὐ-
τῶν εἶναι μᾶλλον καθηγηταὶ τῆς φιλοσοφίας παρὰ δημιουργι-
κοὶ φιλόσοφοι. Τέλος κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας ἐδημιου-
γήθησαν καὶ μεταφυσικὰ συστήματα. Σήμερον ἐκτιμᾶται πολὺ
ἡ φιλοσοφία τοῦ **Μπέρκσον** (**Bergson** γεν. 1859), ὁ ὁποῖος
διδάσκει ὅτι αἱ ἐπιστημονικαὶ γνώσεις, δηλαδὴ αἱ ἔννοιαι καὶ
οἱ νόμοι τῶν ἐπιστημῶν, δὲν μᾶς ἀποκαλύπτουν τὴν ἀληθῆ
φύσιν τῶν πραγμάτων. Μόνον διὰ τῆς ἀμέσου ψυχικῆς ἐπικοι-
νωνίας μὲ τὴν πραγματικότητα, διὰ τῆς ἐνοράσεως (**intuition**)
ὅπως λέγει, ἀποκτῶμεν τὴν βαθυτέραν γνῶσιν. Οἱ δὲ ἀγγλοσά-

ξονες φιλόσοφοι, ιδίως ὁ ἄμερικανὸς *Τζέιμς* (James, 1842—1910), ἔδωκαν νέαν ἔννοιαν τῆς ἀληθείας διδάξαντες ὅτι ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι τι ἀπόλυτον καὶ ἐκτὸς τῶν πραγμάτων εὐρισκόμενον, ἀλλὰ πᾶν ὅ,τι ὠφελεῖ καὶ προάγει τὴν ζωὴν καὶ βοηθεῖ τὴν δρᾶσιν καὶ τὴν παραγωγὴν. Αἱ ἔννοιαι, αἱ κρίσεις, αἱ ὑποθέσεις, αἱ θεωρίαι ἔχουν ἀξίαν ἀνάλογον πρὸς τὴν γονιμότητά καὶ τὴν παραγωγικότητά των. Τὴν ἀντίληψιν ταύτην ὀνομάζουν *Πραγματισμὸν* (Pragmatismus).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'

Ο ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ Η ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ

Αἱ ἀντιθέσεις μεταξὺ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξομαλυνθοῦν εἰρηνικῶς καὶ τὰ πράγματα ὠδήγησαν εἰς ἔνοπλον σύγκρουσιν τὸ θέρος τοῦ 1914. Οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης εἶδον ἐπερχομένην τὴν μεγάλην καταστροφὴν ὡς θεομηνίαν καὶ τρομακτικὸν σίφωνα. Αἱ κηρύξεις πολέμου διεδέχθησαν ἡ μία τὴν ἄλλην ἀστραπιαίως. Ἡ Εὐρώπη καὶ μετ' αὐτῆς ὁλόκληρος ὁ κόσμος διηρέθη εἰς δύο ἀλληλοσπαρασσόμενα στρατόπεδα.

Πρὸς τὸ μέρος τῶν *Δυτικῶν Δυνάμεων*, δηλαδὴ τῆς Ἀντάντ, Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσσίας, ἐτάχθησαν εὐθὺς ἕξ ἀρχῆς ἡ Σερβία, τὸ Βέλγιον καὶ ἡ Ἰαπωνία. Βραδύτερον εἰς τὸν συνασπισμὸν προσεχώρησαν ἡ Ἰταλία (Μάιος 1915), ἡ Πορτογαλλία (Μάρτιος 1916), ἡ Ρουμανία (Αὐγούστος 1916), ἡ Βραζιλία (Ὀκτώβριος 1917), πολλὰ ἐξωευρωπαϊκὰ κράτη καὶ ἡ Ἑλλὰς (Ἰούνιος 1917). Τέλος ὑπὲρ τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων ἐπενέβησαν αἱ Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι τῆς Β. Ἀμερικῆς (Ἀπρίλ. 1917).

Αἱ *Κεντρικαὶ Δυνάμεις*, ἡ Γερμανία δηλαδὴ καὶ ἡ Αὐστρία, ἐν στενωπῇ συνεργασίᾳ, κατώρθωσαν νὰ παρασύρουν τὴν Τουρκίαν (Ὀκτώβριος 1914) καὶ τὴν Βουλγαρίαν (Ὀκτώβριος 1915).

Ὁ πόλεμος διήρκεσεν ὑπὲρ τὰ τέσσαρα ἔτη (2 Αὐγούστου

1913—11 Νοεμβρίου 1918) και υπήρξεν ὁ μεγαλύτερος και καταστρεπτικώτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς προγενεστέρους. Οὐδέποτε ἡ ὑφήλιος εἶχεν ἴδει τόσον κολοσσιαίας στρατιάς. Ὑπελογίσθη ὅτι αἱ δύο παρατάξεις κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς τετραετοῦς πάλης ἐκίνητοποίησαν περὶ τὰ 50 ἑκατομ. ἀνθρώπους. Ἐπίσης τὰ φονικά ὄπλα οὐδέποτε ἦσαν τόσον τέλεια. Πάν μέσον θανατηφόρον, τὸ ὁποῖον κατώθωσε νὰ ἐπινοήσῃ ἡ προηγμένη τεχνικὴ τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος, ἐτέθη εἰς χρῆσιν.

Ὁ πόλεμος ἐτελείωσε διὰ τῆς νίκης τῆς Ἀντάντ. Ἡ συνθήκη τῶν Βερσαλλιών και σειρὰ ἄλλων συνθηκῶν ἐκανόνισαν τὴν νέαν κατάστασιν τῆς Εὐρώπης.

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΓΑΛΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

Ἡ Ἑλλὰς εἶναι ἀπὸ τὰς σκληρότερον δοκιμασθείσας εἰς τὸν πόλεμον χώρας. Αἱ ἀπώλειαι τῆς ἐν ἀναλογία τοῦ πληθυσμοῦ τῆς εἶναι ἴσως ἀνώτεραι πάσης ἄλλης.

Κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ πολέμου ὁ ἑλληνικὸς λαὸς διηρέθη εἰς δύο στρατόπεδα. Ἄλλοι ἤθελον τὴν ἄμεσον εἴσοδον εἰς τὸν πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ, ἄλλοι ἦσαν ὑπὲρ τῆς οὐδετερότητος. Τὸ δυστύχημα διὰ τὸν τόπον ἦτο, ὅτι ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν παρατάξεων ἐπροχώρησε μέχρις ἐμπαθείας, τὴν ὁποίαν ὑπέθαλψεν ἡ ξένη προπαγάνδα και ὁ τύπος. Ἐσχηματίσθη ἀξιοθρήνητον χάσμα, τὸ ὁποῖον ἔγινεν αἰτία ἀναστατώσεων εἰς τὸν πολιτικὸν βίον τῆς χώρας μας, ξένης ἐπεμβάσεως και ἀνυπολογίστων συμφορῶν.

Τέλος ἡ Ἑλλὰς εἰσηλθεν εἰς τὸν πόλεμον ὑπὸ τὰς ἐξῆς συνθήκας. Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, ὁ ὁποῖος ἀπ' ἀρχῆς εἶχε ταχθῆ ὑπὲρ τῆς ἀμέσου ἐξόδου τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πόλεμον, μετ' ὀλίγους στρατιωτικοὺς και πολιτικοὺς ἀνεχώρησεν εἰς Θεσσαλονίκην και ἀπεσχίσθη τοῦ ἐπισήμου κράτους κατορθώσας τῇ βοηθείᾳ τῶν συμμάχων νὰ συμπαρασύρῃ εἰς τὸ κίνημα τὴν Βόρειον Ἑλλάδα. Μετ' ὀλίγον οἱ σύμμαχοι ἀπέκλεισαν τὴν Ἑλλάδα, ὑπεχρέωσαν τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον νὰ παραιτηθῆ και ἐγκατέστησαν τὸν Βενιζέλον εἰς τὰς Ἀθήνας. Μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα ἡ Ἑλλὰς ἐτάχθη εἰς τὸ πλευρὸν τῶν συμμάχων.

Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἔδειξε πάλιν τὰς γνωστὰς ἀρετὰς του και ἔπαιξε σημαντικώτατον μέρος εἰς τὸν μεγάλον ἀγῶνα, διότι ἐνισχύσας κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν τοὺς συμμάχους συνετέλεσεν εἰς τὴν κατάρρευσιν τοῦ βουλγαρικοῦ μετώπου και εἰς τὴν λύσιν τοῦ πολέμου.

ΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

Ἡ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν (11 Αὐγούστου 1920) ἐφάνη ὅτι ἀντῆμειβε τοὺς ἑλληνικοὺς ἀγῶνας. Ἡ Θράκη,

βουλγαρική και τουρκική, μέχρι Τσατάλτζας καθὼς και ἡ περιοχὴ τῆς Σμύρνης ἐδίδοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἔμενον ὁμως πάντοτε ἡ πηγὴ τῆς μικρασιατικῆς ἐκστρατείας. Ἡ τουρκικὴ ἀντίστασις δὲν εἶχε συντριβῆ ὀλοσχερῶς. Οἱ Τοῦρκοι ἐθνικισταὶ ὑπὸ τῆν ἀρχηγίαν τοῦ Μουσταφᾶ Κεμάλ, δραστηρίου ἀξιωματικοῦ διακριθέντος εἰς τὰς μάχας τῆς Καλλιπόλεως ἐναντίον τῶν ἀγγλογάλλων, ἐσχμάτισαν κυβέρνησιν, ἀπεκήρυσαν τὸν σουλτάνον και τὴν κυβέρνησιν τῆς Κων)πόλεως και ὠργάνωσαν τὴν ἐθνικὴν ἀμυναν. Ἡ θέσις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐγένετο δυσχεροστέρα ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, ἕως ὅτου αἱ ἐπιχειρήσεις κατέληξαν εἰς θλιβεράν ἀποτυχίαν. Τραγικὴ ἦτο κυρίως ἡ τύχη τῶν ἐντοπίων Ἑλλήνων.

Ἡ Συ ν θ ἡ κ η τ ἡ ς Λ ω ζ ἄ ν η ς (14 Ἰουλ. 1923) ἔδωσεν εἰς τοὺς Τοῦρκους τὴν Μ. Ἀσίαν και τὴν Θράκην μέρου τοῦ Ἐβρου καθὼς και τὰς νήσους Ἰμβρον και Τένεδον. Ἰδίως οἱ Τοῦρκοι ἐπέτυχον τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν. Ἦρχισε τότε μεγάλη μετανάστευσις ὑπὲρ τὸ Αἰγαῖον. Περὶ τὰ 2 1/2 ἑκατομ. Ἕλληνες ἐγκατέλειψαν τὰς ἐστίας των και ἦλθον νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ ἑλληνισμὸς ἐξεριζώθη ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν και τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην, ἀπὸ τὰς χώρας δηλαδή, εἰς τὰς ὁποίας εἶχε ζήσει ἐπὶ χιλιετηριδίας και εἶχε δημιουργήσει μεγάλας και πλουσίας πόλεις μὲ ὑψηλὸν πολιτισμόν. Ὁ ἐξοπισμὸς τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ὑπὸ τῶν Τοῦρκων και ἡ ἐγκατάστασις εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα ἐδημιούργησαν τεραστίας δυσκολίας, τὰς ὁποίας τὸ ἔθνος κατώρθωσε νὰ ὑπερνικήσῃ κατὰ τρόπον συγκινητικόν. Ἡ εὐρωπαϊκὴ κοινὴ γνώμη σχεδὸν δὲν ἤξιωσε προσοχῆς τὴν τραγωδίαν, ἡ ὁποία διεδραματίσθη εἰς τὴν γωνίαν αὐτὴν τῆς Μεσογείου, αἱ δὲ κυβερνήσεις τῶν Δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι εἶχον κηρύξει ὅτι πολεμοῦν διὰ τὸ δίκαιον και τὴν ἐλευθερίαν τῶν μικρῶν λαῶν, ἔδειξαν ὅτι ἐνδιαφέρονται μόνον διὰ τὰς πετρελαιοπηγὰς και τὰ στρώματα γαιάνθρακος, ἐνῶ ἀνταλλάσσουν ὡς κτήνη ἑκατομμύρια ἀνθρώπων. Ὡς ἐλεημοσύνη μόνον εἰς τὸν σκληρῶς δοκιμασθέντα ἑλληνικὸν λαὸν ἐδόθη ἡ οικονομικὴ ἀρωγὴ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν. Ἐν τούτοις τὸ ἀνεπανόρθωτον τοῦτο κακὸν εἶχε τὴν καλὴν συνέπειαν, ὅτι συνεκέντρωσεν ὅλους τοὺς Ἕλληνας εἰς κράτος ἐνιαῖον και ὁμοιογενές.

Ἡ ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Β' — Ἡ 41 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Μετὰ τὴν μικρασιατικὴν περιπέτειαν ἡ Ἑλλὰς δὲν ἔπαυσε νὰ ταράσσεται ἐσωτερικῶς. Τὴν ἐπομένην τῆς ἐκκενώσεως τῆς Μ. Ἀσίας ἐπεκράτησε στρατιωτικὴ ἐπανάστασις, ἡ ὁποία ὑπεχρέωσε τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον νὰ παραιτηθῆ. Εἰς τὸν θρό-

νον ἀνῆλθεν ὁ διάδοχος **Γεώργιος Β΄**. Οἱ κλονισμοὶ ὅμως ἐξηκολούθησαν καὶ εἶχον ὡς συνέπειαν τὴν κήρυξιν τῆς δημοκρατίας (25 Μαρτίου 1924). Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ὑπεχρεώθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἑλλάδα, τῆς ὁποίας τὸ πολίτευμα ἔλαβε τὸν τύπον τῆς δημοκρατίας. Ἄλλ' ἡ δημοκρατία, διαρκέσασα περισσότερον τῶν δέκα ἐτῶν, δὲν ἔφερε τὴν γαλήνην εἰς τὴν χώραν, ἡ ὁποία ὅμως παρὰ τὰ ἀτυχήματα καὶ τὰς πολιτικὰς ἀνωμαλίας δὲν ἔπαυσε νὰ προοδεύῃ.

Ἀπὸ τὴν 1 Μαρτίου 1935 ἤρχισε νέα περίοδος ταραχῶν καὶ ἐδημιουργήθη κατάστασις ἀφόρητος, ἡ ὁποία ὡς διέξοδον εὔρε τὴν ἀνάκλησιν εἰς τὸν θρόνον τοῦ βασιλέως Γεωργίου Β. Ὁ βασιλεὺς κατήρτισεν ὑπηρεσιακὴν κυβέρνησιν ὑπὸ τὸν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ πρώην πολιτευόμενον Κωνσταντίνου Δεμεριτζῆν, ἡ ὁποία ἐπεχείρησε νὰ ἐπουλώσῃ τὰς πληγὰς, τὰς ὁποίας εἶχον ἀνοίξει αἱ πρόσφατοι ἀναστατώσεις. Ἄλλ' αἱ γενόμεναι ἐκλογαὶ ἔφερον πάλιν ἰσόπαλα τὰ δύο κόμματα καὶ ἔτοιμα εἰς νέας πολιτικὰς διαμάχας. Ἐπειδὴ δὲ τὰ κόμματα δὲν κατώρθωσαν νὰ δώσουν κοινοβουλευτικὴν κυβέρνησιν, ὁ βασιλεὺς ἐξηκολούθησε νὰ κυβερνᾷ δι' ὑπηρεσιακῆς κυβερνήσεως καὶ μετὰ τὸν ἐπισυμβάντα αἰφνίδιον θάνατον τοῦ Δεμεριτζῆ ἀνέθεσε τὴν πρωθυπουργίαν εἰς τὸν στρατηγὸν **Ἰωάννην Μεταξᾶν**.

Ἡ ἀνωμαλία παρετείνεται, ἐγίνοντο διαρκῶς ἀπεργίαι, τὰ δὲ κόμματα, ἐνῶ δὲν κατώρθωνον νὰ δώσουν κυβέρνησιν, συνεχνοοῦντο ν' ἀνατρέψουν τὴν κυβέρνησιν Μεταξᾶ, τὸν ὁποῖον κατηγοροῦν ὡς ἔχοντα δικτατωρικὰς διαθέσεις. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὁ πρωθυπουργὸς Ἰ. Μεταξᾶς, τῇ ἐγκρίσει τοῦ βασιλέως, προέβη εἰς πρᾶξιν ἀποφασιστικὴν. Ἐκήρυξε τὸν στρατιωτικὸν νόμον, διέλυσε τὴν βουλήν, κατήργησε τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα καὶ συνεχέντρωσεν εἰς χεῖρας του ὡς ὑπεύθυνος ἀρχηγὸς τῆς κυβερνήσεως ὁλόκληρον τὴν ἐξουσίαν. Αὕτη εἶναι ἡ πολιτικὴ μεταβολὴ τῆς 4 Αὐγούστου 1936. Ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως διὰ διαγγέλματος πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ἐπεξήγησε τὴν σημασίαν τῆς μεταβολῆς.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΙΕ' ΑΙΩΝ

- 1453 "Αλωσις Κωνσταντινουπόλεως
 1486 'Ανακάλυψις ακρωτηρίου Καλής 'Ελπίδος
 1492 'Ανακάλυψις τῆς 'Αμερικῆς
 1498 'Ανακάλυψις τῆς θαλασσίας ὁδοῦ 'Ινδιῶν

ΙΣΤ' ΑΙΩΝ

- X 1512—1520 Σελίμ Α'· Κατάληψις Συρίας καὶ Αἰγύπτου. 'Ο
 Σουλτάνος Καλίφης
 1517 'Αρχὴ τῆς μεταρρυθμίσεως ἐν Γερμανίᾳ
 1519—1556 'Ο Κάρολος Ε' αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας
 1519 'Ο Ζβίγγλιος μεταρρυθμιστὴς ἐν Ζυρίχῃ
 X 1521—1566 Σουλεῦμάν Β' ὁ Μεγαλοπρεπὴς
 1529 'Ο Σουλεῦμάν πολιορκεῖ τὴν Βιέννην
 X 1545—1563 Σύνοδος ἐν Τριέντῳ
 1540 "Ἰδρυσις τοῦ τάγματος τῶν 'Ἰησουϊτῶν
 1555 Θρησκευτικὴ εἰρήνη τῆς Αὐγούστης. Κατάληψις
 τῆς Κύπρου ὑπὸ τῶν Τούρκων
 X 1571 Ναυμαχία Lepanto (Ναυπάκτου)
 1572 Νῦξ τοῦ 'Αγ. Βαρθολομαίου
 1589—1610 'Ερζίκος Δ' Γαλλίας. 'Αρχὴ δυναστείας Βουρ-
 βόνων
 1598 Διάταγμα τῆς Νάντης

ΙΖ' ΑΙΩΝ

- 1600 "Ἰδρυσις τῆς 'Εταιρείας τῶν 'Ανατολικῶν 'Ιδιῶν
 ἐν 'Αγγλίᾳ καὶ 'Ολλανδίᾳ (1602)
 1618—1648 Τριακονταετὴς πόλεμος
 1632 'Ο Γουσταῦος 'Αδόλφος φονεύεται παρὰ τὸ
 Lützen
 1648 Εἰρήνη Βεστφαλίας
 1643—1715 Βασιλεία Λουδοβίκου ΙΔ'
 1648—1688 Περίοδος τῶν ἀγγλικῶν ἐπαναστάσεων
 1649 'Η 'Αγγλίᾳ δημοκρατία. 'Ο Κρόμβελ
 1669 "Αλωσις τοῦ Μεγάλου Κάστρου τῆς Κρήτης
 X 1683 Δευτέρα πολιορκία τῆς Βιέννης ὑπὸ τῶν Τούρκων
 1685—1715 Βενετικὴ κυριαρχία ἐν Πελοποννήσῳ

- 1687 Καταστροφή τοῦ Παρθενῶνος
 1687—1725 Ὁ Μέγας Πέτρος τσάρος τῆς Ρωσσίας
 1697 Ὁ Πρίγκιψ Εὐγένιος τῆς Σαβοΐας νικᾷ τοὺς Τούρκους παρὰ τὴν Τσένταν

14ῆ Αἰὼν

- 1700—1721 Ὁ βόρειος πόλεμος
 1701—1714 Ὁ πόλεμος περὶ διαδοχῆς τῆς Ἰσπανίας
 1701 Ἡ Πρωσσία βασιλεῖον
 1713 Εἰρήνη Οὐτρεχτ
 1713—1740 Φρειδερίκος Γουλιέλμος Α' βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας
 1740—1786 Φρειδερίκος ὁ Μέγας
 1740—1780 Μαρία Θηρεσία
 1741—1748 Πόλεμος περὶ διαδοχῆς τῆς Αὐστρίας
 1756—1763 Ἑπταετῆς πόλεμος
 1762—1796 Αἰκατερίνη Β'
 1765—1790 Ἰωσήφ Β' τῆς Αὐστρίας
 1770 Κατὰστροφή τουρκικοῦ στόλου εἰς Τσεσμέ
 1772 Πρῶτος διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας
 1774 Εἰρήνη τοῦ Κιουτσούκ - Καϊναρτζή
 1776 Ἀνεξαρτησία τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν
 1789 Ἀρχὴ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως
 1793 Δεύτερος διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας
 1795 Τρίτος διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας
 1799—1815 Ναπολέων

15ῆ Αἰὼν

- 1815 Συνθήκη Βιέννης
 1821—1829 Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις
 1830 Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ἰουλίου ἐν Γαλλίᾳ
 1833—1862 Βασιλεία Ὁθωνος. Ἀντιβασιλεία μέχρι 1836
 1834 Γερμανικὴ τελωνειακὴ ἔνωσις
 1835 Αἱ Ἀθῆναι πρωτεύουσα τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου
 1837 Ἰδρυσις τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
 1843 Ἐπανάστασις τῆς 3 Σεπτεμβρίου
 1848 Ἡ παρισινὴ ἐπανάστασις τοῦ Φεβρουαρίου
 Ἐπανάστασις τοῦ Μαρτίου ἐν Βιέννῃ καὶ Βερολίνῳ. Γερμ. Ἐθνοσυνέλ. Φραγκφούρτης
 1852—1870 Ναπολέων Γ' αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων
 1853—1856 Κριμαϊκὸς πόλεμος
 1859 Ἰταλικὸς πόλεμος. Μάχη Magenta καὶ Solferino
 1862 Ἐξωσις τοῦ Ὁθωνος
 1863—1913 Γεώργιος Α' βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων. Σύνταγμα τοῦ 1863
 1866 Γερμανοαυστριακὸς πόλεμος. Μάχη Sadona

- 1866 Κρητική επανάστασις
 1870 Βουλγαρική Ἐξαρχία
 1870—1871 Γαλλογερμανικός π
 νική αὐτοκρατορία
 1877—1878 Ρωσσοτουρκικός πόλεμος
 1878 Συνθήκη τοῦ Βερολίνου
 1881 Προσάρτησις τῆς Θεσσαλονίκης
 1885 Σερβοβουλγαρικός πόλεμος
 1897 Ἑλληνοτουρκικός πόλεμος
 1898 Ἴσπανοαμερικανικός πόλεμος

Κ' ΑΙΩΝ

- 1904—1905 Ρωσοϊαπωνικός πόλεμος
 1908 Νεοτουρκική επανάστασις
 1909 Ἐπανάστασις Γουδῆ
 1912—1913 Βαλκανικός πόλεμος
 1912 Κατάληψις Θεσσαλονίκης
 1913 21 Φεβρουαρίου πτώσις τῆς Βουλγαρίας
 1913 17 Μαΐου συνθήκη Λονδίνου
 1913 Βουλγαρικός πόλεμος (1
 Εἰρήνη Βουκουρεστίου 28
 νῶν 1 Νοεμβρίου)
 1914—1918 Εὐρωπαϊκός πόλεμος
 1920 Συνθήκη Σεβρῶν (11 Αὐγούστου)
 1923 Συνθήκη Λωζάνης (14 Ἰουλίου)
 1924 Δημοκρατία ἐν Ἑλλάδι
 1935 Ἐπάνοδος Γεωργίου Β΄
 1936 Πολιτική μεταβολὴ 4 Αὐγούστου